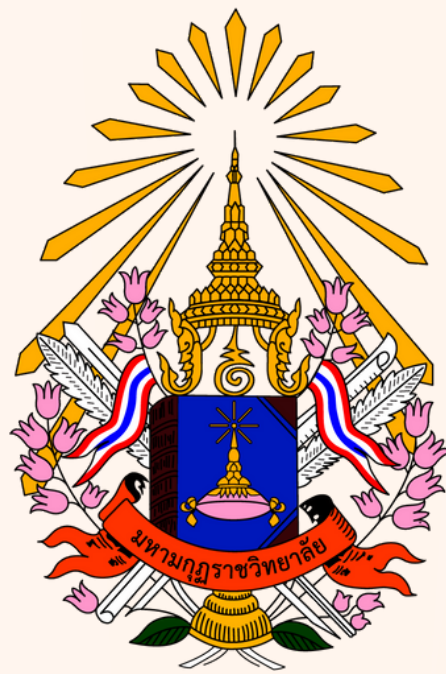

เอกสารสรุปการประชุมวิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 1 (ออนไลน์/ออนไลน์) เล่มที่ 1

เนื่องในวาระ

131 ปี

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2567

เรื่อง “พุทธศาสนากับสุขภาวะแบบองค์รวม”

โดย

โครงการพัฒนากลไกศูนย์ประสานงานสุขภาวะวิถีพุทธ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ศูนย์อบรมปฐมพยานาลและสุขภาพอนามัย
วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันวิจัยญาณสังวร
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย
และสถาบันภาควิชาศีลธรรมระดับชาติและนานาชาติ

ณ คณะมนุษยศาสตร์-คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

เอกสารสรุปการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 1
(ออนไลน์/ออนไลน์) เนื่องในวาระ 131 ปี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
เรื่อง “พุทธศาสนากับสุขภาวะแบบองค์รวม”
(เล่มที่ 1)

จัดโดย

โครงการพัฒนากลไกศูนย์ประสานงานสุขภาวะวิถีพุทธ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย ศูนย์อบรมปฐมพยาบาลและสุขภาพอนามัย
และสถาบันภาคีเครือข่ายระดับชาติและนานาชาติ
ณ คณะมนุษยศาสตร์-คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2567

ที่ปรึกษา

พระธรรมวชิรจินดาภรณ์, รศ.ดร. อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บรรณาธิการเอกสาร

พระมหาสมัคร มหาวิโร

ผู้ช่วยบรรณาธิการเอกสาร

พระครูสุตฺรตันบัณฑิต, ดร.

ผศ.ดร.ปฏิธรรม สำเนียง

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในสถาบัน

พระมงคลธรรมวิธาน, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

พระศรีวินยาภรณ์, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

พระกิตติสารสุธี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

พระครูศรีวีรคุณสุนทร, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์

พระครูวุฒิจรรณसार, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน

พระครูสุภัทสรสถ์โสภณ, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาภาณุวิชญ์ ภาณุวิชชโย, ดร. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์

พระบุญฤทธิ์ อภิปัญโญ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์

รศ.ดร.มานพ นักการเรียน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย

รศ.ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศาสนาและปรัชญา

ผศ.ดร.สำราญ ศรีคำมูล มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.กฤตสุขิน พลแสน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

ดร.กฤตพิศิษฐ์ ปุณณภัทร์ธนากุล มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

ดร.สมิตไธโร อภิวัฒน์อมรกุล มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

ดร.สิริพร ครองชีพ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศาสนาและปรัชญา

อาจารย์พนมนคร มีราคา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกสถาบัน

พระครูสุตฺรตันบัณฑิต, ดร. มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยพระธรรมทูต

พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร. มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร. มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์

รศ.ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

ผศ.ดร.ปฏิธรรม สำเนียง มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

ผศ.ดร.คงสุภรณ์ แพ่งทรัพย์ มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรกุล มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี
ผศ.ดร.ประยูร ป้อมสุวรรณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ.ดร.สมพร เหลาฉลาด มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ.ดร.ธีรต์มภ์ แสงแก้ว มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์
ผศ.ดร.สุชาติ บุชัยยฐานนท์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
ผศ.ดร.ประภาส แก้วเกตุพงษ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร.เมธา หริมเทพาธิป มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
ผศ.ดร.เกรียงไกร พินยารักษ์ มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
ผศ.ดร.สุณี เวชประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยนวมินทราธิราช คณะพยาบาลศาสตร์เพื่อการรณรงค์
ผศ.ดร.เนตร หงส์ไกรเลิศ มหาวิทยาลัยสยาม
พ.ต.ท.หญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม โรงเรียนนายร้อยตำรวจ คณะสังคมศาสตร์
ดร.สมเจต หลวงกัน มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ
ดร.วุฒิพงษ์ รอดบำรุง ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิกลิตาราม
ดร.เอกลักษณ์ เพ็ญพรหม ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิกลิตาราม
ดร.ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์
ดร.พูนศักดิ์ กมล มหาวิทยาลัยมหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ
ดร.ครรชิต แสนอุบล มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะศึกษาศาสตร์
ดร.มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้
ดร.วีรชัย กำธร มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
ดร.ศุภานนท์ คงประดิษฐ์ วิทยาลัยทองสุข
อาจารย์คงขวัญ ทิพย์อักษร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
อาจารย์ครรชิต มีทอง โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร (ฝ่ายมัธยม)
Prof. Dr. Pankaj Srivastava M. Sc. Nehru National Institute of Technology, India
Dr. Ratanak KEO Department of Policy, Ministry of Education, Youth and Sport, Cambodia
Dr. Suresh Kumar Department of Buddhist Studies, Nava Nalanda, Mahavihara Nalanda, Bihar, India
Dr. Kavi Dhaja Sitagu International Buddhist Academy Sagaing, Myanmar
Dr. Chai Ching Tan A professional engineer member registered with The Institute of Engineers, Australia

สถานที่จัดพิมพ์
G CLASS No. 26/19, Salaya, Phutthamonthon, Nakhon Pathom, 73170, Thailand, Phone:
028892223, Fax: 028893204, Email: g_class@hotmail.com

บทบรรณาธิการ

เอกสารสรุปการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 1 (ออนไลน์/ออนไลน์) เป็นเอกสารที่จัดทำขึ้นเนื่องในวาระ 131 ปี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรื่อง “พุทธศาสนากับสุขภาวะแบบองค์รวม” โดย โครงการพัฒนากลไกศูนย์ประสานงานสุขภาวะวิถีพุทธ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ศูนย์อบรมปฐมพยาบาลและสุขภาพอนามัย วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สมาคมปรัชญาและศาสนาแห่งประเทศไทย สถาบันพุทธศิลป์อินเดีย ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา และสถาบันภาคีเครือข่ายระดับชาติและนานาชาติ ณ คณะมนุษยศาสตร์-คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ณ วันที่ 10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567

โครงการความร่วมมือทางวิชาการระดับชาติกับนานาชาติมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อสถานการณ์การแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และความสัมพันธ์พุทธศาสนาระหว่างประเทศที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจและความผูกพันทางวัฒนธรรมและระหว่างสถาบันการศึกษาเพื่อแลกเปลี่ยนกิจกรรมความร่วมมือระหว่างบุคลากร นอกจากนี้ การประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ มุ่งหวังให้เกิดการตระหนักรู้สถานการณ์พุทธศาสนาโลกด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจากสุขภาวะ ผลกระทบด้านสุขภาวะอาจนำไปสู่ภัยคุกคามต่อมนุษย์และพุทธศาสนาในหลายมิติ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า สุขภาวะและพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กันช่วยให้ร่างกายและจิตใจมีความสมดุลและแข็งแรง ขณะที่พุทธศาสนาช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีจิตใจที่สงบสุขและเข้าใจถึงธรรมชาติของชีวิต การผสมผสานทั้งสองแนวคิดนี้สามารถนำไปสู่ชีวิตที่สมบูรณ์และมีความหมายมากขึ้น ดังนั้น สุขภาวะแบบองค์รวมจึงเป็นประเด็นชั้นนำต่อพุทธศาสนาหลากหลายทิศทาง (1) การพัฒนาต้องสามารถนำไปปฏิบัติที่ได้ผล (2) ทฤษฎีการพัฒนาและวิธีปฏิบัติต้องยึดหลักพุทธศาสนารฐานเศรษฐกิจ เทคโนโลยี จิตวิทยา สังคมวิทยาหรือนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อม (3) การพัฒนามีพื้นฐานของแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนและความเข้มแข็งมั่นคงของประเทศชาติ (4) การพัฒนาเป็นกระบวนการไปสู่ความทันสมัยและเป็นวิถีทางไปสู่การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาคนให้เกิดความอยู่ดีมีสุขไม่ว่าการพัฒนาจะนำไปสู่การพัฒนา การศึกษา สาธารณสุข และความมั่นคงของมนุษย์

สำหรับการนำเสนอผลงานทางวิชาการของนักวิชาการและผู้เข้าร่วมสัมมนาทางวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ในการประชุมเรื่อง "พุทธศาสนากับสุขภาวะแบบองค์รวม" เป็นการนำเสนอบทความทางวิชาการ งานวิจัย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ในการนำไปสู่ข้อเสนอแนะและการกำหนดนโยบายที่สามารถลดสถานการณ์ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อพุทธศาสนาและการพัฒนาด้านสุขภาวะอันนำไปสู่การเสริมสร้างความมั่นคงของโลก โดยโครงการมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อส่งเสริมให้

นักวิจัย นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้ปฏิบัติงานภาคสนาม องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรระหว่างประเทศ ได้แลกเปลี่ยนความคิดและสร้างความเข้าใจร่วมกันในประเด็นเครือข่ายความรู้และพุทธศาสนาและการพัฒนาด้านสุขภาวะแบบองค์รวม 2) เพื่อร่วมแสวงหาประเด็นที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่เผชิญในช่วงสหัสวรรษใหม่และการสร้างเครือข่ายความรู้ 9 ประเด็น ได้แก่ (1) นโยบายสวัสดิการและการคุ้มครอง (2) การศึกษาและการลงทุนในการพัฒนาสุขภาพ (3) มรดกทางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางพุทธศาสนา(4) กฎหมายและธรรมเนียมที่เกี่ยวข้อง สตรี เด็ก ผู้สูงอายุและผู้พิการความมั่นคงต่อสุขภาวะ (5) การพัฒนาศาสนสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวและมาตรฐาน (6) สิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพในศาสนสถาน (7)ความเข้มแข็งของสถาบันพุทธศาสนา ความท้าทายของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง (8) การพัฒนาบุคลากรด้านศาสนา และนโยบายสุขภาพ 3) เพื่อเสนอรูปแบบและยุทธศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในประเด็นที่ก่อให้เกิดความวิตก ซึ่งมีผลกระทบต่อการกำหนดนโยบาย และการนำนโยบายลงสู่การปฏิบัติต่อพุทธศาสนา 4) เพื่อเสนอแผนปฏิบัติการที่สามารถเสนอต่อผู้นำระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และประเทศ เพื่อส่งเสริมพุทธศาสนา 5) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายชาวพุทธระหว่างประเทศในกลุ่มพระสงฆ์ นักวิชาการ นักการศึกษา นักการเรียนรู้ ผู้นำด้านการพัฒนาในการนำยุทธศาสตร์ไปใช้ในระดับชุมชน ท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระหว่างประเทศ 6) เพื่อร่วมเรียนรู้และปรับบทบาทการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างประเทศในการอยู่ร่วมกันอย่างผสมกลมกลืนระหว่างกลุ่มพุทธศาสนาประเทศต่างๆ

ดังนั้น ในฐานะบรรณาธิการเอกสารการประชุมวิชาการนี้จึงขอขอบคุณ/ขออำนวยการ หน่วยงาน และนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ที่นำผลงานที่ทรงคุณค่ามา นำเสนอและเผยแพร่ด้วย จึงคาดหวังว่าการดำเนินการเช่นนี้จักเป็นประโยชน์ร่วมกันในการเสริมสร้างความรู้และการบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ รวมทั้งเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักวิชาการทั้งหมดที่เข้าร่วมโครงการและเป็นการพัฒนาสังคมโดยรวมให้เกิดความยั่งยืนผ่านงานวิชาการและงานวิจัยต่อไปในอนาคต

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ฉ
การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม	1
อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ชนิดาภา สวนโต, พิชัยรัฐ หมื่นด้วง	
การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดหนองบัวลำภู ชนิดาภา สวนโต, พิชัยรัฐ หมื่นด้วง	17
ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พอนปะเลิด จันทะวง, โกศล สอดส่อง	32
การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จิรายุ ทินจอง, ชาญยุทธ หาญชนะ	44
วิเคราะห์ความมีเหตุผล อริสา สายศรีโกศ, พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ	60
การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา พระอำนาจ เทชปัญโญ (เสียงแจ่มใส), พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ	72
ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินเรื่องไตร่จณานวิชาตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา พีระวัฒน์ ฉัตรไทยแสง, พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ	80
คุณค่าของพระสงฆ์ในการเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวม อัญญา สัจจิวิโส, วนิสรา ไตรรัตน์วนานนท์	92
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม แกนนำการศึกษา วานุ, พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, สุชาติ บุษย์ชญาณนทร์	102
ว่าด้วยการรักษาสุขภาวะของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล พระครูวรจิตตานุรักษ์ (สงวน วงศ์เสาเนา), สุรศักดิ์ พุทธา, วรเชษฐ์ โทอิน	109

บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้ใหญ่	121
พระมหาไชยา ปญญาโคโม	
วิกฤตสิ่งแวดล้อมไทยในแง่มุมทางสังคมวิทยา	130
พระมหาชัยวัฒน์ ชยธมโม, ธนวัฒน์ แก่นทอง, อรรถพล วงศ์กระจ่าง, สุปรีชา ชำนาญพุดิพร	
สภาพและปัญหาการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร	141
บุญขันธ์ จิตชู, นลินี สุตเสวต	
“ทางธรรม” การสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ	153
รัฐพล พรหมมาศ	
ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์	163
พระปลัดภราดร อภิวิฑูโน (เขียวเสน), พระสันติ สันติโกโร (ไชยสงคราม), พระปลัดทวี สุจินโณ (ยุติมิตร), สุปรีชา ชำนาญพุดิพร	
บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร	175
กานดา จันท, นลินี สุตเสวต	
การพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ ของคณะสงฆ์อำเภอหนองระ อ.บึงสามพัน จ.พิจิตร	188
ปิยวัฒน์ คงทรัพย์	
จริยธรรมผู้นำกับโลกสมัยใหม่	197
พระครูวิเชียรปัญญาภรณ์, พระครูอภิวัฒน์ชัยคุณ สิริจันท,	
พระสมุห์ชูศักดิ์ สกฤธโร นาคบุญช่วย, สุปรีชา ชำนาญพุดิพร	
การพัฒนาการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนานิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ	215
พรทิพย์ อรุณสุโข	
การเสริมสร้างวิถีชีวิตแก่เด็กเยาวชนและครอบครัวในยุควิถีชีวิตใหม่ ด้วยจิตตปัญญาศึกษา	228
ณัฐชาญ์ ธรรมธนไพศาล, อยุธยา งามชาติ, ลำไยพร ชนะสุวรรณ	

แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสร้างเสริมสุขภาพของครุฑรวมแก่กลุ่มสามวัย:	236
กรณีศึกษาศูนย์ประสานงานสุขภาพะวิถีพุทธ จังหวัดพัทลุง ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง	
ณัฐชาญ์ ธรรมธนไพศาล, พรทิพย์ อรุณสุขโข, ลำเตียร ชนะสุวรรณ, สุรพรรณ เรืองเพชร	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : “กา” เขียนโดย วาณิช จรุงกิจอนันต์	248
พระครูวิจิตรธรรมโกศล กุศลจิตโต, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ, กฤตสุขชิน พลเสน	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :	254
พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต	
เดชฤทธิ์ สมสะอาด, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ, วุฒิพงษ์ รอดบำรุง	
การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการ	266
ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน, มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา, ภาณุรัฐ บุญมี, กิตติพันธ์ ปัญญาผ่องใส, พลอยชมพู เตชะการโยธา, อนุนพงษ์ กิตติขจรพงษ์ไพร, กฤตพิศิษฐ์ ปุณณภัทร์ธนากุล, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ	
วิถีชีวิตในแนวคิดทางพุทธปรัชญามหายาน	274
พระณรงค์ฤทธิ์เทพ ฐานิสโสโร, พูนศักดิ์ กมล	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : การจัดการเรียนการสอน	287
สำหรับเด็กปฐมวัยตามแนวคิดของมอนเตสซอรี	
จิตรรัตน์ แสงทอง, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ, เมธา หริมเทพาธิป, ปฎิธรรม สำเนียง	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา	300
รัตนา กลิ่นมัทผล, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ, พระครูสุตรัตนบัณฑิต	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : “ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ”	308
การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนแบบ “พ่อสอนลูก”	
สามเณรณบดี เดชาเครือแดง, พระครูปลัดสวพัฒน์วิสุทธิสารคุณ, มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : โคก หนอง นา โมเดล: การเกษตรเชิงพุทธ	315
พระเชษฐมงคล ยโสธโร, พระสำรอง สุจินโณ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาหน่วยกุ้ยของวัดในจังหวัดสุรินทร์	328
พระพยางค์ คุณธมโม, พระภาณุพงศ์ ธมมทีโป, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : เวชศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในคิลานสูตร	339
พระมหาวัชรินทร์ สุเมโธ (หอมหวาน), พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	
บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) : หน้าที่ทอง: พุทธ หรือ ไสยศาสตร์	351
พระประเสริฐ ปภาโส, พระอุดมศักดิ์ อธิจิตโต, ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม	
นิพพานในปรัชญาปารมิตาสูต	362
วิจิต ทองประเสริฐ, ปาริณันท์ ปางทิพย์อำไพ	
เทคโนโลยีสารสนเทศ: ฤกษ์แจสำคัญในการแก้ปัญหาในโลกที่เปลี่ยนแปลง	371
มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา	
ปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย	379
เดชฤทธิ์ สมสะอาด, พระมหาสันต์ วสนโต, กฤตสุขชิน พลแสน	

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม
อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
administration according to the principles of good governance
of na nong thum subdistrict municipality na klang district,
nong bua lamphu province

ชนิดาภา สวนโต

Chanidapa Suanto

พิชัยรัฐ หมั่นด้วง

Pichairat Muenduang

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพินิจบัณฑิต

Corresponding author, e-mail: chanidapa.a19@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาล ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 381 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูล ทดสอบสมมติฐาน โดยใช้สถิติค่า (T-Test) และใช้สถิติเอฟ (F-Test)

ผลการวิจัย พบว่า

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือหลักการตอบสนอง รองลงมาคือด้านหลักประสิทธิภาพ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความเสมอภาค

ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวมประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนวทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ควรกำหนดวางแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

คำสำคัญ : หลักธรรมาภิบาล, เทศบาลตำบล, การบริหาร

ABSTRACT

This research has the objective To study administration according to the principles of good governance. To study and compare administration according to the principles of good governance of municipalities. Classified by gender, age, education level, and occupation, and to propose guidelines for the development of administration according to the principles of good governance of Na Nong Thum Subdistrict Municipality, Na Klang District, Nong Bua Lamphu Province. Sample group used in this research study There were 381 people aged 18 years and over who lived in the area of Na Nong Thum Subdistrict Municipality, Na Klang District, Nong Bua Lamphu Province. The instrument used for collection was a questionnaire. Statistics used in the analysis are percentage, mean, standard deviation. and analyze data Test the hypothesis using value statistics (T-Test) and using F statistics (F-Test)

The research results found that:

Administration according to good governance principles of Na Nong Thum Subdistrict Municipality, Na Klang District, Nong Bua Lamphu Province. Overall, it is at a high level. And when considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average was the response principle. Next is the main aspect of efficiency. And the side with the least average value is the principle of equality.

Comparative results of administration according to the principles of good governance of Na Nong Thum Subdistrict Municipality. Classified by gender, age, education level, and occupation. Overall, people with different genders, ages, education levels, and occupations have opinions on administration according to the principles of good governance. no different

Proposals for administration guidelines in accordance with good governance principles of Na Nong Thum Subdistrict Municipality, Na Klang District, Nong Bua Lamphu Province include: Operational plans should be established to be consistent with the needs of the people.

Keywords : Principles of good governance, subdistrict municipality, administration

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ก่อนที่จะถูกยกเลิกโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ได้ให้ความสำคัญกับการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการกิจการของภาครัฐโดยได้กำหนดในหมวด 4 หน้าที่ของชนชาวไทย มาตรา 74 บัญญัติไว้ว่าบุคคลผู้เป็นข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้างของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐวิสาหกิจ หรือเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐมีหน้าที่ดำเนินการให้ไปเป็นตามกฎหมายเพื่อรักษาประโยชน์ส่วนรวมอันรวมความสะอาดและให้บริการแก่ประชาชนตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ตามหมวด 5 แผนนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ 3 บัญญัติไว้ว่ารัฐต้องดำเนินการตามแผนนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ และความมั่นคงของประเทศอย่างยั่งยืน โดยต้องส่งเสริมการดำเนินการตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดระบบการบริหารราชการส่วนกลางส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นให้มีขอบเขตอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่ชัดเจนเหมาะสม สนับสนุนให้จังหวัดมีแผนและงบประมาณเพื่อพัฒนาจังหวัดกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นพึ่งตนเองและตัดสินใจในกิจการของท้องถิ่นได้เอง พัฒนาระบบงานภาครัฐโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคุณธรรม และจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐควบคู่ไปกับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน โดยใช้หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีเป็นแนวทางในการปฏิบัติราชการให้หน่วยงานทางกฎหมาย ที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ ส่วนที่ 7 แผนนโยบายด้านเศรษฐกิจ ต้องดำเนินการตามแผนนโยบายสนับสนุนให้มีการใช้หลักคุณธรรม จริยธรรม และหลักธรรมาภิบาลควบคู่กับการประกอบกิจการบ้านในภาครัฐ มีการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและถ่ายโอนภารกิจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอิสระในการตัดสินใจกำหนดนโยบายการปกครอง การบริหารงาน การบริหารงานบุคคล การบริหารการเงิน และการคลังได้ด้วยตนเอง

ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 ได้จัดการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 3 รูปแบบคือการปกครองส่วนกลาง ได้แก่ กระทรวง ทบวงกรม การปกครองส่วนภูมิภาค ได้แก่ จังหวัด อำเภอ และการปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล และที่เป็นการปกครองท้องถิ่นในรูปแบบพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา

การปกครองส่วนท้องถิ่น คือการสะท้อนการกระจายอำนาจออกมาให้เห็นได้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานสำคัญของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักการสำคัญของการปกครองส่วนท้องถิ่นคือ การให้ประชาชนในท้องถิ่นมีอำนาจตัดสินใจเลือกผู้บริหารท้องถิ่นของตนเอง และตัดสินใจเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นสาธารณะของท้องถิ่นด้วยตนเองซึ่งเป็นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น (สนิท จรอนันต์, 2543, 5; เยาวลักษณ์ คชานันท์, 2558 - 2559, 105) ทั้งนี้โดยมีผู้รับผิดชอบต่อผลของงานการจัดสรรงบประมาณ และการบรรจุและแต่งตั้งบุคคลเข้าดำรงตำแหน่งหรือปฏิบัติหน้าที่

ต้องคำนึงถึงหลักการตามวรรคหนึ่งในการปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีโดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงความรับผิดชอบของผู้ปฏิบัติงานการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดเผยข้อมูลการติดตามตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ตามความเหมาะสมของแต่ละภารกิจเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรานี้จะตราพระราชกฤษฎีกากำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการปฏิบัติราชการและการสั่งการให้ส่วนราชการและข้าราชการปฏิบัติก็ได้

นอกจากนี้พระราชบัญญัติหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติให้มืองค์กรรับผิดชอบในการจัดทำแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกำหนดหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการให้บริการสาธารณะที่จำเป็นแก่ท้องถิ่น ตลอดจนรายได้ของท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น และพระราชบัญญัติระเบียบบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นอิสระมากขึ้น (วิจิตรภรณ์ ไชยโคตร. 2550: 1)

เทศบาล เป็นรูปแบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติ เทศบาล พ.ศ.2496 (รวมถึงมีการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับ ที่13) ทั้งนี้เพื่อเป็นการเพิ่มเติมหรือประยุกต์ เพื่อปรับให้สอดคล้องกับเหตุการณ์สภาวะเศรษฐกิจการเมืองการปกครองในปัจจุบันเพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพมากที่สุด การปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของเทศบาลต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยใช้วิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลการจัดทำงบประมาณ การจัดซื้อจัดจ้าง การตรวจสอบ การประเมินผล การปฏิบัติงานและการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายระเบียบข้อบังคับว่าด้วยการนั้น รวมทั้งหลักเกณฑ์และวิธีการที่กฎหมายกำหนด

สถานการณ์ของประเทศไทยในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในขณะนี้ในยุคของกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ทำให้เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมไทยมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามอิทธิพลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เป็นผลรวมไปถึงการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วสู่ประชาชน แต่ระบบการบริหารงานทั้งภาครัฐและ เอกชนเกิดความไม่สอดคล้องและทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จึงทำให้สังคมโลกหันกลับมามองถึงสาเหตุปัญหาที่แท้จริงในการบริหารของแต่ละประเทศที่มีผลกระทบ ต่อด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งส่งผลต่อองค์การอื่น ๆ อย่างมากมายการบริหารเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การเพราะเป็น เครื่องมือที่ชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพขององค์การในปัจจุบันการบริหารจัดการมีความสลับซับซ้อนมากกว่าในอดีตแต่การบริหารจัดการของหน่วยงานของรัฐยังคงอยู่ในช่วงปรับตัว และยังคงคุ้นเคยอยู่กับการใช้รูปแบบการบริหารจัดการที่เป็นการบริหารจัดการแบบแยกส่วน (Fragment Administration) ผลลัพธ์ก็คือหน่วยงานแต่ละหน่วยและบุคคลแต่ละบุคคลต่างก็มุ่งทำงานเฉพาะส่วนของตนไม่ได้มุ่งเน้นให้มีการประสานงานและบูรณาการร่วมกับหน่วยงานหรือบุคคลอื่น ๆ ทำให้การบริหารไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเท่าที่ควร (ภมร วงษ์ศรีจันทร์, 2559 : 35 - 46)

การบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบันของรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาการเมืองการปกครองของประเทศไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองและพิทักษ์สิทธิของตนได้มากขึ้นมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพเสริมสร้างหลักนิติรัฐ นิติธรรม สร้างความโปร่งใสและซื่อสัตย์สุจริตในการบริหารราชการแผ่นดินและให้บริการประชาชน การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองของรัฐในระบบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลาง (Decentralize) ลงเหลือภารกิจหลักเท่าที่จำเป็น และให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารงานชุมชนท้องถิ่นส่งเสริมให้ทุกหน่วยงานทุกองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งจัดให้มีการตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเริ่มตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจการกำหนดนโยบายการจัดซื้อจัดจ้างและการแต่งตั้งถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่ง เพื่อความโปร่งใส ความมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นตลอดจนเร่งส่งเสริมความสนใจในบทบาทและการดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อประสานให้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้น ซึ่งเหตุผลการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญก็เพื่อให้การดำเนินงานของรัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้นลดขั้นตอนการดำเนินการอันเนื่องจากการล่าช้าในการตัดสินใจจากส่วนกลาง โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมดำเนินการตลอดจนร่วมตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง เพื่อให้การพัฒนาส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม (ภมร วงษ์ศรีจันทร์, 2559 : 35 - 46)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม การจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 249 ภายใต้บังคับมาตรา 1 ให้มีการจัดการปกครองท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นมาตรา 250 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ กิจกรรมสาธารณะ เพื่อตอบสนองเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการ พัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น (เทศบาลตำบล ศาลาลาย, 2556 : 4)

ในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ปัญหาเบื้องต้นที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงาน คือ ปัญหาด้านการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตรวจการจ้างในงานก่อสร้าง สาธารณูปโภคในเขตเทศบาลตำบล การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบการดำเนินงานของเทศบาลตำบล เช่น โครงการก่อสร้างหรือปรับปรุงเส้นทางคมนาคม ระบบระบายน้ำตามถนน ซอยต่างๆ รวมไปถึงการจัดซื้อจัดจ้าง เป็นต้น ซึ่งการใช้หลักธรรมาภิบาลในการจัดทำบริการสาธารณะดังกล่าวย่อมจะส่งผลดี ต่อประชาชนและเทศบาลตำบลเพิ่มมากขึ้น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในการดำเนินงานของเทศบาลตำบลลดลง และปัญหาด้านบุคลากร

ที่ไม่เพียงพอ จึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานรับภาระงานมากมีการปรับเปลี่ยนบุคลากรอยู่ตลอดเวลาในลักษณะของการโอนย้าย ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน การรับผิดชอบงานขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ ความรู้ความสามารถในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ จึงส่งผลกระทบต่อภาคประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพการณ์ปัจจุบันในการบริหารงานมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นมีแนวทางการบริหารจัดการที่หลากหลาย และต้องสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการทำงานได้อย่างยืดหยุ่นตลอดเวลา และด้วยความยุ่งยาก หรือขั้นตอนในการปฏิบัติของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จึงมีความซับซ้อนจนกลายเป็นความล่าช้า ก่อให้เกิดการด้อยประสิทธิภาพ

เทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนและเป็นหน่วยดำเนินการซึ่งทำหน้าที่แทนรัฐในการจัดบริการสาธารณะ การบริหารจัดการภารกิจต่าง ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบแก่ประชาชนและส่วนรวม ผู้บริหารท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นผู้มีความสำคัญที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความสงบสุขมีการอยู่ดีกินดี โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “เพียบพร้อมการศึกษา พัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจรุ่งเรือง เมืองน่าอยู่มุ่งสู่อาเซียน” เน้นการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้บริหารท้องถิ่นจึงต้องนำหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งเป็นหลักของการบริหารสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชน เพื่อมุ่งให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีมาเป็นหลักในการบริหารท้องถิ่นอย่างจริงจังและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ทำให้ส่วนราชการในท้องถิ่นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิดให้มุ่งเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้ประโยชน์ในการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาระดับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาล ตำบลนาหนองหุ้ม ในเขตเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยพิจารณาจากระดับการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล 10 ประการ ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2545 และพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ประกอบด้วย

1. หลักประสิทธิผล (Effectiveness)
2. หลักประสิทธิภาพ (Efficiency)
3. หลักการตอบสนอง (Responsiveness)
4. หลักการรับผิดชอบ (Accountability)
5. หลักความโปร่งใส (Transparency)
6. หลักการมีส่วนร่วม (Participation)
7. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)
8. หลักนิติธรรม (Rule of Law)
9. หลักความเสมอภาค (Equity)
10. หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented)

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาล ตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู 15 หมู่บ้าน จำนวน 8,212 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู 15 หมู่บ้าน จำนวน 381 คน คำนวณหา กลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด 2538 : 40)

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เขตพื้นที่ในความรับผิดชอบเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

4. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลประกอบด้วย

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับการศึกษา
4. อาชีพ

ตัวแปรตาม ได้แก่ ใช้กรอบแนวคิดการวิจัยจากพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ที่กำหนดให้หน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องบริหารราชการโดยยึดประกอบด้วยหลัก 10 ประการ ได้แก่ ดังนี้

1. หลักประสิทธิผล (Effectiveness)
2. หลักประสิทธิภาพ (Efficiency)
3. หลักการตอบสนอง (Responsiveness)
4. หลักการรับผิดชอบ (Accountability)
5. หลักความโปร่งใส (Transparency)
6. หลักการมีส่วนร่วม (Participation)
7. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)
8. หลักนิติธรรม (Rule of Law)
9. หลักความเสมอภาค (Equity)

5. ขอบเขตด้านระยะเวลา ผู้ศึกษาได้กำหนดระยะเวลาในการศึกษา คือ ช่วงระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่เดือนเมษายน - มิถุนายน พ.ศ. 2567 เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 3 เดือน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาการเสริมสร้างธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู
3. ผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการและแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ตลอดจนการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรับปรุงและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ตามหลักธรรมาภิบาลอย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพและเจริญก้าวหน้าต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู 15 หมู่บ้าน จำนวน 8,212 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้แนวคิดการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane (1973 : 125) (อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด 2538 : 40) และการกำหนดความคลาดเคลื่อน 5% ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 381 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบบสอบถามสร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง และแบบสอบถาม ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาโดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการเกี่ยวกับ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ของประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่ย้ายอยู่ในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู มีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2535 : 111) ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด จำนวน 50 ข้อ แบ่งเป็น 10 ด้าน

ส่วนที่ 3 เป็นแบบสอบถามแนวทางส่งเสริมการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นแบบสอบถามปลายเปิด

การสร้างและการทดสอบเครื่องมือ

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาการบริหารจัดการหลักธรรมาภิบาล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย นำมาปรับปรุงจัดทำร่างแบบสอบถาม

2. นำร่างแบบสอบถามส่งผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ดำเนินการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) เพื่อหาค่า IOC (Index of item objective congruence) และให้ข้อเสนอแนะ

3. การปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เลือกข้อที่ได้ค่า 0.67 ขึ้นไปและนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงเป็นแบบสอบถามเพื่อนำไปทดลองใช้

4. การทดลองใช้เครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try – out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกันกับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งได้แก่ ประชาชนในเขตพื้นที่ของเทศบาลตำบลกุดดินจี่ อำเภอากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 50 คน ต่อจากนั้นนำแบบสอบถามไปหาคุณภาพด้านค่าอำนาจจำแนกรายข้อในแต่ละด้าน โดยใช้ (Item – total correlation) และคัดเลือกข้อที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายเท่ากับหรือมากกว่า 0.30 ขึ้นไป หาค่า ความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งหมด โดยการหาค่า สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของ Cronbach

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

1.1 ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยด้วยตนเอง แจกแบบสอบถามให้กับประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และชี้แจงทำความเข้าใจให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ทราบลักษณะของแบบสอบถาม

ตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูล โดยกำหนดรับคืนแบบสอบถามเป็นเวลา 2 สัปดาห์หลังจากวันแจกแบบสอบถาม แล้วนำแบบสอบถามมา

1.2 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามและความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามที่รับคืน

1.3 ตรวจสอบให้คะแนนการตอบแบบสอบถามดังนี้

1.4 แล้วนำคะแนนมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยรายข้อและกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมายค่าเฉลี่ย

1.5 นำคะแนนจากที่ได้จากการตรวจแบบสอบถามไปหาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นรายข้อตามตัวแปรส่วนบุคคลและบุคคลกลุ่มเป้าหมายแล้วแปลผลค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้

1.6 นำคะแนนที่ได้ไปทดสอบสมมุติฐานจากแต่ละตัวแปรส่วนบุคคลไปทดสอบทางสถิติ ได้แก่ เพศ t-test อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ f-test

2. ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามปลายเปิด นำมาวิเคราะห์เป็นความเรียง

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. สถิติหาคุณภาพเครื่องมือ

1.1 หาค่าเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยการหา α - Coefficient ตามวิธีการของ Cronbach's (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2538 : 200)

2. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

3. สถิติทดสอบสมมุติฐาน

3.1 Independent t-test (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555 : 356)

3.2 F-test One-way ANOVA (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2555 : 357)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 55.64 อายุอยู่ระหว่าง 31 – 45 ปี คิดเป็นร้อยละ 49.08 ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 41.73 และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร/กสิกรรม คิดเป็นร้อยละ 59.84

2. การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองพุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ หลักการตอบสนอง ($\bar{X} = 4.24$) รองลงมาคือ ด้านหลักประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.16$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านหลักความเสมอภาค ($\bar{X} = 3.53$) และวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นแต่ละด้านได้ดังนี้

2.1 ด้านหลักประสิทธิผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 1. หน่วยงานของท่านมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่เป็นไปตามลักษณะเฉพาะของหน่วยงานโดยมีการกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน และสามารถปฏิบัติและเกิดผลสัมฤทธิ์ได้ ($\bar{X} = 3.70$) รองลงมาคือ ข้อ 3. หน่วยงานของท่านมีการติดตาม และประเมินผลเพื่อปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.64$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 2. หน่วยงานของท่านมีการถ่ายทอดยุทธศาสตร์และเป้าหมายขององค์กรให้บุคลากรทราบ ($\bar{X} = 3.64$)

2.2 ด้านหลักประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 5. หน่วยงานของท่านใช้เทคนิคเทคโนโลยีกระบวนการที่ก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับหน่วยงาน ($\bar{X} = 4.48$) รองลงมาคือ ข้อ 6. หน่วยงานของท่านมีการบริหารโดยการกำหนดบุคลากรที่เหมาะสมกับภาระงานของหน่วยงานซึ่งมีการบริหารทรัพยากร ต้นทุนและงบประมาณเหมาะสมกับองค์กร ($\bar{X} = 4.29$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 4. หน่วยงานของท่านมีการบริหารจัดการด้วยความรับผิดชอบมีการกำหนดผู้รับผิดชอบ และมอบหมายงานอย่างชัดเจน ($\bar{X} = 3.71$)

2.3 ด้านหลักการตอบสนอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 7. หน่วยงานของท่านมีการจัดทำกระบวนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบและขั้นตอน ที่รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และมีการประกาศให้ทราบทั่วทั้งองค์กร ($\bar{X} = 4.39$) รองลงมาคือ ข้อ 8. หน่วยงานของท่านมีแผนการดำเนินการ หรือขั้นตอนที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและคาดหวังความสำเร็จได้ ($\bar{X} = 4.22$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 9. หน่วยงานของท่านมีการกำหนดกระบวนการดำเนินงานที่ยึดถือประโยชน์ของผู้มาติดต่อราชการเป็นหลักไม่สิ้นเปลืองระยะทางและเวลาจนทำให้เกิดผลกระทบต่อผู้มาติดต่อราชการ ($\bar{X} = 4.11$)

2.4 ด้านหลักการรับผิดชอบต่อผู้มาติดต่อราชการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.10$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 11. เจ้าหน้าที่มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานใส่ใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะแก้ไข ($\bar{X} = 4.12$) รองลงมาคือ ข้อ 11. เจ้าหน้าที่มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติงานใส่ใจต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และพร้อมที่จะแก้ไข ($\bar{X} = 4.12$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 12. หน่วยงานของท่านรับผิดชอบต่อผลกระทบที่มาจากการบริหารงาน ($\bar{X} = 4.10$)

2.5 ด้านหลักความโปร่งใส โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D.= 0.59) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 15. หน่วยงานของท่านมีระเบียบ กฎเกณฑ์วิธีการประเมินผลงานของบุคลากรที่ชัดเจน ($\bar{X} = 4.09$, S.D.= 0.79) รองลงมาคือ ข้อ 15. หน่วยงานของท่านมีระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีการประเมินผลงานของบุคลากรที่ชัดเจน ($\bar{X} = 4.09$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 14. หน่วยงานของท่านมีการบริหารจัดการด้านงบประมาณเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และมีคณะกรรมการเพื่อเป็นองค์ประกอบในการพิจารณา ($\bar{X} = 4.03$, S.D.= 0.78)

2.6 ด้านหลักการมีส่วนร่วม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 18. รับฟังและนำข้อเสนอแนะของประชาชนมาดำเนินการอย่างรวดเร็วและเต็มความสามารถ ($\bar{X} = 4.16$) รองลงมาคือ ข้อ 17. หน่วยงานของท่านให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการพิจารณาและเห็นชอบขั้นตอน หรือกระบวนการปฏิบัติงานภายใต้กรอบของคุณภาพประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.13$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 16. หน่วยงานของท่านเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อชุมชน ($\bar{X} = 4.02$)

2.7 ด้านหลักการกระจายอำนาจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 20. ผู้บริหารในหน่วยงานของท่าน มีการมอบอำนาจในการตัดสินใจการดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานอย่างเหมาะสมและคล่องตัวในการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 4.09$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 19. หน่วยงานของท่านมีโครงสร้างของหน่วยงานที่เชื่อมต่อการปฏิบัติงานตามสายการบังคับบัญชา ($\bar{X} = 4.00$)

2.8 ด้านหลักนิติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.66$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 21. ผู้บริหารในหน่วยงานท่าน บริหารจัดการด้วยความเป็นธรรมโดยใช้หลักนิติธรรม ($\bar{X} = 3.93$) รองลงมาคือ ข้อ 22. หน่วยงานของท่านมีการบริหารงานการเงินและทรัพยากรเป็นไปตามระเบียบราชการ ($\bar{X} = 3.54$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 23. กฎ ระเบียบ ข้อบังคับของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม มีความชัดเจนเป็นไปได้อย่างสูงในทางปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.52$)

2.9 ด้านหลักความเสมอภาค โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.53$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 25. หน่วยงานของท่านมีการกำหนดแผนปฏิบัติงานตามความสำคัญเร่งด่วนในการพัฒนาหน่วยงาน และปฏิบัติตามแผนงาน ($\bar{X} = 3.64$) รองลงมาคือ ข้อ 26. หน่วยงานของท่านปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความเสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ ($\bar{X} = 3.61$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 24. ผู้บริหารของท่านให้ความสำคัญกับผู้ได้บังคับบัญชาทุกคนโดยเท่าเทียมกัน ($\bar{X} = 3.52$)

2.10 ด้านหลักมุ่งเน้นฉันทามติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.85$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 28. หน่วยงานของท่านมีการตัดสินใจเรื่องสำคัญโดยใช้ฉันทามติเท่าเทียมกัน (ที่ไม่ขัดต่อกฎหมายและระเบียบปฏิบัติ) โดยให้ถือปฏิบัติทุกคน ($\bar{X} = 4.09$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 27. ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ผู้ได้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการพิจารณาและเสนอมติอันที่จะก่อให้เกิดผลกระทบโดยภาพรวม ($\bar{X} = 3.62$)

3. ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวมโดยภาพรวมประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

4. ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ควรกำหนดวางแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ควรมีการรณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ รวมถึงประชาชนในพื้นที่ที่มีการประหยัดในการใช้ทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูง องค์กรควรมีการเอาใจใส่ต่อปัญหาชุมชน จัดให้มีการบริการสาธารณะอย่างมีคุณภาพเป็นธรรมและทั่วถึง และผู้บริหารควรมีการสร้าง ความพึงพอใจและแรงจูงใจให้บุคลากรมีความเอาใจใส่ กระตือรือร้นต่อหน้าที่และตั้งใจให้บริการประชาชน เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.64$) และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ หลักการตอบสนอง ($\bar{X} = 4.24$) รองลงมาคือ ด้านหลักประสิทธิภาพ ($\bar{X} = 4.16$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านหลักความเสมอภาค ($\bar{X} = 3.53$) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าทางเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสม เช่น มีการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละความอดทน ขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา และสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้โดยการปรับปรุงระบบและกลไกการทำงานขององค์กรให้มีความโปร่งใส และตระหนักว่ามีทรัพยากรค่อนข้างจำกัด ดังนั้น ในการบริหารจัดการจำเป็นต้องยึดหลักความประหยัด และความคุ้มค่า ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพิชัยรัฐ หมั่นดวง (2561) ที่พบว่าระดับการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารงานท้องถิ่น เทศบาลเมืองหนองบัวลำภู อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 4.18 เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า หลักนิติธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย = 4.47 รองลงมาคือ หลักความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย = 4.39 หลักความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 4.16 หลักความโปร่งใส อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 4.14 หลักการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 4.05 และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ หลักคุณธรรม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย = 3.97 นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผล การศึกษาของ วีระ หาญกัน และ สุวรรณี แลสันกลาง (2559) ที่พบว่าโดยภาพรวมองค์การบริหารส่วน ตำบลบ้านดง อำเภอแม่เม้าะ จังหวัดลำปาง มีการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.50$) โดยด้านที่นำมาใช้ที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด 4 อันดับแรกได้แก่ การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านหลักนิติธรรม ($\bar{X} = 3.59$) รองลงมาได้แก่ด้าน การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านหลักความรับผิดชอบ ($\bar{X} = 3.57$) ด้านการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านหลักความคุ้มค่า ($\bar{X} = 3.51$) และด้านการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านการมีส่วนร่วม ($\bar{X} = 3.50$) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง มีอยู่ 2 ด้าน คือ

ด้านการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านหลักความโปร่งใส ($\bar{X}=3.48$) และด้านการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารงานด้านหลักคุณธรรม ($\bar{X}=3.41$) สำหรับข้อเสนอแนะ 1) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในด้านของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการนำหลักการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในองค์กรและ 2) ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในด้านของผลสัมฤทธิ์จากการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในองค์กรโดยเฉพาะองค์กรที่ประสบผลสำเร็จจากการนำหลักธรรมาภิบาลไปใช้เพื่อเป็นต้นแบบหรือองค์กรตัวอย่างให้กับองค์กรอื่น ๆ

ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวมโดยภาพรวมประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าทุกด้านก็ไม่แตกต่างกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าไม่ว่าประชาชนมีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน ก็มีทัศนคติหรือมุมมองต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม เหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พลวัฒน์ วิไลชื่นผล และ รัฐบุรุษ คุ่มทรัพย์ (2558) วิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลสำนักขาม อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา พบว่าการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลสำนักขาม จำแนกตาม เพศ อายุและอาชีพ ที่แตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อระดับการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาล ไม่แตกต่างกันและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ อรทัย ทวีระวงษ์ (2557) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ผลการทดสอบสมมุติฐานพบว่า เพศ ต่างกัน มีทัศนคติต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ไม่แตกต่าง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้

จากผลการวิจัยการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความเสมอภาค และควรมีการดำเนินการดังนี้

1.1 เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงาน และมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ให้กับประชาชนได้เข้าถึงง่ายที่สุด

1.2 เทศบาลตำบลนาหนองหุ้ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ อีกทั้งกระตุ้นประชาชนให้ทราบถึงบทบาท อำนาจหน้าที่ของประชาชนที่มีต่อเทศบาลเพื่อให้ประชาชนทราบว่าตนเองต้องมีส่วนเกี่ยวข้อง มีบทบาทมีหน้าที่ ต่อการทำงานของ

เทศบาลอย่างไร อันจะส่งผลให้การใช้หลักธรรมาภิบาลของเทศบาลสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน

1.3 เทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการณรงค์และสนับสนุนให้ใช้หลักคุณธรรมเพื่อการบริหารจัดการและปฏิบัติงานที่ดี โดยการจัดอบรมปฏิบัติสร้างจิตสำนึกในสำนักงาน และชุมชนในเทศบาลให้มากขึ้นอีก เพื่อจะได้ช่วยให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นบริบทของคุณธรรมในสังคมปัจจุบัน

1.4 จัดทำโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมและปฏิบัติตามกฎหมายความเสมอภาคอย่างเคร่งครัดในการปฏิบัติงานของทางเทศบาล

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัญหา อุปสรรค ทศนคติและแรงจูงใจในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอนากลาง จังหวัดหนองบัวลำภู

บรรณานุกรม

- พิชัยรัฐ หมั่นด้วง. (2565). สมรรถนะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(4), 415 - 432.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2533). *ชนบทไทย : การผันแปรในอนาคตกาลหลังการพัฒนา*. เชียงใหม่ : บริษัทพี.เจ.ลีฟวิ่ง จำกัด.
- รัฐชาติ ทัศนัย. (2559). การปรับตัวตามบริบททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสาน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(1), 257-274.
- ภมร วงษ์ศรีจันทร์. (2559). การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลตาคลี อำเภอดำคลี จังหวัดนครสวรรค์. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีพระทุม.
- วิจิตรภรณ์ ไชยโคตร. (2550). การประเมินการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลบรบือ อำเภอบรบือจังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีระ หาญกัน และคณะ. (2559). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านดง อำเภอแม่เมาะ จังหวัดลำปาง. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 5(1), 53-55.
- สนิท จรอนันต์. (2543). *ความเข้าใจเรื่องการปกครองท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.

อรทัย ทวีระวงษ์. (2557). การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี. หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการ
จัดการ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.

Yamane. (1967). Taro Statistic: An Introductory Analysis. New York: Harper & row.

การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต
ของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู
the service of basic necessity for lives
of prisoners in nongbualamphu prison

ชนิดาภา สวนโต

Chanidapa Suanto

พิชัยรัฐ หมั่นด้วง

Pichairat Muenduang

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพิษณุพนธ์

Corresponding author, e-mail : kuriko.fruity@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อเปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้แก่ ผู้ต้องขังชายแดน 6 จำนวน 840 คน และผู้ต้องขังหญิง จำนวน 171 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 1,011 คน โดยใช้วิธีการคำนวณตามสูตรของ ยามาเน่ (Yamane) ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 277 คน เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติพรรณนา ได้แก่ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสำหรับข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ t-test และ F-test เพื่อเปรียบเทียบความต่างกัน ถ้าแตกต่างให้หาค่า Scheffe

ผลการวิจัย พบว่า การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ การให้บริการด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล รองลงมาได้แก่การให้บริการด้านโรงสุทกรรม การให้บริการด้านโรงจัดเลี้ยงตามลำดับ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ด้านการให้บริการด้านที่นอน และผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก โดยรวมและ

รายด้าน พบว่า จำแนกตามเพศและอายุโดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 ส่วนจำแนกตามการศึกษาสูงสุดและกำหนดโทษจำคุก โดยรวมไม่แตกต่างกัน

แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาควรมีการบริหารจัดการเรื่องลดความแออัดในเรือนนอน และการประกอบอาหารของโรงสุทกรรมที่ควรปรับรสชาติของอาหารและเพิ่มสีสันให้น่ารับประทาน ด้านสถานพยาบาลควรมีการจ่ายยาให้เพียงพอกับผู้ต้องขัง

คำสำคัญ : การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน, การดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง, เรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู

ABSTRACT

Research on the services of basic necessity for lives of prisoners in NongBuaLamphu prison. Objective to study the basic necessity of living for prisoners in NongBuaLamphu Provincial Prison to compare the service of basic necessities in the livelihood of prisoners in NongBuaLamphu Provincial Prison, classified by gender, age, Maximum Education and Sentence scan. The population used in this study is male prisoners wing 6 and female prisoners in NongBuaLamphu Prison, consisting of 840 male prisoners, 171 female prisoners, a total of 1,011. Use a sample of 277 people who use data collection tools is questionnaires consisting of 3 parts: statistics used to analyze the data. Descriptive statistics include percentages, means, and standard deviations for general information of the sample. Inferential statistics include T-test and F-test for comparing differences sample. If it is different, find the Scheffe value.

The results showed that most respondents are male. Accounting for 76.5 percent and females representing 23.5 percent by age classification Age between 20 - 29 years, accounting for 37.2 percent, followed by aged between 31 - 39 years, accounting for 33.9 percent, followed by Secondary education Accounting for 49.8 percent, followed by primary education Accounting for 30.0 percent, followed by primary education Accounting for 30.0 percent, followed by diploma education Accounting for 15.2 percent, with a 1year to 6 years imprisonment equivalent to 50.2 percent, followed by one month to one year, representing 21.7 percent inmates. Service of basic necessity in the livelihood of prisoners in NongBuaLamphu Provincial Prison Overall, the highest level found that the services level of providing basic necessities to the livelihood of inmates in NongBuaLamphu Provincial Prison. The highest level of waste service, secondary to kitchen services in a highest level ($\bar{x} = 3.680$), catering services at a moderate level ($\bar{x} = 3.594$). And the services of basic necessities for the livelihood of prisoners in

NongBuaLamphu Provincial Prison. Lowest in the field of moderate mattress services ($\bar{x} = 3.392$). The analysis compared the services of basic necessities to the livelihood swell of prisoners in NongBuaLamphu Provincial Prison. Classified by Gender, Age, Maximum Education and the prison stipulated in the prison, as a whole and the list, was found to be classified by gender. Overall, the statistically significant 0.05 segment is classified by age. The Maximum Education and the prison stipulated in the prison are no different.

To improve and develop, it is important to manage congestion in dormitories. And the cooking process at kitchen should adjust the flavor of the food and add color to make it appetizing, The medical facilities should provide sufficient medication for sick inmates.

Keywords : Providing basic necessities, livelihood of prisoners,
Nong Bua Lamphu Provincial Prison

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โลกยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีการนำเอาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาพัฒนาและปรับใช้ทำให้เกิดจากเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม หรือที่เรียกว่าการก้าวไปสู่ยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้โลกแคบลง แต่ละประเทศมีการเชื่อมโยงกันได้ง่ายขึ้น ผู้คนมีการติดต่อสื่อสารและใกล้ชิดกัน เกิดการค้า การลงทุน การร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ และได้เห็นวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่หลากหลายจากทั่วโลก ผู้คนมีการรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อาหารการกิน รวมไปถึงเสื้อผ้าและการแต่งกาย

การเพิ่มขึ้นของขนาดประชากรทำให้ขนาดของสังคมใหญ่ขึ้นตามไปด้วย อีกทั้งยังอยู่ในลักษณะของการอยู่แบบเป็นสังคมเมืองมากกว่าเมื่อก่อน การเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมสมัยใหม่ทำให้ผู้คนมีสิทธิเสรีภาพในการคิดและแสดงออก ซึ่งการกระทำบางอย่างก็อาจส่งผลกระทบในเชิงลบได้ ดังนั้นในสังคมที่อยู่ร่วมกันจึงจำเป็นต้องมีกฎและระเบียบเป็นข้อบังคับให้เราต้องปฏิบัติตามซึ่งเรียกว่า “กฎหมาย” หากมีการกระทำผิดกฎหมายเกิดขึ้นก็ต้องมีการลงโทษตามลำดับขั้นตอน และราชทัณฑ์นับเป็นสถาบันลำดับสุดท้ายในหน่วยงานกระบวนการยุติธรรม โดยมีกรมราชทัณฑ์เป็นศูนย์กำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ เพื่อให้เรือนจำและทัณฑสถานซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบหลักในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาลหรือกฎหมาย (กรมราชทัณฑ์ 2541 : 3)

กรมราชทัณฑ์เป็นหน่วยงานหนึ่งซึ่งสังกัดกระทรวงยุติธรรมที่มีบทบาทในการปฏิบัติให้เป็นไปตามคำพิพากษาหรือคำสั่งตามกฎหมาย โดยดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยงานราชทัณฑ์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยได้กำหนดเป้าหมายการบริหารไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย การลงโทษ การควบคุม การให้การศึกษาอบรมวิชาชีพ การบำบัดรักษา การสงเคราะห์และการจัดสวัสดิการแก่ผู้กระทำผิด

รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้กระทำผิดในฐานะที่เป็นพลเมืองของชาติ เพื่อมุ่งประโยชน์ในการแก้ไขปรับปรุงจิตใจ เปลี่ยนทัศนคติผู้กระทำผิดให้กลับประพฤติตนเป็นคนดี ภายใต้รูปแบบการลงโทษที่เหมาะสมแก่ผู้กระทำผิดเป็นรายบุคคล ประเภทอาชญากร ลักษณะความร้ายแรงแห่งอาชญากรรมและนโยบายอาญาของรัฐบาลที่สอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมทางสังคม เศรษฐกิจและระบบความเชื่อในสังคมเป็นแบบวินัยการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด โดยมุ่งสานผลประโยชน์ระหว่างการแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับมาประพฤติตนเป็นพลเมืองดีกับการพิทักษ์ความปลอดภัยผาสักแก่คนในชาติ ซึ่งในการสงเคราะห์แก่ผู้ต้องขังเพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมเป็นรูปแบบหนึ่งในการแก้ไขพฤติกรรมนิสัย ตามวิสัยทัศน์ของกรมราชทัณฑ์ที่ว่าไว้ “กรมราชทัณฑ์เป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพในการควบคุม แก้ไข และพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง เพื่อคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม” โดยสอดคล้องกับแนวทางขององค์การสหประชาชาติที่ประเทศสมาชิกได้ร่วมกันวางข้อกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานขั้นต่ำสำหรับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ (Standard Minimum Rule for the Treatment of Prisoners) จากการประชุมว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด ครั้งที่ 1 เมื่อปี ค.ศ.1995 และมีขอบเขตแห่งการปฏิบัติที่สำคัญ (กรมราชทัณฑ์ 2541 : 3) ดังนี้

1. ควบคุม กักขัง ลงโทษผู้กระทำผิดตามคำพิพากษาของศาล หรือคำสั่งของเจ้าพนักงานผู้มีอำนาจ
2. ตรวจตรา ดูแลควบคุมผู้กระทำผิดมิให้หลบหนี เพื่อความปลอดภัยของสังคมเพื่อรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย
3. จัดการศึกษาวิชาชีพ วิชาสามัญและอบรมศีลธรรมจรรยาแก่ผู้กระทำผิด
4. จัดสวัสดิการและการสงเคราะห์แก่ผู้กระทำผิดในฐานะเป็นเพื่อนมนุษย์ตามควรแก่กรณี
5. รักษาระเบียบวินัยและความสงบราบรื่นในการปกครองสำหรับผู้กระทำผิดที่ถูกควบคุมอยู่ในเรือนจำและทัณฑสถาน
6. ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามความจำเป็น เช่น การช่วยเหลือกิจกรรมสังคมภายนอกหรือการจัดกิจกรรมพิเศษสำหรับผู้กระทำผิดเนื่องในโอกาสหรือวันสำคัญต่าง ๆ
7. รักษาธรรมรงไว้ซึ่งประสิทธิภาพของการบริหารงานราชทัณฑ์ ก็เป็นไปตามนโยบายกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่ได้กำหนดไว้ รวมทั้งมีความสอดคล้องกับหลักการป้องกันสังคมในหน่วยงานอาญายุติธรรมที่เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด ตลอดจนคำนึงถึงสภาวะการณ์ของอาชญากรรมในสังคมเป็นส่วนประกอบในการกำหนดนโยบายกรมราชทัณฑ์

เรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูก็เป็นอีกหน่วยงานในสังกัดของกรมราชทัณฑ์กระทรวงยุติธรรม มีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาลและคำสั่งลงโทษของผู้ที่มีอำนาจทางกฎหมาย โดยรับตัวและควบคุมผู้ต้องขังชายและผู้ต้องขังหญิงที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 20 ปี โดยเมื่อรับตัวเข้ามาอยู่ในเรือนจำแล้วก็จะให้การศึกษาอบรมพัฒนาพฤตินิสัยฝึกวิชาชีพให้แก่ผู้ต้องขัง

พร้อมทั้งจัดสวัสดิการให้การสงเคราะห์และพัฒนาคุณภาพชีวิตให้แก่ผู้ต้องขัง โดยปฏิบัติตามเป้าหมายของกรมราชทัณฑ์ คือ การคืนคนดีสู่สังคมและป้องกันมิให้ผู้ต้องขังหลบหนีกลับมากระทำผิดซ้ำภายหลังพ้นโทษ

กรมราชทัณฑ์ยังได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานของเรือนจำและทัณฑสถานตามตัวชี้วัด เช่น นักโทษเด็ดขาดที่ไม่รู้หนังสือให้ได้รับการศึกษาอ่านออกเขียนได้ ต้องผ่านเกณฑ์การทดสอบของกรมราชทัณฑ์จำนวนเรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่ง พัฒนาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังอย่างน้อย 5 ด้าน ได้แก่ มาตรฐานด้านที่นอน มาตรฐานด้านสุขกรรม มาตรฐานด้านโรงเลี้ยง มาตรฐานด้านสถานพยาบาล และมาตรฐานด้านการกำจัดขยะและสิ่งปฏิกูล (กรมราชทัณฑ์ 2549 : 15)

จากแผนยุทธศาสตร์และเป้าหมายหลักที่กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม กำหนดไว้ข้างต้น มีผลให้เรือนจำและทัณฑสถานทุกแห่งในประเทศไทยยึดแนวปฏิบัติเหมือนกัน รวมถึงเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูก็ต้องปฏิบัติเช่นเดียวกัน เนื่องจากมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นปัจจัยหลักในการดำเนินชีวิต อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมสุขภาพร่างกายผู้ต้องขังให้มีสภาพความเป็นอยู่และสภาพแวดล้อมเหมาะสม ร่างกายไม่เกิดโรคหรือความเจ็บป่วยทางจิตใจก็จะไม่เกิดความเครียดเพิ่มขึ้น เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความพร้อมเพียงพอที่จะดำรงชีวิตปฏิบัติงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของเรือนจำได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังให้เหมาะสมตามมาตรฐานขั้นต่ำขององค์การสหประชาชาติ และส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า ผู้ต้องขังแดน 6 และผู้ต้องขังหญิงที่มีการตัดสินใจพ้นโทษแล้ว มีความคิดเห็นอย่างไรต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตอยู่ในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ สามารถนำไปกำหนดทิศทางการพัฒนาการบริหารงานในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการให้บริการแก่ผู้ต้องขังและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของกรมราชทัณฑ์และนโยบายในการบริหารงานของเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อเปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูจำแนกตามเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก
3. เพื่อเสนอแนวทางปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย เรื่อง การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยได้กำหนดประเด็นของการวิจัยตามคู่มือการดำเนินงานตามมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง (กรมราชทัณฑ์. กองบริการทางการแพทย์. 2556: 3) มีทั้งหมด 5 ด้านดังต่อไปนี้

1. การให้บริการด้านที่นอน
2. การให้บริการด้านโรงสุทกรรม
3. การให้บริการด้านโรงจัดเลี้ยง
4. การให้บริการด้านสถานพยาบาล
5. การให้บริการด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ต้องขังชายแดน 6 และผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2567 แบ่งเป็น ผู้ต้องขังชาย จำนวน 840 คน และผู้ต้องขังหญิง จำนวน 171 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 1,011 คน

3. ขอบเขตตัวแปร

ในการวิจัย เรื่องการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้คู่มือการดำเนินงานตามมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง (กรมราชทัณฑ์. กองบริการทางการแพทย์. 2556: 3)

จากการวิจัยแนวคิด ทฤษฎีและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปเป็นตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

1. ตัวแปรอิสระ (Independent variables) ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก
2. ตัวแปรตาม (Dependent variables) ได้แก่ การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู
3. ขอบเขตด้านพื้นที่ เรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยได้เริ่มต้นวิเคราะห์องค์ประกอบของข้อมูลตั้งแต่ เดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2567รวมระยะเวลาศึกษาทั้งสิ้น 3 เดือน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงระดับการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อจะได้นำข้อมูลไปใช้เสนอแนะปรับปรุงและพัฒนาการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ให้เป็นไปตามความต้องการและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. เป็นแหล่งสารสนเทศทางวิชาการ เพื่อการศึกษาค้นคว้าอ้างอิงกับผู้สนใจทั่วไปและหน่วยงานเกี่ยวข้อง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ข้อมูล ณ วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2567 คือ ผู้ต้องขังชายแดน 6 และผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ประกอบด้วย

ผู้ต้องขังประเภทเด็ดขาดชาย	จำนวน 840 คน
ผู้ต้องขังประเภทเด็ดขาดหญิง	จำนวน 171 คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน 1,011 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ได้แก่ ผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ประกอบด้วยผู้ต้องขังชายแดน 6 จำนวน 840 คน และผู้ต้องขังหญิง จำนวน 171 คน รวมทั้งสิ้น 1,011 คน โดยใช้วิธีการคำนวณ ตามสูตรของยามาเน่ (Yamane) (ธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2548 :49) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และยอมให้มีความคลาดเคลื่อน 0.05 โดยใช้สูตรการคำนวณ

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีลักษณะเป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบเลือกตอบ (Check lists) ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก

ตอนที่ 2 แบบสอบถามระดับความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scales) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยใช้เกณฑ์การแปลความหมายของ Likert Scale

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐาน

4. นำแบบสอบถามเสนออาจารย์ที่ ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ

5. ปรับปรุงแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาและนำเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน

เพื่อตรวจสอบพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct validity) ของคำถามแต่ละข้อโดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC : Index of Item - Objective Congruence) เกณฑ์ที่กำหนด คือ 0.60 ขึ้นไป

6. นำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะแล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาเสนอแนะอีกครั้งหนึ่ง

7. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try - Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ในเขตพื้นที่เรือนจำกลางจังหวัดอุดรธานี

8. นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา (Alpha coefficient) วิธีของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าเฉลี่ยความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.942

9. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นช่วงเวลาในเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2567

2. ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ด้วยวิธีการสุ่มแบบอย่างง่าย (Random Sampling) โดยการจับสลาก จากนั้นผู้วิจัยไปเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง เพื่อมิให้เกิดความคลาดเคลื่อน และตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามกลับมาครบถ้วนทุกฉบับ

3. ดำเนินการประมวลผลและนำไปวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

2. วิเคราะห์ระดับความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์เฉลี่ย 5 ระดับ และแปลผลดังนี้

คะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด

คะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 หมายถึง ระดับมาก

คะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 หมายถึง ระดับปานกลาง

คะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 หมายถึง ระดับน้อย

คะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภูจำแนกตามเพศ โดยการทดสอบที (t-test แบบ Independent samples)

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามอายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก โดยการทำสอบความแปรปรวนทางเดียว (F-test แบบ way ANOVA)

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ สรุปผลการศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 การศึกษาเรื่อง การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 76.5 และเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 23.5 และเมื่อจำแนกตามอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 20 - 29 ปี คิดเป็น ร้อยละ 37.2 รองลงมาได้แก่อายุระหว่าง 30 - 39 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.9 และน้อยที่สุดมีอายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 6.9 ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 49.8 รองลงมาได้แก่ ระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 30 และสูงกว่าปริญญาตรี เป็นอันดับสุดท้าย คิดเป็นร้อยละ 5.1 มีกำหนดโทษจำคุกส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 1 ปี – 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 50.2 รองลงมาได้แก่กำหนดโทษจำคุก 1 เดือน – 1 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.7 และกำหนดโทษจำคุก 16 ปีขึ้นไป เป็นอันดับสุดท้าย คิดเป็นร้อยละ 4.7

2. การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.588$, S.D. = 778) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ การให้บริการด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล ($\bar{x} = 3.735$, S.D. = 865) รองลงมาคือ การให้บริการด้านโรงสุทกรรม ($\bar{x} = 3.679$, S.D. = 844) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ การให้บริการด้านที่นอน ($\bar{x} = 3.391$, S.D. = 711) และวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นแต่ละด้านได้ดังนี้

2.1 การให้บริการด้านที่นอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.391$, S.D. = 711) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อที่ 4. แสงสว่างเพียงพอหลอดไฟสภาพดีใช้งานได้ ($\bar{x} = 3.69$, S.D. = 1.003) รองลงมาคือ ข้อที่ 1. พื้นผนังเพดานสะอาดสภาพดีไม่ชำรุด ($\bar{x} = 3.68$, S.D. = 872) และพบว่าข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อที่ 7. พื้นที่นอนเพียงพอ (เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 1.20 ตารางเมตรต่อคน) ($\bar{x} = 2.61$, S.D. = 1.142)

2.2 การให้บริการด้านโรงสุทกรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.679$, S.D. = .844) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อที่ 6. ภาชนะอุปกรณ์ เช่น จานชามช้อนทำด้วยวัสดุที่ไม่มีพิษภัย เช่น สแตนเลส อลูมิเนียม เมลаниนขาวหรือสีอ่อน ($\bar{x} = 3.89$, S.D. = .934) รองลงมาคือ ข้อที่ 5. น้ำดื่มต้องสะอาดใส่ภาชนะที่สะอาดมีฝาปิด ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = .991) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อที่ 7. ผู้ประกอบอาหารแต่งกายสะอาดสวมเสื้อมีแขนมีสุชนิสัยที่ดี เช่น ตัดเล็บสั้น ($\bar{x} = 3.47$, S.D. = 1.078)

2.3 การให้บริการด้านโรงจัดเลี้ยง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.593$, S.D. = .935) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อที่ 5. มีจุดบริการน้ำดื่มเป็นก๊อกปิด - เปิดหรือใส่ภาชนะที่สะอาดมีฝาปิดมิดชิด ($\bar{x} = 3.80$, S.D. = 1.057) รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 6. มีอ่างล้างภาชนะอุปกรณ์ชั้นหรือตะแกรงล้างภาชนะ ($\bar{x} = 3.75$, S.D. = 1.035) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อที่ 4. โต๊ะเก้าอี้แข็งแรงจัดเป็นระเบียบเพียงพอ ($\bar{x} = 3.37$, S.D. = 1.168)

2.4 การให้บริการด้านสถานพยาบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.564$, S.D. = .944) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อที่ 7. มีการจัดทำทะเบียนประวัติ (OPD Card) ของผู้ต้องขังป่วย ($\bar{x} = 3.79$, S.D. = 1.113) รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 9. มีการส่งต่อหรือย้ายผู้ต้องขังป่วยหนักเกินขีดความสามารถออกไปรับการรักษาต่อยังโรงพยาบาลภายนอกอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.75$, S.D. = .895) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อที่ 1. การให้บริการของเจ้าหน้าที่สะดวกรวดเร็วอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.25$, S.D. = 1.110)

2.5 การให้บริการด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูล โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.735$, S.D. = .865) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ 3. คือมีป้ายบอกบริเวณจุดทิ้งขยะแยกขยะ ($\bar{x} = 3.91$, S.D. = .982) รองลงมาได้แก่ ข้อที่ 1. มีที่รองรับขยะเพียงพอ ($\bar{x} = 3.82$, S.D. = .969) และพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อที่ 5. ไม่มีการปล่อยหรือตักอุจจาระหรือน้ำจากบ่อเกรอะสู่ภายนอกโดยตรง ($\bar{x} = 3.51$, S.D. = 1.079)

3. เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู

3.1 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศพบว่า ผู้ต้องขังที่มีเพศต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการ

สิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.2 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามอายุพบว่า ผู้ต้องขังที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.3 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามการศึกษาสูงสุด พบว่า ผู้ต้องขังที่มีการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3.4 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามกำหนดโทษจำคุกพบว่า ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษจำคุกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาแนวทางการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู มีประเด็นที่น่าสนใจควรนำมาอภิปรายผล ดังต่อไปนี้

1. การให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = 3.588$, S.D. = 778) สอดคล้องกับ นภาพรธรรม เปรมจิตร (2543) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยทำให้งานประสบผลสำเร็จโดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นงานเกี่ยวกับการให้บริการ นอกจากผู้บริการจะดำเนินการให้ผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจในการทำงานแล้ว ยังจำเป็นจะต้องดำเนินการที่จะทำให้ผู้ที่มาใช้บริการเกิดความพึงพอใจด้วย เพราะความเจริญก้าวหน้าของงานบริการปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นตัวบ่งชี้ก็คือจำนวนผู้ที่มาใช้บริการ ดังนั้นผู้บริการที่ฉลาดจึงควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งถึงปัจจัยและองค์ประกอบต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความพึงพอใจทั้งผู้ปฏิบัติงานและผู้ที่มาใช้บริการเพื่อที่จะได้ใช้เป็นแนวทางในการบริหารองค์กรให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด

และสามารถอภิปรายผลเป็นรายด้านได้ดังนี้

1.1 การให้บริการด้านที่นอนอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้ต้องขังส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับปัจจัยการให้บริการที่ในเรือนนอนที่มีแสงสว่างอย่างเพียงพอ หลอดไฟอยู่ในสภาพใช้

งานได้ดี พื้น ผนัง เพดาน สะอาดไม่ชำรุด มีจุดน้ำดื่มสำรองทุกห้องและมีฝาปิดมิดชิด มีพัดลมระบายอากาศ เครื่องนอนมีลักษณะเดียวกันทำให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนในเรือนนอนสะอาดไม่มีน้ำขังที่พื้น และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เพลินพิศ อันแก้ว 1 และ ภริดา ชัยรัตน์ 2 (2565) ผลการศึกษาพบว่าผู้ต้องขังมีค่าเฉลี่ยของความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง เมื่อพิจารณาแต่ละรายการพบว่า รายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ คือ มีอุปกรณ์ช่วยให้แสงสว่าง เช่น หลอดไฟสภาพใช้งานได้ และแสงสว่างเพียงพอ มองเห็นได้ชัดเจน อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ เรือนนอนมีการตรวจสอบระบบสายไฟ และอุปกรณ์ป้องกันอัคคีภัยที่เหมาะสม อยู่ในระดับปานกลาง และค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ พื้นทึบนอนเพียงพอ (เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 1.60 ตารางเมตรต่อคน) อยู่ในระดับปานกลาง

1.2 การให้บริการด้านโรงสุทกรรมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก อาหารสดและอาหารแห้งที่มีคุณภาพดี แยกเป็นสัดส่วนไม่ปะปนกัน อาหารที่ปรุงสำเร็จแล้วเก็บในภาชนะที่สะอาด ปกปิดมิดชิด และมีห้องหรือสถานที่สำหรับเก็บอาหารที่ปรุงเสร็จแล้ว ผู้ประกอบอาหารแต่งกายสะอาด และมีสุขนิสัย เช่น ตัดเล็บสั้น และน้ำดื่มมีฝาปิด สะอาด สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เกษมสันต์ ดวงกลาง (2550) ได้ทำการศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษพบว่าผู้ต้องขังมีความต้องการในด้านสวัสดิการพื้นฐาน (ปัจจัย 4) อยู่ในระดับมาก มีความต้องการสูงสุดในด้านปริมาณของอาหารที่เรือนจำจัดให้อย่างเพียงพอ อาหารมีคุณภาพและถูกสุขลักษณะ

1.3 การให้บริการด้านโรงจัดเลี้ยงอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก มีโรงอาหารเป็นสัดส่วน โรงจัดเลี้ยงสะอาดเป็นระเบียบ โต๊ะเก้าอี้แข็งแรงจัดเป็นระเบียบเพียงพอ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อมรชัย รัตนวรพิพัฒน์ (2550) ได้ทำการศึกษาเรื่องความต้องการเกี่ยวกับสวัสดิการของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษธนบุรีในด้านต่าง ๆ 6 ด้าน คือ ด้านที่อยู่อาศัย (โรงเลี้ยง เรือนนอน) ด้านอาหารและสินค้าที่มาขายในเรือนจำ ด้านการเยี่ยมญาติ/การติดต่อกับญาติ ด้านสถานพยาบาลและยารักษาโรค ด้านการศึกษาต่อ และด้านการฝึกวิชาชีพ ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมผู้ต้องขังมีความต้องการเกี่ยวกับสวัสดิการทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีความต้องการเกี่ยวกับสวัสดิการมากเป็นลำดับแรก คือ ด้านการฝึกวิชาชีพ รองลงมาคือ ด้านการศึกษาต่อ และด้านที่อยู่อาศัย (โรงเลี้ยง เรือนนอน)

1.4 การให้บริการด้านสถานพยาบาลอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก มีการคัดกรองโรคแก่ผู้ต้องขังแรกรับและติดตามเป็นระยะๆ มีการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อให้กับผู้ต้องขัง มีพยาบาลวิชาชีพหรือเจ้าหน้าที่พยาบาลประจำสถานพยาบาลเรือนจำที่มีความรู้ความสามารถคอยให้บริการ มีการส่งต่อหรือย้ายผู้ต้องขังป่วยหนักเกินขีดความสามารถออกไปรับการรักษาต่อยังโรงพยาบาลภายนอก สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เกษมสันต์ ดวงกลาง (2550) ได้ทำการศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษพบว่า ผู้ต้องขังมีความต้องการในการรักษาพยาบาล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ผู้ต้องขังมีความต้องการมากที่สุดในเรื่องการตรวจสุขภาพประจำปี รองลงมาคือ มีการให้คำปรึกษาและการแนะนำด้านสุขภาพ การอบรมชี้แจงการป้องกันโรคติดต่อจากภายนอกเรือนจำ และผู้ต้องขังมีความต้องการน้อยที่สุดคือเรื่องสถานพยาบาลเป็นสัดส่วน

1.5 การให้บริการด้านการจัดการขยะและสิ่งปฏิกูลอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก มีที่รองรับขยะเพียงพอ มีป้ายบอกบริเวณจุดทิ้งขยะ แยกขยะ มีที่สำหรับล้างมือ สภาพดี ภายในหรือด้านหน้าบริเวณส้วม มีจำนวนส้วมเพียงพอต่อการใช้งาน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ เกษมสันต์ ดวงกลาง (2550) ได้ทำการศึกษาการจัดสวัสดิการของผู้ต้องขังในเรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษพบว่า ผู้ต้องขังมีความต้องการในด้านอนามัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยห้องสุขาสะอาด และถูกสุขลักษณะ การสุขาภิบาลในเรือนจำมีความสะอาดและเพียงพอ

2. เปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ของผู้ต้องขังในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ การศึกษาสูงสุด และกำหนดโทษจำคุก โดยรวมและรายด้าน พบว่า

2.1 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศโดยภาพรวม ผู้ต้องขังที่มีเพศต่างกัน มีความพึงพอใจ ต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พิรุณ หน่อแก้ว (2541) ได้ทำการศึกษา เรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขัง ต่อการจัดการสภาพแวดล้อมและสวัสดิการในเรือนจำ กรณีศึกษาเรือนจำกลางลำปาง พบว่าผู้ต้องขัง ที่มีเพศแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อการจัดสภาพแวดล้อม แตกต่างกัน

2.2 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามอายุ โดยภาพรวม ผู้ต้องขังที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจ ต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทนงศักดิ์ ไทยพยัคฆ์ (2553) ได้ทำการศึกษาเรื่องความพึงพอใจ ของผู้ต้องขังต่อการจัดสวัสดิการของทัณฑสถานบำบัดพิเศษ จังหวัดปทุมธานี พบว่าผู้ต้องขัง ที่มีอายุต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการได้รับสวัสดิการจากของทัณฑสถานบำบัดพิเศษ จังหวัดปทุมธานี ในภาพรวมแตกต่างกัน

2.3 เปรียบเทียบการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามการศึกษาสูงสุด โดยภาพรวม ผู้ต้องขังที่มีการศึกษาสูงสุดต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทนงศักดิ์ ไทยพยัคฆ์ (2553) ได้ทำการศึกษาระดับ ความพึงพอใจของผู้ต้องขังคดีอาเสพติดต่อการจัดสวัสดิการ กรณีศึกษาทัณฑสถานบำบัดพิเศษ จังหวัดปทุมธานี พบว่าผู้ต้องขังที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกันจะมีความพึงพอใจต่อการจัดสวัสดิการ ไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ปัจจัยขั้นพื้นฐานเป็นสิ่งที่ผู้ต้องขังทุกคนย่อมได้รับตามหลักสิทธิมนุษยชน และเป็นไปตามระเบียบของกรมราชทัณฑ์อย่างเท่าเทียมเสมอภาค ไม่มีการเลือกปฏิบัติ ไม่มีการแบ่งแยก จึงทำให้ผู้ต้องขังทุกคนมีความพึงพอใจสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตไม่แตกต่างกัน

2.4 เปรียบเทียบการให้บริการด้านสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามกำหนดโทษ โดยภาพรวม ผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษจำคุกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในเรือนจำจังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ กริชสุวรรณ นวลวิวัฒน์ (2549) ได้ทำการศึกษา เรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขังชายแดน 1 ที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำ อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร พบว่าผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษจำคุกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการได้รับสวัสดิการจาก เรือนจำ อำเภอบึงนาราง ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ต้องขังที่มีการตัดสินใจโทษจำคุกเป็นระยะเวลา สั้นหรือระยะเวลานานหลายปี มีความพึงพอใจในการให้บริการสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานไม่แตกต่างกัน อาจเนื่องมาจากการใช้ชีวิตภายในเรือนจำมีสภาพแวดล้อมที่เหมือนกัน สินค้าที่มีขายในร้านสหกรณ์ ผู้ต้องขังก็เป็นสินค้าแบบเดียวกัน ไม่ได้มีตัวเลือกหลากหลาย ทำให้กำหนดโทษไม่มีผลต่อความพึงพอใจ ของผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ควรมีการบริหารจัดการเรื่องลดความแออัดของผู้ต้องขังแต่ละเรือนนอนให้พอดี กับพื้นที่ภายในเรือนนอน
2. ผู้ประกอบอาหารในโรงสุทกรรมควรมีการแต่งกายสะอาด เรียบร้อย ใส่หมวกคลุมผม และสวมถุงมือทุกครั้ง เพื่อสุขอนามัยที่ดีและสร้างความมั่นใจให้กับผู้ต้องขัง
3. ด้านโรงจัดเลี้ยงควรมีการซ่อมแซมหรือจัดสรรงบประมาณสำหรับการจัดซื้อโต๊ะ เก้าอี้ สำหรับนั่งรับประทานอาหาร และมีอ่างล้างล้างภาชนะอุปกรณ์ เพื่อสุขลักษณะที่ดีในการจัดเลี้ยง อาหารให้กับผู้ต้องขัง
4. ด้านสถานพยาบาลควรจัดสถานที่สำหรับการตรวจรักษาที่เหมาะสม เพื่อให้เจ้าหน้าที่ ทำงานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ควรมีหมอจากโรงพยาบาลภายนอกเข้ามาตรวจและมีการอบรม ให้ความรู้เป็นประจำ
5. ควรจัดสรรห้องส้วมให้เพียงพอต่อการใช้งานของผู้ต้องขัง และควรมีที่สำหรับล้างมือภายใน หรือด้านหน้าบริเวณส้วมที่มีสภาพดีพร้อมใช้งานเพื่อสุขอนามัยที่ดีของผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษา การให้บริการด้านสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังใน เรือนจำเขตพื้นที่อื่น ๆ เพื่อที่จะได้กลุ่มประชากรที่แตกต่างกัน ทำให้ได้ข้อสรุปผลการศึกษาเพิ่มมากขึ้น
2. ควรมีการศึกษาปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขในการให้บริการในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการและปรับปรุงการให้บริการ ให้มีประสิทธิภาพ แก่ผู้ต้องขังต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมราชทัณฑ์. (2548). **โครงการอบรมจริยธรรมผู้ต้องขังเรือนจำทั่วประเทศเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี**. กรุงเทพฯ: กรมราชทัณฑ์. (2540). **ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม.
- กองบริการทางการแพทย์. (2542). **คู่มือการปฏิบัติงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม.
- กองบริการทางการแพทย์. (2556). **คู่มือการดำเนินงานตามมาตรฐานสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับผู้ต้องขัง**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ราชทัณฑ์ เรือนจำกลางคลองเปรม.
- กอบชัย ทวีสุขเสถียร. **ความคิดเห็นของข้าราชการสำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติต่อการปรับเปลี่ยนโครงสร้างกรมป่าไม้ ตามนโยบายปฏิรูประบบราชการของรัฐบาล**. วิทยานิพนธ์ วท.บ. (อุทยานและนันทนาการ) กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
- กรรณิการ์ มณเฑียร (2544). **ปัจจัยทางครอบครัวมีอิทธิพลต่อการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังชายศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำพิเศษธนบุรี**. สารนิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กริชสุวรรณ นวลวิวัฒน์. **ความพึงพอใจของผู้ต้องขังชาย แดน 1 ที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำอำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี**. วิทยานิพนธ์ การบริหารงานยุติธรรมและสังคม กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, 2549.
- ทองศักดิ์ ไทยพยัคฆ์. (2553). **ความพึงพอใจของผู้ต้องขังคดีอาชญากรรมต่อการจัดสวัสดิการกรณีศึกษาทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี**. การศึกษาค้นคว้าอิสระคหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (การพัฒนาครอบครัวและสังคม)นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พิรุณ หน่อแก้ว. (2541). **ความพึงพอใจของผู้ต้องขังต่อการจัดสภาพแวดล้อมและสวัสดิการในเรือนจำ : กรณีศึกษาเรือนจำกลางลำปาง**. การศึกษาอิสระ ศศ.ม. (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม) เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Yamane. (1967). **Taro Statistic: An Introductory Analysis**. New York: Harper & row.

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล
กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
performance of the staff of the consular department, ministry
of foreign affairs of the lao people's democratic republic

พอนปะเสิด จันทะวง

Phonepaseuth Chanthavong

โกศล สอดส่อง

Koson Sodsong

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพิษณุพนิต

Corresponding author, e-mail: nuspong.ggg@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวนทั้งหมด 102 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามประกอบไปด้วยเนื้อหา 3 ส่วน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือสถิติพรรณนา ได้แก่ จำนวนร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ T-test และ F-test

ผลการวิจัย พบว่า

1. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านความรู้ รองลงมาคือด้านทักษะ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน
2. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุลที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน โดยภาพรวมพบว่า พนักงานกรมกงสุลที่มีอายุต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ส่วนพนักงานกรมกงสุล ที่มีเพศ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงานต่างกัน มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน
3. ข้อเสนอแนะทางพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่ ส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ารับการอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : ประสิทธิภาพ, พนักงานกรมกงสุล, การปฏิบัติงาน

ABSTRACT

This research aimed to study the performance of the employees of the Consular Department, Ministry of Foreign Affairs of the Lao People's Democratic Republic. The population used in the research was 102 employees of the Consular Department, Ministry of Foreign Affairs of the Lao People's Democratic Republic. The data collection tool was a questionnaire consisting of 3 parts. The statistics used for data analysis were descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation. Inferential statistics were T-test and F-test.

The research results found that:

1. The performance of the employees of the Consular Department, Ministry of Foreign Affairs of the Lao People's Democratic Republic, was at a high level overall. When considering each aspect, it was found that the aspect with the highest average value was knowledge, followed by skills, and the aspect with the lowest average value was employee personality .

2. The results of the comparative analysis of the work efficiency of Consular Department employees classified by gender, age, education level and length of employment, overall found that Consular Department employees of different ages had different work efficiency, while Consular Department employees of different gender, education level and length of employment did not have different work efficiency.

3. Suggestions for improving the efficiency of the work performance of the staff of the Consular Department, Ministry of Foreign Affairs, Lao People's Democratic Republic, including promoting and supporting them to continuously receive training to develop their knowledge and skills.

Keywords : Efficiency, Consular staff, Performance

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมโลกปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี องค์การจึงได้รับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเปลี่ยนวิธีการทำงานและเป้าหมายของการผลิตและวัฒนธรรมองค์การ องค์การจึงต้องเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอยู่เสมอ องค์การที่ไม่มีการปรับปรุงและพัฒนาจะก้าวเข้าสู่ภาวะการณ่เสื่อมและองค์การอาจจะสลายได้ เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิตโดยทั่วไป การเปลี่ยนแปลงองค์การมีหลายรูปแบบและรูปแบบหนึ่งที่นักวิชาการให้ความสนใจคือการพัฒนาองค์การ (Organization Development) การพัฒนาองค์การเป็นวิธีการหนึ่ง

ทางวิชาการที่ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อช่วยให้แต่ละองค์กรสามารถดำรงอยู่และเจริญเติบโตท่ามกลางความผันผวนของสภาพแวดล้อมเช่นในปัจจุบัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อองค์กรในปัจจุบันและอนาคตที่จะดำรงอยู่ท่ามกลางความท้าทายของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น (ณัฐพันธ์ เชรนนันท์, 2551)

ในสภาวะปัจจุบันองค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้สนใจกับการพัฒนาทรัพยากรบุคคลมากขึ้น เนื่องด้วยการแข่งขันทางธุรกิจในตลาดเสรีประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือทั่วโลกนั้นมีการแข่งขันมากขึ้นทุกวันผู้ประกอบการธุรกิจต่าง ๆ ทั้งด้าน การผลิตและการบริการไม่ว่าจะเป็นธุรกิจขนาดใดก็ตามย่อมต้องสร้างหนทางนำไปสู่การอยู่รอดในการทำธุรกิจหากธุรกิจใดหยุดนิ่งหรือขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องแล้วย่อมมีโอกาสที่จะถูกพัดดันให้ออกไปจากการแข่งขันในตลาดได้จะอยู่รอดได้หรือไม่องค์กรย่อมจะต้องเกิดการพัฒนาศักยภาพให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม มุ่งเน้นไปในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรซึ่งต้องอาศัยหลายองค์ประกอบที่ส่งเสริมให้ศักยภาพในการทำงานสูงสุดโดยที่จะต้องมีการส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงานที่ดีเป็นสิ่งสำคัญที่มีความสัมพันธ์ต่อสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจของคนทำงานทั้งที่เป็นรูปแบบของเงินและไม่ใช้รูปแบบของเงินที่ได้สร้างความพึงพอใจให้กับพนักงานในการทำงานส่งผลให้องค์กรได้รับการทำงานหรือผลผลิตที่มีคุณภาพและการทำงานอย่างเต็มศักยภาพอีกทั้งยังส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตของพนักงานอีกด้วยการส่งเสริมชีวิตในการทำงานที่ดีเกิดประโยชน์ในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานโดยเอื้อให้มีอัตราการคงอยู่ของพนักงานที่สูงขึ้น ซึ่งรักษาการทำงานของพนักงานและส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน (ธีระวุฒิ ตรีประสิทธิ์ชัย, 2557)

กรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีภารกิจและหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับหนังสือเดินทางและเอกสารการเดินทางให้แก่ประชาชน ดำเนินการเกี่ยวกับการตรวจลงตราและเอกสารการเดินทางสำหรับคนต่างด้าว ดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล รักษาผลประโยชน์และช่วยเหลือคนสัญชาติลาวและนิติบุคคลสัญชาติลาว รวมทั้งเรือและอากาศยานลาวในต่างประเทศและดำเนินการด้านการติดต่อ ประสานงานกับต่างประเทศ ในการพัวพันร่วมมือและการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจกับต่างประเทศ พนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นข้าราชการก็จะต้องรับสวัสดิการ ตามรัฐบาลกำหนดให้ จะเห็นว่าสวัสดิการที่ลูกจ้างประจำและพนักงานจ้างทั่วไปรายเดือนของกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้รับนั้นค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับองค์กรเอกชนเนื่องจากกระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวเป็นหน่วยงานราชการซึ่งมีงบประมาณจำกัด จึงไม่สามารถจัดสวัสดิการด้านอื่น ๆ ให้ได้ จากความเป็นมาและเหตุผลข้างต้นจะเห็นได้ว่าคุณภาพชีวิตการทำงาน จึงเป็นเรื่องที่มีผลกระทบต่อการทำงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และการสับเปลี่ยนหมุนเวียนพนักงานทุกปีของกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งโดยลักษณะทั่วไปของพนักงานที่มีความหลากหลาย และแตกต่างกัน

ไม่ว่าจะเป็นในด้านความรู้ทักษะ และทัศนคติ ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ขององค์กรบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เนื่องจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปรอบการประจําการของพนักงาน

จากข้อมูลและสภาพปัญหาในข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล ซึ่งผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะสามารถนำไปเป็นข้อมูล และแนวทางในวางแผนให้กับผู้บริหาร หน่วยงานที่รับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องได้ใช้ข้อมูลไปพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งเป็นส่วนสำคัญอย่างมากที่สร้างขวัญและกำลังใจให้กับพนักงานกรมกงสุลให้มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน
3. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะทางพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีการกำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษานี้มุ่งศึกษาเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 5 ด้านตามแนวคิดของ David C. Mc Clelland (1973:105) คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านทักษะ 3) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง 4) ด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน และ 5) ด้านแรงจูงใจในการทำงาน

2. ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาเฉพาะพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวนทั้งหมด 102 คน

3. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย

3.1 ตัวแปรอิสระ (Independent variable) คือปัจจัยส่วนบุคคลของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบไปด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน

3.2 ตัวแปรตาม (Dependent variable) คือ ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน กรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบด้วย 5 ด้าน ตามแนวคิดของ David C. Mc Clelland (1973:105) คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านทักษะ 3) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง 4) ด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน และ 5) ด้านแรงจูงใจในการทำงาน

4. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาตั้งแต่ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2566 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2567 เป็นระยะเวลา 4 เดือน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงระดับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. ทราบถึงความแตกต่างของประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน

3. ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

4. ผลจากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปเป็นข้อมูล และแนวทางในวางแผนพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวนทั้งหมด 102 คน (ข้อมูลพื้นฐานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, 2566) โดยผู้วิจัยได้เลือกศึกษาวิจัยจากประชากรทั้งหมด

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่สร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน โดยแบบสอบถามที่สร้างขึ้นแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน ซึ่งเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านทักษะ 3) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง 4) ด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน และ 5) ด้านแรงจูงใจในการทำงาน รวมทั้งหมด จำนวน 31 ข้อ ข้อคำถามมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด โดยมีลักษณะคำถามเชิงบวก เป็นคำถามที่มีระดับคะแนนตามลำดับ

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทางพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งสามารถตอบได้อย่างอิสระ เป็นลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-ended) ที่แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ 2) ด้านทักษะ 3) ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง 4) ด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน และ 5) ด้านแรงจูงใจในการทำงาน

การสร้างและการทดสอบเครื่องมือ

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสารวิชาการ ตำรางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานมาใช้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสอบถาม
 2. สร้างแบบสอบถามฉบับร่าง โดยสร้างข้อคำถามตามกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น
 3. นำแบบสอบถามฉบับร่าง เสนออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขในด้านความเที่ยงตรง (Validity) ทั้งด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) ด้านรูปแบบ (Format) และภาษา (Wording) ที่ใช้
 4. นำแบบสอบถามกลับไปปรับปรุงตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ
 5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มประชากรจริง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟา (Coefficient of Alpha) ซึ่งต้องได้ค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.72 ขึ้นไป
 6. จัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป
- ผู้วิจัยดำเนินการเก็บและรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลวิจัยจากวิทยาลัยพินธุบัณฑิต ถึงผู้บริหารของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม กับกลุ่มประชากรในการวิจัย
2. ผู้วิจัยได้ไปเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยด้วยตนเอง แจกแบบสอบถามให้กับพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวนทั้งหมด 102 คน และชี้แจงทำความเข้าใจให้ผู้ตอบแบบสอบถามให้ทราบลักษณะของแบบสอบถาม ตลอดระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยกำหนดรับคืนแบบสอบถามเป็นเวลา 1 วันหลังแจกแบบสอบถาม
3. นำแบบสอบถามที่ได้รับมาตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และลงรหัสเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยเลือกเฉพาะวิธีวิเคราะห์ข้อมูลที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้าและทดสอบสมมติฐาน ดังต่อไปนี้

1. สถิติพรรณนา ได้แก่
 - 1.1 จำนวน (N)
 - 1.2 ค่าร้อยละ (Percentage)
 - 1.3 ค่าเฉลี่ย (μ)
 - 1.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ)

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน

2. สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่

2.1 สถิติ t-test ใช้ทดสอบความแตกต่างหรือเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปร 2 ตัวแปร สำหรับการเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่จำแนกตามเพศ

2.2 สถิติ F-test โดยการทดสอบความแตกต่างหรือเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวแปรขึ้นไป และหากพบว่ามีความแตกต่างรายคู่เกิดขึ้น ผู้ศึกษาวิจัยจะทำการทดสอบต่อไปว่าค่าเฉลี่ยคู่ใดบ้างที่แตกต่างกัน และแตกต่างกันอย่างไร ตามวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's method) สำหรับการเปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่จำแนกตามอายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน

ผลการวิจัย

จากการวิจัย เรื่อง ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 64.71 อายุอยู่ระหว่าง 31 -40 ปี คิดเป็นร้อยละ 57.84 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 66.67 และผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระยะเวลาในการปฏิบัติงาน 5 - 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.35

2. ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.84$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านความรู้ ($\mu = 4.13$) รองลงมาคือด้านทักษะ ($\mu = 4.09$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน ($\mu = 3.53$) และวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นแต่ละด้านได้ดังนี้

2.1 ด้านความรู้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.13$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 1. ท่านสามารถใช้ความรู้ที่มีอยู่ปฏิบัติงานในหน้าที่ให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร ($\mu = 4.33$) รองลงมาคือ ข้อ 2. ท่านมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการขั้นตอนในการปฏิบัติงาน ($\mu = 4.18$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 5. ท่านมีความรู้ ความเข้าใจในลักษณะงานที่ปฏิบัติเป็นอย่างดี ($\mu = 3.95$)

2.2 ด้านทักษะ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 4.09$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 9. ท่านมีทักษะความเชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์สำนักงานได้เป็นอย่างดี ($\mu = 4.30$) รองลงมาคือ ข้อ 10. ท่านสามารถใช้ทักษะในการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นภายในองค์กรได้ทันเวลา ($\mu = 4.20$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 8. ท่านสามารถใช้ทักษะในการ อ่าน ฟัง เขียนภาษาอังกฤษได้ถูกต้อง ($\mu = 3.95$)

2.3 ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.84$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 15. ท่านมีความรู้สึกว่าคุณสมบัติส่วนบุคคลเชื่อมั่นในตัวท่าน ($\mu = 4.13$) รองลงมาคือ ข้อ 14. ท่านมีความรู้สึกว่าเป็นคนในครอบครัวเดียวกับองค์กรนี้ ($\mu = 4.05$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 18. ท่านปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และองค์กร ($\mu = 3.40$)

2.4 ด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.53$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 21. ท่านสามารถควบคุมอารมณ์ได้เมื่อมีลูกค้ามาดำเนินการปฏิบัติของท่าน ($\mu = 3.63$) รองลงมาคือ ข้อ 22. ท่านสามารถให้บริการแก่ประชาชน

ที่มีความแตกต่างกันได้เป็นอย่างดี ($\mu = 3.61$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 23. ท่านไม่เคยแสดงอารมณ์หงุดหงิดเมื่อได้รับความกดดันจากเพื่อนร่วมงาน ($\mu = 3.45$)

2.5 ด้านแรงจูงใจในการทำงาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.63$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 31. ท่านได้รับการยอมรับนับถือจากผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชา ($\mu = 4.63$) รองลงมาคือ ข้อ 29. หากท่านไม่มีการขาดงานที่ไร้เหตุผล ท่านจะได้รับพิจารณา เช่น ได้รับเงินโบนัสเพิ่มขึ้น ($\mu = 3.56$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 27. ท่านมีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งงานที่ปฏิบัติอยู่กับองค์กร ($\mu = 3.38$)

3. ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุลที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน โดยภาพรวมพบว่า พนักงานกรมกงสุลที่มีอายุต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ส่วนพนักงานกรมกงสุลที่มีเพศ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงานต่างกัน มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน

4. ผลการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะทางพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้แก่

1. ส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ารับการอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่องอย่างน้อยปีละ 3 ครั้ง

2. กระตุ้นและจูงใจพนักงานกรมกงสุลให้มีความตั้งใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงาน โดยสร้างงานให้ท้าทายความสามารถของพนักงานกรมกงสุล เพื่อให้เกิดความพยายามในการทำงานอย่างเต็มความสามารถและทำให้เกิดความภาคภูมิใจแห่งตน

3. พนักงานกรมกงสุลทุกคนควรปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่และองค์กร

4. ในการปฏิบัติงานพนักงานกรมกงสุลทุกคนควรควบคุมอารมณ์ได้เมื่อมีลูกค้ามาตำหนิในการปฏิบัติ

5. กระตุ้นให้พนักงานกรมกงสุลทำงาน โดยมองว่างานดังกล่าวเป็นงานที่สนุกท้าทาย หรือสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง ไม่ใช่เพราะได้รับค่าจ้างให้ทำงานนั้น

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.84$) และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านความรู้ ($\mu = 4.13$) รองลงมาคือด้านทักษะ ($\mu = 4.09$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน ($\mu = 3.53$) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่าทางกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการพัฒนาของการประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงาน เช่น มีการส่งเสริมสนับสนุนให้เข้ารับการ

อบรมพัฒนาความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง ให้มีความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพ และความสามารถในการทำงานของพนักงานกรมกงสุล เพื่อพัฒนาให้พนักงานกรมกงสุลเกิดความภาคภูมิใจแห่งตนในองค์กร กระตุ้นและจูงใจพนักงานกรมกงสุลให้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงาน โดยสร้างงานให้ท้าทายความสามารถของพนักงานกรมกงสุล การปฏิบัติงานพนักงานกรมกงสุลทุกคนควรจะพูดจาสุภาพกับลูกค้าผู้มาใช้บริการทุกคน โดยการไม่เลือกปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยวิทยานิพนธ์ ดำทองสุก และ รศ.ดร.ดร.นิเทศ ดินณะกุล (2565) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของฝ่ายหนังสือเดินทางสำนักงานจัดทำหนังสือเดินทางศรีนครินทร์ กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ พบว่าระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของฝ่ายหนังสือเดินทาง กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานจัดทำหนังสือเดินทางศรีนครินทร์ ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานที่มีค่าอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน รองลงมาคือ ด้านนโยบายและ การบริหารงาน ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน กับด้านการควบคุมบังคับบัญชา และด้านความเพียงพอของค่าตอบแทนและสวัสดิการ ด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การปฏิบัติงานในตำแหน่งหน้าที่ที่ฝ่ายหนังสือเดินทาง กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานจัดทำหนังสือเดินทางศรีนครินทร์ มีโอกาสก้าวหน้า ไม่น้อยกว่าปฏิบัติงานในหน่วยงานอื่น ๆ รองลงมาคือ การพิจารณาความดีความชอบใช้หลักคุณธรรม ด้านนโยบายและ การบริหารงาน ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ งานที่ปฏิบัติอยู่ มีความสอดคล้องกับนโยบายของฝ่ายหนังสือเดินทาง กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สำนักงานจัดทำหนังสือเดินทางศรีนครินทร์ รองลงมาคือ การบริหารสั่งการของหัวหน้าหน่วยงานมีความถูกต้องชัดเจนและสามารถปฏิบัติงานได้ หัวหน้าหน่วยงานในหน่วยงาน ด้านการควบคุมบังคับบัญชา โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ หัวหน้าหน่วยงานมีเหตุผลและมีความยุติธรรมในการควบคุมบังคับบัญชา รองลงมาคือ เมื่อมีปัญหา ในการปฏิบัติงาน เจ้าหน้าที่สามารถเข้าปรึกษาขอรับการชี้แนะจากหัวหน้าหน่วยงานได้เสมอ ด้านความเพียงพอของค่าตอบแทนและสวัสดิการ ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เงินเดือนที่ได้รับเพียงพอต่อการดำรงชีพในภาวะเศรษฐกิจปัจจุบัน รองลงมาคือ เบี้ยเลี้ยงที่ได้รับเพียงพอต่อการออกไปปฏิบัติงานภายใน 1 เดือน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนร่วมงาน ในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ความรู้ ความสามารถของท่านเป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน และระดับปัจจัยในการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ไม่มีความคิดริเริ่มหรือกลั่นแกล้งกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน รองลงมาคือ เพื่อนร่วมงานทำงานเป็นทีมด้วยความสมัครสามัคคี และยังสอดคล้องกับดุษฎี นิชาภิรมย์ และผศ.ดร.นันทิชา หาสนธิ (2561) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานในสังกัดกรมกำลังพลทหารบก พบว่าความคิดเห็นต่อ

ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานในสังกัดกรมกำลังพลทหารบก ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานในสังกัดกรมกำลังพลทหารบก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 4.14 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงาน โดยภาพรวมพบว่า พนักงานกรมกงสุลที่มีอายุต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน ส่วนพนักงานกรมกงสุล ที่มีเพศ ระดับการศึกษา และระยะเวลาการทำงานต่างกัน มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกันซึ่งสอดคล้องกับ ดนัย ดิชาภิรมย์ และ ผศ.ดร.นันทินา หาสุหนิ (2561) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานในสังกัดกรมกำลังพลทหารบก พบว่าพนักงานทั้งเพศหญิงและเพศชายมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่าง ซึ่งไม่สอดคล้องกับ สมมติฐานทางการวิจัยที่ตั้ง ไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าพนักงานทั้งเพศหญิงและชาย ทำงานอยู่ภายในกรมกำลังพลทหารบก ซึ่งมีสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นิมนวล ทองแสน (2557) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานกลุ่มธุรกิจผลิตเครื่องสำอางในเขตจังหวัดปทุมธานี พบว่า เพศชายและหญิง ไม่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานเนื่องจากปัจจุบัน เพศทั้งสองต่างมีความรู้ ความสามารถ สติเสรีภาพทางสังคม ทัดเทียม ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสบผลสำเร็จได้ ในที่สุด พนักงานที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่าง ซึ่งไม่สอดคล้องกับ สมมติฐานทางการวิจัยที่ตั้ง ไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าในแต่ละระดับการศึกษาถูกจัดให้เหมาะสมกับงานที่ได้รับมอบหมาย ทำให้ไม่ว่าพนักงานจะมีการศึกษาระดับใด ก็สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ และพนักงานที่มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่างกันมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่าง ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานทางการวิจัยที่ตั้ง ไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า พนักงานทุกคนที่เข้าทำงานยอมรับได้กับมาตรฐานรายได้ ขององค์กรจึงยอมรับกับหน้าที่รับผิดชอบของตนเองได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่าประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านบุคลิกประจำตัวของพนักงาน ดังนั้นทางคณะผู้บริหารกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรมีการดำเนินการ ดังนี้

1.1 หัวหน้าหน่วยงานควรให้การดูแลเอาใจใส่ในเรื่องของการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล เพื่อสามารถจูงใจให้พนักงานสามารถประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติงานที่ดี

1.2 ส่งเสริมและฝึกอบรมให้พนักงานกรมกงสุลทุกคนในเรื่องของการปฏิบัติงาน ควรจะพูดจาสุภาพกับประชาชนผู้มาใช้บริการทุกคน โดยการไม่เลือกปฏิบัติ และความกระตือรือร้นและ มีความหนักแน่นในการทำงาน

1.3 การจัดอบรมอย่างต่อเนื่องทั้งในประเทศและนอกประเทศสำหรับผู้บริหารองค์กร เพื่อศึกษาแนวทางและพัฒนาศักยภาพในการบริหารเชิงกลยุทธ์เพื่อให้เกิดความคิดริเริ่มความคิด สร้างสรรค์และกล้าคิด กล้าตัดสินใจในการสร้างนวัตกรรมและน่านโยบายไปปฏิบัติเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ของการให้บริการสาธารณะที่กรมการกงสุล

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของพนักงานกรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2.2 ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของพนักงาน กรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

บรรณานุกรม

กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. (2566). **ข้อมูลพื้นฐานกรมกงสุล.**

กรมกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.

ธีระวุฒิ ตรีประสิทธิ์ชัย. (2557). **ปัจจัยที่จะส่งผลกระทบต่อการรักษา พนักงานให้คงอยู่กับองค์การใน**

อุตสาหกรรมบริการโรงแรมระดับ5ดาวในกรุงเทพมหานคร. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

นิมนวล ทองแสน (2557) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานกลุ่มธุรกิจ

ผลิตเครื่องสำอางในเขตจังหวัดปทุมธานี. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต.มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลธัญบุรี.

दनัย ดิชาภิรมย์, และ ผศ.ดร.นันทินา หาสุหนี่. (2561). **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร**

ในสังกัดกรมกำลังพลทหารบก. มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

วิษณุภา คำทองสุข. (2560). **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาล**

เมืองปากน้ำ จังหวัดสมุทรปราการ. (สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต,

มหาวิทยาลัยปทุมธานี).

Coefficient Alpha and The Internal Structure of Tests. **Psychometrika.** 16 (1951) :

297 – 334. Cronbach.L.J, Rajaratnam, and G.C Gleser.

McClelland, C. David. (1973). **Testing for Competence rather than for Intelligence.**

New Jersey : American Psychologist.

การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง
อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
administration according to the principles of good governance
of saitong subdistrict administration organization sriboonrueng district,
nong bua lamphu province

จิรายุ ทินจอง

Jirayu Tinjong

ชาญยุทธ์ หาญชนะ

Chanyuth Haenchana

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ วิทยาลัยพิษณุพนธ์

Corresponding author, e-mail: Jirayu04228@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ที่จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ และเพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลของ องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วน ตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 374 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บ รวบรวมเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูล ทดสอบสมมติฐาน โดยใช้สถิติค่า (T-Test) และใช้สถิติเอฟ (F-Test)

ผลการวิจัย พบว่า

การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มีสองด้าน ได้แก่ คือ ด้านหลักประสิทธิผล และ ด้านหลักมุ่งเน้น ฉันทามติ รองลงมาคือ ด้านหลักความเสมอภาค และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความโปร่งใส

ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วน ตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา

และอาชีพ โดยภาพรวม มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ควรกำหนดวางแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

คำสำคัญ : การบริหาร, หลักธรรมาภิบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล

ABSTRACT

This research has the objective To study administration according to the principles of good governance. To study and compare administration according to the principles of good governance of Subdistrict Administrative Organization. Classified by gender, age, education level, and occupation, and to propose guidelines for the development of administration according to the principles of good governance of Saitong Subdistrict Administration Organization Sriboonrueng District, Nong Bua Lamphu Province. Sample group used in this research study There were 374 people aged 18 years and over who lived in the area of Saitong Subdistrict Subdistrict Administration, Sriboonrueng District, Nong Bua Lamphu Province. The instrument used for collection was a questionnaire. Statistics used in the analysis are percentage, mean, standard deviation. and analyze data Test the hypothesis using value statistics (T-Test) and using F statistics (F-Test)

The research results found that

1. Administration according to good governance principles of Saitong Subdistrict Administration, Sriboonrueng District Lamphu Province. Overall, the evaluation yielded moderate results. Upon a more detailed examination, two aspects emerged with the highest average scores: Effectiveness and Consensus-Oriented. These were followed by Equity, while Transparency received the lowest average score.

2. Comparative results of administration according to the principles of good governance of Saitong Subdistrict Administration. Classified by gender, age, education level, and occupation. Overall, people with different genders, ages, education levels, and occupations have opinions on administration according to the principles of good governance. no different

3. Proposals for administration guidelines in accordance with good governance principles of Saitong Subdistrict Administration, Sriboonrueng District, Nong Bua Lamphu Province include: Operational plans should be established to be consistent with the needs of the people.

Keywords : Administration, Good Governance, Subdistrict Administrative Organization

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลังจากการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เพื่อให้กระบวนการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เกิดผลอย่างจริงจัง ดังนั้นการพัฒนาระบบราชการไทย ให้สอดคล้องกับบริบทดังกล่าวโดยการนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี หรือธรรมาภิบาล (Good Governance) และการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) มาใช้จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อวัตถุประสงค์ในอันที่จะทำให้ระบบราชการขับเคลื่อนไปอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นองค์การที่มีขีดสมรรถนะสูง สามารถเรียนรู้ปรับตัวและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว และยึดมั่นในหลักจริยธรรมและธรรมาภิบาล เพื่ออำนวยความสะดวกและให้บริการประชาชน โดยมีจุดมุ่งหมายปลายทางเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และรักษาผลประโยชน์ของชาติ (จิรวัดน์ อัครบวร และ รัตนศักดิ์ เจริญทรัพย์, 2552 : 11) การปฏิรูประบบราชการครั้งใหญ่จึงเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารงานภาครัฐและการปรับปรุงโครงสร้างส่วนราชการ ทำให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแผ่นดินและกฎหมายว่าด้วยการปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการนำหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล (Good Governance) และการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public - Management) เข้ามาประยุกต์ใช้ในระบบราชการของไทย (แผนพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ. 2551 - พ.ศ.2555) ดังเจตนารมณ์ปรากฏในมาตรา 3/1 ของพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2545 กล่าวคือ “การบริหารราชการตามพระราชบัญญัตินี้ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ ความมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าในเชิงภารกิจ แห่งรัฐ การลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน การลดภารกิจและยุบเลิกหน่วยงานที่ไม่จำเป็น การกระจายภารกิจ และทรัพยากรให้แก่ท้องถิ่น การกระจายอำนาจตัดสินใจ การอำนวยความสะดวกและการตอบสนองความต้องการของประชาชน...” ซึ่งถ้าผู้บริหารใช้หลักธรรมาภิบาลในการบริหารก็จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จและบรรลุตามเป้าหมายที่องค์กรวางไว้ การดำเนินงานตามภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง ในฐานะเป็นหน่วยงานในกำกับดูแลของรัฐ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินงานให้เป็นไปในลักษณะที่สอดคล้องกับทิศทางการปฏิรูประบบราชการของประเทศไทยที่ให้ความสำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ให้บรรลุสัมฤทธิ์ผล มุ่งตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

โดยนำหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มาปรับใช้ในการบริหารจัดการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสำคัญดังกล่าวคือ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็นลง มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวก ได้รับการตอบสนองความต้องการและมีการประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ อันเป็นแนวทางที่หน่วยงานภาครัฐทุกหน่วยงานยึดถือปฏิบัติ

ตามพระราชบัญญัติสภาพัฒนาการและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 (แก้ไขถึงฉบับที่ 6 พ.ศ.2552) มาตรา 67 ได้กำหนดหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล ต้องทำหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ ดังนี้ (1) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางบกและทางน้ำ (2) รักษาความสะอาดของถนนหรือทางเดินและที่สาธารณะ รวมทั้งการกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล (3) ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (4) ป้องกันและระงับโรคติดต่อ (5) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และ วัฒนธรรม (6) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และ ผู้พิการ (7) คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (8) บำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ วัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และ (9) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมายโดยจัดสรรงบประมาณหรือบุคลากรให้ตามความจำเป็นและสมควร นอกจากนี้ได้ให้อำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบลอาจทำกิจกรรมหรือบริการสาธารณะได้ตามที่กฎหมายได้กำหนดไว้ (กระทรวงมหาดไทย, 2546)

การบริหารราชการแผ่นดินในปัจจุบันของรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาการเมืองการปกครองของประเทศไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองและพิทักษ์สิทธิของตนได้มากขึ้นมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพเสริมสร้างหลักนิติรัฐ นิติธรรม สร้างความโปร่งใสและซจัดการทุจริตในการบริหารราชการแผ่นดินและให้บริการประชาชนการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการบริหารจัดการบ้านเมืองของรัฐในระบบประชาธิปไตย โดยมุ่งลดบทบาทของรัฐส่วนกลาง (Decentralize) ลงเหลือภารกิจหลักเท่าที่จำเป็นและให้ประชาชนได้มีส่วนในการบริหารงานชุมชนท้องถิ่นส่งเสริมให้ทุกหน่วยงานทุกองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งจัดให้มีการตรวจสอบ และประเมินผลการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นเริ่มตั้งแต่กระบวนการตัดสินใจการกำหนดนโยบายการจัดซื้อจัดจ้างและการแต่งตั้งถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่ง เพื่อความโปร่งใส ความมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่าและตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นตลอดจนเร่งส่งเสริมความสนใจในบทบาทและการ ดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อประสานให้การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นมีประสิทธิภาพเป็นไปตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้นซึ่งเหตุผลการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญก็เพื่อให้การดำเนินงานของรัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้นลดขั้นตอนการดำเนินการอันเนื่องจากการล่าช้าในการตัดสินใจจาก ส่วนกลาง โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมดำเนินการตลอดจน ร่วมตรวจสอบการทำงาน

ของภาครัฐ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง เพื่อให้การพัฒนา ส่วนท้องถิ่นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม (ภมร วงษ์ศรีจันทร์, 2559)

องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง ทำหน้าที่แทนรัฐในการจัดบริการสาธารณะ การบริหารจัดการภารกิจต่าง ๆ ในพื้นที่รับผิดชอบแก่ประชาชนและส่วนรวม ผู้บริหารท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความสงบสุขมีการอยู่ดีกินดี เน้นการพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้บริหารท้องถิ่นจึงต้องนำหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งเป็นหลักของการบริหารสาธารณะที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชน เพื่อมุ่งให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีมาเป็นหลักในการบริหารท้องถิ่นอย่างจริงจังและเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2552) แก้ไขปรับปรุงหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี เป็น 10 ประการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่นมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม การจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2560 มาตรา 249 ภายใต้อำนาจมาตรา 1 ให้มีการจัดการปกครองท้องถิ่นตามหลักแห่งการปกครองตนเองตามเจตนารมณ์ของประชาชนในท้องถิ่นมาตรา 250 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ กิจกรรมสาธารณะ เพื่อตอบสนองเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการ พัฒนาอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในท้องถิ่น (เทศบาลตำบล ศาลาลาย, 2556 : 4)

ในการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู สาเหตุของปัญหาเบื้องต้นที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารงานของหน่วยงาน มีหลายด้านด้วยกัน คือ ด้านหลักประสิทธิผล (Effectiveness) การบริหารงานตามภารกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล ยังไม่บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ตามงบประมาณประจำปี เช่น การแก้ไขโครงการส่งเสริมการเกษตร ตั้งเป้าหมายเกษตรกรในตำบลมีรายได้เพิ่มขึ้น 10% จากการปลูกพืชเศรษฐกิจ แต่ผลลัพธ์เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นเพียง 5% ในปีงบประมาณ 2565 ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) ในประเด็นเรื่องการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในพื้นที่ตำบลทรายทอง โดยได้ตั้งเป้าหมายจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในทุกหมู่บ้าน แต่ผลการดำเนินงานจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นได้เพียงครึ่งหนึ่งของหมู่บ้าน และด้านหลักความโปร่งใส (Transparency) การขาดการสื่อสารประชาชนไม่สามารถทราบข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินงานของ องค์การบริหารส่วนตำบล ช่องทางการเข้าถึงข้อมูลไม่สะดวกประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ยาก และด้านหลักประสิทธิภาพ (Efficiency)

บุคลากรที่ไม่เพียงพอ จึงทำให้ผู้ปฏิบัติงานรับภาระงานมากมีการปรับเปลี่ยนบุคลากรอยู่ตลอดเวลา ในลักษณะของการ โอนย้าย ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน การรับผิดชอบ งานขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ ความรู้ความสามารถในด้านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ จึงส่งผลกระทบต่อภาคประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะสภาพการณ์ปัจจุบันในการบริหารงาน มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้นมีแนวทางการบริหารจัดการที่หลากหลาย และต้องสามารถปรับเปลี่ยน รูปแบบและวิธีการทำงานได้อย่างยืดหยุ่นตลอดเวลา และด้วยความยุ่งยาก หรือขั้นตอนในการปฏิบัติ ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จึงมีความซับซ้อน จนกลายเป็นความล่าช้า ก่อให้เกิดการด้อยประสิทธิภาพ

องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง เป็นหน่วยงานที่อยู่ใกล้ชิดประชาชนและเป็นหน่วย ดำเนินการ ซึ่งทำหน้าที่แทนรัฐในการจัดบริการสาธารณะ การบริหารจัดการภารกิจต่าง ๆ ในพื้นที่ รับผิดชอบแก่ประชาชนและส่วนรวม ผู้บริหารท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 เป็นผู้มีความสำคัญที่จะทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดความสงบสุข มีการอยู่ดีกินดี โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “ พัฒนาพื้นฐานสมบูรณ์ คุณภาพชีวิตดี เศรษฐกิจพอเพียง ” เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้บริหารท้องถิ่นจึงต้องนำหลัก ธรรมาภิบาล (Good Governance) หรือการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งเป็นหลักของการบริหาร สาธารณะที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชน เพื่อมุ่งให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีมาเป็นหลักในการบริหารท้องถิ่นอย่างจริงจังและเน้นการมีส่วนร่วม ของประชาชน ซึ่งเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 ทำให้ส่วนราชการในท้องถิ่นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิดให้มุ่งเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง และผู้ศึกษาวิจัยอาศัยและมีภูมิสำเนาอยู่ในพื้นที่ตำบลทรายทองจากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและนำไปใช้ ประโยชน์ในการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ขององค์การบริหาร ส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และ อาชีพ
3. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหาร ส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวทางการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ประชากร

ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อาศัยอยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 5,771 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่มโดยการใช้สูตรของ ทาโรยามาเน่ (Taro Yamane อ้างใน บุญชม ศรีสะอาด 2538 : 40) และกำหนดตัวอย่างต่อการวิจัย จำนวน 374 คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1) ตัวแปรต้น (Independent variable) ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลประกอบด้วย

1. เพศ
2. อายุ
3. ระดับการศึกษา
4. อาชีพ

2) ตัวแปรตาม (Dependent variables) ได้แก่ ระดับความคิดเห็นในการใช้หลักธรรมาภิบาลของประชาชนในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 และตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) โดยมีเนื้อหาสาระที่จะได้กล่าวถึงดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ 2552 : 6 - 9) ประกอบด้วยหลัก 10 ประการ ได้แก่

1. หลักประสิทธิผล (Effectiveness)
2. หลักประสิทธิภาพ (Efficiency)
3. หลักการตอบสนอง (Responsiveness)
4. หลักการรับผิดชอบ (Accountability)
5. หลักความโปร่งใส (Transparency)
6. หลักการมีส่วนร่วม (Participation)
7. หลักการกระจายอำนาจ (Decentralization)
8. หลักนิติธรรม (Rule of Law)

9. หลักความเสมอภาค (Equity)

10. หลักมุ่งเน้นฉันทามติ (Consensus Oriented)

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่ เมษายน 2567 ถึง มิถุนายน 2567 เป็นระยะเวลาทั้งสิ้น 3 เดือน

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ได้ทราบถึงแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
2. ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหาการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู
3. ผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการและแนวทางการเสริมสร้างธรรมาภิบาล ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ตลอดจนการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการปรับปรุงและพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ตามหลักธรรมาภิบาลอย่างยั่งยืนมีประสิทธิภาพและเจริญก้าวหน้าต่อไป

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 5,771 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ใช้สูตรของทาโร่ ยามาเน่ (Yamane) ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มเป้าหมาย

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้ความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และให้ความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 หรือ .05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 374 คน ทำการสุ่มตัวอย่างโดยอาศัยความน่าจะเป็น ทำการสุ่มแบบแบ่ง ชั้นภูมิโดยอาศัยสัดส่วน ผลปรากฏดังตาราง 1

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม เรื่อง การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา และ อาชีพ จำนวน 4 ข้อ

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็น การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 30 ข้อ ลักษณะการให้คะแนนในแต่ละข้อถือตามเกณฑ์ ดังนี้

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปลายเปิดเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของ อบต.

การสร้างและการทดสอบเครื่องมือ

1. ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมาภิบาลและวิเคราะห์ ตาม 10 ลักษณะที่สำคัญของหลักธรรมาภิบาล

2. ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามตามภารกิจงานของอบต. โดยให้สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล 10 ด้าน

3. นำแบบสอบถามฉบับร่างให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) โดยหาดัชนีความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวัด (Index of item objective congruence : IOC) เกณฑ์ที่กำหนดคือ 0.60 ขึ้นไป

4. นำแบบสอบถาม ตรวจสอบและแก้ไข เพื่อความถูกต้องของเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา

5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้เครื่องมือ (Try – out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ที่อยู่เขตติดต่อกับองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวใต้ เพื่อหาอำนาจจำแนก (Discrimination) โดยหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่ายระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวม (Item – total correlation) เกณฑ์ที่กำหนดคือ 0.20 ขึ้นไป

6. นำแบบสอบถามที่มีค่าอำนาจจำแนกที่ใช้ได้มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับด้วยวิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) (บุญชม ศรีสะอาด, 2553) เกณฑ์ที่กำหนดคือ 0.75 ขึ้นไป หลังจากทดลองใช้เครื่องมือ หาค่าความเชื่อมั่น (Try – out) ทำการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ได้ค่าความเชื่อมั่น 0.98

7. นำเสนอแบบทดสอบมาปรับปรุงแก้ไขและจัดพิมพ์เป็นเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยทำหนังสือ เพื่อขอความอนุเคราะห์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. แจกวัสดุประสงค์ในการวิจัยทำความเข้าใจกับประชาชนที่อยู่ ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ในการตอบแบบสอบถามเพื่อให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน
3. นำแบบสอบถามที่ได้ส่งไปยังผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกคน โดยผู้วิจัยดำเนินการจัดส่งและขอรับด้วยตนเอง และขอความร่วมมือผู้ใหญ่บ้าน แกนนํา อสม. และสมาชิกสภาอบต. ส่งแบบสอบถามพร้อมขอรับแบบสอบถามคืน

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

1. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องในการตอบแบบสอบถาม แล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์ และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล
2. การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)
3. ระดับความคิดเห็นจากการตอบแบบสอบถามของประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างใช้สถิติวิเคราะห์คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) โดยนำเสนอการแปลผล ซึ่งมีเกณฑ์ การแปลผล ดังนี้ (บุญชม ศรีสาคร, 2553, หน้า 102)
 - 4.50 - 5.00 หมายถึง การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมากที่สุด
 - 3.50 - 4.49 หมายถึง การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับมาก
 - 2.50 - 3.49 หมายถึง การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับปานกลาง
 - 1.50 - 2.49 หมายถึง การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับน้อย
 - 1.00 - 1.49 หมายถึง การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาล อยู่ในระดับน้อยที่สุด
4. การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการใช้หลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ค่าสถิติการทดสอบค่า (t-test) ใช้ทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่าง 2 กลุ่ม สถิติ ทดสอบค่า (F-test) ใช้วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Anova) เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจึงทดสอบความแตกต่างรายคู่ โดยใช้สูตรของฟิชเชอร์ (Fisher's least-significant difference:LSD)

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 206 คน คิดเป็น ร้อยละ 55.1 และ รองลงมาเป็นเพศหญิง จำนวน 168 คน คิดเป็นร้อยละ 44.9 และ มีอายุ 18 - 30 ปี จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 3.7 อายุ 30 ปีขึ้นไป - 40 ปี จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8 อายุ 40 ปีขึ้นไป - 50 ปี จำนวน 143 คน คิดเป็นร้อยละ 38.2 อายุ 50 ปี ขึ้นไป - 60 ปี จำนวน 100 คน คิดเป็นร้อยละ 26.7 และ อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 73 คน คิดเป็นร้อยละ 19.5 และมีระดับการศึกษาประถมศึกษา จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 มัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 27.5 มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. จำนวน 95 คน คิดเป็นร้อยละ 25.4 อนุปริญญา/ปวส. จำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 3.5 และ ปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน 47 คน คิดเป็นร้อยละ 12.6 ด้านอาชีพส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม/กสิกรรมจำนวน 278 คน คิดเป็นร้อยละ 74.3 รองลงมารับราชการ จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 11.8 และน้อยที่สุดคือ อาชีพอื่นๆ จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 2.1

2. การบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.16, S.D.=0.84$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มี 2 ด้าน ได้แก่ คือ ด้านหลักประสิทธิผล ($\bar{x}=3.22, S.D.=0.85$) และ ด้านหลักมุ่งเน้นฉันทามติ ($\bar{x}=3.22, S.D.=0.85$) รองลงมาคือ ด้านหลักความเสมอภาค ($\bar{x}=3.19, S.D.=0.86$) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความโปร่งใส ($\bar{x}=3.09, S.D.=0.84$) และวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็นแต่ละด้านได้ดังนี้

2.1 ด้านหลักประสิทธิผล โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.22, S.D.=0.91$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดมีจำนวนสองข้อ คือ ข้อ 1. อบต. มีผลการปฏิบัติงานที่บรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายของแผนการปฏิบัติงานตามงบประมาณที่ได้รับ ($\bar{x}=3.23, S.D.=0.89$) และ ข้อ 2. อบต. มีกระบวนการปฏิบัติงานและระบบงานที่เป็นมาตรฐาน ($\bar{x}=3.22, S.D.=0.96$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 3. อบต. มีการติดตาม ประเมินผล และ พัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ ($\bar{x}=3.21, S.D.=0.91$)

2.2 ด้านหลักประสิทธิภาพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}=3.16, S.D.=0.92$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 6. อบต. สามารถแนะแนวทาง วิถีแก้ไขปัญหาการทำงาน หรือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นจากการทำงานของหน่วยงาน ($\bar{x}=3.21, S.D.=0.96$) รองลงมาคือ ข้อ 5. อบต. มีการนำข้อมูลสารสนเทศ ที่ผ่านการประมวลผล วิเคราะห์ และจัดรูปแบบให้เหมาะสม สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้เป็นหลักสำคัญในการบริหารงาน ($\bar{x}=3.17, S.D.=0.89$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 4. อบต. มีการบริหารจัดการที่ได้ผลงานที่คุ้มค่า เมื่อเทียบกับ เป้าหมายงบประมาณ และเวลาที่ใช้ไป ($\bar{x}=3.10, S.D.=0.92$)

2.3 ด้านหลักการตอบสนอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.16$, S.D.= 0.97) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 8. อบต. สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจให้แก่ประชาชนผู้มารับบริการ ($\bar{x} = 3.22$, S.D.= 0.96) รองลงมามีสองเท่ากันคือ ข้อ 7. อบต. สามารถดำเนินการด้านการให้บริการได้ภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ ($\bar{x} = 3.14$, S.D.= 0.94) และ ข้อ 9. อบต. สามารถตอบสนองความคาดหวัง และ ความต้องการของประชาชนผู้มารับบริการ ได้ทันเวลา ($\bar{x} = 3.14$, S.D.= 1.02)

2.4 ด้านหลักความรับผิดชอบ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.17$, S.D.= 0.92) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ. 13 พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลปฏิบัติงานได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ ($\bar{x} = 3.30$, S.D.= 0.87) รองลงมาก็คือ ข้อ 12. ผู้บริหาร อบต. มีความเอาใจใส่ต่อปัญหา และความเดือดร้อนของประชาชน ($\bar{x} = 3.18$, S.D.= 0.96) และ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 14. อบต. มีการนำข้อร้องเรียนจากประชาชนไปปรับปรุงแก้ไข ($\bar{x} = 3.10$, S.D.= 0.97)

2.5 ด้านหลักความโปร่งใส โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.09$, S.D.= 0.98) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 15. อบต.ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนรับรู้ถึงโครงการหรือกิจกรรมต่างๆก่อนที่ดำเนินการ ($\bar{x} = 3.24$, S.D.= 0.97) รองลงมาก็คือ ข้อ 16. อบต. รายงานผลการปฏิบัติงานประจำปี ของ อบต. ให้ประชาชนทราบ ($\bar{x} = 3.15$, S.D.= 0.93) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 19. ประชาชนสามารถตรวจสอบการปฏิบัติงาน ของ อบต. ได้ ($\bar{x} = 2.91$, S.D.= 1.05)

2.6 ด้านหลักการมีส่วนร่วม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.14$, S.D.= 0.95) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 20. อบต.จัดเวทีประชาคมเพื่อให้ชาวบ้านเสนอปัญหาและความต้องการ ($\bar{x} = 3.27$, S.D.= 0.89) รองลงมา คือ ข้อ 22. อบต.นำข้อเสนอจากที่ประชุมประชาคมไปปฏิบัติจัดทำแผน ($\bar{x} = 3.18$, S.D.= 0.92) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 24. ประชาชนรู้สึกว่าได้ประโยชน์จากการมีส่วนร่วมทำแผน ($\bar{x} = 3.04$, S.D.= 0.98)

2.7 ด้านหลักการกระจายอำนาจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.15$, S.D.= 0.95) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 25. อบต. ได้มีการกำหนดภาระหน้าที่หรือขั้นตอนการดำเนินงานของหน่วยงานและมอบหมายงานแก่บุคลากรในหน่วยงานได้อย่างเหมาะสม ($\bar{x} = 3.16$, S.D.= 0.94) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 26. อบต. มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบในการตัดสินใจ และการดำเนินการให้แก่บุคลากร โดยมุ่งเน้นการสร้างคามพึงพอใจ ในการให้บริการ และ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อผลการดำเนินงานที่ดี ($\bar{x} = 3.15$, S.D.= 0.96)

2.8 ด้านหลักนิติธรรม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.18, S.D. = 0.93$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 30. การปฏิบัติงานหรือการให้บริการของพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล ยึดกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ อย่างเคร่งครัด ($\bar{x} = 3.26, S.D. = 0.90$) รองลงมาคือ ข้อ 29. การปฏิบัติต่าง ๆ ของพนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลมีการเคารพและคำนึง ถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชน ($\bar{x} = 3.23, S.D. = 0.99$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 28. มีการชี้แจงให้ความรู้เกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ข้อบัญญัติ ของ อบต. ให้ประชาชนทราบ ($\bar{x} = 3.10, S.D. = 0.95$)

2.9 ด้านหลักความเสมอภาค โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.19, S.D. = 0.90$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 32. ประชาชนผู้มารับบริการได้รับการปฏิบัติและได้รับการอย่างเท่าเทียมกัน ($\bar{x} = 3.23, S.D. = 0.88$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 33. มีประชาชนผู้มารับบริการ มีความพึงพอใจต่อการให้บริการของ อบต. ($\bar{x} = 3.16, S.D. = 0.92$)

2.10 ด้านหลักมุ่งเน้นฉันทามติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.22, S.D. = 0.92$) และเมื่อพิจารณารายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ข้อ 35. อบต. มีการบริหารงานของหน่วยงานโดยยึดหลักฉันทามติ ในการหาข้อตกลงร่วมกัน ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น และบรรลุข้อตกลงที่ยอมรับร่วมกันได้ ($\bar{x} = 3.20, S.D. = 0.91$) และข้อที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ข้อ 34. อบต. มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนผู้มารับบริการของหน่วยงาน. ($\bar{x} = 3.20, S.D. = 0.91$)

3. ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำแนกตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ โดยภาพรวม มีความคิดเห็นต่อการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

4. ข้อเสนอแนะทางการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้แก่ ควรกำหนดวางแผนการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ควรมีการณรงค์ให้เจ้าหน้าที่ รวมถึงประชาชนในพื้นที่ที่มีการประหยัดในการใช้ทรัพยากรในด้านต่าง ๆ ให้เกิดความคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูง องค์การควรมีการเอาใจใส่ต่อปัญหาชุมชน จัดให้มีการบริการสาธารณะอย่างมีคุณภาพเป็นธรรมและทั่วถึง และผู้บริหารควรมีการสร้าง ความพึงพอใจและแรงจูงใจให้บุคลากรมีความเอาใจใส่ กระตือรือร้นต่อหน้าที่และตั้งใจให้บริการประชาชน เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

การบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลของ องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.16, S.D. = 0.84$) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด มี 2 ด้าน ได้แก่ คือ ด้านหลักประสิทธิภาพ ($\bar{x} = 3.22, S.D. = 0.85$) และ ด้านหลักมุ่งเน้นฉันทามติ ($\bar{x} = 3.22, S.D. = 0.85$) รองลงมาคือ

ด้านหลักความเสมอภาค ($\bar{x} = 3.19$, S.D. = 0.86) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความโปร่งใส ($\bar{x} = 3.09$, S.D. = 0.84) ซึ่งอาจเป็นเพราะองค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ยังไม่สื่อสารและชี้แจงการปฏิบัติงานยังไม่ครอบคลุมหลักธรรมาภิบาลได้ครบถ้วนทุกด้าน ประชาชนในพื้นที่ที่รับผิดชอบยังไม่เห็นผลลัพธ์การพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนติกรณ จินบุตร (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ได้โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อยได้ดังนี้ หลักการมีส่วนร่วม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความรับผิดชอบต่อหลักความคุ้มค่า หลักนิติธรรม และ สอดคล้องกับงานวิจัย ของ เกียรติศักดิ์ คงเขียว (2551, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลไพรทอง อำเภอลองหาด จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า ผลการศึกษาความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตาม หลักธรรมาภิบาล พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง โดยหลักคุณธรรมเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาได้แก่ หลักนิติธรรม ด้านความคุ้มค่า หลักความรับผิดชอบต่อ ด้านหลักความโปร่งใส และอันดับสุดท้าย คือ ด้านการมีส่วนร่วม

ผลการเปรียบเทียบการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล โดยภาพรวมพบว่า เพศ อายุ ระดับการศึกษา และ อาชีพ ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนติกรณ จินบุตร (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบล ในเขตอำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอโพนสวรรค์ จังหวัดนครพนม ผลการวิจัยพบว่าผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า จำแนกตามปัจจัยคุณลักษณะส่วนบุคคล ด้านเพศ อายุและรายได้ต่อเดือนโดยภาพรวมพบว่า ไม่แตกต่างกัน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชูชาติ วโรตมอดมกุล (2558, บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่องความคิดเห็นของประชาชน ในการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผลการวิจัยพบว่า จำแนกตาม เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้ ต่อเดือน วุฒิการศึกษา พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นในการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลผ่านศึก อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปใช้

จากผลการวิจัยการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านหลักความโปร่งใส และควรมีการดำเนินการดังนี้

1.1 องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้าไปตรวจสอบการปฏิบัติงานขององค์การบริหารส่วนตำบลได้ เพื่อความโปร่งใสในการปฏิบัติงาน และส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานต่าง ๆ อีกทั้งยังได้เข้ามาตรวจสอบ กำกับดูแลการบริหารงานได้

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถร่วมตรวจสอบรายละเอียดในการจัดซื้อ และจัดจ้างได้

1.3 องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรจัดการข้อร้องทุกข์ร้องเรียนที่ประชาชนในชุมชนร้องทุกข์ร้องเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 องค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู ควรมีการจัดเวทีหรือจัดกิจกรรมให้ประชาชน เข้าร่วมการประชุมหรือการจัดทำโครงการ ต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในชุมชน และรับรู้ข้อมูลโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์การบริหารส่วนตำบล

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาปัญหา อุปสรรค ทศนคติและแรงจูงใจในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

2.2 ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายทอง อำเภอสรีบุญเรือง จังหวัดหนองบัวลำภู

บรรณานุกรม

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. (2556). **หลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**

พ.ศ. 2556. ค้นเมื่อ 19 ตุลาคม 2558, จาก

http://www.dla.go.th/upload/ebook/column/2013//5/2059_5254.pdf.

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). **การวิจัยเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร.

ภมร วงษ์ศรีจันทร์. (2559). **การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของเทศบาลตำบลตาคลีอำเภوتاคลี จังหวัด นครสวรรค์**. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

รัตน์ติกรณ์ จินบุตร. (2552). **ความคิดเห็นของประชาชนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของ
องค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอโพนสวรรค์. จังหวัดนครพนม. วิทยานิพนธ์ รป.ม.**

(รัฐประศาสนศาสตร์).มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

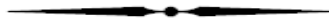
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2552). **คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐ
ตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี. กรุงเทพฯ : ผู้แต่ง.**

สมยศ นาวิการ. (2545). **การบริหารตามสถานการณ์.กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.**

สิริพัฒน์ ลากจิตร. (2550). **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมีส่วนร่วมของประชาชนในการสนับสนุนการ
บริหารงานองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. บัณฑิต
วิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

Maslow,A.H. 1954. **Motivation and personality (2nd ed.). New York : Harper & Row.**

Taro Yamane (1973). **Statistics : An Introductory Analysis. 3 rdEd.New York.Harper
and RowPublications.**

วิเคราะห์ความมีเหตุผล Analysis of Rationality

อริสา สายศรีโกศ

Arisa Saisrikosol

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail : arisa.saisrikosol@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาความมีเหตุผลของแนวคิดเหตุผลนิยมที่มีลักษณะทั่วไป คือ 1) การเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง 2) เป็นความรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิด 3) มีสมรรถนะเหนือกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 4) ความจริงสูงสุดมีลักษณะสมบูรณ์ 5) ใช้วิธีตรรกศาสตร์นिरนัยในการเข้าถึงความรู้นักเหตุผลนิยมสมัยกรีกโบราณที่สำคัญ คือ เพลโต ส่วนในสมัยปรัชญาสมัยใหม่ คือ เดการ์ต ที่มีความเชื่อเรื่องความคิดติดตัวเป็นสมรรถภาพของจิตที่เรียกว่า อัชฌัตติกญาณ ความคิดนี้ต้องทำให้จิตทำหน้าที่ด้วยการกระตุ้นให้จิตทำหน้าที่ตามกฎ 4 ข้อ คือ 1) ต้องไม่ยอมรับว่า อะไรเป็นความจริงก่อน จนกว่าจะรู้แจ่มแจ้งด้วยตนเอง 2) ต้องแบ่งปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่เป็นส่วนย่อยเท่าที่จะแบ่งได้และเท่าที่จำเป็น 3) ต้องคิดตามระเบียบ โดยเริ่มจากสิ่งธรรมดาและเข้าใจง่ายที่สุด แล้วก้าวไปที่ละขั้นจนรู้ในสิ่งที่ซับซ้อนที่สุด 4) ต้องจาระไนให้ละเอียดทุกข้อและตรวจสอบให้ครบถ้วน จนกว่าจะแน่ใจว่า ไม่มีอะไรบกพร่อง เมื่อปฏิบัติตามกฎเหล่านี้จะได้มูลบทที่มีความแจ่มแจ้งและเป็นข้อพิสูจน์ความจริงแบบนिरนัย ดังนี้ ก) ตั้งมูลบท ข) ทำการพิสูจน์ความจริง จากแนวคิดเหตุผลนิยมนี้ทำให้เห็นหลักความมีเหตุผลที่แตกต่างกับแนวคิดประสบการณ์นิยม ดังนี้ 1) ลักษณะของความรู้ เหตุผลนิยมเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว แตกต่างกับแนวคิดประสบการณ์นิยมที่เป็นความรู้มีลักษณะสัมพัทธ์ 2) ความรู้ติดตัว เหตุผลนิยมยอมรับความรู้ที่มีมาตั้งแต่แรกเกิด ส่วนประสบการณ์นิยมปฏิเสธความคิดติดตัว 3) สมรรถนะด้านความรู้ เหตุผลนิยมเชื่อปัญญาของมนุษย์ที่มีสมรรถนะเหนือกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 ส่วนประสบการณ์นิยมเห็นว่า ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะที่ประกอบด้วยประสาทสัมผัสภายนอกและภายใน 4) ความจริงสูงสุด เหตุผลนิยมเชื่อความจริงสูงสุดที่มีลักษณะสมบูรณ์ ส่วนประสบการณ์นิยมสนใจวิธีเข้าถึงความจริงที่มาจากประสบการณ์ 5) วิธีเข้าถึงความรู้ เหตุผลนิยมเชื่อวิธีการเข้าถึงความรู้แบบนिरนัย ส่วนประสบการณ์นิยมวิธีเข้าถึงความรู้แบบอุปนัย

คำสำคัญ : ปรัชญาวิเคราะห์, ความมีเหตุผล, เหตุผลนิยม

ABSTRACT

This article examines the rationality of rationalist concepts characterized by the following general principles: (1) knowledge is certain, fixed, and unchanging, (2) it is innate, existing from birth, (3) it surpasses the capabilities of the five senses, (4) ultimate truth is absolute, and (5) deductive logic is used to attain knowledge. Key rationalists include Plato in ancient Greek philosophy and Descartes in modern philosophy, who introduced the concept of innate ideas, referred to as intuition. Descartes proposed four rules for guiding the mind: (1) accept nothing as true without clear evidence, (2) divide problems into smaller, manageable parts, (3) proceed methodically from simple to complex ideas, and (4) review and verify thoroughly to ensure no details are overlooked. Following these rules results in premises that are clear and demonstrably true through deductive reasoning, involving: (a) establishing premises, and (b) proving their validity. This study highlights the differences between rationalism and empiricism as follows: Nature of Knowledge: Rationalism asserts knowledge is certain and fixed, while empiricism views knowledge as relative. Innate Knowledge: Rationalism accepts innate ideas, while empiricism denies them. Cognitive Ability: Rationalism believes human intellect transcends sensory input, whereas empiricism attributes intellectual capacity to both external and internal senses. Ultimate Truth: Rationalism upholds an absolute truth, while empiricism emphasizes truth derived from experience. Approach to Knowledge: Rationalism advocates deductive reasoning, while empiricism relies on inductive reasoning. This analysis underscores the fundamental contrasts between these two schools of thought and their approaches to knowledge and truth.

Keywords: Analytical Philosophy; Rationality; Rationalism

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน นอกจากนั้นมนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผลในการติดต่อสื่อสารในหมู่คณะด้วยกัน แต่การมีเหตุผลของมนุษย์ก็ทำให้เกิดความแตกแยกทางด้านความคิด เพราะการมีเหตุผลที่ไม่ลงรอยเดียวกัน จึงนำไปสู่ปัญหาสังคมของมนุษย์เอง ดังนั้นจะเห็นว่า ความเป็นสัตว์สังคมกับความมีเหตุผลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกัน การจะทำให้สังคมมนุษย์มีความสุข ปรองดอง เกิดความสามัคคีจะต้องสร้างสังคมให้อยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผล

หรือที่เรียกว่า สังคมอุดมด้วยปัญญา การสร้างปัญญาในที่นี้ ก็คือ การทำให้มนุษย์รู้จักใช้เหตุผล ในทางปรัชญาคำว่า เหตุผล จะหมายถึง การคิดพิจารณาอย่างมีหลักเกณฑ์ อันเป็นกระบวนการทำงานของจิต และยังหมายถึงการแสวงหาความจริงแท้ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง ในสมัยกรีกโบราณได้มีนักปรัชญาที่แสวงหาเหตุผลหลายวิธี เช่น วิภาษวิธีของโสกราตีส วิภาษวิธีของเพลโต วิธีนิรนัยของอาริสโตเติล แม้กระทั่งในปรัชญายุคกลาง ยุคสมัยใหม่ ก็มีวิธีการหาเหตุผลที่หลากหลาย เช่น วิธีอุปนัยของเบคอน กฎปฏิบัติของการเฮเกิล วิธีการแสวงหาเหตุผลเหล่านี้เป็นแนวคิดทางด้านญาณวิทยาและตรรกศาสตร์ ดังนั้น การแสวงหาเหตุผลจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับสาขาปรัชญาทั้งสองนี้ หากกล่าวเฉพาะสาขาญาณวิทยา การแสวงหาเหตุผลเกี่ยวข้องกับแนวคิดเหตุผลนิยมและประสบการณ์นิยม ซึ่งถือเป็นแนวคิดหลักในสาขาญาณวิทยาและสอดคล้องกับวิธีนิรนัยและวิธีอุปนัยในสาขาตรรกศาสตร์ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดจิตนิยมและสสารนิยมในสาขาอภิปรัชญา แนวคิดเหล่านี้มีลักษณะเป็นแนวคิดคู่ขนานของสาขานั้น ๆ ที่มีความขัดแย้งกัน เมื่อมีความขัดแย้งกันก็จะมีแนวคิดเป็นทางสายกลางในลักษณะประนีประนอม การเกิดขึ้นในลักษณะการนำข้อดีของทั้งสองฝ่ายมารวมกัน

สำหรับบทความนี้จะเน้นการกล่าวถึงแนวคิดเหตุผลนิยมในสาขาญาณวิทยาเป็นหลัก โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดประสบการณ์นิยมเพื่อให้เห็นแนวคิดที่แตกต่างกันหรือตรงกันข้ามของควมมีเหตุผล โดยที่เหตุผลนิยมให้ความสำคัญกับกระบวนการคิดวิเคราะห์ทางจิตหรือความรู้ก่อนประสบการณ์ (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, 2542: 104) ขณะที่ประสบการณ์นิยมให้ความสำคัญกับประสบการณ์ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เมื่อทั้งสองแนวคิดเน้นกระบวนการแสวงหาความรู้ที่แตกต่างกันจึงทำให้เกิดข้อโต้แย้งในเรื่องบ่อเกิดของความรู้และความจริงสูงสุด อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้จะได้นำเสนอประเด็นเกี่ยวกับแนวคิดเหตุผลนิยม ทั้งในแง่ความหมาย ลักษณะทั่วไป ความเป็นมา และนักปรัชญาสำนักเหตุผลนิยม เพื่อให้เห็นลักษณะเด่นของแนวคิดเหตุผลนิยม จากนั้นเป็นการวิเคราะห์ควมมีเหตุผลของแนวคิดนี้ โดยการนำแนวคิดประสบการณ์นิยมมาร่วมวิเคราะห์เพื่อให้เห็นความต่างระหว่างแนวคิดทั้งสองนี้

ความหมายของเหตุผลนิยม

แนวคิดเหตุผลนิยมจัดอยู่ในสาขาญาณวิทยา (Epistemology) หรือทฤษฎีความรู้ (Theories of Knowledge) ซึ่งเป็นปรัชญาบริสุทธิ์สาขาหนึ่งที่เชื่อว่า ความรู้เกิดจากการคิดหาเหตุผล คำว่า เหตุผลนิยม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Rationalism ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า ratio แปลว่า เหตุผล แนวคิดนี้มีความเห็นว่า เหตุผลเป็นที่มาแรกและที่มาหลักของความรู้ มนุษย์สามารถมีความรู้เกี่ยวกับโลกได้โดยไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ ความจริงและความรู้จึงเป็นสิ่งที่ต้องทดสอบด้วยวิธีการของการใช้เหตุผลมากกว่าที่จะใช้ผัสสะ (ลักษณวัต ปาละรัตน์, 2553: 53)

ลักษณะทั่วไปของเหตุผลนิยม

แนวคิดเหตุผลนิยมมีลักษณะที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. ชาวเหตุผลนิยมมีความเห็นว่า บ่อเกิดหรือต้นกำเนิดของความรู้มาจากเหตุผล ซึ่งเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว เป็นความรู้ที่แน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ในห้องหนึ่งมีผู้ชาย 10 คน ผู้หญิง 5 คน รวมทั้งหมดมี 15 คน เพราะ 10 บวก 5 เท่ากับ 15 ความรู้นี้ไม่อาจเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น เพราะเป็นความจริงที่จำต้องเป็น (Necessary Truth) (วิทย์ วิศทเวทย์, 2547: 127) ที่เรียกว่า ความรู้ที่จริงแท้

2. ชาวเหตุผลนิยมยอมรับความรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิดเรียกว่า ความคิดติดตัว (Innate Idea) ซึ่งเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ (A Priori Knowledge) (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ ภาควิชาปรัชญา, 2542: 104-105) เพราะเชื่อว่า เป็นความจริงที่มนุษย์รู้ได้ด้วยวิญญาณของมนุษย์เอง โดยไม่ได้อาศัยประสาทสัมผัส วิญญาณดังกล่าวเป็นวิญญาณของมนุษย์ในส่วนที่เป็นเหตุผล (Rational Soul) อันเกิดจากอินทรีย์พิเศษ คือ ปัญญา ซึ่งนักปรัชญาเรียกชื่อไม่เหมือนกัน เช่น ไลบ์นิซเรียกว่า ประทีปธรรมชาติ เดการ์ตเรียกว่า อัจฉตติญาณ (Intuition) ยกตัวอย่างเช่น “สิ่งเท่ากันเมื่อนำส่วนที่เท่ากันออกก็ย่อมเหลือส่วนที่เท่ากัน” หมายความว่า หากมีท่อนไม้ยาว 20 เมตร จะมีส่วนที่ยาวเท่ากัน 2 ส่วน คือ ส่วนละ 10 เมตร เมื่อตัดส่วนหนึ่งออก ก็รู้ทันทีว่า มีส่วนหนึ่งที่เหลืออีก 10 เมตร ความรู้นี้ไม่จำเป็นต้องวัดด้วยสายตาก็สามารถรู้ได้

3. เหตุผลหรือปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะเหนือกว่าประสาทสัมผัสและมีความสามารถในการเข้าถึงความจริงได้ เนื่องจากเหตุผลหรือปัญญานั้นถือเป็นกิจกรรมของจิต ซึ่งต้องคิดหาเหตุผล ปกติแล้วอวัยวะอื่น ๆ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ล้วนมีกิจกรรม คือ ดู ฟัง ดมกลิ่น ลิ้มรส และการสัมผัส แต่กิจกรรมของอวัยวะที่เรียกว่า ประสาทสัมผัสเหล่านี้ไม่มีสมรรถนะเท่ากับกิจกรรมของจิตในการใช้คิดหาเหตุผล และไม่สามารถเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงหรือความจริงที่คงตัวได้ (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ ภาควิชาปรัชญา, 2542: 106)

4. เหตุผลนิยมเชื่อว่า ความจริงสูงสุด (Ultimate Reality) มีลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute) คือ ไม่ขึ้นกับสิ่งใด มีอยู่ได้ด้วยตัวเองและแน่นอนตายตัว สิ่งต่าง ๆ ในโลกต้องขึ้นอยู่กับความจริงสูงสุดนี้ สิ่งสูงสุดที่ว่าเป็นพระเจ้า (God)

5. เหตุผลนิยมถือว่า วิธีเข้าถึงความรู้ คือ การใช้วิธีตรรกวิทยานิรนัย (Deductive Logic) (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, 2542: 105-106) หมายความว่า มนุษย์มีความรู้ที่เป็นจริงบางอย่างติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิด อันเป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ ความรู้แท้จริงนี้จะป็นข้อพิสูจน์ให้ได้ความจริงที่สลับซับซ้อนอีกมากมาย วิธีพิสูจน์ความจริงในขั้นต่อไปที่ดีที่สุดในทัศนะของเหตุผลนิยม คือ วิธีนิรนัย หมายถึง การพิสูจน์ความเชื่ออันหนึ่ง โดยอาศัยความเชื่อเดิมที่มีอยู่ อันเป็นที่ยอมรับทั่วไปอยู่แล้วเป็นจุดตั้งต้น เพื่อโยงไปแสวงหาความรู้อื่นที่ละชั้น ความรู้ที่ได้จะเป็นความจริงที่ถูกต้องและซับซ้อนตามลำดับ

ความเป็นมาของเหตุผลนิยม

ทฤษฎีความรู้เป็นปรัชญาว่าด้วยปัญหาของความรู้ในแง่ที่เกี่ยวกับต้นกำเนิด ธรรมชาติ ความสมเหตุสมผล ขอบเขตและเงื่อนไข ปัญหาเหล่านี้สามารถสรุปรวมเป็น 2 ประเด็นหลัก (จี.ที.ดับเบิลยู. แพทริก, 2521: 264) คือ 1) ปัญหาเกี่ยวกับบ่อเกิดของความรู้ 2) ปัญหาเกี่ยวกับความสมเหตุสมผล แฟร์รีเออร์ (J.F.Ferrier) ได้เขียนหนังสือเล่มหนึ่งชื่อ *Institutes of Metaphysics* ในหนังสือเล่มนี้ใช้ชื่อเรียกปัญหาที่เกี่ยวกับความรู้ว่า ญาณวิทยา (Epistemology) ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษากรีกว่า *episteme* แปลว่า ความรู้ และคำว่า *logos* แปลว่า คำพูดหรือวิชา ฉะนั้น จึงมีคำเรียกว่า ญาณวิทยาและทฤษฎีความรู้ ควบคู่กันเรื่อยมา

ญาณวิทยาเกิดขึ้นครั้งแรกในยุคปรัชญากรีกโบราณ โดยกลุ่มโสฟิสต์ที่ได้วิพากษ์ความคิดของนักปรัชญารุ่นก่อนหน้าซึ่งแบ่งปรัชญาออกเป็นหลายระบบความคิดจนเกิดความขัดแย้งกัน ทำให้หาระบบที่จะเชื่อถือว่าเป็นความรู้ที่แท้จริงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดการถกเถียงกันว่า ความรู้คืออะไร และแนวคิดญาณวิทยาปรากฏเด่นชัดอีกครั้ง ก็เพราะการวิจารณ์ของนักวิพากษ์ (Scepticism) หรือกลุ่มที่ถือว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจรู้ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2548: 88) เนื่องจากนักวิพากษ์ที่เคร่งครัดได้ประณามความรู้ทุกอย่างที่เคยยึดถือกันมา แต่ผลจากการวิจารณ์นี้ก็ทำให้ญาณวิทยาได้ฝังแน่นอยู่ในระบบปรัชญาตะวันตกยิ่งขึ้น ครั้นมาถึงยุคปรัชญาสมัยใหม่ จอห์น ล็อก นักปรัชญาชาวอังกฤษเป็นผู้มีอิทธิพลอย่างมากในการช่วยให้ญาณวิทยาเป็นจุดเริ่มต้นและจุดศูนย์กลางของการถกเถียงปัญหาทางปรัชญา เนื่องจากล็อกเห็นว่า ปัญหาด้านสาขาญาณวิทยาจะต้องมาก่อนปัญหาด้านสาขาอื่น ๆ แม้ นักปรัชญาชาวอังกฤษและในเครือจักรภพของอังกฤษคนอื่น เช่น เบิร์กลีย์ ชาวไอริช ฮูม ชาวอังกฤษ ก็เห็นด้วยกับล็อกในแง่ที่ว่า ส่วนค้านต์ นักปรัชญาชาวเยอรมันในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 ได้รับอิทธิพลด้านญาณวิทยาของล็อกและเสนอแนวคิดญาณวิทยาที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันนักปรัชญาบนแผ่นดินใหญ่ในยุโรปราวคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 เช่น เดการ์ต ชาวฝรั่งเศส สปิโนซา ชาวฮอลันดา ไบบ์นิช ชาวเยอรมัน กลับไม่ได้ค้นพินิจงานด้านญาณวิทยาเป็นอันดับแรกเพื่อที่จะนำไปอธิบายแนวคิดด้านอื่น ๆ เหมือนนักปรัชญาชาวอังกฤษและในเครือจักรภพของอังกฤษ เพราะนักปรัชญาเหล่านี้ใช้ความคิดอยู่กับอภิปรัชญาเป็นหลัก งานด้านญาณวิทยาของนักปรัชญาเหล่านี้จึงเกิดขึ้นโดยบังเอิญจากการคิดอภิปรัชญานั้นเอง ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับการขนานนามว่า เหตุผลนิยม หรือเหตุผลนิยมภาคพื้นยุโรป ซึ่งเป็นยุคที่เหตุผลนิยมมีความเจริญรุ่งเรืองที่สุด

นักปรัชญาที่มีแนวคิดแบบเหตุผลนิยมคนแรก คือ เฟลโต ซึ่งเป็นนักเหตุผลนิยมบริสุทธิ์ (Pure Rationalist) (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2548: 62) เพราะเห็นว่า ความรู้ คือ การค้นพบมโนคติ (Idea) โดยอาศัยเหตุผลที่เป็นพุทธิปัญญา (Perfect Intelligence) เท่านั้น หรือที่อาริสโตเติลเรียกว่า อัจฉมัตติกญาณ ซึ่งไม่สามารถรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ส่วนนักเหตุผลนิยมสมัยใหม่ คือ เดการ์ต

ในการแสวงหาความรู้ของแนวคิดเหตุผลนิยม จะมีแนวคิดที่แตกต่างกันบางประเด็น เช่น เดการ์ตและสปิโนซาที่ใช้วิธีพิสูจน์ความจริงแบบเรขาคณิต ส่วนไบบ์นิชเห็นว่า วิธีแบบเรขาคณิต ไม่สามารถ

กำหนดมูลบทที่ทุกคนยอมรับได้และไม่สามารถพิสูจน์ได้จริง จึงใช้วิธีพิสูจน์ความจริงแบบพีชคณิตแทน แต่โดยทั่วไปแล้วนักเหตุผลนิยมจะใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์ในการพิสูจน์ความจริง ซึ่งต่างกับปรัชญากลุ่มตรงข้าม คือ ประสบการณ์นิยมที่ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (กิริติ บุญเจือ, 2541: 24)

นักปรัชญาสำนักเหตุผลนิยม

นักปรัชญาสำนักเหตุผลนิยมมีหลายคน ในยุคปรัชญากรีกโบราณมีนักปรัชญาที่สำคัญ คือ เพลโต (Plato) ส่วนในยุคปรัชญาสมัยใหม่มีนักปรัชญาที่สำคัญ เช่น เดการ์ต (Descartes) สปิโนซา (Spinoza) ไลบ์นิซ (Leibniz) ในที่นี้ขอกล่าวเฉพาะแนวคิดของเดการ์ต

เรอเน เดการ์ต (René Descartes: 1596-1650 หรือ พ.ศ. 2139-2193) ผู้เป็นบิดาแห่งปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ เดการ์ตเห็นว่า การคิดหาเหตุผลเป็นที่มาของความรู้ที่แท้จริง เขาจึงสงสัยในทุกอย่าง และคิดหาเหตุผลเพื่อบรรเทาความสงสัย เนื่องจากเดการ์ตเชี่ยวชาญวิชาคณิตศาสตร์แขนงเรขาคณิตที่ถือว่า สัจพจน์ (Axiom) และคำนิยาม (Definition) เป็นความจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ การคิดหาเหตุผลของเขา จึงคิดแบบอนุมานตามหลักตรรกศาสตร์ที่ต้องมีประพจน์เหตุหรือข้ออ้างที่ถูกต้อง เมื่อข้ออ้างถูกผลสรุปก็จะยอมถูก หากประพจน์เหตุผิด ผลสรุปก็ยอมผิด เขาจึงสร้างปรัชญาของตนตามมูลบทในลักษณะนี้ ซึ่งพบว่า ความคิดติดตัว (Innate Idea) เท่านั้นที่เป็นจริงโดยไม่ต้องพิสูจน์ ความคิดติดตัวเป็นสิ่งที่พระเป็นเจ้ามอบให้ทุกคนตั้งแต่แรกเกิด เช่น ความคิดเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผล (Causality) ความคิดเกี่ยวกับความไม่สิ้นสุด (Infinity) ความคิดเกี่ยวกับความเป็นนิรันดร์ (Eternity) ความคิดเกี่ยวกับสิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute) (อมร โสภณวิเชษฐวงศ์, 2520: 110) ความคิดติดตัวนี้เป็นสมรรถภาพของจิตที่เรียกว่า อัจฉัตติกญาณ อันเป็นเหตุผลที่ทำให้มูลบทมีความแจ่มชัด ไม่ต้องพิสูจน์ แต่ต้องคิดเพื่อให้จิตได้ทำหน้าที่ของมัน ความรู้จึงจะปรากฏออกมาเพราะการมีหรือการวิवरณ์ (Revelation) (บุญมี แทนแก้ว, 2545: 24) ของพระเป็นเจ้า โดยมนุษย์ต้องกระตุ้นให้จิตทำหน้าที่ด้วยการปฏิบัติตามกฎ 4 ข้อ (จี.ที.ดับเบิลยู. แพทริก, 2521: 43) คือ

กฎข้อที่ 1 ต้องไม่ยอมรับว่า อะไรเป็นความจริงก่อน จนกว่าจะรู้แจ่มแจ้งด้วยตนเอง คือ ไม่รีบร้อนและมีอคติใด ๆ แอบแฝงในข้อตัดสิน จนกว่าจะรู้แจ่มแจ้งหาความสงสัยไม่ได้ในสิ่งนั้น

กฎข้อที่ 2 ต้องแบ่งปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่เป็นส่วนย่อยเท่าที่จะแบ่งได้และเท่าที่จำเป็น นั่นคือการแยกแยะ พิจารณาหรือวิเคราะห์จนความรู้เป็นที่ประจักษ์แจ่มแจ้ง ไม่มีข้อสงสัย

กฎข้อที่ 3 ต้องคิดตามระเบียบ โดยเริ่มจากสิ่งธรรมดาและเข้าใจง่ายที่สุด แล้วก้าวไปที่ละขั้นจนรู้ในสิ่งที่ซับซ้อนที่สุด

กฎข้อที่ 4 ต้องจาระไนให้ละเอียดทุกข้อและตรวจสอบให้ครบถ้วน จนกว่าจะแน่ใจว่าไม่มีอะไรบกพร่อง

เมื่อปฏิบัติตามกฎเหล่านี้จะได้มูลบทที่มีความแจ่มแจ้ง ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ความจริงแบบนิรนัยต่อไป หลักวิธีพิสูจน์ความจริงแบบนิรนัยของเดการ์ต (กิริติ บุญเจือ, 2541: 58-59) มีดังนี้

ก. ตั้งมูลบท (Postulate)

มูลบทที่ 1 ให้หาความรู้หรือสิ่งที่เป็พื้นฐานที่ทุกคนต้องยอมรับเหมือนกันทั้งหมดว่า สิ่งที่ยกมาเป็นมูลบท คือ ความจริง โดยที่ไม่มีใครสงสัยกับสิ่งที่นำมาเป็นมูลบทนั้น เช่น การที่ทุกคนกำลังคิดวิธีแสวงหาความรู้ โดยที่แต่ละคนก็มีวิธีการที่แตกต่างกัน จากการเสนอที่หลากหลายนี้ทำให้ทุกคนเกิดความสงสัยวิธีการของคนอื่นว่า เป็นวิธีแสวงหาความรู้จริงหรือไม่ แต่เขาเองกลับไม่สงสัยวิธีการของตนแต่อย่างใด ทุกคนจะหาข้อยุติไม่ได้ว่า วิธีใดเป็นวิธีแสวงหาความรู้จริง สุดท้ายทุกคนก็จะยอมรับร่วมกันต่อสิ่งที่ไม่ควรสงสัย นั่นคือ การที่ “ตัวฉันได้สงสัย” (I doubt.) หรือพฤติกรรมความสงสัยของตนเอง คำว่า “ฉัน” (I) นั้นไม่ได้หมายถึง ร่างกายหรือวัตถุ แต่หมายถึง ตัวเขาที่เป็นสิ่งที่คิด (สเถิต วงศ์สุวรรณ, 2543: 112) ซึ่งเป็นใครก็ได้ที่เป็นเจ้าของความสงสัย ซึ่งเขาเหล่านั้นจะไม่สงสัยในความสงสัยของเขาเลย เดการ์ตจึงสรุปไว้ว่า สิ่งที่ฉันสงสัยอยู่ไม่อาจจะสงสัยได้ (That I doubt cannot be doubted.) (Masih, 1975: 35) หมายความว่า เราจะสงสัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ แต่เราไม่สามารถสงสัยสิ่งที่เรากำลังสงสัยอยู่ นี่คือข้อความที่ยอมรับเป็นพื้นฐานความรู้หรือมูลบทที่ 1

มูลบทที่ 2 คือ “ฉันคิด” (I think.) เพราะเมื่อสงสัยก็ต้องคิด (I doubt, therefore I think.) ความสงสัยกับความคิดนั้นมีความสัมพันธ์กัน ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ เนื่องจากความสงสัยย่อมนำไปสู่การคิดแสวงหาคำตอบ ดังนั้น ความคิดจึงเป็นความจริงอีกข้อหนึ่งที่ไม่ใครสงสัย แต่เดการ์ตก็ยังถือว่า ในขั้นนี้เป็นเพียงมูลบทข้อหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่ทฤษฎีบทที่จะพิสูจน์ความจริงได้แต่อย่างใด

มูลบทที่ 3 คือ “ตัวฉัน” (I am.) เพราะเมื่อฉันคิด ความคิดจะเกิดขึ้นโดยที่ไม่มีตัวตนหรือเจ้าของความคิดไม่ได้ ความคิดจะมีได้ก็ต่อเมื่อมีผู้คิด ความคิดกับผู้คิดจึงแยกกันไม่ออกเช่นกัน ดังนั้นเมื่อคิดก็ต้องมีตัวตน (I think, therefore I am.) แต่ขั้นนี้ก็ยังเป็นมูลบทอยู่ ไม่ใช่ขั้นพิสูจน์ความจริง

มูลบททั้งสามนี้ เดการ์ตจะเริ่มต้นด้วยความสงสัยในทุกสิ่งที่สามารถสงสัยได้ ซึ่งความสงสัยนี้ทำให้มีผู้คิดหรือผู้สงสัย และผู้คิดก็ย่อมมีตัวตน ดังนั้น เมื่อข้าพเจ้าสงสัย ข้าพเจ้าจึงคิด เมื่อข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีตัวตน (I think, therefore I am.) วิธีการแสวงหาความรู้ของเดการ์ตในลักษณะนี้เรียกว่า วิธีสงสัยสากล (Universal Doubt) ซึ่งมีความเป็นธรรมแก่ทุกคน ทั้งนี้ ก็เพื่อแสวงหามูลบทหรือเงื่อนไขที่มีอยู่ก่อน เพราะฉะนั้น วิธีการที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ก็คือ สัจพจน์ (Axiom) ที่ได้ตั้งไว้ เพราะมูลบทนั้นเทียบได้กับสัจพจน์อันเป็นจุดเริ่มต้นของการอ้างเหตุผลในเรขาคณิต (สฤษฎี ครองยุทธ, 2534: 58) นั่นเอง มูลบทหรือสัจพจน์นี้เป็นสิ่งที่เป็จริงซึ่งมีความชัดเจนแจ่มแจ้ง (Clearness and Distinctness) ในตัวเอง ไม่มีใครสงสัยและไม่ต้องพิสูจน์ ทั้งจะเป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การพิสูจน์ความจริงต่อไป

ข. ทำการพิสูจน์ความจริง

ทฤษฎีบทที่ 1 มีว่า “อะไรแจ่มแจ้งและชัดเจนย่อมจริงเสมอ” (What is clear and distinct is true.) ในขั้นนี้เป็นการพิสูจน์โดยอ้างมูลบทที่ได้ออมรับกันแล้วว่า เป็นจริง เพราะมีความแจ่มแจ้งชัดเจนในตัว กล่าวคือ เมื่อเรารู้ว่า มีความสงสัยที่ไม่ควรสงสัย (คือการที่ฉันสงสัย) ฉันสงสัยทำให้รู้แจ่มแจ้งชัดเจนว่า ฉันต้องคิด เมื่อฉันคิดทำให้รู้แจ่มแจ้งชัดเจนว่า ต้องมีตัวตน ความรู้ที่เป็นมูลบทนี้เป็นความรู้ที่

แจ่มแจ้งและชัดเจนในตัวอยู่แล้วดังที่กล่าวมานี้ ดังนั้น จึงเป็นความรู้ที่เป็นจริง ในทฤษฎีบทนี้จึงสรุปได้ว่า “สิ่งใดที่เราเข้าใจแจ่มแจ้งและชัดเจน สิ่งนั้นย่อมเป็นความจริงเสมอ” โดยความหมายก็คือมูลบทที่ว่า *ฉันทสงสัย ฉันทจึงคิด เมื่อฉันทคิดฉันทจึงมีตัวตน* นั้นเป็นความจริง เพราะเราได้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและชัดเจนอยู่ในตัว

ทฤษฎีบทที่ 2 มีว่า “พระเป็นเจ้ามีอยู่” (God exists.) เป็นการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า โดยนำทฤษฎีบทที่ 1 มายืนยันความมีอยู่ของพระเป็นเจ้า การพิสูจน์ในขั้นนี้ คือ เมื่อเราเข้าใจคำนิยามอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนว่า พระเป็นเจ้า คือ สิ่งที่สมบูรณ์ที่สุด (The Most Perfect) ก็เข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนต่อไปว่า *ผู้ที่สมบูรณ์ที่สุดต้องมีอยู่ด้วย* ดังนั้น พระเป็นเจ้าในฐานะผู้สมบูรณ์ที่สุดจึงต้องมีอยู่ มิเช่นนั้น พระเป็นเจ้าก็จะขาดความสมบูรณ์ไปและทำให้ผิดความหมายของคำนิยามได้ เนื่องจากความคิดของมนุษย์ล้วนมีมาจากเหตุทั้งนั้น แม้ความคิดเรื่องพระเป็นเจ้านี้ก็มีมาจากเหตุเหมือนกัน เพราะไม่มีอะไรมาจากความไม่มีอะไร สิ่งที่มีอยู่ต้องมีเหตุสำหรับความมีอยู่ (Thilly, 1978: 305) พระเป็นเจ้าจึงเป็นผู้สมบูรณ์ ไม่มีภาวะจำกัด และเป็นเหตุของสรรพสิ่ง คือ เป็นเหตุของพระองค์พร้อมกับเป็นเหตุของสิ่งอื่น ๆ ทัวจักรวาล (ประยงค์ แสนบุราณ, 2548: 59) ดังนั้น พระเป็นเจ้าจึงต้องมีอยู่แน่นอน เพราะผู้ที่เราเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนว่า *สมบูรณ์ที่สุด* จำเป็นต้องมีอยู่

ทฤษฎีบทที่ 3 มีว่า “สสารเป็นสิ่งแผ่กว้าง” (Matter exists as extension.) เป็นการพิสูจน์โดยอ้างทฤษฎีบทที่ 1 เช่นกัน โดยนำทฤษฎีบทว่า เมื่อเราเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนว่า สสารกับความแผ่กว้าง แยกกันไม่ออก เพราะเราไม่เคยเห็นสสารที่ไม่มีความแผ่กว้าง หรือความแผ่กว้างที่ไม่มีสสาร สสารกับการแผ่กว้างจึงเป็นสิ่งที่ชัดเจนแจ่มแจ้งว่า เป็นสิ่งคู่กัน แยกจากกันไม่ได้ (ประยงค์ แสนบุราณ, 2548: 56)

โดยสรุป การที่แนวคิดเหตุผลนิยมเชื่อว่า ความรู้ที่สมบูรณ์แบบที่สุดต้องพิสูจน์ได้ตามหลักคณิตศาสตร์ (สุเมธ เมธาวิทย์กุล, 2534: 52) นั้น ก็คือ 1) มีข้ออ้าง (Premises) หมายถึง มีจุดเริ่มต้นของข้อเสนองานที่ได้มาจากมูลบท ซึ่งมูลบทนี้ ก็คือ ข้อความจริงที่ได้มาโดยอ้อมตติกฏญาณที่หยั่งรู้ภายในจิต ที่มี ความแจ่มแจ้งชัดเจนในตัว 2) ข้อสรุป (Conclusion) คือ การสรุปผลโดยการอนุมานจากข้ออ้าง (Premises) หรือข้อเท็จจริง (Facts) ที่เห็นจริงแล้ว ซึ่งก็คือ ข้อเท็จจริงที่มาจากมูลบท ดังนั้นวิธีการแสวงหาความรู้จึงต้องอาศัยทั้งอ้อมตติกฏญาณและตรรกศาสตร์นิรนัย เป็นหลักในการตัดสินความจริง เพราะอ้อมตติกฏญาณและตรรกศาสตร์นิรนัยนี้ เป็นกิจกรรมทางความคิดที่มีรากฐานมาจากคณิตศาสตร์ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2549: 101) และเดการ์ตก็ให้ความเห็นว่า ทั้งสองนี้เป็นสมรรถนะหรือความสามารถพิเศษของจิตที่มีอยู่ โดยที่อ้อมตติกฏญาณเป็นการหยั่งรู้ภายใน เป็นความรู้ที่มีติดตัวมาตั้งแต่วัยแรกเกิด ซึ่งฝังอยู่ในใจ ไม่ต้องอาศัยประสบการณ์ใด ๆ เนื่องจากมีมาก่อนประสบการณ์และพระเป็นเจ้าประทานมาให้ ส่วนวิธีนิรนัยเป็นการอนุมานตามหลักตรรกะแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการพิสูจน์ความจริงอันหนึ่งโดยอาศัยความจริงเดิมที่เป็นจริงที่แน่นอน ดังนั้น อ้อมตติกฏญาณจึงทำให้ได้หลักการแรก คือ มูลบท ส่วนตรรกศาสตร์นิรนัยช่วยให้ได้ข้อสรุปความจริงขั้นถัดไป (สุนัย ครองยุทธ, 2534: 58) คือ การพิสูจน์ความจริงในขั้นทฤษฎีบท (Theorem) นั่นเอง

วิเคราะห์ความมีเหตุผล

จากลักษณะทั่วไปของแนวคิดเหตุผลนิยมและแนวคิดของเดการ์ตทำให้เห็นหลักความมีเหตุผลซึ่งสามารถวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดประสบการณ์นิยมเพื่อให้เห็นความต่างกันหรือข้อโต้แย้งทั้งสองแนวคิด ดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 ลักษณะของความรู้ เหตุผลนิยมเห็นว่า ความรู้ที่ได้จากกระบวนการแบบเหตุผลนิยมเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความรู้ที่เป็นจริงอยู่อย่างนั้น ความรู้ในลักษณะนี้เป็นความรู้แบบคณิตศาสตร์ซึ่งมีคำตอบอยู่ในตัวและไม่เปลี่ยนแปลง เช่น ในห้องหนึ่งมีผู้ชาย 5 คน ผู้หญิง 7 คน รวมทั้งหมดมี 12 คน เพราะ 5 บวก 7 เท่ากับ 12 ลักษณะของความรู้นี้เรียกว่า ความจริงที่จำต้องเป็น (Necessary Truth) ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกับแนวคิดประสบการณ์นิยมที่มองว่า ความรู้มีลักษณะสัมพัทธ์ (Relative) เป็นความรู้ที่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ๆ ไม่ได้ให้ความจริงที่แน่นอนตายตัว เพราะความรู้เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับสิ่งอื่นที่ประสาทสัมผัสเข้าไปรับรู้ ดังนั้น ความรู้ที่ได้รับจึงมีลักษณะเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ตามประสาทสัมผัสที่ได้รับรู้

ประการที่ 2 ความรู้ติดตัว (Innate Idea) เหตุผลนิยมยอมรับความรู้ที่มีมาตั้งแต่แรกเกิดหรือความคิดติดตัว เป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ (A Priori Knowledge) เพราะเป็นความรู้ที่เกิดจากความสามารถของมนุษย์ที่เรียกว่า จิตวิญญาณแห่งเหตุผล (Rational Soul) เป็นความรู้ที่เกิดจากการหยั่งรู้ด้วยอินทรีย์พิเศษ คือ ปัญญา ที่เรียกว่า อัชฌัตติกญาณ (Intuition) เช่น การรู้ว่า “สิ่งเท่ากัน เมื่อนำส่วนที่เท่ากันออก ส่วนที่เหลือย่อมเท่ากัน” หมายความว่า หากเรามีท่อนไม้ยาว 10 เมตร จะมีส่วนที่ยาวเท่ากัน 2 ส่วน คือ ส่วนละ 5 เมตร เมื่อตัดส่วนหนึ่งออก ก็รู้ทันทีว่ามีส่วนหนึ่งที่เหลืออีก 5 เมตร ความรู้นี้ไม่จำเป็นต้องวัดด้วยสายตาก็สามารถรู้ได้ ขณะที่ประสบการณ์นิยมปฏิเสธความคิดติดตัว (Innate Idea) เพราะชาวประสบการณ์นิยมเชื่อในความรู้หลังประสบการณ์ (A Posteriori Knowledge) ที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสแล้ว

ประการที่ 3 สมรรถนะด้านความรู้ (Faculty) เหตุผลนิยมเชื่อว่า ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะที่เป็นกิจกรรมของจิตและเหนือกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 นอกจากนี้ จิตมีความสามารถในการคิดแสวงหาเหตุผลเพื่อเข้าถึงความจริง แม้ว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย จะมีกิจกรรม คือ ดู ฟัง ดมกลิ่น ลิ้มรส และการสัมผัส แต่ไม่มีสมรรถนะในการคิดหาเหตุผลและเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงที่คงตัวได้ (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, 2542: 106) ส่วนประสบการณ์นิยมเห็นว่า ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะที่ประกอบด้วยประสาทสัมผัส 2 ประเภท คือ 1) ประสาทสัมผัสภายนอก ได้แก่ การรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้นและกาย ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกที่เรียกว่า เพนทาการ (Sensation) 2) ประสาทสัมผัสภายใน ได้แก่ การรับรู้ภายในจิต ซึ่งมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (Subjective) เช่น ความปรารถนา ความรู้สึก ความคิด อันทำให้เกิดความรู้ที่เรียกว่า มโนภาพ (Concept)

ประการที่ 4 ความจริงสูงสุด (Ultimate Reality) เหตุผลนิยมเชื่อว่า ความจริงสูงสุดมีลักษณะสัมบูรณ์ (Absolute) คือ ไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด เพราะมีอยู่ได้ด้วยตัวเองและแน่นอนตายตัว สรรพสิ่ง

ในโลกขึ้นอยู่กับความจริงสูงสุดที่เรียกว่า พระเป็นเจ้า (God) ขณะที่ประสบการณ์นิยมสนใจวิธีเข้าถึงความจริงที่มาจากประสบการณ์ (Empirical) มากกว่าที่จะมาถกเถียงปัญหาว่า ความจริง คือ อะไร ซึ่งเป็นความรู้เชิงประจักษ์และความสมเหตุสมผลของความรู้ทดสอบได้จากประสบการณ์ ส่วนความรู้ที่ไม่ได้เกิดจากประสบการณ์เป็นความรู้ไม่จริง ว่างเปล่า ความรู้ทุกอย่างจึงต้องอาศัยประสบการณ์เป็นบ่อเกิดหรือต้นกำเนิด ความรู้แบบประสบการณ์นิยมจึงเป็นรากฐานของวิชาวิทยาศาสตร์ที่ต้องการความจริงที่เป็นรูปธรรม

ประการที่ 5 วิธีเข้าถึงความรู้ เหตุผลนิยมเชื่อว่า วิธีการเข้าถึงความรู้อาศัยตรรกศาสตร์แบบนิรนัย (Deductive Logic) (ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา, 2542: 105-106) คือ ความรู้ที่ได้จากการพิสูจน์ความเชื่อ ด้วยการอาศัยความเชื่อเดิมที่มีอยู่และเป็นความรู้ที่ยอมรับทั่วไปอยู่แล้วเป็นจุดตั้งต้น เพื่อโยงไปแสวงหาความรู้ใหม่ที่ละเอียดขึ้น ความรู้ที่ได้จะเป็นความจริงที่ถูกต้องและซับซ้อนตามลำดับ ส่วนประสบการณ์นิยมเห็นว่า วิธีเข้าถึงความรู้ต้องอาศัยตรรกศาสตร์วิธีอุปนัย (Inductive Logic) และอาศัยข้อมูลที่ได้จากประสบการณ์ (Empirical Data) คือ การสรุปความรู้ที่เป็นสากล (Universal) โดยอาศัยความจริงเฉพาะแต่ละอย่าง (Particular) ในลักษณะการเก็บข้อมูลจากจากประสบการณ์ จากนั้น ก็สรุปความรู้ที่ได้จากประสบการณ์เป็นความรู้สากลที่ทุกคนยอมรับร่วมกัน

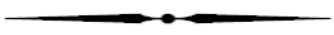
บทสรุป

จากที่กล่าวมา ความมีเหตุผลมีลักษณะเกี่ยวข้องกับแนวคิดเหตุผลนิยมโดยตรง โดยเฉพาะลักษณะทั่วไป ดังนี้ 1. การเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง เป็นความจริงที่จำเป็นต้องเป็น 2. เป็นความรู้ที่ติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิด เป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ รู้ได้ด้วยวิญญาณในส่วนที่เป็นเหตุผล เป็นความจริงที่รู้ได้ด้วยปัญญา 3. มีสมรรถนะเหนือกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 และมีความสามารถในการเข้าถึงความจริงได้ เป็นกิจกรรมของจิตในการใช้คิดหาเหตุผล 4. ความจริงสูงสุดมีลักษณะสมบูรณ์ไม่ขึ้นต่อสิ่งใดแน่นอนตายตัว สิ่งสูงสุดนี้ คือ พระเป็นเจ้า 5. ใช้วิธีตรรกศาสตร์นิรนัยในการเข้าถึงความรู้ ลักษณะเหล่านี้เป็นหลักการทั่วไปของแนวคิดเหตุผลนิยมที่มีมาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ โดยเฉพาะแนวคิดของเพลโต ซึ่งเป็นนักเหตุผลนิยมบริสุทธิ์ เพราะอาศัยเหตุผลที่เป็นพุทธิปัญญาในการค้นหาโนคติ รวมถึงแนวคิดของอริสโตเติลในเรื่องอภิปรัชญา จนถึงยุคปรัชญาสมัยใหม่ซึ่งเป็นยุคที่เหตุผลนิยมมีความเจริญรุ่งเรืองที่สุด โดยเฉพาะแนวคิดเดการ์ตที่ใช้วิธีพิสูจน์ความจริงแบบเรขาคณิต ขณะที่ไลบ์นิซใช้วิธีพิชคณิตในการพิสูจน์ความจริง ดังนั้น แนวคิดเหตุผลนิยมนี้จึงแตกต่างกับแนวคิดประสบการณ์นิยมที่ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการพิสูจน์ความจริง ดังจะเห็นจากแนวคิดของเดการ์ต ในเรื่องความคิดติดตัวหรือความคิดภายในซึ่งเป็นสมรรถภาพของจิตที่เรียกว่า อภิปรัชญา ความคิดนี้ต้องทำให้จิตทำหน้าที่ของมัน ความรู้จึงจะปรากฏออกมาด้วยการวิวัฒน์หรือการเปิดเผยของพระเป็นเจ้า โดยจะต้องกระตุ้นให้จิตทำหน้าที่ด้วยการปฏิบัติตามกฎ 4 ข้อ คือ 1) ต้องไม่ยอมรับว่า อะไรเป็นความจริงก่อนจนกว่าจะรู้แจ่มแจ้งด้วยตนเอง 2) ต้องแบ่งปัญหาที่กำลังศึกษาอยู่เป็นส่วนย่อยเท่าที่จะแบ่งได้และเท่าที่

จำเป็น 3) ต้องคิดตามระเบียบ โดยเริ่มจากสิ่งธรรมดาและเข้าใจง่ายที่สุด แล้วก้าวไปที่ละขั้นจนรู้ในสิ่งที่ซับซ้อนที่สุด 4) ต้องจาระไนให้ละเอียดทุกข้อและตรวจสอบให้ครบถ้วน จนกว่าจะแน่ใจว่า ไม่มีอะไรบกพร่อง เมื่อปฏิบัติตามกฎเหล่านี้จะได้มูลบทที่มีความแจ่มแจ้งในตัวและเป็นข้อพิสูจน์ความจริงแบบนิรนัยได้ โดยเดการ์ตมีข้อพิสูจน์ความจริงแบบนิรนัย ดังนี้ ก. ตั้งมูลบท (Postulate) โดยมีมูลบทที่ 1 ว่า “ตัวฉันได้สงสัย” มูลบทที่ 2 คือ “ฉันคิด” มูลบทที่ 3 คือ “ตัวฉัน” เมื่อคิดก็ต้องมีตัวตน มูลบททั้งสามนี้ เดการ์ตจะเริ่มต้นด้วยความสงสัยในทุกสิ่งที่สามารถสงสัยได้ ซึ่งความสงสัยนี้ทำให้มีผู้คิดหรือผู้สงสัย และผู้คิดก็ย่อมมีตัวตน ดังนั้น เมื่อข้าพเจ้าสงสัย ข้าพเจ้าจึงคิด เมื่อข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีตัวตน ข. ทำการพิสูจน์ความจริง โดยมีทฤษฎีบทที่ 1 มีว่า “อะไรแจ่มแจ้งและชัดเจนย่อมจริงเสมอ” ทฤษฎีบทที่ 2 มีว่า “พระเป็นเจ้ามีอยู่” ทฤษฎีบทที่ 3 มีว่า “สสารเป็นสิ่งที่แผ่กว้าง” จากลักษณะทั่วไปของแนวคิดเหตุผลนิยมและแนวคิดของเดการ์ตทำให้เห็นหลักความมีเหตุผลที่ร่วมวิเคราะห์กับแนวคิดประสบการณ์นิยม เพื่อให้เห็นความต่างกันหรือข้อโต้แย้งทั้งสองแนวคิด ดังต่อไปนี้ 1. ลักษณะของความรู้ เหตุผลนิยมเป็นความรู้ที่แน่นอนตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง แตกต่างกับแนวคิดประสบการณ์นิยมที่เป็นความรู้มีลักษณะสัมพัทธ์ ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น 2. ความรู้ติดตัว เหตุผลนิยมยอมรับความรู้ที่มีมาตั้งแต่แรกเกิดหรือความคิดติดตัว เป็นความรู้ก่อนประสบการณ์ ขณะที่ประสบการณ์นิยมปฏิเสธความคิดติดตัว 3. สมรรถนะด้านความรู้ เหตุผลนิยมเชื่อว่า ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะที่เป็นกิจกรรมของจิตและเหนือกว่าประสาทสัมผัสทั้ง 5 ส่วนประสบการณ์นิยมเห็นว่า ปัญญาของมนุษย์มีสมรรถนะที่ประกอบด้วยประสาทสัมผัสสกายนอกและภายใน 4. ความจริงสูงสุด เหตุผลนิยมเชื่อว่า ความจริงสูงสุดมีลักษณะสมบูรณ์ ขณะที่ประสบการณ์นิยมสนใจวิธีเข้าถึงความจริงที่มาจากประสบการณ์ 5. วิธีเข้าถึงความรู้ เหตุผลนิยมเชื่อว่า วิธีการเข้าถึงความรู้อาศัยตรรกศาสตร์แบบนิรนัย ส่วนประสบการณ์นิยมเห็นว่า วิธีเข้าถึงความรู้ต้องอาศัยตรรกศาสตร์วิธีอุปนัย

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2541). **ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- จี.ที.ดับเบิลยู. แพทริก. (2521). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. แปลจากเรื่อง Introduction to Philosophy. โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมา. (2549). **ปรัชญาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2543). **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2545.). **ปรัชญาตะวันตก (สมัยใหม่)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2548). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

- ปานทิพย์ ศุภนคร และคณาจารย์ภาควิชาปรัชญา. (2542). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2548). **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2553). **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2547). **ปรัชญาทั่วไป : มนุษย์ โลกและความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- สถิต วงศ์สุวรรณ. (2543). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : บริษัทรวมสาส์น (1977) จำกัด.
- สุจิตรา อ่อนค้อม. (2548). **ปรัชญาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรภาพพัฒน์ จำกัด.
- สุนัย ครองยุทธ. (2534). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2534). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- อมร โสภณวิเชษฐวงศ์. (2520). **ปรัชญาเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประสานมิตร.
- Masih, Y. (1975). **A Critical History of Modern Philosophy**. Delhi : Motilal Banarsidass.
- Thilly, Frank. (1978). **A History of Philosophy**. Allahabad : Central Book Depot.
-

การวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา An Analysis of Ethical Concepts in Buddhist Philosophy

พระอำนาจ เทชปญโญ (เสียงแจ่มใส)

PhraAmnaj Tachapanyo (Saingjamsai)

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail : maghavim.pur@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาผ่านการศึกษาศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจและการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในแต่ละระดับ ศีล 5 เน้นการปฏิบัติพื้นฐานเพื่อหลีกเลี่ยงการเบียดเบียนผู้อื่น กุศลกรรมบถ 10 มุ่งเน้นการควบคุมกาย วาจา และใจเพื่อการเป็นอยู่ที่เป็นบุญบารมี และอริยมรรคมีองค์ 8 เน้นการพัฒนาปัญญา ศีล และสมาธิไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่าหลักธรรมทั้งสามระดับนี้เชื่อมโยงกันและมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมและความสุขให้แก่บุคคลและสังคม

คำสำคัญ : จริยศาสตร์, พุทธปรัชญา, ศีล 5, กุศลกรรมบถ 10, อริยมรรคมีองค์ 8

ABSTRACT

This article aims to analyze ethical concepts in Buddhist philosophy by examining the Five Precepts, the Ten Wholesome Actions, and the Noble Eightfold Path (Ariya - magga with Eightfold Factors), which guide individuals in developing ethical conduct and mindfulness at progressive levels. The Five Precepts provide fundamental practices to avoid harming others, the Ten Wholesome Actions focus on controlling body, speech, and mind to cultivate moral virtues, and the Noble Eightfold Path emphasizes the development of wisdom, morality, and concentration towards liberation from suffering. The analysis demonstrates that these three ethical frameworks are

interconnected and play a crucial role in fostering moral values and well-being for both individuals and society.

Keywords : Ethics, Buddhist philosophy, Five Precepts, Ten Wholesome Actions, Noble Eightfold Path

บทนำ

จริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สำคัญซึ่งมุ่งเน้นให้บุคคลปฏิบัติตามหลักธรรมอันนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมให้เกิดความสงบสุขและมีสันติสุขอย่างยั่งยืน แนวคิดเรื่องจริยธรรมในพุทธศาสนามุ่งเน้นการฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจผ่านการกระทำที่เป็นกุศลซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นสามระดับ ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมเบื้องต้นในการควบคุมการกระทำทางกาย วาจา และใจโดยให้บุคคลละเว้นจากการเบียดเบียนผู้อื่นและหลีกเลี่ยงการทำความชั่ว กุศลกรรมบท 10 ซึ่งเป็นการปฏิบัติเพื่อขัดเกลาจิตใจในระดับที่ลึกซึ้งขึ้นด้วยการพัฒนาคุณธรรมในด้านกาย วาจา และใจ เพื่อสร้างบุญบารมีและผลดีต่อทั้งตนเองและสังคม และ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติอันสูงสุดในพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาปัญญา ศีล และสมาธิ โดยมีเป้าหมายให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด ศีล 5 นั้นประกอบด้วยหลักการขั้นพื้นฐานที่ควบคุมการกระทำและส่งเสริมคุณธรรมเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข ศีลเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการรักษาความสงบภายในจิตใจของบุคคลเท่านั้น แต่ยังช่วยป้องกันมิให้เกิดการเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนต่อผู้อื่นด้วย ในขั้นที่สูงขึ้น กุศลกรรมบท 10 มุ่งเน้นการปฏิบัติที่ประณีตลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยพิจารณาความประพฤติที่เป็นกุศลในด้านกาย วาจา และใจ รวมถึงการฝึกตนให้ปราศจากความโลภ ความโกรธ และความเห็นผิด ทั้งหมดนี้มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมการสร้างสรรค์พลังจิตที่ดีงามและการใช้ชีวิตอย่างมีคุณธรรมอันสมบูรณ์

ในขณะที่อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางปฏิบัติอันละเอียดลึกซึ้งและเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตวิญญาณของบุคคลอย่างแท้จริง แนวทางทั้งแปดประการนี้ครอบคลุมทุกด้านของชีวิต ตั้งแต่การมีสัมมาทิฐิหรือมุมมองที่ถูกต้องเกี่ยวกับชีวิตและโลก จนถึงการฝึกฝนในด้านสมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นหนทางที่นำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์และบรรลุนิพพาน ดังนั้น การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญา เนื่องจากเป็นแนวทางที่ไม่เพียงสร้างคุณธรรมและจริยธรรมภายใน แต่ยังนำไปสู่ความสงบสุขทางจิตใจและการพัฒนาจิตวิญญาณในระยะยาว

เมื่อพิจารณาหลักจริยศาสตร์ทั้งสามระดับนี้ในภาพรวม จะเห็นได้ว่าหลักธรรมดังกล่าวต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยศีล 5 ทำหน้าที่เป็นพื้นฐานในการฝึกฝนและเตรียมพร้อมให้บุคคลสามารถปฏิบัติในระดับกุศลกรรมบท 10 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนกุศลกรรมบท 10 จะช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่พร้อมและบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้นสำหรับการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางขั้นสูงสุดของพุทธศาสนา การพัฒนาดังกล่าวตามแนวทางจริยศาสตร์เหล่านี้ไม่เพียงช่วยเสริมสร้างคุณธรรมภายใน แต่ยังส่งผลให้เกิดความสงบสุขและความมั่นคงในสังคมโดยรวมอีกด้วย

หลักการเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) คือ เกณฑ์การตัดสินความดีความชั่ว หรือเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเจตนาเป็นตัวบ่งชี้ถึงการกระทำทุกอย่าง ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าคนมีใจดี ก็จะทำดีหรือทำดีตามไปด้วย เพราะความดีนั้น สุขย่อมติดตามเขาไป เหมือนเงาติดตามตัวเขาไป” เช่น การคิดพูดจะทำดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวเจตนา ถ้าเจตนาดีถือว่าเป็นดี ถ้าเจตนาชั่วถือว่าเป็นชั่ว ดังพระบาลีบทหนึ่งว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตขอเตือนว่า เจตนาเป็นตัวชี้กรรมคือ การกระทำ” คือเจตนาเป็นสำคัญในความดี ความชั่ว พุทธจริยศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับศาสนาเป็นพิเศษ วิธีการศึกษาพุทธจริยศาสตร์ที่ดีจึงต้องรู้ที่มาที่ไปว่าศึกษาอย่างไร จากไหนบ้าง ตามแนวพุทธปรัชญาหรือพุทธจริยาที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (Phra Brahmamagunabhorn P.A. Payutto, 2001) ได้กล่าวไว้ว่า จริยศาสตร์หรือจริยธรรมมาจากคำว่า พรหมจรรย์ คือความบริสุทธิ์สะอาด ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง มรรค 8 คือวิธีการศึกษาหรือการปฏิบัติที่เป็นสายกลาง คือ ไม่มากหรือน้อยจนเกินไปให้มีความพอดี ที่เรียกว่าปฏิบัติตามทางสายกลาง หรือรวมเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าไตรสิกขา คือ วิธีการศึกษา 3 ประการได้แก่ การศึกษาเรื่องศีล สมาธิ และปัญญา เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาไม่ได้ครอบคลุมถึงพฤติกรรมที่แสดงทุกประการ แต่มุ่งเอาความประพฤติหรือการกระทำที่เรียกว่า “กรรม” ซึ่งประกอบด้วยเจตนาดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวเจตนานี้เองว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงกระทำความกรรมด้วยกาย วาจา ใจ” (Tipitaka (Thai Version))

1. พุทธจริยศาสตร์ขั้นต้น

พุทธจริยศาสตร์ขั้นมูลฐานนั้น หมายถึง เอาสิ่งที่มนุษย์เราต้องรู้ต้องทราบและยึดเป็นหลักเกณฑ์ เบื้องต้นในการดำรงชีวิตและปฏิบัติภารกิจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นปกติสุข มีความราบรื่นในหน่วย งาน องค์กรและสมาชิกในสังคมรอบข้าง พุทธจริยศาสตร์ขั้นมูลฐานดังกล่าว คือ เบญจศีล หรือ ศีล 5 เพราะ เป็นนิจศีลของฆราวาสทั่วไป ถือว่าเป็นหลักพุทธจริยพื้นฐานของมนุษย์ในเบื้องต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มนุษย์ธรรม” คือ ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ หรือระเบียบที่ก่อให้เกิดความสุขในระดับสังคมของมนุษย์ ทำคน ให้เป็นคนที่มีสมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา ส่วนธรรมที่มีควบคู่กับเบญจศีลก็คือ เบญจธรรม 5 ประการ ควบคู่ กันดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้ (Attaput, 1987)

หลักเกณฑ์พุทธจริยศาสตร์ขั้นมูลฐาน คือเบญจศีลและเบญจธรรมนี้ต้องควบคู่กันไป เพราะเป็นข้อ ปฏิบัติเบื้องต้นที่ไม่มากมาย ไม่มีเงื่อนไขสลับซับซ้อนใด ๆ สามารถปฏิบัติได้ทั้งหญิงและชาย เป็นพื้นฐาน รองรับคุณธรรมขั้นสูงๆ ยิ่งๆ ขึ้นไป อุปมาเหมือนการสร้างตึกทั้งหลาย ต้องตอกเสาเข็มก่อนให้แน่นหนาเป็น อย่างดีจึงจะสามารถรับน้ำหนักทุก ๆ ด้าน มนุษย์เราก็เช่นกันสามารถที่จะดูได้อย่างเป็นขั้นตอนพร้อมกับคาด คะเนได้ว่าเป็นเช่นไรโดยนำเอาหลักจริยธรรม คือเบญจศีลและ เบญจธรรม เป็นเครื่องวัดประเมินผลในการ ประกอบหน้าที่เพื่อสร้างความเจริญเติบโต ความก้าวหน้าในการดำเนินชีวิตตามหน้าที่และอาชีพการงานที่ รับผิดชอบอยู่ ให้รู้เท่าทันเอาไว้แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือที่

เกิดขึ้นแล้วว่าเพราะอะไร มาจากไหน สาเหตุเพราะอะไร แล้วศึกษาหาวิธีแก้ไขให้ถูกจุดแบบมี วิจารณ์ญาณที่ดี มีคำพูดอุปมาเปรียบเทียบไว้บทหนึ่ง ว่า “คนไม่มีกฎหมาย เหมือนวัวควายไม่มีคอก” กฎหมาย ทางฝ่ายบ้านเมือง หรือนิติบัญญัติ มีไว้เพื่อเป็นบทกำกับพิจารณาลงโทษพลเมืองผู้ที่ฝ่าฝืน กฎระเบียบกติกาของสังคมจะมีการลงโทษแบบต่าง ๆ เช่น จับ ปรับ กักขัง ทัณฑ์บน หรือภาคทัณฑ์ หลักเกณฑ์นี้จะทำให้ผู้ที่ศึกษามีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตและนำไปสู่การทำความดี เป็นต้น

2. พุทธจริยศาสตร์ชั้นกลาง

พุทธจริยศาสตร์ชั้นกลางนี้จะสูงต่อเนื่องมาจากขั้นต้น หรือขยายความเพิ่มเติมจากขั้นมูลฐาน คือ เบญจศีล เบญจธรรม เรียกรวมว่าเป็น “มนุษยธรรม” คือธรรมที่ทำให้เกิดขึ้นเป็นมนุษย์ อยู่ในสังคม มนุษย์ อย่างมีความสุขพอสมควรแก่อัตภาพตามฐานะตำแหน่งและหน้าที่อันชอบธรรม ส่วนพุทธจริย ศาสตร์ชั้น กลางก็จะพัฒนาชี้ชัดถึงความละเอียดอ่อนลึกซึ้งลงไปอีกทั้งเรื่องของ กาย - วาจา - ใจ คือ หลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ หรือ ทางแห่งกุศลกรรมฝ่ายดี ถ้าไม่ดีเรียกว่า อกุศลกรรม ดังตาราง ตัวอย่างเปรียบเทียบ ดังนี้

สรุปได้ว่า กายกรรม 3 หรือ วจีกรรม 4 มโนกรรม 3 เป็นบ่อเกิดแห่งพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่ง มีทั้ง ดีและชั่ว ถ้าเป็นฝ่ายดีมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสุขมีความเป็นปกติ มีความเป็นเอกภาพ บุรณ ภาพและ เสถียรภาพ ทั้งแก่ตนเอง สังคม กลุ่มชนและมวลชนทั้งหลาย เรียกว่า “เป็นกุศลกรรมบถ 10” ที่สังคมทั่วทุก ภูมิภาคทุกองค์กรกำลังต้องการมาก ๆ แต่ถ้าตรงกันข้ามทั้งหมด เรียกว่า อกุศลกรรมบถ 10 คำตอบที่จะตอบ ว่าใครจะเป็นฝ่ายกุศล หรืออกุศลขึ้นอยู่กับที่การสร้างจิตสำนึกตรึกตรองใคร่ครวญ สนใจใฝ่ทางจริยธรรมมาก น้อยขนาดไหนนั่นเอง ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจหลักกุศลกรรมบถ 10 ประการ จะทำให้ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่อง ของความจริงที่ว่าใครทำกรรมอันใดไว้อย่อมได้รับผลของกรรมนั้น เมื่อเข้าใจ ตรงกันอย่างนี้มนุษย์ทุกคนย่อม กลัวต่อการทำความชั่วหันมาทำความดี จนนำไปสู่การพัฒนาจิตขั้นต่อไป

3. พุทธจริยศาสตร์ชั้นสูง

พุทธจริยศาสตร์ของมนุษย์ขั้นสูงสุดตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่เรียกว่า อริยมรรคมี องค์ 8 (บุญมี แทนแก้ว, 2527 : 147-148) ซึ่งเป็นคุณธรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ขั้นสูงสุดตาม หลักของพุทธจริยศาสตร์ (วศิน อินทสระ, 2549 : 93) ซึ่งได้อธิบายไว้ดังนี้ คือ

1. องค์คุณก่อนมรรค หมายถึง ก่อนที่บุคคลจะปฏิบัติตามอริยมรรค มีองค์ 8 ประการ จะต้อง มีส่วนประกอบ 2 ประการคือ (1) การมีกัลยาณมิตร (กัลยาณมิตรตต) (ส. ม. (ไทย) 19/48/22) หมายถึง การมีผู้แนะนำชักจูงในทางที่ดี อาจตีความได้ว่าได้รับการอบรม สั่งสอนแนะนำมาจากบิดา มารดา ครู อาจารย์ รวมตลอดถึงมิตรสหายที่ดี การอ่านตำราที่ดี และ (2) การทำในใจโดยแยบคาย (โยนโสมนสิการ) (ส. ม. (ไทย) 19/55/23) หมายถึง การรู้จักคิดไตร่ตรองด้วยตนเองอย่างมีสติ และใช้เหตุผล จัดว่าเป็นการ พัฒนาตนเองให้รู้จักคิดอย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้มีวิจารณ์ญาณได้

2. มรรค 8 เป็นผลสืบเนื่องจากองค์คุณของมรรค เมื่อได้รับคำแนะนำสืบสวนมาดี ประกอบกับ อาชีพการฝึกตนเอง ให้เป็นผู้รู้จักคิดอย่างใคร่ครวญแยบคายทั้ง ระดับ 3 ซึ่งแสดงตามลำดับได้ดังนี้

1. ระดับศีล

- วาจาชอบ (สัมมาวาจา)
- ความประพฤติชอบ (สัมมากัมมันตะ)
- การเลี้ยงชีพชอบ (สัมมาอาชีวะ)

2. ระดับสมาธิ

- ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ)
- ความมีสติชอบ (สัมมาสติ)
- ความมีสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ)

3. ระดับปัญญา

- ความเห็นชอบ (สัมมาทิฐิ)
- ความคิดชอบ (สัมมาสังกัปปะ)

การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนามีจุดเริ่มต้นจากการรู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลโดยตนเอง ในพุทธจริยศาสตร์เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา (Midalle Way) ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ย่อหย่อนและไม่ตึงจนเกินไป อันจะนำไปสู่การพ้นทุกข์ในทางพระพุทธศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532 : 64) ตามหลักอริยมรรค มืองค์ 8 ที่เป็นเครื่องประกอบโดยอยู่ระหว่างการปฏิบัติที่ย่อหย่อนเกินไป คือ "กามสุขัลลิกานุโยค" หมายถึง การทำตนให้พัวพันหมกหมุ่นอยู่ในกามสุขหรือมีความสุขทางวัตถุกับการปฏิบัติที่ตึงเกินไป คือ อตตกิลมณานุโยค หมายถึง การทรมานตนให้ลำบากหรือบำเพ็ญทุกขทุกกรกิริยา โดยเรียกมัชฌิมาปฏิปทานี้ว่าทางสายกลาง ที่อยู่ระหว่างกึ่งกลางทางที่สุดโต่ง (Extreme) ทั้ง 2 ข้าง คือ การสุขัลลิกานุโยคและอตตกิลมณานุโยค (ส. ม. (บาลี) 19/1081/367) เพราะเป็นทางสายกลางหรืออริยมรรคเมืองค์ 8 นี้ คือ ความเห็นชอบความดำริชอบ การเจรจาชอบ การงานชอบ อาชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ ภิกษุทั้งหลายทางสายกลางนี้นั่นแล....ย่อมเป็นไปเพื่อนิพพาน....เป็นต้น

จากข้อความเชิงยืนยันจากพระสูตรนี้ชี้ให้เราเห็นว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" คือ ทางสายกลางนี้เป็นจริยธรรมพื้นฐานขั้นสูงที่จะเป็นวิถีทางในการปฏิบัติให้มนุษย์เราเข้าถึงนิพพานตามอริยมรรคเมืองค์ 8 ประการ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ด้วยตัวปัญญารอบรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกฎธรรมชาติแห่งชีวิตมนุษย์พร้อมทั้งโลกและสรรพสิ่งในจักรวาล ได้แก่ "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตถูกต้องตามความเป็นจริงหรือรู้เข้าใจตามสภาวะของธรรมชาติ" (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 734)

บทวิเคราะห์

แนวคิดจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่เน้นการพัฒนาจิตใจและการประพฤติปฏิบัติของบุคคลผ่านศีล 5 กุศลกรรมบท 10 และอริยมรรคเมืองค์ 8 แสดงให้เห็นถึงแนวทางการฝึกฝนที่ครอบคลุมทุกด้าน

ของชีวิต โดยหลักธรรมทั้งสามระดับนี้มีความเชื่อมโยงกันอย่างลึกซึ้งตั้งแต่การสร้างพื้นฐานของจิตใจ จนถึงการบรรลุเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากทุกข์

1. ศีล 5 หลักพื้นฐานของจริยธรรมส่วนบุคคล ศีล 5 เป็นหลักจริยธรรมเบื้องต้นที่มุ่งเน้นให้บุคคลละเว้นจากการกระทำที่อาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อผู้อื่น ได้แก่ การละเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุรา การปฏิบัติตามศีล 5 นี้เป็นการฝึกฝนการควบคุมกายและใจที่สร้างความสงบสุขในชีวิตประจำวันและส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างกลมเกลียว โดยมีรากฐานจากการไม่เบียดเบียนผู้อื่น การปฏิบัติตามศีล 5 จึงเป็นการฝึกฝนจิตใจเพื่อสร้างความมั่นคงในจริยธรรมส่วนบุคคลอันนำไปสู่การเตรียมพร้อมสำหรับการฝึกจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้น

2. กุศลกรรมบท 10 การพัฒนาคุณธรรมในทุกมิติของชีวิต กุศลกรรมบท 10 ขยายขอบเขตของจริยธรรมจากการปฏิบัติพื้นฐานสู่การควบคุมกาย วาจา และใจในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม การควบคุมกายประกอบด้วยการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ และการประพฤติดิฉินกาม ด้านวาจาครอบคลุมการงดเว้นจากการพูดเท็จ การพูดคำหยาบ การพูดส่อเสียด และการพูดเพ้อเจ้อ ส่วนด้านใจเน้นการงดเว้นจากความโลภ ความโกรธ และความเห็นผิด การฝึกฝนกุศลกรรมบท 10 ช่วยให้บุคคลสามารถขัดเกลาจิตใจให้มีความบริสุทธิ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการส่งเสริมการกระทำที่ดีและมีคุณค่าในชีวิตประจำวัน การฝึกฝนนี้ยังช่วยพัฒนาคุณธรรมในทุกมิติและเตรียมจิตใจให้พร้อมสำหรับการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. อริยมรรคมีองค์ 8 แนวทางสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ อริยมรรคมีองค์ 8 หรือแนวทางอันประเสริฐที่นำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นระดับสูงสุดในจริยศาสตร์ของพุทธศาสนา โดยองค์ประกอบทั้ง 8 ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) สัมมาวาจา (การพูดชอบ) สัมมากัมมันตะ (การกระทำชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (การระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (การตั้งมั่นชอบ) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาปัญญา ศีล และสมาธิในทุกด้านของชีวิต อริยมรรคมีองค์ 8 ไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการปฏิบัติสำหรับการขัดเกลาจิตใจ แต่ยังมุ่งเน้นให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากความทุกข์และบรรลุนิพพานได้ในที่สุด การปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 นั้นไม่เพียงนำไปสู่ความสงบสุขส่วนบุคคล แต่ยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสันติสุขในสังคมอีกด้วย

บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาโดยผ่านการวิเคราะห์ศีล 5 กุศลกรรมบท 10 และอริยมรรคมีองค์ 8 สามารถสรุปประเด็นสำคัญในทั้งสามระดับของจริยศาสตร์พุทธปรัชญา ได้ดังนี้

ศีล 5 หลักการพื้นฐานของการปฏิบัติที่นำไปสู่จริยธรรมเบื้องต้นศีล 5 เป็นหลักธรรมเบื้องต้นที่สอนให้บุคคลรักษาดนในแนวทางที่ถูกต้อง โดยมีการละเว้นจากการกระทำที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนผู้อื่น เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุรา ศีล 5 ไม่เพียงแต่ช่วยควบคุมการกระทำของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ดี แต่ยังสร้างรากฐานของจริยธรรม

ส่วนบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม หลักศีล 5 นี้จึงเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้บุคคลมีจิตใจที่สงบสุขและพร้อมจะปฏิบัติในระดับที่สูงขึ้นโดยไม่เกิดความขัดแย้งภายใน การปฏิบัติศีล 5 สร้างคุณธรรมพื้นฐานและเป็นเกราะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำที่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ทำให้ศีล 5 เป็นหลักการสำคัญที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

กุศลกรรมบท 10 การขัดเกลาจิตใจในระดับกลางเพื่อสร้างความดีงาม กุศลกรรมบท 10 เป็นหลักธรรมที่ยกระดับการปฏิบัติจริยธรรมจากศีล 5 ไปสู่การขัดเกลาจิตใจอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็นสามกลุ่มคือ กายกรรม วชิกรรม และมโนกรรม ซึ่งครอบคลุมการกระทำทางกาย วาจา และใจ การฝึกฝนกุศลกรรมบท 10 ช่วยพัฒนาคุณธรรมในทุกมิติ โดยเฉพาะในเรื่องการละเว้นจากความโลภ ความโกรธ และความเห็นผิด การปฏิบัติให้ครบทั้ง 10 ประการนี้ทำให้บุคคลสามารถสร้างความดีงามให้แก่ตนเองได้มากขึ้น และยังช่วยควบคุมจิตใจไม่ให้หลงไปในกิเลสและความปรารถนาที่ไม่ถูกต้อง การปฏิบัติตามกุศลกรรมบท 10 ช่วยให้ผู้บุคคลเตรียมพร้อมจิตใจให้มีความสงบเรียบร้อย สามารถควบคุมตนเองในทุกสถานการณ์ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณธรรมไปสู่การปฏิบัติอริยมรรคมีองค์ 8

อริยมรรคมีองค์ 8 แนวทางสูงสุดในการขจัดทุกข์และบรรลุนิพพานอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางสูงสุดของจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อการขจัดทุกข์และบรรลุนิพพาน หลุดพ้น ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ แนวทางนี้ครอบคลุมการพัฒนาทั้งด้านปัญญา ศีล และสมาธิ อริยมรรคมีองค์ 8 เน้นให้บุคคลมีมุมมองที่ถูกต้องเกี่ยวกับความจริงของชีวิตและฝึกจิตใจให้ตั้งมั่นในศีลและสมาธิ เพื่อให้หลุดพ้นจากกิเลสและบรรลุนิพพาน การปฏิบัติตามแนวทางนี้ต้องอาศัยการฝึกฝนอย่างละเอียดและการทำความเข้าใจในธรรมชาติของทุกข์ หลักการนี้เป็นการเตรียมพร้อมให้ผู้บุคคลสามารถก้าวข้ามความทุกข์ในชีวิตประจำวันและพัฒนาจิตวิญญาณสู่สันติสุขอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์แนวคิดจริยศาสตร์ในทั้งสามระดับนี้ สามารถสรุปได้ว่า พุทธปรัชญาได้วางหลักการจริยธรรมที่ครอบคลุมตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงสุด โดยมีศีล 5 เป็นจริยธรรมเบื้องต้นที่ช่วยเสริมสร้างคุณธรรมในระดับปัจเจกบุคคล กุศลกรรมบท 10 เป็นการขยายการฝึกฝนให้ลึกซึ้งขึ้นในทุกด้านของชีวิต และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางสูงสุดที่เน้นการพัฒนาจิตใจเพื่อบรรลุนิพพาน การปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ย่อมครบถ้วนจะนำพาบุคคลไปสู่การพัฒนาจิตใจที่สมบูรณ์และยังส่งเสริมให้เกิดความสงบสุขในสังคม การปฏิบัติตามจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญานี้จึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้บุคคลได้พัฒนาตนเองทั้งในด้านคุณธรรมและจิตวิญญาณ รวมทั้งส่งเสริมสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

บุญมี แท่นแก้ว. (2527). **ปรัชญาฝ่ายบุรพทิศ**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, วิทยาลัยครูบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสน ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 8, ฉลองสมโภชพระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรล้านนา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2549). **พุทธจริยศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์ 2542.
- Attaput, C. (1987). **Ethics**. (4th ed.). Bangkok : Ramkumheang University Press.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). **Tipitaka (Thai Version)**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press.
- Phra Brahmamagunabhorn (P.A. Payutto). (2001). **Dictionary of Buddhism (Version of Dhamma Collection)**. 13th printing. Bangkok : R.S.Printing Mass Product Ltd.

ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินเรื่องไตรปิฎกตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา Study and Analysis of the Criteria for Judging Secular Knowledge (Tiracchanavijja) in Buddhist Teachings

พีระวัฒน์ ฉัตรไทยแสง

Piravat Chatrathaisang

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

¹Corresponding author, e-mail : maghavin9@gmail.com

บทคัดย่อ

ไตรปิฎกที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้สาวกศึกษาหรือประกอบพิธีกรรม และมีโทษของสงฆ์พึงกระทำ เนื่องจากบรรดาเดรัจฉานวิชาเหล่านี้ มิได้ช่วยให้พ้นทุกข์ได้เลย พระพุทธเจ้าตรัสห้ามเพื่อมิให้สาวก และพุทธบริษัทเสียเวลาข้องแวะกับวิชาความรู้ที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาต่อการมุ่งตรงสู่นิพพาน และอาจเป็นเหตุให้หมกมุ่นลุ่มหลง และนำไปใช้ในการเบียดเบียนผู้อื่น เพราะจะเป็นช่องทางให้ผู้มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ใช้วิชาเหล่านี้ ทำการหลอกลวงแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนเอง

ทัศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อเดรัจฉานวิชาเป็นลักษณะประนีประนอม พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ผู้สนใจสามารถศึกษา และปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้สำหรับป้องกันดูแลตนเอง หรือช่วยเหลือผู้อื่น ก็เป็นเรื่องที่กระทำได้ ส่วนในมุมมองด้านจิตวิทยา วัฒนธรรมประเพณีหรือกิจกรรมทางสังคมที่ชักจูงประชาชนทั่วไปให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพิธี ถือว่ายังเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะเปรียบได้กับต้นไม้ จำเป็นต้องมีเปลือก มีกระพี้ห่อหุ้มแก่นของต้นไม้ไว้ ต้นไม้จึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ หากถากถางเอาเปลือกและกระพี้ออกให้หมด เหลือไว้เพียงแก่น ต้นไม้นั้นก็ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ศาสนาก็เช่นเดียวกัน

สาระสำคัญของคำสอนในพุทธศาสนา เป็นหลักการที่สอนอย่างมีเหตุผล สามารถพิสูจน์ได้ เพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ประกอบด้วยปัญญารู้เท่าทัน ไม่หลงมกมายตกเป็นทาสของกิเลสและความทุกข์ มีชีวิตจิตใจที่เป็นอิสระ ควบคุมตนเองได้ ดังคำที่ปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญาเป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด

คำสำคัญ: ศึกษาวิเคราะห์, เกณฑ์ตัดสิน, เดรัจฉานวิชา, หลักคำสอนของพุทธศาสนา

ABSTRACT

The term Tiracchanavijja, mentioned in the Tipitaka, refers to practices and knowledge that the Buddha discouraged his disciples from studying or performing, as they are not duties suitable for monks and do not lead to liberation from suffering. The Buddha prohibited his followers from engaging with such knowledge, as it does not cultivate wisdom necessary for attaining Nirvana and may result in attachment, delusion, and harm to others. Such practices could also be misused by individuals with impure intentions for personal gain or to deceive others.

Buddhism adopts a reconciliatory perspective toward Tiracchanavijja. The Buddha permitted the study and practice of certain forms of knowledge to protect oneself or assist others when used constructively. From psychological, cultural, and social viewpoints, practices that draw people to religious rituals remain relevant and necessary. These activities, akin to the outer layers of a tree (bark and sapwood), protect its core and allow it to thrive. Without these external elements, the tree would not survive; the same applies to religion.

The core teachings of Buddhism emphasize reason and verifiability, guiding individuals to live with wisdom, free from ignorance, attachment, and suffering. A life guided by wisdom fosters independence, self-control, and ultimately a higher state of existence. As wise scholars have said, "A life lived with wisdom is the most noble life."

Keywords: Study and Analysis, Criteria for Judgment, Tiracchanavijja, Buddhist Teachings

บทนำ

การเผยแผ่ของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู เข้าสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก และมีการผสมผสานกับศาสนาที่เชื่อในเรื่องผีตามความเชื่อดั้งเดิม คติความเชื่อตามหลักการของศาสนาผี พราหมณ์ และพุทธ จึงผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลายาวนาน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงสร้างแบบแผนของการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมของแต่ละยุคแต่ละสมัย ตลอดจนการสร้างบ้านเมืองตามกรอบคิดเรื่องศีลธรรมและความดีงาม ทั้งยังหล่อหลอมให้เกิดเป็นสังคมไทยในยุคสมัยปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อส่วนบุคคล ภายใต้กรอบของพุทธศาสนาที่มีผู้นับถือส่วนใหญ่ในประเทศ เป็นศาสนาผสมในลักษณะศาสนาผีที่ประดับฉากหน้าด้วยพุทธและพราหมณ์

มนุษย์มีแนวโน้มที่จะเข้าหาศาสนาโดยธรรมชาติ และในขณะเดียวกันมนุษย์มีสิ่งที่เรียกว่า จิตไร้สำนึกร่วม (collective unconscious) อันเป็นสิ่งที่มนุษย์ซ่อนเร้นไว้ในภายในจิตใจของตนซึ่งสั่งสมมา

อย่างยาวนาน ความเชื่อเรื่องผีก็เป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในจิตใต้สำนึกร่วมด้วยเช่นกัน ซึ่งการนับถือศาสนาแบบผสมในสังคมจะเป็นเรื่องที่มีเป็นปกติในทุกส่วนของโลกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ปรากฏการณ์การปฏิบัติและศึกษาไตร่ตรองวิชาที่ขยายตัว และแพร่หลายในสังคมไทยปัจจุบันนี้ มีในเกือบทุกหมวด ถูกพัฒนารูปแบบใหม่ตอบสนองความต้องการของชาวพุทธที่ต้องการพึ่งพิงสิ่งภายนอก พระสงฆ์และชาวบ้านที่ศรัทธาในไตร่ตรองวิชาเป็นปรากฏการณ์ที่เริ่มเปิดเผยมากขึ้น พบว่าได้มีภิกษุและฆราวาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับไตร่ตรองวิชาเหล่านั้นโดยอ้างว่าทำเพื่อหาทุนทำบุญดูแลบำรุงดูแลพระศาสนา นี้อาจเนื่องจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมที่สะท้อนอิทธิพลของอินเทอร์เน็ต และโซเชียลมีเดีย การค้าออนไลน์ ต่อการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้การบริโภคคามคุณขยายตัวอย่างมาก เป็นเหตุให้ไตร่ตรองวิชาขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วย

ความหมายเกี่ยวกับไตร่ตรองวิชา

ไตร่ตรอง เป็นคำสามัญที่ใช้กันทั่วไป คำนี้มาจากคำว่า “ตริจณ” ซึ่งเป็นคำกริยาวิเศษณ์ในภาษาบาลี หมายถึง ขวาง ไปผิด ไปขวาง คำว่า “ตริจณาน” หรือ “ตริจณ” หมายถึง ผู้ไปขวาง (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก, 2546) และ ยังหมายถึงสัตว์ที่มีไขมันมนุษย์ซึ่งมีร่างกายเจริญเติบโตไปตามขวาง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่า ตริจณวิชานั้นดูเหมือนไม่เกี่ยวกับธรรมของภิกษุ ท่านได้สรุปเป็นประเด็นใหญ่ไว้ดังนี้ 1) ความรู้ในการทำเสน่ห์ เพื่อให้ชายหญิงรักกัน 2) ความรู้ในการทำให้นั้นผู้ถึงความวิบัติ 3) ความรู้ในทางใช้ภูตผีอวดฤทธิ์เดชต่างๆ 4) ความรู้ในทางทำนายทายทัก เช่น รู้หย่ว่าจะออกอะไร 5) ความรู้อันจะนำไปหลงมกมาย เช่น หุงปรอทให้มีอิทธิฤทธิ์ หุงเงินหรือทองแดงให้เป็นทอง ซึ่งความรู้เหล่านี้จัดเป็นตริจณวิชา เพราะเป็นความรู้ที่เขาสงสัยว่าลวงหรือหลง ไม่ใช่ความจริง ผู้บอกเป็นผู้ลวง ผู้เรียนก็เป็นผู้หัด เพื่อจะลวง หรือเป็นผู้หลงมกมาย (เกริก อัครชิ โนเรศ. 2554.)

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึง ตริจณวิชาว่า คำนี้ไม่ใช่หรือมิได้หมายถึงวิชาของสัตว์ตริจณ สัตว์ตริจณไม่มีวิชา หรือถ้ามีวิชาที่มากำกัมนมนุษย์ก็ได้ แต่ในพระบาลีวินัย ให้ความหมายของคำว่า ตริจณนะ แปลว่า ขวาง ซึ่งหมายถึง เป็นการขวางมิให้ผ่านไปได้ เช่น ขวางคลอง ขวางถนน ขวาง หมายถึง ขวาง ตริจณวิชา เป็นวิชาที่ขวางทางของอภิวรรคหรือมรรคมีองค์แปดในภาษาไทย เป็นวิชาที่ขวางทางที่จะไปสู่นิพพาน เหมือนกับว่าคลองๆหนึ่ง หรือถนนสายหนึ่ง เมื่อเอาไม้ซุงมาขวางเต็มไปหมด รถก็เดินไม่ได้ เรือก็เดินไม่ได้ สิ่งที่ยาวงนั้นแหละ วิชานั้นเป็นตริจณวิชา ที่มีอยู่ในบาลีก็คือ วิชาไสยศาสตร์ คือเมื่อนำตริจณวิชามาใช้ มันจะขวางให้ไม่สามารถบรรลุนิพพานได้

ตริจณวิชา หรือตริจณวิชา จึงหมายถึง ความรู้อันต่ำทรามที่พระวินัยห้ามมิให้ภิกษุสามเณรเรียน (พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก, 2546) เพราะเป็นวิชาที่ขวาง (พระธรรมกิตติวงศ์ , 2551) เป็นความรู้ที่ขวางต่อการบรรลุมรรคผลและนิพพาน ด้วยเป็นวิชาที่ทำให้

หมกมุ่น เพลิดเพลิน ยึดติด ทำให้เกิดความลุ่มหลงมกมาย ไม่ใช่ปัญญา ไม่ใช่เหตุผล เป็นเหตุให้เสียเวลาไม่ประกอบภารกิจหน้าที่อันพึงกระทำตามธรรมวินัย ตีรจฉานวิชาได้แก่ความรู้ในการทำเสน่ห์ ความรู้เรื่องทำนายทายทัก ความรู้เรื่องวิธีและเวทมนต์ที่จะทำให้คนถึงวิบัติ เป็นหมอผี หมอดู หมองู หมอยา ทำพิธี บวงสรวง บนบาน แก้งบน เป็นต้น เมื่อเรียนหรือใช้ปฏิบัติ ตนเองก็หลงเพลิดเพลินหมกมุ่น และส่วนมากทำให้ผู้คนลุ่มหลงมกมาย ไม่เป็นอันปฏิบัติกิจหน้าที่ตามควร โดยเฉพาะพระภิกษุ ไม่มีเวลาที่จะบำเพ็ญสมณธรรม การงดเว้นจากการเลี้ยงชีพด้วยตีรจฉานวิชาเป็นศีลของภิกษุตามหลักมหาศีล ศีลนี้สำเร็จด้วยการปฏิบัติตามสิกขาบทในพระวินัยปิฎกข้อที่กำหนดแก่ภิกษุทั้งหลายมิให้เรียน มิให้สอนตีรจฉานวิชา (วินย. 7/183-184/71) และแก่ภิกษุณีทั้งหลายเช่นเดียวกัน (วินย. 3/322/177 และ วินย. 3/325/178 และพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551)

ตีรจฉานวิชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระสุตตันตปิฎก จัดให้เรื่องของตีรจฉานวิชานี้อยู่ในหมวดมหาศีล หมายถึง ศีลที่เป็นหลักความประพฤติของพระภิกษุ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) , 2551) โดยพระพุทธเจ้าตรัสแจกแจงไว้ในพระสูตร ปรากฏในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ทั้ง 13 สูตร มีสาระเหมือนกันหมด ตีรจฉานวิชาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกคัมภีร์พระวินัยปิฎก มีเนื้อหาที่กล่าวถึง ตีรจฉานวิชาในภิกษุณีวิวัฏฐ์ และจุลวรรค ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามมิให้ภิกษุและภิกษุณีเรียนหรือสอนตีรจฉานวิชา หากรูปใดล่วงละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ รวมถึงพระวินัยที่ห้ามสอนและเรียนโลกายัต หมายถึง ดิตถียศาศตร์ คือ ศาสตร์ของพวกเจ้าลัทธิต่างๆ) (ดูเพิ่มเติมที่ วิ.อ.3/286/317) หากละเมิดต้องอาบัติทุกกฏ

ตีรจฉานวิชาที่ปรากฏในพรหมชาลสูตร และสามัญญผลสูตร แบ่งเป็น 7 หมวด ดังนี้

หมวดที่ 1 ได้แก่ ทำนายดังนี้ อวัยวะ ตาหนี โซกลาง ฝัน ลักษณะ หนูกัดผ้า การทำพิธีบูชาไฟ เบิกแวนเวียนเทียน ชัดแกลบบูชาไฟ ชัดรำบูชาไฟ ชัดข้าวสารบูชาไฟ เติมน้ำมันบูชาไฟ เติมน้ำมันบูชาไฟ ฟั่นเครื่องเช่นบูชาไฟ พลักรรมด้วยเลือด วิชาต่างๆ ดังนี้ ดูอวัยวะ ทำเสน่ห์ เวทมนต์ไล่ผี หมองู พิช แมงป่อง หนู เสียงนก เสียงกา หายอายุ ป้องกันลูกศร เสียงสัตว์ร้อง

หมวดที่ 2 ได้แก่ ทำนายลักษณะสิ่งต่อไปนี้ ได้แก่ แก้วมณี ผ้า ไม้พลอง ศาสตรา ดาบ ศร ธนู อาวุธ สตรี บุรุษ เด็กชาย เด็กหญิง ทาสชาย ทาสหญิง ช้าง ม้า กระบือ โคอุสภะ โคสามัญญ แพะ แกะ ไก่ นกกระทา เขี้ย ตุ่มหู เต่า มฤค

หมวดที่ 3 ได้แก่ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจะเสด็จหรือไม่เสด็จ พระราชาในอาณาจักร ทรงยกทัพมาประชิด พระราชาในอาณาจักรจะทรงล่าถอย ชัยชนะจะตกเป็นของพระราชาในอาณาจักร ความปราชัยจะมีแก่พระราชนอกอาณาจักร ชัยชนะจะตกเป็นของพระราชนอกอาณาจักร ความปราชัยจะมีแก่พระราชาในอาณาจักร พระราชาองค์นี้จักทรงชนะ พระราชาองค์นี้จักทรงพ่ายแพ้

หมวดที่ 4 ได้แก่ พยากรณ์ว่าจะเกิดจันทรคราส สุริยคราส นกษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จกโคจรถูกทางหรือผิดทาง ดาวนักษัตรจกโคจรถูกทางหรือผิดทาง จะมีอุกกาบาตและดาวตก

แผ่นดินไหว พายุร้าย ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจกขึ้นตกมัวหมอง แจ่มกระจ่าง จันทรคราส สุริยคราส หรือนักษัตรคราสจกมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือดาวนักษัตรโคจรถูกทางจะมีผลอย่างนี้ โคจรผิดทางจกมีผลอย่างนี้ อุกกาบาต และดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้าย จะมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรตก มัวหมอง แจ่มกระจ่าง จกมีผลอย่างนี้

หมวดที่ 5 พยากรณ์ว่าฝนจะดี ฝนจะแล้ง จะหาภิกษาหารได้ง่าย จะหาภิกษาหารได้ยาก จะมีความสงบร่มเย็น จะมีภัย จะมีโรค จะไม่มีโรค การคำนวณด้วยวิธีนับนิ้ว (มุททา) การคำนวณด้วยวิธีคิดในใจ (คณนา) การคำนวณด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตา (สังขาน) วิชาฉันทลักษณ์และโลกายตศาสตร์

หมวดที่ 6 ได้แก่ ให้ฤกษ์มงคลต่างๆ เช่น ฤกษ์วิวาหมงคล หย่าร้าง รวบรวมทรัพย์ ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยามดงครรร์ ร่ายมนต์ ทำให้สิ้นแค้น ทำให้ค้างแค้น ทำให้มือสั่น ทำให้ค้างสั่น ทำให้หุ้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำทวารลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พนไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ

หมวดที่ 7 ได้แก่ ทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน พิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมันต์ รดน้ำมันต์ พิธีบูชาไฟ ปรงยาสำรอก ยาถ่าย ยาแก้โรคลมตีขึ้นเบื้องบน ยาโรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยานัตถุ ยาหยอดตา ยาป้ายตา เป็นหมอดู หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก (กุมารเวช) การให้สมุนไพรและยา การใส่ยาแล้วล้างออกเมื่อโรคหาย

พระพุทธเจ้าตรัสรายละเอียดในพระสูตรมหาศีล ที่จัดเป็นอาชีวะปาริสุทธิศีล เพราะทรงมุ่งให้เห็นวิถีชีวิต และลักษณะความประพฤติของพระภิกษุในพุทธศาสนาแตกต่างจากนักบวชนอกศาสนาในสมัยนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551) โดยเน้นศีลเป็นการงดเว้นอาชีวะที่ไม่พึงประกอบ แบ่งเป็น 7 ข้อใหญ่ ดังนี้

- 1) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกทำนายทายทัก ทำพิธีเกี่ยวกับโชคลาง เสกเป่า หมอดู หมอูง หมอผี
- 2) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกทายลักษณะคน ลักษณะสัตว์
- 3) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกดูฤกษ์ยาม ดูชัย
- 4) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกทำนายจันทรคราส สุริยคราส อุกกาบาต นักษัตรที่ผิดแปลกต่าง ๆ
- 5) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกทำนายชะตาบ้านเมือง เรื่องฟ้าฝน ภัยโรค ภัยแล้ง พุทภิกขภัย
- 6) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกเป็นหมอเวทมนต์ ทรงเจ้า บวงสรวง สู่ขวัญ ให้ฤกษ์ยาม แก้เคราะห์
- 7) เว้นจากมิฉณาอาชีวะ จำพวกทำพิธีตั้งศาล ปลุกเรื้อน บำบวงเจ้าที่ บูชาไฟ บนบาน แก้บน รวมทั้งเป็นหมอยา หมอผ่าตัด (ชวนพิศ นภดาชัย. 23 - 25.)

ไตรจณานวิชาที่พระพุทเจ้าทรงอนุโลม

ในสมัยพุทธกาล พระพุทเจ้าทรงอนุโลมให้ภิกษุได้ ศึกษาและปฏิบัติวิชาที่ทรงระบุว่าเป็น ไตรจณานวิชา ทรงอนุญาตให้ประยุตต์ใช้มาก่อนตามเหตุปัจจัย กล่าวคือแม้พระพุทเจ้าทรงห้ามไตรจณานวิชา แต่ท่านก็ปรับใช้ในบางเหตุการณ์ พระพุทเจ้าทรงนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และเหมาะสมกับสถานการณ์ เช่น กรณี อารัญญกวัตร ธรรมนิยมสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่าพึงถือปฏิบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2565) ตามพุทธบัญญัติที่มาในวัดตวันออก โดยในหัวข้อที่เกี่ยวกับการเรียนทางนักษัตรไว้เพื่อภิกษุผู้อาศัยอยู่ในป่าสามารถดูดาว เป็นผู้ลาดในทิศ อาจจะรอบรู้อย่างแตกฉานทั้งหมดหรือรู้บางส่วน กรณีการเรียนวิชาดูดาวซึ่งเป็นวิชาหนึ่ง ที่ระบุไว้ในพระวินัยว่า เป็นไตรจณานวิชา แต่พระพุทเจ้าบัญญัติไว้ว่าให้เรียนไว้เช่นนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ด้านความปลอดภัยของพระสาวก เพราะการมีความรู้รอบตัว จะมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต การเรียนวิชาดูดาว จะทำให้รู้จักสภาพแวดล้อม รู้เรื่องสภาพอากาศ เรื่องดาราศาสตร์ยังเชื่อมโยงกับองค์ความรู้อื่นอีก โดยเฉพาะเรื่องของอุตุนิยมวิทยา และการมีความรู้เรื่องดินฟ้าอากาศ และดวงดาวสามารถช่วยเหลือชาวบ้านได้ เป็นลักษณะของกิจที่ไม่แสวงผลประโยชน์ลาภสักการะ

ในอรรถกถารัตนสูตร ได้กล่าวถึงกรุงเวสาลี แคว้นวัชชี ได้เกิดเภทภัยสามประการ (1) เกิดความแห้งแล้งฝนไม่ตกติดต่อกันหลายปี ส่งผลให้เกิดภาวะข้าวยาก (2) มีพวกอมนุษย์เข้ามา รบกวนทำร้ายผู้คนให้ทุกข์ใจ หวาดวิตกด้วยความกลัว และ (3) เกิดหิวาตโรคระบาดซ้ำเติม ทำให้ประชาชนที่เป็นทุกข์อดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก และเมื่อพระพุทเจ้าเสด็จถึงกำแพงกรุงเวสาลี ทรงแสดง “รัตนสูตร” แก่พระอานนท์ และรับสั่งให้พระอานนท์จำพระสูตรนี้และได้สวดรัตนสูตรพร้อม ประพรมน้ำในบาตรของพระพุทเจ้าไปทั่วทั้งกรุงเวสาลี เภทภัยทั้งสามก็สงบลง เสร็จแล้วพระพุทเจ้าได้ ทรงแสดงพระสูตรนี้แก่ที่ประชุม อันมีพระราชากรุงเวสาลี ข้าราชการ และประชาชนทั้งหลายอยู่ ณ ที่นั้น แสดงว่าธรรมนิยมประพรมน้ำมนต์ในพุทธศาสนานั้นได้มีมาแต่ครั้งพุทธกาล จะเห็นได้ว่า พระพุทเจ้าก็ ทรงใช้น้ำที่ผ่านการสวดสาธยายมนต์ประพรม เพื่อทำให้เภทภัยยุติลง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่อยู่ในข่ายของ ไตรจณานวิชา แต่ในภาวะวิกฤติเช่นนั้น ผู้คนตกอยู่ในห้วงทุกข์ที่กำลังครอบคลุมอยู่ การสาธยายมนต์และ ประพรมน้ำมนต์เป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมและทำให้ประจักษ์แก่คนหมู่มากในเวลาเดียวกันได้ ซึ่งส่งผลทาง จิตวิทยาในการสร้างขวัญและกำลังใจ จนทำให้ชาวเมืองเวสาลีรอดพ้นจากความทุกข์ในครั้งนั้น

น้ำพระพุทหมนต์กับไตรจณานวิชา

เรื่องของน้ำพระพุทหมนต์ในพุทธศาสนา ที่สามารถพบเห็นจากการที่พระสงฆ์ในวัดทั่วไป มีการรดหรือประพรมให้แก่พุทธบริษัท เป็นหัวข้อที่มีการถกเถียงกันว่า น้ำพระพุทหมนต์ มีในคำสอนของ พุทธศาสนาหรือไม่ เพราะในพระไตรปิฎก 13 พระสูตร (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏฯ) กล่าวว่า ‘การพ่นน้ำมนต์ การรดน้ำมนต์’ เป็นไตรจณานวิชา

ความเป็นไตร่ตรองวิชาที่กล่าวถึงในบาลีทุกพระสูตร เช่น พรหมชาลสูตร สามัญผลสูตร ชาลยสูตร เป็นต้น ภาษาบาลีใช้คำว่า “อามน” และ “นหาปน” ซึ่งแปลในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยว่า “พ่นน้ำมนต์ และ รดน้ำมนต์ แต่ที่มาของคำว่า อามน กับ นหาปน มิใช่เป็น การพ่นน้ำมนต์ และการรดน้ำมนต์ ตามแบบที่คนไทยคุ้นเคย หากแต่เป็นพิธีกรรมนอกพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการทำ น้ำมนต์ของพราหมณ์ โดย อามนนะ คือ การเอาน้ำที่เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ เช่น น้ำจากแม่น้ำคงคา มา ประกอบพิธีกรรม แล้วจึงนำน้ำนั้นมาล้างหน้า โดยหมายให้เป็นการชำระล้างบาปของตนเอง และนำน้ำ นั้นมาอมไว้ในปากก่อนจะบ้วนออกไป โดยเชื่อว่าจะทำให้ปากเป็นสิริมงคล ส่วน นหาปนนะ คือ การนำน้ำ ที่เชื่อว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์จากในแม่น้ำ มาประกอบพิธีอาบให้แก่ผู้อื่น เพื่อชำระล้างบาปของบุคคลผู้นั้น ซึ่งในปัจจุบัน พิธีกรรมเหล่านี้ยังคงมีอยู่ สามารถหาได้แถวริมฝั่งแม่น้ำคงคาในเมืองพาราณสี ประเทศ อินเดีย ในพระไตรปิฎกภาษาบาลีทั้งสิบสามพระสูตร การแปลคำว่า อามนนะ และ นหาปนนะ ที่มีในพระไตรปิฎกภาษาบาลีทั้งสิบสามพระสูตร มาเป็นภาษาไทย ว่าเป็นการพ่นน้ำมนต์ และรดน้ำมนต์ จึงไม่ตรงกับ ความหมายที่แท้จริง

พระองค์ได้ตรัสเรื่องไตร่ตรองวิชาในหลายพระสูตร แต่มิได้ตรัสเรื่องการทำน้ำพระพุทธรณ์ เป็นไตร่ตรองวิชาไว้แม้แต่พระสูตรเดียวใน “อรรถกถารัตนสูตร” ว่าด้วยเรื่องพระพุทธรูปเจ้าทรงสอน บท รัตนสูตร ให้พระอานนท์ทำน้ำพระพุทธรณ์ ได้ใช้ประพรมไปทั่วเมืองเวสาลี เพื่อระงับภัยพิบัติที่เกิดขึ้น แก่ชาวเมือง ในพระสูตรนั้นภาษาบาลีใช้คำว่า น้ำพระปริตร มิได้ใช้คำว่า “อามน” หรือ “นหาปน” เมื่อ ตรวจสอบในภาษาบาลีก็พบว่า เป็นคนละคำ และมีความหมายคนละความหมายกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น การทำน้ำพระพุทธรณ์ด้วยพระปริตร จึงมิได้เป็นการขัดแย้งกับพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกแต่อย่างใด สรุปได้ว่าการทำน้ำมนต์ มิได้ถูกจัดอยู่ในหมวดของไตร่ตรองวิชา และเมื่อตรวจสอบสิกขาบทบัญญัติที่ พระพุทธรูปเจ้าทรงห้ามไว้ในพระวินัยปิฎก ก็พบว่ามิได้มีการบัญญัติห้ามพระภิกษุทำน้ำพระพุทธรณ์แม้แต่ ข้อเดียว มีการระบุไว้เพียงว่า ถ้าทำน้ำมนต์ โดยตั้งตนเป็นหมอผี หรือมีกำหนดแล้วดัดน้ำมนต์ใส่สตรี หรือทำน้ำมนต์เพียงเพราะต้องการประจบชาวบ้าน เหล่านี้เป็น การละเมิดพระวินัยปฏิบัติทุกกฎ (พระเฉลิมชาติ ชาตวีโร.)

พุทธศาสนาในประเทศไทย

ตั้งแต่ยุคพระเจ้าอโศกปกครองชมพูทวีปหลังพุทธกาล ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์หรือ ฮินดู ได้เข้ามาและผสมผสานกับศาสนาดั้งเดิมที่เชื่อในเรื่องผีที่มีอิทธิพลต่อผู้ที่อาศัยอยู่ในดินแดนสุวรรณภูมิอันเป็นที่ตั้งของประเทศไทยในปัจจุบัน คติความเชื่อตามหลักการของศาสนาผี พราหมณ์ และพุทธ ผสมผสานอยู่ในวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลายาวนาน สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และ วิวัฒนาการของการดำรงเผ่าพันธุ์มนุษย์ จากวิถีการใช้ชีวิตตามธรรมชาติในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ พึ่งพิงการนับถือผีเพื่อความอยู่รอดตามสัญชาตญาณ นำไปสู่ระบบระเบียบทางศาสนา ทั้งศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ซึ่งสร้างแบบแผนของการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคม ตลอดจนการสร้างบ้านเมืองตามกรอบ

คิดเรื่องศีลธรรมและความดีงาม ศาสนาผี พราหมณ์ และพุทธ ยังหล่อหลอมให้เกิดสังคมไทยสมัยปัจจุบันที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อส่วนบุคคล ภายใต้กรอบของพุทธศาสนาที่มีผู้นับถือส่วนใหญ่ในประเทศ ศาสนาผสมในลักษณะดังกล่าว อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เรียกว่า “ศาสนาไทย” คำอธิบายที่รวบรัดที่สุดคือศาสนาผีที่ประดับฉากหน้าด้วยพุทธและพราหมณ์ โดยเลือกส่วนที่ไม่ขัดกับผี (คมกฤช อยู่เติกเค่ง.)

การนับถือผีเป็นศาสนาของบรรพชนทุกคนในโลกนี้ ผีเป็นศาสนาดั้งเดิมของโลก ก่อนที่จะมีศาสนาทั้งหลายเกิดขึ้นมา คาร์ล ยุง (Carl Gustav Jung) นักจิตวิเคราะห์ชาวสวิส กล่าวว่า มนุษย์มีแนวโน้มที่จะเข้าหาศาสนาโดยธรรมชาติ และในขณะเดียวกันมนุษย์มีสิ่งที่เรียกว่า “จิตไร้สำนึกร่วม” (collective unconscious) คือ สิ่งที่มีมนุษย์มีการส่งสมมาตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติซ่อนเร้นไว้ในจิตใจของตนๆ ความเชื่อเรื่องผีเป็นส่วนหนึ่งที่อยู่ในจิตไร้สำนึกร่วมดังกล่าว การศึกษาทางโบราณคดีได้ช่วยให้เห็นความสอดคล้องของวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ที่ใช้ตรงกันอย่างน่าประหลาด แม้จะเป็นวัฒนธรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกันก็ตาม เช่น มโนทัศน์เกี่ยวกับผี และรูปทรงเรขาคณิตที่มักใช้ในศาสนาโบราณทั่วโลก ความเชื่อในเรื่องผีนั้นแข็งแกร่งและฝังรากลึกในมนุษย์ ก่อนหน้านั้นการนับถือศาสนาแบบผสมระหว่างศาสนาอื่นในสังคมทั่วโลก หรือการผสมระหว่างศาสนานับถือผี พราหมณ์ พุทธ ในสังคมไทย จะเป็นเรื่องที่มีเป็นปกติ

มีความพยายามที่จะนำอิทธิพลของศาสนาผี และพราหมณ์นั้นแยกออกไปจากพุทธศาสนา เช่น การไม่อนุญาตให้ทำสิ่งสักการะไหว้ผีไหว้เทพในวัดทางพุทธศาสนา แต่การนับถือผีและพราหมณ์ในศาสนาไทยมิได้เป็นเพียงรูปแบบและพิธีกรรม แต่เป็น “ความเชื่อ” และ “มโนทัศน์” ของผู้คนในสังคมไทยด้วย แม้แต่ชนชั้นปกครองยังนับถือศาสนาผสมอย่างเปิดเผย แม้จะมีบางยุคบางสมัยก็อาจเน้นศาสนาใดศาสนาหนึ่งเป็นพิเศษ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางการเมืองหรือเหตุผลอื่นก็ตาม ดังนั้น แม้การจะทำให้ไม่มีการบูชาเทวรูปหรือศาลผีหมดภายในวัดก็ตาม แต่ยังคงมีเรื่องเสกเป่าทำนํ้ามนต์พ่นนํ้าหมากหรือเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูป หรือความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่หลวงพ่อกิจชื่อต่าง ๆ ในวัด ที่เชื่อว่ามีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลให้เกิดเป็นไปตามจิตอธิฐานได้ นี่เป็นความเชื่ออำนาจของผีและพราหมณ์ที่ยังคงอยู่และมีได้หมดไป (คมกฤช อยู่เติกเค่ง.)

เดรัจฉานวิชาในสังคมไทย

เดรัจฉานวิชาที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้ มีในเกือบทุกหมวด และกระทำโดยฆราวาสและพระภิกษุอย่างเปิดเผย ซึ่งเดรัจฉานวิชาเหล่านี้ ถูกพัฒนารูปแบบใหม่ตอบสนองความต้องการของชาวพุทธที่ต้องการพึ่งพิงสิ่งภายนอกโดยกระทำเดรัจฉานวิชาเหล่านี้ พบว่ามีการโฆษณาในสื่อโซเชียลทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยผู้ประกอบการซื้อโฆษณา เช่น เฟซบุ๊ก เป็นต้น เพื่อทำการตลาด ได้ผลจากการประมวลผลของโปรแกรมที่เจาะเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค และการโฆษณาผ่านหน้าสื่ออินเทอร์เน็ตส่วนบุคคลหรือของวัด ซึ่งเป็นที่น่ากังขาในหมู่ชาวพุทธที่รู้พระธรรมวินัย ว่าภิกษุที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเดรัจฉานวิชา

เหล่านั้นทราบหรือไม่ว่าตนเองกำลังละเมิดพระวินัยอย่างชัดเจน แม้จะอ้างว่าทำเพื่อหาทุนดูแลบำรุงศาสนาที่ไม่เหมาะสม เป็นเหตุผลที่ไม่สมควรนำมาอ้าง เพื่อพยายามทำให้ยอมรับว่าเจริญวิชาที่ตนได้กระทำนั้นเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนามากกว่าเป็นโทษ ซึ่งเป็นการมอมมองที่เป็นมิฉฉาปฏิญญาโดยปริยาย

พระสงฆ์ และชาวบ้าน ที่ศรัทธาในเจริญวิชา เป็นปรากฏการณ์ที่เริ่มเปิดเผยมากขึ้นด้วยการซื้อสื่อโฆษณาบนสื่อออนไลน์ และมีโฆษณาขายบนร้านค้าออนไลน์ เช่น SHOPEE และ LAZADA เป็นต้น เพียงใช้คำค้นตามสิ่งที่ต้องการก็สามารถค้นหาได้เป็นเรื่องปกติในสื่ออินเทอร์เน็ตทั่วไป เช่น การโฆษณาไหว้ราหูในช่วงที่มีสุริยุคราสจันทรคราส หรือบูชาพระพิฆเนศวร การจุดประทีปหรือจุดเทียนบูชาของวัดต่างๆ มีการซื้อโฆษณาผ่านเฟซบุ๊ก เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้ที่มีความเชื่อในพิธีกรรม เช่น การสวดสืบทอด สะเดาะเคราะห์ รับโชค เมื่อมีผู้ร่วมทำบุญมาก เกิดกระแสความนิยมในบุญออนไลน์ จึงเกิดการเลียนแบบวิธีการระดมทุนของหลายวัด เช่น จัดกิจกรรมให้บูชาเทียน หรือประทีป อาบน้ำมนต์น้ำวาม โดยให้ผู้ทำบุญแจ้งความประสงค์ของเข้าร่วมพิธี และโอนเงินผ่านบัญชีธนาคารของวัด โดยโฆษณาว่าเพื่อนำปัจจัยไปใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อบำรุงพระศาสนาหรือบูรณะอาคารเสนาสนะ เป็นต้น ทั้งยังมีการจัดสร้างเครื่องรางของขลัง วัตถุมงคลต่างๆ ให้เช่าบูชา เป็นพิธีกรรมปกติที่ทางวัด หรือร่วมกับกลุ่มพุทธพาณิชย์ให้บริการแก่ผู้ที่พึงพาในสิ่งเหล่านี้ แม้แต่เรื่องการทำเสน่ห์เมตตามหานิยม ซึ่งเกินเลยกิจที่สงฆ์พึงกระทำ แต่ก็เป็กิจกรรมที่สร้างรายได้และชื่อเสียงให้แก่พระภิกษุหรือหมอยาหมอเสน่ห์นั้น ๆ

ปรากฏการณ์การปฏิบัติ และศึกษาเจริญวิชา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่ขยาย และแพร่หลายมากขึ้นตามกาลเวลา อาจเนื่องจากปัญหาโครงสร้างทางสังคมที่สะท้อนอิทธิพลของการนับถือผี ที่เน้นการบริโภคม และเมื่อภาคเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของสังคมเปลี่ยนผ่านสู่ยุคทุนนิยม บริโภคนิยม ยุคโซเชียลมีเดีย อินเทอร์เน็ต การค้าขายออนไลน์ ทำให้การบริโภคมคุณในการนับถือผีขยายตัว เป็นเหตุให้เจริญวิชาขยายตัวขึ้นตามในปริมาณมหาศาล จนกลายเป็นกระแสหลักในสังคมยุคนี้ (เกริก อัครชิโนเรศ, 2554) อาจารย์นิธิ เอียวศรีวงศ์ เคยกล่าวว่า ในปัจจุบันนี้ ดูเหมือนผีจะยังมีความสำคัญมากกว่าในอดีตเสียอีก วัฒนธรรมผีในปัจจุบันมีความเปิดเผยมากกว่าเดิม มิได้ซ่อนอยู่ด้านหลังฉาก ไม่ได้อยู่แค่ในชนบทของชาวบ้านอีกต่อไป แต่กลายเป็นวัฒนธรรมของชนชั้นกลางในเมือง ถูกเน้นให้เกิดกระแสขับเคลื่อนที่สำคัญด้วยระบบทุนนิยมที่ฝักใฝ่เป็นสินค้าทางความเชื่อที่ทำรายได้มากมาย (คมกฤษ อุยเต็กเค่ง.)

ศาสนาไทยและเครื่องรางวัตถุมงคล

คติการสร้างรูปเคารพ และวัตถุมงคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไปสู่ระบบระเบียบของความดีงาม โดยเน้นการบูชาเพื่อการปกป้องคุ้มครองและสร้างความเป็นสิริมงคลทั้งต่อกายภาพร่างกายและจิตภาพจิตใจ และพื้นที่ในอุดมคติอื่นๆ เมื่อสังคมมนุษย์เปิดรับแบบแผนของพิธีกรรม และการสักการะบูชาอันมีต้นแบบจากอารยธรรมอินเดียโบราณ การนับถือเทพเจ้า

บุคลาธิษฐาน การถือวาระ ต่อดจนการแบ่งแยกความดี และความชั่วล้วนเป็นการจัดระเบียบทางความคิด และสัญชาตญาณมนุษย์ให้สอดคล้องกับกรอบของศีลธรรม

คนไทยมีความเปิดกว้างต่อความเชื่อที่หลากหลายอันเป็นส่วนหนึ่งของการพิจารณาเติมเต็มสติปัญญาของตนตามแนวทางของการนับถือพุทธศาสนา และการหลงใหลไปตามสภาพแวดล้อม การเผชิญกับความทุกข์โดยขาดความตระหนักรู้เรื่องศีลธรรม และความกดดันทางเศรษฐกิจในสังคมสมัยปัจจุบัน สร้างให้เกิดเครื่องรางและวัตถุมงคลที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งให้ผลต่อการดับทุกข์เพียงชั่วคราว การที่เห็นว่า การไปสู่ความหลุดพ้นตามคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหนทางที่ยาวไกลและความยากลำบากในการเอาชนะธรรมชาติของจิตใจมนุษย์ ทำให้ความต้องการสิ่งพึ่งพิงยังคงปรากฏอยู่เสมอ เปรียบเสมือนการแสวงหาสิ่งบรรเทาทางใจแม้ว่าจะมีใช้วิธีการพ้นทุกข์โดยตรง เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมไทยที่ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังคงนับถือผีด้วยวิธีการบนบานศาลกล่าว กราบไหว้สัญลักษณ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือร่ายรำขอพรพระเจ้าตามแบบอย่างของพราหมณ์ เป็นต้น เพื่อขอในสิ่งที่เรียกว่าความสุขอันเกิดจากวัตถุ และความสำเร็จสมหวังที่ได้มาอย่างรวดเร็วแบบปาฏิหาริย์ วัตถุมงคลสื่อสารด้วยรูปร่างและสีสันอันเป็นสัญลักษณ์ของวัตถุที่คนส่วนใหญ่อธิษฐานเพื่อสะท้อนความเชื่อในการสักการะ ซึ่งในปัจจุบันวัตถุเหล่านี้ยังคงตอบสนองต่อความเชื่อที่ฝังแน่นของมนุษย์จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหัวใจสำคัญของพุทธศาสนาจะมุ่งสอนเรื่องการไม่สะสมในวัตถุทางกายและความว่างของจิต การปล่อยวางและการหลุดพ้น แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธคุณค่าของเครื่องรางวัตถุมงคลหรือเครื่องประดับที่เกี่ยวกับความเชื่อต่างๆ ซึ่งเป็นอุปนิสัยที่ส่งเสริมศีลธรรมอันเป็นแนวคิดคู่ขนาน แสดงถึงความสอดคล้องแต่ก็มีความขัดแย้งในความผสมผสานด้านศาสนา และความเชื่อ ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของเครื่องรางของขลังที่นำมาเป็นเครื่องประดับ และความเชื่อในจิตใจมนุษย์มิได้เปลี่ยนแปลงไปมากนักจากอดีต ดังจะเห็นได้จากสถานะและรูปแบบของเครื่องรางของขลังหรือเครื่องประดับ ซึ่งสามารถอธิบายผ่านปรากฏการณ์ทางความเชื่อของคนในสังคมปัจจุบัน ที่เน้นย้ำว่าความกลัว ความทุกข์ และความมีตัณหาอยาก เป็นส่วนหนึ่งที่ฝังรากในจิตใจมนุษย์โดยยากที่จะทำให้จางคลายได้ (ทัศนธรรสขง ศรีกุลกรณ์ และคณะ. 131.)

ไตร่ตรองวิชาในฐานะเครื่องมือโน้มน้าวคนเข้าหาธรรม

คนไทยส่วนมากเป็นชาวพุทธที่ปะปนความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อผี ซึ่งมีมาแต่ดั้งเดิมฝังรากลึกมานาน คลุกเคล้ากันในวิถีพุทธแบบไทยๆ ผู้คนส่วนใหญ่ยังเป็นปุถุชนคนธรรมดาที่หมายถึง ผู้หนาแน่นไปด้วยกิเลส และมักจะเป็นผู้พ่ายแพ้ตกไปจากกุศล เพราะเหตุว่าปุถุชนมิใช่พระอรหันต์บุคคล จึงยังเต็มไปด้วยกิเลส แต่ปุถุชนก็ยังแบ่งเป็นสองจำพวก ได้แก่ อันธปุถุชน หมายถึง ปุถุชนผู้มีติดบอดคนที่ไม่ได้สะสมกุศล ไม่ได้สะสมปัญญาผู้ยังกิเลสหนา เป็นผู้เร่าร้อน กำหนัด ติดใจ ลุ่มหลงในกามคุณห้า (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส) ร้อยรัดครอบงำไว้ ส่วน กัลยาณปุถุชน หมายถึง ปุถุชนที่ดิ้นรน เป็นผู้มีความจริงใจ

ในการเจริญกุศลประการต่างๆ พร้อมทั้งศึกษาพระธรรม อบรมเจริญปัญญาเพื่อขัดเกลาละคลายกิเลสของตนเอง ซึ่งทั้งนี้ ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ตามเหตุปัจจัย (คำปิ่น อักษรวิสัย.)

การเรียนรู้ของปุถุชนที่ยังห่อหุ้มด้วยกิเลสตัณหา อาจจะต้องใช้ไตร่ตรองวิชาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาชักจูง เพื่อให้ได้ซึมซับความสบายใจ เพราะเป็นการพึ่งสิ่งที่อยู่ภายนอกที่ช่วยให้คลายความวิตกกังวลได้ชั่วคราว และใช้ประโยชน์ของไตร่ตรองวิชาเป็นสะพานนำทางเบื้องต้นให้ปุถุชนก้าวเดินเข้าไปสู่ทางวิมุตติ มีดวงตาเห็นธรรมเป็นเป้าหมาย เปรียบเสมือนดังแผนที่ใช้ข้ามสายน้ำอันกว้างใหญ่ เมื่อถ่อแพข้ามน้ำได้แล้ว ถึงฝั่งที่ต้องการ เราก็ไม่จำเป็นต้องใช้แพนั้นอีกฉับใด เมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์ ก็ควรสละแพนั้นไปเสียฉับนั้น

ศาสนพิธีของชาวพุทธในปัจจุบันหลายกิจกรรม เช่น การเวียนเทียน การถวายประทีปเป็นพุทธบูชา การแห่เทียนเข้าพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมเหล่านี้ หากจะมองในแง่พระสัทธรรม ก็จัดว่าเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น หากมองในแง่ประเพณีวัฒนธรรม หรือกิจกรรมทางสังคม ที่ชักจูงคนทั่วไปให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนพิธี ถือว่ายังเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะเปรียบเป็นกระพี้ของต้นไม้ ไม่ใช่แก่นแท้ที่มีค่า แต่ต้นไม้ก็จำเป็นต้องมีองค์ประกอบอื่นเพื่อให้มีชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น การมีเปลือก มีกระพี้ห่อหุ้ม ต้นไม้ถึงจะสามารถดำรงอยู่ได้ หาก ถากเอากระพี้ออกไปให้หมด เหลือไว้เพียงแก่น ต้นไม้นั้นก็ไม่อาจจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ศาสนาก็เช่นกัน สังคมต้องมีศาสนาเป็นเครื่องกล่อมเกล่าจิตใจและสร้างระบบพฤติกรรมที่เหมาะสมเพื่อให้สังคมสันติสุข ดังนั้น วิธีการโน้มน้าวคนเข้าหาธรรมะด้วยไตร่ตรองวิชา ยังเป็นความจำเป็นอยู่ เพราะปุถุชนยังเป็นผู้ที่หนาด้วยมายาห่อหุ้ม จะเข้าถึงปัญญาเลยทีเดียวย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง (ชวนพิศ นภตาชัย. 27-28.)

บทสรุป

ไตร่ตรองวิชาที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสห้ามให้พระสาวกเรียนหรือผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น เพื่อให้พระสาวกและพุทธบริษัทที่มุ่งสู่ทางวิมุตติ ไม่เสียเวลาข้องแวะกับวิชาความรู้ที่ไม่ส่งเสริมให้เกิดปัญญาที่จะมุ่งตรงสู่พระนิพพาน เนื่องจากบรรดาไตร่ตรองวิชานั้น เป็นความรู้ที่กว้าง และลึก หากจะเรียนเพื่อนำมาใช้ให้เกิดผล อาจต้องใช้เวลาทั้งชีวิตที่จะศึกษา เรียนรู้ ผึกฝน ทดลองจนชำนาญจนกว่าที่จะเป็นวสี เข้าใจและใช้ประโยชน์ในวิชาให้ได้ผลจริง ซึ่งวิชาเหล่านี้มิได้ช่วยให้พ้นทุกข์ได้เลย และอาจเป็นเหตุให้หมกมุ่น ลุ่มหลงและนำไปใช้เบียดเบียนผู้อื่นได้ เพราะจะเป็นช่องทางให้ผู้มีเจตนาไม่บริสุทธิ์ใช้วิชาเหล่านี้ ทำการหลอกลวงแสวงหาลาภสักการะ มีผลเสียหายต่อธรรมวินัย ไตร่ตรองวิชาจึงมิใช่กิจที่พระภิกษุสงฆ์ตามวิถีของนักบวชในพุทธศาสนาพึงกระทำเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ถ้าศึกษาเพื่อให้ความรู้สำหรับป้องกันตัว หรือเมตตาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ก็เป็นเรื่องที่กระทำได้ ทศนะของพุทธศาสนาที่มีต่อไตร่ตรองวิชาเป็นลักษณะประนีประนอมในมุมมองของจิตวิทยา ดังเช่นในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปรับใช้สิ่งเหล่านี้ โดยทรงอนุญาตให้พระอานนท์เรียน รตนสูตร เพื่อทำน้ำพระพุทธรูปและนำไปประพรมให้กับชาวเมืองไพศาลี เพื่อขับไล่

มนุษย์ออกไปจากเมือง จนทำให้เมืองกลับสู่ความสงบสุขและประชาชนเกิดความเลื่อมใสในอำนาจคำสอนของพระพุทธเจ้าไปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต

ปัจจุบันนี้สังคมไทยมีความหลากหลายทางเชื้อชาติและความเชื่อส่วนบุคคล มีความศรัทธาหลากหลายระดับความคิดความเห็นในลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ และการนับถือผี ซึ่งสร้างแบบแผนของการดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมภายใต้กรอบของพุทธศาสนาที่มีผู้นับถือส่วนใหญ่ในประเทศ การพัฒนาสังคมไปสู่ความเห็นอกมีสัมมาทิฐินั้น การปรับแก้ไขเพื่อเปลี่ยนทิศทางการกิจกรรมการเคลื่อนไหวเพื่อลดอิทธิพลของเดรัจฉานวิชาในสังคมพุทธไทย มิใช่การแก้ปัญหาที่ปลายเหตุที่ความประพฤติ และวัตรปฏิบัติของสงฆ์หรือฆราวาส ที่เกี่ยวข้องกับเดรัจฉานวิชากับความต้องการของชาวบ้านเท่านั้น ควรมีการดำเนินการปฏิรูปและแก้ไขโครงสร้างพื้นฐานแบบองค์รวมทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม (เกริก อัครชินเรศ, 2554)

คำสอนในพุทธศาสนาเป็นหลักการที่สอนอย่างมีเหตุผล มิได้ให้เชื่อในอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ คำสอนมีแนวทางที่เป็นวิทยาศาสตร์สามารถพิสูจน์ได้ มีหลายระดับแตกต่างกัน สำคัญของคำสอนเพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่ประกอบด้วยปัญญารู้เท่าทัน ไม่หลงมกมายตกเป็นทาสของกิเลสและความทุกข์ แม้อยู่ท่ามกลางกระแสบางอย่าง ก็สามารถทวนกระแสได้ มีชีวิตจิตใจที่เป็นอิสระ ควบคุมตนเองได้ ดังคำที่ปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา เป็นชีวิตที่ประเสริฐสุด (พระครูวินัยธรสัณฐิญาณวิโร (ทิพย์โอสถ), เทพประวิณ จันทรแรง, สุดใจ ภูงลี)

บรรณานุกรม

เกริก อัครชินเรศ. (2554). การศึกษาวิเคราะห์ดีรัจฉานวิชาในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในเอกสาร ล้านนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

<https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:117742>.

คมกฤช อู่เต็กเค่ง. ผี พราหมณ์ พุทธ : ‘ศาสนาไทย’ ในศาสนา ‘ผี-พราหมณ์-พุทธ’.

https://www.matichonweekly.com/religion/article_447614..

คำปิ่น อักษรวิสัย. (2555). ภาษาบาลี 1 คำ คติธรรมประจำสัปดาห์: “ปุณฺณชน”. มุลินีศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา.

<https://www.dhammadhome.com/webboard/topic/32139/>.

ชวนพิศ นกตาชัย. (2565). พระสงฆ์และปุณฺณชน ผู้ปะปนกับเดรัจฉานวิชา. วารสารล้านนาวิจัย

ปริทรรศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม – ธันวาคม.). พุทธศาสนิกฯ. แสดงธรรมล่ออายุ ปี พ.ศ. 2524.

https://www.facebook.com/AjahnBuddhadasa/photos/a.465014947008316/551861248323685/?type=3&locale=th_TH.

คุณค่าของพระสงฆ์ในการเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวม The value of monks as role models for holistic well-being

อัญชญา สัจจิโส

วนิสรา ไตรรัตนวนานนท์

ศูนย์อบรมปฐมพยาบาลและสุขภาพอนามัย สภากาชาดไทย

บทคัดย่อ

“อโรคยาพรา มาลา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง หรือ ลาภทั้งหลายมีความไม่มีโรคเป็นเยี่ยม เป็นพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงมีพระเนตรอันยาวไกล ทรงเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญในเรื่องสุขภาพ แสดงให้เห็นความจริงของชีวิตว่า สุขภาพที่ดีนั้นย่อมเอื้ออำนวยให้เกิดความสุขและความสำเร็จให้แก่ชีวิตได้ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยมาช้านาน นอกจากการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแล้ว ในปัจจุบันพระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เกื้อกูลแก่พุทธศาสนิกชนหรือบุคคลทั่วไป โดยวัดและพระสงฆ์นั้นยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาเพราะวัดเป็นต้นทุนที่สำคัญของสังคมไทยสอดคล้องกับหลักธรรมที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ประสงค์จะถ่ายทอดเนื้อแท้ของศาสนานี้ให้กับคนในโลก เพื่อให้เขาหลุดพ้นจากความทุกข์ เพื่อให้เขาสามารถพึ่งพาตนเองได้ บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษาและวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญนอกเหนือจากการเป็นผู้นำทางศาสนา ในด้านการที่พระสงฆ์จะเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวม อันหมายถึงการมีสุขภาพดีในทุกมิติทั้งทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งจะส่งผลที่เกิดประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ก่อให้เกิดคุณค่าของพระสงฆ์ในการเป็นต้นแบบให้แก่พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป รวมถึงส่งผลระดับประเทศในการที่จะมีประชาชนที่มีสุขภาพดี แข็งแรง เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

คำสำคัญ : พระสงฆ์, คุณค่า, ต้นแบบ, สุขภาวะแบบองค์รวม

ABSTRACT

“Arokaya Parama Labha,” which translates to “Health is the greatest wealth” or “Among all gains, health is the supreme,” is a Buddhist proverb spoken by the Buddha, who had profound foresight and recognized the value and importance of health. This proverb highlights the truth of life that good health facilitates happiness and success in life. Buddhist monks have played a significant role in Thai society for a long time. Besides being spiritual leaders, monks today also contribute to community development in

various aspects, benefiting Buddhists and the general public. Temples and monks remain the focal points of community development because temples are a crucial asset of Thai society. This aligns with the principles that the Buddha intended to impart to the world, aiming to help people escape suffering and become self-reliant (Phra Maha Sayan Wan Kham, 1999). This article focuses on studying and analyzing the role of monks in Thai society, which extends beyond being religious leaders. It emphasizes the holistic health model, which encompasses physical, mental, social, and spiritual well-being. This holistic approach yields both direct and indirect benefits, enhancing the value of monks as role models for Buddhists and the general public. It also contributes at the national level by fostering a healthy, strong population that is vital for the country's development.

Keywords : Value, Monks, Role models, Holistic well-being

บทนำ

พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในสังคมไทยมาช้านาน เป็นองค์ประกอบหลักของสถาบันพระพุทธศาสนา เพราะเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นผู้ที่ทำให้พุทธศาสนาเป็นกลายเป็นสถาบันหนึ่งของสังคมไทย อันประกอบด้วย ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยเป็นศาสนาประจำชาติ วัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทต่อวิถีชีวิตของประชาชนมาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจ ศีลธรรมและพฤติกรรมต่าง ๆ (พระมหารัชมังคลาจารย์, 2560) ตลอดถึงเป็นแหล่งสืบทอดและเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญ มีบทบาทที่สำคัญในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนและจรรโลงพระพุทธศาสนา ทั้งนี้สภาพของสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความเจริญก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดด โลกได้พัฒนาไปถึงยุคที่เรียกว่าเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มุ่งเน้นการพัฒนาวัตถุเป็นหลัก พบว่าปัญหาในสังคมมีมากมาย นอกจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมส่งผลกระทบแล้ว ยังมีปัญหาด้านสุขภาพของประชาชนรวมถึงพระสงฆ์มีแนวโน้มเจ็บป่วยมากขึ้น เป็นผลที่เกิดจากปัญหาสังคม สิ่งแวดล้อม พันธุกรรมและการมีพฤติกรรมเสี่ยง อีกทั้งยังมีความเชื่อ ค่านิยมและที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้ภาวะเสี่ยงต่าง ๆ ทางสุขภาพของบุคคลเพิ่มขึ้นตามลำดับ สำหรับพระสงฆ์มีพระวินัยบางข้อส่งผลต่อสุขภาพ อาทิ เรื่องต้องฉันอาหารตามญาติโยมหรือผู้มีจิตศรัทธาจัดถวายเท่านั้น พบว่าแหล่งที่มาของอาหาร ร้อยละ 85 มาจากการบินพาตราบในชุมชนที่อาศัย อาหารส่วนใหญ่มักเป็นอาหารสำเร็จรูปที่หาซื้อได้สะดวก และไม่มีประโยชน์ (โรงพยาบาลสงฆ์, 2560) เป็นเหตุให้เกิดปัญหาด้านสุขภาพมากขึ้นโดยเฉพาะโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง เช่น ไขมันในเลือดสูง เบาหวาน ความดันโลหิตสูง ซึ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญของการป่วย อัมพฤกษ์ และโรคไตสูงขึ้น (กรมควบคุมโรค, 2561) พระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อสิ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรค เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ เครื่องดื่มชูกำลัง ขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม

ขาดความรู้ ความเข้าใจ ความตระหนักในการปฏิบัติตนและผลเสียต่อการเจ็บป่วยซึ่งเป็นปัญหาในระดับประเทศที่เรื้อรังมานาน (พระราชสิทธิเวที และคณะ, 2562) ผลการศึกษาเครือข่ายพระภิกษุสงฆ์ในเขตเทศบาลนครสวรรค์ พบว่ามีพระสงฆ์ที่ได้รับการตรวจสุขภาพเพียงร้อยละ 20 และมีโรคประจำตัวถึงร้อยละ 41.30 มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 3.46) (ชรินทร์ ห่วงมิตร, 2560) สาเหตุสำคัญมาจากพฤติกรรมดูแลสุขภาพที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหารที่ญาติโยมนำอาหารมาถวายโดยมีความเชื่อ ความศรัทธาที่อาหารนั้นต้องมีชื่อที่เป็นมงคล เป็นอาหารที่ผู้ลี้ยงชอบ ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นอาหารที่มีรสหวาน รสมัน รสเค็ม เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝักลี รวมถึงการที่พระสงฆ์การออกกำลังกายน้อย (พระณัฐวุฒิ พันทะลี, 2564) นอกจากนี้ การเข้าถึงข้อมูลทางบริการสุขภาพของพระสงฆ์ทำได้ยาก ส่วนหนึ่งยังขาดความเข้าใจเรื่องสิทธิการรักษา ข้อมูลสถิติพบว่าพระสงฆ์ 134,982 รูป จากจำนวนพระสงฆ์ 144,883 รูป มีสิทธิหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช, 2562) จึงเป็นจุดเริ่มต้นของธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พ.ศ. 2560 ซึ่งเห็นว่าปัญหาเรื่องสุขภาพของพระสงฆ์เป็นเรื่องที่ไม่ควรมองข้ามและมหาเถรสมาคมได้ออกเป็นฉันทามติเรื่อง การดำเนินงาน “พระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ” และประกาศใช้ “ธรรมนูญสุขภาพแห่งชาติ ฉบับแรก เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ.2560 และฉบับที่ 2 ในปี พ.ศ.2566 โดยมีการดำเนินงานวัดส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์กับการดูแลตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชนและสังคมกับการดูแลปณิธานพระสงฆ์ที่ต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยยึดหลักการสำคัญ คือ การใช้ทางธรรมนำโลก ซึ่งนับเป็นคุณค่าของพระสงฆ์ที่จะเป็นที่พึ่งให้แก่พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปเพิ่มเติมจากการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ

การดูแลสุขภาพตามหลักธรรม คือ การมีสุขภาพที่ดีพร้อมตามหลักสุขภาพองค์รวมแนวพุทธ โดยองค์ประกอบทั้งหลายนั้นสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เรียกว่า ภาวนา 4 ได้แก่

1) **กายภาวนา** คือ การพัฒนากาย ให้รู้จัก “กิน อยู่ ดู ฟัง” ให้รู้จักควบคุมไม่ให้เกิดความต้องการที่ฟุ้งเพื่อยเกินความจำเป็น เป็นการฝึกสติให้ระลึกถึงกาย เพื่อเข้าใจความไม่เที่ยงของร่างกาย ความแปรเปลี่ยน และการเสื่อมของร่างกาย เช่น การพิจารณาการหายใจ หรือการพิจารณาส่วนต่างๆ ของร่างกาย

2) **ศีลภาวนา** คือ การพัฒนาศีล ได้แก่ การมีสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ไม่ไปเบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเกื้อกูลกันได้ ต้องยึดแนวทางในการปฏิบัติตามแนวทางของหลักธรรม คือต้องปฏิบัติทางกายให้เรียบร้อย รักษาวาจาให้ดีงาม ประพฤติตนให้เป็นที่พึ่งของศรัทธาประชาชน มีปฏิปทาน่าเลื่อมใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่เกื้อกูลต่อสังคม

3) **จิตตภาวนา** คือ พัฒนาจิต ได้แก่ การมีจิตที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรม ความดีงาม มีความเข้มแข็ง มั่นคง โดยยึดหลักเจริญจิตภาวนา ฝึกให้จิตใจมีความมั่นคง มีคุณธรรม จริยธรรม มีสมาธิ มีสติ ด้วยการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน การสวดมนต์ การนั่งสมาธิอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลให้มีสติในการควบคุมตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ จิตมีความมั่นคง ไม่ฟุ้งซ่าน

4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญา ให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมชาติของชีวิตและโลก กาเจริญปัญญาทำให้เกิดความเข้าใจในหลักธรรม ความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งเพื่อนำไปสู่การปล่อยปละให้พ้นทุกข์

หลักธรรมในการดูแลสุขภาพนี้เป็นสิ่งสำคัญของพระสงฆ์ที่จะพัฒนาตนเองให้เกิดสุขภาพกาย สุขภาพใจที่ดี และมีภูมิคุ้มกันตนเองให้พร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง

การดูแลสุขภาพตามระบบสาธารณสุข เป็นแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ประกอบด้วย

1) การส่งเสริมสุขภาพ เป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้บุคคลมีสุขภาพดีทั้งร่างกายและจิตใจ ผ่านการปฏิบัติตัวที่ดีต่อสุขภาพ เช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การพักผ่อนอย่างเพียงพอ การจัดการกับความเครียดอย่างเหมาะสม การส่งเสริมสุขภาพมีเป้าหมายเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและลดความเสี่ยงต่อโรคต่างๆ

2) การป้องกันโรค เป็นการดำเนินการเพื่อป้องกันการเกิดโรคหรือสภาวะที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การฉีดวัคซีน การตรวจสุขภาพประจำปี การป้องกันอุบัติเหตุ การลดความเสี่ยงทางสุขภาพต่างๆ เช่น การเลิกบุหรี่ ลดการดื่มแอลกอฮอล์ การดูแลสุขภาพสะอาดร่างกาย อุปกรณ์ส่วนบุคคลเพื่อป้องกันการติดเชื้อ

3) การรักษาพยาบาล เป็นการรักษาและจัดการกับโรคหรือภาวะเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นแล้ว ผ่านกระบวนการทางการแพทย์ เช่น การใช้ยา การผ่าตัด หรือการรักษาอื่นๆ ที่เหมาะสมตามอาการของผู้ป่วย เพื่อบรรเทาอาการและคืนความสามารถในการดำเนินชีวิตประจำวันให้กับผู้ป่วย

4) การฟื้นฟูสุขภาพ เป็นการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ที่ผ่านการรักษาหรือประสบกับโรคภัย โดยมุ่งเน้นการคืนสู่สภาพที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ เช่น การทำกายภาพบำบัด การฟื้นฟูสมรรถภาพทางจิตใจ หรือการสนับสนุนทางจิตวิทยา เพื่อให้ผู้ป่วยกลับมาใช้ชีวิตได้ใกล้เคียงกับสภาพปกติที่สุด

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม

คำว่า “สุขภาพะ” และ “สุขภาพ” ในภาษาบาลีเดิมเป็นคำเดียวกันและ “สุขภาพะ” ก็เป็นคำเดิมในภาษาบาลี เราใช้คำในภาษาไทยที่แผลง “ว” เป็น “พ” เป็นสุขภาพเรื่อยมา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2548) ต่อมามีการพิจารณาเรื่องของสุขภาพในทางที่กว้างขึ้นตามแนวทางที่องค์การอนามัยโลกได้ชี้แนะและให้คำจำกัดความไว้ตั้งแต่ก่อตั้งองค์การอนามัยโลก (World Health Organization) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า สุขภาพ หมายถึง การมีสภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสังคม รวมทั้งการใช้ชีวิตอยู่ในสังคมอย่างปกติสุข และมีได้หมายความว่าเฉพาะแต่การปราศจากโรคและทุพพลภาพเท่านั้น ความหมายดังกล่าวใช้กันแพร่หลาย ต่อมาผู้เชี่ยวชาญขององค์การอนามัยโลกเห็นว่าบทนิยามนี้ยังขาดความสมบูรณ์ จึงเพิ่มองค์ประกอบทางด้านจิตวิญญาณเข้าไปด้วย ดังนั้นคำจำกัดความของสุขภาพ จึงหมายถึง สภาวะที่สมบูรณ์ใช้คำว่า “Complete Well-being” ทางกาย (Physical) ทางจิต

(Mental) ทางสังคม (Social) ทางจิตวิญญาณ (Spiritual) (พระครูสังฆรักษ์ปรีชา จิตญาโณ (หงส์ทอง) และคณะ, 2564) ฉะนั้น คำจำกัดความเป็นคำนิยามที่ลึกที่สุด ครอบคลุมทุกอย่างทั้งทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ สุขภาพ จึงไม่ใช่เรื่องโรค เรื่องโรงพยาบาล หรือเรื่องยาเท่านั้น แต่เป็นเรื่องที่ครอบคลุมไปทั้งหมด (ประเวศ วะสี, 2548)

การดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic well-being) คือ การดูแลให้มีสุขภาพและมีความคุณภาพชีวิตที่ดีอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยความสัมพันธ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ต้องอยู่ในสภาวะที่สมดุลเหมาะสม

1) สุขภาพทางกาย (Physical well-being) คือ การที่มีสุขภาพทางกายดี มีปัจจัยสี่พอเพียงแก่การดำเนินชีวิต ไม่เป็นโรคขาดสารอาหาร ไม่เจ็บป่วยด้วยโรคร้ายใด ๆ มีสวัสดิภาพในชีวิต อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ปราศจากมลภาวะ ตัวอย่างเช่น พระสงฆ์ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ฉันอาหารได้ครบถ้วนตามหลักโภชนาการ บริหารชันธ้อย่างสม่ำเสมอ พักผ่อนได้อย่างเพียงพอ ไม่บริโภคอาหารที่มีรสหวาน มัน เค็ม ดูแลความสะอาดของกุฏิ วัด

2) สุขภาพทางจิต (Mental well-being) คือ การที่มีจิตปลอดพ้นจากความทุกข์ ไม่เครียด มีอารมณ์ในเชิงบวก เช่น ความเมตตา ความผาสุก ปลอดพ้นจากโรคจิต หรือว่าโรคประสาท หรือความบีบคั้นทางจิตใจ มีความรู้สึก สุขสงบ จากการเข้าถึงมิติที่สูงส่งของจิต ตัวอย่างเช่น การฝึกฝนสมาธิ เป็นประจำสม่ำเสมอ ควบคุมความคิด อารมณ์ ไม่ยึดติดกับสิ่งใดๆ

3) สุขภาพทางสังคม (Social well-being) คือการมีสวัสดิภาพที่ราบรื่น กลมกลืนทั้งในด้านครอบครัว ระดับชุมชนไปจนถึงสังคม ได้รับการเคารพ ได้รับการเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เรียกว่าอยู่ในสภาพแวดล้อมที่อบอุ่น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ก่อให้เกิดการสนับสนุนของสังคม ตัวอย่างเช่น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนเป็นประจำ ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม จะทำให้เกิดความเมตตา จิตใจเปิดกว้าง เมื่อเจ็บป่วยจะมีผู้ให้การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อ นอกจากนี้ยังช่วยลดผลกระทบของความเครียดที่มีต่อสุขภาพทางกายและจิต

4) สุขภาพทางจิตวิญญาณ (Spiritual well-being) คือ การที่มีภาวะการรับรู้ของความรู้สึกสุขสงบ มีความพึงพอใจในการดำรงชีวิตอย่างมีเป้าหมาย เข้าใจธรรมชาติดี และความเป็นจริงของชีวิต รวมทั้งการมีสิ่งยึดเหนี่ยวที่มีความหมายสูงสุดในชีวิต ตัวอย่างเช่น การปฏิบัติธรรม ศึกษาพระธรรม พัฒนาจิตใจ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกสงบสุข ชีวิตมีความหมาย เป้าหมายที่ชัดเจน

การที่พระสงฆ์จะเป็นต้นแบบด้านสุขภาพแบบองค์รวมได้ จากข้อมูลข้างต้นต้องแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา นั่นคือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ สร้างความตระหนักถึงผลกระทบที่จะได้รับ การให้มีโอกาสได้ลงมือปฏิบัติ รวมถึงการให้แรงเสริมเพื่อปรับเปลี่ยนให้เกิดพฤติกรรมสุขภาพ โดยน้อมนำหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับสุขภาพในพระไตรปิฎก ผสมผสานกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมทั้ง 4 มิติ ได้แก่ ทางกาย ทางจิต ทางสังคม และทางจิตวิญญาณ เพื่อให้เกิดแนวทางในการดูแลสุขภาพแนว

พุทธที่สร้างเสริมสุขภาพที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระใบฎีกาอรุณพล เตชพโล (ปาน กลิ่น) และคณะ, 2564)

สุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ไทย

พระพุทธศาสนาสอนว่า เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นปกติวิสัยของชีวิต เป็นกฎธรรมชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สิ่งที่เราควรทำคือการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย สอดคล้องกับธรรมชาติ ดำรงตนให้อยู่ในความไม่ประมาท อีกทั้งมีปัญญาพิจารณาว่า ก่อเหตุอย่างนี้จะเกิดผลอย่างไร ยามเจ็บ ยามไข้ ก็ให้การดูแลรักษาตามสมควรแก่เหตุ มิใช่มุ่งหมายที่จะเอาชนะกฎธรรมชาติเมื่อเกิดการเจ็บป่วยแล้ว พระพุทธองค์ยังทรงกำหนดแนวทางปฏิบัติของพระสงฆ์เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพไว้ในพระธรรมวินัยอย่างครบถ้วนเหมาะสมตามหลักสิกขาบทต่าง ๆ ทั้งในด้านบริโภคาหาร ด้านอนามยสังเวทล่อม การออกกำลังกาย และการอนามยส่วนบุคคล (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, 2557) นอกจากพระธรรมวินัยแล้ว ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ ที่สำคัญ คือ ญาติโยม สภาพแวดล้อมในวัด ชุมชน การมีส่วนร่วมของหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงภาครัฐควรให้ความสำคัญสนับสนุนและพัฒนาด้านองค์ความรู้ สิทธิต่างๆ และพัฒนานวัตกรรมในการสร้างการเรียนรู้ด้านสุขภาพที่เหมาะสมกับบริบทของพระสงฆ์ รวมทั้งเอื้อต่อการเข้าถึงองค์ความรู้เข้าถึงได้ง่าย

ดังนั้น การเสริมสร้างสมรรถนะให้พระสงฆ์สามารถเป็นต้นแบบด้านสุขภาพแบบองค์รวมที่สำคัญอันดับแรก คือ การจัดให้มีหลักสูตรการดูแลสุขภาพครอบคลุมทั้ง 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ และเป็นหลักสูตรที่มีความเฉพาะเจาะจงสำหรับพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์มีบริบท วิถีชีวิตที่มีความแตกต่างจากฆราวาส เช่น วัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ศีล ข้อปฏิบัติ ข้อห้ามที่ระบุไว้ในพระธรรมวินัย รายละเอียดเหล่านี้มีความสำคัญอย่างยิ่งควรระบุไว้ในเนื้อหา จะมีส่วนช่วยให้พระสงฆ์เลือกปฏิบัติตามได้อย่างไม่มีข้อสงสัยสงสัย เพราะเนื้อหาภายในได้สกัดมาอย่างจำเพาะเจาะจงสำหรับพระสงฆ์ นอกจากนี้ควรมีห้วงเวลาสำหรับการฝึกทักษะต่าง ๆ ในการดูแลสุขภาพ เช่น เรื่องการวัดสัญญาณชีพ การประเมินภาวะสุขภาพด้วยตนเอง การคำนวณค่าดัชนีมวลกาย การใช้ยาอย่างปลอดภัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น จนเกิดความชำนาญ มีความมั่นใจในการนำไปใช้ นำไปบอกต่อ หรือนำไปถ่ายทอดได้อย่างถูกต้อง อาจจัดตั้งเป็นกลุ่มช่วยเหลือกันเองและกลุ่มสนับสนุนทางสังคม (Self-help group and social support group) โดยใช้เทคโนโลยีสื่อสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน เช่น Line, What App เป็นพื้นที่ให้คำปรึกษาหรือแสดงผลงาน และที่สำคัญควรมีหน่วยงานส่วนกลางที่คอยให้การสนับสนุนเพิ่มเติมในเรื่องของอุปกรณ์ งบประมาณ ให้กำลังใจ เป็นพี่เลี้ยง ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้เกิดความความเข้มแข็งและยั่งยืน จนส่งผลให้เกิดคุณค่าของพระสงฆ์ในการเป็นต้นแบบด้านสุขภาพแบบองค์รวมต่อชุมชนได้

การเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวมของพระสงฆ์

จะเกิดขึ้นได้นั้น สิ่งสำคัญอันดับแรกคือ ต้องพัฒนาระดับภายในตัวบุคคลก่อน กล่าวคือพระสงฆ์เองต้องเห็นถึงความสำคัญ ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติโดยตรง คือ เมื่อสามารถดูแลสุขภาพแบบองค์รวมได้เป็นอย่างดี มีประสิทธิภาพแล้ว จะส่งผลให้พระสงฆ์ผู้ปฏิบัตินั้น เป็นผู้ที่มีสุขภาวะดี มีความสมบูรณ์ แข็งแรง ครอบคลุมทั้ง 4 มิติ คือ ทางกาย จิต สังคม และจิตวิญญาณ จะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นผู้ที่มีโรคน้อย (อปปาตังโก) มีความเจ็บป่วยน้อย (อปปาพาโธ) ดังพุทธภาษิตว่า “อโรคยาปรมา ลาภา” แปลว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 215 – 216 , มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ถึงแม้ว่าร่างกายเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งโรค ย่อมจะเจ็บป่วยอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นธรรมดาก็ตาม แต่เมื่อเกิดการเจ็บป่วยนั้นย่อมเป็นอุปสรรคต่อการบำเพ็ญเพียร การมีสุขภาวะที่ดีนั้นเป็นการเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ดังพุทธพจน์ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้...เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ปานกลาง เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร” แต่หากร่างกายเจ็บป่วยไม่อาจเยียวยาได้แล้ว พระองค์จะทรงมุ่งเน้นการเยียวยาทางด้านจิตใจเป็นหลัก ดังเรื่องที่ปรากฏว่า ครั้งหนึ่ง มีภิกษุทุกข์พลภาพป่วยหนักกระยะสุดท้าย พระพุทธเจ้าทรงเยี่ยมารักษาทางด้านจิตใจ ทรงมีพระดำรัสว่า “แม้ร่างกายจะเจ็บหนัก แต่ยังสามารถพัฒนาให้ไปสู่การบรรลุได้” (พระครูสังฆรักษ์ปรีชา ฐิตญาโณ และคณะ, 2564)

บทบาทพระสงฆ์ในฐานะต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวม

การเปลี่ยนแปลงของโลกตั้งแต่เข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ส่งผลกระทบโดยตรงต่อบทบาทหน้าที่ของคณะสงฆ์ในระดับ ชุมชน ที่เคยดำเนินการมาแล้วตั้งแต่อดีต เจ้าอาวาสวัดในทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล อำเภอ และจังหวัด ซึ่งเคยเป็นผู้นำและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาท้องถิ่น ต้องเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะการลดบทบาทความสำคัญด้านการพัฒนาชุมชนเชิงกายภาพลง การใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการประชุม และการรวมตัวของประชาชนในชุมชนลดลง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ในลักษณะของการเกื้อกูล กัน ในสังคมชุมชนระหว่างบ้าน กับ วัด ลดน้อยลง ความผูกพันในการช่วยเหลือเอื้ออาทร ระหว่างชาวบ้าน กับพระสงฆ์ก็จะห่างเหินกันไปทุกที ชาวบ้านจะอาศัยวัดเพื่อการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น ความสำคัญของศาสนาที่เคยผูกพันเป็นเสมือนวิถีชีวิตประจำของชาวบ้านจึงจางลงไปทุกที ประชาชนส่วนใหญ่จะไปวัดในวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้น บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศาสนาและการประกอบกิจการทางพระพุทธศาสนาลดน้อยถอยลงไปมาก ประกอบกับมีเหตุปัจจัย หลายอย่างที่ทำให้เข้ามาสอดแทรก มีอิทธิพลชักจูงประชาชนให้หันห่างไปจากพระพุทธศาสนามากขึ้น เช่น สภาพ เศรษฐกิจและสังคมที่มีการแข่งขันกันสูงมากขึ้น ความบีบรัด จำเป็นในการทำงานหาเลี้ยงชีพ ความเจริญของ สังคมเชิงวัตถุ เทคโนโลยี การสื่อสาร การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข่าวสารต่างๆ ในเชิงลบที่เกิดขึ้นในวงการพระพุทธศาสนา (อานาจ บัวศิริ, 2563)

ภารกิจของงานพระพุทธศาสนา เป็น 6 งาน คือ งานการปกครองคณะสงฆ์ งานการจัดการศึกษาสงฆ์ งานจัดการศึกษาสงเคราะห์ งานการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานสาธารณูปการ และ งานสาธารณสงเคราะห์ กิจกรรมพระพุทธศาสนา ทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวเป็นกิจการที่เน้นไปในทางการช่วยเหลือสังคม ตามที่ พระพุทธองค์ทรงมอบธุระไว้ บทบาทของพระสงฆ์นอกจาก “บทบาทการพัฒนาตนเอง” ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อเป็นการพัฒนาตนเองทางด้านจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์ใจจนเป็นที่น่าเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนแล้ว ยังมี “บทบาทการพัฒนาชุมชน” ซึ่งเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง และต้องการให้พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่เกื้อกูลแก่พุทธศาสนิกชนหรือบุคคลทั่วไป เป็นที่พึ่งทางใจ (พระมหานอมศักดิ์ สุภักดิ์, 2546) จากการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ แสดงให้เห็นว่า พระสงฆ์ คือ ครู เป็นต้นแบบของสังคม เป็นแบบแผนพฤติกรรมที่ดีงาม เป็นหน้าที่ที่ทำด้วยความสมัครใจ เสียสละ เป็นผู้ที่มีความค่าอย่างสูงในสังคม การเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวมของพระสงฆ์ต้องบูรณาการร่วมกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์เกี่ยวกับสุขภาพในพระไตรปิฎกที่มีจำนวนมากล้วนแต่สอดคล้องหรือสามารถประยุกต์เข้ากับทฤษฎี หลักการและแนวทางปฏิบัติในการสาธารณสุขในยุคปัจจุบัน โดยอาจนำมาประยุกต์ใช้ผสมผสานกับการบริการสาธารณสุขในแต่ละช่วงของสภาวะสุขภาพเพื่อส่งเสริมให้มีสุขภาพที่ดีทั้ง 4 มิติ (พระใบฎีกาอรรถพล เตชพล (ปานกลั่น) และคณะ, 2564) ร่วมกับการน้อมนำหลักธรรมที่นิยมใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยสัจ 4 อันประกอบด้วย ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และอริยมรรคมีองค์แปด คือแนวปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่निโรธหรือนำไปถึงความดับทุกข์ ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ 2) สัมมาสังกัปปะ 3) สัมมาวาจา 4) สัมมากัมมันตะ 5) สัมมาอาชีวะ 6) สัมมาวายามะ 7) สัมมาสติ และ 8) สัมมาสมาธิ ที่กล่าวมาทั้งหมดจะส่งเสริมการใช้ชีวิตอย่างมีสติและปัญญา (แนวทางการส่งเสริมสุขภาพในพระพุทธศาสนา ตามแนวทางพุทธเถรวาท, 2563) การที่พระสงฆ์เป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวมให้กับพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไป จะเรียกศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่พระพุทธศาสนา

บทสรุป

การส่งเสริมให้พระสงฆ์เพื่อเป็นต้นแบบด้านสุขภาวะแบบองค์รวม นอกจากจะเป็นการพัฒนาสมรรถนะให้แก่พระสงฆ์ในระดับบุคคลแล้ว ยังเป็นการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมในระดับชุมชน สังคม ก่อให้เกิดสังคมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี ซึ่งสอดคล้องกับธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ที่ต้องการที่จะส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถดูแลสุขภาพตนเองได้ตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยยึดหลักการสำคัญ คือ การใช้ทางธรรมนำโลก ซึ่งนับเป็นคุณค่าของพระสงฆ์ที่จะเป็นที่พึ่งให้แก่พุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปเพิ่มเติมจากการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณ กระนั้นก็ตามในภาพรวมระดับสังคม การขับเคลื่อนการพัฒนาสุขภาวะพระสงฆ์ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ต้องกำหนดให้เป็นหน้าที่ร่วมกันในทุกภาคส่วนทางสังคม มุ่งเน้นให้ครอบคลุมการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม เช่น การถวายเป็นบุญที่เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การมีข้อมูลที่เป็นประโยชน์

กับการดูแลสุขภาพ การพัฒนาสุขภาพ การบริการสุขภาพ และสวัสดิการด้านการวิจัยและพัฒนาชุดความรู้ให้เกิดขึ้นในสังคม เมื่อพระสงฆ์มีความพร้อมในด้านสุขภาพแบบองค์รวมจนสามารถวางตนเป็นต้นแบบด้านสุขภาพแบบองค์รวมได้แล้ว ก็จะเป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้การดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาสุขภาพในลักษณะของเครือข่ายทางสังคมให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะบังเกิดเป็นความยั่งยืนเมื่อได้รับความร่วมมือในทุกระดับของสังคมผ่านการทำงานแบบบูรณาการเป็นเครือข่ายทางสังคม ซึ่งถือเป็นนวัตกรรมทางสังคมที่ควรที่จะพัฒนาดำเนินการให้เกิดขึ้น ซึ่งตอบสนองต่อแนวทางปฏิบัติของมหาเถรสมาคม ก่อให้เกิดคุณค่าของพระสงฆ์ในบทบาทสงเคราะห์ชุมชน ซึ่งช่วยเสริมสร้างแรงศรัทธาเกิดการยกย่องนับถือให้สามารถสืบทอดและสานต่อพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

บรรณานุกรม

- กรมควบคุมโรค. (2561). **ข้อมูลโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง**. นนทบุรี: กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข.
- ชรินทร์ ห่วงมิตร. (2560). **การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมพฤติกรรมสุขภาพเครือข่ายพระภิกษุสงฆ์ในเขตเทศบาลนคร นครสวรรค์**. รายงานการวิจัย. นนทบุรี: กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2548). **การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพและความสุข**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- พระครูสังฆรักษ์ปรีชา ฐิตญาโณ (หงส์ทอง) และคณะ. (2564). **การสร้างเครือข่ายระบบสุขภาพเชิงพุทธ เพื่อป้องกันโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019**. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 8(7), 241-242.
- พระใบฎีกาอรรถพล เตชพล (ปานกลั่น) และคณะ. **พุทธวิธีส่งเสริมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอพิชัยจังหวัดอุตรดิตถ์**. ในการประชุมวิชาการระดับชาตินานาชาติครั้งที่ 3 (น. 139 – 151). ออยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2548). **สุขภาพองค์รวมแนวพุทธ**. พุทธจักร, 59(11), 5-10.
- พระมหาพรหม ยง สุรปญโญ. (2560). **บทบาทพระสงฆ์ไทยกับงานพัฒนาชุมชน**. วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 24(3), 47-57.
- พระมหาสาธิต หวานคำ. (2542). **บทบาทของพระสงฆ์ในงานสวัสดิการสังคมศึกษากรณีพระสงฆ์ที่ได้รับรางวัลดีเด่น (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต)**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก.
- พระราชสิทธิเวที และคณะ, (2562). **สุขภาพพระสงฆ์: การป้องกันและควบคุมโรค**. นนทบุรี. นิติธรรมการพิมพ์.

โรงพยาบาลสงฆ์. (2560). รายงานประจำปี 2560. กรุงเทพฯ: โรงพยาบาลสงฆ์ กรมการแพทย์.

สำนักข่าวอิศรา. (9 ตุลาคม 2562). สปสช.-รพ.สงฆ์ รุกพัฒนาระบบดูแลสุขภาพ “พระสงฆ์-สามเณร” ให้เข้าถึงการรักษา. สำนักข่าวอิศรา. <https://www.isranews.org/article/isranews-short-news/81323-isranews-81323.html>.

อำนาจ บัวศิริ. (2563). แนวทางการพัฒนาการปกครองคณะสงฆ์ไทย. วารสารบรรพตการศึกษามนุษย์สังคมศาสตร์. 1(1), 39-40.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :

ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม แก่นนำการศึกษา

Book Review: Philosophy of Thai Education: Buddhist Principles
as the Core of Education

วานู

Wanu

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

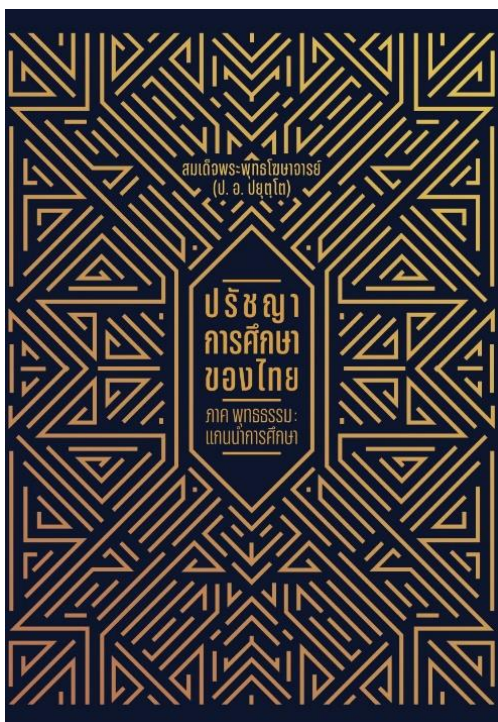
สุชาติ บุญชัญญานนท์

Suchat Buddhajayanon

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Corresponding author, e-mail : wanu1377@gmail.com

ผู้แต่ง : สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สำนักพิมพ์: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด

ครั้งที่พิมพ์: 6

ปีที่พิมพ์: 2563

จำนวนหน้า : ความหนา 53 หน้า

บทนำ

เคยมีคำกล่าวที่ว่า “ฟ้าหลังฝน ย่อมสวยงามเสมอ” เป็นประโยคเปรียบเทียบเชิงให้ความเข้าใจว่า ทุกความยากลำบากตรากตรำและความทุกข์ยากที่คนเราประสบพบเจอนั้น มักจะผ่านมาและผ่านไปดังสายฝน เมื่อไหร่ที่ฝนซาลง ก็คงทิ้งไว้เพียงสายรุ้งหรือผลจากการใช้เวลาในการเผชิญกับปัญหาต่างๆ รวากับเม็ดฝนที่เปียกปอน ชุ่มฉ่ำไปด้วยหยาดน้ำฟ้าแห่งความสำเร็จ แม้แต่การที่จะหยิบหนังสือมาอ่านสักเล่มได้นั้น เรามักจะต้องใช้เวลาในการพิจารณาถึงความสำคัญและประโยชน์ที่จะได้รับจากการเลือกอ่าน และหากต้องการอะไรที่พิเศษมากกว่านั้น ก็คงไม่พ้น “หนังสือปรัชญาการศึกษาของไทย” โดย “สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์” เพราะเป็นหนังสือที่สอดแทรกความหมาย คำอธิบายวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาของไทยและยังมีการหยิบยกในเรื่องของการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเผยแพร่อีกด้วย

หากแต่ในระหว่างการอ่านหนังสือสักเล่มนั้น เราอาจจะทำความเข้าใจไม่ได้ง่ายเหมือนกับการอ่านนิทานอีสป แต่ก็ไม่ได้ยากเกินความสามารถในการรับรู้ของมนุษย์อย่างเราเลยสักนิด ยิ่งไปกว่านั้น เราอาจจะได้ท่องเที่ยวอยู่ในวังวนของการรักการอ่าน สัมผัสรสชาติของคลังความรู้ รับกลิ่นไอจากตัวหนังสือผ่านจิตได้สำนึก ลำเลียงไปยังความนึกคิดและแปรผลออกมาเป็นจิตวิญญาณของนักการอ่านที่ทรงคุณค่า ส่งต่อจิตวิญญาณนั้นผ่านปลายปากกาเป็นตัวหนังสือด้วยมือของเรา ให้เพื่อนมนุษย์ร่วมโลกได้สัมผัสอย่างกับที่เราเคยได้รับมันมา

เหตุผลที่ข้าพเจ้าเลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์ เพราะในฐานะที่เป็นเยาวชนของชาติ ข้าพเจ้าอยากให้ความสำคัญกับการศึกษายุคใหม่ในปัจจุบัน ด้วยความที่เนื้อหาในหนังสือเล่มนี้มีคำอธิบายที่ละเอียด น่าค้นหาเกี่ยวกับการสอนนำให้เห็นถึงโลกขนานระหว่างการศึกษาและพระพุทธศาสนาที่เป็นเหตุปัจจัยในการแก้ปัญหาของมนุษย์ อย่างคำสอนของผู้ใหญ่ที่ว่า “จงเป็นคนเก่งที่เป็นคนดี แต่ถ้าเป็นคนเก่งและดีในเวลาเดียวกันไม่ได้ ก็ต้องเลือกเป็นคนดีแม้ว่าจะไม่เก่งก็ตาม”

ก่อนบทความนี้จะเข้าถึงเนื้อหาตามหัวข้อต่างๆในหนังสือ ข้าพเจ้าอยากจะทำให้ผู้อ่านทุกคนได้ทำความเข้าใจและให้การยอมรับว่าหนังสือทุกเล่ม ไม่ได้เหมาะและถูกใจสำหรับทุกคน ความชอบและรสนิยมในการเลือกอ่านหนังสือของแต่ละคนนั้นไม่เหมือนกัน ในขณะที่ข้าพเจ้ารู้สึกชื่นชอบหนังสือเล่มนี้อาจจะมีหลายคนที่จะต่อต้านว่าไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการอ่านหนังสือทางวิชาการที่ดูน่าเบื่อหน่ายและจำเจ ด้วยความที่ผู้เขียนเป็นนักเขียนเป็นผู้ทรงมีคุณวุฒิ จึงอาจไม่เหมาะสมกับนักเรียนและวัยรุ่นบางกลุ่ม ดิฉันจึงเลือกวิจารณ์เพื่อเป็นตัวเลือกในการประกอบการตัดสินใจให้แก่ผู้อ่านที่มีความสนใจและสามารถนำไปคิดวิเคราะห์ต่อได้ และรวมถึงการนำไปปรับใช้ชีวิตให้สมดุลกับการเรียนและการทำงานในแต่ละช่วงวัยอย่างเหมาะสมที่สุด

สาระสำคัญของหนังสือ

ความสำคัญของเนื้อหาที่พบในหนังสือเล่มนี้ ถูกแบ่งออกเป็น 4 ข้อใหญ่ ๆ คือ ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษา การให้การศึกษาเพื่อจุดมุ่งหมายของชีวิต ข้อพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทย (มองจากแง่ของพุทธธรรม) พระพุทธศาสนาและการนำธรรมมาพัฒนาหลักสูตรตามหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษา

- องค์ประกอบของชีวิตเป็นสิ่งที่ต้องรับสืบทอดด้วยกันต่อๆ มา
- ความเป็นไปของชีวิตต้องขึ้นต่อปัจจัยภายนอก
- การศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ หมายความว่า ความเป็นใหญ่ในตัวเอง
- การเสวยผลของอิสรภาพเช่นนั้น มิใช่สิ่งที่มนุษย์ผู้เดียวจะกระทำ

เนื้อหาโดยสรุปในหัวข้อข้างต้นเหล่านี้ ผู้เขียนได้บอกเล่าถึงองค์ประกอบของชีวิตโดยผ่านมุมมองการใช้ชีวิตของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ ผู้เขียนตั้งใจจะอธิบายถึงความเปลี่ยนแปลงไปของร่างกายและจิตใจของมนุษย์ตามความสัมพันธ์และเหตุปัจจัยต่างๆ อย่างมีขอบเขต นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายในและภายนอกเป็นตัวกำหนดเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ นั่นคือ การเป็นอิสระต่อโลก หมายความว่า ความเป็นใหญ่ต่อตนเองโดยหลุดพ้นจากอำนาจครอบงำ ดังนั้น มนุษย์จึงดำรงอยู่ได้ด้วยการถือเอาประโยชน์กับความสัมพันธ์ของปัจจัยแวดล้อมทั้งหลายที่ตนจะเข้าไปเกี่ยวข้อง จนเกิดเป็นความเห็นแก่ตัวและเกิดการทำลายธรรมชาติจากการศึกษาความรู้ที่ร่ำเรียนมาเพื่อมีวัตถุประสงค์ในการได้เป็นอิสระ และต้องหาวิธีรับมือกับแก้ปัญหาจากผลของการกระทำนั้นๆ

ตอนที่ 2 การให้การศึกษาเพื่อจุดมุ่งหมายของชีวิต

- อะไรเป็นจุดหมายของชีวิตหรือถามอีกอย่างหนึ่งว่า ชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร
- ชีวิตที่มีจุดหมาย ก็คือชีวิตที่มีการศึกษา ควรตั้งคำถามใหม่ว่า ชีวิตควรอยู่เพื่ออะไร และอย่างไร
- จุดหมายของชีวิตก็คือ ความเป็นอยู่อย่างดีที่สุดอีกนัยหนึ่งคือ การมีอิสรภาพ
- การศึกษาเป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต และเพื่อชีวิต ต้องมีความรู้ความเข้าใจ... ความเป็นจริง
- อิสรภาพในด้านที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาตินั้นมีข้อแย้งสำคัญที่ควรพิจารณา
- อิสรภาพในด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีข้อแย้งที่สำคัญ
- ดูเหมือนว่ามนุษย์จะไม่สามารถเข้าถึงอิสรภาพเป็นปัญหาขั้นอัปจนของมนุษย์... ปัญหานี้ มีคำตอบ

เนื้อหาโดยสรุปในหัวข้อข้างต้นเหล่านี้ ผู้เขียนได้เขียนเชิงตั้งคำถามถึงการศึกษาว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไร พร้อมกับโยนคำตอบง่ายๆกลับมาว่าศึกษาเพื่อประโยชน์แก่ชีวิต แม้แต่ปัญหาถัดมากล่าวว่าอะไรเป็นจุดหมายในชีวิต ชีวิตเกิดมาเพื่ออะไร โดยยกหลักการความเชื่อของต่างศาสนามาหยิบใช้อธิบายกับปัญหาข้างต้น และสรุปให้ว่าจุดหมายของชีวิตคือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด ซึ่งกว่าจะได้มานั้น ต้องผ่านการปลุกฝังขึ้นในชีวิตด้วยการเรียนรู้ ฝึกฝนอบรมที่ต้องประสบด้วยตัวของมันเอง ด้วยเหตุเหล่านี้ ผู้เขียนต้องการให้เห็นถึงนัยยะสำคัญหลายๆ คือ ตัวแท้ของการศึกษา เป็นกิจกรรมของชีวิต โดยชีวิต และเพื่อชีวิต แต่ถึงอย่างนั้น ด้วยความมนุษย์เป็นพวกที่มีความคิดที่จะสร้างสิ่งแปลกใหม่โดยใช้ความรู้ที่มี ให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ จึงต้องประสบปัญหาใหม่ในการที่จะทำลายหรือระบายของเสียให้หมดไป ธรรมชาติที่ถูกทำลายก็สะท้อนกลับมาให้โทษเป็นพิษภัยในภายหลัง

ตอนที่ 3 ข้อพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องปรัชญาการศึกษาไทย (มองจากแง่ของพุทธ-ธรรม)

- กระบวนการของการศึกษา
- ความหมายและความมุ่งหมายของการศึกษา
- พุทธธรรมที่เป็นสาระสำคัญของการศึกษา หลักธรรมที่พึงวิเคราะห์เพื่อแสวงหาพุทธปรัชญาการศึกษา

เนื้อหาโดยสรุปในหัวข้อข้างต้นเหล่านี้ ผู้เขียนกล่าวถึงลักษณะชีวิตตามธรรมชาติที่แสดงให้เห็นอยู่แล้วถึงภสวาทที่ดิ้นรน เพื่อความหลุดพ้นจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่บีบคั้นขัดขวางและแสวงหาความมีชีวิตของตนอย่างปลอดโปร่งโล่งเบา จากเหตุที่ถูก อวิชชาหรือความไม่รู้ครอบงำอยู่ หากมนุษย์ไม่ทราบแก่นแท้ของสาเหตุเบื้องต้น ก็จะเกิดเป็นปัญหาซ้ำซ้อนขึ้นมาโดยไม่รู้วิธีแก้ไข เกิดความเข้าใจผิดและสร้างต้นเหตุให้เกิดความกระวนกระวายใจมากยิ่งขึ้นไป หาก ณ จุดหนึ่งจุดใดที่เกิดความรู้ความเข้าใจขึ้น มองเห็นสภาวะของปัญหาตามที่มีนเป็น มองเห็นหนทางที่จะหลุดพ้นและมองเห็นทางออก ทันทนั้นความกระวนกระวายจะระงับลง ความสงบจึงเกิดขึ้น ก็จะเห็นชัดเจนและเกิดปัญญา ความผ่อนคลายนั้นจะแผ่อิสระภาพนั้นออกไปแก่ผู้อื่น เรียกว่า กรุณา จากนั้นจะส่งต่อความดีงามนี้ไปยังธรรมฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ความจริง และกตัญญูตามฉันทะ คือ ความใฝ่ธรรมเพื่อเข้าถึงจุดหมาย

ตอนที่ 4 พระพุทธศาสนาและการนำธรรมมาพัฒนาหลักสูตร

- การวิเคราะห์พุทธศาสนา
- ลักษณะทั่วไปของพระพุทธศาสนา
- หลักธรรมที่จะนำมาประยุกต์
- แนวทางประยุกต์พุทธธรรมในการศึกษา
- แนวความเข้าใจเกี่ยวกับไตรสิกขา
- องค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดไตรสิกขา

เนื้อหาโดยสรุปในหัวข้อข้างต้นเหล่านี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ว่าพระพุทธศาสนาตัวแท้อยู่ที่ไหน โดยจะแยกการศึกษาออกเป็นส่วนๆ

ประการแรก คือ ต้องศึกษาหลักแท้ของพระพุทธศาสนา โดยแยกจากความเชื่อถือที่ปะปนหรือคลาดเคลื่อนในสังคมไทย

ประการที่สอง จะต้องศึกษาพุทธธรรมที่แท้ โดยแยกจากความเชื่อถือในศาสนาที่มีอยู่ในดินแดนที่พุทธศาสนาเกิดขึ้น โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์ เหตุสำคัญที่ต้องแยก เพราะพระพุทธศาสนาเกิดในประเทศที่มีการนับถือศาสนาอื่นๆ อยู่ก่อนแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า คนเหล่านั้นนับถือไม่ถูกต้องหรือผู้ที่นำศาสนานั้นๆ สืบต่อกันมาได้ปฏิบัติผิดพลาดไป พระพุทธเจ้าจึงพยายามแก้ไขและค้นพบหลักธรรมต่างๆ เพื่อนำมาสั่งสอนแก่เหล่าสาวก เพื่อที่จะได้นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ ซึ่งหลักธรรมเหล่านั้นที่กล่าวนี้นี้ จะเป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักอริยสัจ ๔ หลักขันธ ๕ หรือ เบญจขันธ์ หลักปัจจุสมุปบาท หลักไตรลักษณ์ หลักมัชฌิมาปฏิปทา = ไตรสิกขา = โอวาทปาฏิโมกข์ = มรรค ๘ นอกจากนี้ผู้เขียนยังอธิบายถึงแนวความเข้าใจและองค์ประกอบที่จะช่วยให้เกิดไตรสิกขาอีกด้วย

บทวิจารณ์หนังสือ

หนังสือเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้ทราบถึงคุณค่าของหนังสือในจุดเด่นที่ควรแก่การสนับสนุน และส่วนที่เป็นจุดด้อยอันควรแก่การนำไปแก้ไข ดังนี้

จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

จุดเด่นที่สุดของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่ความชัดเจนของเนื้อหาที่ผู้เขียนตั้งใจจะอธิบาย รวมถึงการนำประเด็นของพระพุทธศาสนามาประกอบการอธิบายนั้น มีความน่าสนใจและน่าเชื่อถือพอสมควร เพราะผู้เขียนมีการเรียบเรียงระบบความคิดที่เสนอคุณค่าสำหรับปัญญาของมนุษย์อย่างมีนัยยะสำคัญยิ่ง

ภาษาและรูปแบบการเขียน

หนังสือเล่มนี้ดูเหมือนจะใช้ภาษาที่ดูซับซ้อน อาจจะต้องอ่านและทำความเข้าใจหลายๆรอบ สำหรับผู้ที่ยังไม่ชำนาญกับการใช้ศัพท์ที่ดูทางการเล็กน้อย ข้าพเจ้าเกรงว่าอาจจะทำให้ผู้อ่านบางคนสับสนและใช้เวลาทำความเข้าใจนาน เนื่องจากตัวข้าพเจ้านั้น ใช้เวลาอ่านประมาณ 2-3 รอบจึงจะเข้าใจแจ่มแจ้ง

รูปแบบเนื้อหาของหนังสือ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มีการเขียนเนื้อหาเชิงสอนและกระตุ้นให้ผู้อ่านมีความสำนึกต่อคุณของธรรมชาติ โดยใช้รูปแบบของการศึกษามาให้วิเคราะห์และแสดงให้เห็นภาพตามในมุมมองของมนุษย์ที่ต้องการชีวิตที่เป็นอิสระจากโลก โดยมีปัญหาวิธีแก้ปัญหาแฝงอยู่กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเพื่อนำไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติตามอย่างถูกต้อง

เป้าหมาย/ประโยชน์ของหนังสือ

ข้าพเจ้าเห็นว่าหลายจุดที่ผู้เขียนนำมาสร้างเป็นประเด็นให้เห็นถึงประโยชน์ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ เพราะฉะนั้นเนื้อหาในหนังสือเพียงเล่มเดียว ไม่สามารถผลิตบุคคลที่เข้าใจธรรมแจ่มแจ้งได้ ผู้ที่มีใจใฝ่ในการแสวงหาและศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ควรค่าแก่การได้รับประโยชน์จากความเข้าใจนั้น แม้แต่ตัวของข้าพเจ้าเองที่พยายามอยู่หลายครั้ง ที่จะสามารถเขียนวิจารณ์หนังสือสักเล่มได้ ต้องใช้เวลาเลือกหนังสือที่ดีที่สุดและนำมาอ่านให้เข้าใจเสียก่อน หลังจากนั้นจึงรวบรวมความสามารถที่มีทั้งหมดมาวิจารณ์ได้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านท่านอื่นๆ ไป “ข้อเสนอแนะ” ที่ควรแก่การแก้ไข ดังนี้

ข้อเสนอแนะต่อหนังสือ

ด้วยความที่ข้าพเจ้าเป็นเพียงเยาวชนที่กำลังศึกษาหาความรู้ จึงไม่อาจให้คำแนะนำอะไรได้มาก เพียงแต่อยากจะพยายามไม่ให้ตัวเองเป็นน้ำเต็มแก้ว เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้เขียนเองได้ใช้เวลาและความเพียรในการศึกษามากพอสมควรแล้ว ตัวข้าพเจ้าจึงเห็นว่าเป็นการดีที่ท่านได้เขียนหนังสือที่มีประโยชน์เหล่านี้ ให้ผู้อื่นได้อ่านและเห็นคุณค่าการใช้ชีวิตที่ถูกหลักความถูกต้องและดีงาม หากจะผลิตหนังสือที่มีคุณภาพแบบนี้ ข้าพเจ้าอยากให้มีการเผยแพร่ หรือ ส่งมอบหนังสือให้แก่สถาบันทางการศึกษาให้ทั่วถึงในทุกระดับและทุกวัย ทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพราะการจะได้เห็นความมั่งคั่งของพระพุทธศาสนาแบ่งปันอยู่ทั่วโลกได้นั้น เราจะต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ลงในกระถางดินเล็กๆ เสียก่อน จึงจะปลูกลงผืนดินอันกว้างใหญ่ไพศาล ให้อบอวลไปด้วยกลิ่นแห่งความดีงามได้

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจในคุณค่าของพระพุทธศาสนา ในปัจจุบันเรามักพบว่าตนเองต้องทำงานสองอย่างพร้อมกัน คือการศึกษาเพื่อให้ตนเองเข้าถึงหลักธรรมอย่างแท้จริง และการถ่ายทอดคุณค่าของธรรมะให้ผู้อื่นเห็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถเตรียมบุคคลให้เข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้งและสามารถสื่อสารให้คนอื่นยอมรับได้ ดังนั้นผู้ที่สนใจจึงต้องศึกษาและค้นคว้าด้วยตนเองมากขึ้น พร้อมกับการเผยแพร่ธรรมะไปพร้อมกัน แม้ว่าจะมีทั้งประโยชน์และอันตรายแฝงอยู่ การทำเช่นนี้จึงต้องอาศัยความซื่อสัตย์และความไม่ประมาทในการศึกษาเป็นสำคัญ

แม้แต่ผู้เขียนเองก็อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน โดยแม้ว่าจะยังเป็นผู้ศึกษา แต่ก็ได้ทำหน้าที่เผยแพร่ธรรมะด้วยความพยายามและซื่อสัตย์ต่อหลักการของพระพุทธศาสนา แม้ยังไม่สามารถเข้าถึงคำตอบทั้งหมดได้อย่างสมบูรณ์ แต่ก็เชื่อมั่นว่าคำตอบที่ครอบคลุมปัญหาของมนุษย์นั้นอยู่ในพุทธธรรม ด้วยเหตุนี้ จึงเห็นว่าหลักธรรมมีคุณค่าสูงสุดในการช่วยแก้ไขปัญหาวิตถิของมนุษย์ และควรที่จะเผยแพร่ให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากธรรมะ

นอกจากในด้านศาสนธรรมแล้ว ผู้เขียนยังเห็นว่าสถาบันพระพุทธศาสนา วัด พระสงฆ์ และวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้อง ยังคงมีคุณค่าอย่างมากสำหรับสังคมไทย อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปยังขาดความเข้าใจในประเด็นเหล่านี้ ทำให้เกิดการยึดติดในเรื่องที่ผิดพลาด ซึ่งอาจเป็นโทษต่อสังคมได้ ข้าพเจ้าเล็งเห็นถึงความสำคัญของผู้เขียน ที่เชื่อว่าสถาบันพระพุทธศาสนาจะยังมีบทบาทสำคัญ หากมีการเข้าใจและปรับแก้ในส่วนที่ผิดพลาดอย่างถูกต้อง เพื่อประโยชน์ต่อสังคมไทยต่อไป จึงได้จัดเขียนหนังสือดีๆ เช่นนี้ให้เราได้อ่านกัน

บรรณานุกรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2563). **ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม แก่นนำการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

ว่าด้วยการรักษาสุขภาพของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล
On the Maintenance of Health and Well-Being of Monks
in the Buddha's Era

พระครูวรจิตตานุรักษ์ (สงวน วงศ์เสนา)

Phakru Worajittanurak (Sangwan Wongsao)

สุรศักดิ์ พุทธา

Surasak Buddha

วรเชษฐ์ โทอื่น

Worachet Tho-un

วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Kalasin Buddhist College, Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail : worachet.th@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

สารัตถะแห่งบทความวิชาการเรื่อง ว่าการรักษาสุขภาพของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล ผู้เขียนมีเจตจำนงค์เพื่อศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล โดยเน้นมิติทางกาย จิตใจ และสังคม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ให้ความสำคัญกับการรักษาสุขภาพของพระภิกษุเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตตามพระธรรมวินัยและปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในมิติทางกาย พระองค์ทรงเน้นการรักษาความสะอาด การบริโภคอาหารอย่างเหมาะสม การใช้สมุนไพรในการรักษาโรค และการออกกำลังกาย เช่น การเดินจงกรม ซึ่งส่งผลให้พระภิกษุมีสุขภาพกายที่แข็งแรง มิติทางจิตใจถูกดูแลผ่านการฝึกสมาธิและวิปัสสนา ซึ่งช่วยให้จิตใจสงบและปราศจากความทุกข์ มิติทางสังคมได้รับการเสริมสร้างผ่านระบบพระวินัยและเสขยวัตร ที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และชุมชน รวมถึงการดูแลซึ่งกันและกันในยามเจ็บป่วย ข้อปฏิบัติเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงการดูแลสุขภาพของพระภิกษุอย่างรอบด้านที่ครอบคลุมทุกมิติ ซึ่งยังคงมีคุณค่าและสามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน ผลการศึกษาเน้นย้ำถึงความสำคัญของการประยุกต์ใช้หลักธรรมและวินัยในการรักษาสุขภาพ เพื่อความสมดุลของชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ: สุขภาวะ, พระภิกษุ, พุทธกาล, พระวินัย, สมาธิ

ABSTRACT

The author aims to study the principles and practices related to the health care of Buddhist monks during the Buddhist era, focusing on the physical, mental, and social dimensions. The Buddha emphasized the importance of maintaining the well-being of monks so that they could live in accordance with the monastic discipline (Vinaya) and practice the Dhamma effectively. In the physical dimension, the Buddha stressed hygiene, proper food consumption, the use of herbal medicine for treating illnesses, and physical exercise, such as walking meditation, which contributed to the monks' physical health and strength. The mental aspect was nurtured through the practice of meditation and insight, which helped to calm the mind and alleviate suffering. The social dimension was reinforced through the monastic discipline and training rules, which fostered relationships between monks and the community, as well as mutual care during times of illness. These practices illustrate a comprehensive approach to maintaining the well-being of monks, addressing all dimensions of their lives, which remains valuable and applicable to contemporary living. The findings highlight the significance of applying the Buddha's teachings and discipline to promote well-being and achieve balance in life amidst the changing societal context.

Keywords: Well-being, Buddhist monks, Buddhist era, Monastic discipline, Meditation

บทนำ

การรักษาสุขภาพและความสะอาดของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยพระสงฆ์ต้องมีความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจเพื่อให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้จะสำรวจแนวทางการรักษาสุขภาพและความสะอาดของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล และวิเคราะห์ผลกระทบต่อการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ในสมัยพุทธกาล การรักษาสุขภาพของพระสงฆ์มีความสำคัญต่อการปฏิบัติธรรมอย่างมาก พระพุทธเจ้าได้มีการชี้แนะในเรื่องการบริโภคอาหารที่เหมาะสม และการรักษาสุขภาพจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรับประทานอาหารในเวลาที่เหมาะสม เพื่อหลีกเลี่ยงการรับประทานอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ (Brahm, 2009) พระสงฆ์จะต้องมีการเลือกสรรอาหารที่มีประโยชน์ และต้องรับประทานในปริมาณที่พอเหมาะ นอกจากนี้ การออกกำลังกายก็ถือเป็นหนึ่งในวิธีการรักษาสุขภาพที่สำคัญ พระสงฆ์ในสมัยนั้นมักจะทำกิจกรรมที่ช่วยในการเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การเดินบิณฑบาต หรือการทำสมาธิซึ่งเป็นการฝึกจิตใจและร่างกายไปพร้อมกัน (Sangharakshita, 1970) การรักษาสุขภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างต่อเนื่อง และการรักษาความสะอาดในหมู่พระสงฆ์ในสมัย

พุทธกาลมีความสำคัญมาก โดยพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระสงฆ์รักษาความสะอาดทั้งในด้านร่างกายและสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ควรมีการทำความสะอาดร่างกายเป็นประจำ และใส่ใจในเรื่องของการแต่งกายด้วยจีวรที่สะอาดและเหมาะสม (Ghosh, 2002) นอกจากนี้ การรักษาความสะอาดของที่อยู่อาศัยก็ถือเป็นสิ่งสำคัญ พระสงฆ์ต้องทำความสะอาดวัดและพื้นที่ที่ตนอยู่ เพื่อให้เกิดความสุขและสงบในการปฏิบัติธรรม (Masfield, 2005) สิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้พระสงฆ์รู้สึกสะอาด แต่ยังสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมได้ดีขึ้น การรักษาสุขภาพและความสะอาดของพระสงฆ์มีผลกระทบอย่างมากต่อการปฏิบัติธรรม การมีสุขภาพที่ดีช่วยให้พระสงฆ์มีพลังในการปฏิบัติและเผยแผ่พระธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม หากพระสงฆ์มีสุขภาพไม่ดี อาจส่งผลให้การปฏิบัติธรรมเกิดความไม่ต่อเนื่องและไม่เต็มที่ (Brahm, 2009) นอกจากนี้ ความสะอาดยังส่งผลต่อจิตใจของพระสงฆ์ การมีสภาพแวดล้อมที่สะอาดช่วยให้จิตใจสงบและมีสมาธิในการปฏิบัติธรรม (Sangharakshita, 1970) ดังนั้น การรักษาสุขภาพและความสะอาดจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรมองข้ามในเส้นทางการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ การรักษาสุขภาพและความสะอาดของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาลเป็นปัจจัยที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ต้องมีการเลือกสรรอาหารที่ดี การออกกำลังกาย และการรักษาความสะอาดทั้งในร่างกายและสิ่งแวดล้อม เพื่อเสริมสร้างการปฏิบัติธรรมให้มีประสิทธิภาพและความยั่งยืน

ในสมัยพุทธกาล การรักษาโรคไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการใช้สมุนไพรหรือการรักษาทางกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรักษาทางจิตใจด้วย การพัฒนาจิตใจให้มีสมาธิและความสงบเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคที่มีสาเหตุมาจากความเครียดและความวิตกกังวล ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงการรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มสุรา หรือการทำลายสุขภาพของตนเอง (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2562) ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการใช้หลักเสขียวัตตรในการรักษา เช่น การมีชีวิตที่มีระเบียบวินัย การรับประทานอาหารที่ดีต่อสุขภาพ และการออกกำลังกาย ในพุทธศาสนา หลักเสขียวัตตร (Sekkhiya) เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนที่ช่วยให้พระภิกษุสามารถใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบและเหมาะสม ซึ่งมีความสำคัญในการรักษาโรคทางกายและจิตใจที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะในพระไตรปิฎกที่บันทึกถึงวิธีการรักษาและแนวทางการปฏิบัติที่สามารถช่วยให้บุคคลพ้นจากความทุกข์และโรคภัยต่างๆ หลักเสขียวัตตรหมายถึงแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตั้งขึ้นเพื่อช่วยให้พระภิกษุสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีระเบียบเรียบร้อย โดยหลักเหล่านี้มีทั้งข้อบังคับและคำแนะนำในการปฏิบัติตน อาทิเช่น การใช้ความสุภาพ การไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น และการฝึกฝนจิตใจให้สงบ รวมถึงการดูแลสุขภาพด้วยตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก (Vinaya Pitaka) ว่าด้วยการปฏิบัติของพระภิกษุจะต้องมีการควบคุมตัวเอง และใช้หลักเสขียวัตตรในการจัดการกับตนเองเพื่อให้มีสุขภาพดี (วัดพระธรรมกาย, 2565) ดังนั้น การศึกษาเรื่องหลักเสขียวัตตรและการรักษาโรคในสมัยพุทธกาลช่วยให้เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบและการดูแลสุขภาพในมุมมองของพระพุทธศาสนา โดยไม่เพียงแต่เน้นที่การรักษาทางกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการดูแลสุขภาพจิตใจให้สงบและมีสุขภาพดีด้วย

หลักการปฏิบัติตามเสขียวัตร

หลักเสขียวัตรในพระพุทธศาสนาหรือแนวทางการปฏิบัติและสุขอนามัย กล่าวอีกนัยยะหนึ่งได้ว่า เสขียวัตร หมายถึง แนวทางการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามารถดำเนินชีวิตในสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง โดยเน้นความประพฤติที่เป็นอารยธรรม ซึ่งเสขียวัตรนั้นมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยในชีวิตประจำวันและส่งผลต่อสุขอนามัยทั้งทางกายและใจ เสขียวัตรประกอบด้วยข้อปฏิบัติที่สำคัญหลายประการ (วรัญญู ชัยชาญ, 2560) ได้แก่ การบริโภคอาหาร ว่าด้วยการรับประทานอาหารตามเวลาและประเภทที่กำหนด ช่วยส่งเสริมสุขภาพกายและจิต การทำความสะอาด ว่าด้วยการรักษาความสะอาดของร่างกายและสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ และการมีอารมณ์ที่สงบ ว่าด้วยการฝึกสมาธิและเจริญปัญญา ช่วยสร้างความสงบให้กับจิตใจ ตัวอย่างการปฏิบัติตามเสขียวัตรสามารถเห็นได้ในชีวิตประจำวันของพระภิกษุ เช่น การรับประทานอาหาร พระภิกษุจะต้องรับประทานอาหารในเวลาที่กำหนด (ก่อนเที่ยง) โดยจะไม่บริโภคอาหารหลังเวลาเที่ยง เพื่อฝึกให้มีวินัยในการบริโภค, การรักษาความสะอาด พระภิกษุต้องทำความสะอาดร่างกายและที่อยู่อาศัย เช่น การอาบน้ำ และการทำความสะอาดที่นั่งให้สะอาด และการทำสมาธิ: การจัดเวลาให้แก่การนั่งสมาธิในแต่ละวัน เพื่อพัฒนาจิตใจให้มีความสงบ (ภาสกร พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2561) หลักเสขียวัตรในพระพุทธศาสนามีความสำคัญในการดำเนินชีวิตที่มีระเบียบเรียบร้อยและส่งเสริมสุขอนามัยที่ดี การปฏิบัติตามหลักเหล่านี้สามารถสร้างผลลัพธ์ที่ดีต่อทั้งพระภิกษุและบุคคลทั่วไป โดยการรักษาความสะอาด การมีวินัยในการบริโภค และการพัฒนาจิตใจ จะนำไปสู่การมีชีวิตที่มีคุณภาพและสุขภาพดี

ฉากทัศน์แห่งพุทธจักขุอันกว้างไกลในเรื่องเสขียวัตรไม่เพียงแต่เป็นแนวทางในการปฏิบัติตนของพระภิกษุ แต่ยังเป็นหลักการที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของทุกคน เพื่อสร้างความสงบสุขภายในและการมีชีวิตที่มีคุณภาพ หลักเสขียวัตรมีความสำคัญในการสร้างระเบียบและสุขอนามัยที่ดี หลักเสขียวัตรประกอบด้วยข้อปฏิบัติที่สำคัญทั้ง 3 ประเด็น คือ (1) การควบคุมอารมณ์ เสขียวัตรช่วยให้ผู้ปฏิบัติเสริมสร้างการควบคุมอารมณ์ ไม่ให้เกิดความโลภ โกรธ และหลง จึงช่วยให้เกิดสติสัมปชัญญะ (2) การรักษาสุขอนามัย: การรักษาความสะอาดทั้งร่างกายและจิตใจ ทำให้บุคคลมีสุขภาพดี ส่งผลดีต่อการพัฒนาจิตใจ และ (3) การมีสติและสมาธิ: เสขียวัตรส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติมีสมาธิในการดำเนินชีวิตและการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเจริญสติและปัญญา พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย โดยเน้นที่การเข้าถึงความสุขที่ยั่งยืนและการหลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยวิธีการดังนี้ (1) การมีระเบียบวินัย: เสขียวัตรเน้นการปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบ ทำให้พระภิกษุสามารถจัดการชีวิตของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีวินัยนี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการปฏิบัติธรรม ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (2) การสร้างสังคมที่ดี: พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่าการปฏิบัติตามเสขียวัตรช่วยสร้างความสงบสุขในสังคม เพราะเมื่อทุกคนมีระเบียบและสุขอนามัยที่ดี จะส่งผลให้สังคมมีความเข้มแข็งและสงบสุข และ (3) การพัฒนาตนเอง: วิสัยทัศน์นี้ยังรวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาตนเอง โดยการมีวินัยในชีวิตประจำวัน ช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่าหลักเสขียวัตตรในพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงให้ไว้ แต่ยังเป็นวิสัยทัศน์ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความสงบสุขภายใน การปฏิบัติตามหลักเหล่านี้จึงถือเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับผู้ที่ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์และดำเนินชีวิตอย่างมีความหมาย และการประยุกต์ใช้เสขียวัตตรในชีวิตประจำวันไม่เพียงแต่สร้างสุขภาพที่ดีในร่างกายและจิตใจ แต่ยังส่งเสริมการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและเป็นสุขอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ยังสะท้อนถึงความเชื่อมั่นในแนวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาตนเองและการดูแลสังคมในระดับกว้าง การปฏิบัติตามเสขียวัตตรจึงไม่เพียงแต่เป็นข้อบังคับทางศาสนา แต่ยังมีผลดีต่อการสร้างสุขอนามัยที่ดี ทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ

พระคิลานุปัฏฐาก

ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่ทรงสอนธรรมะเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ แต่ยังให้ความสำคัญกับสุขภาพและความเป็นอยู่ของพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในความดูแลของพระองค์ โดยเฉพาะในกรณีที่พระภิกษุประสบปัญหาสุขภาพ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย พระพุทธเจ้าทรงให้แนวทางในการดูแลพระภิกษุที่เจ็บป่วย โดยมีการแต่งตั้งพระคิลานุปัฏฐากหรือพระอุปัฏฐากเพื่อช่วยดูแลพระภิกษุที่ต้องการความช่วยเหลือด้านการแพทย์และการสนับสนุนทางจิตใจ สำหรับการดูแลพระภิกษุเป็นไข้ นั้นเมื่อพระภิกษุเป็นไข้หรือประสบปัญหาสุขภาพ พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการดูแลที่สำคัญ ซึ่งรวมถึงการดูแลทั้งทางกายและทางจิตใจ ยกตัวอย่างเช่น การให้ความสนใจและเอาใจใส่ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับการดูแลทางจิตใจของพระภิกษุที่เจ็บป่วย โดยทรงแสดงความเอาใจใส่และเข้าใจถึงความรู้สึกของพวกเขา การให้กำลังใจและการสนับสนุนทางอารมณ์ช่วยให้พระภิกษุรู้สึกมีคุณค่าและไม่โดดเดี่ยว (วันชัย สอนใจ, 2560) การจัดหาอาหารและยา พระพุทธเจ้าไม่เพียงแต่ให้การสนับสนุนทางจิตใจ แต่ยังทรงจัดหาสิ่งที่จำเป็น เช่น อาหารและยาที่เหมาะสมกับอาการป่วยของพระภิกษุ เพื่อช่วยให้พระภิกษุฟื้นฟูลูกพร่างกายได้เร็วขึ้น การดูแลเช่นนี้เป็นการแสดงออกถึงความรับผิดชอบและความใส่ใจต่อสุขภาพของสงฆ์ (สุชาติ มิติกุล, 2561) และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม: พระพุทธเจ้าทรงมีความรู้เกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นตัวของพระภิกษุ เช่น การจัดให้มีสถานที่พักผ่อนที่สงบ การจัดการเรื่องความสะอาด และการดูแลด้านจิตใจผ่านการทำสมาธิ (ธวัชชัย บำรุงรักษ์, 2564)

เมื่อก้าวถึงบทบาทของพระคิลานุปัฏฐาก พบว่า พระคิลานุปัฏฐากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดูแลพระภิกษุที่เจ็บป่วย บทบาทของพระคิลานุปัฏฐากมีหลายประการ ยกตัวอย่างเช่น ด้านการให้การช่วยเหลือทางการแพทย์ พระคิลานุปัฏฐากมีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพของพระภิกษุที่ไม่สบาย ซึ่งรวมถึงการให้ยา การจัดการเรื่องอาหาร และการจัดการกับความเจ็บป่วยเบื้องต้น โดยอิงหลักธรรมจากพระพุทธศาสนาเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการฟื้นตัว (วันชัย สอนใจ, 2560) ด้านการสร้างกำลังใจ การให้กำลังใจแก่พระภิกษุที่เจ็บป่วยเป็นสิ่งสำคัญ พระคิลานุปัฏฐากช่วยให้พระภิกษุไม่รู้สึกโดดเดี่ยว และสนับสนุนให้พวกเขามีสติและมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคร้าย โดยการพูดคุยและให้

คำแนะนำทางจิตใจ เพื่อให้พระภิกษุมีแนวทางในการมองโลกในแง่ดีและไม่ท้อถอย (เสรี ยิ่งพัฒน์, 2562) และด้านการสื่อสารกับพระพุทธเจ้า พระคิลานุปัฏฐากทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างพระพุทธเจ้าและพระภิกษุที่เจ็บป่วย โดยการรายงานอาการและความต้องการของพระภิกษุ เพื่อให้พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจถึงสถานการณ์และสามารถให้การสนับสนุนที่เหมาะสมได้ พระคิลานุปัฏฐากต้องมีความสามารถในการประเมินอาการและรับฟังความต้องการของพระภิกษุอย่างลึกซึ้ง (ศรชัย นันทนะ, 2560) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของพระคิลานุปัฏฐากในพระพุทธศาสนานั้นแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการดูแลสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ การมีพระคิลานุปัฏฐากที่มีความรู้และความเข้าใจในธรรมะจะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของพระภิกษุและสังคมโดยรวม ทั้งยังช่วยรักษาความสัมพันธ์ที่ดีภายในสงฆ์ การดูแลพระภิกษุที่เจ็บไข้ยังเป็นการแสดงถึงความเมตตาและการมีจิตสำนึกที่ดีต่อเพื่อนร่วมทางในพระธรรม โดยไม่เพียงแต่ส่งเสริมสุขภาพที่ดี แต่ยังช่วยสร้างเสริมความเข้าใจในธรรมะและการเข้าถึงความสุขภายใน (นพพร มีความสุข, 2561) การดูแลพระภิกษุที่เจ็บไข้เป็นการส่งเสริมความเชื่อมั่นในความสามารถของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือกันและกันในเวลาที่ยาก ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและสงบสุข การมีระบบดูแลสุขภาพที่ดีในชุมชนสงฆ์ไม่เพียงแต่ช่วยลดอัตราการเจ็บป่วย แต่ยังช่วยส่งเสริมการเข้าถึงการรักษาที่มีคุณภาพและการใช้ชีวิตอย่างมีสุขภาพดี (ภาณุวัฒน์ คงประเสริฐ, 2562) การดูแลพระภิกษุที่เจ็บไข้ในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแค่การรักษาสุขภาพทางร่างกาย แต่ยังรวมถึงการดูแลทางจิตใจและสังคม ซึ่งพระพุทธเจ้าและพระคิลานุปัฏฐากได้ทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในฐานะที่เป็นต้นแบบในการสร้างสังคมที่มีความเอื้ออาทรและสงบสุข การดูแลที่เข้มงวดและมีการวางแผนทำให้พระภิกษุที่เจ็บป่วยสามารถฟื้นฟูสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้พระภิกษุมีสติและความสุขในขณะที่เจ็บป่วย

จุดควัตรกับสุขภาพในพระพุทธศาสนา

จุดควัตรหรือการเดินทางเพื่อการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นแนวทางการปฏิบัติที่ได้รับการสืบทอดจากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ในสมัยต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการฝึกฝนจิตใจ การพัฒนาความเข้มแข็งทางจิต และการเผยแผ่ธรรมะสู่สาธารณชน ในบทความนี้ จะมีการวิเคราะห์แนวทางการจุดควัตร ความสำคัญในทางปฏิบัติ และบทบาทในสังคมไทย กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า จุดควัตรหมายถึงการเดินทางของพระภิกษุเพื่อแสวงหาความสงบและการบรรลุธรรม โดยทั่วไปมีหลักการและข้อปฏิบัติที่สำคัญ ดังนี้

1) การปฏิบัติจุดควัตร: อธิบายความได้ว่าจุดควัตรประกอบด้วย การปฏิบัติตามข้อวัตร 13 ประการ ซึ่งรวมถึงการเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ เพื่อให้เข้าถึงธรรมะและการประพฤติปฏิบัติที่เคร่งครัด การรักษาศีล และการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย โดยมุ่งหวังให้เกิดการพัฒนาจิตใจและการเข้าถึงความจริง (ปกรณ วรณโก, 2557)

2) การเดินทางเพื่อการเผยแผ่ธรรม: การอุทิศชีวิตยังมีวัตถุประสงค์ในการเผยแผ่ธรรมะ โดยการไปยังสถานที่ต่าง ๆ ทำให้พระภิกษุสามารถเข้าถึงผู้คนในชุมชนที่ต่างกัน และสามารถนำเสนอธรรมะให้กับผู้ที่สนใจได้ (นงนุช มีสุข, 2562)

3) การปฏิบัติในรูปแบบต่าง ๆ: พระภิกษุสามารถเลือกวิธีการอุทิศชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง เช่น การอาศัยอยู่ในป่า การอยู่ในที่สงบ หรือการเข้าร่วมกลุ่มการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางจิตใจและความสามารถในการเผชิญหน้ากับความยากลำบาก (อนุสรณ์ กาญจนามูล, 2563)

การอุทิศชีวิตช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และชุมชน โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจและการเรียนรู้ทางศาสนา ซึ่งนำไปสู่การเกิดขึ้นของชุมชนที่มีคุณธรรมและมีความเข้มแข็ง (ศักดิ์ชัย อภิชาติโกศล, 2563) อุทิศชีวิตเป็นการปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ที่ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาจิตใจของพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ธรรมและสร้างชุมชนทางศาสนาให้เข้มแข็ง การอุทิศชีวิตจึงควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน การอุทิศชีวิตมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาในหลายด้าน ได้แก่

1) การพัฒนาจิตใจ: การเดินทางในลักษณะนี้ช่วยให้พระภิกษุสามารถฝึกฝนจิตใจให้สงบ และพัฒนาความเข้าใจในธรรมะได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น (อุทิศ วรรณโชติ, 2564) โดยการเผชิญกับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน จะช่วยให้พระภิกษุเกิดความอดทนและการควบคุมอารมณ์

2) การเผยแผ่ธรรม: อุทิศชีวิตยังเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการเผยแผ่ธรรมะสู่สังคม เนื่องจากพระภิกษุที่ปฏิบัติอุทิศชีวิตจะมีโอกาสพบปะกับผู้คนหลากหลายกลุ่ม และสามารถส่งต่อแนวคิดทางศาสนาและคุณธรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุทธิชัย จันทร์สอง, 2565)

3) การสร้างชุมชนทางศาสนา: อุทิศชีวิตมีบทบาทในการสร้างชุมชนที่เข้มแข็งภายใต้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา พระภิกษุที่อุทิศชีวิตจะมีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชน และช่วยสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมความรู้ทางศาสนา (ฤกษ์ นาคพรหม, 2561)

จากที่กล่าวมาสะท้อนให้เห็นว่า อุทิศชีวิตเป็นการปฏิบัติที่สำคัญในพระพุทธศาสนาที่ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาจิตใจของพระภิกษุเท่านั้น แต่ยังมียุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ธรรมและสร้างชุมชนทางศาสนาให้เข้มแข็ง การอุทิศชีวิตจึงควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน อุทิศชีวิตเป็นข้อวัตรปฏิบัติ 13 ประการในพระพุทธศาสนาที่เน้นการดำรงชีวิตอย่างสมณะและเคร่งครัด ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการฝึกฝนจิตใจและกายของพระภิกษุให้พ้นจากความยึดติดในโลกและวัตถุ การอุทิศชีวิตจึงส่งผลดีต่อสุขภาพะทั้งทางกาย จิต และจิตวิญญาณของผู้ปฏิบัติอย่างชัดเจน ในแง่ของสุขภาพะทางกาย การปฏิบัติอุทิศชีวิต เช่น การเดินทางด้วยเท้าเปล่า การอยู่อย่างสมณะ และการถือศีลอย่างเคร่งครัด ส่งเสริมการรักษาร่างกายให้แข็งแรง ผ่านการฝึกความอดทนต่อสภาพแวดล้อมและอาหาร ซึ่งทำให้อารมณ์มีความต้านทานและความสามารถในการปรับตัวได้ดี ด้านสุขภาพะทางจิต อุทิศชีวิตช่วยลดความโลภ ความโกรธ และความหลง ด้วยการฝึกสติและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ทำให้จิตใจสงบ มีสมาธิ และลดความเครียดที่เกิดจากการยึดติดกับปัจจัยทางวัตถุและความสบาย การปลีกวิเวกในที่เงียบสงบ

ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเพ่งพินิจในธรรมและเข้าใจถึงความจริงในชีวิตได้มากขึ้น นอกจากนี้ สุขภาวะทางจิตวิญญาณที่ได้รับจากการรุดงค์วัตรมาจากการเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ซึ่งช่วยในการพัฒนาจิตสู่ความหลุดพ้น การละจากความยึดติดและเข้าสู่ความสุขที่แท้จริงในทางธรรมะ กล่าวอีกนัยยะหนึ่งได้ว่า รุดงค์วัตรในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมสุขภาวะอย่างครบถ้วน ทั้งทางกาย จิต และจิตวิญญาณ ผ่านการฝึกฝนที่เคร่งครัดและการมีสติในการดำเนินชีวิต

แนวทางการประยุกต์ใช้ในศตวรรษที่ 21

ในสังคมศตวรรษที่ 21 ซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อนของเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง พระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่ยังคงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน หนึ่งในหลักธรรมสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้คือหลัก รุดงค์วัตร (การฝึกฝนตนเองเพื่อความเคร่งครัด) และหลักเสขียวัตถ์ (มารยาทหรือวินัยสำหรับพระสงฆ์) หลักการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยในการพัฒนาจิตใจและความมีวินัยส่วนตัวของพระสงฆ์ แต่ยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบุคคลทั่วไปในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันเพื่อพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน แนวทางและวิธีการนำหลัก รุดงค์วัตร และหลักเสขียวัตถ์มาประยุกต์ใช้ในศตวรรษที่ 21 มีสาระสำคัญดังนี้

1. หลัก รุดงค์วัตรในศตวรรษที่ 21

1) การฝึกฝนความพอเพียง ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ปฏิบัติตาม รุดงค์วัตรเพื่อลดทอนความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นต้นเหตุของความทุกข์ เช่น การเดินทางด้วยเท้าเปล่า การไม่รับปัจจัยเกินความจำเป็น เป็นต้น การฝึกฝนนี้สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของคนทั่วไปในศตวรรษที่ 21 โดยเน้นการบริโภคอย่างมีสติและพอประมาณ ลดความต้องการในสิ่งที่ไม่จำเป็น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการใช้ชีวิตอย่างยั่งยืน (sustainable living) และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงที่นำเสนอโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 (Kittiprapas, 2010)

2) การพัฒนาจิตใจให้มั่นคงท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ในยุคดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วและมากมาย หลัก รุดงค์วัตรสามารถใช้เป็นแนวทางในการฝึกฝนจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่าน การฝึกปฏิบัติสมาธิและวิปัสสนา ซึ่งเป็นหนึ่งในวิถีของ รุดงค์วัตร เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งและสงบ ตัวอย่างหนึ่งจากงานของ Nhat Hanh (1991) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาชาวเวียดนาม ได้กล่าวว่า การฝึกสมาธิในชีวิตประจำวัน เช่น การหายใจอย่างมีสติ การกินอย่างมีสติ สามารถนำมาใช้ในชีวิตยุคปัจจุบันเพื่อให้เกิดความสงบและมีสติต่อสิ่งที่ทำ

2. หลักเสขียวัตถ์ในศตวรรษที่ 21

หลักเสขียวัตถ์คือมารยาทที่พระสงฆ์ต้องปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเคารพในครูบาอาจารย์ การรับบิณฑบาตอย่างมีมารยาท และการประพฤติปฏิบัติต่อคณะสงฆ์และชุมชนรอบข้าง หลักเสขียวัตถ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตของบุคคลทั่วไปในการฝึกฝนวินัยและมารยาทในสังคมร่วมสมัย

1) การฝึกฝนวินัยในชีวิตประจำวัน เสขิยวัตรมุ่งเน้นการฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเหมาะสมและสุภาพ เช่น การพูดอย่างสุภาพ การฟังผู้อื่นอย่างเคารพ และการปฏิบัติตนในที่สาธารณะให้เหมาะสม วินัยเหล่านี้สามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันในสังคมปัจจุบัน เช่น ในการทำงาน การประชุม การเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนหรือองค์กร Schroeder (2004) นักวิชาการด้านจริยธรรมพุทธศาสนาได้เน้นว่า การฝึกเสขิยวัตรช่วยสร้างพื้นฐานจิตใจที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนที่สงบสุข

2) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในศตวรรษที่ 21 ความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ง่าย การปฏิบัติตามหลักเสขิยวัตร เช่น การพูดอย่างมีสติและเคารพต่อผู้อื่น จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสังคมที่สงบสุข แนวทางนี้สะท้อนถึงการสร้างสังคมแบบพหุวัฒนธรรมที่เคารพและยอมรับความแตกต่างในเชิงศาสนาและวัฒนธรรม ตัวอย่างหนึ่งที่สำคัญคืองานวิจัยของ King (1999) ที่เน้นการสร้างสันติภาพผ่านการปฏิบัติธรรมตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเสขิยวัตรที่เน้นการเคารพและการปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างสมานฉันท์

3. การประยุกต์ใช้ร่วมกับเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญ หลักธุดงค์วัตรและเสขิยวัตรสามารถนำมาใช้ในการสร้างการปฏิบัติเชิงจริยธรรมในโลกออนไลน์ เช่น การสร้างวินัยในการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีสติ และการใช้เทคโนโลยีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม พระสงฆ์สามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการสอนและปฏิบัติธรรมออนไลน์ แต่ต้องควบคู่กับการรักษาหลักวินัยที่เคร่งครัด เพื่อไม่ให้เทคโนโลยีเป็นตัวนำไปสู่การละเมิดศีลหรือการใช้ชีวิตอย่างไม่พอเพียง ตัวอย่างหนึ่งคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านสื่อออนไลน์โดยพระภิกษุ เช่น การถ่ายทอดการปฏิบัติวิปัสสนาผ่าน YouTube และ Facebook อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่เหล่านี้ควรตั้งอยู่บนหลักการของธุดงค์วัตรและเสขิยวัตร เพื่อให้เนื้อหา มีความสงบเรียบร้อยและเป็นไปตามหลักศีลธรรม

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การนำหลักธุดงค์วัตรและเสขิยวัตรมาประยุกต์ใช้ในศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงแต่ช่วยในการพัฒนาจิตใจของพระสงฆ์ แต่ยังสามารถเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปในสังคมปัจจุบัน หลักธุดงค์วัตรเน้นการฝึกฝนความพอเพียงและความสงบในจิตใจ ขณะที่เสขิยวัตรเน้นการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นอย่างเคารพและสุภาพ ทั้งสองหลักการนี้สามารถนำมาใช้ในการสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและมีความสมดุลทางจิตใจและวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21

บทสรุป

จากบริบทที่กล่าวถึงการรักษาสุขภาพของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์และอธิบายถึงหลักการและแนวปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าและคณะสงฆ์ใช้ในการรักษาสุขภาพของพระภิกษุในช่วงสมัยพุทธกาล ซึ่งประกอบไปด้วยทั้งมิติทางกาย จิตใจ และสังคม การดูแลสุขภาพจะเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเจริญของพระสงฆ์และการปฏิบัติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีการนำเสนอแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับบริบทสังคมในยุคนี้สามารถพิจารณาได้ดังนี้

1. สุขภาวะทางกาย

การดูแลสุขภาพทางกายของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลเป็นสิ่งที่ได้รับการสนับสนุนจากพระพุทธเจ้า โดยพระองค์ได้ตรัสถึงการรักษาร่างกายให้แข็งแรงเพื่อต่ออายุการปฏิบัติธรรม พระภิกษุได้รับการแนะนำให้บริโภคอาหารในปริมาณที่เหมาะสม และต้องมีการออกกำลังกาย เช่น การเดินจงกรม ซึ่งช่วยให้สุขภาพกายดีขึ้น นอกจากนี้ พระพุทธเจ้ายังทรงเน้นการรักษาความสะอาดส่วนตัวและที่พักอาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อสุขอนามัยในชีวิตประจำวันของพระภิกษุ พระพุทธองค์ยังทรงให้ความสำคัญกับการรักษาโรค โดยมีตัวอย่างที่พระองค์ทรงแนะนำให้พระภิกษุใช้อาหารหรือยาสมุนไพรที่เหมาะสม เช่น การใช้สมุนไพรในกรณีของการปวดท้อง

2. สุขภาวะทางจิตใจ

พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับสุขภาวะทางจิตใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากการปฏิบัติธรรมต้องอาศัยจิตใจที่มั่นคง การฝึกสมาธิและวิปัสสนาเป็นวิธีการสำคัญในการรักษาจิตใจให้สงบและเข้มแข็ง ซึ่งการฝึกเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้จิตใจเป็นอิสระจากกิเลสและความทุกข์ แต่ยังช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจให้แข็งแรงและสมดุล พระพุทธเจ้ายังทรงแนะนำการฝึกสติในชีวิตประจำวันเพื่อเพิ่มความสามารถในการรับมือกับความเครียดและความกดดันในสังคม

3. สุขภาวะทางสังคม

การรักษาสุขภาวะทางสังคมของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลได้รับการดูแลผ่านระบบของคณะสงฆ์ที่มีวินัยอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามพระวินัยในการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสงบสุขและสมานฉันท์ ซึ่งเป็นหลักการสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระสงฆ์และชุมชนรอบข้าง การปฏิบัติตามหลักเสขยวัตรและการเคารพในเพื่อนสงฆ์ รวมถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามเจ็บป่วยเป็นตัวอย่างของการดูแลสุขภาพทางสังคมที่ส่งผลต่อความเจริญในพระพุทธศาสนา

4. การรักษาสุขภาวะผ่านการปฏิบัติตามพระวินัย

พระวินัยเป็นหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่ครอบคลุมทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งไม่เพียงแต่ส่งเสริมสุขภาวะทางกายและจิตใจ แต่ยังส่งเสริมสุขภาวะทางสังคมผ่านการปฏิบัติร่วมกันในคณะสงฆ์ การปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัดทำให้พระสงฆ์มีการดำเนินชีวิตที่สมดุล มีระเบียบวินัย และปราศจากปัญหาสุขภาพที่เกิดจากความประมาทหรือการใช้ชีวิตอย่างไม่ถูกต้อง

จากที่กล่าวมาสรุปสาระได้ว่า การรักษาสุขภาวะของพระภิกษุในสมัยพุทธกาลเป็นการปฏิบัติที่ครอบคลุมทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม โดยมีการส่งเสริมความเจริญของสุขภาพผ่านการบริโภคอาหารอย่างพอเพียง การรักษาความสะอาด การฝึกสมาธิ การรักษากฎระเบียบทางสังคม และการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ข้อปฏิบัติเหล่านี้ยังคงมีความเกี่ยวข้องและสามารถประยุกต์ใช้ได้ในยุคปัจจุบัน แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปแต่หลักธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานไว้อย่างคงมีคุณค่าในการพัฒนาทั้งสุขภาวะทางกาย จิตใจ และสังคม

บรรณานุกรม

- กรมศาสนา. (2563). **หลักธรรมและการดูแลสุขภาพในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ:
- กฤษณ์ นาคพรหม. (2561). **การสร้างชุมชนทางศาสนาในสังคมไทย: บทบาทของอุตงควัตร**.
วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 8(1), 65-78.
- ธวัชชัย บำรุงรักษ์. (2564). **การสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสำหรับพระสงฆ์ที่เจ็บป่วย**.
วารสารศาสนาและสังคม, 9(3), 45-56.
- นงนุช มีสุข. (2562). **อุตงควัตรกับการเผยแผ่พระธรรมในยุคปัจจุบัน**. วารสารการศึกษาและพัฒนา
ศาสนา, 4(2), 110-122.
- ภาณุวัฒน์ คงประเสริฐ. (2562). **การดูแลสุขภาพในชุมชนสงฆ์: ปัญหาและแนวทางแก้ไข**.
วารสารสุขภาพและการแพทย์, 3(4), 55-64.
- ภาสกร พรหมสาขา ณ สกลนคร (2561). **การพัฒนาสุขภาพอนามัยจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา**.
วารสารสุขศึกษา, 20(3), 15-30.
- วรัญญู ชัยชาญ (2560). **สุขภาพจิตและการปฏิบัติธรรม: บทบาทของสมาธิในพระพุทธศาสนา**.
วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 5(2), 45-62.
- วัดพระธรรมกาย. (2565). **พระวินัยปิฎก: แนวทางการปฏิบัติของพระภิกษุ**. สมุทรสาคร: วัด
พระธรรมกาย.
- วันชัย สอนใจ. (2560). **การดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา: แนวทางและบทบาท**.
วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 5(1), 78-90.
- ศรชัย นันทนะ. (2560). **บทบาทของพระอุปัชฌาย์ในการดูแลพระภิกษุที่เจ็บป่วย**. วารสารสังคมศาสตร์,
6(2), 89-95.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2562). **พุทธศาสตร์และการแพทย์แผนไทย**. กรุงเทพฯ: อักษรสมัย.
- สุชาติ มิติกุล. (2561). **การแพทย์แผนไทยและการดูแลสุขภาพพระสงฆ์**. วารสารการแพทย์แผนไทย,
14(2), 112-120.
- เสรี ยิ่งพัฒน์. (2562). **การให้กำลังใจและการดูแลทางจิตใจในพระพุทธศาสนา**. วารสารพุทธศาสตร์,
8(1), 33-42.
- Brahm, A. (2009). **Mindfulness, Bliss, and Beyond: A Meditator's Handbook**.
Wisdom Publications.
- Ghosh, A. (2002). **The Buddhist Heritage: History and Culture**. D.K. Printworld.
- Hanh, T. N. (1991). **Peace is every step: The path of mindfulness in everyday life**.
Bantam Books.
- King, S. B. (1999). **Socially engaged Buddhism**. University of Hawaii Press.
- Kittiprapas, S. (2010). **Sufficiency economy and sustainable development**. Chiang Mai

University Journal of Economics, 14(3), 95-105.

Masefield, P. (2005). **The Buddha's Teachings on Prosperity: At Home, At Work, In the World.** Wisdom Publications.

Sangharakshita. (1970). **The Three Jewels: The Centrality of the Buddha, the Dharma, and the Sangha.** Windhorse Publications.

บทบาทพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้ใหญ่

The Role of Sangha in Adult Learning Management

พระมหาไชยา ปญญาโคโม

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

บทคัดย่อ

พระสงฆ์เป็นกลุ่มหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษามาแต่อดีตกาล โดยเฉพาะในส่วนของ การพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรม และยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาการศึกษาครอบคลุมไปจนถึง การศึกษาในระดับโรงเรียนปริยัติสามัญและในระดับโรงเรียนที่ขยายโอกาสให้กับชุมชนโดยรอบที่เรียกว่า บวร คือ บ้าน วัด และโรงเรียน จึงเห็นได้ว่า บ้านมีความเชื่อมโยงกับวัด และโรงเรียน โดยวัดเป็นจุด ศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้ จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนามีความสำคัญ อย่างมากต่อชุมชนในสังคมไทย ทั้งชุมชนในเชิงเครือญาติ และชุมชนแห่งการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งพระสงฆ์ ภารกิจได้ว่าเป็นผู้นำในการจัดการเรียนรู้กับกลุ่มผู้ใหญ่ซึ่งมีความหลากหลายในการพัฒนาชีวิตตามความ ต้องการของผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : บทบาทพระสงฆ์, การเรียนรู้ของผู้ใหญ่, เศรษฐกิจ

ABSTRACT

Monks have played a significant role in education since ancient times, particularly in the development of Buddhist scriptural studies (Pariyatti Dhamma). They have also contributed to educational advancements in secular schools, including Pariyatti Samanya schools and schools that extend educational opportunities to surrounding communities, known as the Bovern model, which integrates home (Ban), temple (Wat), and school (Rongrian). Temples serve as the central hubs of learning, illustrating the interconnectedness of homes, temples, and schools. Monks, as representatives of Buddhism, play a critical role in Thai communities, both as kinship networks and as centers for education and knowledge. Senior monks (Sangkhathikarn) are key leaders in facilitating adult education tailored to the diverse needs of adults. This education aims to support physical, mental, emotional, social, and economic development, addressing the holistic requirements of adult learners.

Keywords: Monks' Roles, Adult Learning, Economy

บทนำ

พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญทางด้านการศึกษามาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะในส่วนของการพัฒนาการศึกษาด้านปริยัติธรรมคือนักธรรมและบาลี และยังมีส่วนช่วยสำคัญในการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานครอบคลุมไปถึงโรงเรียนและนอกโรงเรียนให้กับชุมชนของแต่ละบริบทที่เรียกว่า บวร คือบ้าน วัด ราชการ หรือโรงเรียน จะเห็นได้ว่าบ้าน วัด และโรงเรียน มีความเชื่อมโยงกันตลอด โดยที่วัดเป็นจุดศูนย์กลาง หรือเป็นฐานในการจัดกิจกรรมการศึกษา หรือการจัดการศึกษาโดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน แต่ทุกวันนี้สังคมเปลี่ยนไปวัดหลายวัดไม่ได้เป็นแหล่งเรียนรู้เหมือนอย่างโบราณกาลกลายเป็นแหล่งมั่วสุม การค้าขาย พระสงฆ์ซึ่งพระสงฆ์ที่เป็นหัวหน้าในการปกครองคณะสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่จึงควรตระหนัก ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่วัดทุกระดับ ตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จนถึงจังหวัด รวมถึงเขตการปกครองในระดับภาค คณะหน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา สาธารณูปการ ก่อสร้างศาสนวัตถุภายในวัด และบริหารจัดการสงฆ์ที่อยู่ในเขตปกครอง เพื่อให้ชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข มีความปรองดองสามัคคีกัน อันเป็นเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนรู้หรือการจัดการศึกษาเป็นกระบวนการหนึ่งที่ประเทศที่เจริญแล้วได้นำมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ในประเทศของตนเองอย่างแพร่หลาย เนื่องจากว่าการเรียนรู้ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มีประสิทธิภาพที่สามารถนำมาต่อยอดพัฒนามนุษย์ให้เจริญงอกงามได้ทั้งทางกายภาพ ด้านสังคม จิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านกายภาพนั้นการเรียนรู้เป็นเครื่องมือทำให้มนุษย์รู้จักวิธีการพัฒนาสุขภาพร่างกายของตนทั้งด้านสุขอนามัย ตลอดจนการพัฒนาให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายที่อยู่ภายนอกทางอินทรีย์ทั้ง 5 ด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นประโยชน์ มิให้เกิดโทษ ทางด้านสังคม การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทำให้มนุษย์รู้จักพัฒนาความประพฤติ ทำให้มนุษย์ตั้งอยู่ในกฎเกณฑ์มีระเบียบวินัย ไม่ละเมิดกฎระเบียบทางสังคม

หน้าที่หลักของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ได้แก่การศึกษาหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา แล้วน้อมนำมาปฏิบัติตาม พร้อมทั้งนำหลักคำสอนมาเผยแผ่แก่ประชาชน สำหรับพระสงฆ์ไทยมีหน้าที่และบทบาทที่ต้องรับผิดชอบ ตามระเบียบของมหามหาเถรสมาคมได้จัดหน้าที่ของพระสงฆ์ไว้ดังนี้ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต)2532:70-71) ดังนี้

1. ด้านการปกครอง ได้แก่งานด้านการบริหารพระภิกษุสามเณร ซึ่งพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถจะได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะต่างๆ ตำแหน่งพระสมเด็จฯพระสังฆราช เป็นตำแหน่งสูงสุดรองลงมาคือเจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการแต่ละเจ้าคณะ มหาเถรสมาคม ถือว่าเป็นตำแหน่งปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย

2. ด้านการจัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนทั่วไป ได้แก่การบริหารและเป็นอาจารย์สอนตามสถาบันการศึกษาของสงฆ์ที่มีอยู่ ได้แก่มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย โรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา

3. ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่การสอน การอบรม การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม และการเขียนตำรา และการปฏิบัติธรรม โดยเผยแผ่ผ่านสื่อทางออนไลน์ เฟสบุค วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

4. ด้านการสาธารณูปการภายในวัด หมายถึง การเป็นผู้ดูแลการสร้างวัดวาอารามและการรักษาบูรณะซ่อมแซม

5. ด้านงานสาธารณสงเคราะห์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการทำประโยชน์แก่สังคมด้านต่างๆ เช่น การเป็นกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานฝ่ายพระสงฆ์ช่วยอบรมชาวบ้าน การจัดการศึกษาแก่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในวัด การต่อต้านยาเสพติด การบริจาคเงินทุนหน่วยงานกลุ่มต่าง ๆ ในองค์กรเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ตลอดจนการส่งเสริมวิชาชีพต่างๆ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในสถาบันพระพุทธศาสนา

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสถาบันศาสนา มีบทบาทมากในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนาซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมทางการศึกษา(พระมหาไชยา หัตถประกอบ.2560:46) โดยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและทำการสอนวิชาการต่างๆให้แก่บุคคลที่เข้าไปอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งการจัดการศึกษานั้นเริ่มมีบทบาทมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระเป็นผู้สอนวิชาภาษาบาลี ภาษาไทยและวิชาสามัญชั้นต้น(ธีระศักดิ์ อุปไมยอธิต.2557:15) ปัจจุบันการจัดการศึกษาในวัดมีอยู่ 3 รูปแบบ คือ

1.การศึกษาทางพระปริยัติธรรมทางตรง หมายถึงการจัดการเรียนการสอนแผนกธรรมบาลีเป็นการรักษาคำสอนทางพระพุทธศาสนาทางตรง เรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี มีการจัดการเรียนการสอนนอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งพระสงฆ์และฆราวาส พระสงฆ์ตามวัดต่างๆทั่วประเทศที่เป็นหลักแต่ละจังหวัดทั่วทั้งภูมิภาค ซึ่งปัจจุบันเพื่อเป็นการสนองพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงส่งเสริมให้พระราชาคณะที่เป็นเปรียญได้เรียนและสอบเลื่อนชั้นจนถึงเปรียญธรรม 9 ประโยค ซึ่งมีพระราชาคณะหลายรูปตลอดถึงสมเด็จพระราชาคณะที่มีอายุพรรษามากแล้วได้กลับมาเรียนนับเป็นมิติใหม่ทางการศึกษาภาษาบาลี ส่วนนักธรรมก็เป็นหน้าที่ของวัดแต่ละวัดที่พระสังฆาธิการจะต้องจัดการศึกษาให้กับพระภิกษุที่บวชเข้าไปศึกษาพระธรรมวินัย มีนักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาไปยังโรงเรียน สถาบันการศึกษาในชุมชนเพื่อให้คนเหล่านั้นได้เรียนธรรมศึกษาอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ชีวิตประจำวันได้

2.การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ มีการจัดการเรียนการสอนในวัดเป็นการจัดการเรียนการสอนนอกระบบ เพื่อเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรที่พลาดโอกาสทางการศึกษาได้ศึกษามีการจัดการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ตั้งแต่ระดับมัธยมจนถึงระดับอุดมศึกษา

3.การศึกษาแบบผสมผสาน เป็นการศึกษาแบบบูรณาการที่เปิดโอกาสให้ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุได้เข้าไปศึกษาในวัดเพื่อดับทุกข์ แก้ปัญหาชีวิต เช่น การจัดการเรียนการสอนกรรมฐานหลักสูตรครูสมาธิ ที่วัดธรรมมงคล หลักสูตรอบรมกรรมฐานเสริมสองใจ วัดปทุมวนาราม หลักสูตรอบรมกัมมัฏฐานที่วัดโสมนัสวิหาร หลักสูตรอบรมกรรมฐานที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นต้น

แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาและการเรียนรู้มีได้ในทุกช่วงวัยตั้งแต่เกิดจนตาย มิได้ถูกจำกัดสำหรับคนช่วงวัยใดวัยหนึ่ง หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกวัย(พระมหาไชยา หัตถประโกบ.(2560:12) ซึ่งนั้นรวมถึงบุคคลที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุด้วย การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยผู้ใหญ่รวมทั้งกลุ่มพระสงฆ์มีความจำเป็นและแตกต่างจากกลุ่มเป้าหมายช่วงวัยอื่น มีแนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่ การพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถ ประเมิน กำกับติดตามการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ด้วย ทั้งนี้ความเข้าใจดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างกลไกสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ด้วย เริ่มตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา เป็นต้น

ปรัชญาแนวคิดและทฤษฎีในการจัดการศึกษา

ในการที่พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้กับชุมชนใช้ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต โดยเชื่อว่าผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องซึ่งเชื่อกันว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษาคือชีวิต มนุษย์ต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย โดยระบบการศึกษาต้องพัฒนาบุคคลทุกช่วงวัย และสอดคล้องกับความต้องการของบุคคลในแต่ละช่วงชีวิต ทั้งการศึกษาทั้งสามระบบ เพื่อให้คนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สอดคล้องกับปรัชญาคิดเป็นของ โกวิท วัฒน ใต้ให้แนวคิดว่าการที่บุคคลจะดำรงชีวิตได้อย่างเป็นสุขได้ในสังคมนั้น ต้องเป็นผู้ที่คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม เช่น องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการคิด ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับตนเอง ด้านวิชาการ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมมาประกอบในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกที่เหมาะสมกับตนเองและสังคม(อัมพร พงษ์ กังสนานันท์.2550:276)

สรุปได้ว่า ในการจัดการศึกษาทุกระดับทุกระบบเพื่อพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจต้องใช้ปรัชญาเป็นตัวนำ โดยในยุคศตวรรษที่ 21 ต้องเน้นการศึกษาอย่างต่อเนื่องให้ความสำคัญกับผู้เรียนทุกระดับและหลากหลายยึดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพของกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

เป้าหมายการศึกษาตลอดชีวิต

ตามปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต ถือว่าบุคคลทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในช่วงวัยใด เพศใด อาชีพอะไร พื้นฐานมาจากอะไร ควรได้รับการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมให้เป็นคนเก่ง คนดี และมีความสุข ในยุคของการเปลี่ยนแปลง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป และการศึกษาที่คนควรได้รับคือการศึกษาอกระบบ และตามเรียกทฤษฎีนี้ว่า แอนดราโกจี(Andragogy) และอาชัญญา รัตนอุบล(2552: 12)ได้ให้นิยามไว้ว่า เป็นศิลป์และศาสตร์การช่วยให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) มโนทัศน์ของผู้เรียน (Self- Concept) ผู้ใหญ่จะมีลักษณะที่เติบโต ทั้งด้านร่างกายและมีวุฒิภาวะสูง มโนทัศน์ต่อตนเอง จะพัฒนาจากการพึ่งพาผู้อื่นไปเป็นการนำตนเอง เป็นตัวของตนเอง
- 2) ประสบการณ์ของผู้เรียน (Experience) ผู้ใหญ่มีวุฒิภาวะมากขึ้น มีประสบการณ์อย่างกว้างขวางที่จะเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีค่าของการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็จะมีพื้นฐานเปิดกว้างเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ
- 3) ความพร้อมที่จะเรียน (Readiness) ผู้ใหญ่จะมีความพร้อมที่จะเรียน เมื่อรู้สึกว่าการเรียนจำเป็นต่อการพัฒนาและสถานภาพทางสังคมของตน
- 4) ผู้ใหญ่ยึดเป็นปัญหาเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มุ่งเอาความรู้ไปใช้ทันที

ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่

ในการจัดการศึกษาให้กับชุมชน เนื่องจากชุมชนมีความหลากหลายควรใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่(Modern Adult Learning Theory) ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้ คือ (Kowles, 1978:31 (สุวัฒน์ สุวัฒนวงศ์. 2553: 248)

1. ความต้องการและความสนใจ (Needs and interests) ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีถ้าหากว่าตรงกับความต้องการและความสนใจในประสบการณ์ที่ผ่านมา เขาก็จะเกิดความพึงพอใจ เพราะฉะนั้นควรจะมีการเริ่มต้นในสิ่งเหล่านี้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทั้งหลายเพื่อให้ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้นั้นจะต้องคำนึงถึงสิ่งนี้ด้วยเสมอ
2. สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตผู้ใหญ่ (Life Situations) การเรียนรู้ผู้ใหญ่จะได้ผลดีถ้าหากถือเอาตัวผู้ใหญ่เป็นศูนย์กลางในการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมเพื่อการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรจะยึดถือเอาสถานการณ์ทั้งหลายในชีวิตผู้ใหญ่เป็นหลักสำคัญ
3. วิเคราะห์ประสบการณ์ (Analysis of Experience) เนื่องจากประสบการณ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่ามากที่สุดสำหรับผู้ใหญ่ ดังนั้น วิธีการหลักสำคัญคือวิเคราะห์ถึงประสบการณ์ของผู้ใหญ่แต่ละคนอย่างละเอียดว่ามีส่วนไหนของประสบการณ์ที่สามารถนำมาใช้ได้ แล้วจึงหาทางนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป
4. ผู้ใหญ่ต้องการเป็นผู้นำตนเอง (Self-Directing) ความต้องการที่อยู่ในส่วนลึกของผู้ใหญ่ก็คือการมีความรู้สึกที่สามารถนำตนเองได้

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference) ความแตกต่างระหว่างบุคคล จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆในแต่ละบุคคลเมื่ออายุเพิ่มขึ้น

สรุปว่า ผู้ใหญ่ สามารถเรียนรู้ไปต่อยอดจากประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้วเพื่อให้เกิดคุณค่าแก่ชีวิตทั้ง 4 ด้านคือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านอารมณ์ ด้านสังคม และเศรษฐกิจ

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีหลายรูปแบบที่พระสงฆ์สามารถเข้าไปช่วยในการจัดกิจกรรมการศึกษาให้กับกลุ่มต่างๆให้ประสบผลสำเร็จ เช่นกลุ่มเยาวชน มีการฝึกอบรมธรรมะ ให้แนวทางการศึกษาทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิตแก่กลุ่มเด็กและเยาวชนตลอดถึงผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ เช่นการจัดอบรมกรรมฐาน การจัดอบรมเข้าค่ายคุณธรรมแก่เด็กนักเรียน การสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นต้น

ขั้นตอนและวิธีการจัดการเรียนรู้

ในการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยพระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วม ควรคำนึงถึงความต้องการและความเหมาะสมของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรม โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ดังนี้

1. การวางแผน (Planing)

1.1 ตั้งคณะกรรมการระวางการจัดทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ กำหนด วัน เวลา สถานที่ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้

1.2 ประกาศรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

1.3 จัดประชุมคณะกรรมการทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์

1.4 ประชุมผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2. ขั้นเตรียมการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Prepear) ดำเนินการดังนี้

2.1 กำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรม

2.2 วางแผนการจัดการเรียนรู้

2.3 จัดเตรียมสถานที่ร่วมกัน

2.4 จัดเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์

2.5 ตรวจสอบสภาพเครื่องมือ

2.6 กำหนดค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม

2.7 มีการแบ่งกลุ่ม ตั้งคณะกรรมการมอบหมายหน้าที่

2.8 มีการศึกษาวางแผนกิจกรรมไว้ล่วงหน้า

2.9 มีการกำหนดกิจกรรมไว้ล่วงหน้า

3. ขั้นตอนแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เน้นความหลากหลาย ยืดหยุ่น ผสมผสาน บูรณาการ วิธีการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน มุ่งประสบการณ์ให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามอัธยาศัย

สามารถวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3.1 เน้นกระบวนการกลุ่ม การทำงานเป็นทีม สามารถเรียนรู้เป็นกลุ่ม

3.2 มีการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณพันธ์ เฟื่องศรี(2553:122)

4. ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Activities)

4.1 ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ใช้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง เช่น วัด บ้าน สถานศึกษา ให้มี

กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามอัธยาศัย

4.2 มีส่วนร่วมในการเรียนรู้เป็นกลุ่ม

4.3 นำปัญหาหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน มาเป็นประเด็นในการวิเคราะห์แลกเปลี่ยนเรียนรู้

หาทางแก้ปัญหาร่วมกัน

4.4 มีการนำเข้าสู่บทเรียน เข้าสู่เนื้อหา กระบวนการเรียนรู้ เก็บรวบรวม วิเคราะห์

สรุปผล

5. ขั้นตอนประเมินผล(Evoloution)

5.1 ประเมินด้วยการสังเกตเข้าร่วมกิจกรรม

5.2 แนะนำประเมินผลร่วมกัน

5.3 จากงานที่ได้รับมอบหมาย

ในการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1. ปรัชญาและทฤษฎี

องค์ประกอบที่ 2 หลักการและเป้าหมายในการจัดการศึกษา

องค์ประกอบที่ 3 กิจกรรมในการจัดการศึกษา

องค์ประกอบที่ 4 การจัดการเรียนรู้

องค์ประกอบที่ 5 แหล่งเรียนรู้

องค์ประกอบที่ 6 การมีส่วนร่วม/ชุมชน

องค์ประกอบที่ 7 การบริหารและจัดการศึกษา

ปรัชญาการศึกษาตลอดชีวิต

ทฤษฎีกิจกรรม

พระสงฆ์กับการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่

1. กิจกรรมการเรียนรู้

2. กิจกรรมส่งเสริมความมั่นคงในการดำรงชีวิต

3. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาทางด้านจิตใจ

4. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาทางด้านร่างกาย

5. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ

6. กิจกรรมส่งเสริมพัฒนาทางด้านสังคม

1. ขั้ววางแผน

2. ขั้วเตรียมการ

3. ขั้วออกแบบกิจกรรม

4. ขั้วจัดกิจกรรม

5. การวัดและการประเมินผล

1. หลักการทางศาสนาให้ละชั่ว ทำดี จิตใจให้ผ่องใส

2. เป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

3. จัดตาม พ.ร.บ.การศึกษา 2542 แก้ไขเพิ่มเติม 2545

4. จัดตามความต้องการของผู้ใหญ่

1. องค์การภาครัฐ เอกชน

2. สถาบันการศึกษา / พระสงฆ์

1. องค์กรภาครัฐ เอกชน

2. ชุมชน องค์กรภาครัฐและเอกชน

3. พิพิธภัณฑ์ โบราณสถานในวัด

4. Informal learning

บรรณานุกรม

- กรมประชาสัมพันธ์. (2545). สถิติสวัสดิการและงานประชาสงเคราะห์: เอกสารวิชาการลำดับที่ 6 607เล่มที่ 5 / 2545.
- กรมวิชาการ. (2544). สังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ กรุงเทพฯ:คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมอนามัย. (2550). รายงานผลการดำเนินงานปี พ.ศ. 2550. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว.
- กรมอนามัยผู้สูงอายุ (2559). การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข.
- กัญญารัตน์ โคจร. (2555). รูปแบบการเรียนรู้การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กฤษณพันธ์ เพ็งศรี. (2553). รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสำหรับผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- เกษม ตันติผลาชีวะ; และ กุลยา ตันติผลาชีวะ. (2528). การรักษาสุขภาพในวัยสูงอายุ. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์
- เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2553). Super Change สร้างคนรุ่นใหม่เพื่อไปสร้างชาติ. กรุงเทพมหานคร: ภาพการพิมพ์.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2545). แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่2 (พ.ศ.2545-2564). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการสำนักนายกรัฐมนตรี.
- คำจันทร์ ร่มเย็น. (2550). การศึกษาความหว้าเหว และการพัฒนาโปรแกรมเพื่อลดความหว้าเหวผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุวัดราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จิราภรณ์ ใจสบาย. (2553). พฤติกรรมการดูแลตนเองและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชนภัช ลิ้มสืบเชื้อ. (2553). การศึกษาและพัฒนาการเห็นคุณค่าตนเองของผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ชวลิต ชูกำแพง. (2551). การพัฒนาหลักสูตร – มหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2542). รายงานการวิจัยระบบบริหารจัดการเพื่อการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีที่สอดคล้องกับ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติพ.ศ.2542 (เอกสารอัดสำเนา)

วิกฤตสิ่งแวดล้อมไทยในแง่มุมทางสังคมวิทยา Thailand's Environmental Crisis in Sociological Aspects

พระมหาชัยวัฒน์ ชยธมโม

Phramahachaiwat Chayathammo

ธนวัฒน์ แก่นทอง

Thanawat Kaenthong

อรรถพล วงศ์กระจ่าง

Attapon Wongkrajang

สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร

Supreecha Chamnanphuttiophon

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมศาสตร์

Mahamakut Buddhist University, Srithammasokkaraj Campus

Corresponding author, e-mail : attapon.won@student.mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์วิกฤตสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจากมุมมองทางสังคมวิทยา โดยเน้นถึงสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ มลพิษทางสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน บทความยังกล่าวถึงแนวคิด “สังคมเสี่ยง” ที่พัฒนาขึ้นโดย Ulrich Beck ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงใหม่ ๆ ที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์หลายด้าน เช่น วิกฤตน้ำท่วม การระบาดของปลาหมอหางดำ และเหตุการณ์ระเบิดที่โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกในจังหวัดระยอง บทความนี้ได้วิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของวิกฤตการณ์เหล่านี้ รวมถึงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา

คำสำคัญ วิกฤตสิ่งแวดล้อม, หลักพุทธธรรม, แนวทางการแก้ไขปัญหา

ABSTRACT

This paper analyzes the environmental crisis in Thailand from a sociological perspective, focusing on the causes, impacts, and solutions to various problems that are currently occurring, such as climate change, biodiversity loss, and climate change. Environmental pollution and unsustainable use of resources. The article also discusses the concept of The "risk society" developed by Ulrich Beck, which points out new risks

arising from social, economic and technological processes. Thailand is facing many crises, such as the flood crisis. The outbreak of black-chinned cichlids and the explosion at a plastic pellet factory in Rayong province. This article analyzes the causes and effects of these crises and proposes solutions.

Keywords: Environmental crisis, Buddhism, proposes solutions

บทนำ

ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมโลกเป็นประเด็นที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งมีชีวิตทั่วโลก วิกฤตนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะปัญหาทางกายภาพอย่างการสูญเสียถิ่นที่อยู่หรือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงปัญหาสังคมและเศรษฐกิจที่ลึกซึ้ง เช่น ความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากร ปัญหาสุขภาพ และผลกระทบทางเศรษฐกิจจากการจัดการทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมโลกเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและมีหลายมิติ ไม่เพียงแต่การทำลายธรรมชาติและระบบนิเวศ แต่ยังรวมถึงผลกระทบทางสังคมและเศรษฐกิจด้วย เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (climate change) ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับน้ำทะเล การเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล และความถี่ของภัยพิบัติทางธรรมชาติการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์และพืชก็ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง นำไปสู่ปัญหาความเสี่ยงทางสังคมที่เผชิญกับความเสี่ยงใหม่ ๆ จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การพัฒนาอุตสาหกรรม และโลกาภิวัตน์ชี้ให้เห็นว่าความเสี่ยงในยุคปัจจุบันแตกต่างจากความเสี่ยงในอดีต เนื่องจากเป็นความเสี่ยงที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีมากขึ้น (อนุสรณ์ พัทธ, 2564) ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์หลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจอย่างรุนแรง ทั้งวิกฤตน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ การระบาดของปลาน้ำเค็มดำที่ทำลายระบบนิเวศ และเหตุการณ์ระเบิดที่โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกในจังหวัดระยอง บทความนี้จะวิเคราะห์สาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการแก้ไขปัญหาของวิกฤตการณ์เหล่านี้ วิกฤตน้ำท่วมน้ำท่วมเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นประจำในประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน ปีนี้ น้ำท่วมได้สร้างความเสียหายอย่างมากในภาคเหนือและภาคกลาง สาเหตุหลักมาจากปริมาณฝนที่ตกหนักเกินกว่าความสามารถในการระบายน้ำของระบบชลประทาน นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังทำให้ปัญหาน้ำท่วมรุนแรงขึ้น ผลกระทบของน้ำท่วมไม่เพียงแต่ทำลายทรัพย์สินและพืชผลทางการเกษตร แต่ยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความเป็นอยู่ของประชาชน ปลาน้ำเค็มดำ ปลาน้ำเค็มดำเป็นสายพันธุ์รุกรานที่เข้ามาในแหล่งน้ำธรรมชาติของประเทศไทย การระบาดของปลาชนิดนี้ได้ทำลายระบบนิเวศและส่งผลกระทบต่อการประมงและการเกษตร ปลาน้ำเค็มดำมีความสามารถในการปรับตัวสูงและสามารถขยายพันธุ์ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การควบคุมการระบาดเป็นไปได้ยาก การแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น การใช้สารเคมี การควบคุมทางชีวภาพ และการจัดการแหล่งน้ำ เหตุการณ์โรงงานระเบิด เหตุการณ์ระเบิดที่โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกในจังหวัดระยองเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้สร้างความเสียหายอย่างมากและมีผู้บาดเจ็บหลายราย สาเหตุของการระเบิดยังอยู่ระหว่าง

การสอบสวน แต่เบื้องต้นคาดว่าเกิดจากความผิดพลาดในการจัดการสารเคมี เหตุการณ์นี้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยในโรงงานอุตสาหกรรม การป้องกันเหตุการณ์ในอนาคตจำเป็นต้องมีการตรวจสอบและปรับปรุงมาตรการความปลอดภัยอย่างเข้มงวด (ธราธร รัตนภูมิ ศร, 2567)

วิกฤตสิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาวะที่สิ่งแวดล้อมได้รับผลกระทบเชิงลบอย่างรุนแรงจากกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้พลังงานฟอสซิล การทิ้งขยะและมลพิษต่าง ๆ ลงสู่แหล่งน้ำ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ปัญหาเหล่านี้ทำให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติ ระบบนิเวศ และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในประเทศไทย มีนักวิชาการที่อธิบายเกี่ยวกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมหลายท่าน หนึ่งในนั้นคือ ศาสตราจารย์ ดร. อนันท์ กาญจนพันธุ์ ซึ่งได้กล่าวถึงการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่ไม่ยั่งยืน โดยได้เน้นย้ำถึงผลกระทบที่เกิดจากการบริโภคทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่สมดุล และการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ขาดความรับผิดชอบ (อนันท์ กาญจนพันธุ์, 2561) อีกท่านหนึ่งคือ ศาสตราจารย์ ดร. พิชัย สอนแจ้ง ซึ่งได้วิเคราะห์วิกฤตสิ่งแวดล้อมผ่านมุมมองของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนานโยบายเพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม (พิชัย สอนแจ้ง, 2562) ทั้งสองท่านได้อธิบายถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยและความสำคัญของการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้นวิกฤตสิ่งแวดล้อมจึงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและระบบนิเวศของโลก โดยวิกฤตนี้ครอบคลุมถึงหลายปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีความรุนแรงและเป็นอันตรายต่อมนุษย์ สัตว์ และพืชทั่วโลก ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญต่างๆ ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) เป็นหนึ่งในปัญหาหลักที่โลกกำลังเผชิญอยู่ การปล่อยก๊าซเรือนกระจกจากการเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิล การตัดไม้ทำลายป่า และการเลี้ยงสัตว์ในปริมาณมาก เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อุณหภูมิโลกเพิ่มสูงขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบฝนฟ้า พายุ และเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น ปัญหานี้ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชีวิตของมนุษย์และสัตว์หลายชนิดที่ต้องสูญเสียที่อยู่อาศัย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมีผลกระทบอย่างรุนแรงต่อประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของฝน และการเกิดพายุที่ถี่และรุนแรงขึ้น ซึ่งเกิดจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกและการตัดไม้ทำลายป่า (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ [UNDP], 2011; ธนากรโลก, 2019) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ อุณหภูมิทั่วโลกเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดปรากฏการณ์โลกร้อน (Global Warming) ซึ่งส่งผลให้เกิดการละลายของน้ำแข็งที่ขั้วโลกและภูเขา น้ำแข็ง ทำให้ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น และทำลายถิ่นที่อยู่ของสัตว์และพืชหลายชนิด การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิทั่วโลกซึ่งนำไปสู่การละลายของน้ำแข็งขั้วโลกและระดับน้ำทะเลที่สูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตในหลายพื้นที่ รวมถึงประเทศไทย (คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ [IPCC] 2021; โครงการ

สิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ [UNEP] 2019)รูปแบบของสภาพอากาศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดภัยธรรมชาติบ่อยครั้งและรุนแรงขึ้น เช่น พายุเฮอริเคน พายุไซโคลน น้ำท่วม ภัยแล้ง และไฟป่า การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตทั้งในน้ำและบนบก สัตว์และพืชหลายชนิดต้องเผชิญกับการสูญเสียดินที่อยู่หรือการปรับตัวไม่ทัน ทำให้เกิดการสูญพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตร การประมง และอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาสภาพอากาศ นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความไม่มั่นคงด้านอาหาร น้ำ และทรัพยากรอื่นๆ ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและการอพยพของประชากร การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยและการล่าสัตว์มากเกินไป ส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง สัตว์และพืชหลายชนิดสูญพันธุ์หรือใกล้สูญพันธุ์ การสูญเสียดังกล่าวหลายทางชีวภาพนี้ทำให้ระบบนิเวศไม่สามารถทำงานได้อย่างสมบูรณ์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อทั้งมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มลพิษทางอากาศ น้ำ และดินเกิดจากการปล่อยสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม การใช้สารเคมีในการเกษตร และการทิ้งขยะพลาสติก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และทำลายระบบนิเวศ การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ต้องการการจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ การลดการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล และการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขนาดและไม่ยั่งยืน เช่น การตัดไม้ทำลายป่าและการใช้พลังงานฟอสซิล ได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากในระยะยาว รวมถึงการเสื่อมสภาพของดินและน้ำ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และอนุรักษ์พันธุ์พืช, 2563; องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ [FAO], 2564). การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้สามารถรักษาระบบนิเวศและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้

2. การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity Loss) หมายถึงการลดลงหรือการสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดในระบบนิเวศต่าง ๆ ทั่วโลก ความหลากหลายทางชีวภาพหมายถึงการมีอยู่ของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดในธรรมชาติ รวมถึงพืช สัตว์ จุลินทรีย์ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของโลก รวมถึงประเทศไทย เป็นผลมาจากกิจกรรมของมนุษย์ที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม ซึ่งมีผลกระทบต่อการอยู่รอดของพืชและสัตว์หลายชนิด (ONEP, 2562 ; UNEP, 2563). เช่น การทำลายถิ่นที่อยู่อาศัย การตัดไม้ทำลายป่า การแผ้วถางพื้นที่เพื่อการเกษตร และการพัฒนาเมืองทำให้สิ่งมีชีวิตสูญเสียดินที่อยู่อาศัย และไม่สามารถปรับตัวได้ทัน ส่งผลให้หลายชนิดสูญพันธุ์ การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศทำให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดต้องเผชิญกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เช่น อุณหภูมิที่สูงขึ้น น้ำแข็งละลาย และภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตไม่สามารถปรับตัวและอยู่รอดได้ มลพิษทางสิ่งแวดล้อม มลพิษจากการปล่อยสารเคมีที่เป็นพิษลงในน้ำ อากาศ และดิน ทำลายระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ในนั้น รวมถึงการปนเปื้อนของพลาสติกและขยะในมหาสมุทรที่ทำให้สัตว์ทะเลได้รับอันตราย การใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน การล่าสัตว์ การจับปลามากเกินไป และการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์อย่างไม่ยั่งยืน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติหมดไปและสิ่งมีชีวิตสูญพันธุ์ไปจากธรรมชาติ การนำสายพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาในระบบนิเวศ การนำสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นเข้ามาในระบบนิเวศใหม่ เช่น สัตว์และพืชชนิดใหม่ที่อาจกลายเป็นชนิดรุกราน ทำให้สิ่งมีชีวิตในท้องถิ่นเสียสมดุลและเกิดการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์ท้องถิ่น ผลกระทบของการ

สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพส่งผลกระทบต่อการทำงานของระบบนิเวศ เมื่อถิ่นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตถูกทำลาย สิ่งมีชีวิตหลายชนิดอาจสูญพันธุ์อย่างถาวร ซึ่งเป็นการสูญเสียที่ไม่สามารถฟื้นฟูได้ (โชอี, บรูค, และแบรดชอร์, 2010) นอกจากนี้ ระบบนิเวศที่สมบูรณ์ต้องพึ่งพาความหลากหลายทางชีวภาพในการทำงาน เช่น การผสมเกสร การหมุนเวียนสารอาหาร และการควบคุมศัตรูพืช ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหารและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ONEP, 2562) การสูญเสียชนิดพันธุ์ทำให้ระบบนิเวศไม่สามารถทำงานได้เต็มที่และเสี่ยงต่อการล่มสลายของระบบนิเวศทั้งหมด (ทิลแมนและคณะ, 2014)

3. สังคมเสี่ยง (Risk Society) เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นโดยนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน Ulrich Beck ในช่วงปลายศตวรรษที่ 20 ซึ่งกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคปัจจุบันที่เผชิญกับความเสี่ยงใหม่ ๆ จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การพัฒนาอุตสาหกรรม และโลกาภิวัตน์ แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นว่าความเสี่ยงในยุคปัจจุบันแตกต่างจากความเสี่ยงในอดีต เนื่องจากเป็นความเสี่ยงที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีมากขึ้น ลักษณะสำคัญของสังคมเสี่ยง

3.1 ความไม่แน่นอนและความเสี่ยงที่แพร่หลาย (Widespread Uncertainty and Risk) หมายถึงสถานการณ์ที่ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนเกี่ยวกับผลกระทบต่างๆ ในสังคมสมัยใหม่ได้ขยายตัวและกระจายไปทั่วทุกภาคส่วนของชีวิตประจำวัน เป็นสถานะที่ผู้คนในสังคมปัจจุบันต้องเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงที่มาจากหลากหลายแหล่ง เช่น เศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ซึ่งการคาดการณ์และควบคุมผลกระทบเหล่านี้เป็นเรื่องที่ยากขึ้นในโลกที่ซับซ้อนและเชื่อมโยงกันมากขึ้น (เบ็ค, 1992) นอกจากนี้ ความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ โรคระบาด หรือวิกฤตเศรษฐกิจโลกยังส่งผลกระทบต่อระดับบุคคลและระดับสังคม (วิจารณ์ พานิช, 2553) ความไม่แน่นอนเหล่านี้ทำให้มนุษย์ต้องพัฒนากลไกการปรับตัวและเตรียมรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [NESDC], 2564). ตัวอย่างของความไม่แน่นอนและความเสี่ยงที่แพร่หลาย การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) ภาวะโลกร้อนและการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศทำให้เกิดภัยธรรมชาติที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้ เช่น น้ำท่วม พายุรุนแรง และภัยแล้ง ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนทั่วโลก เศรษฐกิจและการเงิน (Economic and Financial Risks) วิกฤตการณ์ทางการเงิน เช่น วิกฤตเศรษฐกิจโลก การผันผวนของตลาดหุ้น และการล่มสลายของธุรกิจขนาดใหญ่ ทำให้ผู้คนเผชิญกับความไม่มั่นคงในด้านการงาน รายได้ และอนาคตทางการเงินของตนเอง การแพร่ระบาดของโรค (Pandemics and Health Risks) การระบาดของโรคใหม่ๆ เช่น COVID-19 แสดงให้เห็นถึงความเสี่ยงด้านสุขภาพที่แพร่หลายทั่วโลก ซึ่งสามารถส่งผลกระทบต่อทั้งระบบสาธารณสุข เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตประจำวันของผู้คน ความไม่มั่นคงทางการเมืองและสังคม (Political and Social Instability) ความขัดแย้งทางการเมือง การประท้วง และสงครามต่าง ๆ ก่อให้เกิดความไม่แน่นอนในหลายพื้นที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชนและเสถียรภาพของประเทศ เทคโนโลยีและความปลอดภัยทางไซเบอร์ (Technological and Cyber Risks) จึงเป็นประเด็นที่สำคัญในยุคปัจจุบัน แม้ว่าการพัฒนาเทคโนโลยี

ใหม่ ๆ จะสร้างความสะดวกสบายและเพิ่มประสิทธิภาพในหลายด้าน แต่ก็ได้นำมาซึ่งความเสี่ยงในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น การโจมตีทางไซเบอร์ การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล และความเสี่ยงที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้จากการใช้เทคโนโลยีที่ซับซ้อน (เกษมสุข, 2564) โดยเฉพาะในประเทศไทย การโจมตีทางไซเบอร์มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในหลายอุตสาหกรรม เช่น การธนาคาร การขนส่ง และระบบสาธารณสุข ซึ่งจำเป็นต้องมีมาตรการป้องกันที่ทันสมัยและครอบคลุม (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ [ETDA], 2565). เทคโนโลยีใหม่ ๆ อาจนำมาซึ่งความเสี่ยงทางไซเบอร์ที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้อย่างสมบูรณ์

3.2 ความเสี่ยงที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Risks) มักเกิดจากการกระทำหรือกิจกรรมของมนุษย์ที่ส่งผลกระทบต่อสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ความเสี่ยงเหล่านี้รวมถึงการทำลายสิ่งแวดล้อมจากอุตสาหกรรม การใช้ทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน และการพัฒนาเมืองที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบระยะยาว (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2564) ในประเทศไทย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือการตัดไม้ทำลายป่าและการสร้างโรงงานที่ไม่มีมาตรการป้องกันมลพิษที่เพียงพอ ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและสุขภาพของประชาชน (สภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ [NESDC], 2563). กิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ที่สร้างความเสี่ยงนี้อาจเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมหรือการใช้งานทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน ตัวอย่างของความเสี่ยงที่มนุษย์สร้างขึ้น อุบัติเหตุอุตสาหกรรม (Industrial Accidents) อุบัติเหตุในโรงงานหรือสถานประกอบการอุตสาหกรรม เช่น การระเบิดที่โรงงานสารเคมี หรือการรั่วไหลของสารพิษที่สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมและทำให้เกิดความสูญเสียทางชีวิตและทรัพย์สิน การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate Change) กิจกรรมของมนุษย์ เช่น การเผาไหม้เชื้อเพลิงฟอสซิล การตัดไม้ทำลายป่า และการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งนำไปสู่ภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้น มลพิษทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Pollution) การปล่อยสารเคมีและของเสียจากกิจกรรมอุตสาหกรรม การเกษตร และเมือง ทำให้เกิดมลพิษในอากาศ น้ำ และดิน ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสัตว์ รวมถึงสิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติทางนิวเคลียร์ (Nuclear Disasters) การเกิดอุบัติเหตุที่โรงงานนิวเคลียร์ เช่น เหตุการณ์ที่เชอร์โนบิลหรือฟูกูชิมะ เป็นตัวอย่างของความเสี่ยงที่เกิดจากการใช้งานพลังงานนิวเคลียร์ ซึ่งสามารถทำลายสิ่งแวดล้อมในวงกว้างและส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้คนเป็นเวลานาน การพัฒนาเมืองอย่างไม่มีมีการควบคุม (Uncontrolled Urbanization) การเติบโตของเมืองอย่างรวดเร็วโดยขาดการวางแผน ทำให้เกิดปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยแออัด การขาดแคลนทรัพยากร และปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การสูญเสียพื้นที่สีเขียวและการจัดการขยะไม่เพียงพอ ความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีและไซเบอร์ (Technological and Cyber Risks) การพึ่งพาเทคโนโลยีมากเกินไป เช่น ระบบคอมพิวเตอร์หรือโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการถูกโจมตีทางไซเบอร์ ข้อมูลรั่วไหล และการสูญเสียข้อมูลสำคัญ อาวุธและสงคราม (Weapons and Warfare) การพัฒนาและการใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ รวมถึงสงครามต่างๆ สร้างความเสียหายต่อทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ระเบิดนิวเคลียร์หรืออาวุธเคมีที่ทำลายชีวิตและระบบนิเวศน์ ผลกระทบของความเสี่ยงที่มนุษย์สร้างขึ้น ผลกระทบต่อสุขภาพ มลพิษและอุบัติเหตุอุตสาหกรรมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ทั้งทางตรง

และทางอ้อม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การกระทำของมนุษย์สามารถทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง เช่น การปนเปื้อนของน้ำและดิน การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ และการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพ ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ อุบัติเหตุทางอุตสาหกรรมและภัยพิบัติต่างๆ ทำให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจทั้งในระดับบุคคลและระดับประเทศ ผลกระทบทางสังคม ความเสี่ยงที่มนุษย์สร้างขึ้นสามารถสร้างความไม่มั่นคงในสังคม ทำให้เกิดความขัดแย้งและปัญหาทางสังคม เช่น การย้ายถิ่นฐานและความไม่เท่าเทียม การจัดการความเสี่ยงที่มนุษย์สร้างขึ้นในประเทศไทยเน้นการพัฒนานโยบายและกฎหมายที่เข้มงวดเพื่อควบคุมการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ เช่น การออกกฎหมายควบคุมมลพิษทางอากาศและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม [DEQP], 2564) นอกจากนี้ รัฐบาลยังส่งเสริมการใช้งานเทคโนโลยีที่ปลอดภัยและยั่งยืน เช่น การพัฒนาโครงการพลังงานหมุนเวียนและการสนับสนุนเทคโนโลยีที่ลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (กระทรวงพลังงาน, 2563) สังคมก็ได้รับการกระตุ้นให้มีการตระหนักถึงผลกระทบจากกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์และร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (สศช., 2563)

สรุปผลกระทบของสังคมเสี่ยง ความวิตกกังวลและความไม่มั่นคง (Anxiety and Insecurity) การที่สังคมต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่มากขึ้นและไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้เกิดความวิตกกังวลและความไม่มั่นคงในหมู่ประชาชน ส่งผลให้คนรู้สึกไม่ปลอดภัยและกังวลเกี่ยวกับอนาคตมากขึ้น ความไม่เท่าเทียมในการจัดการความเสี่ยง (Inequality in Risk Management) ความเสี่ยงในสังคมเสี่ยงไม่ได้ถูกกระจายอย่างเท่าเทียมกัน คนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่ามักจะมีโอกาสในการป้องกันหรือหลีกเลี่ยงความเสี่ยงได้ดีกว่า ในขณะที่กลุ่มคนที่มีรายได้น้อยหรืออยู่ในพื้นที่เสี่ยงภัยจะได้รับผลกระทบมากกว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม (Social Structural Changes) สังคมเสี่ยงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างสังคม เช่น การเพิ่มขึ้นของนโยบายสาธารณะที่เน้นการจัดการความเสี่ยง การเพิ่มการควบคุมทางด้านกฎหมายและกฎระเบียบ การเกิดกลุ่มประชากรที่ต้องการให้มีการคุ้มครองด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และแนวทางในการจัดการกับสังคมเสี่ยงโดยการสร้างความรู้และการศึกษา (Knowledge and Education) สร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับความเสี่ยงในยุคปัจจุบัน เพื่อให้ประชาชนสามารถรับมือและป้องกันตนเองจากความเสี่ยงได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนานโยบายที่ยั่งยืน (Sustainable Policy Development) รัฐบาลและองค์กรต่าง ๆ ควรพัฒนานโยบายและมาตรการที่เน้นความยั่งยืน เพื่อลดความเสี่ยงจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเทคโนโลยีที่ปลอดภัย การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน (Community Resilience) การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเพื่อรับมือกับความเสี่ยงต่าง ๆ ผ่านการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ การเพิ่มการเข้าถึงทรัพยากรและข้อมูลในการจัดการความเสี่ยง

4. หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการปรับตัวจากปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม หลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้เพื่อแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมมีหลายข้อที่เน้นเรื่องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน การมีสติในการใช้ทรัพยากร และการสร้างความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หลักธรรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมที่สอดคล้องกับการแก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อม ได้แก่ **หลักอริยสัจ 4** (Four Noble Truths) ทุกข์ (Dukkha) วิกฤตสิ่งแวดล้อมเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ที่ไม่เคารพธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การใช้ทรัพยากรเกินความจำเป็น ซึ่งก่อให้เกิดความทุกข์ทั้งทางสิ่งแวดล้อมและทางสังคม สมุทัย (Samudaya) สาเหตุของทุกข์มาจากความโลภ ความอยากได้ และการแสวงหาประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติ นิโรธ (Nirodha) การหยุดยั้งทุกข์ คือการหยุดใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน หยุดการเบียดเบียนธรรมชาติ และสร้างสมดุลในการใช้ชีวิตที่ไม่เกินความจำเป็น มรรค (Magga) แนวทางปฏิบัติเพื่อหยุดยั้งทุกข์ ได้แก่ การใช้หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือการเดินสายกลางในการใช้ทรัพยากร และการมีเมตตาต่อสิ่งแวดล้อม **หลักอิทธิบาท 4** (Four Paths to Success) การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนสามารถอิงกับหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นแนวทางสู่ความสำเร็จในการจัดการปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ฉันทะ (Chanda) ความพอใจในการดูแลสิ่งแวดล้อม การมีความปรารถนาที่จะรักษาธรรมชาติอย่างยั่งยืน วิริยะ (Viriya) ความพยายามในการอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติ รวมถึงการพัฒนานโยบายเพื่อสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน จิตตะ (Citta) การมีสติและสมาธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร การคิดอย่างรอบคอบก่อนกระทำการใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วิมังสา (Vimamsa) การพิจารณาและไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ของการกระทำต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม และการวางแผนอนาคตเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน **หลักพรหมวิหาร 4** (Four Divine Abidings) การดำเนินชีวิตโดยใช้หลักพรหมวิหาร 4 สามารถช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมตตา (Loving-kindness) ความรักและความปรารถนาดีต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย การช่วยอนุรักษ์และปกป้องธรรมชาติ กรุณา (Compassion) ความเห็นอกเห็นใจต่อความทุกข์ของสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ การไม่เบียดเบียนและทำลายสิ่งแวดล้อม มุทิตา (Sympathetic Joy) ยินดีในความสมบูรณ์ของธรรมชาติ การเห็นคุณค่าในสิ่งแวดล้อมที่สวยงามและสมดุล อุเบกขา (Equanimity) ความสงบและสมดุลในการใช้ชีวิต การใช้ทรัพยากรโดยไม่โลภและไม่เบียดเบียนธรรมชาติ **หลักโยนิโสมนสิการ** (Wise Reflection) โยนิโสมนสิการหมายถึงการคิดอย่างรอบคอบและมีเหตุผล เมื่อมนุษย์พิจารณาถึงผลกระทบของการใช้ทรัพยากรและการทำลายธรรมชาติ การมีโยนิโสมนสิการจะช่วยให้เราเข้าใจถึงผลลัพธ์ในระยะยาวของการกระทำ และเลือกแนวทางที่ไม่ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม **หลักปญจศีล** (Five Precepts) การดำเนินชีวิตตามหลักปญจศีลสามารถนำมาปรับใช้กับการดูแลสิ่งแวดล้อมได้ โดยเฉพาะศีลข้อที่ 1 ศีลข้อที่ 1 ห้ามฆ่าสัตว์ ซึ่งสามารถตีความว่าเป็นการไม่ทำร้ายหรือเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตและธรรมชาติ การเคารพชีวิตของทุกสิ่งที่มีอยู่ในระบบนิเวศ **หลักสัมมาทิฐิ** (Right View) เป็นหลักธรรมที่เน้นการมีมุมมองที่ถูกต้องต่อสิ่งต่าง ๆ รวมถึงการมีทัศนคติที่ถูกต้องต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หลักการนี้สอนให้ตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาความสมดุลของธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (ประยูรธ ปรยุตโต,

2559) ในประเทศไทย มีการส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดนี้ โดยผ่านการรณรงค์และนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืน (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม [MNRE], 2564) หลักพุทธธรรมเหล่านี้สามารถช่วยให้เราเข้าใจถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมความสมดุลและการเคารพในธรรมชาติ หากนำไปปฏิบัติจะช่วยสร้างสังคมที่อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนและยั่งยืน

บทสรุป

บทความนี้วิเคราะห์วิกฤตสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยจากมุมมองทางสังคมวิทยา โดยเน้นถึงสาเหตุ ผลกระทบ และแนวทางการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ มลพิษทางสิ่งแวดล้อม และการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั่งยืน บทความยังกล่าวถึงแนวคิด “สังคมเสี่ยง” ที่พัฒนาขึ้นโดย Ulrich Beck ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความเสี่ยงใหม่ ๆ ที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยี ประเทศไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์หลายด้าน เช่น วิกฤตน้ำท่วม การระบาดของปลาทูน่าคางคางดำ และเหตุการณ์ระเบิดที่โรงงานผลิตเม็ดพลาสติกในจังหวัดระยอง บทความนี้ได้วิเคราะห์สาเหตุและผลกระทบของวิกฤตการณ์เหล่านี้ รวมถึงเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหา ข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหานี้ การจัดการน้ำท่วมโดยการพัฒนาระบบชลประทานและการระบายน้ำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ส่งเสริมการปลูกป่าและการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อช่วยดูดซับน้ำ สร้างระบบเตือนภัยล่วงหน้าและการจัดการภัยพิบัติที่มีประสิทธิภาพ การควบคุมปลาทูน่าคางคางดำโดยใช้สารเคมีและการควบคุมทางชีวภาพเพื่อจำกัดการแพร่ระบาด จัดการแหล่งน้ำให้มีความสมดุลและลดการแพร่พันธุ์ของปลาทูน่าคางคางดำ ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ในการควบคุมปลาทูน่าคางคางดำ การป้องกันเหตุการณ์โรงงานระเบิดโดยการปฏิบัติตามมาตรฐานความปลอดภัยในโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเคร่งครัด ตรวจสอบและปรับปรุงมาตรการความปลอดภัยอย่างสม่ำเสมอ ฝึกอบรมพนักงานให้มีความรู้และทักษะในการจัดการสารเคมีอย่างปลอดภัย การจัดการการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโดยลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยการส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน ปลูกป่าและอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวเพื่อดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพด้วยการป้องกันการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์และพืช ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน สนับสนุนการวิจัยและการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การจัดการมลพิษทางสิ่งแวดล้อมด้วยการลดการปล่อยสารพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมและการเกษตร ส่งเสริมการใช้พลังงานสะอาดและการรีไซเคิล สร้างความตระหนักรู้ในสังคมเกี่ยวกับผลกระทบของมลพิษ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนโดยการส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ลดการใช้พลังงานฟอสซิลและส่งเสริมการใช้พลังงานทดแทน สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่ช่วยลดการใช้ทรัพยากรการนำแนวทางเหล่านี้ไปปฏิบัติจะช่วยให้ประเทศไทยสามารถจัดการกับวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน.

บรรณานุกรม

- กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (2563). ยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการด้านความหลากหลายทางชีวภาพแห่งชาติของประเทศไทย พ.ศ. 2560–2564. กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย. <https://www.dnp.go.th>.
- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2564). นโยบายการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่ยั่งยืน. <https://www.deqp.go.th>.
- กระทรวงพลังงาน. (2563). นโยบายพลังงานไทยกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. <https://www.energy.go.th>
- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2564). นโยบายสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนในประเทศไทย. <https://www.mnre.go.th>.
- เกษมสุข, ว. (2564). ความปลอดภัยทางไซเบอร์ในยุคดิจิทัล ความท้าทายและโอกาสสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมความมั่นคงปลอดภัยสารสนเทศไทย.
- คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (2021) การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 2021 พื้นฐานทางวิทยาศาสตร์กายภาพ การมีส่วนร่วมสนับสนุนของกลุ่มทำงานที่ 1 ในรายงานการประเมินผลครั้งที่ 6 ของคณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/>.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2011). รายงานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศไทย 2011 ความยั่งยืนและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ประเทศไทย. https://www.th.undp.org/content/thailand/en/home/library/human_development/thailand-human-development-report-2011.html.
- โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (2019) รายงานช่องว่างการปล่อยก๊าซ 2019 โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (UNEP) <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2019>.
- โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติ (2563). แนวโน้มความหลากหลายทางชีวภาพระดับโลก 5. สหประชาชาติ <https://www.cbd.int/gbo5>.
- โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (2564). รายงานการพัฒนาของมนุษย์ 2564/2565 ประเทศไทยและความเสี่ยงจากกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น. โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ. <https://www.undp.org>.
- ธราธร รัตนฤทธิมิตร. “ปรับเตือนภัย กู้วิกฤติน้ำ.” Bangkok Biz News, 21 กันยายน 2024. <https://www.bangkokbiznews.com/news/news-update/1145726>.
- ธนาคารโลก. (2562). การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการปรับตัวในประเทศไทย. กลุ่มธนาคารโลก. <https://www.worldbank.org/en/country/thailand/overview>.
- เบ็ค, ยู. (1992). สังคมเสี่ยง สู่วิถีความทันสมัยแบบใหม่. สำนักพิมพ์เซจ.

- ประยุทธ์ ปยุตโต. (2559). **เศรษฐศาสตร์พุทธศาสนา: ทางสายกลางสำหรับตลาด**. วัฒนาเวศกวัน.
- พิชัย สอนแจ้ง. (2562). **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวิกฤตสิ่งแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). รายงานแห่งชาติฉบับที่ 6 ของประเทศไทยต่ออนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ. **กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**.
<https://www.onep.go.th>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2564). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ของประเทศไทย**. สำนักนายกรัฐมนตรี. <https://www.nesdc.go.th>.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2563). **รายงานการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปี 2563**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
<https://www.nesdc.go.th>.
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). **รายงานการวิเคราะห์ภัยคุกคามทางไซเบอร์ ประเทศไทย 2565**. สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. <https://www.etda.or.th>.
- วิจารณ์ พานิช. (2553). **ความเสี่ยงและความไม่แน่นอนในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุสรณ์ พัทธ์. (2564). **"ปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมและนโยบายการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย"**. *วารสารนโยบายสาธารณะ*. 6(2), 15-30.
- อนันต์ กาญจนพันธุ์. (2561). **ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาอย่างยั่งยืนในประเทศไทย**. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Sodhi, N. S., Brook, B. W., & Bradshaw, C. J. A. (2010). **สาเหตุและผลสืบเนื่องของการสูญพันธุ์ของสายพันธุ์ สารานุกรมวิทยาศาสตร์ชีวภาพ** Wiley-Blackwell.
- Tilman, D., Isbell, F., & Cowles, J. M. (2014). **ความหลากหลายทางชีวภาพและการทำงานของระบบนิเวศ** Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics, 45, 471-493.

**สภาพและปัญหาการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร**

บุญชัย จิตชู

Puncharat Jitchu

นลินี สุตเสวต

Nalinee Sutsavade

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

Graduate School of Education Faculty of Liberal Arts Siam University

¹Corresponding author, e-mail : yelly.puncharat@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) 2. ศึกษาปัญหาการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มประชากร คือ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 437 โรงเรียน ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 205 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้รับผิดชอบในด้านแผนงาน จำนวน 410 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาเป็นรายยุทธศาสตร์ พบว่ายุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่าง เท่าเทียมและทั่วถึง มีสภาพการบริหารงานอยู่ในระดับมาก ทั้งขั้นการประเมินผล ขั้นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และขั้นการวางแผน ตามลำดับ

2. ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาเป็นรายยุทธศาสตร์ พบว่ายุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่าง เท่าเทียมและทั่วถึง มีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งขั้นการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และขั้นการประเมินผล ตามลำดับ

คำสำคัญ: แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สภาพและปัญหา,สถานศึกษา

ABSTRACT

The research objective 1.to study the administration conditions of educational institutions according to the 3rd Basic Education Development Plan of Bangkok (2021-2026); 2.to study the management problems of educational institutions according to the 3rd Basic Education Development Plan of Bangkok (2021-2026) of schools under the Bangkok Metropolitan Administration. The population group was 437 schools under the Bangkok Metropolitan Administration. The sample group was 205 schools. The data providers were 410 school administrators and teachers responsible for the planning. The tools used were questionnaires. The statistics used were frequency, percentage, Mean, standard deviation, and content analysis.

The research results found that:

1. The administrative conditions of educational institutions according to the 3rd Bangkok Basic Education Development Plan (2021-2026) for all 3 strategies are at a high level overall. When studying each strategy, it was found that Strategy 3, which raises the efficiency of education management to meet the needs of all groups of learners equally and comprehensively, has a high level of administrative conditions in all stages, including the evaluation stage, the plan implementation stage, and the planning stage, respectively.

2. The administrative problems of educational institutions according to the 3rd Basic Education Development Plan of Bangkok (2021-2026) are at a moderate level overall. When studying each strategy, it was found that Strategy 3, which raises the efficiency of educational management to meet the needs of all groups of learners equally and comprehensively, has administrative problems at a moderate level, both in the implementation phase and the evaluation phase, respectively.

Keywords: Basic Education Development Plan, Conditions and Problems, Educational Institutions

บทนำ

การจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่สังกัดกรุงเทพมหานคร ได้มีบทบาทสำคัญต่อพระราชนโยบายการบริหารราชการกรุงเทพมหานคร กำหนดให้กรุงเทพมหานครเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ มีการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับและ นโยบายในการบริหารราชการครอบคลุมภารกิจด้านการปกครองและ การพัฒนาในมิติต่าง ๆ โดยมีผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร เป็นผู้กำหนดนโยบายสำหรับการบริหารงานทั้งหมด ซึ่งการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ถือเป็นภารกิจที่สำคัญภารกิจหนึ่งใน

การบริหารราชการกรุงเทพมหานคร โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและเยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อรองรับการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงของสังคมและประเทศชาติ มีการกำหนดเป็นนโยบายหลักและพันธกิจของกรุงเทพมหานครตลอดมา โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงความจำเป็นของการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อพัฒนาให้เยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ ทั้งองค์ความรู้ มีคุณธรรม และมีทักษะในการดำรงชีวิต (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569))

จากการดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ในช่วงปี พ.ศ.2563 ที่ผ่านมามีเป็นช่วงสิ้นสุดของแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2563) ทางสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร จึงได้มีการทบทวนและประเมินผลทิศทางความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2563) ฉบับปรับปรุง ซึ่งผลการประเมินพบว่า ในภาพรวมของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2563) ฉบับปรับปรุง ตามข้อมูลเชิงประจักษ์จากรายงานการประเมินผลการปฏิบัติราชการประจำปี 2560-2563 ด้านการจัดการศึกษาและการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานตามแผนพัฒนาการศึกษาฯ มีการดำเนินงาน ด้วยโครงการและกิจกรรมที่สอดคล้องกับการบรรลุเป้าประสงค์และตัวชี้วัดต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ สามารถบรรลุเป้าประสงค์และความสำเร็จของตัวชี้วัด สูงกว่าร้อยละ 80 โดยสามารถบรรลุ เป้าประสงค์ จำนวน 25 เป้าประสงค์ คิดเป็นร้อยละ 93 ตัวชี้วัด จำนวน 30 ตัวชี้วัด คิดเป็น ร้อยละ 85 และโครงการ/กิจกรรมสำคัญ จำนวน 68 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 61 เมื่อพิจารณาในแง่ของประสิทธิภาพของตัวชี้วัดตามแผนพัฒนาการศึกษาฯ ดังกล่าว ยังประสบปัญหาในการดำเนินงานในแง่ของ การบริหารตัวชี้วัด ได้แก่ ปัญหาในการกำหนด ตัวชี้วัดและการวางแผนโครงการหรือกิจกรรมสำคัญ ปัญหาการถ่ายทอด การทำความเข้าใจและความสอดคล้องของตัวชี้วัดกับการดำเนินงานจริงจากฝ่ายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งปัญหาด้านการติดตามการรายงานผลและอุปสรรค เกี่ยวกับกลไกและทรัพยากรสนับสนุนการบริหารตามแผนพัฒนาการศึกษาฯ อาทิ ปัญหาด้านโครงสร้างการบริหารงานทางด้านการศึกษาของกรุงเทพมหานคร ปัญหาด้านนโยบาย กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ และปัญหาด้าน ความเปลี่ยนแปลงของทิศทาง เป้าหมายและนโยบายในการพัฒนาการศึกษาของสังคม และจากการทบทวนประเมินผลทิศทางความสำเร็จ และปัญหาอุปสรรคจากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2563) ฉบับปรับปรุง พบว่า ยังมีประเด็นที่ท้าทายการดำเนินงานและการพัฒนาการจัดการศึกษาของกรุงเทพมหานครในหลายประเด็น ดังนั้น ในการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องจึงได้มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกของการจัดการศึกษา รวมทั้งการวิเคราะห์ประเด็น บริบท เงื่อนไข ปัจจัย แนวทางและทิศทาง การพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร รวมทั้งการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานบน

ความสอดคล้องกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลสำหรับการจัดการศึกษา เพื่อสรุปประเด็นสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ต่างๆในระดับเมือง ระดับประเทศและระดับสากลที่เกี่ยวข้องหรือส่งผลต่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) ที่ครอบคลุมภารกิจสำคัญของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร มีจุดเน้นในการพัฒนาการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกและประเทศไทย รวมทั้งสามารถสะท้อนถึง บริบทหรืออัตลักษณ์เฉพาะของกรุงเทพมหานคร ตลอดจนมีเป้าหมายในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนที่เหมาะสมกับบริบทของกรุงเทพมหานครที่มีความชัดเจนมากขึ้น

แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569)นี้ จะเป็นกรอบที่สำคัญในการกำหนดทิศทางและแนวทางขับเคลื่อนการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร ให้กับส่วนราชการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะโรงเรียนในสังกัดของกรุงเทพมหานคร ที่มีภารกิจหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานครฯเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานของกลุ่มโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ให้มีประสิทธิภาพและนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนที่มีศักยภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพประชากรของกรุงเทพมหานคร และเป็นเป้าหมายและปรัชญาสูงสุดของการจัดการศึกษาของประเทศไทยอีกด้วย ในการดำเนินงานของกรุงเทพมหานคร จะมีสำนักการศึกษาเป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบ ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานคร ไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

จากข้อมูลการศึกษาผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2562 และการดำเนินการเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (ข้อมูล ณ วันที่ 27 มีนาคม 2563) จัดทำโดยสำนักงานยุทธศาสตร์การศึกษา สำนักการศึกษา (2563) ซึ่งสถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน) ได้จัดการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านขั้นพื้นฐาน (O-NET) กับนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการสอบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศทุกวิชา แต่ต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับจังหวัดทุกวิชา เมื่อเปรียบเทียบกับสังกัดอื่น ๆ พบว่า โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ยทุกวิชาสูงกว่าโรงเรียนสังกัดสำนักการศึกษาเมืองพัทยา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (อปท.) แต่ต่ำกว่าสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) และสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) ผลการสอบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศและระดับจังหวัดทุกวิชา เมื่อเปรียบเทียบกับสังกัดอื่น ๆ พบว่า โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าสังกัดอื่น ๆ ยกเว้นสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (อปท.) และสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) ในบางวิชา ผลการสอบของ

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศ และระดับ จังหวัดทุกวิชา เมื่อเปรียบเทียบกับสังกัดอื่น ๆ พบว่า โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีคะแนนเฉลี่ย ต่ำกว่าสังกัดอื่นยกเว้นสังกัดกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (อปท.) และสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) เช่นเดียวกับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ข้อมูล :แผนพัฒนาการศึกษาขั้น พื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569)

จากข้อมูลผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้ (O-NET) โรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานครข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่า กรุงเทพมหานครต้องเร่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของเยาวชนใน พื้นที่เพื่อรองรับ การพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงของสังคมและประเทศชาติ ซึ่งเป็นนโยบายหลักของ กรุงเทพมหานคร ที่ต้องการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้เยาวชนในพื้นที่กรุงเทพมหานครเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีองค์ความรู้ มีคุณธรรมและมีทักษะใน การดำรงชีวิต นำไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) ที่มีเป้าหมายสำคัญในการวางแผนทางการศึกษา เพื่อกำหนดกรอบทิศทางและแนวทางในการ ดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ และการ พัฒนากรุงเทพมหานคร โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน 5 ยุทธศาสตร์ ดังนี้ ยุทธศาสตร์ 1) ยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ยุทธศาสตร์ 2) พัฒนาผู้เรียนตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร ยุทธศาสตร์ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม และทั่วถึง ยุทธศาสตร์ 4 พัฒนาประสิทธิภาพการจัดการดิจิทัลเพื่อการศึกษา ยุทธศาสตร์ 5 พัฒนาทุน มนุษย์และบริหารจัดการสู่องค์กรสมรรถนะสูง

จากยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานของสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่ต้องการให้โรงเรียน สังกัดกรุงเทพมหานครจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพ บรรลุตามยุทธศาสตร์ที่ กำหนดไว้ โดยเฉพาะใน 3 ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียน ได้แก่ ยุทธศาสตร์ 1) ยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ยุทธศาสตร์ 2) พัฒนาผู้เรียนตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร และ ยุทธศาสตร์ 3)ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่า เทียมและทั่วถึง ตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตั้งแต่ พ.ศ.2564-2566 ขณะนี้โรงเรียนได้มีการดำเนินงานมาแล้วเป็นระยะเวลา 3 ปี ผู้วิจัยใน ฐานะนักศึกษาและปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของสถานศึกษาให้บรรลุตาม แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ในยุทธศาสตร์ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ จึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาของการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุตาม แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนด ทั้งนี้ ผลการวิจัยที่ได้จะทำให้ทราบถึงสภาพการดำเนินงาน และปัญหาในการบริหารงานของสถานศึกษา ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของผู้บริหาร สถานศึกษาที่จะได้ทราบประเด็นปัญหา และหน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษา กรุงเทพมหานคร ที่จะ

ได้ข้อมูลที่ศึกษาไปกำกับติดตาม และหาแนวทางในการวางแผนเพื่อส่งเสริมการบริหารงานของสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครกำหนดไว้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาปัญหาการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

วิธีการของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ในปีการศึกษา 2566 จำนวน 437 โรงเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วย ผู้บริหารและครู จำนวน 14,188 คน (ข้อมูล: รายงานสถิติ ณ วันที่ 16 ธันวาคม 2565)
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จากตารางการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejci and Morgan ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างโรงเรียน จำนวน 205 โรงเรียน โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกำหนดแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 205 คน และครูที่รับผิดชอบด้านแผนงานและโครงการจำนวน 205 คน รวม 410 คน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้
 - ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา ประสบการณ์ทำงานในตำแหน่ง ขนาดของสถานศึกษาในปัจจุบัน
 - ตอนที่ 2 แบบสอบถาม
 - ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด (Open – Ended Questionnaire) เพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ
4. ข้อมูลและสถิติที่ใช้ มีขั้นตอน ดังนี้
 - 4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป จำแนกโดยหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ
 - 4.2 วิเคราะห์สภาพการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. สภาพการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) พบว่า ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์มีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษารายยุทธศาสตร์ พบว่ายุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง มีสภาพการบริหารงานอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านการประเมินผล ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และด้านการวางแผน ตามลำดับ ทั้งนี้ ด้วยยุทธศาสตร์ที่ 3 มีเป้าหมายเพื่อยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่สถานศึกษาทุกแห่งจะต้องดำเนินการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียนที่แตกต่างกันทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ซึ่งการดำเนินการของสถานศึกษาในยุทธศาสตร์ที่ 3 นี้ เป็นไปตามเป้าหมายสำคัญในการวางแผนทางการศึกษา เพื่อกำหนดกรอบทิศทางและแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของกรุงเทพมหานครให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ และการพัฒนากรุงเทพมหานครซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมีศักยภาพ ได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานอย่างเท่าเทียม (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2564-2569) เมื่อศึกษาสภาพการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตามยุทธศาสตร์ รายด้านและข้อย่อย พบว่า

1.1 สภาพการบริหารของสถานศึกษาตามยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยภาพรวมพบว่า สภาพการบริหารงานอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านการวางแผน ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และด้านการประเมินผล เมื่อพิจารณารายด้านและข้อย่อยพบว่า ด้านการวางแผน สถานศึกษามีแนวทางการพัฒนา ทบทวน และปรับปรุงหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า เพื่อให้การยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ สถานศึกษาจะต้องมีการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางเพื่อการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร ที่จะนำไปสู่การพัฒนาสมรรถนะของผู้เรียน สอดคล้องกับสาระสำคัญที่ 5 ว่าด้วย การปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนเพื่อตอบสนอง การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นในการปฏิรูปในข้อที่ 1 คือ การปรับหลักสูตรพร้อมกระบวนการจัดการเรียนการสอน และการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้เป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะ โดยมีเป้าหมายรวม คือ การจัดการศึกษาทุกระดับใช้หลักสูตรที่เป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะและแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและการวัดประเมินผลเพื่อพัฒนาผู้เรียน (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564-2569 ข้อ 1.2.8 ทิศทางการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา) ส่วนด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติและด้านการประเมินผล สถานศึกษามีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการการเรียนรู้ที่หลากหลาย อยู่ในระดับมากตามลำดับ แสดงให้เห็นว่าหากสถานศึกษาจะยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ จะต้องมีความชัดเจนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติของกระบวนการเรียนการสอน การเรียนรู้ที่หลากหลาย รวมทั้งวิธีการวัดและประเมินผลที่เหมาะสม นำไปสู่

การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนที่แตกต่างกันอย่างเหมาะสม ซึ่งผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ ัญญพัทธ์ แสงสีเหลือง (2564) ที่พบว่าสภาพการบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนกีฬา สังกัด มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติในภาพรวมมีสภาพการบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์และรายด้านทั้งด้าน กระบวนการจัดทำแผน ด้านกระบวนการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ และด้านกระบวนการติดตามและ ประเมินผล อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน

1.2 สภาพการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตามยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาผู้เรียนตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร โดยภาพรวม พบว่า สภาพการบริหารงานอยู่ในระดับมาก ทั้งด้านการวางแผน ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และ ด้านการประเมินผลเพื่อพิจารณารายด้านและข้อ้อยพบพบว่า ด้านการวางแผนและด้านการประเมินผล สถานศึกษาส่งเสริมโครงการ / กิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามอัตลักษณ์ แห่งมหานคร อยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร มีการจัดทำโครงการ/ กิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร ซึ่งการดำเนินงาน ดังกล่าวของสถานศึกษาสอดคล้องกับวิสัยทัศน์หลักของแผนพัฒนาการศึกษาฯ คือ นักเรียน กรุงเทพมหานครเป็นพลเมืองที่ดี มีองค์ความรู้ สร้างสรรค์นวัตกรรม มีทักษะในการดำรงชีวิตในสังคม โลกแห่งศตวรรษที่ 21 (สำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร,อ้างถึงใน (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564-2569) ส่วนด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สถานศึกษาจัด กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการดำเนินการนี้ของ สถานศึกษาจะต้องดำเนินการให้บรรลุตามตัวบ่งชี้ที่กำหนดไว้ โดยในปีการศึกษา 2569 ทุกสถานศึก จะต้องดำเนินการให้นักเรียนร้อยละ 80 ต้องมีทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศขั้นพื้นฐานตามเกณฑ์ที่ กรุงเทพมหานครกำหนด และร้อยละ 100 ของผู้เรียนที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนสมรรถนะด้านภาษา เพื่อการสื่อสาร (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564-2569 (บทที่ 5)

1.3 สภาพการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง โดยภาพรวมพบว่า สภาพการบริหารงานอยู่ในระดับ มาก ทั้งด้านการวางแผนด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และด้านการการประเมินผล ซึ่งผลการวิจัยนี้ยัง สอดคล้องกับการศึกษาของัญญพัทธ์ แสงสีเหลืองและคณะ (2564) ที่พบว่าสภาพการบริหารงานตาม แผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนกีฬา สังกัดมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติในภาพรวมมีสภาพการบริหารงาน ตามแผนยุทธศาสตร์และรายด้าน ทั้งด้านกระบวนการจัดทำแผน ด้านกระบวนการแปลงแผนไปสู่การ ปฏิบัติ และด้านกระบวนการติดตามและประเมินผล อยู่ในระดับมากทั้ง 3 ด้าน เมื่อพิจารณารายด้าน และข้อ้อยพบพบว่า สถานศึกษามีแนวทางส่งเสริมการขับเคลื่อนที่ตามมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย แห่งชาติ ทั้งด้านการวางแผน และด้านการประเมินผล มีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยส่วนใหญ่จัดการศึกษาระดับปฐมวัย จนถึงระดับประถมศึกษา ซึ่ง

การจัดการศึกษาระดับปฐมวัยเพื่อให้สถานศึกษาจัดการศึกษาให้ได้มาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ จึงต้องมีการวางแผนและการประเมินที่เหมาะสมนำไปสู่การพัฒนาที่เป็นระบบต่อไป ส่วนด้านการนำไปสู่การปฏิบัติ สถานศึกษาจัดการศึกษาที่เหมาะสมตามความถนัดและความต้องการของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพ มีสภาพการบริหารอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาจะต้องวางแผนและนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้การจัดการศึกษามีความเหมาะสม สอดคล้องกับความถนัดและความต้องการของนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และเป็นไปตามมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติที่ต้องการ

2. ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาเป็นรายยุทธศาสตร์ พบว่า ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ทั้งด้านการนำไปสู่การปฏิบัติ และด้านการประเมินผล มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า ในการวางแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง สถานศึกษายังมีปัญหาในการปฏิบัติในบางประเด็นแต่ไม่มากนัก เนื่องจากการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เป็นบทบาทหน้าที่ของสถานศึกษาที่ต้องมีการดำเนินงานตามพันธกิจด้านการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนอย่างทั่วถึงตามนโยบายของสำนักงานศึกษา กรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564-2569 และสอดคล้องกับการศึกษาของพัชรี พิมพิลา (2559) ที่ทำการศึกษาและพบว่าปัญหาการวางแผนกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการจัดทำแผนกลยุทธ์

2.1 ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์คุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ พบว่า ด้านการนำไปสู่การปฏิบัติ สถานศึกษามีการดำเนินงานเพื่อพัฒนาครูผู้สอน ในการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน มีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง และด้านการประเมินผล สถานศึกษามีการประเมินผลการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการการเรียนรู้ที่หลากหลาย มีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งอาจจะเนื่องมาจาก สถานศึกษาส่วนใหญ่มีการดำเนินงาน ทั้งการพัฒนาครูผู้สอน การส่งเสริมการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน และใช้วิธีการประเมินผลการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนโดยใช้กระบวนการการเรียนรู้ที่หลากหลายในแต่ละสถานศึกษาอยู่แล้ว จึงอาจจะทำให้ครูผู้ปฏิบัติในสถานศึกษาพบว่ามีปัญหาในระดับปานกลาง เช่นเดียวกับการศึกษาของปัญญาพร ศรีประเสริฐ (2560) ที่พบว่าการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถทางด้านภาษาของบุคลากรยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ อาจเนื่องมาจากครูมีภาระงานสอนมากและต้องรับผิดชอบหน้าที่อื่นนอกเหนือจากการสอน และในระดับสถานศึกษาผู้บริหารควรสร้าง

บรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ การใช้สื่อทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อกระตุ้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

2.2 ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตามยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาผู้เรียนตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร พบว่า ด้านการวางแผน สถานศึกษาส่งเสริมโครงการ / กิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะด้านภาษาเพื่อการสื่อสาร และด้านการประเมินผล สถานศึกษามีการประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนด้านทักษะ Coding และการสร้างสรรค์ชิ้นงาน / โครงการงาน / นวัตกรรม มีปัญหาในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 3 ด้าน แสดงให้เห็นว่า ในการบริหารสถานศึกษาตามยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาผู้เรียนตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร มีการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นไปตามเป้าประสงค์ ผู้บริหารสถานศึกษายังต้องมีการวางแผนและให้ความรู้แก่บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามอัตลักษณ์แห่งมหานคร เพื่อบ่มบ่มให้ผู้เรียนมีสมรรถนะด้านภาษารวมและทักษะการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อให้สอดคล้องกับ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงวัย และมีการกำหนด “นโยบายเร่งด่วน” ที่ต้องดำเนินการเพื่อบรรเทาปัญหาและลดผลกระทบกับประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและเทคโนโลยี คือ การเตรียมคนไทยสู่ศตวรรษที่ ๒๑ โดยสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ใหม่ในระบบดิจิทัล ปรับปรุงรูปแบบการเรียนรู้มุ่งสู่ระบบการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีด้านวิศวกรรม คณิตศาสตร์ โปรแกรมเมอร์ และภาษาต่างประเทศ ส่งเสริมการเรียนรู้ ภาษาคอมพิวเตอร์ (Coding) ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การพัฒนาโรงเรียนคุณภาพในทุกตำบล ส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรออนไลน์ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อแบ่งปันองค์ความรู้ ของสถาบันการศึกษาสู่สาธารณะ เชื่อมโยงระบบการศึกษากับภาคปฏิบัติจริงในภาคธุรกิจ เป็นต้น (แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานกรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 พ.ศ. 2564-2569 (บทที่ 1)

2.3 ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง พบว่า ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ สถานศึกษามีการดำเนินงานตามมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ มีปัญหาการบริหารงานอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า สถานศึกษาไม่สามารถปฏิบัติตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ อาจเป็นเพราะสถานศึกษาขาดการมอบหมายงานในหน้าที่อย่างชัดเจน ขาดการกำกับดูแล และการนำผลประเมินผล การให้บริการทั้งภายในและภายนอก มาใช้ปรับปรุงการปฏิบัติงาน ตามกระบวนการดำเนินงานของตามวงจรเดมมิง (PDCA) ส่วนด้านการวางแผนและด้านการประเมินผล ในภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับน้อย แสดงให้เห็นว่า นโยบายในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร เป็นการจัดการศึกษาเพื่อยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่า

เทียมและทั่วถึง เป็นการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของกรุงเทพมหานคร ที่ต้องจัดให้กับผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึงตาม วิสัยทัศน์ คือ จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างมีคุณภาพ เพื่อพัฒนาสู่อัตลักษณ์ผู้เรียนแห่งมหานครที่พร้อมด้วยคุณธรรม และพันธกิจที่กำหนดไว้ในข้อ 3. เสริมสร้างประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง สถานศึกษาจึงมีความเข้าใจและรับรู้ถึงพันธกิจของสถานศึกษา ส่งผลให้ปัญหาในการดำเนินงานอยู่ในระดับน้อย สอดคล้องกับธัญญพัทธ์ แสงสีเหลือง (2564) พบว่า สภาพการบริหารงานตามแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนกีฬา สังกัดมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาแต่ละด้าน พบว่า สภาพการปฏิบัติสูงสุด คือ ด้านกระบวนการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ รองลงมา คือ ด้านกระบวนการติดตามและประเมินผล และด้านที่มีสภาพต่ำสุด คือ ด้านกระบวนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. สภาพการบริหารงานของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) จากผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์มีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก เมื่อศึกษาเป็นรายยุทธศาสตร์ พบว่า ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่ายุทธศาสตร์ที่ 2 และ 3 และเมื่อศึกษาในรายด้านและข้อย่อย พบว่า ด้านการวางแผน มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าอีก 2 ด้าน เมื่อศึกษารายข้อย่อยพบว่า สถานศึกษามีแผนการพัฒนาคู่มือสอนในการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีในการจัด การเรียนการสอน มีค่าคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าข้ออื่นๆ ในการบริหารจัดการของสถานศึกษาเพื่อให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 1 บรรลุตามเป้าหมาย ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องควรมีการใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) ในการดำเนินงานในสถานศึกษา อาจจัดให้มีแผนงาน โครงการที่มีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้สัมฤทธิ์ของผู้เรียน พัฒนาการประกันคุณภาพภายใน มีการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรที่มุ่งพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน และสนับสนุนให้มีการกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย

2. ปัญหาการบริหารของสถานศึกษาตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) จากผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาเป็นรายยุทธศาสตร์ พบว่า ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง ที่ค่าคะแนนระดับปัญหามากกว่า ยุทธศาสตร์ที่ 1 และ 2 เมื่อศึกษารายด้านและข้อย่อย พบว่า ด้านการนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และด้านการประเมินผล มีค่าคะแนนเฉลี่ยของระดับปัญหาสูงกว่าด้านการวางแผน เมื่อศึกษารายข้อย่อยพบว่า สถานศึกษามีการดำเนินงานตามมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ และสถานศึกษามีการประเมินผลการจัดการศึกษาตามความถนัดและความต้องการของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลางตามลำดับ จากผลการวิจัยดังกล่าว เพื่อลดปัญหาในการดำเนินงานของยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสิทธิภาพจัดการศึกษาตอบสนองความต้องการของผู้เรียนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง

โดยเฉพาะการดำเนินงานตามมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติ และการประเมินผลการจัดการศึกษาตามความถนัดและความต้องการของนักเรียนอย่างเต็มศักยภาพของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องควรทำความเข้าใจในการนำแผนมาตรฐานสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยแห่งชาติมาใช้ในสถานศึกษาให้เป็นไปตามบริบทของสถานศึกษา โดยมีการมอบหมายงานในหน้าที่อย่างชัดเจน อีกทั้งมีการกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอเพื่อการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยการบริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครปีที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) เพื่อมีข้อมูลสารสนเทศให้กับสถานศึกษาเพื่อการบริหารและพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครให้บรรลุตามเป้าหมายต่อไป

2. ควรมีการศึกษายบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรุงเทพมหานครปีที่ 3 (พ.ศ.2564-2569) ด้วยผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนงานของสถานศึกษาให้สำเร็จ ผลการศึกษาจะทำให้ได้ข้อมูลเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นรูปธรรมต่อไป

“ทางธรรม” การสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่ายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ
“Dharma way” A Creative Work of Photography
to Promote Buddhist Tourism

รัฐพล พรหมมาศ

Rattaphol phrommas

คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Faculty of Mass Communication Chiang Mai University

¹Corresponding author, e-mail : rattapholp@gmail.com

บทคัดย่อ

ภาพถ่ายเป็นผลงานสร้างสรรค์ซึ่งผสมผสานระหว่าง เทคนิคทางการถ่ายภาพและการสื่อสาร ความหมาย การสร้างสรรค์ความรู้สึกและการโน้มน้าวใจในสิ่งที่ถูกสื่อสารหรือเรื่องราวนำเสนอผ่าน ภาพถ่าย บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการสร้างสรรค์ผลงานภาพถ่าย ซึ่งผูกพันกับศิลปะ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาของคนไทย โดยได้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินวิถีชีวิตในช่วงเวลาความเป็นปกติใหม่ เพื่อกำหนดแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการ ถ่ายภาพงานสถาปัตยกรรม และการถ่ายภาพท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา สำหรับการสร้างสรรค์ผลงาน ภาพถ่าย “ทางธรรม” นำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดลำพูนสองแห่ง นั่นคือวัดพระพุทธบาท ตากผ้า และพระธาตุเจดีย์ศรีครูบา ซึ่งเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ไว้ใน ภาพถ่ายเดียวกัน

องค์ความรู้ที่จากการสร้างสรรค์ผลงาน ในเชิงเทคนิคคือ การใช้เลนส์ทางยาวโฟกัสเกิน 100 มิลลิเมตร ขึ้นไปสำหรับการถ่ายภาพงานสถาปัตยกรรมนั้น จะสามารถลดการบิดเบือนในงาน สถาปัตยกรรมได้ ในส่วนของการจัดองค์ประกอบของภาพใช้ 1) เน้นจุดสนใจจากจุดสุดท้าย 2) ความ สมดุลที่เท่ากัน และ 3) การใช้ช่องว่าง ร่วมกันในภาพถ่าย จะช่วยขับให้วัตถุหลัก นั่นคือผลงาน สถาปัตยกรรมโดดเด่น สร้างความน่าสนใจให้กับผู้รับชมผลงาน และในการสื่อความหมาย ภาพถ่ายได้ สะท้อนให้เห็นว่านอกเหนือจากการเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อหาความสงบสุขทางกาย ทางใจแล้ว ยัง สามารถสัมผัสความงามของธรรมชาติ สามารถสื่อสารถึงวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ ในความเป็นปกติใหม่ได้ อย่างเหมาะสม

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา, ความเป็นปกติใหม่, วิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์

ABSTRACT

Photography is a creative work that combines photographic techniques and communication that create a sense of purpose and persuasion in what is conveyed, or the story presented through photographs. The purpose of this academic article is to present a creative way of life that is connected to the arts and culture related to Buddhism of Thai people using the concepts of living in the new normal to guide the creation of the artwork and to study concepts of architectural photography and Buddhist Tourism photography for the creation of the photograph. “Dharma way” presents the two important tourist attractions of Lamphun province, namely Wat Phra Phutthabat Tak Pha and Phra That Chedi Four Kruba, which are well-known to both Thai and foreign tourists, in the same photograph.

The technical knowledge gained from the creative process is that using a lens with a focal length of more than 100mm for architectural photography can reduce distortion in architectural work. In terms of composition, 1) emphasizing the point of interest from as far as the eye can see, 2) symmetry, and 3) usage of space in the photograph will help to highlight the main object, which is the architectural work, and create interest for the viewer. Additionally, in conveying the meaning, the photographs reflect that in addition to traveling to find physical and mental peace, one can also experience the beauty of nature, which can appropriately communicate a creative way of life in the new normal.

Keywords: Buddhist Tourism, New Normal, Creative Lifestyle

บทนำ

การท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในช่องทางหลักสำหรับการนำรายได้เข้าสู่ประเทศไทย ทั้งนี้จากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด 19 ที่เริ่มคลี่คลายลงอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมาตรการผ่อนปรนต่างๆ เพื่อเป็นการปรับรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนในสังคมตามรูปแบบวิถีชีวิตแบบความเป็นปกติใหม่ (new normal) ส่งผลให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวต่างชาติ และชาวไทย กลับมาเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดหลังไทยได้ประกาศเปิดประเทศอย่างเป็นทางการในเดือนมิถุนายน 2565 ส่งผลให้รายได้ภาคการท่องเที่ยวในปี 2565 ขยับเพิ่มขึ้นเป็น 1.25 ล้านล้านบาท จากแรงขับเคลื่อนสำคัญของการท่องเที่ยวในประเทศของคนไทยที่ฟื้นตัวถึงระดับ 89% (เทียบกับปี 2562) สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติเริ่มเห็นสัญญาณฟื้นตัวชัดเจนแต่ยังอยู่ที่ระดับ 28% (ธนาคารที่เอ็มบีธนชาต, 2566) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2565) ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่ทำหน้าที่กำกับดูแลงานด้านการท่องเที่ยวของไทย ได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยในช่วงปี 2566 – 2570 ไว้เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์และ

มาตรฐานความปลอดภัย รวมถึงการสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบความเป็นปกติใหม่ หนึ่งในสิ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญ และส่งเสริมก็คือ “การท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม” เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เน้น องค์ประกอบด้านอัตลักษณ์และความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ผู้คนและชุมชนที่นักท่องเที่ยวจะได้รับแรงดลใจ หรือสิ่งกระตุ้นเชิงประสบการณ์ การเรียนรู้ การสังเกต การมีส่วนร่วมและการตระหนักถึงคุณค่าบางประการที่ทำให้ได้สัมผัสกับความแปลกใหม่ สร้างความรู้ความเข้าใจ และที่สำคัญคือการเห็นคุณค่าของเอกลักษณ์และความแตกต่างทางสังคม วัฒนธรรมและผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลาย (ธัญญพัทธ์ ภูริพิณสินธ์, 2565) ซึ่ง “การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา” ก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้น โดยเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ (พระสนั่น เจริญยิ่ง, 2565)

กลุ่มจังหวัดล้านนาเป็นกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ประกอบไปด้วยจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน พะเยา แพร่ น่าน และแม่ฮ่องสอน ถือเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางสังคมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา เนื่องจากมีแหล่งต้นตอทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย (พระมหาไกรสร แสนวงศ์ และคณะ, 2564) นอกจากนั้นกลุ่มจังหวัดล้านนายังเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศจีน เนื่องจากในช่วงระยะเวลาก่อนหน้านี้ ได้มีภาพยนตร์สัญชาติจีนซึ่งทำการถ่ายทำที่จังหวัดเชียงใหม่ และภาพยนตร์ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง ส่งผลให้กลุ่มจังหวัดล้านนาเป็นที่รู้จักในวงกว้าง (พรทิพย์ ตันติวิเศษศักดิ์ และ เพียรใจ โพธิ์ถาวร, 2566) รวมถึงการเดินทางค่อนข้างสะดวก นอกจากนั้นนโยบายด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้กลุ่มจังหวัดล้านนาได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและท่องเที่ยว รวมถึงมีการถ่ายภาพสำหรับบันทึกความทรงจำ ซึ่งการถ่ายภาพในยุคปัจจุบันได้พัฒนาไปจากในอดีตอย่างมาก โดยเป็นการวิวัฒนาการกระบวนการถ่ายภาพไปทั้งระบบ ทั้งเรื่องระบบกลไกของกล้อง กระบวนการทำให้เกิดภาพของวัสดุในการบันทึกภาพ รวมถึงการนำภาพไปใช้โดยสิ่งสำคัญที่ทำให้การถ่ายภาพในปัจจุบันต่างไปจากเดิม คือ เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่พฤติกรรมการถ่ายภาพเข้าสู่ยุคดิจิทัล ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีช่วยให้กระบวนการสร้างสรรค์ภาพให้มีความสวยงามสามารถทำได้ตั้งแต่กระบวนการถ่ายภาพ และกระบวนการตกแต่งภาพ แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงไว้ซึ่งหลักการและวิธีการในด้านเทคนิคพื้นฐาน และมุมมองด้านศิลปะไว้เช่นเดิม (กนกรัตน์ ยศไกร, 2551)

จากประเด็นนี้ ได้สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยได้วางแผน และทำการสร้างสรรค์ผลงานนี้ขึ้นมา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา กระตุ้นการดำเนินชีวิตเชิงสร้างสรรค์ในสภาวะปกติใหม่ ให้กับนักท่องเที่ยว และคนในสังคม

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

เริ่มต้นด้วยการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากนั้นจึงได้สรุปย่อเป็นแนวคิดรวบยอด (Concept) และกำหนดแผนการสร้างสรรค์ โดยได้แบ่งตามแนวปฏิบัติมาตรฐานในการสร้างสรรค์ผลงานดังนี้

2.1 กระบวนการก่อนการสร้างสรรค์ (Pre-Production)

ผู้วิจัยได้กำหนดการสร้างสรรค์ผลงาน ตามวัตถุประสงค์ไว้ คือ นำเสนอวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ซึ่งผูกพันกับศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ของคนไทยโดยแนวคิดหลักที่ใช้ในการกำหนดแนวทางสร้างสรรค์ผลงาน ก็คือ การดำเนินวิถีชีวิตในช่วงเวลาความเป็นปกติใหม่ ร่วมกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา

ตัวแบบ (Subject) เนื่องจากการดำเนินตามวิถีชีวิตในช่วงเวลาความเป็นปกติใหม่นั้น มนุษย์เริ่มมีการใช้ติดต่อสื่อสารผ่านทางระบบออนไลน์ในเกือบทุกกิจกรรมการดำเนินชีวิต ดังนั้นการค้นคว้าเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ผู้วิจัยใช้วิธีค้นคว้าผ่านระบบออนไลน์ เสมือนเป็นนักท่องเที่ยวคนหนึ่ง ซึ่งมีความสนใจที่จะเดินทางเพื่อท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา และเพื่อบันทึกเก็บความทรงจำไว้ในภาพถ่าย โดยจำกัดการค้นคว้าเชิงพื้นที่ ให้อยู่ในกลุ่มจังหวัดล้านนาพบว่า สิ่งที่จะค้นพบเป็นลำดับต้นๆ จะเป็นวัด หรือสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา รองลงมา จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และผลงานพุทธศิลป์ประเภทผลงานประติมากรรม เมื่อทำการพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว การเลือกตัวแบบซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อ และประเพณีนั้น เป็นประเด็นที่ตั้งอยู่บนความเปราะบาง ซึ่งอาจจะมีปัจจัยหลายๆ อย่างที่ผู้วิจัยจะไม่สามารถควบคุมได้ สำหรับตัวแบบผลงานพุทธศิลป์ประเภทผลงานประติมากรรม แม้จะมีทางเลือกให้ผู้วิจัยค่อนข้างมาก แต่จากการสืบค้นในระบบออนไลน์ พบว่า มีภาพถ่ายปรากฏจำนวนมากซึ่งการจะถ่ายภาพเหล่านี้เพื่อให้มีความน่าสนใจ สร้างความรู้สึกดึงดูดใจให้ผู้รับชมผลงานเลือกที่จะเดินทางมาท่องเที่ยว ดังนั้นผู้วิจัยได้เลือกในการสร้างสรรค์งานครั้งนี้คือการถ่ายที่ผลงานสถาปัตยกรรมในวัดเป็นตัวแบบในการสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้

พื้นที่ (Field) ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้คือ วัดพระพุทธรูปตากผ้า ตำบลมะกอก อำเภอบ้านนา จังหวัดลำพูน โดยมีประวัติโดยสังเขปของวัดดังนี้ วัดพระพุทธรูปตากผ้า ตั้งอยู่ระหว่างดอยม่อนช้างกับดอยเครือ นับถือกันว่าเป็นรอยพระบาทของพระพุทธเจ้าที่มาประทับไว้ตรงบริเวณที่นำผ้าจีวรมาตาก มีรอยตารางบนผาหินที่เชื่อว่าเป็นรอยตากผ้าจีวรพระพุทธเจ้า ตำนานเล่าว่าครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จมาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ หลังจาริกและประทับพระบาทในที่ต่างๆ แล้ว เมื่อเสด็จมาถึงบนลานผาลาด (คือบริเวณที่ตั้งวัดพระพุทธรูปตากผ้าปัจจุบัน) สถานที่ที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยจะประดิษฐานบาทเจดีย์ จึงทรงหยุดพักผ่อน แล้วให้พระอานนท์นำเอาจีวรไปตากบนผาลาดใกล้กับที่ประทับ หลังจากนั้นทรงอธิษฐานเหยียบพระบาทประดิษฐานรอยไว้บนผาลาดนี้ และตรัสทำนายว่าสถานที่แห่งนี้จะปรากฏชื่อว่า “พระพุทธรูปตากผ้า” ได้กล่าวไว้ว่าในสมัยพุทธกาล สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธะเจ้าได้เสด็จมาโปรดเวไนยสัตว์ในดินแดนสุวรรณภูมิ (ประเทศไทยในปัจจุบัน) พระองค์ได้เสด็จไปในที่ต่าง ๆ กระทั่งเสด็จถึงบริเวณวัดพระพุทธรูปตากผ้าแห่งนี้ซึ่งเป็นผาลาด จึงได้ทรงอธิษฐาน

ประทับรอยพระพุทธรูปบาททอง ณ ที่แห่งนี้ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมวลเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายและพระองค์ได้ตรัสให้พระอานนท์ เอาจีวรไปตากบนผาลาด ใกล้บริเวณที่ประทับ ซึ่งปรากฏเป็นรอยเลื่อนกลางอยู่ ดังนั้น วัดนี้จึงได้ชื่อว่า “วัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า” มาถึงทุกวันนี้ ซึ่งมีหลักฐานตามตำนานที่ระบุถึงวัดไว้ว่า ประมาณ พ.ศ. 1200 พระนางจามเทวี พระราชธิดาในพระเจ้ากรุงละโว้ (ลพบุรี) ได้เสด็จมาครองนครหริภุญชัย (ลำพูน) พระนางได้ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ให้สร้างมณฑปครอบรอยพระพุทธรูปบาทตากผ้า แสดงให้เห็นว่า วัดมีประวัติย้อนหลังยาวนานถึงประมาณ 1,300 ปี ปัจจุบันวัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า เป็นศูนย์กลางที่สำคัญของการศึกษาพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกนักธรรม และบาลี ของพระภิกษุสามเณรในภาคเหนือ นอกจากนี้แล้ว ทางวัดได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับการศึกษา ได้จัดตั้งสำนักวิปัสสนากรรมฐานขึ้น เพื่อเป็นที่ปฏิบัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา และผู้สนใจทั่วไป (จังหวัดลำพูน, 2567) นอกจากนี้ สถานที่แห่งนี้ ยังเป็นที่ตั้งของพระธาตุเจดีย์สี่ครูบา ซึ่งเป็นพระธาตุเจดีย์สักกองค์บนยอดดอยครูบา ซึ่งเป็นดอยที่ตั้งอยู่หลังวัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ โดยท่านได้กล่าวไว้ว่า เมื่อมองแต่ไกลสามารถมองเห็นยอดเจดีย์ให้ตรงกับยอดมณฑปวิหารจตุรมุข มีบันไดทอดขึ้นไปสู่พระเจดีย์ (วสันต์ ปัญญาแก้ว, 2561)

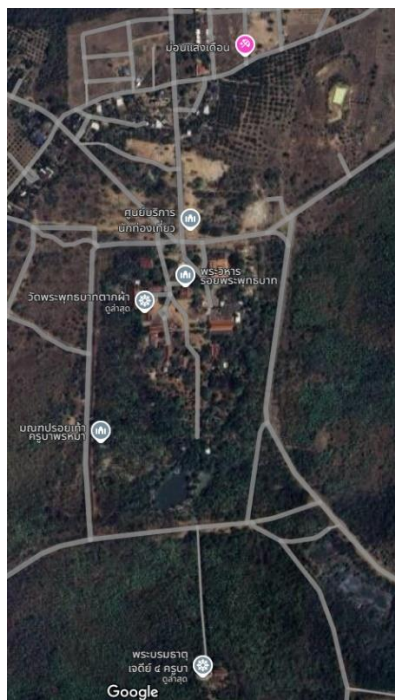
รูปแบบ (Forms) ในการสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะทำการบันทึกภาพถ่ายเชิงสถาปัตยกรรม โดย สถาปัตยกรรม (Architecture) คือสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีทั้ง ประโยชน์โดยตรง เช่น การสร้างบ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัย ตึกขนาดใหญ่เพื่อเป็นสำนักงาน โบสถ์วิหารเพื่อทำกิจกรรมทางด้านศาสนา สะพานหรือทางด่วนสำหรับการสัญจร สองประโยชน์โดยทางอ้อมเช่น การสร้างอนุสาวรีย์เพื่อการระลึกถึงบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญ การสร้างสถูปเจดีย์เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา (ภณ วชิระนิเวศ, 2559) แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ได้ 2 ประเภทคือ หนึ่งการถ่ายภาพสถาปัตยกรรมในเชิงวัตถุ เป็นการถ่ายภาพสถาปัตยกรรมทั้งภายในและภายนอกเพื่อสื่อให้เห็นคุณลักษณะในฐานะสถาปัตยกรรม และสองการถ่ายภาพสถาปัตยกรรมจากความประทับใจในส่วนรายละเอียด เป็นการถ่ายภาพสถาปัตยกรรมในส่วนรายละเอียดที่สอดคล้องกับหลักองค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ

การสร้างสรรค์ผลงานในครั้งนี้จะเป็นการถ่ายภาพสถาปัตยกรรมในเชิงวัตถุแบบแนวตั้งเนื่องจากส่วนใหญ่การถ่ายภาพงานสถาปัตยกรรม จะนิยมถ่ายภาพในแนวนอน ซึ่งผู้วิจัยต้องการสร้างสรรค์ให้ผลงานมีความแตกต่าง รวมถึงการเลือกใช้เลนส์ถ่ายไกลในการบันทึกภาพถ่าย เพื่อสร้างมุมมองของภาพที่แปลกแตกต่าง

2.2 กระบวนการสร้างสรรค์ (Production)

ผู้วิจัยเริ่มลงพื้นที่ถ่ายภาพวัดพระบาทตากผ้าจำนวนทั้งสิ้น 4 ครั้ง โดยเดินทางบันทึกภาพทั้งในช่วงเวลาเช้า และช่วงเวลาเย็น ได้ภาพถ่ายทั้งหมดรวม 271 ภาพ ความท้าทายของการถ่ายภาพครั้งนี้คือจะต้องทำการบันทึกสถานที่ทั้งสองแห่ง นั่นคือ วัดพระพุทธรูปบาทตากผ้า และพระธาตุเจดีย์สี่ครูบา ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมที่มีอายุต่างกัน 1,200 – 1,300 ปี ไว้ในการถ่ายภาพๆ เดียว โดยจะต้องให้ความสำคัญกับทั้งสองสถานที่ นอกจากนั้นเพื่อให้ได้ภาพตามที่ต้องการ ผู้วิจัยจะต้องหาพิกัดซึ่งสามารถถ่ายภาพนี้ได้

จากการตรวจสอบพิกัดจาก google map พบว่า ทางเข้าวัดจากถนนใหญ่นั้น จะเป็นทางตรงยาว จนถึงวัด แต่จะมีข้อจำกัดที่สำคัญคือ เนื่องจากเป็นถนนหมู่บ้าน เส้นทางค่อนข้างแคบ รวมถึงจะไม่มีจุดจอดรถ ซึ่งสามารถจอดและเตรียมอุปกรณ์เสริมเช่นขาตั้ง สายลั่นชัตเตอร์มาช่วยเหลือให้ได้ภาพที่มีความนิ่งได้ ต้องอาศัยศักยภาพจากอุปกรณ์นั้นคือระบบกันสั่นจากกล้อง และเลนส์ที่ใช้ให้ทำงานร่วมกัน นอกจากนั้น ทิศทางที่ถนนวิ่งเข้าวัดนั้น จะเป็นทิศตะวันออก ซึ่งเป็นการกำหนดให้จะต้องทำการบันทึกภาพได้เฉพาะช่วงเวลาเช้าเท่านั้น รวมถึงการเดินทางจะต้องมีการวางแผนเรื่องเวลาเผื่อไว้ก่อนที่จะมาถึง เนื่องจากในช่วงระยะเวลาที่ผู้วิจัยผลงาน ทำการบันทึกภาพถ่ายนี้ อยู่ในช่วงเดือน ธันวาคม 2565 ถึง มกราคม 2566 ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาว (รวมถึงหลีกเลี่ยงปัญหาจากหมอกควันซึ่งจะเริ่มมีผลกับการถ่ายภาพตั้งแต่ช่วงเดือน กุมภาพันธ์ ของทุกปี) การที่อยู่ในช่วงฤดูหนาวนั้น จะเกิดอุปสรรคใหม่ขึ้นมา นั่นคือ หมอกจะเข้ามาปกคลุม ทำให้ไม่สามารถบันทึกทั้งสองสถานที่ได้ในภาพเดียว แม้ภาพอาจจะมีความสวยงาม น่าสนใจ แต่จะมีใช้ภาพที่ทางผู้วิจัยต้องการ ใช้แนวทางในการถ่ายภาพชีวิต (The Dramatic Photography) ในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยการถ่ายภาพชีวิต นั้นภาพถ่ายจะต้องสามารถแสดงความเป็นเอกลักษณ์ หรือจุดเด่นของสิ่งที่ต้องการนำเสนอ คือ สะท้อนเรื่องราวของชีวิตนั้น ๆ ออกมาให้ได้มากที่สุด ศิวฤกษ์ ศรีวิช (2555) ได้อธิบายมุมมองของการถ่ายภาพไว้ว่า การสร้างสรรค์ภาพถ่ายที่มีเรื่องราวที่จับในภาพ ทำให้คนดูเกิดจินตนาการคิดต่อไปได้อีกมากมาย ซึ่งภาพถ่ายแนวนี้นี้ต้องประกอบด้วย การวางแสงและการควบคุมแสงที่แม่นยำ การวางคอมโพสิชั่นที่ถูกจังหวะ การสื่อสารผ่านแววตา ความเคลื่อนไหว การเดาเหตุการณ์ล่วงหน้า ด้วยการคอยจังหวะลั่นชัตเตอร์เพื่อให้ได้ภาพทุกรูปแบบตามจินตนาการ โดยไม่มีเงื่อนไขมาปิดกั้นจินตนาการ

ภาพที่ 1 แสดงพิกัดของพื้นที่เป้าหมายในการสร้างสรรค์ผลงานจาก google map

ที่มา : รัฐพล พรหมมาศ

2.3 กระบวนการหลังการสร้างสรรค์ (Post-Production)

ในขั้นตอนนี้จะเป็นการคัดเลือกภาพเพื่อนำเสนอจากผลงานภาพถ่าย 271 ภาพ ได้ทำการคัดเลือกภาพถ่าย ซึ่งภาพที่คัดออกนั้นจะเป็นภาพซึ่งขาดความคมชัดเนื่องจากมีสัญญาณรบกวนในภาพ (Noise) ค่อนข้างมาก เนื่องจากสภาพแสงในตอนเช้าซึ่งแสงส่องสว่าง (Ambient) ยังไม่มากพอ ต้องปรับตั้งรูรับแสงให้แคบ เพื่อสร้างระยะชัดลึกให้กับภาพ ภาพซึ่งไม่ครบถ้วนตามหลักการจัดองค์ประกอบภาพ (เอียง) ภาพที่มีรถหรือสิ่งต่างๆ เข้ามาในกรอบภาพ ภาพถ่ายซึ่งเบลอเนื่องจากการใช้งานความเร็วชัตเตอร์ที่ต่ำ ไม่สัมพันธ์กับเลนส์ที่ใช้ และภาพถ่ายซึ่งซ้ำกับภาพอื่นๆ ทำการคัดเลือกจนเหลือภาพถ่ายจำนวนสำหรับการปรับกระบวนการตกแต่งภาพด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และการทำการสร้างภาพที่มีช่วงการรับแสงสูงกว่าปกติ (High Dynamic Range - HDR) จำนวน 21 ภาพ และเลือกภาพที่ดีที่สุดสำหรับการนำเสนอ

ภาพที่ 2 ผลงานภาพถ่าย “ทางธรรม”

ที่มา : รัฐพล พรหมมาศ

ผลงาน“ทางธรรม” หรือ “Dharma way” นี้มาจากภาพซึ่งเป็นการเดินทางบันทึกภาพครั้งที่ 2 วันที่ 2 มกราคม 2566 เวลา 8.39 น. เป็นภาพถ่ายความละเอียด 42.4 ล้านพิกเซล ค่ารับแสง F8 ความเร็วชัตเตอร์ 1/1000 วินาที และค่าความไวแสง (ISO) 200 นำเสนอภาพถ่ายซึ่งประกอบด้วย วัดพระพุทธบาทตากผ้า และพระธาตุเจดีย์สี่ศรูบา โดยในภาพแสดงบันไดนาค 469 ขั้น เชื่อมระหว่างเจดีย์บนม่อนดอยกับวัดพระพุทธบาทตากผ้าที่เชิงดอย นอกจากนั้น ถนนซึ่งวิ่งตรงเข้าสู่วัดนั้น เป็นการสร้างเส้นทางสายตาผู้รับชมในมุ่งความสนใจไปในสถานที่ทั้งสอง ในภาพช่วงกลางถนน จะพบกิ่งไม้ที่สอด้รับเข้าหากันพอดี ช่วยสร้างกรอบให้กับภาพมีความน่าสนใจมากขึ้น สำหรับที่มาของชื่อผลงาน “ทางธรรม” นั้นมาจากความยากลำบากในการเดินทางเพื่อมาที่วัดแห่งนี้ รวมถึงการจะเดินทางเพื่อขึ้นไปนมัสการพระธาตุด้านบน ก็ต้องผ่านการเดินขึ้นบันไดนาค 469 ขั้น ซึ่งผู้ที่สามารถเดินทางไปถึงได้โดยไม่อาศัยการใช้รถเดินทางนั้น แสดงให้เห็นว่า นอกจากสภาพร่างกายจะต้องพร้อมแล้ว สภาพจิตใจก็ต้องเข้มแข็งด้วยเช่นกัน ผู้ที่มุ่งมั่นที่จะเดินทางมาจะต้องมีศรัทธาทางพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ตาม “ทางธรรม” ที่อยู่เบื้องหน้า

สรุปผล

การสร้างสรรคภาพนี้ ได้กำหนดแก่นเรื่อง (Theme) ของภาพคือนำเสนอวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ ภาพที่นำเสนอสื่อถึงการปรับตัวของคนในสังคม จากยุคสมัยก่อนที่เน้นการท่องเที่ยวแบบเน้นการแสวงหาความสุขทางกาย การใช้จ่ายเพื่อตอบสนองเพียงความต้องการของตนเอง หลังจากที่สังคมโลก ได้ผ่านพ้นวิกฤตการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ลง ซึ่งมีระยะเวลาเกือบ 3 ปี ส่งผลให้ทุกคนเริ่มมีการปรับตัว มีการเว้นระยะห่างระหว่างบุคคล การเรียนรู้ในการอยู่กับตัวเองให้มากขึ้น ทำให้เกิดแบบอย่างของวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ที่แตกต่างหลากหลาย แม้สถานการณ์จะคลี่คลายลง แต่การดำเนินตามรูปแบบวิถีชีวิตแบบความเป็นปกติใหม่ ก็ยังคงดำเนินต่อไป ดังนั้นทุกภาคส่วนก็จะต้องมีการปรับตัวเองเพื่อรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเหล่านี้ รวมถึงการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานั้น ถือเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับความเป็นปกติใหม่ เนื่องจากโดยพื้นฐานของคนไทยนั้นมีความผูกพันกับศิลปะและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา แม้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามยุคสมัย แต่เมื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ อาจจะไม่สามารถตอบสนองความต้องการความสุขทางใจของมนุษย์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเน้นการแสวงหาความสุขทางใจ ให้กับผู้ที่ได้มาสัมผัส นั่นก็คือการคืนสู่สามัญ (Back to the Basic) หรือความเรียบง่าย

ภาพถ่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา นั้นเมื่อมีการนำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์ไปนั้น ถือเป็น การเผยแพร่ที่สะดวกรวดเร็ว ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร หรือผลงานภาพถ่ายเหล่านี้ได้อย่างเท่าเทียมกัน トラบที่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต ช่วยกระตุ้นความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งไทยและต่างประเทศ ได้รับรู้ และต้องการที่จะแสวงหาการท่องเที่ยวในรูปแบบที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวอื่นๆ

ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายทางภาครัฐที่สนับสนุน รวมถึงมีความเหมาะสมกับการดำเนินตามวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ของคนในยุคปัจจุบัน

การสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้ของผู้วิจัย ถือเป็นอีกหนึ่งในความท้าทายสำหรับการทำงานในฐานะช่างภาพ รวมถึงการทำหน้าที่ในฐานะอาจารย์ผู้สอน การได้ออกเดินทางไปบันทึกภาพถ่าย เพื่อสื่อสารเรื่องราวเหล่านี้ออกมาตามมุมมองของตนเองนั้น แม้หลายๆ คน อาจจะมองว่าเป็นเพื่อความสุขส่วนบุคคลจากการถ่ายภาพที่ถ่ายภาพ แล้วนำผลงานมานำเสนอผ่านสื่อสังคมออนไลน์เพื่อความสนุกสนาน แต่หากภาพถ่ายเหล่านี้เผยแพร่ออกสู่สาธารณะ แล้วสามารถเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้สังคมได้เรียนรู้ และช่วยเสริมให้สังคมดีขึ้นได้นั้น ถือได้ว่าภาพถ่ายเหล่านี้ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่สื่อสารเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมได้อย่างสมบูรณ์แบบ

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการสร้างสรรค์ผลงาน

องค์ความรู้ที่จากการสร้างสรรค์ผลงานครั้งนี้ ในเชิงเทคนิคคือ การใช้เลนส์ทางยาวโฟกัสเกิน 100 มิลลิเมตร ขึ้นไปสำหรับการถ่ายภาพงานสถาปัตยกรรมนั้น จะสามารถลดการบิดเบือนในงานสถาปัตยกรรมได้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัวของเลนส์ถ่ายไกล ซึ่งหากต้องการจะสร้างสรรค์ผลงานให้ได้ตามรูปแบบนี้ ผู้วิจัยจะต้องมีการศึกษาหาข้อมูลของสถานที่ รวมถึงสถานที่ใกล้เคียง และสภาพแวดล้อมโดยรอบ จะเป็นการสร้างโอกาสในการได้ผลงานภาพถ่ายที่สร้างความแตกต่างจากภาพถ่ายอื่นๆ ภาพถ่ายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนานั้น วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดคือ จะสร้างกระตุ้นให้ผู้รับชมผลงานนั้น เกิดความรู้สึกอยากเดินทางมาสถานที่นั้นๆ เพื่อสัมผัสประสบการณ์เหล่านี้ได้ด้วยตนเอง มิใช่การรับชมผลงานแล้วผ่านไป

ในส่วนของการจัดองค์ประกอบของภาพนั้น ประกอบด้วย

- 1) เน้นจุดสนใจจากจุดสุดท้ายตา เพื่อให้เส้นนำสายตาช่วยนำพาให้ผู้รับชมผลเข้าสู่ตัวแบบ
- 2) ความสมดุลที่เท่ากันในการถ่ายภาพแนวตั้งกับงานสถาปัตยกรรมนั้น จะช่วยเสริมสร้างความรู้สึก มั่นคง แข็งแรง หนักแน่นให้กับผู้รับชมผลงาน
- 3) การใช้ช่องว่าง ร่วมกันในภาพถ่าย จะช่วยขับให้วัตถุหลัก นั่นคือผลงานสถาปัตยกรรมโดดเด่น ไม่รู้สึกอึดอัด สร้างความน่าสนใจให้กับผู้รับชมผลงาน

ในการสื่อความหมาย ภาพถ่ายได้สะท้อนให้เห็นว่า นอกเหนือจากการเดินทางมาท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเพื่อแสวงหาความสงบสุขทางกาย ทางใจแล้ว ยังสามารถสัมผัสความงามของธรรมชาติสามารถสื่อสารถึงวิถีชีวิตเชิงสร้างสรรค์ ในความเป็นปกติใหม่ได้อย่างเหมาะสม

บรรณานุกรม

หนังสือ

กนกรัตน์ ยศไกร. (2551). การถ่ายภาพเพื่อการสื่อสาร. กรุงเทพฯ: ทริปเพิ้ล เอ็ดดูเคชั่น.

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2570).

ภณ วชิระนิเวศ. (2559). องค์ประกอบสถาปัตยกรรม. พิษณุโลก : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ศิวภุชฌ์ ศรวิช. (2555) Basic Dramatic Photography. กรุงเทพมหานคร : ซีเอ็ดดูเคชั่น.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท

พระสนั่น เจริญยิ่ง. (2565). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของวัดไร่ขิง. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน. บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทความวารสาร

ธัญญพัทธ์ ภูริพิณศันท์. (2565). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีไทยภายหลังสถานการณ์ของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019. วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทรรศน์. 6 (1), 107 – 118.

พรทิพย์ ตันตวิเศษศักดิ์ และ เพียรใจ โพธิ์ถาวร. (2566). การศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคและการเลียนแบบวัฒนธรรมผ่านซอฟต์แวร์ด้านละครไทยสู่มิติความยั่งยืนของประเทศทางเศรษฐกิจและสังคม-มุมมองผู้บริโภคชาวเจน Z. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 25 (1) 219 – 234.

พระมหาไกรสร แสงวงศ์ และคณะ (2564). การเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาเมืองศิลปะเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดล้านนา. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 14 (1) 69 – 82.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. (2561). เจดีย์สี่ครูบา: ศาสนสถานและความทรงจำทางสังคมในล้านนา.

วารสารมานุษยวิทยา, 1(1) 119 – 158.

อ้างอิงเว็บไซต์

จังหวัดลำพูน. (2567). วัดพระพุทธรูปตากผ้า. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.lamphun.go.th/th/attractions/25/วัดพระพุทธรูปตากผ้า>

[3 มกราคม 2566].

ธนาคารทีเอ็มบีธนชาต. (2566). ttb analytics คาดรายได้การท่องเที่ยวไทยปี 2566 เพิ่มขึ้น

1 ล้านล้านบาทจากปีก่อน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<https://www.ttbank.com/th/newsroom/detail/travel-thailand-2566>.

[9 กุมภาพันธ์ 2567].

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ Cultural diversity in a globalized world

พระปลัดภราดร อภิวัตโน (เขียวเสน)

Phra Paladparadon Apiwattano (Keawsen)

พระสันติ สนติกโร (ไชยสงคราม)

Phra Santi Santinkaro (Chaisongkram)

พระปลัดทวี สุจินโน (ยุติมิตร)

Phrapaladtawi Sujinno (Yutimitr)

สุปรียา ชำนาญภูมิพร

Supreecha Chamnanphuttiophon

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokraj Campus

¹Corresponding author, e-mail : phraparadparadon.2522@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการ เรื่อง “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์” เพื่อศึกษาการปรับตัวต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พหุวัฒนธรรม) และการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน พบว่า ยุคโลกาภิวัตน์มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ยุคโลกไร้พรมแดน โลกข้อมูลข่าวสารจึงมีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของมนุษย์หลักในการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางสังคม การอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง คือ การยอมรับในความแตกต่างซึ่งโดยพื้นฐานของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างทั้งในเรื่องทางกายภาพและพฤติกรรม การอดทนอดกลั้นจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีความยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน อันนำมาซึ่งการสร้างเอกภาพของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความหลากหลายได้ การประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน เกิดเป็นความเข้าใจ ความสามัคคี ความหวังดีห่วงใยกัน ตลอดจนลดปัญหาความขัดแย้ง เสริมสร้างสังคมสันติสุข ทั้งนี้ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นไปอย่างปกติสุขและสงบสุข

คำสำคัญ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, โลกาภิวัตน์, หลักพุทธธรรม

ABSTRACT

The academic article on “Cultural diversity in a globalized world” To study the adaptation to cultural diversity (multiculturalism) and the application of Buddhist principles for coexistence, it was found that the globalization era has advanced in science and technology, is the era of information, the era of the borderless world. Therefore, the world of information has an influence on human thoughts, minds, and behaviors. The principle of coexistence in social diversity is to tolerate differences, which are the basic differences of human beings in terms of both physical and behavioral aspects. Tolerance occurs when people in society accept and respect each other, which leads to the creation of unity in coexistence on the basis of diversity. The application of the principles of the 4 Sanghavatthu and 6 Saraniyadhamma, which are Buddhist principles that promote coexistence, leads to adaptation, understanding, unity, goodwill, and concern for each other, as well as reducing conflicts and fostering a peaceful society. This is so that human life can be normal and peaceful.

Keywords: Cultural diversity, globalization. Buddhist principles

บทนำ

สังคมพหุวัฒนธรรม มีความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของแต่ละบุคคล โดยให้ออกาสชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ได้รับการพัฒนาทุกด้าน เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของทุกคนในสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดการศึกษาพหุวัฒนธรรมจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ มีคุณค่าและความสวยงามบนความแตกต่าง หลากหลาย มีศักยภาพ และสามารถนำความแตกต่างมาสร้างความเจริญก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืนแน่นอน การเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (พระมหานกต ปุณฺณสุวฑฺฒโก, 2560, หน้า 5)

ยุคโลกาภิวัตน์มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ยุคโลกไร้พรมแดน โลกข้อมูลข่าวสารจึงมีอิทธิพลต่อความคิด จิตใจ และพฤติกรรมของมนุษย์มากขึ้น กระแสความนิยมในแนวคิดพหุวัฒนธรรมจึงไม่อาจแยกจากกระแสโลกาภิวัตน์ หรือในอีกทางหนึ่งกระแสโลกาภิวัตน์นั่นเองที่มีส่วนสำคัญยิ่งต่อการผลักดันให้กระแสพหุวัฒนธรรมเติบโตขึ้นอย่างมาก เนื่องจากภายใต้กระแสธารและสำนึกของโลกาภิวัตน์ องค์กรธุรกิจเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นธุรกิจภายในประเทศและธุรกิจนานาชาติต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยและทำงานร่วมกับผู้คนที่หลากหลายวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นตลอดเวลา ทำให้สำนึกเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งจำเป็นและ

หลีกเลี่ยงไปไม่ได้ (ธเนศ วงศ์ยานาวา, 2557, หน้า 60) ในยุคโลกาภิวัตน์ที่โลกเชื่อมถึงกันอย่างแนบแน่น แนวคิดพหุวัฒนธรรมจึงแพร่หลายไปทั่วโลกจนถือเป็นวาทกรรมโลกวาทกรรมหนึ่งอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้เช่นเดียวกัน

สังคมพหุวัฒนธรรมจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรเรียนรู้ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ นอกจากนั้น การอยู่ร่วมกันกับคนหมู่มากที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน อาจมีการกระทบกระทั่งกันเกิดปัญหาขึ้นมาได้ ถึงแม้ปัญหาที่เกิดจากความแตกต่างในสังคมเดียวกันจะมีอยู่ทั่วไป แต่หากเรารู้จักเรียนรู้ความแตกต่าง การเคารพและยอมรับซึ่งความแตกต่างของกันและกัน การมีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความไว้วางใจและมีความปรารถนาดีต่อกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนทุกชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ในบทความนี้จะได้นำ หลักสังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากัน เกิดเป็นความเข้าใจ ความสามัคคี ความหวังดีห่วงใยกัน ตลอดจนลดปัญหาความขัดแย้ง เสริมสร้างสังคมสันติสุข

จากที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาพหุวัฒนธรรมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในโลกที่เป็นโลกาภิวัตน์ เป็นการจัดการศึกษาที่เน้นการยอมรับความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของแต่ละบุคคล โดยให้ออกาสชนกลุ่มน้อยซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ได้รับการพัฒนาทุกด้าน เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของทุกคนในสังคม ซึ่งในท้ายที่สุดการศึกษาพหุวัฒนธรรมจะเป็นหนทางหนึ่งที่ช่วยนำไปสู่ความเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์เสริมสร้างสังคมสันติสุข

ความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พหุวัฒนธรรม)

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม หมายถึง พหุวัฒนธรรม (Multicultural) พหุ = มาก วัฒนธรรม = วิถีชีวิตของหมู่คณะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545) พหุวัฒนธรรม หมายถึง ความหลากหลายในด้านเชื้อชาติ ศาสนา เพศสภาพ การยอมรับทางสังคม และชนชั้นทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อวัฒนธรรมนั้น แนวคิดพหุวัฒนธรรมได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในช่วงระยะเวลาประมาณ 60 ปีที่ผ่านมาซึ่งเป็นช่วงของการสร้าง รัฐบาล ที่เน้นความเป็นหนึ่งเดียวกันทางวัฒนธรรมและความเป็นไทยการมีแนวคิดลักษณะนี้จะช่วยให้คนในสังคม ลดการถูกเหยียดหยามกันทางวัฒนธรรม สามารถอยู่ร่วมกันได้ภายใต้ความแตกต่างและการให้ความเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน มีนักปราชญ์ นักวิชาการหลายท่านได้ให้คำนิยาม ความหมาย ของพหุวัฒนธรรมเอาไว้ดังนี้

ศุภยมาบุญขิตยาสิริธร (2564, หน้า 13) ได้ให้ความหมายของพหุวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพรมแดนประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งความหลากหลายที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่รับรู้กันทั่วไปและเป็นเรื่องปกติ สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะแตกต่างจากสังคมที่มีการหลอมรวมทางวัฒนธรรม กล่าวคือ สังคมที่มีการหลอมรวมวัฒนธรรมจะมีวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยที่ถูกครอบงำหรือถูกบดบังจากวัฒนธรรมที่มีอำนาจเหนือกว่า และส่งผลทำให้วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยเลือน

หายไป หรือสูญเสียความเป็นตัวเอง ส่วนสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือสังคมที่ประกอบด้วยวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งยังมีพลังในตัวเอง ไม่ถูกทำลาย หรือตกอยู่ใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมอื่น

The American Heritage Dictionary of English Language ค.ศ. 2000 (อ้างถึงใน แพร ศิริศักดิ์ดํากิ่ง, 2549, หน้า 20) ได้ให้ความหมายคำว่าพหุวัฒนธรรม เป็นคำคุณศัพท์ หมายถึง สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์วัฒนธรรมที่หลากหลาย หรือการรวมวัฒนธรรมที่หลากหลาย อีกความหมายหนึ่งหมายถึง สิ่งใดที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีทางสังคม และการศึกษาว่าด้วยเรื่องการส่งเสริมประโยชน์ของวัฒนธรรมที่หลากหลายภายในสังคมหนึ่งมากกว่าจะให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมกระแสหลักเพียงวัฒนธรรมเดียว

กรกฎ ทองชะโชค (2562, หน้า 25) ได้ให้ความหมายของพหุวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ที่ให้ผู้คนที่มีความแตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้บนหลักการของความเท่าเทียม มีสิทธิในการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของกลุ่มตน ซึ่งการได้รับสิทธิดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนสำคัญหนึ่งของประชาธิปไตย

พระมหานกตล ปุณณสุวฑฺฒโก (2560, หน้า 5) ได้ให้ความหมายของสังคมพหุวัฒนธรรมว่า หมายถึง ความแตกต่าง ทางภาษา ขนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิต บนพื้นฐานของการยอมรับสิทธิเสรีภาพ และหน้าที่ของแต่ละบุคคล โดยให้โอกาสชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ได้รับการพัฒนาทุกด้าน เพื่อนำไปสู่ความเท่าเทียมกันของทุกคนในสังคม

ลำพอง กลมกุล (2561, หน้า 81) ได้กล่าวว่าพหุวัฒนธรรม คือ ลักษณะสังคมที่มีความยืดหยุ่นสูงและเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมอย่างกลมกลืน โดยมีหลักปฏิบัติ อาทิ การเคารพและการยอมรับความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความแตกต่าง สมาชิกในสังคมควรเปิดใจให้กว้าง เพื่อยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น และพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนทุกเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม มีความระมัดระวังในการกระทำและคำพูด ที่อาจนำมาซึ่งความแตกแยกขัดแย้งตลอดจนเคารพในหน้าที่ สิทธิเสรีภาพของกันและกัน

สรุปได้ว่า พหุวัฒนธรรม คือ สังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีพลังในตนเองอันเกิดจากการผสมผสานแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมบนพื้นฐานของการยอมรับถึงการมีอยู่ของวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่าง ๆ อย่างเสมอภาคกัน ไม่เบียดเบียนและลดคุณค่าของวัฒนธรรมของคนกลุ่มอื่น

สังคมพหุวัฒนธรรม

คำว่า “สังคมพหุวัฒนธรรม” (Multicultural Society) ตามเงื่อนไขทางประชากร สังคมพหุวัฒนธรรมจะหมายถึงสังคมที่มีประชากรตั้งแต่สองกลุ่มวัฒนธรรมขึ้นไป แต่ละกลุ่มจะมีลักษณะวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีอัตลักษณ์และชุมชนของตนเอง แต่ในบางครั้งอาจมีลักษณะที่ซ้อนทับกัน

ระหว่างกลุ่ม ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มอาจเป็นเรื่องของการพึ่งพิงทางอำนาจ หรือเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน ด้วยฐานะทางเศรษฐกิจ สถานภาพทางสังคม การศึกษา และอิทธิพลทางการเมือง

แนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ในทางสังคมและการเมือง เป็นแนวคิดที่มีความเชื่อพื้นฐานต่อความเท่าเทียมกันของประชาชน ประชาชนสามารถธำรงรักษาอัตลักษณ์ของตนเอง มีความภาคภูมิใจในความเป็นมาและบรรพบุรุษของตนเอง และมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สร้างความรู้สึกมั่นคง มั่นใจและปลอดภัยในการดำรงอยู่ของผู้คนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอดจนสนับสนุนให้สมาชิกของสังคมยอมรับและเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย นอกจากนี้แนวคิดพหุวัฒนธรรมยังเป็นแนวคิดที่เกี่ยวกับการสร้างความผูกพันร่วมกันและค่านิยมที่ทุกฝ่ายต้องยอมรับร่วมกัน เช่น สิทธิมนุษยชน กฎหมาย และความเท่าเทียมทางเพศ (โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ, 2547, หน้า 137)

แนวคิดพหุวัฒนธรรมมีแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับความแตกต่างและหลากหลายทางวัฒนธรรม 3 มิติดังนี้คือ (Blum, Lawrence A. 1998, p. 17)

1. ยืนยันอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มตนเอง และเรียนรู้คุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มตน
2. เคารพและมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้วัฒนธรรมของคนอื่น
3. ให้คุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรม เอาใจใส่ต่อการดำรงอยู่ของกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้คนมีความเคารพวัฒนธรรมที่แตกต่างในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งที่โรงเรียนในเมือง และในสังคมซึ่งกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ ดำรงอยู่ร่วมกัน

นอกจากนี้ Andrew Milner และ Jeff Browitt (2006, p. 143) ได้ถกเถียงถึงความหมายของคำว่า พหุวัฒนธรรมว่า พหุวัฒนธรรมตามแนวอนุรักษนิยมน่าจะหมายถึงความต้องการหรือการเรียกร้องของกลุ่มพิเศษซึ่งก็คือกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มเชื้อชาติ แต่สำหรับกลุ่มนักวิพากษ์แบบสุดโต่งมักมองว่าแนวคิดพหุวัฒนธรรมเป็นยุทธศาสตร์ที่สร้างการยอมรับ ตระหนัก และสนับสนุนให้เกิดความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า สังคมพหุวัฒนธรรมไม่ได้ให้ความหมายต่อความหลากหลายเพียงแค่ว่าเป็นความหลากหลายของชาติพันธุ์ เท่านั้น หากแต่หมายถึงสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อยต่าง ๆ กลุ่มทางเพศที่ไม่ได้หมายถึงเพศหญิง แต่หมายรวมถึงเพศอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกย์ หรือสาวประเภทสอง รวมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาส เช่นคนจน คนพิการด้วย แม้ว่าคนกลุ่มนี้จะไม่ใช่อัตลักษณ์ร่วมของสังคมที่มีความหลากหลาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการต่อสู้เพื่อให้มีความเท่าเทียมกันในสังคม เป็นของกลุ่มของตน

โลกาภิวัตน์โดยนัยความหมายของคำว่าโลกาภิวัตน์

โลกในปัจจุบันที่เราอยู่นั้นมีลักษณะของความเป็น "สมัยใหม่" มีความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นในด้านชีวิต ความเป็นอยู่ ไปจนถึงปฏิสัมพันธ์ในระดับนานาชาติในเรื่องต่าง ๆ ที่เห็นได้จากข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ ในปัจจุบันสิ่งที่ควบคู่ไปกับความเป็น "สมัยใหม่" คือพลังของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม และความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ส่งผลกระทบต่อสังคมโลกอย่างมาก

โลกาภิวัตน์ (พิชัย วาสนาส่ง, 2549) หมายถึง “โลกไร้พรมแดน” คือการทำโลกให้เล็กลงภายใต้การพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ คำว่า โลกาภิวัตน์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโลกด้วยกิจกรรมกระทำเพื่อให้โลกดียิ่งขึ้น โดยการกระทำกิจใด ๆ เพื่อให้โลกดียิ่งขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โลกเราทุกวันนี้ยังไม่ดีพอ หรือไม่ดีเลย จึงจำเป็นที่ชาวโลกทั้งหลายจะต้องมาร่วมคิดอ่านกระทำการ อันจะช่วยให้โลกดียิ่งขึ้นไปอีก หรือถ้ามองโลกาภิวัตน์ในมุมมองทางด้านมิติเชิงเศรษฐกิจ โลกาภิวัตน์ หมายถึง ความเชื่อมโยงและการผนวกรวมกันเป็นเนื้อเดียวกันของระบบเศรษฐกิจทั่วโลก ซึ่งโดยส่วนมากระบบเศรษฐกิจทั่วโลกหมายถึงระบบตลาด นอกจากนี้โลกาภิวัตน์ยังหมายถึง ความสำคัญของระบบทุนนิยม การค้าเสรี การแบ่งงานกันทำในระดับสากล การผลิตเพื่อการส่งออก ความคล่องตัวทางการผลิตในระดับโลกหรืออาจเรียกรวมกันว่า “ลัทธิเสรีนิยมใหม่” (วีระ สมบูรณ์, 2551)

อย่างไรก็ตาม Scholte (2005) การอธิบายความหมายของโลกาภิวัตน์ได้มีการอธิบายความหมายไว้ 5 แนวทางดังนี้

1. ความหมายแรกของโลกาภิวัตน์ หมายถึง การที่ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพิ่มสูงขึ้นซึ่งจะเป็นการพูดถึงโลกาภิวัตน์ในแง่ของความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนระหว่างประเทศ เป็นการพูดถึงความเจริญเติบโตของการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศและการพึ่งพากันระหว่างประเทศที่เพิ่มสูงขึ้น
2. ความหมายที่สอง เป็นการอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นเสรีมากขึ้นตามอุดมการณ์เสรีนิยม คือการลดข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคลง อาทิ กฎระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรค
3. ความหมายที่สาม เป็นการอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นสากล เป็นกระบวนการของการแพร่ขยายสิ่งต่าง ๆ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการกระจายข้อมูลข่าวสารจากประชากรในพื้นที่หนึ่งไปสู่ประชากรในพื้นที่อื่น ๆ ของโลก
4. การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการทำให้เป็นตะวันตก หรือการทำให้ทันสมัยเป็นการอธิบายในแง่โลกาภิวัตน์ที่พยายามทำให้เกิดรูปแบบต่าง ๆ ที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น (หรือเป็นแบบตะวันตก) โดยเป็นการแพร่กระจายรูปแบบของตะวันตกในด้านต่าง ๆ ดังนั้นโลกาภิวัตน์ในแง่จึงมักถูกอธิบายในแง่ของการสร้างอาณาจักรของ “สิ่งที่เป็นตัวแทนของความทันสมัยหรือความสมัยใหม่”
5. การอธิบายโลกาภิวัตน์ในแง่ของการแบ่งเขตพื้นที่ใหม่ ในทัศนะด้านนี้ โลกาภิวัตน์จะเป็นการจัดรูปแบบภูมิศาสตร์ทางสังคมใหม่ โดยเป็นการเพิ่มความเชื่อมโยงระหว่างบุคคลในส่วนต่าง ๆ ของโลก

มากยิ่งขึ้น ด้วยการเชื่อมโยงจากข้อมูลข่าวสาร กิจกรรม การอพยพเคลื่อนย้าย และปฏิสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ผ่านทางอินเทอร์เน็ตหรือชุมชนออนไลน์ เช่น Facebook, LINE หรือ Twitter เป็นต้น

สรุปได้ว่า โดยนัยความหมายของคำว่าโลกาภิวัตน์นั้น คือ สภาวะโลกไร้พรมแดน ซึ่งสภาวะของการเกิดเป็นโลกที่ไร้พรมแดนนี้เป็นผลพวงที่เกิดจากการวิวัฒนาการอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี หรือการย่อโลกให้เล็กลงโดยการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็วด้วยความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ทั้งโลกเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อปฏิสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ส่งผลให้ประชากรในโลกพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันทั้งโลก

การปรับตัวต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม (พหุวัฒนธรรม)

การทำความเข้าใจวัฒนธรรมจำเป็นต้องเข้าใจประสบการณ์ชีวิตของแต่ละบุคคลด้วยเพราะวัฒนธรรมเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมทางความคิด ค่านิยมและรูปแบบของพฤติกรรมในการสร้างรูปแบบของสังคมของแต่ละวัฒนธรรม เช่น บุคลิกลักษณะความสัมพันธ์ในสังคม ศาสนา ปรัชญาค่านิยม ครอบครัวยุค ประเพณี สิ่งสันตนาการ อาชีพ การศึกษา ระบบการสื่อสาร ระบบการขนส่งระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจ

การปรับตัวเป็นการปรับความสมดุลซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันได้นอกจากรูปแบบทางวัฒนธรรมแล้วการเรียนรู้ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมในทุกมิติยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการติดต่อสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมอันเป็นการพัฒนาความสัมพันธ์เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ในสิ่งแวดล้อมใหม่ เช่น การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและอวัจนภาษาที่มีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน อันเป็นสิ่งจำเป็นต่อความสามารถในการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมของแต่ละบุคคล (กาญจนา แก้วเทพ, 2541, หน้า 17) ได้อธิบายอิทธิพลในการทำความเข้าใจบุคคลจากวัฒนธรรมอื่นต่อลักษณะการรับรู้ ทัศนคติ พฤติกรรมการแสดงออกจำเป็นต้องทำความเข้าใจอิทธิพลทั้ง 4 คือ

1. อิทธิพลทางวัฒนธรรม คือ การมองวัฒนธรรมในวงกว้างในด้านค่านิยมและโลกทัศน์
2. อิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรม เป็นการมองวัฒนธรรมในระดับแคบลง เช่น เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา เป็นต้น ซึ่งคนแต่ละกลุ่มจะมีวัฒนธรรมย่อยแตกต่างกันโดยมองรวมถึงบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดมาและความคาดหวังต่อพฤติกรรมการแสดงออกของคนกลุ่มนั้น ๆ ในสังคม
3. อิทธิพลทางจิตวิทยาวัฒนธรรม เป็นการเข้าใจในกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลทั้งกระบวนการคิด ทัศนคติ และการรับรู้ความคิดของบุคคลในแต่ละวัฒนธรรม
4. อิทธิพลทางสภาพแวดล้อม เป็นการศึกษาถึงผลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม อาทิ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพห้องและสถานที่ เป็นต้น

การเรียนรู้ด้านการสื่อสารต่างวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างขององค์ประกอบแต่ละวัฒนธรรมเพื่อเสริมทักษะความสามารถในการสื่อสารต่างวัฒนธรรมโดย ได้จำแนก 6 องค์ประกอบต่อทักษะการรับมือกับความตึงเครียดที่เกิดขึ้นดังนี้ (ณัฐชดา ชูตระกูล, 2561)

1. การเอาใจใส่หรือความเหมาะสมทางสังคม เป็นความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม ซึ่งลักษณะเช่นนี้ถือว่เป็นสิ่งสำคัญต่อการมีมนุษยสัมพันธ์กับการเผชิญหน้าระหว่างวัฒนธรรม
2. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเจ้าบ้าน การมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมเจ้าบ้าน ระดับของความคล้อยคลึงและการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมเจ้าบ้าน เช่น ประเพณี ขนบธรรมเนียม ค่านิยม เพื่อเป็นการลดการเข้าใจผิดที่จะเกิดขึ้นระหว่างวัฒนธรรม
3. ความสามารถในการใช้ภาษา เป็นการกล่าวถึงการเตรียมความพร้อมในด้านการพูด การอ่าน และการฟังภาษาของเจ้าบ้าน เช่น ความคาดหวังในการอาศัยอยู่ในประเทศเจ้าบ้านของชาวต่างชาติ การใช้ภาษาถิ่นได้อย่างมั่นใจในการสื่อสารกับสมาชิกในชุมชน ช่วยลดสภาวะความตึงเครียด
4. การปรับตัว การที่จะประสบความสำเร็จในการปรับตัว หมายถึงความสามารถในการเผชิญหน้าในการปรับตัวต่อวัฒนธรรม รูปแบบการใช้ชีวิตและขนบธรรมเนียมทางสังคมของประเทศเจ้าบ้าน
5. ประสิทธิภาพทางการสื่อสาร เป็นการอธิบายความสามารถในการสื่อสารของชาวต่างชาติกับเจ้าของประเทศ ที่สามารถจัดการกับความเข้าใจผิดในการสื่อสาร โดยให้ความเอาใจใส่และทำความเข้าใจต่อความรู้สึกของเจ้าของประเทศกับบุคคลที่ได้มีปฏิสัมพันธ์ด้วย
6. การมีส่วนร่วมในสังคม เป็นการอธิบายระดับความสามารถของแต่ละบุคคลในการเข้าไปมีส่วนร่วมในเครือข่ายทางสังคมหรือความสัมพันธ์ของวัฒนธรรมนั้น ซึ่งการสร้างโอกาสในการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมสามารถลดความวิตกกังวลที่ผู้ไปเยือนจะต้องเผชิญ ทั้งนี้การสื่อสารกับคนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างเพื่อเป็นการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของเจ้าบ้าน

นอกจากนี้ White (1999) (อ้างในวิริญา ฮินาเซ, 2566, หน้า 85) ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อดีขององค์กรที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1. องค์กรพหุวัฒนธรรมมีความได้เปรียบในการขับเคลื่อนและรักษาความสามารถที่ดีที่สุดที่มนุษย์มีอยู่ กล่าวคือ เมื่อองค์กรสามารถขับเคลื่อน รักษา และส่งเสริมการใช้ประโยชน์สูงสุดของบุคลากรที่มาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย องค์กรจะได้เปรียบในการแข่งขันและรักษาคุณภาพสูงสุดของทรัพยากรมนุษย์
2. องค์กรพหุวัฒนธรรมสามารถเข้าใจและเข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นและเพิ่มชิ้นการที่องค์กรมีบุคลากรที่มีความหลากหลายอยู่ภายในองค์กรจะทำให้เกิดความเข้าใจลูกค้าที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันและสามารถผลิตสินค้าหรือให้บริการได้ตรงตามความต้องการและข้อจำกัดของลูกค้าที่หลากหลายเหล่านั้นด้วย
3. องค์กรพหุวัฒนธรรมเป็นองค์กรที่แสดงถึงการมีความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมขั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการวิจัยและเทคโนโลยีขั้นสูงเนื่องจากเป็นองค์กรที่มักจะเปิดกว้างทางความคิดและยอมรับความคิดเห็นที่มาจากหลากหลายเพศและเชื้อชาติว่าเป็นความคิดที่มีคุณค่า

4. องค์การพุทธวัฒนธรรมเป็นองค์กรที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้ดีกว่า เนื่องจากองค์การสามารถรับรู้ความหมาย ดีความและมีมุมมองที่หลากหลาย ปราศจากวิธีการคิดแบบเหมารวม (groupthink)

5. องค์การพุทธวัฒนธรรมสามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าและมีความยืดหยุ่นในองค์กรมากกว่านวัตกรรมที่เกิดจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า แนวคิดพุทธวัฒนธรรมจะมีลักษณะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ ลักษณะการปรับตัวทางกายภาพและทางวัฒนธรรม มีการผสมผสานระหว่างสองวัฒนธรรม การกลืนกลายวัฒนธรรม และลักษณะปรากฏการณ์ที่มีลักษณะความขัดแย้งการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเป็นการทำความเข้าใจความแตกต่างของวัฒนธรรมของตนและวัฒนธรรมอื่นรวมถึงความสามารถในการสื่อสารกับคนต่างวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพพอรรถประโยชน์ของสังคมพุทธวัฒนธรรม หากสามารถปรับตัวได้ก่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนที่สร้างสรรค์ สามารถสร้างผลผลิตที่ดีในงาน เกิดภูมิปัญญา มีความยืดหยุ่นในสังคม เป็นสังคมที่เปิดกว้างทางความคิดและยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลาย เป็นความคิดที่มีคุณค่ากับประโยชน์ส่วนรวม

หลักพุทธจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกัน

สังคหวัตถุธรรม เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งใช้ในการสงเคราะห์ผู้อื่น อันจะเป็นเครื่องผูกไมตรี ประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน สำหรับที่มาและความสำคัญของสังคหวัตถุธรรมนั้น มาจากคำว่า “สังคห” ซึ่งแปลว่า สงเคราะห์ กับคำว่า “วัตถุ” ซึ่งแปลว่า เรื่องรวมความแล้วสังคหวัตถุจึงแปลว่า เรื่องการสงเคราะห์ หรือธรรมอันเป็นหลักในการสงเคราะห์ ซึ่งมีหลักใหญ่ ๆ อยู่ 4 ข้อด้วยกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ใน สังคหสูตร (อง. จตุกก. (ไทย) 21/32/37) ว่า

“การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ ความเป็นผู้ต้นสม่าเสมอในธรรมทั้งหลายนั้น ตามควร” (อง. จตุกก. (ไทย) 21/32/51) และได้ตรัสสั่งสอนแก่ภิกษุในกาลครั้งหนึ่งดังมีเนื้อความว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้ 4 ประการเป็นไฉน คือ ทาน การให้ 1 เพยยวัชชะ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 อตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ 1 สมานัตตดา ความเป็นผู้มีต้นเสมอ 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้แลการให้ 1 ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ 1 ความเป็นผู้ต้นสม่าเสมอในธรรมนั้น ๆ ตามสมควร ธรรมเหล่านั้นแล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้น ถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซ้รมาดาหรือบิดาไม่ถึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้น พวกเขาจึงถึงความใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญ (อง. จตุกก. (ไทย) 21/32/42)

สรุปได้ว่า หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรม เป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน เป็นเหตุให้ตนเอง และหมู่คณะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองประกอบด้วย ทาน หมายถึง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขที่ต้องเริ่มจาก

การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้และรับ แบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์ การให้ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอนเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้วงจรของความรู้มีการขับเคลื่อนโดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความรู้ที่ชัดเจน ปิยวาทะ หมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับบุคคล การมีวาจาเป็นที่รัก วาจาตุดตัมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ ด้วยการกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ทำให้เกิดมิตรและความรักใคร่กันตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐาน จูงใจให้นิยามยินดี อรรถจริยา หมายถึง การทำประโยชน์ไม่ว่าแก่คนหรือชุมชน การช่วยเหลือผู้อื่นในเวลาที่ยจำเป็น ไม่เป็นคนนิ่งอยู่เฉย ตามกำลังฐานะที่พอจะช่วยเหลือได้ จะช่วยด้วยทรัพย์สินสิ่งของ แรงกายคำพูดหรือกำลังใจ หากยังประโยชน์แก่คนแก่ชุมชนอื่นทำแล้วเกิดประโยชน์ย่อมเป็นสิ่งที่ควรกระทำการช่วยเหลือควรช่วยในเวลาที่เหมาะสมควรช่วยเหลือ การให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือสงเคราะห์ต่อกัน สมานัตตตะ หมายถึง มีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกัน ความเสมอต้นเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกลอดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน

หลักพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง

ในพระไตรปิฎกคือคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนา ได้ระบุเรื่องราวและเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นเหตุที่มาของคำสอนแห่งสาราณียธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่ทำให้ระสีกถึงกัน กล่าวคือพระพุทธเจ้าทรงยกเมตตาเป็นแกนกลางในการแก้ไขความขัดแย้ง ทรงแสดงสั่งสอนพระภิกษุสงฆ์เมื่อหมู่สงฆ์เกิดปัญหา การทะเลาะวิวาท อย่างกรณีของภิกษุโกสัมพีโดยมีนัยยะโดยย่อ ความว่า

“พวกบรรดาภิกษุ ไม่ปรารถนาปรับความเข้าใจกัน ไม่ทำความปรองดองกันไม่ปรารถนาความปรองดองกัน” พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัยโดยการตั้งคำถามกับภิกษุเหล่านั้นว่า ขณะที่เกิดเหตุทะเลาะวิวาทนั้น “เธอทั้งหลายได้ตั้งมั่นเมตตากายกรรม ตั้งมั่นเมตตาวาจากรรม และตั้งมั่นเมตตาโมหกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังบ้างหรือไม่” ภิกษุเหล่านั้นตอบปฏิเสธ มิได้กระทำด้วยความตั้งมั่นดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงชี้ให้เห็นว่า ก็เพราะเหตุที่ภิกษุไม่ตั้งมั่นในเมตตาต่อกันทางกาย วาจาใจ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จึงเป็นเหตุให้ทะเลาะ เบาะแว้งกัน ทำร้ายกันด้วยวาจา เป็นการกระทำที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ ทำให้เกิดความทุกข์ (ม.ม. (ไทย) 12/490/529) หลัก สาราณียธรรมเป็นธรรมที่ช่วยลดความบาดหมางลดการทะเลาะ ลดการวิวาทกันเป็นธรรมชั้นยอด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายส่วนอันเป็นสูงสุดเป็นที่ยึดกุมเรือนยอด แม้ฉันทิทธิฐานอันไกลจากกิเลสที่เป็นข้าศึกเป็นนียยานิกรรมนำบุคคลผู้ทำตามนั้นออกไป เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้ ก็ฉันทันเหมือนกัน เป็นธรรมชั้นยอดที่ยึดกุมสาราณียธรรม 6 ประการนี้” (ม.ม. (ไทย) 12/492/533)

สรุปว่า สาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำหรับสร้างความสามัคคีปรองดอง ในการแสดงออกถึงหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนที่ควรปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อความสามัคคี อยู่ร่วมกันในสังคมมีความเห็นใจกัน และมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เกิดความระสีกถึงกันสร้างสรรค์ ให้

เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีในสังคม เป็นหลักธรรมที่เน้นการสร้างความปลอดภัยพร้อมใจกัน การยึดหลักปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน มีความเมตตากรุณาต่อกันทั่วหน้า ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบของสังคมยอมรับความสำคัญองกันและกัน ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน หรือยอมรับความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมแห่งความสุขได้อย่างมีความสุข

สรุป

โลกในปัจจุบันที่เราอยู่นั้นมีลักษณะของความเป็น "โลกาณูวัฒน์" มีความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นในด้านชีวิต ความเป็นอยู่ ไปจนถึงปฏิสัมพันธ์ในเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน กระแสโลกาณูวัฒน์นั้น คือ การย่อโลกให้เล็กลงโดยการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว มีความทันสมัยทางด้านเทคโนโลยี ทำให้ทั้งโลกเชื่อมโยงเป็นระบบเดียวกัน ด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารเพื่อปฏิสัมพันธ์ในมิติต่าง ๆ ส่งผลให้ประชากรในโลกพัฒนาไปในทิศทางเดียวกันทั้งโลก หลักในการอยู่ร่วมกันบนความหลากหลายทางสังคม ซึ่งเป็นแนวทางให้ทุกกลุ่มในสังคมควรปฏิบัติ ยังมีหลักธรรมอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณาในหนทางการอยู่ร่วมกันอย่างสันติคือ การอดทนอดกลั้นในความแตกต่าง คือ การยอมรับในความแตกต่างซึ่งโดยพื้นฐานของมนุษย์ย่อมมีความแตกต่างทั้งในเรื่องทางกายภาพและพฤติกรรม การอดทนอดกลั้นจะเกิดขึ้นเมื่อคนในสังคมมีความยอมรับและเคารพซึ่งกันและกัน อันนำมาซึ่งการสร้างเอกภาพของการอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานความหลากหลายได้ หลักสังคหวัตถุเป็นธรรมเป็นเครื่องสงเคราะห์กันและกัน เป็นเหตุให้ตนเอง และหมู่คณะก้าวไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง การแสดงออกถึงการเกื้อกูลกันด้วยการให้ การเสียสละเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น แสดงออกถึงการใช้จ่ายจากระแสนิยมที่ตรงกับกาลเทศะ ของบุคคลหรือกลุ่มชนชาติพันธุ์ ปฏิบัติในสิ่งที่ประนีประนอมต่อผู้อื่น ร่วมทุกข์ร่วมสุขในทุกคราว การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย หลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมสำหรับจัดการปัญหาความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีปรองดองในการแสดงออกถึงหน้าที่และความสัมพันธ์ของคนควรปฏิบัติต่อกันในสังคม เพื่อความสามัคคี อยู่ร่วมกันในสังคมมีความเห็นใจกัน และมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันต่อหน้าและลับหลัง ทำให้เกิดความระลึกถึงกันสร้างสรรค์ให้เกิดความรัก ความเคารพ การสงเคราะห์ อนุเคราะห์กัน ไม่ให้มีการทะเลาะวิวาทกัน เสริมสร้างให้เกิดความสามัคคีในสังคม ก็จะทำให้มีความมั่นคงและเป็นเอกภาพได้

บรรณานุกรม

กรกฎ ทองชะโชค. (2562). "ข้อบัญญัติท้องถิ่นต้นแบบเพื่อการจัดการลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา."

วิทยานิพนธ์นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ.(2547). รายงานพัฒนาคนเสรีภาพทางวัฒนธรรมในโลกที่

หลากหลายวันนี้. ใน <http://hdr.undp.org>.

- ธเนศ วงศ์ยานาวา. (2557). **ความไม่หลากหลายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สมมุติ.
- พระมหานกตล ปุณฺณสุวตฺตโก. (2560). **การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม:กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก กรุงเทพมหานคร**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิชัย วาสนาส่ง. (2549). **โลกาภิวัตน์: หมุนตามโลก สารพันสาระที่ควรรู้ เพื่อทันกระแสโลก**. กรุงเทพฯ:ปาเจรา.
- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง (2549). **แนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)**. สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎก อรรถกถาแปล (91 เล่ม)**. ฉบับครบรอบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชบัณฑิตยสถาน. (2545). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์.
- ลำพอง กลมกุล. (2562). **รูปแบบการจัดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมอาเซียนในกลุ่มประเทศ CLMV สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ทูลวิจัยมุ่งเป้า ประจำปีงบประมาณ 2560 สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช).
- วีระ สมบูรณ์. (2551). **โลกาภิวัตน์ สิทธิมนุษยชนและความเป็นธรรมระหว่างประเทศ: ประเด็นและมุมมองทางทฤษฎีการเมือง**. กรุงเทพฯ: กรีน พรี้น.
- วริญา อินาเซ. (2566). **การดำเนินการให้เข้าสัาหาริมทรัพย์กับชาวต่างชาติเชิงพุทธบูรณาการ**. พุทธศาสนศึกษา.บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร. (2564). **สังคมและวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- Blum, Lawrence A. Antiracism, Multiculturalism, and Interracial Community: **Three Educational Values for a Multicultural Society**. In *Applied Ethnics: A Multicultural Approach*. USA.: Prentice Hall, Second edition. 1998. 14 – 30.
- Milner, Andrew and Browitt, Jeff. (2006). **Contemporary Cultural Theory**. (Third Edition), USA: Routledge, 2006.
- Scholte, J. A. (2005). **Globalization: A Critical Introduction (2nd ed.)**. New York: Palgrave Macmillan.
- Werbner, Pnina. (2005). **The Translocation of Culture: Migration, Community, and the Force of Multiculturalism in History**. IIS Discussion Paper No. 48.

บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร

The role of administrators in promoting research to improve the quality of
education in educational institutions
under the Bangkok Metropolitan Administration

กานดา จันท

Kanda Chanto

นลินี สุตเสวต

Nalinee Sutsavade

บัณฑิตวิทยาลัยศึกษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

Graduate School of Education Faculty of Liberal Arts Siam University.

¹Corresponding author, e-mail : Poolom.789ka@gmail.com

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ในบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร 2) เสนอแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบเชิงพรรณนา (Descriptive research) กลุ่มประชากร คือ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 437 โรงเรียน เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 205 โรงเรียน ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วยผู้บริหารและครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ จำนวน 410 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นประกอบด้วย 1.แบบสอบถาม มี 3 ตอน ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะ และ 2.แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างเพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ค่าสถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความต้องการจำเป็น(PNI_{modified}) และการวิเคราะห์เนื้อหา

สรุปผลการวิจัย พบว่า

1) บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา สภาพที่พึงประสงค์และสภาพปัจจุบันโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า สภาพที่พึงประสงค์ด้านการกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับมากและด้านการส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก

สภาพปัจจุบันพบว่า ด้านการส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งงานของครูผู้ทำวิจัยและการส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ในระดับมาก ค่าความต้องการจำเป็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่า มีความต้องการใน 3 ลำดับแรก คือ 1.การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2.การส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา 3.การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2) แนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา 2.1 การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 1.การชี้แจงบทบาทหน้าที่ครูในการทำวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน 2.การประชุมชี้แจงครูเพื่อให้ทราบนโยบาย วัตถุประสงค์ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 3.เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการเสนอแนะนโยบายในการบริหารงานวิจัยของสถานศึกษา 4.จัดให้มีคณะกรรมการวิจัยและผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา 2.2 การส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา 1.ให้คำแนะนำช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินการวิจัยของครู 2.มีระบบกระตุ้น กำกับติดตามให้ความช่วยเหลือครูในการทำวิจัย 3.จัดระบบดูแลเอาใจใส่ครูให้ทำวิจัยที่สอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ 2.3.การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 1.มีการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2.สนับสนุนครูให้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน 3.จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัย การประชุมเชิงปฏิบัติการวิจัย เพื่อเป็นเวทีให้ครูนำผลงานวิจัยไปเผยแพร่สู่สาธารณชน

คำสำคัญ: บทบาทของผู้บริหาร, การวิจัยเพื่อคุณภาพการศึกษา, สถานศึกษา

ABSTRACT

The objectives were to: 1) study the current and desired conditions of the role of administrators in promoting research to improve the quality of education in educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration; and 2) propose guidelines for promoting research to improve the quality of education in educational institutions. The population group consisted of 437 schools, with 205 schools as samples. The informants consisted of 410 administrators and teachers. The instruments used are: 1. A questionnaire with 3 sections: Section 1: General information; Section 2: Opinions on the current and desirable conditions of the roles of administrators in promoting research to improve the quality of education in educational institutions; Section 3: Recommendations; and 2. A structured interview to find guidelines for promoting research to improve the

quality of education in educational institutions. The statistics used included frequency values, percentage values, Means, standard deviations, necessary values (PNI modified), and content analysis.

A summary of the research results found that: 1) The role of administrators in promoting research to improve the quality of education, the desired conditions and the current conditions are at a high level overall. When considering each aspect, it was found that the desired conditions in determining policies and plans for research to improve the quality of education were at a high level and in promoting an atmosphere and environment that facilitates success in research in educational institutions were at a high level. The current conditions found that in promoting the advancement in the job positions of teachers who conduct research and promoting teachers' development to have knowledge and abilities in research to improve the quality of education were at a high level. The need for the role of administrators in promoting research to improve the quality of education found that there were 3 first-order needs: 1. Determining research policies and plans to develop the quality of education. 2. Promoting an atmosphere and environment that is conducive to research success in educational institutions. 3. Promoting the development of teachers to have knowledge and abilities in research to improve the quality of education. 2) Propose guidelines for promoting research to improve the quality of education in educational institutions. 2.1. Determining research policies and plans to develop the quality of education, including: 1. Explain the roles and duties of teachers in conducting research to improve teaching and learning 2. Hold a meetings to inform teachers of the policies and objectives of research to improve the quality of education 3. Providing opportunities for teachers to participate in proposing policies for the administration of research in educational institutions 4. Establish a research committee and those responsible for research to improve the quality of education in educational institutions 2.2 Promoting an atmosphere and environment conducive to research success in educational school, including: 1. Providing advice, assistance and solving problems affecting teachers' research. 2. Having a system to encourage, supervise and assist teachers in conducting research. 3. Creating a system to care for teachers to conduct research that is consistent with their duties and responsibilities. 2.3 Promoting teachers' development in research knowledge and skills to develop the quality of education, including : 1. Providing training to develop knowledge, understanding and practices regarding research to develop the quality of education 2. Support teachers in

having opportunities to study and gain knowledge and experience regarding research to improve teaching and learning. 3. Providing forums for exchange knowledge about research and research workshops to serve as a forum for teachers to disseminate research results to the public.

Keyword: Role of administrator, Research to improve the quality of education, Educational institutions

บทนำ

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างเป็นสุขในกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกศตวรรษที่ 21 เนื่องจากการศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบของประเทศเพื่อการแข่งขันและยืนหยัดในเวทีโลกภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นพลวัตประเทศต่างๆทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและทุ่มเทกับการพัฒนาการศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตนให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศภูมิภาคและของโลก ควบคู่กับการดำรงรักษาอัตลักษณ์ของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ว่าด้วยการประกันคุณภาพภายนอก ในมาตรา 30 ได้กำหนดไว้ว่า สถานศึกษาจำเป็นต้องทำการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถทำวิจัยเพื่อนำมาใช้พัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย จึงกล่าวได้ว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษามีความสำคัญ ที่ผู้บริหารและครูทุกคนควรจะต้องให้ความสำคัญต่อการทำวิจัย เพื่อให้การพัฒนาการเรียนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างเป็นระบบ

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 โดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เล็งเห็นความสำคัญในของการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา จึงได้มุ่งเน้นให้ครูผู้สอนทำการวิจัยโดยได้กำหนดบทบาทของครูต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในข้อ 8 ไว้ว่า ครูต้องใช้กระบวนการวิจัยในชั้นเรียนเพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องเพิ่มบทบาทการเป็นนักวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา หาข้อมูลเพื่อนำมาพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งการวิจัยทางการศึกษาได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแสวงหาองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อการพัฒนา พัฒนางาน สังคม ประเทศและโลกการเปลี่ยนแปลง การวิจัยจึงมีคุณประโยชน์ต่อศาสตร์หรือสาขาวิชาชีพต่างๆที่ทำให้มีความก้าวหน้าและมีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยเฉพาะสถาบันและหน่วยงานทางการศึกษา ที่ได้ให้ความสนใจด้านการวิจัยและการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษามากขึ้น อันจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาและพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐาน โดยผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษา ที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำการศึกษาค้นคว้า และส่งเสริมการวิจัยทางการศึกษา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ปรับปรุงและพัฒนา

กระบวนการจัดการศึกษาและคุณภาพการศึกษา ซึ่งครูและบุคลากรทางการศึกษาควรจะได้เรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะทางการวิจัยให้มากขึ้น เพื่อจะได้มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการวิจัยหรือหัวใจสำคัญของการวิจัย เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยไปพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น โดยมีผู้บริหารสถานศึกษาให้การสนับสนุนการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ที่จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของประเทศต่อไป (พิชิต ฤทธิ์จรูญ, 2560 :46)

การวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นส่วนงานหนึ่งในขอบข่ายงานวิชาการในสถานศึกษา ซึ่งการบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของสถานศึกษาที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพการจัดการศึกษา การบริหารงานวิชาการจะเกี่ยวข้องกับการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสร้างคุณภาพให้เกิดกับผู้เรียนและโรงเรียน เป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จและความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำองค์กร การดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาโดยกระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1.กำหนดนโยบายและแนวทางการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้และกระบวนการทำงานของนักเรียน และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา 2.พัฒนาครูและนักเรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติการเรียนรู้โดยใช้ กระบวนการวิจัยเป็นสำคัญในการเรียนรู้ที่ซับซ้อนขึ้นทำให้นักเรียนได้ฝึกการคิด การจัดการ การหาเหตุผลในการตอบปัญหา การผสมผสานความรู้แบบสหวิทยาการ และการเรียนรู้ในปัญหาที่ตนสนใจ 3.พัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัย 4.รวบรวมและเผยแพร่ผลการวิจัยเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพการศึกษา รวมทั้งสนับสนุนให้ครูนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2550 : 23 - 33) โดยครูผู้สอนจะมีการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในลักษณะของการทำวิจัยในชั้นเรียนเป็นส่วนใหญ่ จากข้อมูลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการใช้งานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ จากการศึกษาของ สวรินทร์ นิลอุทัย (2565: 47-60) พบว่าสภาพปัญหาในการบริหารการจัดการศึกษาในการงานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ ด้านการบริหารวิชาการโดยมีความต้องการด้านการส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากที่สุด รองลงมาคือการส่งเสริม สนับสนุนให้บุคคล องค์กร หน่วยงานต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในรูปแบบเครือข่าย และการส่งเสริม สนับสนุนให้บุคลากรพัฒนาการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนตามลำดับ และจากข้อมูลการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิจัยในชั้นเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนของอรสา จรูญธรรม (2562:190-201) ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิจัยในชั้นเรียน ได้แก่ การกำหนดนโยบาย กลยุทธ์และการวางแผนการวิจัยในชั้นเรียน การประเมินและการเผยแพร่งานวิจัย ภาวะผู้นำทางวิชาการ การสร้างทีมที่แข็งแกร่งเพื่อการวิจัย โดยปัจจัยด้านการกำหนดนโยบาย กลยุทธ์และการวางแผนการวิจัยในชั้นเรียน สามารถทำนายคุณภาพงานวิจัยในชั้นเรียนมากที่สุด และหากมีการวางแผนกลยุทธ์ที่ดีและมีความเหมาะสมแล้ว อาจจะนำไปสู่การพัฒนางานวิจัยในชั้นเรียนที่มีคุณภาพได้ และด้านภาวะผู้นำเชิงวิชาการเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิจัยในชั้นเรียนเป็นลำดับต่อมา ซึ่งจากข้อมูล

การศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญในการทำวิจัยของครู ตั้งแต่การกำหนดนโยบาย การกำหนดกลยุทธ์การวางแผนงานด้านการวิจัย การประเมินและการเผยแพร่งานวิจัย มีภาวะผู้นำทางทางวิชาการ รวมทั้งการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคล องค์กร หน่วยงานต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและเป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วย

แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดบทบาทของผู้บริหารการศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ในข้อ 7 ไว้ว่า ให้ผู้บริหารสถานศึกษา ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรในสถานศึกษาใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง (หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูผู้สอนสามารถปฏิบัติงานและทำวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา หรือภารกิจอื่นๆ ให้ประสบผลสำเร็จและบรรลุผลตามนโยบายที่กำหนด ในการบริหารสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ การบังคับบัญชา การควบคุม การกำกับติดตามการปฏิบัติงานและประเมินผลการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรในสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านการจัดการเรียนการสอนที่เป็นงานที่สำคัญให้มีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องให้การสนับสนุนการดำเนินงานของครูรวมทั้งการพัฒนาการเรียนการสอนของครู ด้วยการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งเป็นภารกิจหนึ่งในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เช่นเดียวกับที่กิติยาดา มัสหะและรอยพิมพิใจ เพชรกุล (2561 :53) ที่ได้นำเสนอว่าผู้บริหารมีบทบาทในการให้ความสำคัญกับการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และผู้บริหารมีบทบาทในการส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และการให้การยอมรับนับถือครูผู้ทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ รวมทั้งการกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการทำวิจัยในชั้นเรียน การให้ครูมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย การดูแลเอาใจใส่ครู ให้การชี้แนะและ กระตุ้นให้ครูมีการปรับปรุงกระบวนการเรียนสอนโดยใช้การวิจัยอันเป็นความก้าวหน้าของวิชาชีพครูด้วย เช่นเดียวกับที่คณะกรรมการข้าราชการครู (ก.ค.) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้บริหารการศึกษาไว้ 6 บทบาท คือ 1. บทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์นโยบายของสถานศึกษา 2. บทบาทหน้าที่ในการจัดกิจกรรมในการบริหารต่างๆ เพื่อให้สถานศึกษา รู้วัตถุประสงค์ตามนโยบายและเป้าหมายที่กำหนดไว้ 3. บทบาทหน้าที่ในการนำการปฏิบัติงานของบุคคลในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ 4. บทบาทหน้าที่ในการสร้างขวัญและกำลังใจและสร้างความสุขในการทำงานให้กับบุคลากรในสถานศึกษา 5. บทบาทหน้าที่ในการสร้างความร่วมมือร่วมสติปัญญาของบุคลากรในสถานศึกษา และชุมชนเพื่อการบริหาร 6. บทบาทหน้าที่ในการจัดหาทรัพยากรและควบคุมกำกับติดตามบุคลากร ใช้ทรัพยากรให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ด้วยเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญ เป็นบุคคลที่มีอำนาจสูงสุดในสถานศึกษา มีหน้าที่ในการขับเคลื่อนนโยบายแผนงานต่างๆ ให้บรรลุตามเป้าหมาย ก้าวสู่ความเป็นเลิศด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนครูที่เป็นกลไกสำคัญในการ

จัดการเรียนการสอน ให้บรรลุตามนโยบายและพันธกิจของสถานศึกษา เพื่อยกระดับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของโรงเรียนให้สูงขึ้น

จากข้อมูลนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการได้มีการกำหนดนโยบายที่ชัดเจนด้านการส่งเสริมการวิจัยเพื่อคุณภาพการศึกษา โดยกำหนดให้ผู้บริหารการศึกษามีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อให้ครูผู้สอนได้มีการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาแล้ว แม้ว่าการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา จะมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนก็ตาม แต่การดำเนินการดังกล่าวมีผลกระทบต่อครูส่วนใหญ่ที่พบปัญหาคือการไม่เห็นความสำคัญของการวิจัย ครูไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการวิจัย เพราะขาดผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางด้านการวิจัยที่จะให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำ รวมไปถึงเรื่องงบประมาณและแหล่งเรียนรู้เพิ่มเติม เช่นเดียวกับข้อมูลการศึกษาของอนุสา บุญเรือง (อ้างถึงใน เกียรติศักดิ์ สาสุทธิ์และคณะ, 2565 : 223) ที่พบปัญหาของการทำวิจัยในชั้นเรียนคือ ครูไม่มีความรู้เรื่องวิจัยในชั้นเรียน ขาดผู้ให้คำแนะนำ ไม่มีเอกสารงานวิจัยเป็นแบบอย่าง ทำให้คิดว่าการทำวิจัยเป็นเรื่องยาก ครูมองไม่เห็นคุณค่าของการวิจัย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้สร้างความศรัทธา ความเสียสละให้เกิดกับครูผู้ทำวิจัย ต้องสร้างขวัญและกำลังใจให้กลุ่มครูผู้ทำวิจัย เพื่อเป็นแรงผลักดันให้งานวิจัยของครูมีคุณภาพ นำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนอย่างแท้จริงอย่างเป็นระบบต่อไป

จากสภาพและปัญหาการส่งเสริมครูให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดจากการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่กล่าวมา และบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสำคัญในการส่งเสริมการทำวิจัยของครูในสถานศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มโรงเรียนที่สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น และบางส่วนเป็นโรงเรียนขยายโอกาส บางโรงเรียนมีการรับนักเรียนกลุ่มพิเศษทำให้กลุ่มนักเรียนมีความแตกต่างกันและหลากหลาย ผู้วิจัยตระหนักและเห็นความสำคัญของการวิจัยทั้งการวิจัยในชั้นเรียน หรือการวิจัยเพื่อพัฒนางานอื่น ๆ อาทิ การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัยเพื่อพัฒนางาน การวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้หรือนวัตกรรมใหม่ๆทางการศึกษา ซึ่งการวิจัยต่างๆเหล่านี้จะทำให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษามีคุณภาพมากขึ้น ดังนั้น การกระตุ้นหรือส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา จึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของครู ที่ครูผู้สอนจะต้องมีการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการวิจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนางานที่เกี่ยวข้องและการพัฒนาความเชี่ยวชาญของครู จากเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทของผู้บริหารที่ส่งเสริมหรือสนับสนุนครูในการทำวิจัยเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่จะได้แนวทางการส่งเสริมครูให้ทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา รวมทั้งการบริหารจัดการทรัพยากรในสถานศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการเพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพต่อคุณภาพการศึกษาอย่างเป็นระบบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร

วิธีการของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และค่าความต้องการจำเป็น

ประชากร คือ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร จำนวน 437 โรงเรียน มีบุคลากรทั้งหมด จำนวน 14,000 คน (ข้อมูล: รายงานสถิติ ณ วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2565) ผู้ให้ข้อมูลคือ ผู้บริหาร และครู

กลุ่มตัวอย่าง คือ โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้จากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejci and Morgan (1970, p.608) ได้กลุ่มตัวอย่าง 205 โรงเรียน แบ่งเป็นขนาดใหญ่ กลาง เล็ก โดยผู้ให้ข้อมูล คือ 1.ผู้บริหารสถานศึกษา และ 2.ครูที่ดูแลงานวิชาการ โรงเรียนละ 2 คน รวมจำนวน 410 คน

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ประกอบด้วย 1.นักวิชาการที่สำเร็จการศึกษา ระดับปริญญาเอกด้านการบริหารการศึกษา 2.นักวิชาการที่กำกับดูแลการส่งเสริมการวิจัยในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร และ 3.ผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร

เครื่องมือและสถิติที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย มี 1.แบบสอบถาม และ 2.แบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และค่าความต้องการจำเป็น เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ตำแหน่งงาน ระดับการศึกษา ขนาดของสถานศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check list) วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ และค่าร้อยละ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นต่อสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร การศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร มี 5 ประการ ดังนี้

1. การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
2. การสนับสนุนงบประมาณด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
4. การส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งงานของครูผู้ทำวิจัย
5. การส่งเสริมบรรยากาศและ

สภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ วิเคราะห์เป็นรายด้านและรายข้อ โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural interview) ข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์จะนำผลการวิเคราะห์การวิจัยในขั้นตอนที่ 1 โดยจะใช้เลือกค่าความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ลำดับที่ 1-3 ในแต่ละบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา มาเป็นข้อคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากข้อมูลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. จากการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานครในภาพรวมและรายด้าน พบว่า สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก และเมื่อศึกษาค่าความต้องการจำเป็น($PNI_{modified}$) ใน 3 ลำดับแรก คือ 1.การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2.การส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา 3.การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา แสดงให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีความต้องการในด้านการกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอยู่ในลำดับแรก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกิติญาดา มัสสละ (2561 : 53) ที่ศึกษาและพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการทำวิจัยโดยการส่งเสริม สนับสนุนการทำวิจัยของครู โดยสิ่งที่ส่งผลให้ครูรับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมการทำวิจัย คือการส่งเสริมและเห็นความสำคัญของการทำวิจัยในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนการทำวิจัย การให้ครูมีส่วนร่วมในโครงการวิจัย ดูแลเอาใจใส่ครูชี้แนะ กระตุ้นให้ครูปรับปรุงกระบวนการเรียนสอน โดยใช้การวิจัยอันเป็นความก้าวหน้าของอาชีพครู และด้านการส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา และการศึกษาของกนกจิต สีดวง (2557) ได้เสนอว่าการส่งเสริมการทำวิจัยผู้บริหารโรงเรียนต้องให้การสนับสนุนและช่วยเหลือให้ครู ได้มีการศึกษาค้นคว้าด้านการวิจัยเพื่อหาความรู้ใหม่ ๆ และสามารถไปใช้ในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารต้องทราบทิศทางส่งเสริมการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารงานการวิจัยให้เกิดคุณประโยชน์ต่อครูผู้ทำวิจัยในโรงเรียนอย่างแท้จริง และการศึกษาของสกุลตรา خوش (2557) ที่พบว่าด้านการส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งการงานของครูผู้ทำวิจัยในชั้นเรียน โดย

ภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเช่นกัน ด้านการส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

2. แนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดสำนักการศึกษากรุงเทพมหานคร จากผลการศึกษาคำความต้องการจำเป็น (PNI modified) ใน 3 ลำดับแรก ทั้งรายด้านและรายข้อย่อย พบว่า

1. การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา แนวทางการส่งเสริมคือ

1.1 มีการชี้แจงบทบาท หน้าที่ครูในการทำวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

1.2 มีการประชุมชี้แจงครูเพื่อให้ทราบนโยบาย วัตถุประสงค์ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

1.3 เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการเสนอแนะนโยบายในการบริหารงานวิจัยของสถานศึกษา

1.4 จัดให้มีคณะกรรมการวิจัยและผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

ผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับการศึกษาของปัญญา คณะเมธ (2560) ที่พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการวิจัยโดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จของงานวิจัย โดยผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการประชุมคณะครู เพื่อชี้แจงนโยบายวัตถุประสงค์และบทบาทที่ครูต้องทำการวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน สนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการทำวิจัย

2. การส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา แนวทางการส่งเสริมคือ

2.1 การให้คำแนะนำช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินการวิจัยของครู

2.2 มีระบบกระตุ้น กำกับติดตามให้ความช่วยเหลือครูในการทำวิจัย

2.3 มีระบบดูแลเอาใจใส่ครูให้ทำวิจัยที่สอดคล้องกับหน้าที่ความรับผิดชอบ

ซึ่งผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับการศึกษาของเจนจิรา อีริวิโรจน์ (2560) ที่พบว่า ด้านการส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยอยู่ในระดับมาก โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรให้คำแนะนำ ให้ความรู้เกี่ยวกับการวิจัยแก่ครูเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงการเรียนการสอน อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาควรมีส่วนร่วมในการแสวงหาทางเลือกใหม่ๆ ในการแก้ปัญหาที่จะนำไปสู่การวิจัย เช่นเดียวกับการศึกษาของสุวิมล สิทธิมงคล (2561) ที่พบว่า ด้านการมีความรับผิดชอบต่อครูผู้ทำงานวิจัยที่ผู้บริหารควรให้ขวัญและกำลังใจแก่ครูผู้ทำวิจัยด้วย

3. การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา แนวทางการส่งเสริมคือ

3.1 จัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

3.2 สนับสนุนครูให้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน

3.3 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานวิจัย การประชุมเชิงปฏิบัติการวิจัย เพื่อเป็นเวทีให้ครูนำผลงานวิจัยไปเผยแพร่สู่สาธารณชน

ซึ่งผลการวิจัยที่ได้นี้สอดคล้องกับการศึกษาของคณินณัช กลิ่นหอม (2560) ที่พบว่าบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการวิจัย ด้านการส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยอยู่ในระดับมาก โดยผู้บริหารเป็นบุคคลที่มีความสำคัญและมีบทบาทมากที่สุดในโรงเรียน หากผู้บริหารส่งเสริมให้ครูทุกคนได้ทำวิจัย เปิดโอกาสให้ครูได้แสวงหาความรู้ในการทำวิจัย และมีการกระตุ้นและส่งเสริมให้ครูนำผลการวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงหรือพัฒนากระบวนการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยที่พบว่า บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานศึกษาธิการกรุงเทพมหานคร ทั้งสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ต่อบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้ง 5 ด้าน และมีค่าความต้องการจำเป็นเรียงตามลำดับดังนี้ 1.การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2.การส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา 3.การส่งเสริมพัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 4.การส่งเสริมความก้าวหน้าในตำแหน่งงานของครูผู้ทำวิจัย และ 5.การสนับสนุนงบประมาณด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา สำหรับแนวทางการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา พบว่า การกำหนดนโยบายและแผนงานด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีความต้องการในลำดับที่ 1 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้นำสถานศึกษา จะต้องมีการกำหนดนโยบายด้านการส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้มีความชัดเจน มีแผนงานที่สอดคล้องกับนโยบายที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นระบบ สร้างความเข้าใจกับครูผู้ปฏิบัติด้วยการประชุมชี้แจงให้ครูทราบถึงบทบาทหน้าที่ครู ความสำคัญของการทำวิจัยเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนและนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพครู รวมทั้งเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการวางแผนงานด้านการวิจัย และควรมีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยและผู้รับผิดชอบด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่ในการให้การส่งเสริมให้ความช่วยเหลือและกำกับติดตามงานด้านการวิจัยของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ ในด้านการส่งเสริมบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้เกิดความสำเร็จต่อการวิจัยในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้ให้คำแนะนำช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินการวิจัย

ของครู ให้ความเอาใจใส่ต่อครูให้ทำวิจัย ด้วยการส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำวิจัย จัดทีมพี่เลี้ยงในการทำวิจัยให้กับครู เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันถึงแนวทางการทำวิจัยในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาบทบาทของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการสร้างแรงจูงใจของครูในการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา
2. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของผู้บริหารกับการส่งเสริมการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา

บรรณานุกรม

- กนกจิต สีดวง. (2557). การส่งเสริมการดำเนินงานวิจัยในชั้นเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดนนทบุรี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 3. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษา มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- กิตติยาดา มัสแหละและรอยพิมพ์ใจ เพชรกุล. (2561). บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ ของครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตรัง เขต 2.วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์.
- เกียรติศักดิ์ สาสุทธิ. (2565). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา ในการส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษากลุ่มที่ 3 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. Journal of Roi Kaensarn Academi. 7 (2), 220-236.
- คณินณัช กลิ่นหอม. (2560). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนโรงเรียนมาตรฐานสากล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 29 (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, อุบลราชธานี.
- เจนจิรา ชีรวีโรจน์. (2560). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการวิจัยในชั้นเรียนโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์เขต 3.วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ปัญญา คณะเมธ. (2560). บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในโรงเรียนระดับประถมศึกษา เขตอำเภอเขาคิชฌกูฏ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรีเขต 2. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พิชิต ฤทธิ์จัญญ. (2560). กระบวนการสำคัญของการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา. วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

- สวรินทร์ นิลอุทัย (2565).สภาพปัญหาและความต้องการในการใช้งานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนในจังหวัดนครนายก.สถาบันวิจัย พัฒนา และสาธิตการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สกลตรา ขอสุข. (2557). แนวคิดและรูปแบบการวิจัยในชั้นเรียนเส้นทางสู่งานวิจัยในชั้นเรียน. กรุงเทพฯ:บพิธการพิมพ์.
- สุวิมล สิทธิมงคล. (2561). บทบาทการส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียนของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 7. วิทยานิพนธ์ ค.ม. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579
สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2566
<https://www.lampang.go.th/public60/EducationPlan2.pdf>.
- หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 สืบค้นเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2566
http://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf.
- อรสา จรุงธรรม. (2562).ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิจัยในชั้นเรียนตามการรับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.
-

**การพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ
ของคณะสงฆ์อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์**
DEVELOPMENT OF PERSONNEL IN RELIGION AND HEALTH POLICY
OF THE NANG RONG DISTRICT SANGHA, BURIRAM PROVINCE

ปิยวัฒน์ คงทรัพย์

PIYAWAT KONGSUB

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Graduate Studies, Buri Ram Buddhist College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding author, e-mail : Piyawat.kong@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพของคณะสงฆ์อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ จากการลงพื้นที่ภาคสนามพบว่า คณะสงฆ์อำเภอนางรองมีความตระหนักถึงความสำคัญในการพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ โดยได้ดำเนินการส่งเสริมสุขภาพและพัฒนาสุขภาพพระสงฆ์ ตามแนวทางการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา บูรณาการศาสนกิจการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน สนองนโยบายมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรสูงสุด ตามสายงานบังคับบัญชาในสังฆมณฑล ที่วางหลักในการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และตามพระธรรมวินัย ที่ได้มอบศาสนกิจเป็นหน้าที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ สุวิธีดำเนินการให้เป็นไป เพื่อความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ เผยแผ่ สาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมและตามพระธรรมวินัย มีการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พัฒนาศักยภาพบุคลากรสงฆ์ พระคิลานุปัฏฐาก(พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด - อสว.) หรือภิกษุบริบาลภิกษุไข้ ซึ่งเป็นพระสงฆ์รุ่นใหม่ รวมทั้งสามเณรและคฤหัสถ์ที่พำนักอยู่อาศัยในวัด ให้ได้มีบทบาทและหน้าที่ในการช่วยเสริมสร้างสุขภาพองค์กรสงฆ์และชุมชน โดยบูรณาการเข้ากับงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ สร้างเสริมบทบาทวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน พัฒนาเป็นภาคีเครือข่ายสมัชชาสุขภาพวิถีพุทธระดับตำบลนำร่อง 6 ตำบล เป็นแกนสำคัญในการขับเคลื่อนเพื่อเสริมสร้างสุขภาพองค์กรสงฆ์ ชุมชน อย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องให้ครอบคลุมทุกตำบล ทั้งอำเภอเพื่อบรรลุเป้าหมาย พระแข็ง วัดมันคง ชุมชนเป็นสุข สืบต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาบุคลากรด้านศาสนา, นโยบายสุขภาพ, สุขภาวะวิถีพุทธ

ABSTRACT

This academic article aims to study the development of religious personnel and health policy of the Nang Rong District Sangha, Buri Ram Province. From the study, it was found that Nang Rong District Sangha is aware of the importantly developing religious personnel and health policy, by promoting health and creating well-being of monks with the reform of Buddhist affairs, integrating religious affairs into the Sangha administration in all 6 areas. There is a response to the Sangha Supreme Council policy, which is the highest organization in the chain of command in the diocese that has laid down the principles for governing the Sangha by the Sangha Act and the Dhamma-Vinaya, which has assigned religious duties as the responsibility of the Sangha leaders at all levels, regarding the regulations for governing the Sangha to be implemented by the following procedures: For the sake of orderliness, religious education, and educational welfare, dissemination of public utilities and public welfare related to the Sangha and religion by the regulations of the Sangha Supreme Council and the Buddhist monastic discipline. The National Monk Health Charter is being promoted. The monk personnel potential, monk caregivers (M.H.P.), or monks who care for sick monks, who are new monks, including novices and laypeople residing in temples, are being developed to play a role and perform duties to promote the health of the organization and the community. It is integrated with the monks' work and health development, strengthening the role of temples as community center, and developing into Buddhist health assemblies' network at the pilot sub-district level in 6 sub-districts. It is an importance in driving to strengthen the health of monk organizations and communities tangibly and continuously to cover all sub-districts and the entire district to achieve the goals of healthy monks, stable temples, and happy communities.

Keywords: Religious personnel development, health policy, Buddhist health

บทนำ

โดยที่พระสงฆ์เป็นศาสนบุคคล เป็นบุคลากรด้านศาสนาเป็นผู้มีความสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา นอกจากศึกษาพระธรรมวินัยและปฏิบัติศาสนกิจของสงฆ์แล้วยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาการเรียนรู้ด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาสังคม ท้องถิ่น ชุมชน อันเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับชุมชน ในเรื่องการดูแลสุขภาพตนเอง สิ่งแวดล้อมภายในวัดและขยายผลสู่การพัฒนาสุขภาพของชุมชน (พระครูปริยัติภัทรคุณ/เสนอ สิริภทฺโท, 2565, 20 กุมภาพันธ์) ในสถานการณ์ปัจจุบันพบว่า

พระสงฆ์มีปัญหาทางสุขภาพ โดยเฉพาะป่วยเป็นโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจขาดเลือดและภาวะไขมันในเลือดสูง ซึ่งสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งมาจากอาหารที่ใส่บาตรทำบุญของประชาชน ที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงผลเสียต่อการเจ็บป่วยของพระสงฆ์ นอกจากนี้พระสงฆ์ยังเป็นผู้เสี่ยงต่อสิ่งที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรค เช่น การสูบบุหรี่ ดื่มกาแฟ เครื่องดื่มชูกำลังและขาดการออกกำลังกายที่เหมาะสม หากไม่ได้รับการแก้ไขจะกลายเป็นผู้ป่วยรายใหม่ในสังคม (กรมอนามัย, 2563)

แนวคิดการพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ ของคณะสงฆ์อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์

จากบรมพุทโธวาทตอนหนึ่ง ที่กลายเป็นแรงบันดาลใจ ดังที่กล่าวถึงโดยทั่วๆ ว่า "ผู้ใด ปราศจากจะอุปฐากเราตถาคต ผู้นั้น พึงอุปฐากภิกษุไข้เถิด" ซึ่งตรงกับภาษาบาลี ว่า “โย ภิกขเว มํ อุปฐาเหยยโส คิลานํ อุปฐาเหยย” (วิ.ม.(บาลี) 5/365/166) ซึ่งปรากฏในพระวินัยปิฎก มหาวรรค คิลานวัตถุกถาอ่านที่ไรทำให้ซาบซึ้งใจ รู้สึกจับใจอย่างลึกซึ้ง ปีติปลาบปลื้ม ในพระจริยาวัตรที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเมตตาต่อภิกษุอาพาธเป็นโรคท้องร่วง เมื่อทรงทราบว่ามีใครดูแล (พระครูปริยัติภัทรคุณ/เสนอ สิริภทฺโท, 2565, 20 มกราคม)

พระองค์ทรงตรัสเรียกท่าน พระอานนท์มารับสั่งว่า “อานนท์ เธอไปตักน้ำมา เราจะอาบน้ำให้ภิกษุนี้” ท่านพระอานนท์ทูลรับสนองพระดำรัสแล้วตักน้ำมาถวาย พระผู้มีพระภาคทรงราดน้ำ ท่านพระอานนท์ขัดสี พระผู้มีพระภาคทรงประคองศีรษะขึ้น ท่านพระอานนท์ยกเท้าวางบนเตียง

ต่อมา พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ในวิหารหลังโน้นมีภิกษุเป็นไข้หรือ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “มี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เธออาพาธเป็นโรคอะไร”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “เธออาพาธเป็นโรคท้องร่วง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “ภิกษุนั้นมีภิกษุผู้คอยพยาบาลหรือ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “ไม่มี พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “เหตุใด พวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลเธอ”

พวกภิกษุกราบทูลว่า “เพราะเธอไม่ได้ทำอุปัฏฐากแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังนั้น พวกภิกษุจึงไม่คอยพยาบาลเธอ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็คงพยาบาลภิกษุไข้เถิด ถ้ามีอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้จนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอาจารย์ อาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้จนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามี

สัทธินิหาริก สัทธินิหาริกพึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอันเตวาสิก อันเตวาสิกพึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ผู้ร่วมอาจารย์พึงพยาบาลภิกษุใช้นั้นจนตลอดชีวิต (หรือ) จนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธินิหาริก อันเตวาสิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ หรือผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุใช้นั้น (วิ.ม.(ไทย) 5/365/240)

โดยที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 67 ได้บัญญัติไว้ว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา และการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญาและต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการหรือกลไกดังกล่าวด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (2561- 2580) ยุทธศาสตร์ชาติที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ชาติที่ 4 ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม (การเสริมสร้างพลังทางสังคม) (ราชกิจจานุเบกษา, 2560) ประกอบกับรัฐธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 ได้ถูกตราขึ้น โดยยึดหลักพระธรรมวินัยและข้อมูลทางวิชาการเป็นฐาน ภายใต้หลักการมีส่วนร่วมและการเปิดช่องทางการรับฟังความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน เพื่อให้ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติสะท้อนเจตนารมณ์และพันธะร่วมกัน และเป็นจุดอ้างอิงของพระสงฆ์ คณะสงฆ์ ชุมชน สังคม และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน ในการกำหนดทิศทางเป้าหมายและยุทธศาสตร์การดูแลและสร้างเสริมสุขภาพของพระสงฆ์และสังคมในอนาคต ภายใต้มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 7/2560 เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2560 มติที่ 191/2560 เรื่อง การดำเนินงานพระสงฆ์กับการพัฒนาสุขภาพ ที่กำหนดให้มีการดำเนินการ วัดส่งเสริมสุขภาพและธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ทั่วประเทศ ตามหลักการของธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติและเป้าหมายการขับเคลื่อนมิติสุขภาพสุขภาพแห่งชาติ 3 ประเด็นสำคัญ คือ พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชนและสังคมกับการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่ต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยยึดหลักการสำคัญ คือการใช้ทางธรรมนำทางโลก และมาตรการสำคัญในการดำเนินการ 5 ด้านได้แก่ ความรู้ ข้อมูล การพัฒนา การบริการสุขภาพและการวิจัยที่จะนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคม ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพโดยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชนทำให้พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข ภายใน 10 ปี (พ.ศ.2560-2569) (พระพรหมวชิรญาณ (ปสฤทธ เขมังกโร),2560)ซึ่งสอดคล้องตามแผนยุทธศาสตร์

การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา 20 ปี โดยวางเส้นทางเดินของแผน (Roadmaps) ไว้ดังนี้ ระยะที่ 1 (2560-2564) ดำเนินการปฏิรูปหรือพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ระยะที่ 2 (2565-2569) ผลสัมฤทธิ์คือพุทธศาสน์มั่นคงระยะที่ 3 (2570-2574) ผลสัมฤทธิ์คือประชาชนดำรงศีลธรรม และระยะที่ 4 (2575-2579) ผลสัมฤทธิ์ คือนำสังคมสู่สันติสุขอย่างยั่งยืน(พระเทพเวที (พล อาภากรโ), 2564) โดยบูรณาการงานทุกด้านของคณะสงฆ์ เข้าสู่ทั้ง 4 ยุทธศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย ยุทธศาสตร์ที่ 1 สร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา มีการสร้างความมั่นคงด้านพระพุทธศาสนา โดยการปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็ง ด้วยการเผยแผ่เชิงรุกเพิ่มศักยภาพทางปัญญาของศาสนบุคคล เช่น พัฒนาพระนักเผยแผ่ ส่งเสริมชมรมทางพระพุทธศาสนาในองค์กรภาครัฐและเอกชน เป็นต้น ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยการยกระดับกระบวนการบริหารจัดการภายใน ด้วยอาศัยความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้เกิดสัมฤทธิ์ผล พัฒนาระบบธรรมาภิบาลในการปฏิบัติงาน พัฒนาระบบสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาหลักสูตรเชิงพุทธและนวัตกรรมวิชาการให้ทันสมัย เพิ่มขีดความสามารถของศาสนบุคคล ยุทธศาสตร์ที่ 3 พัฒนาระบบการเรียนรู้เชิงพุทธ โดยมีการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้เชิงพุทธ ด้วยการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาให้เข้มแข็งสำหรับสถานที่ปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ พระนักเผยแผ่ ยุทธศาสตร์ที่ 4 มีทรัพยากรเพียงพอในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา โดยมีการระดมทรัพยากรให้เพียงพอต่อการในการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดหาแหล่งงบประมาณ สนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนาจากภาครัฐและเอกชน(พระราชวรเมธีและคนอื่น ๆ , 2560)และมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 2/2561 มติที่ 34/2561 ที่มหาเถรสมาคมได้เห็นชอบให้วัดร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินโครงการ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ที่ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการทำชุมชนให้เข้มแข็งและวัดพร้อมเป็นศูนย์กลาง ของชุมชนอย่างยั่งยืน (มหาเถรสมาคม, 2561)

การขับเคลื่อนนโยบายสุขภาพ เพื่อการพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ ของคณะสงฆ์อำเภอหนอง จันทบุรีรัมย์

1. พุทธนวัตกรรมบูรณาการ B-M-I-H MODEL เพื่อการพัฒนาบุคลากรด้านศาสนาและนโยบายสุขภาพ ของคณะสงฆ์อำเภอหนอง จันทบุรีรัมย์

1) มีการจัดทำกลไกและการขยายศูนย์ฯ สู่พื้นที่เป้าหมายในเขตใกล้เคียงและขยายพื้นที่ต่างจังหวัด ในภาคคณะสงฆ์เดียวกันอย่างเป็นรูปธรรม อย่างน้อย 3 พื้นที่ มีผลการดำเนินการ โดยมีหน่วยงานที่ร่วม (2 อำเภอ 2 จังหวัด 8 ตำบล 45 วัด 45 ชุมชน กำลังขยายเพิ่มอีก 2 จังหวัด ๆ ละตำบล เป็นอย่างน้อย-นครราชสีมา - ชัยภูมิ)

2) มีการดำเนินโครงการ กิจกรรมการพัฒนาศักยภาพบุคลากรสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร ให้มีความรอบรู้ด้านสุขภาพ เป็นนักสื่อสารสังคมสุขภาพ เพื่อสื่อสารสู่สาธารณะให้เข้าถึง เข้าใจ แลกเปลี่ยนซักถาม ตัดสินใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพตนเองพร้อมทั้งบอกต่อ(เทศนา) ในทุกโอกาส ขยายสู่

วงกว้างอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการรับรู้ และสามารถสร้างสื่อเรียนรู้ ขึ้นมาเองได้ ด้วยวิธีดำเนินงาน ผ่านกลไก 3 E กล่าวคือ 1) Empower พัฒนาศักยภาพของนักสื่อสารสุขภาวะ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านสื่อและวิถีสุขภาวะทางปัญญา 2) Engagement พัฒนากลไกและปัจจัยแวดล้อมที่สร้างการมีส่วนร่วมทุกระดับ และ 3) Enable จัดให้มีทรัพยากรและช่องทางสื่อสาร แผนระบบสื่อและวิถีสุขภาวะทางปัญญา

2. ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จ

มีแผนปฏิบัติการกลไกศูนย์ประสานงานสุขภาวะวิถีพุทธ ที่เกิดจากกระบวนการ การมีส่วนร่วมจากพลังของภาคีเครือข่าย อย่างชัดเจนและเป็นรูปเล่ม สามารถนำไปสู่การแปลงและจัดทำเป็นโครงการ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาาระบบสุขภาวะทางปัญญา เป็นประโยชน์แกือกุศลทางสังคม โดยพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำหนุนเสริมการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาทั้ง 6 ด้าน ที่สอดคล้องเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) เป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี หมายเหตุพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์ และตามแผนเป้าหมายยุทธศาสตร์ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป้าหมาย 4 ลด 3 เพิ่ม +1 เตรียม ด้วยนวัตกรรมพุทธบูรณาการทางธรรมนำทางโลก B-M-I-H Model เพื่อบรรลุเป้าหมายธรรมาภิบาลพระสงฆ์แห่งชาติ พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข อย่างยั่งยืน

3. ข้อจำกัดและอุปสรรค

การสื่อสารและการนำเสนอข้อมูลข่าวสารเพื่อการรับรู้ธรรมาภิบาลพระสงฆ์แห่งชาติของเจ้าคณะผู้ปกครองสูงสุดระดับพื้นที่บางพื้นที่ ผู้นำองค์กรสงฆ์ระดับวัดและผู้นำชุมชนในพื้นที่ บางพื้นที่ยังอยู่ในวงจำกัด อาจทำให้มีจำนวน ผู้มีส่วนร่วมในฐานะเกี่ยวข้องของเป็นภาคีเครือข่ายในการขับเคลื่อนทั้งในรูปแบบ คณะทำงานร่วมจัดทำแผน การทำธรรมาภิบาลพระสงฆ์ระดับวัดและชุมชน ตลอดทั้งการจัดทำ MOU ยังมีข้อจำกัดในบริบทการเป็นผู้นำสุขภาวะทางปัญญา

แนวทาง/แผน การจัดการข้อจำกัดและเสริมปัจจัยความสำเร็จในอนาคต

1) พัฒนาศักยภาพบุคลากรสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร ให้มีความรอบรู้ด้านสุขภาพ เพื่อสื่อสารสู่สาธารณชนให้เข้าถึง เข้าใจ แลกเปลี่ยน ชักถาม ตัดสินใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพตนเองพร้อมทั้งบอกต่อ(เทศนา) ในทุกโอกาส ขยายสู่วงกว้างอย่างมีประสิทธิภาพ (อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 80)

2) มีการสานพลัง บวร ในการพัฒนาความรู้และสร้างเสริมทักษะครอบคลุม 4 มิติสุขภาวะผ่านกิจวัตรและการกิจสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา และศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ตามหลักพระธรรมวินัย ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์อย่างเป็นรูปธรรม (อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 80)

3) มีธรรมาภิบาลวิถีพุทธระดับวัด/ตำบล ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมโดยสมาชิกองค์กรสงฆ์ และชุมชนในระดับพื้นที่ เพื่อสร้างเสริมสุขภาพ ที่มีการสนับสนุนด้านสุขภาพโดยให้บุคลากรสงฆ์

พระภิกษุ สามเณร มีการปฏิบัติและการพัฒนาสุขภาพ ตลอดจนจัดการสิ่งแวดล้อมและปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ ครอบครัว ๔ มิติสุขภาพ ภายพิต จิตผ่องใสเบิกบาน ก่อการเกิดสติปัญญาดี และชีวิตมีสุข ผ่านกิจวัตรและภารกิจสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน ความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา และศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ ตามเป้าหมายเพื่อให้บรรลุมิสุขภาพที่ดีทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (อย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 80)

4) เมื่อมหาเถรสมาคมในฐานะเป็นองค์กรสูงสุดตามสายงานบังคับบัญชาในสังฆมณฑล ได้วางหลักในการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และตามพระธรรมวินัย เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ ต้องบูรณาการศาสนกิจอันเป็นหน้าที่เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้นว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์กับการขับเคลื่อนธรรมณูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ สู่วิถีดำเนินการให้เป็นไปเพื่อความเรียบร้อยดีงาม ทั้งด้านการศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและสาธารณสงเคราะห์ อันเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคมและตามพระธรรมวินัย

บทสรุป

พัฒนาศักยภาพพระคิลานุปัฏฐาก (พระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด - อสว.) โดยจัดอบรมพระคิลานุปัฏฐาก (พระอสว.) เพื่อพัฒนาศักยภาพสู่ความรู้ด้านสุขภาพสำหรับพระคิลานุปัฏฐาก ทั้งนี้ ทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์อำเภอ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ ทุกระดับ โดยวัดใหม่เรไรทอง เกื้อกูลสถานที่สำหรับถอดบทเรียน คณะผู้บริหารโรงพยาบาลนางรอง สนับสนุนแหล่งเรียนรู้สถานการณ์จริงทั้งด้านสถานที่พร้อมทีมวิทยากร ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ สำนักงานสาธารณสุขอำเภอนางรอง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ และศูนย์อนามัยที่ 9 นครราชสีมา สนับสนุนเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องร่วมลงพื้นที่และดำเนินงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งต่างตระหนักร่วมกันว่า วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นสถานที่ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพประชาชน และธรรมณูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ คือ ข้อตกลงร่วมหรือพันธะร่วมของพระสงฆ์ คณะสงฆ์ ชุมชน สังคม และหน่วยงานภาคีที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ในทุกระดับและส่งเสริมพระสงฆ์ให้มีความรู้ ความเข้าใจ เพื่อวิเคราะห์ ประเมิน การปฏิบัติและการจัดการตนเอง รวมทั้งสามารถชี้แนะเรื่องสุขภาพให้กับบุคคลอื่นได้ เป็นผู้นำด้านสุขภาพและ มีพฤติกรรมดูแลสุขภาพที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการดูแลต่อเนื่องในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์อาพาธพระสงฆ์ที่อาพาธติดเตียงหรือมีภาวะพึ่งพิงให้ได้รับการดูแลแบบประคับประคองจากพระสงฆ์ด้วยกันเอง จากพระสงฆ์ที่ผ่านกระบวนการศึกษาเรียนรู้ตามโครงสร้างหลักสูตรฯ ดังกล่าวในครั้งนี้ โดยสานพลัง บวร ร่วมกันสื่อสาร สนับสนุนส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทต่อการดูแลสุขภาพตนเอง ชุมชน สังคม และส่งเสริมการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกาย ทางจิต ทางปัญญาและทางสังคม ตลอดจนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ

โดยก่อให้เกิดการเชื่อมโยงวัดกับชุมชน ภายใต้แนวคิด “พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข” ตามวิถีชีวิตและบริบทสังคมไทย ทั้งในวงกว้างและในระดับพื้นที่สืบต่อไป

บรรณานุกรม

ศูนย์พักคอยวิถีพุทธนางรองบุรีรัมย์. รวมพลัง "บวร" ดูแลผู้ป่วยโควิด-19 วันพฤหัสบดี ที่ 12 สิงหาคม พ.ศ. 2564, 10.03 น. <https://www.banmuang.co.th/news/politic/245902>.

คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. "สานพลัง "บวร" ทอดผ้าป่าส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์และผู้สูงอายุ. <https://www.banmuang.co.th/news/education/266444>.

คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. สานพลัง “บวร” ทอดผ้าป่าส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์และผู้สูงอายุ. <https://thebuddh.com/?p=59368>.

คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์แกนนำวัด ส่งเสริมสุขภาพพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. <https://thebuddh.com/?p=60078>.

คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์แกนนำวัด ส่งเสริมสุขภาพพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วันอาทิตย์ ที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2565, 09.29 น. <https://www.banmuang.co.th/news/education/270155>.

อสว.คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. "พระแก้กมลพระ พระไม่ทิ้งโยม" ช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัยศรีสะเกษ วันพฤหัสบดี ที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2565, 16.20 น. <https://www.banmuang.co.th/news/education/302206>.

คณะสงฆ์สุรินทร์และบุรีรัมย์. สานพลัง“ใช้ทางธรรมนำทางโลก” ขับเคลื่อนธรรมบุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรสงฆ์และชุมชน. <https://thebuddh.com/?p=72087>.

คณะสงฆ์สุรินทร์และบุรีรัมย์. สานพลัง“ใช้ทางธรรมนำทางโลก” ขับเคลื่อนธรรมบุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะองค์กรสงฆ์และชุมชน วันเสาร์ ที่ 01 กรกฎาคม พ.ศ. 2566, 16.32 น. <https://www.banmuang.co.th/news/education/334962>.

นางรองบุรีรัมย์สานพลัง "บวร" ปวารณา ขับเคลื่อนธรรมบุญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ วันพุธ ที่ 31 มกราคม พ.ศ. 2567, 17.11 น. <https://www.banmuang.co.th/news/bangkok/366442>.

คณะสงฆ์อำเภอนางรองบุรีรัมย์. สานพลัง "บวร" ภาควิชาเครือข่ายด้านสุขภาวะ ขับเคลื่อนธรรมบุญสุขภาพ พระสงฆ์แห่งชาติระดับพื้นที่. วันอาทิตย์ ที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2567, 19.11 น. <https://www.banmuang.co.th/news/education/375519>.

คณะสงฆ์อำเภอนางรอง. พระคิลานุปัฏฐาก อสว.. <https://anyflip.com/acuhl/sloq/basic>.

คณะสงฆ์นางรองบุรีรัมย์. พัฒนาศักยภาพพระสงฆ์แกนนำวัด ส่งเสริมสุขภาพพัฒนาแบบยั่งยืนตาม
แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.

<https://www.banmuang.co.th/news/education/270155>.

คณะสงฆ์อำเภอนางรองบุรีรัมย์. สานพลัง "บวร" ภาควิชาเครือข่ายด้านสุขภาพะ ขับเคลื่อนธรรมนูญ
สุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติระดับพื้นที่.

<https://www.banmuang.co.th/news/education/375519>.

<https://www.google.com/search>.

จริยธรรมผู้นำกับโลกสมัยใหม่ Leadership Ethics and the Modern World

พระครูวิเชียรปัญญาภรณ์

Phrakru Wichian Panyaphon

พระครูอภิวัฒน์ชัยคุณ สิริจันท

Phrakru Apiwatchaikhun Sirijato

พระสมุห์ชูศักดิ์ สกฤทธโร นาคบุญช่วย

Phrasamuchusak Sakkataro Nakbunchual

สุปรีชา ชำนาญพุฒิพร

Supreecha Chamnanphuttiophon

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมมาโคกราช

Mahamakut Buddhist University Srithammasokraj Campus

Corresponding author, e-mail : conwordonstar@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการเรื่อง จริยธรรมผู้นำกับโลกสมัยใหม่ โดยใช้วิธีการค้นคว้าจากเอกสารงานวิจัย หนังสือ ตำรา และระบบออนไลน์ ผลการศึกษาพบว่า จริยธรรมผู้นำกับโลกสมัยใหม่ ผู้นำต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ รวมทั้งมีคุณธรรมในการบริหารงาน นำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหาร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นศาสตร์การบริหารที่ยั่งยืน เป็นศาสตร์แห่งการดำรงความสันติสุขร่วมกันของมนุษย์ แม้ว่าหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะมีมากกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้วก็ตาม แต่ผู้นำที่ดีควรศึกษาคำสอนทั้งหลายเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กร หลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น ผู้นำจึงจำเป็นต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ทั้งยึดหลักธรรมคำสอนตามพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหาร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนในการบริหารองค์กร การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจได้ทำหน้าที่ปกครอง กำกับดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานให้ใช้หลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ อาศัยหลักสัปปุริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม หลักพรหมวิหารและหลักทศพิธราชธรรม มาประยุกต์ใช้กับผู้นำกับโลกสมัยใหม่

คำสำคัญ: จริยธรรมผู้นำ, โลกสมัยใหม่, หลักทศพิธราชธรรม

ABSTRACT

Academic article on leadership ethics in the modern world, using research methods from documents, research, books, textbooks, and online systems. The results of the study found that leadership ethics in the modern world, leaders must have both science and art, as well as morality in management, using the principles of Buddhism as the main principles of management because the principles of Buddhism are sustainable management science, a science of maintaining peace among humans. Although the principles of the Lord Buddha have been around for more than 2,500 years, good leaders should study all teachings to apply them in managing the organization. Therefore, leaders must sacrifice their own benefits for the public and adhere to the principles of Buddhism as the main principles of management in order to create the highest and sustainable benefits in managing the organization. Having a vision and inspiring others can govern, supervise, promote, and support organizations to use the principles of Buddhism, namely, using the principles of Sappurisdhamma, Kalyanamitradhamma, the principles of Brahmavihara, and the principles of the Ten Royal Virtues to apply to leaders in the modern world.

Keywords: leadership ethics, modern world, the Ten Royal Virtues

ความหมายและความสำคัญของจริยธรรมของผู้นำ

ผู้นำมีความสำคัญในการบริหารงาน เนื่องจากผู้นำเปรียบเสมือนหัวใจขององค์กร เป็นจุดรวมแห่งพลังของผู้ปฏิบัติงานที่จะต้องใช้ภาวะผู้นำ ทักษะ ความรู้ ความเข้าใจหลักการบริหารและระบบขององค์กร ภาระหน้าที่อันจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งของผู้นำคือ การอำนวยการให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์ซึ่งการอำนวยการเป็นการใช้ภาวะผู้นำในการวินิจฉัยสั่งการ และจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถ ดังนั้น “ภาวะผู้นำ” จึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาองค์กร และการจัดการ ผู้บริหารที่มีความเป็นผู้นำ หรือใช้ภาวะผู้นำได้อย่างเหมาะสมและเป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดี จะส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีความสามารถในการใช้อิทธิพลโน้มน้าวจูงใจบุคลากรในการปฏิบัติงาน และผู้นำคือผู้ที่ดำเนินการให้งานประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารจะเป็นบุคคลสร้างบรรยากาศในองค์กรให้เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงาน และผู้บริหารมีศิลปะในการบริหารงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (พงศสวัสดิ์ ราชจันทร์, 2565, หน้า 376)

อชิรญาณ แยมทับ และ ชูชาติ พวงสมจิตร (2563, หน้า 188) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมหรือการกระทำของผู้นำที่แสดงออกถึงการประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ถูกต้องตามทำนองครองธรรม โดยยึดหลักจริยธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้ตาม จนเกิดความศรัทธา และได้รับการยอมรับ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การหรือสังคมส่วนรวม สามารถนำพาองค์การบรรลุ เป้าหมายที่ตั้งไว้

กัญชพร ปานเพชร (2565, หน้า 491) สรุปได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หมายถึง การแสดง ความประพฤติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐาน ผ่านการกระทำของบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และส่งเสริมความประพฤติเช่นนั้นต่อผู้ตามผ่านการสื่อสารแบบสองทาง การเสริมแรง และการตัดสินใจ โดย การเคารพความเชื่อทางจริยธรรมและคุณค่า ตลอดจนเพื่อศักดิ์ศรีและสิทธิของผู้อื่นจึงเกี่ยวข้องกับ แนวคิด เช่น ความไว้วางใจ ความซื่อสัตย์ การพิจารณาเสนอแนะและความเป็นธรรม ส่วนองค์ประกอบของ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยพิจารณาจากความสำคัญและความเหมาะสมสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม คือ 1) ความยุติธรรม 2) ความร่วมมือทางอำนาจ 3) ความชัดเจนตามหน้าที่ 4) การมุ่งเน้นคน 5) การแนะนำ เชิงจริยธรรม 6) ความยั่งยืน 7) ความซื่อสัตย์ ซึ่งผู้บริหารที่ดีควรแสดงพฤติกรรมของผู้นำในการ ดำเนินชีวิตประจำวันทั้งส่วนตัว และในหน้าที่การบริหารงานจะต้องทำให้ทุกคนเห็นว่าอยู่บนพื้นฐานของ ความมีเหตุผลของจริยธรรม

ผู้นำจะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์รวมทั้งมีคุณธรรมในการบริหารงาน การบริหารงานของผู้นำที่ดี และมีคุณธรรมนั้น จะต้องนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นหลักในการบริหาร เพราะ การศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสตร์ของการบริหารที่ยั่งยืน เป็นศาสตร์แห่ง การดำรงความสันติสุขร่วมกันของมนุษย์ แม้ว่าหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะ มีมากกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้วก็ตาม แต่ผู้นำที่ดีควรศึกษาคำสอนทั้งหลายเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการ บริหารองค์กรภาครัฐ เพราะหลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น ล้วนกล่าวถึงความเป็นจริง ตามกฎของธรรมชาติ ที่ผู้นำต้องศึกษาและปฏิบัติควบคู่กันไปกับหลักของกฎหมาย ซึ่งหลักธรรมใน พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม ที่มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลก และ ในชีวิตในปัจจุบัน การบริหารงานตามแนวพุทธธรรมนั้นมีส่วนกระตุ้นให้ผู้ใต้บังคับบัญชาอยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุข เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำที่ยึดหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนา ผู้นำจึงจำเป็นต้องเสียสละ ประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ทั้งยึดหลักธรรมคำสอนตามพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหารทั้งการ บริหารตนเอง การบริหารคน และการบริหารงาน ให้สอดคล้องตามหลักการ ครองตน ครองคน ครองงาน

ซึ่งหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นเป็นหลักแห่งการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน (จักรี ศรีจารุเมธีญาณ, 2563, หน้า 140-141)

แนวคิดเชิงจริยธรรมในโลกสมัยใหม่

ยุคกลางสิ้นสุดลงช่วงศตวรรษที่ 16 ถึง ศตวรรษที่ 17 การเกิดขึ้นของระบบศักดินา (feudalism) การเสื่อมอำนาจของศาสนจักรที่เคยมีอิทธิพลต่อแนวคิดทางจริยธรรมและอำนาจทางการเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์ และการขึ้นมามีอิทธิพลของการปกครองโดยรัฐบาลที่เป็นฆราวาส (secular governments) ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในโลกตะวันตก และที่สำคัญก็คือได้ก่อให้เกิดภาวะวิกฤติทางด้านจริยธรรมขึ้นมาด้วย ถ้าแนวคิดเชิงจริยธรรมแบบดั้งเดิมไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตอีกต่อไป และวิทยาศาสตร์สามารถให้คำตอบและแก้ไขปัญหาให้แก่มนุษย์ได้ แล้วทำไมยังจะต้องดำเนินชีวิตตามหลักจริยธรรมอยู่อีก (Martinez and Richardson, 2008, p. 23) และภายใต้บริบทและคำถามดังกล่าวนี้ที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดแนวคิดเชิงจริยธรรมยุคสมัยใหม่ขึ้นมา นักปรัชญาคนสำคัญที่มีบทบาทและมีอิทธิพลเกี่ยวกับจริยธรรมดังนี้ (ประโยชน์ สิ่งกลิ่น, 2563, หน้า 39)

แนวคิดเชิงจริยธรรมของมาเคียเวลลี (Niccolo Machiavelli) นักปรัชญาชาวอิตาลีเสนอได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อแนวคิดทางด้านจริยธรรมในโลกตะวันตก และถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนจากแนวคิดเชิงจริยธรรมในยุคกลางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อทางศาสนา ไปสู่แนวคิดเชิงจริยธรรมในยุคสมัยใหม่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ โดยเขาได้นำเสนอแนวคิดของเขาไว้ในหนังสือที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก นั่นก็คือ The Prince หนังสือเรื่อง The Prince ของมาเคียเวลลีมีเนื้อหามุ่งเน้นไปที่เรื่องของวิธีการในเชิงปฏิบัติที่จำเป็นจะต้องมีในการรักษาไว้ซึ่งการเป็นผู้ปกครอง ตามทัศนะของมาเคียเวลลีรัฐหรือสังคมถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสถานที่ที่จะให้มนุษย์ได้รับความพึงพอใจขั้นพื้นฐานของตน โดยมีความขัดแย้งระหว่างคนในรัฐหรือคนในสังคมน้อยที่สุด คำถามเกี่ยวกับเรื่องที่ว่ามนุษย์ควรมีพฤติกรรมอย่างไร มีความสำคัญน้อยกว่าคำถามที่ว่าในความเป็นจริงมนุษย์มีพฤติกรรมอย่างไร ดังนั้น แทนที่จะมาเสียเวลาคิดเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมในอุดมคติ นักปรัชญาและนักวิชาการทั้งหลายควรจะหันมากำหนดแนวการปฏิบัติ โดยการหาว่ามนุษย์ควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะสามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย (Martinez and Richardson, 2008, p. 23)

แนวคิดเชิงจริยธรรมของโรมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) นักปรัชญาชาวอังกฤษในช่วงศตวรรษที่ 17 ได้สร้างแนวคิดทางปรัชญาซึ่งมีรากฐานมาจากแนวคิดของมาเคียเวลลีโดยเขาได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของการปฏิบัติแทนที่จะให้ความสำคัญในเรื่องของแนวคิดทฤษฎีเชิงอภิปรัชญา ซึ่ง

เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากสำหรับคนทั่วไป ฮอบส์มองมนุษย์ในฐานะที่เป็นวัตถุหรือสาระตามหลักการแบบวิทยาศาสตร์ เขาเชื่อว่าแนวคิดเชิงจริยธรรมจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ ภายใต้นี้แนวคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เป็นเชิงกลไกและจิตวิทยาที่เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ ฮอบส์ได้พยายามแก้ไข้ปัญหาในเชิงอภิปรายที่เสนอโดยนักปรัชญาก่อนหน้านี้ โดยใช้การอ้างเหตุผลตามหลักการแบบวิทยาศาสตร์เป็นพื้นฐานในการสร้างแนวคิดทางปรัชญาที่แข็งแกร่ง เขาได้หักล้างแนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับมนุษย์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดทฤษฎีที่เลื่อนลอย และการมีวิถีชีวิตที่มุ่งไปสู่พระเจ้าที่แพร่หลายอยู่ในยุคกลาง และได้้นำปรัชญากลับมาสู่โลกของการปฏิบัติในชีวิตจริงที่มนุษย์ต้องเผชิญ (MacIntyre, 1996, pp. 131-132; Martinez and Richardson, 2008, p. 24)

แนวคิดเชิงจริยธรรมของจอห์น ล็อก (John Locke) เพื่อแก้ไข้ปัญหาเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นเชิงสัมพัทธ์ของจริยธรรมตามแนวคิดของฮอบส์ จอห์น ล็อก (John Locke) นักปรัชญาชาวอังกฤษได้เสนอแนวคิดที่ว่า ความรู้ในเชิงศีลธรรมสามารถที่จะเป็นความจริงและแน่นอนได้เช่นเดียวกับหลักการในทางคณิตศาสตร์ ล็อกได้ชี้ว่ามีความจำเป็นที่จะต้องมีการรวมกันระหว่างความรู้ที่มาก่อนประสบการณ์ (การไตร่ตรอง) และความรู้หลังประสบการณ์เข้าด้วยกันและแยกความแตกต่างระหว่างความรู้ที่เกิดจากการคาดเดาหรือในเชิงทฤษฎี ออกจากความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ ความรู้ที่เกิดจากการ คาดเดาหรือในเชิงทฤษฎีมีลักษณะที่เป็นอิสระจากการกระทำในขณะที่ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ (จริยธรรมรวมอยู่ในส่วนนี้ด้วย) จะเป็นประโยชน์ตราบเท่าที่มันสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงได้จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นถ้ามนุษย์ทำให้มันเป็นจริงขึ้นมา การมีจริยธรรมจะทำให้มนุษย์ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบประเพณี นอกจากนี้ ล็อกยังได้แยกความแตกต่างระหว่างกฎหมายที่ออกและบังคับใช้โดยองค์กรของรัฐบาลที่มีอำนาจ (positive law) และกฎธรรมชาติ (natural law) หรือสิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) ออกจากกัน โดยล็อกได้ชี้ว่ากฎธรรมชาติหรือสิทธิตามธรรมชาติอยู่ในสถานะที่สูงกว่ากฎหมาย เนื่องจากพระเจ้าได้มอบสิทธิตามธรรมชาติให้แก่ประชาชนแต่ละคนและประชาชนได้มอบสิทธิดังกล่าวให้แก่รัฐบาลเพื่อแลกเปลี่ยนกับมาตรการความปลอดภัยในการอยู่ร่วมกันในสังคม (Martinez and Richardson, 2008, pp. 24-25)

แนวคิดเชิงจริยธรรมของเดวิด ฮูม (David Hume) นักปรัชญาชาวสก็อต (Scottish) มีชื่อเสียงในฐานะของนักวิมตินิยม (skeptic) ผู้ยิ่งใหญ่ นักวิพากษ์เหตุผลของมนุษย์อย่างสมบูรณ์ และนักสะสมนิยมแบบรุนแรง แนวคำสอนหลักของเขาก็คือการปฏิเสธแนวคิดในเชิงอภิปรายและแทนที่ด้วยสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสบการณ์ เนื่องจากเขาเห็นว่ามนุษย์ไม่มีศักยภาพเพียงพอในการที่จะเข้าใจปัญหาที่อยู่เหนือประสาทสัมผัสทั้งห้า ดังนั้นมนุษย์จึงไม่สามารถหยั่งรู้แนวคิดในเชิงอภิปรายได้อย่าง

เป็นวัตถุประสงค์ (objective) ในระดับที่จะสามารถทำให้มั่นใจและวางใจในการนำทางชีวิตของมนุษย์ ตามทัศนะของฮูม นอกเหนือจากคณิตศาสตร์และสิ่งที่เป็นข้อเท็จจริงที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผลที่สามารถทดสอบได้ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์แล้ว ทุกสิ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่หลอกลวงและเป็นภาพลวงตาทั้งสิ้น

แนวคิดเชิงจริยธรรมของคานท์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมัน ต้องการจะแสวงหาวิธีการที่จะประนีประนอมความเชื่อในทางศาสนาของชาวคริสต์เข้ากับหลักเหตุผล โดยการเสนอว่ามนุษย์มีพันธกรณีที่จะต้องพัฒนาศักยภาพตามธรรมชาติภายใต้หลักการของเหตุผล จนสามารถบรรลุถึงความเป็นอิสระในตัวเองและการกระทำที่มีจริยธรรมได้ คานท์เห็นว่าแนวคิดของฮูมเป็นการลดมาตรฐานของการปฏิบัติลงไปเป็นเพียงเรื่องของพฤติกรรมที่คาดหวังว่าจะสามารถก่อให้เกิดความสุขได้จากแนวคิดของฮูมทำให้ปัจเจกบุคคลอ้างเหตุผลของการกระทำที่ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์

แนวคิดเชิงจริยธรรมในยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodern Ages) แม้แนวคิดเชิงจริยธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณมาจนถึงปัจจุบัน แต่การทำทลายที่ยิ่งใหญ่และมีลักษณะถอนรากถอนโคนมากที่สุดได้เกิดขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ โดยการท้าทายดังกล่าวมาจากนักปรัชญายุคหลังสมัยใหม่ (postmodernist) ซึ่งเป็นชื่อเรียกอย่างกว้าง ๆ ของกลุ่มนักปรัชญาที่เสนอว่ากระบวนทัศน์ (paradigm) ของความรู้ในยุคสมัยใหม่ (modern) ได้ถูกทำลายลงนักปรัชญายุคหลังสมัยใหม่คนสำคัญ เช่น ฟูโก (Michel Foucault) แดริดา (Jacques Derrida) ลีโยตาร์ด (Jean-Francois Lyotard) และ รอร์ตี (Richard Rorty) เป็นต้น เห็นว่า “อภิวาทกรรม” (meta- discourses) หรือ “อภิตำนาน” (grand-narratives) ที่ได้อธิบายว่า มนุษย์ควรดำเนินชีวิตอย่างไรนั้นเป็นสิ่งที่ปราศจากความหมาย นักปรัชญาในกลุ่มนี้เห็นว่าโครงสร้างของปรัชญาก่อนหน้านั้นเป็นตัวจำกัดและปิดกั้นกิจกรรมของมนุษย์ และเป้าหมายของนักปรัชญาในกลุ่มนี้ก็คือ การแสวงหาวิธีการที่จะทำลายการกดขี่ของระเบียบกฎเกณฑ์ (รวมทั้งจริยธรรม) ที่ยึดถือต่อ ๆ กันมาโดยไม่ได้มีการพิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อนที่พบในอภิปรัชญาแบบดั้งเดิม (Martinez and Richardson, 2008, p. 32; Martinez, 2009, pp. 51-54)

ภายใต้ของโลกยุคใหม่ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการปรับตัวและปรับระบบต่าง ๆ ในการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อการก้าวไปสู่ความทันสมัยในเชิงการบริหารจัดการองค์กรรัฐได้อย่างมั่นใจ และตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรเพื่อความอยู่รอดในยุคที่มีการแข่งขันในรูปแบบการทำงานคล้ายกับบริษัทหรือเอกชน ทำให้ภาวะผู้นำของรัฐจำเป็นต้องมองไกลต่าง ๆ อย่างเป็นระบบให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กรที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อความผาสุกและการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับ

วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของประชาชน ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในองค์กรของรัฐมีความสำคัญในการขับเคลื่อนองคาพยพไปสู่ความทันสมัยที่ประชาชนต้องการจึงต้องปรับเปลี่ยนบริบทการบริหารจัดการโดยเฉพาะการพัฒนาจริยธรรมที่จะทำให้เกิดการยอมรับและสร้างความมั่นใจให้กับผู้ได้บังคับบัญชาพร้อมทั้งประชาชนทั่วไปให้มีส่วนร่วม เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในแบบฉบับที่ควรจะเป็น ฉะนั้น ภาวะผู้นำในอดีตที่ผ่านมาไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์กรของรัฐที่เป็นรูปแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงทำให้ไม่สามารถจะก่อให้เกิดการรองรับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นจึงก่อตัวเป็นปัญหามากมายตามมาในรูปของการบริหารจัดการ เช่น ปัญหาเชิงโครงสร้างขององค์กร ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ ปัญหาภาคการเมืองที่คุมอำนาจฝ่ายบริหาร ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มประชาชน ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ ปัญหาตัวภาวะผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบ เป็นต้น ปัญหาทั้งหมดว่าสามารถแก้ไขได้ด้วยการพัฒนาจริยธรรมของภาวะผู้นำที่มองถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้งและมุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนองค์กรให้เป็นองค์กรที่มีวิสัยทัศน์ มีค่านิยมองค์กรที่ดี มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในรูปการกระจายอำนาจและการสร้างแรงบันดาลใจหรือการถ่ายทอดเป้าหมายไปสู่บุคลากรให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงองค์กรให้เกิดความมั่นใจโดยเฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่น้อมนำองค์กรของรัฐไปสู่องค์กรที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น (สามารถ บุญรัตน์, 2558, หน้า 364)

แนวคิดเชิงจริยธรรมของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร

ได้พระราชทานคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราโชวาท ในวันที่ 5 เมษายน 2525 ทรงมีพระราชดำรัส มีข้อความดังนี้ “การรักษาอิสราภาพและความเป็นไทยให้ดำรงมั่นคงยืนยาวไป ถือว่าเป็นกรณีกิจอันสำคัญสูงสุด นอกจากต้องอาศัยการบริหารประเทศที่ฉลาดสามารถและสุจริตเป็นธรรมแล้วยังต้องอาศัยความร่วมมือสนับสนุนจากประชาชนทั้งประเทศด้วย คือประชาชนแต่ละคนจะต้องชวนช่วยสร้างสรรค์ประโยชน์และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน ๆ คุณธรรมที่ทุกคนควรจะต้องศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่สี่ประการ ได้แก่ ประการแรกคือการรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติในความสัจ ความดีนั้น ประการที่สาม คือการอดทน อดกลั้น และ อดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้

ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์”

คุณธรรมที่ควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่ 4 ประการตามพระบรมราโชวาทที่ อัญเชิญมา มีสาระสำคัญ ดังนี้ 1) การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติดังสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น 3) การอดทนอดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด และ 4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริตและรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง (วิบูลย์ รัตนภรณ์วงศ์, 2558, หน้า 3)

จริยธรรมของผู้นำคนสำคัญ

ผู้นำที่มีจริยธรรม ผู้นำระดับสูงและนักการเมือง เป็นตัวอย่างผู้นำที่มีจริยธรรม พวกเขาได้รับการคาดหวังให้รักษามาตรฐานทางจริยธรรมระดับสูงมาโดยตลอด ตัวอย่างเช่น อับราฮัม ลินคอล์น ต้นแบบของความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม แสดงให้เห็นคุณลักษณะทั้งหมดที่ผู้นำที่มีจริยธรรมควรมีหรือ Howard Schultz - อดีต CEO และผู้ก่อตั้ง Starbucks และแนวปฏิบัติของความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม เป็นตัวอย่างที่ดีของความเป็นผู้นำด้านจริยธรรมเช่นกัน ความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง โดยให้ความสำคัญกับความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ และความรับผิดชอบเป็นเครื่องมืออันทรงพลังที่เป็นประโยชน์ต่อองค์กรและชุมชนโดยรวม ประโยชน์สำคัญที่องค์กรจะได้รับจากความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรม (Ahaslides, 2567, <https://ahaslides.com>)

1. ปรับปรุงภาพลักษณ์ของแบรนด์ เมื่อผู้นำที่มีจริยธรรมตัดสินใจอย่างมีคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ และดำเนินการด้วยความซื่อสัตย์ จะสร้างชื่อเสียงที่น่าเชื่อถือและน่าเชื่อถือสำหรับทั้งองค์กร นำไปสู่ภาพลักษณ์ของแบรนด์ในเชิงบวก และทำให้องค์กรแตกต่างจากคู่แข่ง

2. ป้องกันเรื่องอื้อฉาว โอกาสในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่อาจนำไปสู่เรื่องอื้อฉาว ปัญหาทางกฎหมาย หรือการตรวจสอบสาธารณะสามารถลดลงได้ เนื่องจากผู้นำที่มีจริยธรรมให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ และมาตรฐานทางจริยธรรม

3. เพิ่มความภักดีของพนักงาน ในสภาพแวดล้อมการทำงานที่เป็นบวก พนักงานจะรู้สึกมีคุณค่าและได้รับความเคารพ สิ่งนี้นำไปสู่อัตราการรักษาพนักงานที่สูงขึ้นและความพึงพอใจในงานโดยรวมที่ดีขึ้น

4. เพิ่มความภักดีของลูกค้า ผู้บริโภคตระหนักถึงหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมของบริษัทที่พวกเขาให้การสนับสนุนมากขึ้นเรื่อย ๆ ยิ่งบริษัทมีความโปร่งใสมากเท่าใด ลูกค้าก็ยิ่งมีแนวโน้มที่ภักดีมากขึ้นเท่านั้น

5. ดึงดูดการลงทุน พฤติกรรมที่มีจริยธรรมสามารถช่วยให้องค์กรมีความได้เปรียบในการแข่งขันเมื่อแสวงหาโอกาสในการลงทุน

ตัวอย่างความเป็นผู้นำทางจริยธรรม Howard Schultz ประธานกรรมการบริหารของ Starbucks เป็นหนึ่งในตัวอย่างความเป็นผู้นำด้านจริยธรรม (Ahaslides, 2567, <https://ahaslides.com>)

1. เป็นตัวอย่างที่ดี “วิธีที่ดีที่สุดที่จะทำคือการเป็น” – เล่าจื๊อ. ตัวอย่างความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมที่ดี คือผู้นำที่ตั้งตนเป็นกระจกเงาเพื่อสะท้อนค่านิยมและพฤติกรรมที่พวกเขาคาดหวังจากผู้อื่น แนวคิดนี้มักเรียกกันว่า “นำโดยตัวอย่าง” ทำหน้าที่เป็นแบบอย่างด้านจริยธรรมและสร้างแรงบันดาลใจให้สมาชิกในทีมแสดงพฤติกรรมที่คล้ายคลึงกัน

2. ตระหนักถึงคุณค่า หนึ่งในตัวอย่างความเป็นผู้นำทางจริยธรรมที่พบบ่อยที่สุดคือผู้นำที่ตระหนักถึงคุณค่าและความคาดหวังที่มอบให้กับตนเองและพนักงานอย่างชัดเจน เพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันระหว่างสมาชิกในทีม ค้นหาสิ่งที่สำคัญจริง ๆ สำหรับบุคคลของเขา จากนั้นให้ทุกคนมุ่งสู่เป้าหมายร่วมกัน และส่งเสริมทีมที่เหนียวแน่นและมีแรงจูงใจ

3. จัดการความเครียดอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถเป็นหนึ่งในตัวอย่างความเป็นผู้นำทางจริยธรรมที่ยอดเยี่ยมที่ได้รับความสนใจอย่างมากในปัจจุบัน ผู้นำที่มีจริยธรรมตระหนักดีว่าความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงานมีความสำคัญไม่เพียงต่อการเติบโตและความพึงพอใจส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสำเร็จโดยรวมขององค์กรด้วย

4. จ้างพนักงานที่มีจริยธรรม ตัวอย่างความเป็นผู้นำทางจริยธรรมอีกตัวอย่างหนึ่งที่สามารถกล่าวถึงได้คือการสรรหาตามมูลค่า ซึ่งหมายถึงการจัดลำดับความสำคัญของการจ้างผู้สมัครที่มีแนวคิดเดียวกันซึ่งมีมุมมองเดียวกันในเรื่องจริยธรรม

5. เน้นการสร้างทีม เน้นย้ำถึงความสำคัญของการสร้างทีม ในรูปแบบความเป็นผู้นำที่มีจริยธรรมมีโอกาสมากขึ้นสำหรับสมาชิกในทีมในการทำงานร่วมกันในโครงการ และกิจกรรมการพัฒนาทีมอื่นๆ เช่น เวิร์กช็อป สัมมนา และการฝึกสร้างทีม

6. ส่งเสริมการสื่อสารแบบเปิด การสื่อสารอย่างเปิดเผยระหว่างพนักงานและนายจ้าง พนักงานรู้สึกสบายใจที่จะพูดคุยเกี่ยวกับความเครียดและความท้าทาย ความกดดันอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับงาน และปัญหาส่วนตัว ทำให้พนักงานรู้สึกว่าได้รับการรับฟังและเข้าใจ

7. ห้ามการละเมิดจริยธรรม ความสำคัญของการเผชิญหน้ากับพฤติกรรมที่ผิดจรรยาบรรณโดยตรงและการไม่เมินเฉยต่อพฤติกรรมดังกล่าว เป็นตัวอย่างที่ดีของความเป็นผู้นำด้านจริยธรรม พนักงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีแนวโน้มที่จะไว้วางใจผู้นำที่ยืนหยัดจัดการกับการประพฤติมิชอบโดยตรง ซึ่งจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและชื่อเสียงขององค์กร

8. จัดการกับปัญหาความเป็นผู้นำที่ผิดจรรยาบรรณในที่ทำงาน ความแพร่หลายของความเป็นผู้นำสามารถเกิดจากปัจจัยต่างๆ เช่น ความซับซ้อนของสภาพแวดล้อมทางธุรกิจสมัยใหม่ การแข่งขันที่รุนแรง และแรงกดดันในการบรรลุผลในระยะสั้น

การบริหารจัดการองค์กรต่าง ๆ ในปัจจุบันมีความจำเป็นที่ต้องอาศัยวิทยาการบริหารจัดการเข้ามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กร และสิ่งที่สำคัญมากคือผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ผู้บริหารต้องมีจักขุมา แปลว่า มีสายตาวีไกล คือมองการณ์ไกล” วิสัยทัศน์ช่วยให้ผู้บริหารสามารถวาดภาพจุดหมายปลายทางได้ชัดเจนและใช้สื่อสารให้สมาชิกในองค์กรยอมรับ และดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางนั้นองค์กรทั้งหมดก็จะถูกขับเคลื่อนไปด้วยวิสัยทัศน์นี้ พระพุทธเจ้าทรงกำหนดจุดหมายปลายทางในพระพุทธศาสนาไว้ว่า การประพฤติปฏิบัติธรรมทุกอย่างมีเป้าหมายสูงสุดอยู่ที่จุดเดียวคือ วิมุตติ (ความหลุด พ้นทุกข์) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เปรียบเหมือนมหาสมุทรมีรสเดียวคือรสเค็ม ฉันทใด ธรรมวินัยนี้ก็มีรสเดียวคือวิมุตติรส ฉันทนั้น” (แสงอาทิตย์ ไทยมิตร, 2558. หน้า 18)

จริยธรรมของผู้นำองค์กรในทางหลักพุทธศาสนา

ผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น มีรากฐานมาจากแนวทางในการสร้างสรรค์บุคลากรในองค์กรให้ มีบุคลิกลักษณะของความเป็นผู้นำ จะเห็นได้ว่าพระพุทธองค์นั้น ทรงเป็นผู้นำที่ดีมีบุคลิกลักษณะที่ดีมีศีลาจารวัตรทั้งดงามมีความรู้ความสามารถเป็นเลิศ มีคุณลักษณะของความเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างทางจิตใจ ให้แก่เหล่าสาวก อีกทั้งยังเป็นผู้ดำเนินการปฏิบัติที่ถูกต้องที่ชอบ ซึ่งพระองค์เองได้ทรงประพฤติปฏิบัติให้เห็นได้จริงมาแล้ว เพื่อให้พระสงฆ์สาวกได้ยึดเป็นแนวทางในการดำเนินรอยตามได้อย่างไม่มีข้อสงสัยและเคลือบแคลงใจ พระพุทธองค์ได้ทรงใช้การสื่อสารในลักษณะของการตรัสสอนธรรมแก่เหล่าพระสงฆ์ดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของผู้นำในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้กำเนิดขึ้นจากการตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าของเจ้าชายสิทธัตถะ เมื่อ 2,500 กว่าปีล่วงมาแล้ว ในปัจจุบันคำสอนของพระพุทธองค์ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกมากมาย มาเป็น

แนวทางในการวิเคราะห์หาแนวคิดผู้นำองค์กรในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในหลักฐาน และเอกสาร หรือคัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา พบว่า พระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นอีกศาสนาหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับแนวความคิดเรื่องภาวะผู้นำเอาไว้โดยเห็นว่าในสังคมทุกสังคมนั้น จะต้องมียุคคนที่จะเกิดมาเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้อื่นหรือมาเป็นผู้นำผู้อื่นอยู่เสมอ ซึ่งบุคคลที่มีภาวะผู้นำและเป็นผู้เข้ามาแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งในทางพระพุทธศาสนานั้นหากพิจารณาจากหลักฐานเชิง คัมภีร์เราจะพบว่าใน อคัณณสูตร ซึ่งเป็น พระสูตรที่ว่าด้วยกำเนิดและการพัฒนาของโลกและสังคมมนุษย์ได้ระบุว่าเมื่อโลกมนุษย์และสังคมมนุษย์เกิดขึ้น มาแล้วในระยะแรกมนุษย์มีกิเลสและไม่มีศีลธรรมอันเป็นกฎจริยธรรมพื้นฐานของสังคมก็ทำให้เกิดการเอาเปรียบกันต่อมามนุษย์ก็ได้เริ่ม ซึ่งก็ถือว่าเป็นกรณีที่เกิดขึ้นให้เราเห็นว่า ภาวะผู้นำนั้น เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหา พระพุทธศาสนา ดังนี้ (ประมะ อะนันทวรรณ, 2565, หน้า 25-26)

2. คุณสมบัติของผู้นำในทางพระพุทธศาสนา

สำหรับคุณสมบัติของผู้นำในทางพระพุทธศาสนานั้น จากหลักฐานอ้างอิงที่ได้ถูกระบุไว้ใน พระไตรปิฎกและเอกสารอื่น ๆ อยู่เป็นจำนวนมากอย่างไรก็ตามเมื่อศึกษาหลักฐานดังกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่าผู้นำที่ดีในทางพระพุทธศาสนา นั้นจะมีลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญอยู่ 2 ประการดังต่อไปนี้

2.1 คุณสมบัติภายในของผู้นำ สำหรับคุณสมบัติของผู้นำที่อยู่ภายในนั้น หมายถึง สภาพจิตใจ คุณธรรมหรือหลักการในด้านมโนธรรมที่ผู้นำโดยมากจะพึงมีเป็นเจตคติและความคิดรวมถึงอารมณ์ ที่เป็นไปในฝ่ายดีและสามารถนำมาปรับใช้เพื่อการบริหารงานได้โดยหลักคุณธรรมที่เป็นตัวกำหนดลักษณะ และคุณสมบัติดังกล่าวที่จัดเป็นมโนธรรมนั้นกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้นำไว้ดังนี้ 1) จักขุมา คือเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองสภาพเหตุการณ์รูปการณ สถานการณ์ออก และจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้ อย่างไร 2) วิรุโธ คือ เป็นผู้เชี่ยวชาญ ชำนาญในงาน รู้จักหลักการและวิธีการไม่บกพร่องใน หน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ 3) นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น

2.2 คุณสมบัติภายนอกของผู้นำการเป็นผู้ปกครองนั้นถ้าลักษณะภายนอกไม่ดีเช่น การยืน การเดิน การนั่ง และการวางตัวไม่สม่ำเสมอแล้ว หรือตรงข้ามกับคนซึ่งรู้ชี้เหล่า และเป็นคนพิกาก็ไม่อาจเป็นผู้ปกครองที่ดีได้ในอุลลขาดก ปทุมวรรค ขุททก นิกาย กล่าวว่หน้าตาไม่ดีไม่ควรให้เป็นใหญ่ โดยนำไปเปรียบกับนก เค้าวา “จงมองดูหน้าตาของนกเค้าว ผู้ไม่โกรธเกิด นกเค้าวโกรธแล้ว จักทำหน้าตาเป็นอย่างไร” หากพิจารณาข้อความนี้ชี้ให้เห็นว่าการเป็นผู้ปกครองนั้น จะต้องมึลักษณะทางกายางดงามสง่า งามอาจกล่าวหาญมาก ในลักษณสูตร ปฏิภาวรรค ทีฆนิกาย ได้กล่าวถึง มหาบุริสลักษณะ 32 ประการ ซึ่งถือว่าบุคคลใดที่มีอวัยวะทั้ง 32 ประการ ย่อมเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการมาก และมีความรู้ความสามารถ ใน

การปกครองบ้านเมืองด้วยคุณธรรม และสามารถนำมาซึ่งความเจริญและความสงบสุขมาสู่บ้านเมือง (ปรมะ อนุวัตรธรรม, 2565, หน้า 27)

คุณสมบัติของผู้นำในทางพระพุทธศาสนา คือ คุณสมบัติของผู้ปกครองนี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อระบบการปกครองที่ดีและได้กล่าวไว้อย่างละเอียดโดยนอกจากจะมองที่พฤติกรรม การแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ แล้วยังมองที่ลักษณะรูปร่างของบุคคลมาประกอบด้วยเพราะถือว่า สิ่งที่ปรากฏในปัจจุบัน ก็คือผลจากการกระทำจากอคตินั่นเอง ฉะนั้นพื้นฐานของบุคคลจากอคติย่อมบ่งบอกถึงอนาคตได้เป็นอย่างดีด้วยเหตุนี้ผู้ที่อยู่ในฐานะผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีตามแนวพระพุทธศาสนาจะต้องมีคุณสมบัติที่ครบถ้วนคือ จะต้องเป็นคนดีทั้งภายในและภายนอก ซึ่งความเป็นคนดีภายในและภายนอกของผู้นำตามหลักคำสอนของ พระพุทธศาสนา (ปรมะ อนุวัตรธรรม, 2565, หน้า 27)

3. หลักธรรมที่ใช้กับภาวะผู้นำองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นภาวะผู้นำที่เกี่ยวกับผู้ปกครองหรือผู้บริหารที่เป็นผู้สามารถนำหลักธรรมต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานองค์กรนั้นให้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้วางแผนไว้ด้วย วิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อองค์กรแนวคิดนี้ผู้นำต้องเป็นผู้ที่ต้องมีคุณธรรม ความรู้ และความสามารถ เหมาะสมกับโลกยุคปัจจุบันที่ต้องการผู้นำที่ดี คือ การมีคุณธรรม อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำที่ดีต่อความสำเร็จขององค์กร มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำหรือบริหารทุกระดับ และการที่จะทำใหตนเองเป็นผู้นำที่มีความสามารถ ก็จะต้องสร้างรูปแบบภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และบุคคลอื่นเพื่อเป็นแบบอย่างให้กับองค์กร อีกทั้งนิยามความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำอีกมากมายและแตกต่างกันไปตามทัศนะของนักวิชาการ แต่ละท่าน ซึ่งลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะของธรรมราชาและ ลักษณะของเทวราชา และรูปแบบภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาที่ควรมีและควรนำไปประยุกต์ใช้พระพุทธองค์ตรัสไว้ในโคปาลสูตร โดยการเปรียบเทียบ ฝูงโค และโคจำฝูง เกี่ยวกับผู้นำและผู้ตามดังนี้

แสดงให้เห็นถึงภาวะผู้นำที่มีต่อความอยู่รอดมีสวัสดิภาพ และสันติสุขของผู้ตามหรือสังคมและประเทศชาติทั้งหมด ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า ในการดำรงชีวิตของมนุษย์นั้น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมในยุคปัจจุบัน ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า และชี้ให้เห็นภาวะผู้นำของพระพุทธเจ้าด้วย และอาศัยแรงบันดาลใจนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาเป็นไปในทิศทางที่ดีในทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะภาวะผู้นำจะได้อาศัยหลักธรรม ดังนี้

หลักธรรมสัปปริสธรรม 7 ประการ ประกอบด้วย 1) อัมมัญญา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้หลักการ 2) อัตถัญญา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จุดหมาย 3) อัตตัญญา คือ รู้ตน รู้จัก พัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ 4) มัตตัญญา คือ รู้ประมาณ รู้จักความพอดี 5) กาลัญญา คือ รู้จักเวลา 6) ปริสสัญญา คือ การรู้ชุมชน และรู้สังคม 7) ปุคคล โรปรัญญา คือ รู้บุคคล รู้จัก บุคคลที่เกี่ยวข้อง

หลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ เป็นหลักธรรมที่ผู้บริหารสามารถนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นธรรมที่สร้างความสนิทสนมกลมเกลียวชวนให้อยากเขาไปปรึกษาได้ถาม เป็นธรรมที่สร้างความประพฤติกว้างขวางทำให้ผู้ที่ไปปรึกษาเกิดความอบอุ่นเป็นที่พึ่งได้ เป็นธรรมที่สร้างความเจริญใจในฐานที่เป็นผู้ทรงความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง เป็นธรรมที่ผู้พูดรู้จักพูดให้ได้ผล ชี้แจงให้เขาใจรู้ว่าเมื่อไรควรพูดอย่างไร เป็นธรรมที่สร้างความอดทนแก่ผู้บริหาร คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาของประชาชน สามารถอธิบายเรื่องที่ยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงใจไปในทางเสื่อมเสีย ดังนั้น จึงต้องการนำหลัก กัลยาณมิตรธรรม มาประยุกต์ใช้ในบริหารงานของผู้บริหารเพื่อจะช่วยให้การทำงานหรือการบริหารงานประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงมีความต้องการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ กัลยาณมิตรธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่สำคัญสามารถนำมาปรับใช้ให้เขาการบริหารงานของผู้นำตามหลักกัลยาณมิตรธรรม

หลักพรหมวิหาร 4 ประการ หลักธรรมนี้จะเป็นสิ่งที่ลูกน้องทั้งหลายใช้เป็นข้อ ศึกษาพิจารณา ผู้นำของเขา ว่าเป็นคนอย่างไร ซึ่งถ้าผู้นำของเขามีพรหมวิหารครบถ้วนสมบูรณ์เขาก็เชื่อว่าภายใต้ร่มเงาของผู้นำคนนั้น ๆ จะทำให้ชีวิตของเขามีความสุขไปด้วย มีเมตตา ความ รัก ปราบปรามจะให้ผู้อื่นมีความสุข คือ มีความปรารถนาดีต่อลูกน้องทุกคน ไม่เลือกปฏิบัติมีความกรุณา คิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์เช่น เวลาที่ลูกน้องมีปัญหา หรือต้องการ ความช่วยเหลือก็ให้ความช่วยเหลือเท่าที่จะทำได้ไม่เพิกเฉยมีมุทิตา พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข เช่น ลูกน้อง ประสบความสำเร็จ ก็ยินดี ภูมิใจด้วย ไม่ริษยา กล่าวว่าการลูกน้องจะได้ดีกว่าตน มีอุเบกขา วางตนเป็นกลาง ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ

ในการบริหารองค์กรนั้นผู้นำหรือผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น คือ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจได้ทำหน้าที่ปกครอง กำกับดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานให้ใช้หลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ อาศัยหลักสัปปริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม หลักพรหมวิหารและหลักทศพิธราชธรรม มาประยุกต์ใช้กับหลักภาวะผู้นำ (ปรมะ อะนันทวรรณ, 2565, หน้า 28)

ศึกษาวิเคราะห์จริยธรรมของผู้นำคนสำคัญๆ เปรียบเทียบกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น หลักโอวาทปาฏิโมกข์

วัด และพระสงฆ์ถือว่าเป็นศูนย์กลางเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการพัฒนาจิตใจ และพัฒนาด้านต่างๆ ของประชาชนได้เป็นอย่างดี เปรียบประดุจเหมือนตะเกียงให้แสงสว่างเป็นประโยชน์แก่ ผู้คนเป็นตะเกียงทางจิตวิญญาณของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงเป็นผู้นำการริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งภายในวัด และภายนอกวัดด้วยหลักความถูกต้องดีงาม และได้ประโยชน์สูงสุดสร้างความเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นต่อวัดวาอาราม และเป็นประโยชน์แก่พุทธบริษัทที่เป็นชาวบ้านอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ เหตุฉะนั้น พระสงฆ์และวัดเป็นศาสนสถาน เป็นหน่วยงานทางพระพุทธศาสนาที่เป็นสถาน บ้านหลักของชุมชน ทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศีลธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม และประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน นอกจากหน้าที่ดังกล่าวแล้ว วัด และศาสนสถานยังทำหน้าที่เป็นแหล่งให้การศึกษาอบรมให้ความรู้และศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นสถานที่ สงเคราะห์ทางจิตใจแก่ประชาชน ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ได้ปรับแผนการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปี ที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี โดยมีหลักการสำคัญของแผนพัฒนาฯ (ข้อ ๒) ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิต และสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทย พัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดี รับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรม และคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัย และเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูล อนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ฉบับที่ ๑๒, พ.ศ. ๒๕๖๐- ๒๕๖๔)

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำดังพระพุทธพจน์เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกันในเมื่อ โคจำฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกันผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้น ก็อยู่เป็นทุกข์เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข” (อังคุตตรนิกาย

มโนรณปุณณิ จตุกกนิบาตอรรถ, เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๗๐ หน้า ๑๑๕-๑๑๖) พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็น
ความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคม และประเทศชาติทั้งหมด
(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), ๒๕๔๐, หน้า ๒)

โอวาทปาฏิโมกข์สอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส ซึ่งได้รับการยกย่อง
ให้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา จิตที่บริสุทธิ์คือจิตที่ไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมองเข้าครอบงำ เป็นจิตที่ไม่มี
ความโลภ ความโกรธ ความหลงเข้ามาเกาะเกี่ยว เป็นจิตที่มีสมาธิ มีความสงบสุขเป็นปกติสุข ไม่คิดร้าย
ให้จิตมีความรู้สึกนึกคิดในสิ่งที่ดีงาม สามารถบอกพฤติกรรมในเชิงบวก ผกผันปฏิบัติจิตของตนเพื่อบ่ม
นิพพาน โอวาทปาฏิโมกข์ส่งเสริมให้มวลมนุษย์ตั้งมั่นในการทำ ความดี ละความชั่ว ไม่เบียดเบียนซึ่งกัน
และกัน นั่นก็คือ การที่พระองค์ทรงสอนให้ทุกคนมีความรักอันยิ่งใหญ่ เป็นรักที่ไม่เห็นแก่ตัว สอนให้รู้จัก
รักและเมตตาต่อเพื่อนโลก โดยมีสาวกทั้ง ๑,๒๕๐ รูปที่มารวมประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย เป็นผู้นำพระ
ธรรมคำสอนไปเผยแผ่และความรักตามโอวาทปาฏิโมกข์ขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นความรักที่
ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะหมู่สาว แต่เป็นความรักสำหรับเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป ที่สำคัญคือการรู้จักรักตนเอง
ด้วยการขัดเกลาจิตใจของตนเอง เพื่อที่จะได้เผยแผ่ความรัก เผยแผ่ธรรม ให้กับเพื่อนมนุษย์โดยทั่วไป
พุทธศาสนิกชนที่ดีควรยึดถือหลักคำสอนที่ปรากฏในโอวาทปาฏิโมกข์นั้น เพื่อเทิดทูนบูชาพระมหา
กรุณาธิคุณ พระปัญญาธิคุณและพระบริสุทธิคุณ ที่พระพุทธองค์ได้ทรงประกาศหลักโอวาทปาฏิโมกข์
เพื่อแสดงจุดยืนของพระพุทธศาสนา และเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับพุทธบริษัท ๔ ผู้ขอถึงพระพุทธ
พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็น สรณะ (พระวิสิฐศักดิ์ ฐานุตโร (พละพล), 2565, หน้า 98)

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญที่จะสร้างพลังขับเคลื่อนองค์กร และสังคมสู่การเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่
ที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ
การเมือง การปกครอง เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม กระแสการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว
และรุนแรงที่ทุกคนต้องเผชิญ ดังนั้นทุกองค์กรจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีศักยภาพสูง มีคุณลักษณะที่เหมาะสม
และมีพลังที่จะขับเคลื่อนองค์กรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีและสามารถนำพาองค์กรสู่
ความสำเร็จ เมื่อทุกองค์กรมีประสิทธิภาพจะทำให้สังคมโดยรวมสามารถก้าวทัน และเตรียมพร้อมรับมือ
กับการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้เป็นอย่างดีนำมาซึ่งความสุขความ เจริญทุกภาคส่วนของสังคม
ดังนั้นการสร้างผู้นำที่มีความสามารถ และมีพลังที่จะขับเคลื่อนองค์กรสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์
จึงเป็นสิ่งจำเป็นในโลกยุคใหม่นี้ ผู้นำ คือ ผู้ที่สามารถผู้อื่นให้ก้าวไปข้างหน้าสู่จุดหมายตามที่ตั้งใจไว้
โดยใช้ศักยภาพของความเป็นผู้นำที่มีอยู่ทั้งในด้านสถานภาพ ความสามารถ อิทธิพล ชีวิต และพฤติกรรม
เพื่อส่งผลให้สามารถกำหนดทิศทางให้บุคคลที่ติดตามมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกัน ฉะนั้นผู้นำจึงมีความจำเป็น

และมีความสำคัญต่อการองค์กรหรือบุคคลไปสู่ความสำเร็จมีความสามารถในการใช้อิทธิพลของตนเองหรือของตำแหน่งที่จะทำให้บุคคลอื่นยอมปฏิบัติตาม เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน และได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนาาร่วมกันสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งขึ้นเป็นสังคมตัวอย่าง คือสังคมสงฆ์โดยมีพระพุทธเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเป็นพระธรรมราชาเป็นผู้บริหารสูงสุดในองค์กรสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “เราเป็นพระราชานั้นคือเป็นธรรมราชาผู้ยอดเยี่ยม” (สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท, เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๘ หน้า ๙) และทรงใช้วิธีการทำให้มีระบบการที่มนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนและมีระเบียบแบบแผนในการเป็นอยู่ตลอดจนการดำเนินกิจกรรม เพื่อให้มนุษย์เหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543, หน้า ๑๕)

บทสรุป

จริยธรรมผู้นำกับโลกสมัยใหม่ ผู้นำจะต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์รวมทั้งมีคุณธรรมในการบริหารงาน การบริหารงานของผู้นำที่ดีและมีคุณธรรมนั้น จะต้องนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการบริหาร เพราะการศึกษาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือเป็นศาสตร์ของการบริหารที่ยั่งยืน เป็นศาสตร์แห่งการดำรงความสันติสุขร่วมกันของมนุษย์ แม้ว่าหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะมีมากกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้วก็ตาม แต่ผู้นำที่ดีควรศึกษาคำสอนทั้งหลายเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรภาครัฐ เพราะหลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนานั้น ล้วนกล่าวถึงความเป็นจริงตามกฎของธรรมชาติ ที่ผู้นำต้องศึกษาและปฏิบัติควบคู่ไปกับหลักของกฎหมาย ซึ่งหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักศีลธรรม และจริยธรรม ที่มุ่งเน้นให้รู้เท่าทันความเป็นจริงของโลก และในชีวิตในปัจจุบัน การบริหารงานตามแนวพุทธธรรมนั้นมีส่วนกระตุ้นให้ผู้ได้บังคับบัญชาอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้นำที่ยึดหลักคุณธรรมทางพุทธศาสนา ผู้นำจึงจำเป็นต้องเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม ซึ่งหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้นเป็นหลักแห่งการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน ในการบริหารองค์กรนั้นผู้นำหรือผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำที่โดดเด่น คือ การมีวิสัยทัศน์และการสร้างแรงบันดาลใจได้ทำหน้าที่ปกครอง กำกับดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนหน่วยงานให้ใช้หลักธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ อาศัยหลักสัปปุริสธรรม กัลยาณมิตรธรรม หลักพรหมวิหารและหลักทศพิธราชธรรม มาประยุกต์ใช้กับภาวะผู้นำ

บรรณานุกรม

- กัญชพร ปานเพ็ชร. (2565). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมตามหลักคุณธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในยุค 4.0. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ฯ, 9(1), 491 - 498.
- จักรี ศรีจารุเมธีญาณ. (2563). ความรู้เบื้องต้นทางรัฐศาสตร์. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ประโยชน์ สิ่งกลิ่น. (2563). จริยธรรมในการบริหารรัฐกิจสำหรับศตวรรษที่ 21. มหาสารคาม : โครงการผลิตและเผยแพร่ตำราและผลงานวิชาการ, วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปรมะ อะนันทวรรณ. (2565). ภาวะผู้นำองค์กร : ในทัศนะตามแนวพระพุทธศาสนา. วารสารวิชาการสังคมศาสตร์วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด. 1(2), (เดือน พฤษภาคม-สิงหาคม 2565).
- พงศ์สวัสดิ์ ราชจันทร์. (2565). ประเด็นคัดสรรว่าด้วยความหมายและความสำคัญสำหรับการศึกษาภาวะผู้นำ. Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(2), 376.
- พระวิสิฐศักดิ์ ฐานุตโตโร (พละพล). (2565). วิเคราะห์โอวาทปาฏิโมกข์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. ปริญา พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). นิติศาสตร์แนวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2540). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ.
- วิบูลย์ รัตนการณ์วงศ์ และ คณะ. (2558). วิถีธรรมเพื่อการบำบัดทุกข์บำรุงสุข. ปทุมธานี : วิทยาลัยการปกครอง.
- สามารถ บุญรัตน์. (2558). จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ. วารสารมหาจุฬาริชาการปีที่ 2 ฉบับพิเศษเนื่องในวันเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี พ.ศ. 2558.
- แสงอาทิตย์ ไทยมิตร. (2558). วารสาร “ศึกษาศาสตร์ มมร” คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาริชาตราชวิทยาลัย, 3(2), (กรกฎาคม - ธันวาคม 2558).
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติสำนักงานกฤษฎามนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564).
- อชิรญาณ แยมทับ. (2563). ความสามารถทางภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี. Panyapiwat Journal, 12(2), 188-200.

Ahaslides. (2567). ตัวอย่างความเป็นผู้นำด้านจริยธรรมยอดเยี่ยม. จาก, <https://ahaslides.com/th/blog/ethical-leadership-examples/>, สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2567.

Martinez, J.M. and Richardson, W.D. (2008). **Administrative Ethics in the Twenty-first Century**. New York: Peter Lang Publishing, Inc.

การพัฒนาการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนานิสัย
ในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ
Development of 3Ps+ Learning Model to enhance Rover Scout's
encourage making habit of observation, memorization, obedience
and self-dependent

พรทิพย์ อรุณสุขโ

Porntip Arunsukho

โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบวรนิเวศศาลายา ในพระสังฆราชูปถัมภ์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

Corresponding author, e-mail : pornarunsukho10@gmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ 1) พัฒนาการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ 2) ศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนาให้มีความสามารถในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญที่เรียนรู้ด้วยรูปแบบ 3Ps+ เครื่องมือ 1) แผนการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ แบ่งเป็น 3 ขั้น คือ **ขั้นเตรียม (Preparedness)** สร้างปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียนกับผู้สอน/ผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนรู้ว่าเรียนอะไร เรียนวิธีการใด ประเมินอย่างไร **ขั้นปฏิบัติ (Practice)** เน้นเรียนรู้จากการกระทำ พัฒนาให้ผู้เรียน 1.) มีความสามารถในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง 2) วางแผน ปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงการปฏิบัติกิจกรรมได้ 3) รู้จักบำเพ็ญตนเพื่อสาธารณประโยชน์ 4) เลือกกิจกรรมที่เหมาะสมในการพัฒนา **ขั้นพัฒนา (Progress)** ขณะปฏิบัติเกิดการเรียนรู้ใหม่ ต่อยอดองค์ความรู้เดิมอาจเป็นนวัตกรรม/วิธีคิดใหม่ ที่เป็นของตน นำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน 2) แบบวัดประเมินคุณลักษณะ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 4 ข้อ 3 ระดับ 3) แบบสอบถาม ความพึงพอใจที่มีต่อแผนการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ จำนวน 38 คน สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย เกณฑ์ประสิทธิภาพและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1. การพัฒนาการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ มีประสิทธิภาพ $E_1 = 80.24$ $E_2 = 82.25$ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 2) การเปรียบเทียบก่อนและหลังเรียนด้านการมีความสามารถในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเองด้านความรู้ของลูกเสือวิสามัญ โดยใช้การจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ หลังเรียน ($\bar{X} = 20.88$, S.D. = 2.23) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 34.42$, S.D. = 2.75) 2. ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ 3Ps+

เพื่อพัฒนาให้มินิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ อยู่ในระดับ 2 ทำเป็นบางครั้ง 3. ความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ของนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$, $SD = .11$)

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ การพัฒนานิสัยของลูกเสือวิสามัญ

ABSTRACT

The purpose of this study were to : 1) developing of 3Ps+ learning model 2) study learning process by using 3Ps+ learning model 3) Study students' opinion by using 3Ps+ learning model. The study instruments were: 1.lesson plan on blended learning by using 3Ps+ learning model. The three steps taken were 1) Preparedness 2) Practice 3) Progress; Stimulate, Reflex, Evaluation. 2. The attribute assessment 3. Questionnaire form on students' opinion by using 3Ps+ learning model. The sample used in this study consisted of 30 the Rover Scouts, Rattanakosinsomphotbowwniwetsalaya School in second semester of academic year 2023 by samples purposive sampling. The data analysis was percentage, mean, Performance Criteria and content analysis.

The results of the study were as follow: 1) In term of 3Ps+ learning model included the Preparedness, Practice, Progress; Stimulate, Reflex, Evaluation. 2) After learning process by using 3Ps+ learning model was appropriated quality at second level of enhance Rover Scout's encourage making habit of observation, memorization, obedience and self-dependent. 3) Students' satisfaction toward learning process by using 3Ps+ was at high level ($\bar{X} = 4.46$, $SD = .11$)

Keywords: Development of Learning Model Rover Scout's encourage making habit

บทนำ

ความสำคัญของการพัฒนาการศึกษาในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ โดยที่ครูมิใช่ผู้บอกความรู้เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผู้แนะแนวทางและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ครูต้องปรับตัวเป็น "โค้ช" ที่ช่วยพัฒนาทักษะการเรียนรู้ของนักเรียน เช่น ทักษะการสังเกต จดจำ และพึ่งตนเอง โดยการเรียนรู้ต้องเน้นทักษะที่จำเป็นในการใช้ชีวิตจริงและการปรับตัวเข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้

พระราชบัญญัติลูกเสือ พ.ศ. 2551 หมวด 1 มาตรา 8 คณะลูกเสือแห่งชาติมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาลูกเสือทั้งทางกาย สติปัญญา จิตใจและศีลธรรม ให้เป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ และช่วยสร้างสรรค์

สังคมให้เกิดความสามัคคีและมีความเจริญก้าวหน้า ทั้งนี้ เพื่อความสงบสุข และความมั่นคงของประเทศชาติ ตามแนวทาง ข้อที่แรก คือ ให้มีนิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับในขบวนการลูกเสือ ความสำเร็จ คือบรรลุถึงวัตถุประสงค์ ของกิจการลูกเสือ ไม่ว่าจะเกิดในระดับกองลูกเสือ กลุ่มลูกเสือ จังหวัด หรือในคณะลูกเสือแห่งชาติหรือในองค์กรของโลกก็ตาม

นวัตกรรมด้านการเรียนการสอน เป็นการใช่วิธีระบบในการปรับปรุงและคิดค้นพัฒนาวิธีสอน แบบใหม่ ๆ ที่สามารถตอบสนองผู้เรียนซึ่งการออกแบบนวัตกรรมต้องคำนึงถึงการเสริมสร้างองค์ความรู้ (content knowledge) ทักษะเฉพาะทาง (specific Skills) ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (expertise) และ สมรรถนะของการรู้เท่าทัน (literacy) ที่ถือเป็นตัวแปรสำคัญ (เจษฎา กิตติสุนทร และคณะ, 2560. อ้างถึงใน มุจรินทร์ อิทธิพงษ์) การรู้เท่าทัน (literacy) ที่ถือเป็นตัวแปรสำคัญ (เจษฎา กิตติสุนทร และคณะ, 2560.) การออกแบบสื่อการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเรียนการสอน การออกแบบสื่อการเรียนการสอน นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเรียนการสอน การออกแบบสื่อการเรียนการสอน นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมากในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนควรสร้างและเสนอวิธีการหลาย ๆ แบบเพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเลือกวิธีการบรรลุเป้าหมายที่เหมาะสมกับตนเอง สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกันเพื่อขยายความรู้ของตนสู่คนอื่น ๆ และใน ขณะเดียวกันก็ได้เรียนรู้จากผู้อื่นด้วยการให้ผู้เรียนได้วางแผนการเรียนรู้ตนเองเพื่อบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ ระดับชั้นเรียน

ผู้รายงานได้สร้างและพัฒนานวัตกรรมเพื่อใช้ในการเรียนการสอน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา มุ่งพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาและลักษณะของรายวิชา เพื่อให้การเรียนการสอน ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเต็มที่ โดยอยู่บนพื้นฐานทางแนวคิด ทฤษฎี และ รูปแบบการจัดกิจกรรม ดังนี้ การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เช่น การจัดการเรียนรู้แบบ กระบวนการคิดขั้นสูงเชิงระบบ (GPAS 5 Steps) รูปแบบการสอน 5E การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม คุณธรรมจริยธรรม เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura การเรียนรู้แบบนำตนเอง (self-directed learning) และรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ทฤษฎี การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง แนวคิดทฤษฎีตามหลักศาสตร์พระราชา เป็นต้น ผลจากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนารูปแบบการสอนให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของนักเรียนที่พึงประสงค์ใน การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากสิ่งที่กล่าวถึงผู้รายงานมีความสนใจที่จะสร้างและพัฒนารูปแบบการ จัดการเรียนรู้ของนักเรียนอันเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการ ความรู้ให้กับนักเรียนที่ปัจจุบันถูกพัฒนาขึ้นมาอย่างไม่หยุดยั้ง สำหรับการจัดการเรียนรู้ดำเนินการตาม รูปแบบ 3Ps+ ซึ่งจุดประสงค์หลักในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะการเป็นลูกเสือที่ดี ด้วยการสร้างประสบการณ์เรียนรู้ที่มีคุณค่าและสอดคล้องกับ ความ ต้องการของสังคมในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเน้นการฝึกอบรมครูผู้สอนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็นใน

การนำหลักสูตรไปใช้ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพการเรียนการสอนและความสำเร็จในการพัฒนานักเรียนในอนาคต

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนานิสัยการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเองในลูกเสือวิสามัญผ่านการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ โดยเน้นกิจกรรมเชิงปฏิบัติของลูกเสือวิสามัญ แบ่งการดำเนินการ ออกเป็น 5 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การวิจัย (Research: R1): ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ระยะที่ 2 การพัฒนา (Development: D1): ออกแบบและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้

ระยะที่ 3 การทดลองใช้ (Research: R2): ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ในห้องเรียนจริง

ระยะที่ 4 การประเมินผล (Development: D2): ตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิภาพ

ระยะที่ 5 การขยายผล (Moment): นำรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปขยายผลกับกลุ่มนักเรียนกลุ่มอื่น

กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่เรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบวรนิเวศศาลายา จำนวน 38 คน

ตัวแปรที่ศึกษา

1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ การจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนานิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง

2. ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่

2.1 เพื่อพัฒนานิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง

2.2 ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ด้านการออกแบบและพัฒนา ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ, และแบบสัมภาษณ์ลูกเสือวิสามัญที่ผ่านการเรียนชุมนุมลูกเสือวิสามัญแล้ว

ผลการดำเนินงาน แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากศึกษาหลักการ แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แล้วนำไปปรึกษาต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ชัดเจนและความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ รวมถึงความครอบคลุม เนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการศึกษา และผ่านการคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้เท่ากับ 1.00 แสดงว่าเป็นข้อคำถามที่สอดคล้องและเป็นไปตามวัตถุประสงค์สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

ผลการดำเนินงาน การประเมินคุณภาพของการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ตามแบบประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ในภาพรวมอยู่ในระดับ ดีมาก ($\bar{X}=4.77$, S.D.=0.09) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่า ลำดับ

แรก ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) อยู่ในระดับ ดีมาก ($\bar{X}=4.90$, S.D.=0.10) รองลงมา ด้านกระบวนการ (Process) อยู่ในระดับ ดีมาก ($\bar{X}=4.80$, S.D.=0.10) ลำดับสาม องค์ประกอบทั่วไปของรูปแบบ อยู่ในระดับ ดีมาก ($\bar{X}=4.76$, S.D.=0.05) ลำดับสุดท้าย ด้านผลผลิต (Output) อยู่ในระดับ ดีมาก ($\bar{X}=4.60$, S.D.=0.12)

2. ด้านการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แผนการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+, แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, แบบประเมิน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ”, แบบบันทึกสะท้อนผลการเรียนรู้, และแบบประเมินความพึงพอใจ ของลูกเสือวิสามัญ

ผลการดำเนินงาน การประเมินคุณภาพของแผนการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนาให้มี นิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ มีความ สอดคล้องของรูปแบบโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.93$, S.D. = 0.12) สามารถนำไปใช้ในการ จัดการเรียนรู้ได้ เรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้ ลำดับแรก ด้านหลักการ และด้านปัจจัยสนับสนุน การจัดการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=5.00$, S.D. = 0.00) รองลงมา ด้านวัตถุประสงค์ และด้าน การวัดและประเมินผล อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.90$, S.D. = 0.14) ลำดับสุดท้าย ด้านกระบวนการ จัดการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.86$, S.D. = 0.20)

ผลการวิจัย

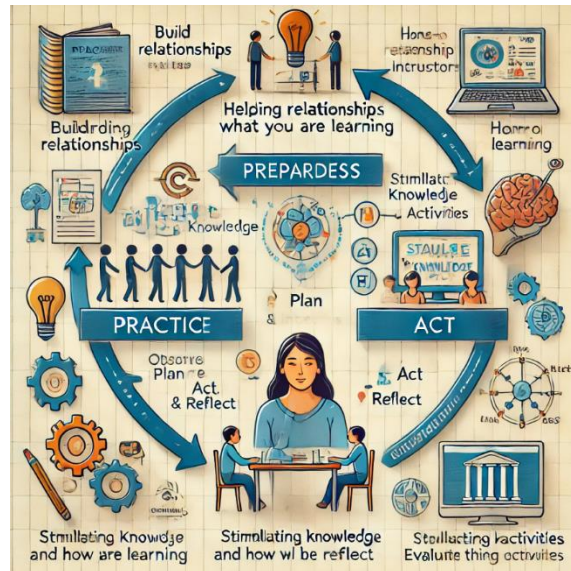
การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา แบ่งผลการดำเนินการออกเป็น 5 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การวิจัย (Research: R1): ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน

ผลการดำเนินงาน คือ สร้างคู่มือประกอบการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนาให้มีนิสัยใน การสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ โรงเรียนรัตนโกสินทร์ สมโภชบวรนิเวศศาลายา ในพระสังฆราชูปถัมภ์ จากการศึกษาความต้องการในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ 3Ps+ พบว่า เป็นไปตามหลักสูตรการศึกษา พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนานิสัยของนักเรียนในกิจกรรมลูกเสือที่มุ่งสร้างความรับผิดชอบและการทำงาน เป็นทีมได้

ระยะที่ 2 การพัฒนา (Development: D1): ออกแบบและพัฒนาารูปแบบการเรียนรู้

ผลการดำเนินงาน คือ 1) คู่มือการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ หลักการของรูปแบบ, วัตถุประสงค์, กระบวนการจัดการเรียนรู้, การวัดและประเมินผล, และปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ 2) การจัดกิจกรรมรูปแบบ 3Ps+ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก : ขั้นเตรียม (Preparedness), ขั้นปฏิบัติ (Practice), และขั้นพัฒนา (Progress) ประกอบด้วย กระตุ้นความรู้และให้ประสบการณ์ (Stimulate) ผลสะท้อนกลับ (Reflex) การประเมินผล (Evaluation) ดังแสดงตามรูปภาพ

ระยะที่ 3 การทดลองใช้ (Research: R2): ทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ในห้องเรียนจริง

ระยะเวลาที่ใช้ในการทดลอง ใช้เวลาดำเนินการทั้งสิ้น 13 ชั่วโมง โดยจัดการเรียนรู้สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 1 คาบ คาบละ 50 นาที เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2567 – สิงหาคม 2567

ขั้นตอนการดำเนินการทดลองใช้ มีวิธีดำเนินการ ดังนี้

ก่อนเรียน

1. ลูกเสือวิสามัญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และประเมินตนเองด้าน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ”

2. ผู้สอนประเมิน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ” เพื่อใช้เป็นข้อมูลสรุปผล

ขณะเรียน

ผู้สอนดำเนินการทดลองใช้การจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ประเมิน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ” ลูกเสือวิสามัญ ประเมิน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ” และบันทึกสะท้อนผลการเรียนรู้ แต่หน่วยการเรียนรู้

หลังเรียน

1. ลูกเสือวิสามัญที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และประเมินตนเองด้าน “4 คุณลักษณะของการเป็นลูกเสือ” และตอบแบบสอบถามความคิดเห็นที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+

2. ผู้สอน สรุปผล ในภาพรวมพบว่า ลูกเสือวิสามัญสามารถพัฒนานิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และฟังตนเองได้ โดยเฉพาะในขั้นตอนการปฏิบัติและพัฒนา

ระยะที่ 4 การประเมินผล (Development: D2): ตรวจสอบความเหมาะสมและประสิทธิภาพ

ผลการดำเนินงาน ได้แก่ 1) การพัฒนาการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน 1) **ขั้นเตรียม (Preparedness)** 2) **ขั้นปฏิบัติ (Practice)** 3) **ขั้นพัฒนา (Progress)** ได้แก่ ขั้นกระตุ้นความรู้และให้ประสบการณ์ (Stimulate) ขั้นผลสะท้อนกลับ (Reflex) ขั้นการประเมินผล (Evaluation) และมีประสิทธิภาพ $E_1 = 80.24$ $E_2 = 82.25$ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 2) การพัฒนาที่ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบก่อนและหลังเรียนด้านการมีนิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเองด้านความรู้ของลูกเสือวิสามัญ โดยใช้การจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ หลังเรียน ($\bar{X} = 20.88$, S.D. = 2.23) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 34.42$, S.D. = 2.75) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 3) ผลของการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนาให้มีความสามารถในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ อยู่ในระดับ 2 ทำเป็นบางครั้ง 3) ผลการศึกษาความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ของลูกเสือวิสามัญที่เรียนกิจกรรมชุมนุม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$, SD = .11)

ระยะที่ 5 การขยายผล (Moment): นำรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นไปขยายผลกับกลุ่มนักเรียนกลุ่มอื่น

การจัดการเรียนรู้แบบ 3Ps+ ได้รับการประเมินว่ามีประสิทธิภาพสูงในการพัฒนาทักษะชีวิตของลูกเสือวิสามัญ ช่วยให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริงได้ดี และสามารถปรับใช้ในโรงเรียนอื่น ๆ ได้เช่นกัน

สรุปผลการวิจัยและการอภิปรายผล

1. การพัฒนาการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน 1) **ขั้นเตรียม (Preparedness)** 2) **ขั้นปฏิบัติ (Practice)** 3) **ขั้นพัฒนา (Progress)** ได้แก่ ขั้นกระตุ้นความรู้และให้ประสบการณ์ (Stimulate) ขั้นผลสะท้อนกลับ (Reflex) ขั้นการประเมินผล (Evaluation) มีประสิทธิภาพ $E_1 = 80.24$ $E_2 = 82.25$ ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 2) การเปรียบเทียบก่อนและหลังเรียนด้านการมีนิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และพึ่งตนเองด้านความรู้ของลูกเสือวิสามัญ โดยใช้การจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ หลังเรียน ($\bar{X} = 20.88$, S.D. = 2.23) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X} = 34.42$, S.D. = 2.75) สอดคล้องกับงานวิจัยของสุชีลา สวัสดิ์ (2560 : บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ญาณในรายวิชาภาษาและวัฒนธรรมสำหรับครู ของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 คณะศึกษาศาสตร์สถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตมหาสารคาม พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ 14 แผนการจัดการเรียนการสอน มีขั้นตอนการจัดกิจกรรม 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 ขั้น กระตุ้นความสนใจจากทักษะชีวิต (Life skills) ขั้นตอนที่ 2 ขั้นกำหนดวัตถุประสงค์ หรือเป้าหมายของการคิด (Objectives) ขั้นตอนที่ 3 ขั้นเห็นคุณค่า (Value) ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการประเมินผล (Evaluation) มีคะแนนการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ แต่ละหน่วยการเรียนรู้อยู่ในระดับดีมากขึ้นไป มีค่าเฉลี่ย 3.49 – 4.50

2. ผลของการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ 3Ps+ เพื่อพัฒนาให้มีนิสัยในการสังเกต จดจำ เชื่อมโยง และ ฟังตนเอง สำหรับนักเรียนกิจกรรมชุมนุมลูกเสือวิสามัญ **อยู่ในระดับ 2 ทำเป็นบางครั้ง** แสดงว่า ลูกเสือควร ได้รับการพัฒนาต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดเป็นนิสัย สำหรับการจัดกิจกรรมดำเนินการตามแผนการจัดกิจกรรม จำนวน 7 เรื่อง เช่น 1) “ลูกเสือช่วยเหลือผู้อื่นทุกเมื่อ” ทำดี ทำได้ ทำทันที 2) ตามรอยวิถีไทยด้วย วิถีลูกเสือ สอดคล้องกับจำนงค์ ทองลอย (2560 : 68) ศึกษาวิจัย เรื่อง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนทุ่งศุขลาพิทยา “กรุงไทยอนุเคราะห์” สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 พบว่า สภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของ นักเรียน อยู่ในระดับปานกลาง

3. ศึกษาความพึงพอใจการจัดการเรียนรู้รูปแบบ 3Ps+ ของลูกเสือวิสามัญที่เรียนกิจกรรมชุมนุม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46$, $SD = .11$) สอดคล้องกับวิชุดา มาลาสาย ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนารูปแบบ แบบการเรียน การสอนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสว่างแดนดิน พบว่า ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ลาดพร้าว.

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ และ สถาบัน พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.). (2566). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ยกระดับคุณภาพการเรียนรู้แบบ Active Learning ตามแนวคิด GPAS 5 Steps.**

เจษฎา กิตติสุนทร และคณะ. (2560). **การศึกษาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษาราย วิชาภาษาอังกฤษและการจัดการเรียนรู้ จากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ Big Five Learning มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา. สืบค้น 1 พฤศจิกายน 2563, สืบค้นจาก การศึกษาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของนักศึกษารายวิชาภาษาอังกฤษและการจัดการ เรียนรู้ จากการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบ Big Five Learning | วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัย ราชภัฏนครราชสีมา (tci-thaijo.org).**

จำนงค์ ทองลอยคณะ. (2560). **คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนทุ่งศุขลาพิทยา “กรุงไทยอนุเคราะห์” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย บุรพา.**

พระราชบัญญัติลูกเสือ พ.ศ. 2551 : พร้อมทั้งสรุปสาระสำคัญ ประวัติ ความเป็นมากระบวนการและ ขั้นตอนในการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวของรัฐสภา (ก.ป.106/2553) / สำนักกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา กรุงเทพฯ : กลุ่มงานการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2553.

- วิชุดา มาลาสาย. (2560). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสว่างแดนดิน. งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการในโครงการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมแลกเปลี่ยน สพฐ. ปีงบประมาณ 2561.
- สมมาตร สังขพันธ์. การดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการลูกเสือไทย โดย อ.สมมาตร สังขพันธ์ สืบค้น 1 สิงหาคม 2558, สืบค้นจาก วัตถุประสงค์ของการลูกเสือ (nma6.go.th).
- Piaget, J. (1986). *The construction of reality in the child*. N.Y.: Ballantine Books.
- Simpson. (1972). *Simpson's psychomotor domain*. Retrieved from http://web2.uconn.edu/assessment/docs/LearningTaxonomy_Psychomotor.pdf.
- Skinner, B.F. (1972). *Beyond Freedom and Dignity*. New York: Alfred A. Knopf.
-

การเสริมสร้างวัคซีนชีวิตแก่เด็กเยาวชนและครอบครัว
ในยุควิถีชีวิตใหม่ด้วยจิตตปัญญาศึกษา
The Strengthening Life Immunity for Children, Youth and Family
in the New Normal through Contemplative Education

ณัฐชาญ์ ธรรมธนไพศาล
อยุษกร งามชาติ
ลำเตียร ชนะสุวรรณ
ชมรมจิตตปัญญา พัทลุง
วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์
สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดพัทลุง
Cittapanya Society Phatthalung Province
Kanchanaburi SriPaiBoon Buddhist College
Phatthalung Provincial Education Office

บทคัดย่อ

โครงการเสริมสร้างวัคซีนชีวิตแก่เด็ก เยาวชน และครอบครัวในยุควิถีชีวิตใหม่ด้วยจิตตปัญญาศึกษา พื้นที่ศูนย์ประสานงานสุขภาพวิถีพุทธชัยบุรี จังหวัดพัทลุง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้และพัฒนาทักษะทางด้านสุขภาพทางกายและสุขภาพทางใจ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส) แผนงานร่วมทุนองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง พื้นที่จังหวัดพัทลุง ซึ่งโครงการครั้งนี้เน้นให้ความสำคัญกับเด็กและเยาวชนในกลุ่มครอบครัวเปราะบาง ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงจากสาเหตุปัญหาที่มีผลมาจากครอบครัว การขาดความเข้าใจ และช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างยุค จากปัญหาเล็กไม่เข้าใจกันภายในครอบครัว จนเกิดผลกระทบต่องานผ่านเด็กและเยาวชนที่เติบโตจากครอบครัวเปราะบาง

สรุปการดำเนินงานเน้นการใช้กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาโอบล้อมด้วยความรัก ความเมตตา และความเข้าใจ ให้ทุกคนตระหนักคุณค่าตนเอง สร้างจิตสำนึกจากภายในตัวเอง รักบ้านเกิด ทำให้เด็กและเยาวชนเห็นคุณค่าตัวเองและประโยชน์ร่วม พลังชัยบุรี พร้อมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดความสามัคคีความร่วมมือผ่านคุณค่า อัตลักษณ์ จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาสู่เยาวชน เปิดความเข้าใจ เข้าถึง ทำให้กิจกรรม ที่ได้รับความร่วมมืออย่างดีเยี่ยมของทุกฝ่าย มีการหนุนเสริม ต่อเนื่องจากพระสงฆ์ คณะทำงานในพื้นที่ติดตาม ต่อเนื่อง ครู ผู้ปกครอง ท้องถิ่น และปกครอง ความต่อเนื่องและการหนุนเสริมพลังใจ ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ : การเสริมสร้างวัคซีนชีวิต, เด็ก เยาวชน และครอบครัว, จิตตปัญญาศึกษา

ABSTRACT

The Strengthening Life Immunity for Children, Youth and Family in the New Normal through Contemplative Education Project is carried in Chaiburi, Phatthalung province. This aims to educate and develop physical and mental well-being skills. This project prioritizes children and youth from vulnerable families. These families are at risk due to family issues, lack of understanding, and generational gaps. Small misunderstandings within the family can have significant societal impacts on children and youth growing up in such environments.

The project utilizes Dhamma- based wisdom education, emphasizing love, compassion, and understanding to foster self-esteem and inner awareness. It promotes a love for one's hometown, enabling children and youth to recognize their self-worth and contribute to the collective good. The "Chaiburi Power" initiative encourages behavioral changes, unity, and collaboration through shared values, identity, spirit, and local wisdom. Open communication and accessibility ensured excellent cooperation from all parties. Continuous support from monks, local project staff, teachers, parents, local government, and administrative officials contributed to the project's success. This sustained support and encouragement were crucial to the project's achievements.

Keywords : The Strengthening Life Immunity, Children Youth and Family, Contemplative Education

บทนำ

โครงการเสริมสร้างวัคซีนชีวิตแก่เด็ก เยาวชน และครอบครัวในยุควิถีชีวิตใหม่ด้วยจิตตปัญญาศึกษา พื้นที่ชัยบุรี จังหวัดพัทลุง ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส) แผนงานร่วมทุนองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง พื้นที่จังหวัดพัทลุง โดยโครงการครั้งนี้เน้นให้ความสำคัญกับกลุ่มเปราะบางในวัยทำงาน ซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงจากสาเหตุปัญหาที่มีผลมาจากครอบครัว การขาดความเข้าใจ และช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างยุค จากปัญหาเล็กไม่เข้าใจกันภายในครอบครัว จนเกิดผลกระทบต่อสังคมผ่านเด็กและเยาวชนที่เติบโตจากครอบครัวเปราะบาง ซึ่งวัยนี้เป็นช่วงสำคัญต่อการสร้างความสุข ทุกข์ ทั้งส่วนตนและสร้างความเจริญส่วนสังคม เพราะเป็นช่วงอายุที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางกายและจิตใจ การยอมรับ อารมณ์ ความรู้สึก ความสัมพันธ์ มีความละเอียดอ่อนทางความคิดและความตระหนักรู้ (Consciousness) ซึ่งส่งผลต่อการกระทำพฤติกรรมที่

แสดงออก ยากต่อความเข้าใจตนเอง (Self-Understanding) และสังคม (Social Wellbeing) ขาดสติ ปัญญา ความยับยั้งส่งผลต่ออารมณ์และพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น พฤติกรรมหงุดหงิด ก้าวร้าว ปลีกตัว หนีสังคม ติดเพื่อน เสพสิ่งมีนเมา หรือเก็บตัว ขาดความรักความเข้าใจ ซึมเศร้า ทำร้ายตัวเองและคนอื่น จึงจำเป็นต้องเสริมวัคชินทางใจเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทางใจ

ดังนั้นคณะทำงานจึงมีกรอบแนวคิดของจิตตปัญญาศึกษาเป็นฐานคิดโดยการดำเนินกิจกรรมผ่านการมีส่วนร่วมของ บ้าน วัด โรงเรียน รวมทั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลของท้องถิ่นและหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นมาร่วมดำเนินกิจกรรมด้วย โดยใช้หลักการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของ องค์การอนามัยโลก WHO ที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพะ คือสุขภาพที่ดี 4 ด้าน คือ กาย จิต สังคม และ ปัญญา (World Health Organization,2023) ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล (สมวาลี จินดา พล, 2566) ครอบคลุมให้คนมีความสุข ทางร่างกาย การเงิน เวลา และสังคม ซึ่งเป็นวัคชินชีวิตที่จะส่งผล ต่อสังคมสุขภาพะอย่างยั่งยืน

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาเริ่มขึ้นที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ.1974 ณ มหาวิทยาลัยนาโรปะ สหรัฐอเมริกา ก่อตั้งโดย เชอเกียม ตรุงปะ (ปราณี อ่อนศรี,2557) จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นแนวทางการศึกษาและพัฒนาจิตใจที่มุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และปัญญา ผ่านการฝึกจิตและการใคร่ครวญ เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างความรู้ในเชิงวิชาการและการเข้าใจ ตัวเองอย่างลึกซึ้ง รวมถึงการมองโลกและชีวิตอย่างรอบด้าน โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาจิตใจให้มี ความสุข สมดุล และสามารถดำเนินชีวิตด้วยความตระหนักรู้ มีความเมตตา และจิตสำนึกต่อส่วนรวม ทำให้ผู้เรียนรู้เกิดปัญญาที่แท้จริง (สุนน อมรวิวัฒน์, 2549)

จุดมุ่งหมายของกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา (ประเวศ วะสี, 2554)

1. การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเอง ได้แก่ การเกิดความรู้ ความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความจริง เกิดความรัก ความเมตตา ความอ่อนน้อมถ่อมตน
2. การเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด คือความจริง ความดี ความงาม และนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมและโลก

แนวคิดหลักของจิตตปัญญาศึกษา

1. การฝึกฝนสติและสมาธิ (Mindfulness and Meditation): เป็นการฝึกจิตให้มีสติอยู่กับ ปัจจุบัน ผ่านการทำสมาธิหรือกิจกรรมที่นำความสงบมาสู่จิตใจ ซึ่งช่วยเพิ่มความสามารถในการจัดการ กับอารมณ์และความคิด
2. การใคร่ครวญและสะท้อนตนเอง (Self-reflection): เน้นให้ผู้เรียนสามารถสะท้อนความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเอง รวมถึงพิจารณาว่าอะไรเป็นสิ่งที่มีความค่าและสำคัญในชีวิต

3. การพัฒนาปัญญา (Wisdom Development): มุ่งพัฒนาให้เกิดปัญญาที่มากกว่าความรู้ วิชาการ โดยปัญญานี้เกิดจากการเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง ผ่านการไตร่ตรองและประสบการณ์ส่วนตัว โดย ฐานจากกิจกรรมสะท้อนคิด (กรศศิริ ชิตดี และคณะ, 2563)

4. การพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relationship Development): จิตตปัญญาศึกษาเชื่อมโยง ความเข้าใจตนเองกับการเข้าใจผู้อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา (วิศิษฐ์ วัชรวิญญู, 2548) เพื่อนำไปสู่การอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

5. ความสุขและความสงบในชีวิต (Happiness and Peace in Life): การศึกษาแนวนี้มุ่งเน้นที่ การพัฒนาความสุขและความสงบในชีวิต ไม่ใช่เพียงแค่ความสำเร็จทางวัตถุหรือทางวิชาการ แต่เป็น ความสำเร็จที่มาจากการเข้าใจชีวิตและสามารถปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงได้

จิตตปัญญาศึกษาจึงเหมาะสำหรับการศึกษาในยุควิถีชีวิตใหม่ (New Normal) เนื่องจากช่วย เสริมสร้างความยืดหยุ่นทางจิตใจและความสามารถในการปรับตัวในสถานการณ์ที่ไม่แน่นอน และเป็น การพัฒนามนุษย์ให้เกิดปัญญาสูงขึ้นอย่างแท้จริง (ประเวศ วะสี, 2554)

การดำเนินงานพื้นที่ชัยบุรี จังหวัดพัทลุง ในการจัดกิจกรรมกระบวนการมีพื้นฐานหลักปรัชญาที่ สำคัญ คือ หลักจิตตปัญญา 7 ประการหรือที่เรียกว่า 7 C ได้แก่

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (contemplation) คือ การเข้าสู่ภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อ การเรียนรู้ เข้าถึงศักยภาพภายในของตนเองด้านภายในบุคคล (Intrapersonal)
2. ความรักความเมตตา (compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความ ไว้วางใจ ความเข้าใจและการยอมรับ บนพื้นฐานของการเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เพื่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้
3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (connectedness) คือ การช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเชื่อมโยง ประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิต เพื่อน้อมนำเข้าสู่ตนเอง ให้กระบวนการเข้ามาสู่ภายใน ใจตน (internalization) บูรณาการกับวิถีชีวิตของตน รวมถึงการเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่าง ผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกัน สอดประสานเป็นองค์ประกอบในการเรียนรู้
4. การเผชิญความจริง (confronting reality) คือ การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศการเรียนรู้ ที่เอื้อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการนำพาตนเองออกจากพื้นที่ปลอดภัย หรือความคุ้นชิน เพื่อเผชิญ กับพื้นที่เสี่ยงหรือความไม่คุ้นเคย ซึ่งถือเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับการเรียนรู้ใหม่ๆ อันจะช่วยให้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการมองเห็นความจริงในตนเอง และในบริบทแวดล้อม
5. ความต่อเนื่อง (continuity) คือ การสร้างความไหลลื่นของกระบวนการ ซึ่งจะช่วยให้เกิดพลัง และพลวัตในการเรียนรู้ ที่เอื้อให้ศักยภาพการเรียนรู้ ของผู้เข้าร่วมกระบวนการได้รับการ ปลดปล่อย จนสามารถบ่มเพาะพัฒนาคุณภาพภายในของตนได้อย่างต่อเนื่อง

6. ความมุ่งมั่น (commitment) คือ การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง และนำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกระบวนการกลับไปบูรณาการในชีวิต เพื่อให้การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงภายในตนดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (community) คือ ความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันของผู้เข้าร่วมกระบวนการ ทั้งกระบวนการ ที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับชีวิต (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติสร จันทรสฤษ, 2552)

การเสริมสร้างวิถีชีวิต

จุดเด่นของโครงการคือ การมีส่วนร่วม บ้านวัด โรงเรียนและหน่วยงานราชการ และฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ประวัติศาสตร์และวิเคราะห์บริบทสถานการณ์ปัจจุบัน ใช้พื้นที่เป็นฐานการเรียนรู้สู่ความเปลี่ยนแปลงจากภายใน ความรู้เรื่องเมืองเก่าชัยบุรีเป็นฐานราก ประวัติศาสตร์ แสดงถึงการดำรงชีวิตของบรรพชน เข้าใจลักษณะนิสัย ความคิด ครอบครัวยุคต่อยุคอย่างเป็นอัตลักษณ์ จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เมื่อเข้าใจกลุ่มเสี่ยงอย่างลึกซึ้ง จึงเห็นใจสภาพปัญหาเดิมจากครอบครัว การเปิดพื้นที่ ให้ความเข้าใจ สร้างความสุขร่วม เป็นพื้นที่ปลอดภัย เพิ่มคุณค่าเป็นเห็นคุณค่า จากกลุ่มเสี่ยงกลายเป็นกลุ่มเปราะบางของครอบครัว สู่การเปลี่ยนด้วยความสุขสู่สัมมาชีพ หนุนเสริมทักษะการเรียนรู้ ตามความถนัด

การใช้ความรัก ความเมตตา และความเข้าใจ เห็นเป้าหมายของตน และตระหนักคุณค่าของตนเอง สร้างจิตสำนึกจากภายในตัวเอง (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร, 2550) สำนึกรักบ้านเกิด ทำให้เด็กเห็นคุณค่าตัวเองและประโยชน์ร่วม พลังชัยบุรี พร้อมเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เกิดความสามัคคีความร่วมมือผ่านคุณค่า อัตลักษณ์ จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาสู่เยาวชน เปิดความเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ทำให้กิจกรรมที่ได้รับความร่วมมืออย่างดีเยี่ยมของทุกฝ่าย มีการหนุนเสริม ต่อเนื่องจากพระสงฆ์ คณะทำงานในพื้นที่ติดตาม ต่อเนื่อง ครู ผู้ปกครอง ท้องถิ่น และปกครอง ความต่อเนื่องและการหนุนเสริมพลังใจ ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ และเกิดนวัตกรรม CHAIBURI MODULE -Muanglung Nora Care Model ในการแก้ปัญหาเด็กเยาวชนและครอบครัว ดังแสดงได้จากรายละเอียดดังต่อไปนี้

นวัตกรรมในการแก้ปัญหาเด็กเยาวชนและครอบครัวในยุควิถีชีวิตใหม่

ขั้นตอนที่ 1 C : Collaboration (การร่วมแรงร่วมใจ) พระสงฆ์เป็นผู้นำในการสร้างวัคซีนชีวิต โดยพระครูสิทธิการโสภณ (ผ่อง ฐานุตตโม) เจ้าอาวาสวัดแจ้ง ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง อายุ 93 ปี พรรษา 75 เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณ และพระมหาเชยศักดิ์ สุนทรธมโม เจ้าอาวาสวัดสุนทราวาส อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง รองเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง กำหนดนโยบาย หลักการทำงาน ให้ธรรมะ บูรณาการการจัดการเรียนรู้เพื่อให้เด็กเห็นพิษภัยของยาเสพติด จัดตั้งชมรมจิตตปัญญา จดทะเบียน เครือข่ายทางวัฒนธรรม เพื่อจัดกิจกรรมให้ความรู้ ชมรมจิตตปัญญาวัดโคกโสภณะปัญญาวีรหาร มี ผอ. วิกรม พงศ์จันทร์เสถียร เป็นประธานคณะทำงานพื้นที่อำเภอเมืองพัทลุง ร่วมกับโรงเรียนขยายโอกาส โรงเรียนพรหมพิณิตชัยบุรี ตำบลชัยบุรี โดย ผอ. ภูวนัย รักษ์จำรูญ การสร้างนโยบายสาธารณะผ่าน กองทุนพื้นที่ตำบลชัยบุรี โดยนายวุฒิชัย มลิต โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล โดยนางสุวรรณ์ นพฤทธิ์ คณะทำงาน อสม.นางสุกัญญา พงศ์จันทร์เสถียร จิตอาสา นายชัชวาล ชูคง การร่วมแรงร่วมใจของ หน่วยงานทั้งฝ่ายปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุกภาคส่วนในตำบล ให้ความสำคัญกับการร่วมแรงร่วมใจ โดยพระสงฆ์ผู้นำปัญญาและจิตตปัญญา เป็นศูนย์ร่วมแรงร่วมใจขับเคลื่อนที่สำคัญในการสร้างวัคซีน ชีวิตให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

ขั้นตอนที่ 2 H : Heartfulness (ทำด้วยใจ ความเต็มใจ) การทำงานของคณะทำงานมุ่งเป้าหมาย ไปที่การทำงานคือการปฏิบัติธรรม ทำงานเพื่อการเติบโตทางปัญญาและจิตตปัญญา ด้วยการทุ่มเท ทำงานด้วย ทำด้วยใจ อาสาเข้ามาเป็นคณะทำงาน หรือผู้มีส่วนร่วมโดยใช้เวลา หรือวางกรอบการทำงานใน องค์การ แบบอาสาสร้างชุมชน ขับเคลื่อนงานในพื้นที่โดยไม่มีคำสั่งหัวหน้าหน่วยงาน ดันสังกัด พัฒนางาน เพื่อพัฒนาตนและสังคมด้วยความเต็มใจไม่หวังผลตอบแทน ปล่อยให้ผลงานเป็นส่วนขับเคลื่อนผลสำเร็จ ของงานเป็นผลแห่งการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 3 A : Ability (สมรรถนะ ,ทักษะ) การดำเนินกิจกรรมของโครงการเป็นไปเพื่อการพัฒนาสมรรถนะ ทักษะจากภายในสู่ภายนอกอันเป็นการเติบโตจากภายในของผู้มีส่วนทุกคน ผู้มีส่วนร่วมทุกคนคือการเข้ามาพัฒนาทักษะ สมรรถนะเติบโตไปด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 4 I : Identity (อัตลักษณ์) ความเหมือนของโครงการ หรือการดำเนินกิจกรรมที่แตกต่าง เป็นการแสดงถึงเจตจำนงที่แตกต่างของการดำเนินกิจกรรม เริ่มจากคณะทำงาน ผู้ร่วมเรียนรู้ หรือ ผู้รับผลประโยชน์จากโครงการ มีเอกลักษณ์หรือตัวตนที่แตกต่าง ที่สามารถปรับวิธีทางการดำเนินชีวิตไปสู่ความสงบเย็นในการมีชีวิตในสังคมได้ โดยใช้อัตลักษณ์บริบทของชุมชนเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้เพื่อเติบโต พัฒนา ไปด้วยกัน

ขั้นตอนที่ 5 B : Behavior (พฤติกรรม) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคือจุดหมายของโครงการ หรือการดำเนินกิจกรรมเป็นไปเพื่อการเปลี่ยนแปลงตัวเองให้พัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นนั่นเอง

ขั้นตอนที่ 6 U : Understanding (ความเข้าใจโดยแท้ ความหยั่งรู้) เป้าหมายของการปฏิบัติ หรือดำเนินกิจกรรมร่วม เป็นไปเพื่อความเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา ไปด้วยกัน การเข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่นเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญในการทำงานร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 6 R : Right View (ความเห็นถูก) สัมมาทิฐิ การทำความเข้าใจให้ถูกต้อง เป็นหลักธรรมสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ซึ่งถือเป็นหลักนำในการทำงาน ให้ทุกคนที่ทำงานร่วมอย่างสร้างสรรค์และสามัคคี นำทุกการทำงานไปสู่ความสุขและเป้าหมายของชีวิตอย่างถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 6 I : Immunity (ภูมิคุ้มกัน) การสร้างภูมิคุ้มกัน เป็นวัคซีนชีวิตผ่านการเติบโตบ่มเพาะจากหลักธรรมสัมมาทิฐิเป็นตัวเหนี่ยวนำ จากบริบทปัญหาส่วนตัวเมื่อทำความรู้สึกที่แท้ในตัวตนโดยความเห็นถูกต้อง เข้าใจตนเองและผู้อื่นสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองได้ ก็จะกลายเป็นวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง

CHAIBURI เป็นวัคซีนที่มีพระสงฆ์ร่วมแรงร่วมใจกับทุกหน่วยงานในพื้นที่สังกัดความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละคนให้มีสมรรถนะด้วยการเข้าใจอย่างแท้จริงในตัวเองโยมีสัมมาทิฐิความคิดเห็นชอบเป็นธรรมเชื่อมการทำงานด้วยหัวใจให้ทุกคนสร้างภูมิคุ้มกันภายในและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้นำตัวเองสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

บทสรุป

การดำเนินกิจกรรมของโครงการเสริมสร้างวัคซีนชีวิตแก่เด็ก เยาวชน และครอบครัวในยุควิถีชีวิตใหม่ด้วยจิตตปัญญาศึกษาเป็นการจัดกิจกรรมกระบวนการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยเน้นการจัดการเรียนรู้แบบ Mindfulness Active Learning โดยใช้หลักการความรักความเมตตา (compassion) คือ การสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจและการยอมรับ บนพื้นฐานของการเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ เพื่อให้เกิดสิ่งแวดล้อมและบริบทที่เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ และจัดการให้เข้ากับบริบทพื้นที่ เมืองเก่าชัยบุรีที่มีประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น อัตลักษณ์ ของพื้นที่

สำคัญหลายพื้นที่ ซึ่งก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตวิญญาณ รู้สึกซึมซับคุณค่าจากภายในโดยมีพระสงฆ์ผู้นำจิตวิญญาณ และคนในพื้นที่มีส่วนร่วมสำคัญในโครงการ

บรรณานุกรม

หนังสือ

Sumawalee J. (2023). **The Well-being Architecture**. Chiangmai University, 14.

Sumon A. (2006). **The Role of Educational Institution for Mental Development**. Bangkok : Chareonphol.

Thana N. and Adisorn C. (2009). **The Art of Transformative Learning Organization : Handbook of Contemplative Facilitator**. Nakhon Pathom : Contemplative Education Centre Mahidol University, 140-141.

Wangwinyoo W. (2009). Dialogue. 2nd . Bangkok : Suan-Ngernmeema, 45.

Wasi P. (2011). **An Education System that Alleviates the Suffering of Entire Nation**. 2nd.Nakhon Pathom : Contemplative Education Centre Mahidol University.

รายงานการวิจัย

Jirattakarn P. (2007). **Research and Development of Contemplative Education in Thai Higher Education Institutions**. Chulalongkorn University, 17.

บทความวารสาร

Chiddee K. (2020). **Learning Process through Contemplative Education : Writing Reflections in a Journal**. The Southern College Network Journal of Nursing and Public Health, 7(3), 28.

Pranee Onsri. (2014). **Contemplative Education : Education for Human Development in 21st Century**. Journal of The Royal Thai Army Nurse. Volume 15 No. 1(Jan-Apr), 7-8.

เอกสารการประชุมวิชาการ

World Health Organization, “WHO Global Strategy on People-centred and Integrated Health Service”, 2023

แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมแก่กลุ่มสามวัย:
กรณีศึกษาศูนย์ประสานงานสุขภาพวิถีพุทธ จังหวัดพัทลุง
ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง

The Guidelines for Public Policy Development to Promote Holistic
Well-being among the Tripartite Group: A Case Study of Phatthalung
Buddhist Coordinator Health Center, Chaiburi Subdistrict, Muang District,
Phatthalung Province

ณัฐชาญ์ ธรรมชนไพศาล

Natthacha Thamthanapaisarn

พรทิพย์ อรุณสุขโข

Porntip Arunsukho

ลำไยพร ชนะสุวรรณ

Lamthain Chanasuwan

สุรพรรณ เรืองเพชร

Surapan Reangphet

นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานการณ์ด้านสุขภาวะของพระสงฆ์และกลุ่มสามวัย ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จ.พัทลุง 2) นำเสนอแนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสร้างเสริมสุขภาวะของกลุ่มสามวัย ตำบลชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) โดยใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสำรวจจากกลุ่มประชากร จำนวน 90 คน แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ และเอกสารรายงานการประชุมและรายงานโครงการที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า สถานการณ์ด้านสุขภาวะทางกายเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ ไม่มีโรคประจำตัวหรือภาวะแทรกซ้อนคิดเป็นร้อยละ 80 และคิดเป็นร้อยละ 15 มีโรคผอม ซีดในเด็กปฐมวัย และ ร้อยละ 5 เด็กมีสมาธิสั้น ในส่วนของสุขภาวะทางจิตจากพฤติกรรมสุขภาพพบว่าเมื่อเทียบกับเกณฑ์เด็กเยาวชนมีค่าคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูงทุกด้านทั้งด้านการรับรู้โอกาสเสี่ยงของการเกิดโรคทางจิตใจร้อยละ 85 และมีภาวะเครียด กังวล ชอบเก็บตัว และเสี่ยงก้าวร้าว ร้อยละ 15 ด้านการรับรู้สุขภาวะทางสังคม ปฏิสัมพันธ์ในชุมชนร้อยละ 80 ด้านการรับรู้

ประโยชน์ของสุขภาพทางปัญญา ร้อยละ 45 และด้านการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ร้อยละ 55 สถานการณ์ของกลุ่มวัยทำงานพบว่าในส่วนสุขภาพกายร้อยละ 80 มีสุขภาพกายแข็งแรง และร้อยละ 20 มีภาวะเครียด กังวล ด้านการรับรู้สุขภาพทางสังคม ร้อยละ 80 และ ร้อยละ 20 เป็นกลุ่มเก็บตัว ไม่ได้พบปะสังคมเนื่องจากเป็นกลุ่มดูแลผู้ป่วยติดเตียง มีภาวะเครียด ด้านการรับรู้ทางปัญญา ร้อยละ 55 และด้านการปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ร้อยละ 45 ด้านผู้สูงวัยซึ่งพระสงฆ์เป็นกลุ่มผู้สูงวัย พบว่าสถานการณ์ด้านสุขภาพกายเป็นโรค ไข่มั่น เบาหวาน และความดัน ร้อยละ 60 และสุขภาพทางจิตเสี่ยงซึมเศร้า ร้อยละ 30 และพบการฆ่าตัวตาย ร้อยละ 3 พฤติกรรมการรับรู้ด้านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ร้อยละ 60 เป็นผู้ป่วยเสี่ยงติดเตียง และพบว่าพฤติกรรมสุขภาพด้านปัญญาเพียงร้อยละ 45 และด้านปฏิบัติพฤติกรรมสุขภาพ ร้อยละ 25 โดยพบว่า แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อเสริมสร้างสุขภาพองค์กรรวมแก่กลุ่มสามวัย ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง ได้แก่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ โดยมีพระสงฆ์ ชุมชน บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฝ่ายท้องถิ่น และฝ่ายปกครอง ร่วมกับภาคีเครือข่ายและชุมชน ในการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพในรูปแบบการตกลงความร่วมมือ MOU โดย วัด โรงเรียน ร่วมกันและพัฒนาระบบกลไกในการขับเคลื่อน MOU โดยกองทุนพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลชัยบุรี และพัฒนาขยายผลผ่านแผนงานร่วมทุนองค์การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง ผ่านศูนย์ประสานงานสุขภาพวิถีพุทธ วัดโดนโสภณะปัญญาวิหาร มีชมรมจิตตปัญญา ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง เป็นคณะทำงาน ประสานงาน ภายใต้อำเภอเมืองลุ่มโมเดล MUANGLUNG Model

คำสำคัญ: การพัฒนานโยบายสาธารณะ, สุขภาพองค์กรรวม, กลุ่มสามวัย

ABSTRACT

This research aims to: 1) study the health status of the three age groups (children, working-age adults, and elderly) in Chaiburi Subdistrict, Mueang District, Phatthalung Province; and 2) propose public policy development guidelines to enhance the well-being of these three age groups. A participatory action research (PAR) approach was employed, utilizing various research tools: surveys of 90 participants, interviews, focus group discussions, informal observations, and relevant meeting minutes and project reports. The findings revealed the following: Children and Youth: 80% reported no underlying diseases or complications. 15% exhibited symptoms of anemia, and 5% were diagnosed with ADHD. Regarding mental health, based on behavioral health indicators, the average scores across all aspects were high. 85% demonstrated awareness of the risk factors for mental illness, while 15% experienced stress, anxiety, withdrawal, and aggression. Awareness of social well-being and community interaction was reported by 80%, while awareness of the benefits of intellectual well-being was at 45%, and

engagement in healthy behaviors at 55%. Working-Age Adults: 80% reported good physical health, while 20% experienced stress and anxiety. 80% reported a sense of social well-being, while 20% were withdrawn due to caregiving responsibilities for bedridden patients, experiencing stress as a result. Awareness of intellectual well-being was at 55%, and engagement in healthy behaviors at 45%. Elderly: 60% including the monks found that suffered from diseases such as hyperlipidemia, diabetes, and hypertension. 30% showed signs of depression, and 3% had attempted suicide. 60% were at risk of becoming bedridden. Awareness of social interaction was at 60%, intellectual well-being at 45%, and engagement in healthy behaviors at 25%. The Public policy development guidelines to enhance the holistic well-being of the three age groups in Chaiburi Subdistrict, Mueang District, Phatthalung Province, include promoting collaboration among the Sangha (Buddhist monastic order), community, home, school, and temple (Boworn), the Sub-district health promoting hospital, local authorities, and the administrative sector. This collaboration will involve creating a well-being development plan through a Memorandum of Understanding (MOU) between temples and schools. Furthermore, the plan will strengthen the MOU implementation mechanism through the Chaiburi Subdistrict Administrative Organization fund and expand its impact through joint projects with the Phatthalung Provincial Administrative Organization, facilitated by the Buddhist Lifestyle Health Coordination Center at Wat Done Sophana Pannya Vihan. The Chaiburi Subdistrict, Mueang District, Phatthalung Province. Cittapanya Society Mind will serve as the coordinating working group according to MUANGLUNG model.

Keywords: Public Policy Development, Holistic Well-being, Tripartite Group

บทนำ

ธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ พุทธศักราช 2560 จัดทำขึ้นภายใต้มติมหาเถรสมาคม เพื่อเป็นกรอบและแนวทางการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ทั่วประเทศตามหลักการของธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติและเป้าหมายการขับเคลื่อนมิติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ 3 ประเด็น คือ พระสงฆ์กับการดูแลสุขภาพตนเองตามหลักพระธรรมวินัย ชุมชนและสังคมกับการดูแลผู้ปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม โดยมีหลักการสำคัญคือการใช้ทางธรรมนำทางโลกและมาตรการสำคัญในการดำเนินการ 5 ด้าน ได้แก่ ความรู้ ข้อมูล การพัฒนา การบริการสุขภาพ และการวิจัย ที่จะนำไปสู่การส่งเสริมและสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้ง 4 ด้านทางร่างกาย ทางจิต ทางสังคม ปัญญา (จิตวิญญาณ) ซึ่งสุขภาพทางปัญญาและจิตวิญญาณเชื่อมโยงเป็นสุขภาพองค์รวม (ประเวศ วสี, 2566) ตลอดจนการจัด

สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพโดยก่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชนทำให้ พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข

การดำเนินการเพื่อสร้างเสริมสุขภาพขององค์กรสงฆ์และชุมชนต้องพิจารณาจากต้นทุนและบริบทของคณะสงฆ์เป็นสำคัญ ซึ่งในระดับชาติมีการดำเนินการและขับเคลื่อนอย่างเป็นรูปธรรมในหลายองค์กร เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างพุทธบริษัท บ้าน วัด โรงเรียน โรงพยาบาลและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ในการสนับสนุนและดูแลสุขภาพองค์รวมพระสงฆ์ในทุกระดับรวมทั้งบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพชุมชนภายใต้หลักการ “ทางธรรมนำทางโลก” พุทธศาสนามุ่งเน้นการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อให้มนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญอายุยืนยาว มีคุณค่า เพราะชีวิตและอายุมีความสำคัญ ในฐานะเป็นองค์ประกอบ อุปกรณ์ และเป็นพลังขับเคลื่อนชีวิต (พระมหาทวี มหาปญโญ, 2557) วิถีพุทธธรรมจึงมีผลต่อการขับเคลื่อนธรรมานุญไปสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ทำให้ประเด็น “สุขภาพพระสงฆ์” ถูกกำหนดให้เป็นยุทธศาสตร์สำคัญของประเทศ โดยเน้นการเชื่อมโยงความร่วมมือ และบูรณาการหลักธรรม องค์ความรู้ ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานการสร้างประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรสงฆ์และสังคม

ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง มีประชากรชาย 4181 หญิง 4338 หมู่บ้าน 13 หมู่บ้าน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 3 ศูนย์ มีโรงเรียน 4 โรงคือประถมศึกษา 3 โรงเรียน และโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 3 แห่ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร และ ร้อยละ 5 เป็นข้าราชการเกษียณสูงวัย กลับภูมิลำเนาเดิม ตำบลชัยบุรี มีวัดจำนวน 10 วัด และ 1 สำนักสงฆ์ ได้แก่ 1.วัดแจ้ง 2.วัดเขาเมืองเก่าชัยบุรี 3.วัดปากสระ 4.วัดท่าสำเภา 5.วัดวิหารสูง 6.วัดท่าสำเภาเหนือ 7.วัดบ้านใหม่ 8.วัดท่าสำเภาใต้ 9.วัดโดนโสภณปัญญาวิหาร 10.วัดป่าอิทธิพลาราม (ธ) และ 11.สำนักสงฆ์ถ้ำพระนอน มีพระสงฆ์ 56 รูป สามเณรจำนวน 3 รูปและแม่ชี 5 รูปสถานการณ์ด้านสุขภาพของกลุ่มสามวัย พบดังนี้ สุขภาพกาย เด็กเยาวชน พบว่าสุขภาพกายแข็งแรงร้อยละ 80 และมีร่างกายเหลือง ผอม ชีต ร้อยละ 15 และร้อยละ 5 สมาธิสั้น นอกจากนั้นพบว่า มีความเสี่ยงทางสุขภาพจิตร้อยละ 15 ในความเสี่ยงซึมเศร้า ก้าวร้าวและเปรียบเทียบในวัยทำงาน ร้อยละ 10 ยังพบว่าสถานการณ์สุขภาพของผู้สูงวัยร้อยละ 85 เป็นไขมัน เบาหวานและความดัน และพบผู้ป่วยติดเชื้อ 130 คน ซึ่งมีภาวะเสี่ยงทางด้านสุขภาพจิตในวัยสูงวัยติดเชื้อร้อยละ 55 นอกจากนั้นยังพบกลุ่ม Care Giver ที่มีความเสี่ยงเครียด ซึมเศร้า ร้อยละ 20 ในจำนวนผู้สูงวัยซึมเศร้าและมีภาวะทางจิตเวช 10 คน พบว่าฆ่าตัวตาย 2 คน ในวัยติดเชื้อ ในหมู่ที่ 13 ทั้งนี้ยังพบสถานการณ์โดยรวมของกลุ่มสูงวัยของพระสงฆ์และสามเณรในพื้นที่ชัยบุรี พระภิกษุ สุขภาพทางกายร้อยละ 80 มีโรค ไขมัน ความดัน และเบาหวาน โดยร้อยละ 80 เป็นพระภิกษุกลุ่มสูงวัย และพบความเสี่ยงในสุขภาพทางจิตร้อยละ 5 นอกจากนี้พบว่ายังไม่เคยมีการสำรวจเรื่องความรอบรู้ด้านสังคม และทางปัญญา (จิตวิญญาณ) อันเป็นสุขภาพขององค์รวมด้านสุขภาพของพระสงฆ์และสามเณรในตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง และยังพบว่าด้านสุขภาพทางปัญญา จิตวิญญาณ เป็นเรื่องเปราะบาง เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และพระเข้าไม่ถึงข้อมูล พบกลุ่ม

เสียงในพระสงฆ์ ทำให้คณะสงฆ์ขาดฐานข้อมูลความต้องการด้านสุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์และสามเณรในพื้นที่ ส่งผลให้ไม่สามารถนำไปวางแผนในการพัฒนาสุขภาพพระสงฆ์ และชุมชนได้อย่างครอบคลุมรอบด้าน

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจจะศึกษาสถานภาพด้านสุขภาพของพระสงฆ์และกลุ่มสามเณรในพื้นที่และนำเสนอแนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อเสริมสร้างสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน (บ ว ร) ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพด้านสุขภาพของพระสงฆ์และกลุ่มสามเณรใน ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง
2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสร้างเสริมสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research- PAR) โดยใช้เครื่องมือวิจัยได้แก่ แบบสำรวจจากกลุ่มประชากร จำนวน 90 รูป/คน แบบสัมภาษณ์ ประเด็นการสนทนากลุ่ม และเอกสารรายงานการประชุมและรายงานโครงการที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ คือ ต้นน้ำ ศึกษาให้เข้าใจ กลางน้ำ กิจกรรมให้ความรู้และทักษะปฏิบัติการจริงเพื่อเข้าถึง และปลายน้ำ ติดตามสรุปผล ถอดบทเรียน เพื่อพัฒนาขยายผล ซึ่งแบ่งการวิจัยออกเป็นลำดับ 9 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การวิจัย (Research) การศึกษาพื้นที่ บริบทชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูล พื้นฐานชุมชน จุดด้อย จุดแข็ง และความต้องการของชุมชน

ขั้นที่ 2 การปฏิบัติการ (Practice) การจัดการเรียนรู้โดยให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้อบรมเชิงปฏิบัติการพัฒนาทักษะ แบ่งฐานการเรียนรู้ ฐาน กาย จิตใจ สังคม และฐานพฤติกรรมด้านปัญญา และจิตวิญญาณ ตามหลักธรรมพอเพียง 8 ประการ ครบ 4 ฐาน

ขั้นที่ 3 การทบทวนหลังปฏิบัติงาน (After Action Reviews :AAR) ทบทวนการทำงาน ทุกครั้ง เพื่อหาจุดความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค นำมาสรุปวิเคราะห์ผลเพื่อแก้ไขในครั้งต่อไป

ขั้นที่ 4 การพัฒนา (Development) นำผลสรุปการจัดการเรียนรู้แต่ละกลุ่มวัย สรุปผลออกเป็น 3 ระดับคือ ความรู้เพิ่ม พัฒนาทักษะ และเชี่ยวชาญ เป็นต้นแบบชุมชน นำไปบอกต่อ

ขั้นที่ 5 การติดตามผล (Performance Reviews) ติดตาม ผลงานต้นแบบ ที่นำองค์ความรู้ไปขยายผล สื่อสาร พื้นที่อื่นในเขตตำบล พื้นที่หลัก หรือพื้นที่ขยายผล

ขั้นที่ 6 การประเมินผล (Evaluation) การประชุม ประเมินผล ตรวจสอบ ผลการดำเนินกิจกรรม ความเหมาะสมและประสิทธิภาพของการดำเนินโครงการทั้งหมด

ขั้นที่ 7 การสรุปผล (Conclusion) ทำรายงานสรุปผลตามขั้นบันไดผลลัพธ์ ตัวชี้วัด ผลผลิต ผลลัพธ์ โดยส่งผลการสรุปให้กับผู้มีส่วนร่วมทุกหน่วยงาน ภาคี เครือข่าย

ขั้นที่ 8 การขยายผล (Participation Expanded) การจัดทำนโยบายสื่อสารสาธารณะ แสดง ผลงาน ร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัด ระดับภาค เพื่อพัฒนาความยั่งยืนและพัฒนาการมีส่วนร่วมกับ หน่วยงานภาคีให้เกิดการขยายผลอย่างยั่งยืน

ขั้นที่ 9 การยกระดับผล (Elevation) การนำผลสัมฤทธิ์ ปัญหาประติศรัทธา จากโครงการ ยกระดับความร่วมมือจากตำบล จังหวัด ระดับชาติ นานาชาติ เช่นผลงานจากกิจกรรมศิลปะบำบัดของ เสี่ยงซึมเศร้ากลุ่มผู้สูงอายุ ไปพัฒนายกระดับเป็นสินค้า OTOP

กลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มสามวัย จำนวน 90 คน ประกอบด้วย นักเรียนโรงเรียนพรหมพิณิตชัยบุรี 30 คน คนทำงาน อสม.ในพื้นที่ชัยบุรี 30 คน และผู้สูงอายุ 30 คน (รวมพระภิกษุ และแม่ชี)

วิธีการ หลักการ และขั้นตอนดำเนินการวิจัย

1. การแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานโครงการ ฯ เพื่อวางแผนการดำเนินงานและ การประสานงาน กำหนดขอบเขตเนื้อหาสาระ บูรณาการหลักธรรม ตามหลักภาวนา 4 พรหมวิหาร 4 กับ กับหลักการพัฒนายั่งยืน เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา บูรณาการกับหลักธรรม เช่น หลักพอเพียง 8 ประการ เพื่อนำมาออกแบบกิจกรรม การจัดการเรียนรู้เพื่อสุขภาพ 4 ด้าน กาย ใจ สังคม ปัญญาและจิต วิญญาณ ในชุมชน โดยให้หลักธรรมเป็นฐาน จัดกิจกรรมเชิงรุก แบบ Mindfulness (PLEARN) Active Learning พิจารณาบริบทชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย

2. วิธีการเก็บข้อมูล การกำหนดปัญหาและการสร้างความสัมพันธ์ระบุปัญหาที่สำคัญของแต่ละพื้นที่ ด้วยการจัดวงสนทนาสนทนา บ้าน วัด และโรงเรียน หน่วยงานราชการ โรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพตำบล และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์สถานการณ์รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำ แผนปฏิบัติงาน นำแผนปฏิบัติการไปใช้ ติดตาม และการวัดผลประเมินผล การประชุมการสร้างคู่มือ สื่อทางการเรียนรู้ พี่เลี้ยงในชุมชน และดำเนินการด้านการเบิกจ่ายงบประมาณ

4. ขั้นตอนการดำเนินงานกิจกรรม

4.1 กิจกรรมให้ความรู้ การดูแลสุขภาพกาย ใจ สังคม และปัญญา (จิตวิญญาณ)

4.2 กิจกรรมปฏิบัติ แบ่งกลุ่มย่อยปรับบริบท ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาสมุนไพรไทย อัตลักษณ์ และการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน

4.3 ติดตามผล ลงพื้นที่ โดยประเมินในการพัฒนาทักษะเพื่อสร้างต้นแบบชุมชน

4.4 ถอดบทเรียนเชื่อมโยงเครือข่าย ประชาสัมพันธ์ผลงาน ขยายผล ยกระดับงาน

สรุปผลการวิจัย

1. วัดอุปประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สถานการณ์ด้านสุขภาพของพระสงฆ์ใน ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง โดยรวมพระสงฆ์ 56 รูป สามเณรจำนวน 3 รูปและแม่ชี 5 รูป จากวัดในเขตตำบลชัยบุรี 10 วัด และ 1 สำนักสงฆ์ ร้อยละ 70 เป็นวัยผู้สูงอายุ มีสถานการณ์สุขภาพ ดังนี้ สุขภาพกาย มีความเสี่ยงเป็นโรคไขมัน เบาหวาน และความดัน ร้อยละ 80 มีพระสงฆ์ป่วยติดเตียง 3 และมีพระสงฆ์ประคับประคอง 1 รูป สุขภาพจิตใจมีความกังวล เสี่ยงเครียด ในวัยผู้สูงอายุ ร้อยละ 60 และความเสี่ยงซึมเศร้า 2 รายในกลุ่มติดเตียง พฤติกรรมสุขภาพทางสังคม พบว่าไม่ออกพบปะผู้คน ชอบเก็บตัว ทั้งนี้ยังพบว่าในกลุ่มพระสงฆ์ติดเตียงมีพฤติกรรมขาดการปฏิบัติทางสุขภาพทางปัญญา สถานการณ์สุขภาพของเด็กเยาวชนพบปัญหาสุขภาพกายแข็งแรง สุขภาพทางด้านจิตใจในเด็กอายุ 13-18 ปี มีภาวะเสี่ยงเครียด กังวล ร้อยละ 15 พฤติกรรมรับรู้ทางสังคม และปัญญา ร้อยละ 45 และคนทำงานมีสุขภาพกาย และสุขภาพจิต และพฤติกรรมทางสังคม และปัญญา ดี ร้อยละ 85 ในส่วนผู้สูงอายุมีภาวะสุขภาพกาย ความดัน ไขมัน และเบาหวาน ร้อยละ 80 และมีสถานการณ์เสี่ยงเครียด ซึมเศร้าในผู้ป่วยติดเตียง ร้อยละ 80 นอกจากนั้น กลุ่มดูแลผู้ป่วย Care Givers พบพฤติกรรมเสี่ยงทางสังคมและปัญญา ในผู้สูงอายุ ร้อยละ 70

2. วัดอุปประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อเสริมสร้างสุขภาพพระสงฆ์และชุมชน ต.ชัยบุรี อ.เมือง จ.พัทลุง ได้ขับเคลื่อนโดยการมีส่วนร่วม พระสงฆ์ บ้าน วัด โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ท้องถิ่น ปกครอง และจิตอาสา โดยใช้ทางธรรมนำทางโลก โดยคณะทำงานชมรมจิตตปัญญา มีพระสงฆ์ อุบาสก อุบาสิกา เป็นสมาชิก คณะที่ปรึกษาฝ่ายบรรพชิต กำหนดนโยบาย โดยประธานอำนวยการ กำหนดหลักการทำงาน บวร และหลักธรรม ประชุมหารือผู้มีความตั้งใจ อาสาทำงานร่วมในระดับอำเภอและตำบล โดยพระมหาปริชา ภูริภทโท เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัด เป็นเลขาธิการคณะทำงาน มีรองเจ้าคณะจังหวัดฝ่ายการศึกษา พัฒนาขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะแบบการมีส่วนร่วม (บวร) หน่วยงานราชการทุกภาคในพื้นที่ ได้จัดทำบันทึกข้อตกลง และธรรมนูญสุขภาพระดับท้องถิ่น พื้นที่ต้นแบบสุขภาพ ระดับประเทศ เปิดศูนย์ประสานงานสุขภาพวิถีพุทธ วัดโดนโสภณปัญญาวิหาร อำเภอเมือง เป็นศูนย์หลัก ชูชนาน ศูนย์ประสานงานสุขภาพวิถีพุทธ วัดสุนทราวาส อำเภอควนขนุน และได้ขยายผลการทำงาน ศสพ.วัดโดนคลาน อำเภอป่าพะยอม และ ศสพ.โรงเรียนบ้านโหล๊ะเร็ด (สำนักสงฆ์วิจิตรประชาราม) อำเภอศรีบรรพต ขยายผลสู่วัดมะขามเฒ่า อำเภอระโนด สงขลา โดยมีศูนย์ขยายผลที่ทำงานเข้มแข็งพื้นที่วัดชนาธิปเฉลิม อำเภอเมือง สตูล ให้คำปรึกษา ประสานการทำงานร่วมทางด้านพุทธสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัดอุปประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า สถานการณ์สุขภาพของพระสงฆ์และกลุ่มสามวัยในพื้นที่ตำบลชัยบุรี ยังไม่ครอบคลุมการดูแลสุขภาพองค์รวม หน่วยงาน ขาดข้อมูล บุคลากร ไม่ครอบคลุมมิติทางสังคม ปัญญาและจิตวิญญาณ ทั้งที่สุขภาพองค์รวมมีองค์ประกอบของสุขภาพไม่ได้หมายถึงการไม่มีโรคหรือการไม่เจ็บป่วย แต่เป็นการที่บุคคลสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขสมดังที่

ประกอบด้วย 5 มิติ คือ สุขภาพกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ และจิตปัญญา การสร้างสมดุลชีวิต 5 มิติจะทำให้เราใช้ชีวิตอย่างมีความสุขได้ ดังรายละเอียดคือ

1. สุขภาพกาย (Physical well-being) ความเจ็บป่วยหรือความผิดปกติทางร่างกาย สามารถสังเกตความผิดปกติได้และสามารถส่งเสริมสุขภาพกายที่ดี ได้แก่นอนหลับอย่างเพียงพอ ดื่มน้ำในปริมาณที่เหมาะสมเพื่อไม่ให้ร่างกายขาดน้ำ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ และไม่ดื่มเครื่องดื่มที่มีน้ำตาลมากเกินไป ออกกำลังกายเหมาะสมกับวัย อย่างน้อยวันละ 30 นาที หรือดื่มน้ำหรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์

2. สุขภาพจิต (Mental Well-being) สุขภาพจิตมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการดูแลสุขภาพกาย เพราะสุขภาพจิตที่ไม่ดี จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพโดยรวม สามารถจัดการกับความเครียดและความวิตกกังวลได้ เช่น ทำสมาธิเป็นประจำเพื่อให้จิตใจสงบ เขียนบันทึกประจำวันเพื่อให้รู้เท่าทันความคิดและอารมณ์ของตัวเอง จดบันทึกเรื่องราวดีๆ ในแต่ละวัน (Gratitude Journal) สร้างพลังใจตัวเอง การร้องเพลง เดินเล่น หรืองานศิลปะ

3. สุขภาพทางสังคม (Social Well-being) ทุกคนต้องการอยู่ในสังคมที่ดี มีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนรอบข้าง เพื่อน ครอบครัว หรือชุมชนที่ตนเองอยู่ เลือกวิธีส่งเสริมสุขภาพองค์รวมทางสังคมด้วยการออกไปพบปะและใช้เวลากับเพื่อนหรือคนในครอบครัวให้มากขึ้น มีส่วนร่วมกับสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่ด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร หรือกิจกรรมพัฒนาชุมชน

4. จิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) สร้างจิตวิญญาณที่ดี เจริญเมตตาให้ตัวเอง ให้อภัยผู้อื่น จะช่วยให้รู้จักตัวตนจิตวิญญาณของตนเอง ทำให้เข้าใจความจริงของชีวิต เข้าใจธรรมชาติและสรรพสิ่งรอบตัว โดยการสวดภาวนาตามหลักศาสนาหรือการฝึกใช้เวลากับธรรมชาติ

5. จิตปัญญา (Contemplative Practice) การเปิดใจกว้างต่อความคิดและประสบการณ์ใหม่ เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจภายในตนเอง และเสริมสร้างศักยภาพให้กับตัวเอง เปิดใจเรียนรู้สิ่งใหม่ เปิดวิสัยทัศน์เพิ่มความท้าทายให้กับสมอง เลือกทำกิจกรรมที่รู้สึกเบาสบายผ่อนคลาย เช่น การเลือกแพทย์ทางเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น วาดภาพ รำโนราห์ ศิลปะการเพนซ์ผ้า มัดย้อม แม่นดาสาสมุนไพร การนวดผ่อนคลาย ทำลูกประคบ เป็นวิธีที่ทำให้ผ่อนคลายมีความสุขกายสุขใจ สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของ ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (ประเวศ วะสี, สุขภาวะทางปัญญา, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส, บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด, นนทบุรี, 1 กรกฎาคม, 2566) ที่ว่าสุขภาวะทางจิตและปัญญา เป็นเรื่องของคุณค่าเหนือวัตถุ เป็นสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ที่เป็นอิสระ เป็นบรมสุข ครอบคลุมสุขภาวะองค์รวมที่มนุษยชาติต้องการ

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการมีส่วนร่วมของหน่วยงานและภาคีเครือข่ายมีความสำคัญต่อการสร้างเสริมสุขภาวะองค์รวมของกลุ่มสามวัย ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยงานราชการ และฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ประวัติศาสตร์และวิเคราะห์บริบทสถานการณ์ปัจจุบัน ใช้พื้นที่เป็นฐานการเรียนรู้สู่ความเปลี่ยนแปลงจากภายใน ความรุ่งเรืองเมืองเก่าชัยบุรีเป็นฐาน

ราก แสดงถึงการดำรงชีวิตของบรรพชน เข้าใจลักษณะนิสัย ความคิด ครอบครัว ร่นต่อร่นอย่างเป็นอัตลักษณ์ จิตวิญญาณ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบัน องค์กรต่างๆ ในพื้นที่ ให้ความร่วมมือกันพัฒนาองค์ความรู้และแผนยุทธศาสตร์เพื่อขับเคลื่อนพัฒนาสู่สังคมสุภาพะอย่างยั่งยืน และแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สอดคล้องกับแนวคิด ของพระวสิทธี จิตวสิทโธ และผศ.ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์ (2555) ที่ว่าการยกระดับพัฒนาการเชิงบทบาทของชุมชน วัดและเครือขายพระสงฆ์นักพัฒนาสามารถก่อเกิดพลวัตรและนำความเปลี่ยนแปลงสู่สุภาพะชุมชนได้

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสร้างเสริมสุภาพะองค์กรรวมแก่กลุ่มสามวัย: กรณศึกษาศูนย์ประสานงานสุภาพะวธิพิทุธา จังหวัดพัทลุง ตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่าองค์ความรู้ใหม่ ในการพัฒนานโยบายสาธารณะแบบการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเสริมสุภาพะองค์กรรวมแก่สังคม โดยใช้ทางธรรมนำทางโลก ที่มี พระสงฆ์ เป็นผู้นำในการสร้างเสริมสุภาพะทางจิตปัญญา เป็นมิติการเชื่อมโยงสุภาพะองค์กรรวมทุกมิติเข้าเป็นหนึ่งเดียว ที่ก่อให้เกิดความท้าทายของการดูแลสุภาพะเชิงรุก ที่เปลี่ยนระบบความคิดเก่าที่เข้าใจว่าการดูแลสุภาพะมีเพียงทางกาย ทางจิตเท่านั้น ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์กับสังคมสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เป็นนามธรรมเช่นจิตวิญญาณและจิตปัญญาภายใน ระบบสมดุลชีวิตที่เรียกว่า การดูแลสุภาพะองค์กรรวม

เกิดนวัตกรรมคณะทำงานชมรมจิตตปัญญา มีพระภิกษุ ฆราวาสหลายอาชีพ ภาคีร่วมเป็นสมาชิก ก่อพลังเกิดการทำงานแบบทฤษฎีโยแมงมูม จากเล็ก ขยายสร้างพลเมืองวธิพิทุธาและพลวัตรโลกอย่างยั่งยืน แนวคิดสุภาพะองค์กรรวม ที่มีสุภาพะทางจิตปัญญา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้านจิตใจสติปัญญา จิตวิญญาณและภูมิปัญญา ให้เป็นหนึ่งเดียวในการป้องกัน รักษา เยียวยา และบำบัด สร้างสมดุลชีวิตให้มีความสุข ความมั่งคั่ง ยั่งยืน ด้วยแนวปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เป็นฐานเพื่อสุภาพะที่ดีที่ครอบคลุมถึงการใช้อมิปัญญาแพทย์แผนไทย หมอพื้นบ้าน การนวดเพื่อสุภาพะ โยคะบำบัด เมตตาบำบัด ตำรายาสมุนไพรโบราณ

วิจัยยังพบว่าสุภาพะองค์กรรวมมี 5 มิติ คือ สุภาพะกาย จิต สังคม จิตวิญญาณ และจิตปัญญา เป็น 5 มิติองค์ประกอบของสุภาพะองค์กรรวมที่สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้โดยเริ่มที่เปลี่ยนพฤติกรรมตัวเอง และครอบครัว กิจกรรมร่วมกลุ่มสามวัย เพราะสุภาพะดีคือความมั่งคั่ง

ข้อค้นสรุปเป็นโมเดล คือ MUANGLUNG Model ที่มีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 M (Morality : ศีลธรรม) ใช้หลักการทางธรรมนำทางโลก รวมถึงหลักการแนวทาง ค่านิยม และพฤติกรรมทางจริยธรรมสากลที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติทางกาย วาจา และใจ อันส่งผลให้สังคมอยู่เย็นเป็นสุข ตามหลักศาสนา เช่นศาสนาพุทธหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา

องค์ประกอบที่ 2 U (Unique:เอกลักษณ์) ความแตกต่างและบริบทชุมชน ความโดดเด่น คำนึงถึงบริบทให้เกิดการเรียนรู้เพื่อให้เหมาะสมใช้ชุมชนเป็นฐานเรียนรู้เพื่อเติบโตภายใน

องค์ประกอบที่ 3 A (Attend:ความตั้งใจ) ผู้มีส่วนร่วม มีความตั้งใจ ในการขับเคลื่อนงานเพื่อประโยชน์ตนและประโยชน์โลก ที่เห็นผลปัจจุบันและอนาคต การทำงานคือการปฏิบัติธรรม

องค์ประกอบที่ 4 N (Network:เครือข่าย) การทำงานที่เชื่อมโยงระบบเครือข่าย การมีส่วนร่วมของคนที่เชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกันในการทำงานเพื่อให้ทุกคนทำงานให้สอดคล้องกันอย่างบูรณาการงานของตนเองและงานจิตสาธารณะเพื่อเกิดนโยบายสาธารณะ

องค์ประกอบที่ 5 G (Goal:เป้าหมาย) วางเป้าหมายการทำงานชัดเจน ก่อนการทำงานและปรับทิศทางไปในแนวทางเดียวกันเพื่อประโยชน์ร่วมของคนทำงานและสังคม

องค์ประกอบที่ 6 L (Loving kindness:ความรัก ความเมตตา) การบริหารจัดการ ในการทำงาน คณะทำงาน ใช้หลัก เมตตานำหน้าในการทำงาน

องค์ประกอบที่ 7 U (Understanding:ความเข้าใจ) องค์ประกอบของการทำงานทุกมิติของผู้มีส่วนร่วมคือการทำความเข้าใจตนเอง ก่อนการพิพากษา คนอื่นและพร้อมสร้างความเข้าใจร่วม

องค์ประกอบที่ 8 N (New Normal:ความปกติใหม่ วิถีใหม่) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นความปกติใหม่ที่ต้องปลูกฝัง บ่มเพาะให้เกิดในสังคมกลุ่มสามวัยแบบไร้รอยต่อ

องค์ประกอบที่ 9 G (Global:ทั่วโลก) ความเป็นหนึ่งเดียวของระบบสุขภาพที่มนุษย์ต้องการอันเป็นพลวัตรของโลก

สรุปนวัตกรรม ชิงงานประดิษฐ์ “ลายผ้าหนึ่งเดียวชัยบุรี” ผลงานกลุ่มผู้สูงวัย(เสี่ยงซึมเศร้า) ในกิจกรรม ศิลปะภาวนา สมาธิบนผืนผ้า เป็นผ้าลายอัตลักษณ์ เมืองเก่าชัยบุรี มีรูปดาวแปดแฉก กำแพงเมืองเก่า น้ำมนต์ว่านสมุนไพร ลูกประคบ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ จิตตปัญญา (บวรทัศน์) พระสงฆ์ ให้ปัญญา แนวคิด ภูมิปัญญา ภายใน เกิดขึ้นงาน จึงเป็นการทำงานผ่านกระบวนการจิตตปัญญา A 9 Step of RPADPECPE-1 : Muanglung Model

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้สูงวัยมีความเสี่ยง ความเครียด กังวล และซึมเศร้า รวมพระสงฆ์มีความเสี่ยงทางสุขภาพจิต ขาดข้อมูลเชิงรุกในพื้นที่จากหน่วยงานของกระทรวงสาธารณสุขระดับจังหวัด อำเภอ และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในการให้คำปรึกษา ป้องกันโรคทางด้านจิตใจ สังคม และปัญญา จำเป็นต้องสร้างความตระหนักรู้ สนับสนุนให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขพัฒนาทักษะ ด้านสุขภาพองค์รวมเพื่อสร้างกระแสเชิงบวกในพื้นที่ตำบล ให้บุคลากรสาธารณสุขและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับงานบริการ ติดตาม ครอบคลุมทุกด้าน

2. กลุ่มเด็กเยาวชนและการป้องกันดูแลโรค ควรให้ความรู้ครอบคลุม ครู ผู้ปกครอง ทางด้านสุขภาพจิต โดยมีนักจิตวิทยา บริการในโรงเรียนในกรณีเด็กกลุ่มเสี่ยงซึมเศร้า ทั้งนี้กระทรวงศึกษาธิการ

หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรตระหนักถึงปัญหา การเพิ่มขึ้นของเยาวชนซึมเศร้าและฆ่าตัวตายเพิ่มมากขึ้น ควรสนับสนุนให้ความรู้บุคลากรทางการศึกษาและพัฒนาทักษะด้านสุขภาพทางปัญญาและจิตวิญญาณ มากขึ้น

3. หน่วยงานท้องถิ่นและปกครอง ควรสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานเชิงรุกด้านสุขภาพองค์รวมของชุมชน

4. ควรมีการต่อยอดการศึกษาปัจจัยเสี่ยงที่ก่อให้เกิดโรคและควรมีนโยบายด้านแพทย์แผนไทยเข้ามาประยุกต์ใช้ร่วมกับการแพทย์แผนปัจจุบัน ในการป้องกันโรคต่างๆโดยให้มีการเรียนรู้ อย่างกว้างขวาง เช่นกรมการแพทย์แผนไทยควรสร้างความเชื่อมั่น สนับสนุน สร้างเสริมพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากการวิจัยพบว่า การเชื่อมโยงการทำงานด้านสุขภาพโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมจากระดับการปกครองสูงอย่างเป็นรูปธรรม เมื่อได้รับรายงานแล้วควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ติดตามผลการชีวิตกับสิ่งที่สังคมได้รับประโยชน์และสนับสนุนต่อยอดให้ยั่งยืน

2. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ควรตระหนักถึงคุณค่าของการดูแล บำบัดทุกข์ บำรุงสุข โดยความสัมพันธ์ของการจัดการเรียนรู้เพื่อให้ความรู้ การปฏิบัติดำเนินกิจกรรมในชุมชนที่เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน ให้มากขึ้น

3. การพัฒนานโยบายสาธารณะโดยการนำกลยุทธ์เชิงรุกด้านสุขภาพสามารถเผยแพร่เข้าสู่ชุมชนทุกระดับทุกอำเภอ ทุกจังหวัด โดยความร่วมมือด้านนโยบายและการทำงานเชิงรุกของพื้นที่ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของพื้นที่และส่วนกลาง

บรรณานุกรม

พระมหาทวิ มหาปัญญา. (2557). **ดูสภาพชีวิตเชิงพุทธ เพื่อความมีอายุยืน**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิสิษฐ์ จิตวิสิฐ. (2555). **ชุดความรู้สู่นโยบายสาธารณะผ่านพระนิสิต พระสงฆ์นักพัฒนา และภาคีเครือข่าย**. การประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ 5.

นายแพทย์ประเวศ วะสี. (2566). **สุขภาพทางปัญญา 15 เส้นทางสู่สุขภาพที่สมบูรณ์ของมนุษยชาติ**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.)

ดร.จินตนา พัฒนพงศ์. (2564). **คู่มือแผนการเรียนรู้การสอน “สร้างความรอบรู้เกี่ยวกับโควิด-19”**. สำนักคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

รายงานการวิจัย

Chaiyen Ratnavijarn. (2020). **Buddha'sCitta transformative Technology For Treatment Of Mental Disoders**. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

บทความวารสาร

Thomas A. C. Weiser.(2011). **Three Approaches to the Four Foundations: An Investigation of Vipassana Meditation, Analytical Meditation and Samatha/Vipassana Meditation on the Four Foundations of Mindfulness.** Naropa University.

Ven. Dr. Khammai Dhammasami, Prof. Padmasiri de Silva, Prof. Sarah Shaw, Dr. Dion Peoples, Jamie Cresswell Toshiichi Endo.(2012). **Buddhist Philosophy and Meditation Practice.** The International Association of Buddhist Universities (IABU).

เอกสารการประชุมวิชาการ

Thomas A C Weiser.(2012). **Three Practices of the Four Foundations of Mindfulness:An Investigation in Comparative Soteriology.** United Nation Day of Vesak 2012.Naropa University.

World Health Organization, “WHO Global Strategy on People-centred and Integrated Health Service”,2023.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :
เรื่อง “กา” เขียนโดย วาณิช จรุงกิจอนันต์

Book Review:
"Ka" by Vanich Jarungkit-Anan

พระครูวิจิตรธรรมโกศล กุสลจิตโต

Phrakru wicchitthammakoson Kusalachitto

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

กฤตสุชิน พลเสน

Kritsuchin Pholsen

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail : maghavin9@gmail.com

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความคิดเห็น หลังจากที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง “กา” ของ วาณิช จรุงกิจอนันต์ โดยใช้แนวการวิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่าเชิงจินตนาการผสมกับการวิจารณ์ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเสนอความคิดเห็นหลังจากที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง “กา” ซึ่งเขียนโดย วาณิช จรุงกิจอนันต์ กวีซีไรต์ ปี พ.ศ. 2527 โดยใช้แนวการวิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่าเชิงจินตนาการ (fiction) ผสมกับการวิจารณ์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “กา” เป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น มีความยาวจำนวน 5,000 คำ โดยประมาณ จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร

คำสำคัญ: กวีซีไรต์, แนวการวิจารณ์, พระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This review aims to provide insights and critiques after reading “Ka”, written by Vanich Jarungkit-Anan, a S.E.A. Write Award-winning author in 1984. The analysis combines elements of imaginative narrative criticism (fiction) with an evaluative approach based on Buddhist principles. “Ka” is a short story, approximately 5,000 words in length, first

published by Silapa Bannakarn Publishing House. The narrative explores profound themes through vivid storytelling and symbolic representation, particularly focusing on the life and behavior of crows (*Ka*), which reflect human nature and societal structures. The review evaluates the story's literary elements, including its plot, characterization, and symbolism, while juxtaposing them with Buddhist teachings such as impermanence (*anicca*), the nature of suffering (*dukkha*), and moral responsibility. This dual perspective enhances the understanding of how "*Ka*" serves not only as a work of imaginative fiction but also as a commentary on ethical and existential issues, making it a compelling piece of Thai literature. By blending imaginative storytelling with philosophical depth, "*Ka*" continues to resonate with readers, offering layers of interpretation and reflection that are both literary and spiritual. This review highlights its enduring relevance and contribution to Thai literary culture.

Keywords: S.E.A. Write Poet, Critical Approach, Buddhism

บทนำ

บทวิจารณ์หนังสือฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อบทวิจารณ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอความคิดเห็น หลังจากที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง "กา" ของ วาณิช จรุงกิจอนันต์ โดยใช้แนวการวิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่าเชิงจินตนาการผสมผสานกับการวิจารณ์ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เสนอความคิดเห็นหลังจากที่ได้อ่านหนังสือเรื่อง "กา" ซึ่งเขียนโดย วาณิช จรุงกิจอนันต์ กวีซีไรต์ ปี พ.ศ. 2527 โดยใช้แนวการวิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องเล่าเชิงจินตนาการ (fiction) ผสมผสานกับการวิจารณ์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา "กา" เป็นวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น มีความยาวจำนวน 5,000 คำ โดยประมาณ จัดพิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร โดยรวมพิมพ์อยู่ในหนังสือรวมเรื่องสั้น "ซอยเดียวกัน" เมื่อปี พ.ศ. 2527 เขียนขึ้นจากจินตนาการของผู้แต่ง โดยเน้นฉากและบรรยากาศ (atmosphere story) ให้รู้สึกเหมือนอยู่ในเหตุการณ์จริง แล้วนำไปผูกกับพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง รวมทั้งแสดงแนวคิด (theme story) ที่แฝงแนวคิดและความเชื่อของผู้เขียนซึ่งเป็นเอกลักษณ์ในงานเขียนส่วนใหญ่ของวาณิช จรุงกิจอนันต์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เพลงใบไม้ ผาติกรรม, ภาพเขียนที่หายไป, และอื่นๆ

สารัตถะของหนังสือ

กล่าวถึงตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง ใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า "ผม" เขาเล่าว่า มีกาตัวหนึ่งคอยมาเกาะที่สายไฟฟ้าตรงกับหน้าต่างห้องนอนของเขา และเคยโผล่เข้ามาทางหน้าต่างเพื่อโจมตีเขาด้วย แต่โชคดีที่เขารีบปิดหน้าต่างมั่งลวดทัน ต่อมาเพื่อนสนิทของเขาเกิดเสียชีวิตจากการกระโดดตึกตาย

ติดๆกันทั้งสองคน โดยที่บริเวณใบหน้าของเพื่อนที่ตายทั้งสองคนนั้นมีร่องรอยของบาดแผลที่ใบหน้าจากการถูกกาตี ในระยะเวลานั้นเขามักได้กลิ่นเหมือนชนกถูกเผา เขาเริ่มไม่เชื่อว่าเพื่อนทั้งสองจะกระโดดตึกตาย และเริ่มรู้ชะตากรรมของตนเองดี เขาจึงตัดสินใจที่จะเผชิญหน้ากับกา

ในช่วงนั้นเขาระลึกได้ว่า ในสมัยเด็กๆ เขาและเพื่อนสนิททั้งสองคนที่ตายไป เคยจับกาดัวหนึ่งมาทรมาน โดยเขาเป็นผู้วางบ่วงดัก ส่วนเพื่อนๆ เป็นคนจับกาดัวด้วยการดิงปีกกาให้กางออกและจุดไม้ขีดเผา กา เขาเป็นคนบอกให้เพื่อนๆ ปล่อยกาไป แต่ถึงกระนั้นกาก็ตายเพราะถูกทรมาน

เมื่อเขาระลึกนึกถึงพฤติกรรมของตนเองได้ เขาตัดสินใจที่จะยอมตายเพื่อชดใช้หนี้กรรมและขออโหสิกรรมกับกา เขาพยายามป้องกันตนเองด้วยการล่อลวงตัวเองไว้กับเตียงเพื่อไม่ให้ตกลงไปจากบ้าน แต่แล้วในที่สุดเขาก็ไขกุญแจไขออก เดินออกไปที่ระเบียงบ้าน และกล่าวขออภัยกาดัวนั้น

เขามารู้สึกตัวอีกทีตอนใกล้รุ่ง และพบว่าตนเองนอนอยู่ที่สนามหญ้าหน้าบ้าน บาดเจ็บที่ข้อเท้าและขั้วอกตามร่างกาย เขาได้กลิ่นชนกไหม้ เขามองเห็นกาดัวนั้นเกาะอยู่บนสายไฟฟ้า กามองมาที่เขา โดยไม่ได้บินเข้ามาทำร้าย เขามองสบตากับกาจนร่างของกาค่อยๆ เลือนหายไปกับแสงอาทิตย์ในยามเช้า

บทวิจารณ์หนังสือ

การวิจารณ์เรื่องเล่าเชิงจินตนาการอาจวิจารณ์ได้หลายวิธีการ เช่น วิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องหรือวิจารณ์ตามแนวของศาสตร์ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านศาสนา, ด้านจริยธรรม, ด้านประวัติศาสตร์, ฯลฯ สำหรับการวิจารณ์ในครั้งนี้ผู้วิจารณ์เลือกวิจารณ์ตามองค์ประกอบของเรื่องผสมกับการวิจารณ์ตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

ประเด็นด้านองค์ประกอบของเรื่อง

1) **โครงเรื่อง (Plot)** โครงเรื่องไม่สลับซับซ้อน มีเพียงโครงเรื่องเดียว คือ การกลับมาแก้แค้นของกา มีการคัดสรรเหตุการณ์ที่เหมาะสมและสัมพันธ์กันอย่างมีเหตุผล รวมทั้งเสริมเรื่องให้น่าติดตามด้วยการสร้างความขัดแย้ง 2 รูปแบบ คือ ความขัดแย้งภายนอก (external conflict) ด้วยการแสดงให้เห็นพฤติกรรมของตัวละครเอกที่กระทำผิดศีลธรรม และความขัดแย้งภายใน (internal conflict) ของตัวละครเอกที่เกิดความสงสัยลังเลในการตายของเพื่อน หวาดเกรงว่าสิ่งนั้นจะประสบเข้ากับตนเอง การวางโครงเรื่องด้วยการสร้างความขัดแย้งทั้ง 2 รูปแบบให้สัมพันธ์กันเช่นนี้ ทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจโดยตลอด จนนำไปสู่จุดสนใจสูงสุดของเรื่อง (climax)

2) **ตัวละคร (Character)** กำหนดให้ตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่อง (narrator) และ “กา” เป็นตัวละครปฏิปักษ์ (antagonist) ที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามกับตัวละครเอก มีข้อสังเกตว่า ผู้เขียนเลือกให้ “กา” เป็นตัวละครปฏิปักษ์ได้อย่างเหมาะสม เพราะแทนที่ผู้เขียนจะกำหนดให้เป็นนกชนิดอื่นแต่กลับกำหนดให้เป็น “กา” แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนมีความรู้ในเรื่องของ “กา” และสามารถนำ “กา” มาใช้ในการแสดงบทบาทในเนื้อเรื่องได้อย่างเหมาะสม กล่าวคือ กาเป็นนกขนาดใหญ่ ยาวประมาณ 50 เซนติเมตรปากใหญ่และหนา ปลายปากยาวแหลม ขาและเท้าใหญ่สีดำแข็งแรง ขนปกคลุมลำตัวสีดำบินตรงและแข็งแรง ฉลาด จำการกระทำของคนได้แม่นยำ จากบุคลิกลักษณะของกา จึงทำให้กาเป็นนกที่เหมาะสม

กับบทบาทที่ปรากฏในเรื่อง นับตั้งแต่การบินเข้าโจมตี การจดจำเหตุการณ์และลักษณะของปีกอันน่าสะพรึงกลัวเป็นต้นแต่อย่างไรก็ตามทั้งตัวละครเอกและตัวละครปฏิกิริยาในเรื่องนี้ต่างก็มีลักษณะของตัวละครมากลักษณะ (round character) ที่เหมือนกัน คือมีลักษณะนิสัยเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ในเรื่อง มีความเป็นพลวัต (dynamic) ดังเช่นตัวละครเอกเมื่อสมัยยังเป็นเด็กนักเรียน มีนิสัยชอบรังแกสัตว์ ทรมานสัตว์ แล้วก็ปรับเปลี่ยนเป็นสงสารคิดที่จะปล่อยสัตว์นั้นไป ครั้นเมื่ออยู่ในวัยผู้ใหญ่ก็ได้คิดยอมรับในการกระทำของตนเอง ส่วนตัวละครปฏิกิริยา คือ “กา” แม้ตายไปแล้วก็ยังมีความอาฆาตพยาบาทมีการกลับมาแก้แค้น แต่สุดท้ายก็ให้อภัย ยอมรับการอโหสิกรรมซึ่งพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองที่เปลี่ยนไปนี้มีปรากฏในชีวิตจริงของมนุษย์

3) **แก่นหรือแนวคิด (Theme)** มีแนวคิดและความเชื่อ ดังนี้ 1) แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรม ดังคำพูดของ “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครเอก “โอเอ๋ย...เกือบสามสิบปีแล้ว ผมลืมไปหมดแล้ว เรายังไม่สิ้นเวรสิ้นกรรมกันอีกหรือนี่” 2) แนวคิดเรื่องการใช้กรรมผู้เขียนแสดงแนวคิดว่าการชดใช้กรรมคือการให้ฝ่ายที่ถูกกระทำได้กลับมาแก้แค้น ดังคำพูดของ “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครเอก “เชิญเลย เชิญเถิดไอ้เพื่อนยาก ถ้าแกคิดว่า ข้าฉันได้อีกคนแล้ว เป็นอันสิ้นสุด เชิญเลย ฉันทายตาย และจะตายอย่างยินดีเพื่อไถ่บาป มีวิธีฆ่าฉันอย่างไรก็เชิญ” 3) แสดงความเชื่อเรื่อง “อโหสิกรรม” ตามความเชื่อของคนทั่วไปว่า หมายถึง การยกโทษให้หรือการเลิกแล้วต่อกัน

4) **ฉาก (Setting)** ฉากในเรื่องนี้ครอบคลุมตั้งแต่สถานที่, ระยะเวลาที่เกิดเรื่อง, สิ่งแวดล้อมของตัวละคร, บรรยากาศในเรื่อง รวมทั้งบรรยากาศของการจองเวรจองกรรม ความพยาบาทที่ยาวนาน สถานที่เด่นในเรื่องนี้ส่วนใหญ่เป็นบริเวณที่พักอาศัยของตัวละครเอก มีการกล่าวถึงเหตุการณ์ในปัจจุบันและย้อนกลับไปสู่เหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาประมาณสามสิบปี สร้างบรรยากาศในเรื่องให้น่ากลัวและน่าติดตามด้วยการตายของเพื่อนในระยะเวลาที่ใกล้เคียงกัน พร้อมรอยถูกกาตีบนใบหน้าของเพื่อนที่ตายกลิ่นเหม็นไหม้ของขนนก และการติดตามของกา ซึ่งทั้งหมดเป็นบรรยากาศของการจองเวรที่ชวนให้ผู้อ่านติดตาม

5) **มุมมอง (Point of View)** หมายถึงกลวิธี (technique) ในการเล่าเรื่องที่ตัวละครเอกเป็นผู้เล่าโดยใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า “ผม” ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่องของผู้เล่าเองจึงรู้เรื่องของตนตลอดจนความคิด ความรู้สึกของตนได้ดีที่สุด ที่เป็นพิเศษคือมีวิธีการเดินเรื่องที่แฝงความเร้นลับระหว่างตัวละครเอกกับ “กา” ซึ่งเป็นปิศาจที่กลับมาล้างแค้นซึ่งเป็นกลวิธีหรือแนวการนำเสนอของผู้เขียนที่ปรากฏในหลายเรื่อง

6) **บทสนทนา (Dialogue)** ส่วนใหญ่เป็นการรำพึงกับตนเอง อาจเป็นเพราะตัวละครปฏิกิริยาเป็น “กา” ดังตัวอย่าง “ไปก็ไป แกลไปไหนฉันไปด้วย ขอเพียงแกให้อภัยฉันในเหตุการณ์วัยเด็กนั้นเถิด ขอให้สิ้นเวรสิ้นกรรมกันที่ความตายของฉันนี้แล้วกัน”

ประเด็นด้านศีลธรรมในหนังสือ

โดยแท้จริงแล้วงานเขียนประเภทเรื่องเล่าเชิงจินตนาการไม่ว่าจะเป็นเรื่องสั้นหรือนวนิยายเป็นงานเขียนที่ให้ความบันเทิงเป็นหลัก ไม่ใช่หนังสือสอนศีลธรรม แต่อย่างไรก็ตามในบางส่วนของวรรณกรรมก็เป็นกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นทางศีลธรรมที่แทรกอยู่ วรรณกรรมเรื่อง “กา” ก็เช่นกัน มีประเด็นทางศีลธรรมให้เขียนวิจารณ์และแสดงความคิดเห็นได้ดังนี้

1) การทำปาณาติบาตของตัวละครเอกในวัยเด็ก ด้วยการจับกาและร่วมมือกันจุดไฟเผากระทมนากาจนตาย ถือเป็นการทลายชีวิตแม้ชีวิตนั้นจะเป็นเพียงสัตว์ไม่ใช่มนุษย์ การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตถือเป็นหนึ่งใน “จุลศีล” ที่มองเห็นได้ซึ่งคนทั่วไปพอรักษาได้ ในพระสูตรตันตปิฎก ที่นิกายสีลขันธวรรค พรหมชาลสูตร อธิบายว่า “พระสมณโคดมทรงเว้นจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑอาวุธและศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่” การไม่เบียดเบียนกันในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการกระทำปาณาติบาต สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงห้ามการฆ่าสัตว์ การเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ทรงให้ความสำคัญต่อทุกชีวิตไม่ว่าจะน้อยใหญ่ ดังความในพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ “น้ำมีสัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่ามีสัตว์มีชีวิต บริโภค ต้องอาบัติ น้ำมีสัตว์มีชีวิต ภิกษุไม่แน่ใจ บริโภค ต้องอาบัติทุกกฏ น้ำมีสัตว์มีชีวิต ภิกษุสำคัญว่า ไม่มีสัตว์มีชีวิต บริโภค ไม่ต้องอาบัติ”

2) การรับผลแห่งกรรมของตัวละครเอกและเพื่อน “กรรม” คือการกระทำที่เกิดจากเจตนา ย่อมทำให้ได้รับผลแห่งการกระทำนั้น การกระทำของตัวละครเอกเป็นการกระทำ “อกุศลกรรม” คือ “กรรมเลว” อันเกิดจาก “จิต” ที่ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ เป็นอกุศลมูลที่เข้าครอบงำ คิดว่าตนเองมีกำลัง มีพลังมากกว่า “กา”

ผลแห่งกรรมที่ตัวละครเอกและเพื่อนๆ ที่ได้รับ จัดเป็นกรรมประเภท “ทิฏฐธรรมเวทนีย กรรม” คือกรรมที่ให้ผลในชาติปัจจุบัน กล่าวคือ เพื่อนทั้งสองของตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้จุดไฟเผา กา ต้องเสียชีวิตจากการจองเวรของกา ส่วนตัวละครเอกซึ่งเป็นผู้ใช้ขวงดักกาและบอกให้เพื่อนปล่อยกาไป ก็ต้องรับกรรมด้วยการเกิดความทรมานทรมานใจจนกระทั่งต้องตัดสินใจขอโทษกรรมจากกาและประกาศยอมรับผลกรรม ซึ่งก็ทำให้เขาทุกข์ทรมานจนเกือบจะเอาชีวิตไม่รอด

3) “อโหสิกรรม” สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในหัวใจของตัวละครเอกการระลึกได้ถึงการทำของตนในอดีต ความกลัว การยอมรับในความผิดคือสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในหัวใจของตัวละครเอก จนทำให้ต้องการขออโหสิกรรมกับกาและยอมรับผลแห่งกรรม ซึ่งการขออโหสิกรรมอาจเป็นหนทางหนึ่งของผู้ที่ทำผิดต้องการให้ตนเกิดความสุขสบายใจ อย่างไรก็ตามในพระพุทธศาสนา “อโหสิกรรม” คือกรรมที่เลิกให้ผล ไม่มีผลอีก แต่ไม่ได้หมายถึงอโหสิกรรมหรือเลิกให้ผลในกรรมอื่นๆ ที่รอให้ผลอยู่

4) ความอาฆาตพยาบาทและการให้อภัย สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในหัวใจของกา โดยในเบื้องต้นแรกเป็นการผูกใจเจ็บของ “กา” ที่กลับมาแก้แค้น แต่ภายหลังได้กลับมาให้อภัยด้วยการไม่เข้าโจมตี “ผม” ซึ่งเป็นตัวละครเอกที่ตกลงมานอนอยู่ที่สนามหญ้าอย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงไปได้ จริยอยู่ที่โครงเรื่องของเรื่องนี้จะเป็นเรื่องการกลับมาแก้แค้นของ “กา” และแสดงแนวคิดเรื่อง “กฎแห่งกรรม” ได้อย่างชัดเจน

แต่ก็ยังให้แนวคิดในเชิงศีลธรรมอีกแนวหนึ่งว่า “เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร” ดังที่พระเจ้าทีฆิติโกศลตรัสสอนที่ฆากุมารไว้ว่า “เวรย่อมไม่ระงับด้วยการจองเวร แต่ระงับได้ด้วยการไม่จองเวร”

บทสรุป

แม้วรรณกรรมเรื่อง “กา” อาจมีเรื่องของ ฝิ ปิตาจและความเร้นลับแฝงอยู่ แต่ก็ยังเป็นเพียงกลวิธีของผู้เขียนที่จะทำให้ผู้อ่านอยากติดตาม แต่สิ่งที่น่าชื่นชมสำหรับวรรณกรรมเรื่องนี้นอกจากจะมีความดีเด่นในด้านความบันเทิง, การเขียนองค์ประกอบของเรื่องที่ช่วยทำให้ผู้อ่านคลี่คลายใจในตอนจบของเรื่อง, มีคุณค่าในเชิงศีลธรรม, เป็นประวัติทางวรรณกรรมที่บันทึกไว้ว่ามีงานเขียนชิ้นนี้เกิดขึ้นในโลกหนังสือ และเป็นงานเขียนที่ให้แง่คิดในเชิงศีลธรรมแล้ว ยังเป็นงานเขียนที่มีความร่วมสมัยให้ข้อคิดเตือนใจ ให้ละการกระทำชั่ว มีความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์ร่วมโลก ซึ่งอย่างน้อยที่สุดอาจทำให้คดีการกระทำทารุณกรรมสัตว์ คดีการลักลอบฆ่าสัตว์ป่าอาจลดน้อยลง

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

วาณิช จรุงกิจอนันต์. “กา” ซอยเดียวกัน. กรุงเทพมหานคร :โสณการพิมพ์, 2531.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :

พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต

Book Review:

Thai Buddhism in the Future: Trends and Solutions to the Crisis

เดชฤทธิ์ สมสะอาด

Dachrith Somsa-ard

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Department of Buddhism and Philosophy, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

วุฒิพงษ์ รอดบำรุง

wutthipong Rodbarung

Corresponding author, e-mail: wutthipongrodbarung2514@gmail.com

พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต

พระไพศาล วิสาโล

คำนำโดย

ประเวศ วะสี • ส. ศิวรักษ์ • นิธิ เอียวศรีวงศ์

ผู้แต่ง : พระไพศาล วิสาโล

สำนักพิมพ์ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์

ครั้งที่พิมพ์ : 2 ที่พิมพ์ : 2546

จำนวนหน้า : ความหนา 552 หน้า

จำนวน: 13 บท

ISBN : 974-91243-6-7

บทนำ

หนังสือเรื่อง “พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต” เล่มนี้เรียบเรียงโดย พระไพศาล วิสาโล โดยมีความน่าสนใจคือเป็นการนำเสนอสาระที่เป็นเสมือนการผ่าตัดวิกฤตพุทธศาสนาไทย ที่ปัจจุบัน กำลังอยู่ในความสนใจของสาธารณชน โดยศึกษาย้อนกลับไปถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของเหตุการณ์ปัจจุบันอัน พุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของไทย ได้ดำรงอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ก่อให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อย่างไรก็ตาม ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พุทธศาสนาไทยก็เผชิญหน้ากับความท้าทายและวิกฤตต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อและการปฏิบัติธรรมของผู้คน การเสื่อมของศีลธรรม และการขาดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง

หนังสือเล่มนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของพุทธศาสนาไทยอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านปัญหาและความท้าทายที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบันและอนาคต

ผู้เขียนได้พยายามรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์สถานการณ์จากหลากหลายมุมมอง ทั้งจากมุมมองของพระสงฆ์ พุทธศาสนิกชน นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เพื่อให้ได้ภาพรวมที่ชัดเจนและครอบคลุมเกี่ยวกับสถานการณ์ของพุทธศาสนาไทยในปัจจุบัน

การเปลี่ยนแปลงในอดีต แล้ววิเคราะห์เพื่อทำนายแนวโน้มในอนาคต พร้อมเสนอแนะทางออก เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงในอดีต แล้ววิเคราะห์เพื่อทำนายแนวโน้มในอนาคต พร้อมเสนอแนะทางออกเพื่อแก้ไขวิกฤตอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลนับแต่การพิมพ์ครั้งแรก แม้จะมีความแก้ไขวิกฤตอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม หนังสือเล่มนี้ได้รับรางวัลนับแต่การพิมพ์ครั้งแรก แม้จะมีความหนาถึงหนาถึง 552 หน้า พิมพ์มากถึง หน้า พิมพ์มากถึง 9,500 เล่ม แต่จำหน่ายหมดจนต้องพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี ในปี 2546 โดยโดยมูลนิธิสตรีนครนิสิตศรี--สฤชดีวงศ์สฤชดีวงศ์ พระไพศาล วิสาโล ได้ทำให้งานเขียนเชิงวิชาการเล่มนี้มีทั้งความน่าสนใจและน่าเชื่อถือ ดังที่ พระไพศาล วิสาโล ได้ทำให้งานเขียนเชิงวิชาการเล่มนี้มีทั้งความน่าสนใจและน่าเชื่อถือ ดังที่ นายแพทย์ประเวศ วะสี นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวในคำนำว่าเป็นงานที่ทำ “ด้วยความวิริยะอย่างแรงกล้า” กล่าวในคำนำว่าเป็นงานที่ทำ “ด้วยความวิริยะอย่างแรงกล้า”

หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาพุทธศาสนา นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติธรรม และประชาชนทั่วไปที่ต้องการทำความเข้าใจสถานการณ์ของพุทธศาสนาไทยในปัจจุบันและมีส่วนร่วมในการพัฒนาพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

แรงบันดาลใจในการวิจารณ์หนังสือ “พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต” การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ อาจเกิดจากแรงบันดาลใจที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับมุมมองและความสนใจของแต่ละบุคคล แต่โดยทั่วไปแล้ว แรงบันดาลใจหลักๆ ที่อาจมีส่วนผลักดันให้ผู้คนสนใจวิจารณ์หนังสือเล่มนี้อาจรวมถึงดังนี้

1. ความสนใจในพุทธศาสนา ความเป็นพุทธศาสนิกชน ผู้ที่นับถือพุทธศาสนา อาจมีความสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาและทำความเข้าใจสถานการณ์ของพุทธศาสนาในปัจจุบันและอนาคต เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนและเผยแผ่ศาสนาให้ดียิ่งขึ้น ความเป็นนักวิชาการ นักวิชาการด้านศาสนา หรือสังคมศาสตร์ อาจสนใจศึกษาหนังสือเล่มนี้เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบกับงานวิจัยอื่นๆ หรือเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการ ความเป็นผู้สนใจทั่วไป ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนา อาจสนใจหนังสือเล่มนี้เพื่อเพิ่มพูนความรู้และทัศนคติ

2. ความกังวลเกี่ยวกับอนาคตของพุทธศาสนา การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้เกิดความกังวลว่าพุทธศาสนาจะสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างไร ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ปัญหาต่างๆ เช่น การเสื่อมของศีลธรรม ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ทำให้เกิดคำถามว่าพุทธศาสนาสามารถมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร การเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น การเห็นว่าศาสนาอื่นๆ เติบโตและขยายตัว ทำให้เกิดความกังวลว่าพุทธศาสนาไทยจะสามารถรักษารากฐานและบทบาทในสังคมได้หรือไม่

3. ความสนใจในแนวคิดและทฤษฎีของผู้เขียน พระไพศาล วิสาโล ผู้เขียนหนังสือเล่มนี้เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะพระนักปฏิบัติธรรมและนักคิดที่มีผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาจำนวนมาก ผู้ที่สนใจในแนวคิดและทฤษฎีของท่าน อาจสนใจวิจารณ์หนังสือเล่มนี้เพื่อทำความเข้าใจแนวคิดของท่านให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นการเปรียบเทียบกับนักคิดท่านอื่น ผู้วิจารณ์อาจสนใจเปรียบเทียบแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล กับนักคิดท่านอื่นๆ ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน

4. ความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาพุทธศาสนา การเสนอแนะ ผู้วิจารณ์อาจมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพุทธศาสนา การสร้างการตระหนักรู้ การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้อาจช่วยให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธศาสนา การสร้างการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจารณ์อาจหวังว่าการวิจารณ์ของตนจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

เหตุผลที่เลือกวิจารณ์หนังสือ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" การเลือกหนังสือเล่มนี้มาวิจารณ์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจและความสำคัญที่ผู้วิจารณ์ให้กับประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ศาสนาประจำชาติ พุทธศาสนาเป็นมากกว่าศาสนา เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของคนไทย การเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาจึงส่งผลกระทบต่อสังคมไทยโดยรวม

บทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคม พุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างความสามัคคี ปลูกฝังคุณธรรม และแก้ไขปัญหาสังคมต่างๆ การวิเคราะห์แนวโน้มและวิกฤตของพุทธศาสนาจึงเป็นการศึกษาเพื่อหาทางออกของปัญหาสังคมไปด้วย

การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การศึกษาพุทธศาสนาเป็นการอนุรักษ์และส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่คนรุ่นหลัง

2. ความท้าทายที่พุทธศาสนาไทยเผชิญ

การเปลี่ยนแปลงของสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีที่รวดเร็ว ทำให้พุทธศาสนาต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ๆ

การเสื่อมของศีลธรรม ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ทำให้เกิดคำถามถึงบทบาทของพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาเหล่านี้

การแข่งขันทางความคิด การเข้ามาของศาสนาและลัทธิต่างๆ ทำให้พุทธศาสนาต้องเผชิญกับการแข่งขันทางความคิด

3. ความสนใจในแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล

นักคิดที่มีอิทธิพล พระไพศาล วิสาโล เป็นที่รู้จักในฐานะนักคิดที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ผลงานของท่านมักจะนำเสนอมุมมองที่น่าสนใจและกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์

การนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ท่านมีความสามารถในการนำหลักธรรมทางพุทธมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันและปัญหาสังคมได้อย่างน่าสนใจ

การเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ท่านมักจะเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่

4. ความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการพัฒนาพุทธศาสนา

การแสดงความคิดเห็น การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้เป็นการแสดงความคิดเห็นและมุมมองส่วนตัวเกี่ยวกับพุทธศาสนา

การสร้างการเปลี่ยนแปลง ผู้วิจารณ์อาจหวังว่าการวิจารณ์ของตนจะช่วยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น

การส่งเสริมการศึกษาพุทธศาสนา การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้เป็นการส่งเสริมให้เกิดการศึกษาและอภิปรายเกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง

โดยสรุป การเลือกวิจารณ์หนังสือ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญที่ผู้วิจารณ์ให้กับพุทธศาสนา และความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

การวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงความคิดเห็นส่วนบุคคล แต่ยังเป็นการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์องค์ความรู้และพัฒนาพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

สำหรับผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ คือ พระไพศาล วิสาโล หรือที่รู้จักกันดีในนามเดิมว่า ไพศาล วงศ์วรวิสิทธิ์ เป็นพระนักคิด นักเขียน และนักปฏิบัติธรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยเป็นอย่างมาก ท่านเป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังหนังสือเล่มสำคัญอย่าง "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" ซึ่งได้จุดประกายการอภิปรายและการเปลี่ยนแปลงในวงการพุทธศาสนาไทยอย่างกว้างขวาง

ประวัติโดยสังเขป

กำเนิด : เกิดเมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 ที่กรุงเทพมหานคร

การศึกษา : สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประวัติการอุปสมบท

พระไพศาล วิสาโล อุปสมบทเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2526 ณ วัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร โดยศึกษาธรรมะเบื้องต้นด้านกรรมฐานจาก หลวงพ่อเทียน จิตตสุโภ วัดสนามใน

หลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านได้เข้าจำพรรษาครั้งแรก ณ วัดป่าสุคะโต อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ โดยศึกษาธรรมกับ หลวงพ่อคำเขียน สุวณฺโณ ซึ่งเป็นพระอาจารย์รูปสำคัญที่ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ทางธรรมให้กับท่านอย่างใกล้ชิด จนกระทั่งหลวงพ่อกำเขียนมรณภาพเมื่อปี พ.ศ. 2557

เหตุผลที่เลือกวัดป่าสุคะโตเป็นที่จำพรรษาครั้งแรก อาจสืบเนื่องมาจากความสนใจในแนวทางการปฏิบัติธรรมแบบป่า ซึ่งเน้นการอยู่ป่าวิเวก และการปฏิบัติธรรมอย่างเข้มข้น ซึ่งสอดคล้องกับความตั้งใจของท่านที่จะศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง

การอุปสมบทของ พระไพศาล วิสาโล นับเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในชีวิตของท่าน โดยท่านได้ทุ่มเทเวลาให้กับการศึกษาพระธรรมวินัย และการปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งกลายเป็นพระนักปฏิบัติธรรมและนักคิดที่มีชื่อเสียงในปัจจุบัน

ความโดดเด่นและผลงาน

นักคิดและนักเขียน พระไพศาล วิสาโล เป็นที่รู้จักจากผลงานเขียนที่หลากหลาย ทั้งบทความ บทบรรยาย และหนังสือ ซึ่งมุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพุทธมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการแก้ไขปัญหาสังคม

นักปฏิบัติธรรม ท่านเป็นผู้ปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ และได้นำประสบการณ์การปฏิบัติธรรมมาถ่ายทอดให้ผู้อื่น

นักพูดที่ทรงอิทธิพล การบรรยายของท่านได้รับความสนใจจากผู้คนในวงกว้าง ทั้งในและต่างประเทศ เนื่องจากท่านสามารถนำเสนอแนวคิดที่ซับซ้อนให้เข้าใจง่าย และกระตุ้นให้เกิดการคิดตาม

ผู้ริเริ่มโครงการต่างๆ ท่านได้ริเริ่มโครงการต่างๆ มากมาย เช่น โครงการพัฒนาชนบท โครงการส่งเสริมการศึกษา และโครงการส่งเสริมสันติภาพ

หนังสือ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต"

หนังสือเล่มนี้ถือเป็นผลงานชิ้นสำคัญของ พระไพศาล วิสาโล ซึ่งได้วิเคราะห์สถานการณ์ของพุทธศาสนาไทยอย่างลึกซึ้ง และเสนอแนวทางในการพัฒนาพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้ได้รับการตอบรับอย่างดีจากทั้งนักวิชาการ และประชาชนทั่วไป และได้กลายเป็นหนึ่งในหนังสืออ้างอิงที่สำคัญสำหรับผู้สนใจศึกษาพุทธศาสนา

หนังสือเล่มนี้ วิเคราะห์สถานการณ์ของพุทธศาสนาไทยอย่างรอบด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน ปัญหาและความท้าทายที่เกิดขึ้น พร้อมทั้งนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพุทธศาสนาให้ สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบันและอนาคต

ประเด็นสำคัญ ที่หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้น ได้แก่

วิกฤตของพุทธศาสนาไทย : เจาะลึกถึงปัญหาและความท้าทายที่พุทธศาสนาไทยกำลังเผชิญอยู่ เช่น

การเสื่อมของศีลธรรม

ความเหลื่อมล้ำทางสังคม

การแข่งขันทางความคิดจากศาสนาและลัทธิต่างๆ

ปัญหาการบริหารจัดการวัด

ปัญหาคุณภาพของพระสงฆ์

แนวโน้มของพุทธศาสนาในอนาคต : วิเคราะห์แนวโน้มที่อาจเกิดขึ้นกับพุทธศาสนาไทยใน อนาคต เช่น

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี

การเปลี่ยนแปลงบทบาทของวัดและพระสงฆ์

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติธรรม

การขยายตัวของศาสนาและลัทธิต่างๆ

ทางออกจากวิกฤต : เสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพุทธศาสนา เช่น

การพัฒนาคุณภาพของพระสงฆ์

การส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัย

การปรับปรุงการบริหารจัดการวัด

การนำเสนอพุทธศาสนาในรูปแบบที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง

หนังสือเล่มนี้ มุ่งหวังที่จะกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพุทธ ศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป สาระสำคัญของเนื้อหาที่พบในหนังสือเล่มนี้ เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ จุดเปลี่ยนอดีตจากปัจจุบันสู่อนาคต ทางออกจากวิกฤต พุทธ ศาสนากับสังคมไทยในบริบท ใหม่ จากวิกฤตจากปัจจัยภายในและภายนอก ช่วงแรกของหนังสือว่าด้วยปัญหาเชิงโครงสร้างจากอดีตช่วง ต้นรัตนโกสินทร์ถึงสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีแนวคิดจากตะวันตกแพร่เข้ามาพร้อมลัทธิจักรวรรดินิยม วิทยาศาสตร์ และคริสต์ศาสนารวมถึงปัญหาพระสงฆ์พหุติดนยอห่ยอน ซึ่งแบ่งออกเป็น 13 บท ดังนี้

ภาคหนึ่ง จุดเปลี่ยนอดีต

บทที่ 1 จากโลกุตตรธรรมสู่โลกียธรรม

ผู้เขียนกล่าวถึงพระศาสนาในปัจจุบัน ถ้ามองให้เลยพ้นความเจริญมั่งคั่งทางวัตถุ สิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในวงการพุทธศาสนา คือความตกต่ำเสื่อมถอย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะพระสงฆ์ที่ผิดพระธรรมวินัย บางส่วนก็เป็นมาจากความคลาดเคลื่อนจาก ความเข้าใจใน หลักธรรมของประชาชน ความเปลี่ยนแปลงทางโลกทัศน์ดังกล่าวแม้สาเหตุสำคัญ อาจมาจากปัจจัยภายในประเทศและอิทธิพลความทันสมัย รวมไปถึงถึงแนวความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ที่อยู่เหนือจิตใจ จนมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนที่น้อยลงไปทุกที

บทที่ 2 คณะสงฆ์แห่งรัฐ

ผู้เขียนกล่าวถึงการรวบอำนาจสู่ส่วนกลางของสถาบันสงฆ์เป็นเหตุให้วัดสูญเสียความสัมพันธ์กับชุมชนรอบข้าง คณะสงฆ์ได้มีความสัมพันธ์กับรัฐจนกลายเป็นเสมือนเครื่องมือในการปกครองของรัฐ ต่อมาก็เป็นเครื่องมือให้แก่ลัทธิชาตินิยมในยุคสร้างชาติและรับมือกับภาวะสงคราม และในปัจจุบันยังมีความเสี่ยงต่อการเป็นเหยื่อของลัทธิบริโภคนิยม พระสงฆ์ระดับปกครองรวมถึงเจ้าอาวาสที่เน้นงานปกครองและงานก่อสร้าง ถาวรวัตถุ มากกว่าการสั่งสอนสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมของพระลูกวัด

ภาคสอง จากปัจจุบันสู่อนาคต

บทที่ 3 พุทธศาสนาในสังคมสมัยใหม่

ผู้เขียนกล่าวถึงพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์แต่เดิมที่มีอยู่แต่ในพระไตรปิฎก เมื่อส่งทอดสืบต่อกันมาตามระยะเวลา ย่อมถูกต่อเติมเสริมแต่งหรือปรับเปลี่ยนไปตามแนวความคิด ในห้วงเวลาและสถานที่นั้นๆ สำหรับเมืองไทยที่ผ่านมา พุทธศาสนาแนวคิดที่มีอิทธิพลคือแบบเหตุผลนิยมที่ไหลบ่าในรูปแบบกระแสวิทยาศาสตร์ พุทธศาสนาที่เหินห่างจากสังคมเข้าสู่โลกยุคใหม่ ทำให้ความเปลี่ยนแปลงมีผลต่อพุทธศาสนารวมไปถึงความอ่อนแอของคณะสงฆ์ไทย ส่วน หนึ่งก็มาจากความเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาเอง ทำให้พุทธศาสนาในไทยขาดการบูรณาการ ไม่เป็นองค์รวม เพื่อตอบสนองความต้องการ ของผู้คนและเอื้อให้เกิดชีวิตที่ดีงามได้

บทที่ 4 ศาสนาใหม่

ผู้เขียนกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมมักมีผลต่อพัฒนาการของศาสนาพุทธศาสนา ภายใต้ฉายาชาตินิยม โดยที่ชาตินิยมกลายเป็นศาสนาอย่างใหม่ ย่อมมีผลกระทบต่องานศาสนาดั้งเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือศาสนาดั้งเดิมถูกลดความสำคัญโดยกฎหมายของชาติสำคัญกว่าศีลธรรมหรือคำสอนทางศาสนา

บทที่ 5 แนวโน้มของพุทธศาสนาในไทย

ผู้เขียนกล่าวถึงศาสนาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างใหม่ที่ไหลบ่าเข้ามาในสังคม มีแนวโน้มที่อาจเป็นไปได้คือศาสนาแบบเดิมถูกลดบทบาทแต่พยายามรักษาหลักการไว้ หรืออาจสูญเสียหลักการและตกเป็นเครื่องมือของแนวคิดใหม่ การปรับตัวแบบโอนอ่อนตามสถานการณ์ ได้แก่การปรับตัวของ คณะสงฆ์เพื่อรับมือกับแนวคิดตะวันตก ปรับปรุงคำสอน วิธีการปกครอง และการศึกษาให้ สอดรับกับแนวคิด

ใหม่ เช่น ในอดีตเมื่อคณะสงฆ์เน้นเฉพาะการแปลอรรถกถา พุทธศาสนิกชนจึงกลับไปศึกษากรรมฐานด้วยตนเองจากพระไตรปิฎก วัดพระธรรมกายที่รอมชอมกับบริโณคณิณ โดยนำสื่อและการตลาดมาใช้กับกิจการของวัด กรณิ สันติอโศกที่ออกจากคณะสงฆ์เถรวาทแต่ก็ยังมีคนศรัทธาอยู่

ภาคสาม ทางออกจากวิกฤต

บทที่ 6 สูการปฏิรูป

ผู้เขียนกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากความเจริญและความเสื่อมของพุทธศาสนาขึ้นอยู่กั บปัจจัยพื้นฐาน 3 ประการ คือ ความประพฤดิและความสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิตความ เข้าใจหลักธรรมทางพุทธศาสนา ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกของพุทธศาสนา

บทที่ 7 พุทธธรรมเพื่อบุณาคต

ผู้เขียนกล่าวถึงการเอาหลักธรรมเป็นหลักโดยเฉพาะโลกุตตรธรรม อันเป็นอุดมคติที่ช่วยให้ละวาง ความยึดมั่นและดับทุกข์สิ้นเชิง รวมถึงการนำโลกุตตรธรรมกลับคืนมาให้ความหมายในชีวิตประจำวันโดย เห็นคุณค่าของการไม่ยึดมั่น มีจิตที่สงบไม่หวั่นไหวกับความผันผวนของชีวิต รวมถึงฟื้นฟูมิติทางสังคมของ พุทธธรรม

บทที่ 8 ปฏิรูปคณะสงฆ์ให้สมสมัย

ผู้เขียนกล่าวถึงการรวมศูนย์การปกครองและการจัดการศึกษาเป็นแบบเดียวกันการกระจาย อำนาจการปกครองคณะสงฆ์สู่ส่วนภูมิภาคและปฏิรูปการศึกษาโดยเติมช่องว่างเรื่องโลกุตตรธรรมการ ปฏิบัติกรรมฐาน และเสริมด้วยศาสตร์สมัยใหม่ โดยต้องเข้าใจดุลยภาพ 3 ประการระหว่างรัฐ คณะสงฆ์ และฆราวาส

บทที่ 9 ยกเครื่องการศึกษาคณะสงฆ์

ผู้เขียนกล่าวถึงการศึกษาคณะสงฆ์ การพัฒนาการศึกษา แนวทางการปฏิรูปการศึกษาของ สงฆ์ ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์มีชีวิตที่องกงาม เริ่มต้นจากการบวช การฝึก ขัดเกลา การศึกษาอันเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตน

บทที่ 10 สร้างสรรค์สัมพันธ์ภาพใหม่ในพุทธบริษัท

ผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันระหว่างสงฆ์กับคฤหัสถ์ โดยพระสงฆ์มีบทบาทอย่างมาก ในการทำให้เกิดดุลภาพ การฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ร่วมกันทำงานเพื่อส่วนรวม โดยถือว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม การนำธรรมสู่ชุมชน

ภาคสี่ พุทธศาสนากับสังคมไทยในบริบทใหม่

บทที่ 11 เผธิญบริโณคณิณ

ผู้เขียนกล่าวถึงสังคมไทยที่กำลังประสบกับความเปลี่ยนแปลงอันเนื่ อกจากกระแสโลกาภิวัตน์ คือสถานการณ์ที่พุทธศาสนาต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แนวโน้มการปรับตัวของ พุทธศาสนาเพื่อร่วมมือ กับลัทธิบริโณคณิณในฐานะเป็นอุดมการณ์หรือศาสนาใหม่

บทที่ 12 เสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็ง

ผู้เขียนกล่าวถึงการเลื่อนจากมิติทางด้านจิตใจมาสู่มิติทางสังคมและการเมือง โดยเน้นบทบาททางสังคมที่พุทธศาสนาพึงให้ความสำคัญเพื่อพัฒนาอำนาจของลัทธิบริโณคนิยม

บทที่ 13 เส้นทางของพุทธศาสนาไทยในยุคโลกาภิวัตน์

ผู้เขียนกล่าวถึงเป็นการสรุปความพยายามที่ผ่านมาในการปฏิรูปและฟื้นฟู พุทธศาสนาในประเทศไทย รวมทั้งอุปสรรค ข้อจำกัด และความหวัง และประมวลปัญหาสำคัญที่ พุทธศาสนาต้องเผชิญในยุคโลกาภิวัตน์

บทวิจารณ์หนังสือ

ในหนังสือเล่มนี้ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" ของพระไพศาล วิสาโล ถือเป็นผลงานที่สร้างกระแสและการอภิปรายเกี่ยวกับพุทธศาสนาไทยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันและการเสนอแนวทางแก้ไขปัญา ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีทั้งจุดเด่นที่น่าชื่นชมและจุดที่อาจนำไปปรับปรุงได้ ดังนี้

จุดเด่นที่ควรแก่การสนับสนุน

การวิเคราะห์สถานการณ์ที่ลึกซึ้ง : หนังสือเล่มนี้ได้วิเคราะห์สถานการณ์ของพุทธศาสนาไทยอย่างละเอียด โดยพิจารณาปัจจัยทั้งภายในและภายนอก ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้าน

การนำเสนอแนวทางแก้ไขที่เป็นรูปธรรม : ไม่เพียงแต่ชี้ให้เห็นปัญหา แต่ยังเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญาที่เป็นไปได้ เช่น การพัฒนาคุณภาพพระสงฆ์ การปรับปรุงการบริหารจัดการวัด และการนำพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ภาษาที่เข้าใจง่าย : ภาษาที่ใช้ในการเขียนหนังสือเข้าใจง่าย ทำให้ผู้อ่านทั่วไปที่ไม่ใช่ นักวิชาการสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้

กระตุ้นให้เกิดการอภิปราย : หนังสือเล่มนี้ได้จุดประกายการอภิปรายและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับพุทธศาสนาไทยในวงกว้าง

เป็นแรงบันดาลใจให้ปฏิบัติ : เนื้อหาในหนังสือหลายส่วนเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปฏิบัติธรรม และกระตุ้นให้ผู้อ่านนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

จุดที่ควรแก่การนำไปปรับแก้

ความล้าสมัยของข้อมูลบางส่วน : เนื่องจากหนังสือตีพิมพ์มาหลายปีแล้ว ข้อมูลบางส่วนอาจล้าสมัยไปบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อพุทธศาสนาอย่างมาก

การขาดการอ้างอิงเชิงวิชาการ : แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะนำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจ แต่การอ้างอิงเชิงวิชาการยังค่อนข้างน้อย ทำให้ขาดความน่าเชื่อถือในบางส่วน

การเน้นที่ปัญหาในประเทศไทย : หนังสือเล่มนี้มุ่งเน้นไปที่ปัญหาของพุทธศาสนาในประเทศไทยเป็นหลัก อาจยังขาดการเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาในประเทศอื่น ๆ หรือการนำเสนอแนวคิดที่เป็นสากลมากขึ้น

การขาดการวิเคราะห์เชิงลึกในบางประเด็น : บางประเด็นอาจยังต้องการการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งมากขึ้น เช่น การวิเคราะห์ผลกระทบของการเมืองต่อพุทธศาสนา หรือการวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพุทธศาสนา

บทสรุป

หนังสือ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่าและมีประโยชน์ต่อการศึกษาและทำความเข้าใจพุทธศาสนาไทยในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีบางจุดที่อาจต้องปรับปรุง แต่ก็ยังคงเป็นหนังสือที่น่าอ่านและน่าศึกษาต่อไป

รูปแบบเนื้อหาของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้ มีรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาที่ค่อนข้างเป็นระบบและเข้าใจง่าย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นส่วนๆ เพื่ออธิบายถึงปัญหาและแนวทางแก้ไขของพุทธศาสนาไทยอย่างชัดเจน

เป้าหมาย/ประโยชน์ของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้ของ พระไพศาล วิสาโล มีประโยชน์อย่างมากต่อทั้งผู้ที่สนใจศึกษาด้านพุทธศาสนา และผู้ที่ต้องการเข้าใจสถานการณ์ของพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น ประโยชน์ที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้มีดังนี้

สำหรับผู้สนใจศึกษาด้านพุทธศาสนา

ความเข้าใจเชิงลึก: หนังสือเล่มนี้ให้ภาพรวมที่ครอบคลุมเกี่ยวกับพุทธศาสนาในประเทศไทย ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และความท้าทายในปัจจุบัน ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การวิเคราะห์เชิงวิชาการ : ผู้เขียนได้นำเสนอการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยอ้างอิงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือ

แนวทางการปฏิบัติ : หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เพียงแต่ให้ข้อมูลเชิงทฤษฎี แต่ยังเสนอแนวทางในการนำหลักธรรมคำสอนไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ : หนังสือเล่มนี้กระตุ้นให้ผู้อ่านได้คิดวิเคราะห์และตั้งคำถามเกี่ยวกับพุทธศาสนา ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง

สำหรับผู้ที่ต้องการเข้าใจสถานการณ์ของพุทธศาสนาในประเทศไทย

การทำความเข้าใจปัญหา : หนังสือเล่มนี้ช่วยให้เข้าใจถึงปัญหาและความท้าทายที่พุทธศาสนาไทยกำลังเผชิญอยู่ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อ

การมองเห็นแนวโน้มในอนาคต : ผู้เขียนได้ทำการคาดการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาในอนาคต ช่วยให้เราเตรียมตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสม

การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา : หนังสือเล่มนี้กระตุ้นให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของพุทธศาสนา เพื่อให้พุทธศาสนาอยู่รอดและเจริญต่อไป

การสร้างสังคมที่ดีขึ้น : การศึกษาพุทธศาสนาจะช่วยให้เราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และสังคมมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่ดีขึ้นได้

โดยสรุป หนังสือ "พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต" เป็นหนังสือที่น่าสนใจและมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับผู้สนใจศึกษาพุทธศาสนาและต้องการเข้าใจสถานการณ์ของพุทธศาสนาในประเทศไทย หนังสือเล่มนี้ไม่เพียงแต่ให้ความรู้ แต่ยังกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์ และการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน เพื่อให้พุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้อ่านทั่วไป

การอ่านอย่างมีวิจารณญาณ : แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นผลงานของนักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิ แต่การอ่านหนังสือทุกเล่มควรทำด้วยความระมัดระวัง ควรเปรียบเทียบข้อมูลกับแหล่งข้อมูลอื่นๆ และพิจารณาจากเหตุผลของตนเองด้วย

การนำไปปฏิบัติ : หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงแค่ว่าหนังสืออ่านเล่น แต่เป็นหนังสือที่กระตุ้นให้ผู้อ่านนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตจริง ลองนำแนวคิดต่างๆ ที่ได้จากหนังสือไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันดู

การร่วมกันสร้างสรรค์ : การอ่านหนังสือเล่มนี้เพียงลำพังอาจไม่เพียงพอ ควรมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น เช่น การเข้าร่วมกลุ่มศึกษาพุทธศาสนา หรือการอภิปรายในกลุ่มเพื่อน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

การติดตามความรู้ใหม่ๆ : พุทธศาสนาเป็นศาสตร์ที่กว้างขวางและมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ควรติดตามข่าวสารและงานวิจัยใหม่ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจศึกษาเพิ่มเติม

ศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนา : การศึกษาประวัติศาสตร์พุทธศาสนาจะช่วยให้เข้าใจที่มาและความเป็นมาของพุทธศาสนาได้ดียิ่งขึ้น

ศึกษาพระไตรปิฎก : พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญของพุทธศาสนา การศึกษาพระไตรปิฎกจะช่วยให้เข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง

ศึกษาพระอภิธรรม : พระอภิธรรมเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของจิตและเจตสิก การศึกษาพระอภิธรรมจะช่วยให้เข้าใจกระบวนการทางจิตและพัฒนาจิตใจได้ดียิ่งขึ้น

ศึกษาผลงานของนักปราชญ์ท่านอื่นๆ : นอกจากพระไพศาล วิสาโล แล้ว ยังมีนักปราชญ์ท่านอื่นๆ อีกมากมายที่ได้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพุทธศาสนา การศึกษาผลงานของท่านเหล่านั้นจะช่วยให้ได้มุมมองที่หลากหลายมากขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาหนังสือ

การปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัย : เนื่องจากสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ควรมีการปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือให้ทันสมัย เช่น การเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มต่างๆ เช่น Facebook, YouTube, TikTok จะเป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่ธรรมะ โดย การสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจ เช่น อ้างอิงเชิงวิชาการ การเพิ่มการอ้างอิงเชิงวิชาการจะช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับข้อมูลในหนังสือคลิปปสอนธรรมะ, คำสอนสั้นๆ, หรือการไลฟ์สดการบรรยายธรรมซึ่งมีผลกระทบต่อพุทธศาสนอย่างมาก

แอปพลิเคชัน : การพัฒนาแอปพลิเคชันสำหรับการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น แอปสวดมนต์, แอปปฏิบัติธรรม, หรือแอปที่ให้คำปรึกษาทางธรรม

เว็บไซต์ : เว็บไซต์ของวัดต่างๆ จะมีเนื้อหาที่หลากหลายมากขึ้น เช่น บทความธรรมะ, คอร์สเรียนออนไลน์, และการถ่ายทอดสดกิจกรรมทางศาสนา

การขยายขอบเขตการวิเคราะห์ : ควรขยายขอบเขตการวิเคราะห์ไปยังประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น บทบาทของพุทธศาสนาในสังคมโลก หรือการเปรียบเทียบพุทธศาสนาไทยกับพุทธศาสนาในประเทศอื่น ๆ

การวิเคราะห์เชิงลึกในบางประเด็น : ควรมีการวิเคราะห์เชิงลึกในประเด็นที่ยังคงเป็นข้อถกเถียงหรือมีความซับซ้อน

เพื่อให้เห็นแนวทางการพัฒนาการของพุทธศาสนาโดยเฉพาะเรื่องการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการเมืองในปัจจุบันมาประกอบกัน และนำหลักธรรมสำคัญทางพุทธศาสนา กลับคืนมาสู่สังคม

บรรณานุกรม

พระไพศาล วิสาโล. (2552). *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต*. พิมพ์ครั้งที่ 2.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง.

การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการ Application of Buddhist Principles for Leadership and Management

ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา
สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล
ภาณุรัฐ บุญมี
กิตติพันธ์ ปัญญาผ่องใส
พลอยชมพู เตชะการโยธา
อนุนงษ์ กิตติขจรพงษ์ไพโร
กฤตพิศิษฐ์ ปุณณภัทรธนากุล
พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Corresponding author, e-mail : maghavin9@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีการขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศจนทำให้เกิดการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในทางการบริหารจัดการและพัฒนาองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กร ทั้งนี้การเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรด้วยการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงถือเป็นอีกหนึ่งเรื่องหนึ่งที่มีความสำคัญและได้รับความสนใจจากผู้บริหารองค์กรต่าง ๆ เป็นอย่างมาก

บทความฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอประเด็นเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรในมิติต่าง ๆ โดยการนำเสนอเริ่มต้นด้วยการอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ และในตอนท้ายเป็นการนำเสนอถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม ทั้งนี้จากการวิเคราะห์พบว่า การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางบริหารงานของผู้บริหารองค์กรประกอบด้วย 5 มิติ คือ มิติทางด้านการศึกษา ทางด้านการเมืองการปกครองและการบริหารจัดการ มิติทางด้านสาธารณสุข มิติทางด้านศาสนาและมิติทางด้านอื่น ๆ

คำสำคัญ : การประยุกต์, พระพุทธศาสนา, ความเป็นผู้นำ

ABSTRACT

Buddhist studies have expanded widely both domestically and internationally, leading to the application of Buddhist principles in management and organizational development to enhance efficiency and effectiveness. Applying Buddhist leadership to strengthen organizational management capabilities has become a significant and widely discussed topic among organizational leaders.

This article aims to present the application of Buddhist leadership in enhancing organizational management capabilities from various perspectives. The discussion begins with an explanation of the meaning and importance of Buddhist leadership, followed by key concepts related to Buddhist leadership. Finally, the article highlights the dimensions of applying Buddhist leadership to strengthen organizational management capabilities, drawing insights from a literature review. The analysis identifies five key dimensions of applying Buddhist leadership in organizational management: education, politics, governance and administration, public health, religion, and other relevant fields.

Keywords: Application, Buddhism, Leadership

บทนำ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในทางวิชาการและปฏิบัติการมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้วว่าการที่องค์การหรือหน่วยงานใดจะอยู่รอดหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับบุคคล 2 ประเภท กล่าวคือ บุคคลประเภทแรก หมายถึงผู้ที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเรียกว่าผู้นำ (Leader) โดยทำหน้าที่เป็นผู้นำองค์การ และบุคคลอีกประเภทหนึ่ง คือ ผู้ปฏิบัติ (Follower) ทั้งนี้ผู้นำเป็นผู้ที่มีพลังอำนาจ สามารถโน้มน้าวจิตใจคนอื่นให้ทำตามโดยอาศัยคุณงามความดี สามารถชักจูงใจบุคคลในองค์การให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจ โดยเกิดจากความศรัทธา ความเลื่อมใส ผู้นำเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการที่จะนำวิธีการใหม่ๆ มาใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะก่อให้เกิดผลดีที่จะทำให้องค์การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมายตามที่ต้องการ (Karnchanajitra, 2006) แต่เนื่องจากในปัจจุบันผู้นำขององค์การต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์การภาครัฐและองค์การภาคเอกชนก็กำลังเผชิญหน้ากับความท้าทายของการเปลี่ยนแปลงบริบทสภาพสิ่งแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความซับซ้อน รุนแรง และมีพลวัตสูง อันเกิดจากอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ส่งผลทำให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์การต่าง ๆ สูงขึ้น การที่องค์การใดจะสามารถอยู่รอดปลอดภัยภายใต้สภาวะการณดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับการตัดสินใจอันชาญฉลาด มีความสมเหตุสมผล รอบคอบ และทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้นำขององค์การ ด้วยเหตุนี้้องค์การต่าง ๆ จึงต้องการผู้นำซึ่งเป็นผู้ที่มีความรอบรู้งาน รอบรู้ จุดมุ่งหมายของงาน มีความเข้าใจตนเอง รู้จักความพอดี รู้จักบริหารเวลา มีมนุษยสัมพันธ์ และสามารถปรับตัวเข้ากับเพื่อนร่วมงานได้เป็น

อย่างดี เพื่อที่จะสามารถนำพาองค์การพัฒนาขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างยั่งยืนและมั่นคงในท่ามกลางสภาพของการแข่งขันที่รุนแรงดังเช่นในปัจจุบันภาวะผู้นำเชิงพุทธจึงถือเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่กำลังได้รับความสนใจ ตลอดจนมีการนำไปปรับใช้ในการบริหารงานของผู้บริหารขององค์กรต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง โดยมีผลการศึกษาในเชิงประจักษ์ที่รองรับในประเด็นดังกล่าวอยู่เป็นจำนวนมากไม่น้อยที่สะท้อนภาพให้เห็นถึงการนำภาวะผู้นำเชิงพุทธในการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรภาครัฐและภาคเอกชนไทยที่ประสบความสำเร็จ

ดังนั้น ในบทความชิ้นนี้จึงได้พยายามมุ่งเน้นการวิเคราะห์ให้เห็นถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยโครงสร้างเนื้อหาของการนำเสนอบทความวิชาการเรื่องนี้ออกเป็น 5 ส่วนคือ ส่วนแรกกล่าวถึงบทนำ ส่วนที่สองอธิบายถึงความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ส่วนที่สามอธิบายถึงแนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ส่วนที่สี่วิเคราะห์ให้เห็นถึงมิติการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในการเสริมสร้างศักยภาพทางการบริหารงานของผู้บริหารองค์กรผ่านการสะท้อนมุมมองที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และส่วนที่ห้าซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายนั้น

ความหมายของการประยุกต์ใช้พระพุทธศาสนา

การประยุกต์พระพุทธศาสนา หมายถึง การใช้แนวปฏิบัติและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าในชีวิตประจำวัน เช่น การฝึกธรรมให้เกิดความสงบและสุขในใจ การกระทำด้วยความเมตตาและเมตตาในทุกสถานการณ์ การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในการมีชีวิตรอบข้างถูกต้องและเป็นสุข การเสริมสร้างคุณค่าและสร้างสังคมที่มีความสุขและเจริญรุ่งเรืองตามแนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนา

ความหมายและความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

1. ความหมายของภาวะผู้นำและภาวะผู้นำเชิงพุทธ

เมื่อกล่าวถึงคำว่าผู้นำ (Leader) โดยทั่วไปแล้วมักจะหมายถึงเอาตัวบุคคล ในขณะที่ภาวะผู้นำ (Leadership) จะหมายถึงคุณลักษณะในตัวบุคคล เพราะฉะนั้น ภาวะผู้นำจึงน่าจะหมายถึงเอาพฤติกรรมของผู้นำ แต่อย่างไรก็ตาม มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ให้ความหมายหรือนิยามของภาวะผู้นำมีส่วนที่คล้ายคลึงกันค่อนข้างมากดังนี้ คือ ในมุมมองของนักวิชาการชาวต่างประเทศอย่าง เช่น ยุคส์ (Yukl) (Cited in Prasertsri, 2001) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Share goal ส่วนแอนโทนาคิสและคนอื่น ๆ (Antonakis et al.) (Cited in Alves et al., 2005) ได้ทำการทบทวนวรรณกรรมด้านการศึกษาภาวะผู้นำในประเทศตะวันตก

สรุปว่า ภาวะผู้นำถูกให้นิยามในลักษณะเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพล โดยมีผลของการกระทำ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้นำและผู้ตาม และกระบวนการที่มีอิทธิพลดังกล่าวอธิบายได้จากลักษณะ การใช้อำนาจและพฤติกรรมของผู้นำ การรับรู้ของผู้ตาม อีกทั้งข้ออ้างของผู้นำ ตลอดจนบริบทของ กระบวนการใช้อิทธิพลที่เกิดขึ้นในขณะที่มุมมองของนักวิชาการชาวไทยอย่าง เช่น Nimpanich (2008) มองว่าภาวะผู้นำ หมายถึง ความสามารถที่ชักจูงให้บุคคลหรือกลุ่มบุคคลปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้บรรลุผล สำหรับมุมมองของนักการศาสนานั้น Phradhammapitaka (P.A.Payutto) (2002) นักปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่า คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของคนชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งมาจากมุมมองของทั้งนักวิชาการและนักการศาสนาทั้งหลาย สามารถสรุปได้ ว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะ สามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่าง ๆ อย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กร ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงมีอยู่หลากหลายรูปแบบ อาทิ เช่น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำทางวิชาการ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นต้น

จากมุมมองของทั้งนักวิชาการและนักการศาสนาทั้งหลายที่หยิบยกขึ้นมาเสนอข้างต้นนั้น พอจะทำให้สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ (Leadership) หมายถึง คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพล ต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่าง ๆ อย่าง เต็มใจ และมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กร ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงมีอยู่ หลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ภาวะผู้นำทางวิชาการ ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ภาวะผู้นำเชิงพุทธ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะในส่วน ของภาวะผู้นำเชิงพุทธ ทั้งนี้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ หากให้พิจารณาจากความหมายของภาวะผู้นำดังกล่าว ข้างต้น ประกอบการกำหนดคำนิยามด้วยแล้วก็ย่อมที่สามารถพอจะกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) คือคุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่นในอันที่จะสามารถจูงใจ ผลักดันรวมทั้งกระตุ้นให้บุคคลอื่นดำเนินการตามในสิ่งต่าง ๆ อย่างเต็มใจและมีส่วนร่วม โดยมีเป้าหมาย อยู่ที่ความสำเร็จของกลุ่มหรือองค์กร โดยที่คุณสมบัติเฉพาะตัวของผู้นำดังกล่าวจะต้องตั้งมั่นอยู่บน หลักการพื้นฐานของพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่จะมีคุณสมบัติของการเป็นผู้นำเชิงพุทธหรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำ เชิงพุทธ จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นหรือตั้งมั่นอยู่ในหลักศีลธรรมอันดีงามของพุทธศาสนา โดยหลักธรรมที่ผู้นำ หรือผู้ปกครองนิยมถือปฏิบัติกันนับแต่โบราณกาลเป็นต้นมา ได้แก่ ราชธรรม 10 หรือทศพิธราชธรรม 10 ประการ จักรวรร 12 ประการ เป็นต้น

2. ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธ

ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพุทธสามารถพิจารณาได้จากข้อความบางตอนที่ปรากฏในธรรมิก สุตตราว่า "เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้ามน้ำ ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะ โคผู้นำไปคดฉันใด

ในมนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะมีประพฤติดำเสียหาย แวันแคว้นทั้งหมตกก็ยากจะอยู่ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไรธรรม เมื่อผู้ใดเข้ามา ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมตกทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉนั้นใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะมีพลอยดำเนินตามทั้งวันแคว้นก็จะเป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม" (Phradhammapitaka (P.A. Payutto), 2002)

จากข้อความในพระสูตรที่หยิบยกมาแสดงไว้ข้างต้น สะท้อนให้เห็นอย่างประจักษ์ชัดว่า พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญในเรื่องของผู้นำเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากมองว่าผู้นำ คือ บุคคลที่สามารถนำพาให้บุคคลผู้ตามประสบผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็อาจนำไปสู่ความล้มเหลวได้หากผู้นำขาดคุณธรรมในการเป็นหลักยึดครองตน ดังนั้นผู้นำที่ดีจึงควรดำเนินชีวิตโดยอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ โดยต้องมุ่งเน้นการพัฒนาตนเอง มุ่งเน้นคน และมุ่งเน้นงานอย่างสมดุล อย่งไรก็ดี เมื่อพิจารณาถึงผลของการปฏิบัติตนอยู่ในคุณลักษณะของการเป็นผู้นำเชิงพุทธหรือภาวะผู้นำเชิงพุทธจะทำให้ผู้นำองค์กรได้รับประโยชน์ที่สำคัญดังนี้

2.1 ประโยชน์เกิดขึ้นกับตนเอง จะทำให้ผู้นำองค์กรรู้และเข้าใจธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับองค์กรของตน โดยจะทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ได้อย่างรู้เท่าทันการณ์

2.2 ประโยชน์เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงาน ผู้นำองค์กรจะได้รับความไว้วางใจ และเป็นที่เคารพรักของเพื่อนร่วมงานทุกคน ซึ่งจะก่อให้เกิดการทำงานแบบทีมที่มีพลัง อันจะส่งผลดีทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและประสบความสำเร็จ

2.3 ประโยชน์เกิดขึ้นกับงานที่รับผิดชอบหรือองค์กร กล่าวได้ว่า ภาระงานทุกอย่างขององค์กรจะถูกขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาองค์กรให้เจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้อย่างมั่นคงในที่สุด แนวความคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพุทธ ภาวะผู้นำเชิงพุทธ (Buddhist Leadership) หรือบางครั้งอาจเรียกว่าภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนานั้นกล่าวได้ว่า มีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอยู่เป็นจำนวนมากมายหลาย หลักธรรมด้วยกันที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธ ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากหลักธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางาน อย่งไรก็ตามภาวะผู้นำเชิงพุทธที่จะหยิบยกเพื่อนำมากล่าวถึงในที่นี้ประกอบด้วยภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม ภาวะผู้นำตามหลักสปปุริสธรรม และภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหาร ดังมีรายละเอียดที่น่าสนใจตามลำดับดังนี้

1. ภาวะผู้นำตามหลักทศพิธราชธรรม

ราชธรรม 10 หรือ ทศพิธราชธรรม หมายถึง ธรรมของพระราชา กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง หรือธรรมของนักปกครอง มี 10 ประการ ดังนี้ (Phraphromkunaporn (P.A.Payutto), 2008)

1.1 ทาน หมายถึง การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์

1.2 ศีล หมายถึง ความประพฤติดีงาม คือ สรรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การ สุจริต รักษาจิตดีคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน

1.3 ปริจาคะ การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

1.4 อาชชวะ หมายถึง ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดย สุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

1.5 มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือ อด มี ความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ความรักภักดี แต่มีชาติย่อ

1.6 ตปะ หมายถึง ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำยับยั้งจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่ สม่่าเสมอหรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์

1.7 อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุ ให้นินิจฉัยความและกระทำการต่าง (ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง

1.8 อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีดหรือ เกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญา แก่ ประชาชนผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

1.9 ขันติ หมายถึง ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่า เหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยัด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมด

1.10 อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรมดา คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลากสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สติ มั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤดิให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป

2. การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการ

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการมีเนื้อหาหลากหลายและ สรุปลได้ดังนี้

2.1 การฝึกธรรมและการเป็นผู้นำ: บทความนี้เน้นที่การพัฒนาธรรมะและจริยธรรมเพื่อให้เกิดความเป็นผู้นำที่ดีและมีสมาธิในการทำงานและผู้นำควรฝึกธรรมเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับทีมหรือองค์กรของตน

2.2 การจัดการและความเมตตา: การประยุกต์หลักธรรมในการจัดการเชื่อมโยงกับคุณลักษณะที่เป็นธรรมเช่นการให้ความเมตตาและเมตตาในการแก้ไขปัญหา การให้การตอบสนองและการเข้าใจต่อความต้องการของคนในทีมหรือองค์กร

2.3 ความสำเร็จและการเคารพ: การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยให้ผู้นำเห็นคุณค่าของการเคารพและความเข้าใจต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างความสำเร็จในการบริหารจัดการและการทำงานร่วมกัน

2.4 การสร้างสังคมที่มีคุณธรรม: การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยให้ผู้นำเกิดความรับผิดชอบในการสร้างสังคมที่มีความสุขและเจริญรุ่งเรือง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น

2.5 การพัฒนาสมองและสมาธิ: การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยให้ผู้นำเพิ่มพูนความสำเร็จในการจัดการและการดำเนินงานโดยการฝึกธรรมให้สามารถควบคุมอารมณ์และสมาธิในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.6 สรุปและการนำไปใช้: ในส่วนสุดท้ายของบทความนี้จะสรุปคำแนะนำและวิธีการใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในการเป็นผู้นำและจัดการในชีวิตประจำวัน ผู้อ่านสามารถนำเนื้อหาของบทความนี้ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองในบทบาทของผู้นำและในการจัดการทีมหรือองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและความสุข

วิเคราะห์การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการ

การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการเป็นหัวข้อที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่องค์กรต่าง ๆ ต้องเผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีบทบาทในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม โดยเน้นการใช้คุณธรรมและความเมตตาในการบริหารจัดการ ผู้นำที่ยึดถือหลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 และสัปปุริสธรรม จะสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความไว้วางใจในองค์กรได้อย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและส่วนรวม

การประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำเชิงพุทธในมิติที่หลากหลาย เช่น การศึกษา การเมือง การบริหาร องค์กร สาธารณสุข และศาสนา ในด้านการศึกษา ผู้นำสามารถใช้หลักธรรมในการปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมให้กับผู้เรียน ขณะที่ในด้านการบริหาร ผู้นำที่ยึดหลักพรหมวิหาร 4 จะสามารถสร้างความสามัคคีและลดความขัดแย้งในองค์กรได้ สำหรับมิติด้านศาสนา การเผยแผ่ธรรมะและการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณธรรมในชุมชนยังช่วยสร้างความสงบสุขและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

การประยุกต์ใช้หลักธรรมเหล่านี้ไปสู่การพัฒนาผู้นำที่มีคุณลักษณะรอบด้าน ทั้งในแง่ความเมตตา ความเสียสละ และการแสดงออกถึงความยุติธรรม ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน ผู้นำที่มีจริยธรรมจะสามารถตอบสนองความต้องการของบุคคลในองค์กรได้อย่างเหมาะสม รวมถึงส่งเสริมความสุขและประสิทธิภาพในการทำงาน การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างสังคมและองค์กรที่มั่นคงและยั่งยืน

บทสรุป

การประยุกต์หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเพื่อความเป็นผู้นำและการจัดการเน้นย้ำถึงบทบาทสำคัญของจริยธรรมและคุณธรรมในการบริหารองค์กรในยุคปัจจุบัน หลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 และสัปปุริสธรรม ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำที่สมบูรณ์ โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำมีคุณลักษณะที่รอบด้าน เช่น ความเมตตา ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ และความยุติธรรม การปฏิบัติตามหลักธรรมเหล่านี้ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและความไว้วางใจในองค์กร ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมความร่วมมือ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จและความมั่นคงในระยะยาว

นอกจากนี้ การประยุกต์หลักธรรมในมิติที่หลากหลาย เช่น การศึกษา การเมือง การบริหาร สาธารณสุข และศาสนา ช่วยให้ผู้ผู้นำสามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาผู้นำที่มีจริยธรรมและคุณธรรมส่งผลให้เกิดความสมดุลระหว่างการบรรลุเป้าหมายทางวัตถุ และการพัฒนาความสุขในระดับจิตใจ การนำหลักพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารจึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างองค์กรและสังคมที่มีความยั่งยืน พร้อมทั้งส่งเสริมคุณภาพชีวิตของบุคคลและชุมชนให้ก้าวหน้าในทุกมิติ

บรรณานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2546**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **ภาวะผู้นำ: ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พสุ เดชะรินทร์. (n.d.). **คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. สืบค้นจาก <http://www.onab.go.th> (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 4 เมษายน 2567).

วรุตม์ สุนนทราช. (n.d.). **คุณลักษณะของผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนา**. สืบค้นจาก www.gotoknow.org (เข้าถึงข้อมูลวันที่ 4 เมษายน 2567).

วิถีชีวิตในแนวคิดทางพุทธปรัชญามหายาน Way of life in Mahayana Buddhist Philosophy

พระณรงค์ฤทธิเทพ ฐานิสฺสโร

Phra Narongritthep Thanissaro

พูนศักดิ์ กมล

Poonsak kamol

คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Corresponding author, e-mail: pond.narongrittep1995@gmail.com

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นแนวคิดที่ยิ่งใหญ่มากของมหายาน เพราะทุกคนมุ่งปฏิบัติตาม พระพุทธเจ้าเพื่อให้ได้เป็นพระโพธิสัตว์ แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ไม่ใช่แนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่เพียงเป็น แต่การ นำเอาวิธีการปฏิบัติเพื่อที่ดำเนินตามพระโพธิสัตว์ตามที่พระพุทธเจ้าเคยใช้ในการบำเพ็ญเพียร เพื่อความเป็น ความเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้แนวคิดเกี่ยวกับการบำเพ็ญตนเพื่อเป็นพระ โพธิสัตว์ จึงได้รับการ นำมาปฏิบัติกันมากขึ้นจนกลายเป็นอุดมคติของมหายานทุกคน ด้วยเหตุนี้พระ โพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนา มหายานนั้นจึงหมายถึงบุคคลผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุ ถึงความเป็น พระพุทธเจ้าหรืออาจจะหมายถึงบุคคลที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์จะต้องเป็น บุคคลผู้ บำเพ็ญบารมี ตั้งความปรารถนาต้องการจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงและไม่จำกัด ด้วยการเกิดเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น แม้จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ ตามแรงของกรรมเพื่อ บำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์ก็ไม่ย่อท้อ ทุกคนสามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้ทั้งบรรพชิตและฆราวาสผู้ครอง เรือน ซึ่งจะต้องบำเพ็ญบารมีพร้อมกับการตั้งปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์ จึงเป็น เสมือนผู้ชักเตือนชี้แนะบอกกล่าวสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้นจากกิเลสที่เป็นโทษ เป็นภัยเป็นพิษ กับชีวิต โดย การชี้แจงให้บุคคลเหล่านั้นให้เห็นว่า ทางใดเป็นทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นที่เป็นอมตะ อีก นัยยะหนึ่ง พระ โพธิสัตว์ จึงเป็นผู้ที่บอกทางให้สรรพสัตว์ทั้งหลายดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่ต้งามเป็นผู้ ตั้งปณิธานมุ่งช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงได้

คำสำคัญ: แนวคิด, พุทธปรัชญา, มหายาน

ABSTRACT

The concept of the Bodhisattva is a very great Mahayana concept. Because everyone aims to follow Buddha to become a Bodhisattva The concept of the Bodhisattva is not a new concept. Adopt the practice methods for following Bodhisattva as the Buddha used to practice diligence for attainment. Buddhahood only As a result, the concept of practicing to become a Bodhisattva has been increasingly put into practice until it has become the ideal of every Mahayana.

For this reason, Bodhisattva in Mahayana Buddhism means A person who practices virtue to achieve It refers to the Buddhahood or may refer to the person who will become the Buddha in the future. The Bodhisattva must be A person who practices virtue Set a desire to truly and unlimitedly help all beings to escape suffering. Only by being born as a Buddha Even if you have to go around and die in various worlds. Following the force of karma to cultivate merit, the Bodhisattva never gives up. Anyone can become a Bodhisattva, both monks and lay householders. which must practice merit along with determination to help all beings, for this reason the Bodhisattva is It is like a person who warns and advises all beings to free themselves from harmful views. It is a danger and poison to life by explaining to those people that What is the path that leads to eternal liberation? In other words, the Bodhisattva is the one who shows the way for all beings to live in a good way and who sets the intention to help. All beings can attain complete liberation from suffering.

Keywords: concepts, Buddhist Philosophy, Mahayana

บทนำ

แนวคิดของฝ่ายพุทธศาสนาฝ่ายมหายานจะเป็นที่เข้าใจได้ง่าย เช่น แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นแนวคิดที่โดดเด่นของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่มีความแตกต่างจากพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทที่ถือว่าพระพุทธเจ้าแตกต่างจากคนทั่วไปในทางจิตใจและ คุณสมบัติทางนามธรรมเท่านั้น ในทางรูปธรรมพระองค์ทรงมีเนื้อหนังร่างกายที่ตกอยู่ภายใต้ กฎแห่งธรรมชาติกล่าวคือ ต้องเปลี่ยนแปลงเจ็บป่วย และแตกสลายไปเมื่อถึงเวลาดังคนปกติทั่วไป ในทางกายภาพพระพุทธเจ้าก็เหมือนคนปกติทั่วไป ทรงเจ็บป่วย ทรงชรา และเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมที่สังขารร่างกายจะต้องแตกดับไปตามธรรมชาติ ส่วนพุทธศาสนาฝ่ายมหายานมีทรรศนะว่าภายหลังการปรินิพพานแล้วพระพุทธเจ้า ไม่สูญสิ้น กล่าวคือ

พระพุทธเจ้ามิได้มีฐานะเป็นมนุษย์ธรรมดา จริงอยู่ที่มีหลักฐานในคัมภีร์ ระบุว่า พระพุทธเจ้าสถิตถะโคตรมะ ทรงเจ็บป่วย แก่ชรา และตายไปเหมือนคนทั่วไป แต่ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับพระกายส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าที่ เรียกว่านิรมาณกายเท่านั้น พระพุทธเจ้ายังมีพระกายอีกสองส่วน คือ ธรรมกาย กับ สัมโพธิ์กาย พระกายสองอย่างหลังนี้ไม่แก่ชราไม่เปลี่ยนแปลงอย่างนิรมาณกายที่อยู่ในโลกมนุษย์

ด้วยเหตุพื้นฐานที่ต่างกันเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าของทั้งสองนิกายหลักที่ได้กล่าว มาแล้วจึงมีหลักปฏิบัติที่ต่างกัน เช่นเมื่อชาวพุทธเถรวาทรำลึกถึงพระพุทธรัตนะสิ่งที่รำลึกถึงคือ คุณสมบัติและคุณธรรมทั้งหมดที่มีอยู่ในตัวของพระองค์ “คุณสมบัติและ คุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของพระองค์ สิ่งนี้คือตัวแท้ของพระพุทธรัตนะ” การบูชาสักการะพระรัตนะก็คือการรำลึกคุณธรรมเหล่านี้เพื่อน้อมนำใจให้เกิดศรัทธาวิริยะและความเบิกบานปิติที่จะเดินตามรอยพระบาทของพระองค์ เราไม่ได้บูชาสักการะตัวพระพุทธองค์ และในส่วนของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานรำลึกถึงพระพุทธรัตนะ นอกจากจะรำลึกถึงพระพุทธคุณอย่างชาว พุทธเถรวาทแล้ว ยังรำลึกถึงพระพุทธเจ้าในภาคสัมโพธิ์กายบนสวรรค์ด้วย การบูชาพุทธ รัตนะของชาวพุทธมหายานในปัจจุบันมีความหมายอย่างเดียวกันกับการบูชาพระพุทธรัตนะ ของชาวพุทธในสมัยพุทธกาล ทั้งนี้เพราะในความรู้สึกของชาวพุทธมหายาน เวลานี้ พระพุทธเจ้าในภาคสัมโพธิ์กายยังประทับรับฟังสุขทุกข์ของพุทธบริษัทอยู่ การบูชาพุทธ รัตนะด้วยความรู้สึกเช่นนี้มหายาน ถือว่าจะให้ความมั่นใจและอบอุ่นใจแก่ศาสนิกได้มากกว่า การบูชาด้วยความรู้สึกที่ว่า สิ่งที่เหลืออยู่มีเพียงพุทธคุณเท่านั้น

นิกายมหายานเน้นไปที่ความกรุณาของพระพุทธเจ้า และมีความเห็นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่อยู่ในฐานะที่จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ หลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจในการช่วยเหลือสรรพสัตว์จึงเกิดขึ้นตามความต้องการของชาวบ้านที่ไม่มีเวลาหรือโอกาสพอที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างของพระเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสารนี้ ความศรัทธา ของชาวบ้านที่มีต่อพระอมิตาภพุทธเจ้า ก็สะท้อนให้เห็นถึงความปรารถนาของชาวบ้านที่จะยินยอมมอบกายถวายชีวิตด้วยความจงรักภักดีต่อผู้ที่มีอำนาจเหนือตน และสามารถช่วยตน ให้พ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคำสอนแบบชาวบ้านพัฒนาขึ้นแหล่งที่พบปะกันของชาวบ้านก็ คือวัดและบริเวณที่พวกเขาจะสามารถเข้าใกล้พระพุทธเจ้าที่สุดก็คือสตู๊ป การบูชาสตู๊ปเพื่อ การแสดงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า และเชื่อกันว่าจะได้บุญ อีกทั้งเป็นการกระทำที่เข้าใกล้ความหลุดพ้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าความเชื่อ ความศรัทธา นำไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้ด้วยฝ่ายมหายานเน้นถึงประโยชน์อันจะเกิดกับคนจำนวนมาก พิจารณาเห็นว่าชาวบ้านไม่มี โอกาสและเวลาเพียงพอในการที่จะถือวัตรปฏิบัติอยู่ในวิถีของพระโดยชาวบ้านต้องทำงาน เพื่อความอยู่รอด เพื่อปากท้องจึงไม่สามารถดำรงชีวิตในแบบวิถีการปฏิบัติแบบพระ (การดำรงชีวิตแบบฝ่ายเถรวาท) ได้ จึงได้มีการปรับประยุกต์พุทธศาสนา เรื่องของการปฏิบัติตน เรื่องคำสอน ให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของ

ชาวบ้านมากยิ่งขึ้น โดยผู้ที่นับถือพุทธศาสนา ฝ่ายมหายานมีความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปในฐานะเป็นผู้ที่ช่วยเหลือสรรพสัตว์ และมีการรำลึกถึงพระพุทธรูปไม่เพียงแค่พระพุทธรูปของพระพุทธรูปเท่านั้นแต่ยังรำลึกไปถึง พระพุทธรูปที่เป็นสัมโพธิกายที่อยู่บนสวรรค์ในดินแดนพุทธเกษตรด้วยความเชื่อว่าพระพุทธรูปเมื่อเสด็จดับขันธไปแล้วไม่ได้ไปไหนแต่จะคอยรับฟังและช่วยเหลือสรรพสัตว์อยู่ในดินแดนพุทธเกษตร ดังนั้นการสร้างสถูปที่ปรากฏอยู่โดยทั่วไปก็ด้วยเหตุที่กล่าวมาแล้วว่า เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านว่าพระพุทธรูปไม่ได้ไปไหนคอยรับฟังและช่วยเหลือสรรพสัตว์อยู่จึงมีการสร้างสถานที่เพื่อที่จะเป็นแหล่งที่ติดต่อสื่อสารกับพระพุทธรูปที่อยู่บนสวรรค์ คือ การสร้างสถูปเพื่อบรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธรูป (สถูปเป็นเหมือนตัวกลางในการ ติดต่อสื่อสารระหว่างสรรพสัตว์กับพระพุทธรูป) และมีการสวดมนต์อ้อนวอนขอให้พระพุทธรูปช่วยเหลือ และจะมีการปฏิบัติบูชาด้วย ดอกไม้ ธูป เทียน ของหอมต่าง ๆ แนวคิดนี้เองก็มีสืบต่อกันมาเรื่อย ๆ แม้แต่ในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทก็มีการบูชา สถูป ด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ของหอม วิถีปฏิบัติเช่นนี้มีปรากฏในวิถีแห่งการบูชาในฝ่ายเถรวาท กล่าวว่าเป็นการบูชาด้วยเป็นการปฏิบัติบูชาอย่างหนึ่งคือ อามิสบูชา หมายถึงการบูชาด้วยเครื่องสักการะที่เป็นวัตถุสิ่งของ เช่นการถวายดอกไม้ธูปเทียน เป็นเครื่องสักการบูชาพระ รัตนตรัย การถวายเครื่องไทยธรรมหรือปัจจัย 4 เป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ แนวคิด เช่นนี้ก็แพร่ไปอย่างกว้างขวางในหมู่ผู้นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่เป็นพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทก็มีการปฏิบัติเช่นเดียวกันกับผู้ผู้นับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เช่น การบูชาสถูป พระพุทธรูป หรือแม้แต่ความคิดที่เกี่ยวกับพระพุทธรูปจะ คอยให้ความช่วยเหลือผ่านการขออ้อนวอน สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่ปรากฏมีอยู่ในหมู่ผู้นับถือพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

แนวคิดเรื่องพระพุทธรูปของพระพุทธรูปมหายาน

พระพุทธรูปมหายานยอมรับพระพุทธรูปตามคัมภีร์ฝ่ายเถรวาททั้งหมดและสร้างพระพุทธรูปอีก มากมาย ทั้งที่เป็นมนุษย์และมีสถานะเหมือนเทพเจ้าในศาสนาฮินดู และมีแนวคิดที่พระพุทธรูปแม้จะดับ ขันธปรินิพพานไปนานแล้วแต่พระองค์ยังทรงอยู่ในรูปของกายทิพย์ไม่ได้ดับสลายหายไปไหน เพราะการที่จะ ให้พระพุทธรูปหายไปนั้นเป็นการไม่สมเหตุผลจากเหตุที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีมามากมายเป็น ระยะเวลายาวนานนับอสงไขยหลายกัปคงไม่ใช่เพื่อที่จะมาโปรดสัตว์เพียง 45 พรรษาแล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปอย่างไม่มีเหลืออะไร นอกจากพระคุณของพระองค์ที่เหลือไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระองค์ เท่านั้น อาศัยความเชื่อที่ว่าพระพุทธรูปมีพระพุทธานุภาพอันสูงส่งมีอำนาจตามสมมติที่แก่กล้ายิ่งนัก พระองค์ย่อมต้องมีความสามารถพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไปหรือแม้แต่พระอรหันต์ผู้ปราศจากกิเลส เช่นเดียวกัน ด้วยเหตุนี้พุทธปรัชญามหายานจึงมีแนวคิดเรื่องพระพุทธรูปที่แตกต่างออกไป

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาหายาน จึงได้มีแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าบรรดาที่มีในอดีตกาลมาแล้วก็ดี หรือจะมีมาในอนาคตก็ดี มีจำนวนมากมาที่สุดคณานับ มากกว่าเม็ดทราย ชายฝั่งแห่งแม่น้ำคงคา แม้ในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ได้มีโลกธาตุที่มี พระพุทธเจ้ามาอุบัติแล้วแสดงพุทธสัจธรรม เทศนาอยู่ทั่วไปนับประมาณมิได้ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และ อนาคต เช่น ปัจจุบันโลกธาตุของเราว่างจาก พระพุทธเจ้ามาเป็นเวลา 2,500 กว่าปีแล้ว แต่ในขณะนี้ ณ โลกธาตุอื่นก็มีพระพุทธเจ้าอื่นๆ ทรงดำรงพระชนม์อยู่ และกำลังสั่งสอนสรรพสัตว์ โลกธาตุที่มี พระพุทธเจ้ามาอุบัตินั้นบางที่เรียกว่า “พุทธเกษตร” บางพุทธ เกษตรบริสุทธิสมบูรณ์ด้วยทิพย์ภาวะน่า รื่นรมย์สำเร็จด้วยอำนาจปณิธานของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นก็มี สำเร็จแล้วด้วยกรรมนิยมของสัตว์ก็มี เป็นสภาพที่สรรพสัตว์ในโลกธาตุอื่นควรมุ่งไปเกิดที่สำคัญและมีชื่อเสียงโด่งดังคือ สุขาวดีพุทธเกษตรของ พระอามิตาภะ อยู่ทางทิศตะวันตก พุทธเกษตรของพระพุทธโกลัสซคุรุไวฑูรย์พุทธเกษตรของพระอักโษภ ยะแห่งหนึ่ง และมณฑลเกษตรของพระเมตไตรยโพธิสัตว์ในดุสิตสวรรค์อีกแห่งหนึ่งในเกษตรทั้ง 4 นี้ ปรากฏว่า สุขาวดีพุทธเกษตรของพระอามิตาภะเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานมากที่สุด การที่พระพุทธศาสนาหายานสร้างพุทธเกษตรอันมีลักษณะอุดมด้วยความสมบูรณ์พูนสุขเป็นทิพย์ ภาวะ เช่นนี้ก็เพื่อเป็นการสนองความต้องการของคนส่วนมากที่ยังอยากมีชีวิตอยู่ในความสุขยังไม่อยากหาทาง หลุดพ้นหรือแสวงหาพระนิพพาน ในพุทธเกษตรแต่ละแห่งจะมีพระพุทธเจ้าสถิตย์อยู่คัมภีร์ลลิตวิสตระ และคัมภีร์ สัทธรรมปุณฑริกสูตร ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่ามีได้สถิตย์อยู่ในโลกนี้เลย แต่จะ สถิตย์อยู่ที่สวรรค์ เขตต่างๆ และจะทรงสถิตย์อยู่ ณ ที่นั้นแบบอมตะนิรันดร์ด้วยรัศมีอันแผ่ไพศาลไป ตลอดทั้งโลกธาตุ

อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาหายานก็มีแนวความคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่เป็นมนุษย์ใน โลกนี้มีชื่อว่า พระมานุสสพุทธะ แต่ก็ไม่ได้มีความสำคัญเท่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่สถิตย์อยู่ที่พุทธเกษตร ชื่อว่า พระธยานิ พุทธะ ซึ่งต่างก็อุบัติมาจากแหล่งเดียวกันจากพุทธะองค์แรก คือ พระอาทิพุทธะ ซึ่งเป็น พระพุทธเจ้าที่ทรงอุบัติมา พร้อมกับโลกและประจำโลกอยู่ชั่วนิรันดร์ เท่ากับเป็นผู้สร้างหรือเป็นแหล่งกำเนิด ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาลเช่นเดียวกับมหาพรหมของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง โดย จะเห็นได้ว่า อรรถกถาจารย์ ฝ่ายมหายานได้สร้างอาทิพุทธะขึ้นเพื่อให้แบ่งภาคลงมาปรากฏเป็น พระพุทธเจ้า และโพธิสัตว์ เพื่อจะสู้กับ มหาพรหมของศาสนาพราหมณ์และเป็นการต่อต้านกับอิทธิพลของ ศาสนาพราหมณ์ซึ่งได้ฟื้นฟูปรับปรุงและ เผยแพร่อิทธิพลในเวลานั้น” อาจกล่าวได้ว่า เป็นพระพุทธเจ้า องค์แรกทรงเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นพระพุทธเจ้า องค์ปฐมที่อุบัติขึ้นมาพร้อมกับ จักรวาล ความเชื่อของพุทธปรัชญามหายานยุคหลังเชื่อกันว่า พระองค์เป็น ผู้สร้างและเป็นแหล่งกำเนิด ของพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วจักรวาล ทรงสถิตอยู่เป็นนิรันดร์ ณ ดินแดนพุทธเกษตร ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเรื่องพระเจ้าตามทัศนะของพระพุทธศาสนาหายาน นั้นจะมีอยู่ในลักษณะที่ว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายแม้จะดับขันธปรินิพพานแล้ว แต่พระพุทธเจ้าเหล่านั้นยังทรงอยู่ในรูปของกายทิพย์

ดำรงอยู่เป็นอมตะชัวนิรันดร์ บนดินแดนพุทธเกษตรและไม่ได้ดับหายไปไหน ซึ่งการกล่าวเช่นนี้ก็เพราะ พระพุทธศาสนายานนั้นจะสามารถตอบได้ว่าเมื่อมีการบำเพ็ญบารมีเพื่อมุ่งหวังต่อการบรรลุสำเร็จ เป็นพระพุทธเจ้าแล้วและการปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้สงวนสิทธิ์ไว้กับผู้ใดผู้หนึ่งทุกคนสามารถที่จะเป็นได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จำนวนพุทธเจ้าก็ต้องมีจำนวนมากเท่ากับจำนวนผู้ที่บำเพ็ญบารมี ถ้าการอธิบายว่าพระพุทธเจ้าเมื่อดับขันธปรินิพพานแล้วก็หายไปและไม่สามารถอธิบายให้ชัดเจนว่า พระองค์และเหล่าพระอรหันต์นั้นไปอยู่ ณ ดินแดนแห่งใดตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาดั้งเดิมหรือพระพุทธเถรวาทนั้น พระพุทธศาสนายานมองว่าเป็นการไม่สมเหตุสมผลจากเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีมา มากมายเป็นระยะเวลายาวนานนับ อสงไขยหลายกัปมิใช่เพื่อที่จะมาโปรดสัตว์เพียง 45 พรรษาแล้วก็ เสด็จดับขันธปรินิพพานไปอย่างไม่มีเหลืออะไร นอกจากพระคุณของพระองค์ที่เหลือไว้ให้พุทธศาสนิกชน ได้ระลึกถึงพระองค์ อาศัยความเชื่อที่ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมมีพระพุทธานุภาพอันสูงส่งมีอำนาจ ฌานสมาบัติที่แก่กล้าอันเป็นอันสงส์จากการบำเพ็ญบารมีมา อย่างยาวนาน พระองค์ย่อมต้องมีความสามารถพิเศษที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่พระอรหันต์ผู้ปราศจากกิเลสก็เช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ของพระพุทธศาสนายาน

พระโพธิสัตว์ถือว่าเป็นอุดมคติอันยิ่งใหญ่ของมหายาน ทุกคนมุ่งการปฏิบัติตามวิถี พระพุทธเจ้าทุก พระองค์เคยปฏิบัติกันมา กล่าวคือ การบำเพ็ญตนเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็น “ พระโพธิสัตว์ ” มุ่งเน้นเพื่อให้ เข้าถึงความ เป็นพระพุทธเจ้าเพื่อจะได้สั่งสอนสรรพสัตว์ให้หลุดพ้น ดังนั้นพุทธ ศาสนิกฝ่ายมหายานก็ต้องการบำเพ็ญตนเช่นนั้น

แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ มิใช่เป็นแนวความคิดที่เกิดขึ้นใหม่เพียงเป็นแต่การนำเอาวิธีการ ปฏิบัติ ของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเพื่อที่จะดำเนินตามโพธิสัตว์ยาน ดังที่พระพุทธเจ้าเคยใช้ในการบำเพ็ญ เพียรเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น การเสวยชาติเป็นพระโพธิสัตว์ก็คือ เรื่องที่มีชาติกซึ่งพระองค์ทรง เป็นพระโพธิสัตว์ในหลายรูปลักษณะเป็นทั้งสัตว์ดิรัจฉาน มนุษย์ เทวดา มาร พรหม เป็นต้น ดังนั้นการเดิน ตามเส้นทางที่พระพุทธเจ้าทรงเดินนั้นชื่อว่าเป็นการปฏิบัติตามพุทธยาน

ข้อที่พึงสังเกตมีอยู่ว่า เหตุใดและเมื่อใดสาวกทั้งหลายจึงเปลี่ยนอุดมคติจากการบำเพ็ญ เพื่อ หลุดพ้น กลายมาเป็นการบำเพ็ญเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ เมื่อประมวลจากเหตุการณ์แล้ว ก็พอสรุปได้ว่า สาเหตุแห่ง การเปลี่ยนแปลงอุดมคติจากการบำเพ็ญตนเพื่อบรรลุธรรมมาเป็นบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ เพราะได้รับ อิทธิพลจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู ความเชื่อของพระราชาที่มีต่อ เทพเจ้าดั้งเดิม สถานการณ์ทางสงคราม ชาวบ้านเกิดความทุกข์ยาก การเลียนแบบพระจริยาวัตรของ พระพุทธเจ้า และความ เชื่อที่มีต่อพระอริยสาวกน้อยลง เป็นต้น ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตน เป็นพระโพธิสัตว์จึงได้รับการนำมาปฏิบัติกันมากขึ้นจนกลายเป็นอุดมคติของมหายานทุกคน

1. การบำเพ็ญบารมี

การบำเพ็ญตนนั้น มีหลักธรรมสำหรับบำเพ็ญ เรียกว่า บารมี ได้แก่ บารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ คือ 1. ทานบารมี หมายถึง การ สละออกการให้โดยมีเจตนาช่วยเหลือผู้อื่น 2. ศีลบารมี หมายถึง การรักษา ศีลให้เป็นปกติ หากเป็นฆราวาสหมายถึงการถือศีล 5 หากเป็นนักบวชคือการถือศีล 8 ขึ้นไป 3. กษานติบารมี ตา พระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญกษานติบารมีจะต้องบำเพ็ญความอดทนอดกลั้น ในกรณีต่าง ๆ 4. วิริยบารมี การ บำเพ็ญความเพียร ความมีพลังที่จะบำเพ็ญธรรม เพื่อให้บรรลุถึงความ เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นบารมีที่สำคัญ ในอันที่จะก่อให้เกิดพลังในการบำเพ็ญธรรมของพระโพธิสัตว์ ถือ เป็นธรรมรากฐานที่สำคัญจนสามารถกล่าวได้ว่า ที่ใดมีวิริยะที่นั่นก็มีโพธิ วิริยะเป็นประธานของธรรมอัน เป็นกุศลทั้งหลายของพุทธการกธรรม 5. ฌยานบาร มีตา การตั้งมั่นของจิต สภาพที่ยังจิตให้ทรงไว้ บุคคล จะบำเพ็ญฌยานปามีตาได้ ก็ต่อเมื่อได้สละบ้านเรือนของ ตนแล้ว นับเป็นการแยกพระโพธิสัตว์ออกจาก สังคมเป็นการบำเพ็ญสมาธิต่างๆ เพื่อขจัดกิเลส เพื่อให้ได้บรรลุ ถึงสภาพความเป็นจริง 6. ปรัชญาบารมี ตา ปรัชญา หมายถึง ปัญญา ได้แก่ ความรู้อย่างยอดเยี่ยม เป็นความรู้ ที่ลึกซึ้งอันจะก่อให้เกิดความรู้แจ้ง เห็นจริงได้ 7. อุบายเภคัสลยบารมีตา การเป็นผู้ฉลาดในการจัดการเรื่องราวต่างๆ รวมทั้งความรู้ที่ แดกฉานเพื่อพระโพธิสัตว์จะได้มีความสามารถที่จะชี้บอกแนะนำสั่งสอนชาวโลก ซึ่งมีพื้นฐานความรู้ ความคิด สติปัญญาแตกต่างกันออกไปให้เขาเหล่านั้นสามารถเข้าถึงธรรม สามารถรู้แจ้งถึงความจริงได้ การที่บุคคลจะเป็นผู้สามารถสั่งสอนได้เช่นนั้นจึงจำต้องมีอุปายโกศลอัน 8. ปณิธานบารมีตา เป็น ผู้มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ต่อหลักการหรืออุดมการณ์ของตน จะมีความหมายและลักษณะเช่นเดียวกับการ ตั้ง ปณิธาน ด้วยเหตุที่ปณิธานนั้นเป็นความตั้งใจที่จะเป็นพระพุทธรเจ้านั้นย่อมปรากฏมีในทุกขั้นตอนของ การบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ 9. พลบารมีตา เป็นผู้มีความมุ่งมั่นในทุกระื่องที่ตั้งใจไว้ หมายถึง กำลัง ต่างๆ ของพระโพธิสัตว์อันมีลักษณะไม่ต่างจากพลของพระพุทธรเจ้าที่เรียกว่า ทศพลญาณ 10. ขญาณบารมี ตา เป็นผู้มีความหยั่งรู้แจ้งในสรรพสิ่ง เป็นความรู้อย่างยิ่งของพระโพธิสัตว์อันมีลักษณะ เหมือนกันกับปรัชญา ปารมีตานั่นเอง

2. การตั้งปณิธาน

การตั้งปณิธาน คือ การตั้งความปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรเจ้าเพื่อช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้ หลุดพ้น จากความทุกข์การตั้งปณิธานเช่นนี้เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความกรุณาของ พระโพธิสัตว์ที่มีต่อ สรรพสัตว์ การตั้ง ปณิธานของพุทธศาสนิกมหายานไม่ได้เน้นว่าพระ โพธิสัตว์จะต้องตรัสรู้ก่อนแล้วจึงจะ ช่วยเหลือสรรพสัตว์แต่เน้นการช่วยเหลือสรรพสัตว์ด้วย ความกรุณาตลอดเวลาที่บำเพ็ญตนเป็นพระ โพธิสัตว์ คือมหาปณิธาน 4 ซึ่ง ประกอบด้วย 1. เราจะละกิเลสให้หมด 2. เราจะศึกษาจักรวาลให้จบ 3. เราจะโปรดสรรพสัตว์ให้ถึงความตรัสรู้ และ 4. เราจะต้องบรรลุพุทธภูมิอันประเสริฐ

3. คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์

คุณสมบัติของพระโพธิสัตว์มีอยู่ 3 ข้อใหญ่ ได้แก่ 1. มหาปรีชาญาณ หรือปัญญาอันยิ่งใหญ่ หมายความว่า จะต้องเป็นผู้มีปัญญาเห็นแจ้งในสัจธรรม ไม่ตกเป็นทาสของกิเลส 2. มหากรุณา หมายความว่า จะต้องเป็นผู้มีจิตกรุณาต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างปราศจากขอบเขต พร้อมทั้งจะสละตนเองเพื่อช่วยสัตว์ให้พ้นทุกข์ 3. มหาอุपाय หมายความว่า พระโพธิสัตว์จะต้องมีวิธีการชาญฉลาดในการ แนะนำอบรมสั่งสอนผู้อื่นให้เข้าถึงสัจธรรม คุณสมบัติทั้งสามข้อนี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานข้อแรกเป็นการ บำเพ็ญประโยชน์ตนให้ถึงพร้อมสองข้อหลังเป็นการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นปณิธานอันยิ่งใหญ่ของพระโพธิสัตว์ คือ จะไม่เข้าถึงพระนิพพานในเวลาอันสั้น ประสงค์จะเวียนว่ายตาย เกิดต่อไปอีกเพื่อส่งมวลมนุษยให้เข้าถึงนิพพานก่อนตนเอง ดวงจิตของพระโพธิสัตว์ถึงแม้จะ อยู่ในวัฏสงสารก็หาได้หลงผิดในอกุศลว่าเป็นกุศลไม่เป็นสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมี และมีความต้องการอย่างเต็มที่ในการเข้าถึงพุทธภาวะขณะเดียวกันก็เน้นหนักที่ บารมีธรรมทุกประการที่จะตัด กิเลสตัณหาและยกระดับเข้าสู่ปรีนิพพานในวาระสุดท้าย

จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าแนวคิดฝ่ายพุทธศาสนาฝ่ายมหายานในสังคมไทยแฝงอยู่ในวิถีชีวิต ความ เชื่อ ตลอดจนพิธีกรรม ผู้เขียนจะขอยกกรณีศึกษา เรื่อง สัญลักษณ์ข้าวโอกาสวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนมในพิธีถวายข้าวพืชภาคและเสีค่าหัว สุรชัย ชินบุตร ได้กล่าวถึง การบูชาพระธาตุพนม โดยกล่าวว่า พระธาตุพนม เป็นศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นศูนย์รวมใจ ของคนสองฝั่งแม่น้ำโขง ทุกปีวัน ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 3 จะมีงานนมัสการพระธาตุพนม ซึ่งเป็นพิธีถวายข้าวพืชภาคและการเสีค่าหัวของกลุ่มคนที่เรียกว่า “กลุ่มข้าวโอกาส” ข้าวพืชภาค คือ ผลผลิตทางการเกษตรที่กลุ่มข้าวโอกาสวัดพระธาตุพนมมีอยู่หรือเป็นผู้ผลิตข้าวพืชภาคนั้นด้วย ตนเอง อันประกอบไปด้วย ข้าว ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วเหลือง และผลผลิตอื่น ๆ พิธีเสีค่าหัวคือ พิธี ถวายเงินเพื่อบำรุงวัดพระธาตุพนมโดยนำขึ้นหมากเบ็ง เทียนรอบหัวคาคิง และปัจจัยที่เป็น เงิน อันเป็นสัญลักษณ์ของเครื่องบรรณาการมาถวายแด่พระมหากษัตริย์ทั้ง 5 พระองค์ โดยมีพระธาตุพนมเป็นตัวแทนพิธีกรรมถวายข้าวพืชภาคและเสีค่าหัว ประกอบด้วย การนำ

1. ขึ้นหมากเบ็งมาบูชาพระธาตุพนม ภายในกรวยจะใส่เครื่องบูชาที่เรียกว่า ชั้น 5 ได้แก่ รูป เทียน หมากพลู ข้าวตอกดอกไม้

2. ข้าววสาร สัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และการสืบต่อสืบสานชีวิตต่อไป “มีน้ำจิ่งมีนา มีน้ำจิ่งมีข้าว”

3. พืชสวนและพืชไร่ องค์ประกอบของความเป็นข้าวโอกาสของพระธาตุพนม ซึ่ง ประกอบด้วย ข้าวโพด มันแกว พริก ต้นหอม มะพร้าว ถั่วเขียว ถั่วเหลือง ซึ่งเป็นผลผลิตจากสวน

4. การเสีค่าหัว ต้องนำเงินไปบริจาคให้กับวัดพระธาตุพนม โดยจะมีพระภิกษุ เป็นผู้คอยรับ

มีการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัยและกล่าวน้ำถวายพิชภาค “อิมัง ภันเต พิช ภาคัง สัปเปริวารัง เจตียะ สะ โอนชยามะ สาธุโนภันเต เจตียัง ปิมัง พิชภาคัง สัปเปริวารัง ปฏิคัมหาตุ อัมหากัง ที่ฆะระตัง หิตายะ สุขายะ”

(แปล) มีใจความดังนี้ ข้าแต่พระธาตุพนม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ผู้มีหูแก้วตา ทิพย์ ผู้มีฤทธิ์เดช ซึ่งปกปักษ์รักษาพระธาตุพนม แล้วก็แจ้งต่อพระธาตุพนมว่า ตนได้นำเครื่อง บริวารทั้งหลายมาเสียค่าหัวและบูชาพระธาตุ จากนั้นก็เป็นการขอพรให้ตนเองและครอบครัว มีแต่ความสุขความเจริญ มีอายุวรรณะ สุข พละ ตลอดจนสัตว์เลี้ยงของตนก็อย่าได้พบเจอ กับความเจ็บป่วย

จากเรื่อง สัญลักษณ์เข้าโอกาสวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ในพิธีถวายข้าว พิชภาคและเสียค่าหัว กล่าวคือการบูชาพระธาตุพนม(สตูป) โดยการนำพิชที่เป็นผลผลิตที่ตน สามารถผลิตเองได้ การบูชาด้วยขันหมากเบ็งเป็นการบูชาพระธาตุด้วยดอกไม้และการบูชา ด้วยเงินซึ่งพระสงฆ์จะเป็นผู้รับปัจจัยเหล่านั้น ด้วยความคิดเรื่องการสร้างสตูเจดีย์นั้นเป็น แนวคิดพื้นฐานของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เพื่อที่จะให้ชาวบ้านมีโอกาสใกล้ชิดกับ พระพุทธเจ้า พระธาตุพนมก็ถือว่าเป็นสตู หรือ เจดีย์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเพราะ บรรจุพระอัฐิธาตุส่วนหัวของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า(พระโคตม) การที่สวดบูชาพระธาตุและ ถวายพิชภาค นั้นเพราะความอยู่ดีมีสุขไม่เจ็บป่วยด้วยเชื่อว่าพระธาตุพนมสามารถบันดาลให้ ผู้ที่มาเสียค่าหัวพิชภาคพบเจอแต่ความเป็นมงคล ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของพุทธศาสนา มหายาน กล่าวคือ เชื่อว่าพระพุทธเจ้าสามารถช่วยสรรพสัตว์ได้ พระพุทธเจ้าที่พ้นจากกาย มนุษย์ไปแล้วแต่ยังเป็นพระพุทธเจ้าในสัมภเวสีไม่ได้ไปไหนคอยฟังเรื่องความทุกข์ และ ความสุข ที่ผู้คนมาอ้อนวอนและคอยช่วยเหลือสรรพสัตว์อยู่ สิ่ง que แสดงให้เห็นในเรื่องความ เชื่อว่าพระพุทธเจ้ายังคงมีอยู่ไม่ได้ไปไหน แม้จะเสด็จปรินิพพานไปแล้ว คือมีการแจ้งว่าข้า โอกาสมาเสียค่าหัวและพิชภาค โดยแจ้งต่อพระธาตุพนมที่เป็นตัวแทนและสื่อกลางระหว่างผู้ เสียค่าหัวและพิชภาคกับพระพุทธเจ้า

แนวคิดการบูชาสตูเช่นนี้มาจากแนวคิดพุทธศาสนา มหายาน โดยมีการจารึกไว้ในจารึกที่ ศาสนสถานนันทะพุทธศักราช 1971 จารึกนี้ปรากฏข้อความเกี่ยวกับพิธีกรรม และเครื่องบูชาต่าง ๆ ในนิกายอารี ซึ่งได้แก่ หม้อข้าว 2 หม้อ ใบหมากกับผลหมากใส่ถ้วยเนื้อและสุรา โดยพิธีกรรมดังกล่าว เป็นการบูชาผีบรรพบุรุษของกษัตริย์ ซึ่งพุทธศาสนานิกายดังกล่าวเป็นแบบนิกายตันตريان มีความใกล้เคียงกับพุทธศาสนาในเนปาลและทิเบตมาก โดยผนวกความเชื่อเรื่อง ผี นาค เข้าไป ด้วย กล่าวคือ พระสงฆ์กลายเป็นสื่อกลางระหว่างสิ่งเหล่านั้น กรณีของผู้ที่เสียค่าหัวและพิช ภาค ก็เป็นลักษณะที่คล้ายกับพิธีกรรมในจารึกนี้ โดยมีการจัดทำพิธีกรรมขึ้นมีการกำหนดวัน ประกอบพิธีกรรม โดยเอาผลผลิตจากไร่จากสวนที่ตนผลิตเองได้จากที่ดินที่กำหนดเอาไว้เป็น เขตของวัดมาบูชาพระธาตุพนม และเป็นการส่งส่วยเสียค่าหัวให้แก่กษัตริย์ทั้งห้าตามความ เชื่อในด้านานสร้างพระธาตุพนมด้วย ตรงนี้จะเห็นได้ชัดเจนว่าชาวบ้านผู้มาเสียค่าหัวมิได้นับ ถือเพียงพุทธศาสนาเท่านั้นยังผสมผสานความเชื่อเรื่องผี (กษัตริย์ทั้งห้าที่ร่วมกันสร้างพระ ธาตุพนม) เข้ากับพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปที่ถูกผนวก

เข้ากับ ความเชื่อของคนพื้นถิ่น ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วอาจมองว่าเป็นพุทธศาสนาแบบพื้นถิ่นที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ความเชื่อพื้นถิ่น (ผี นาค) และพุทธศาสนาฝ่าย มหายาน ซึ่งการบูชาสฤปเจตีย์นั้นเป็นแนวคิดของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานอย่างชัดเจน โดยนำพืชสวน พืชไร่ ข้าว เงิน ของมีค่าต่าง ๆ มาบูชาพระธาตุซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพุทธ ศาสนาฝ่ายมหายานในคัมภีร์สังฆธรรมปุณทริกสูตรพุทธศาสนามหายาน ในบทที่ 11 ของ คัมภีร์ ได้กล่าวถึง การบูชาสฤปด้วยเครื่องบูชาต่าง ๆ ได้แก่ ดอกไม้ รูป เครื่องหอม พวงมาลัย น้ำมัน ผงหอม ผ้าแพรพรรณ ฉัตร และ ธง ตลอดจนมีการบรรเลงดนตรี ขับร้อง บทเพลงพ่อน้ำต่าง ๆ นอกจากนี้ในพระสูตรยังกล่าวถึงการบูชาพระสูตร ด้วยดอกไม้ รูป พวงมาลัย น้ำมัน ผงหอม ผ้าแพร ฉัตรและธง ซึ่งได้กุศล สามารถตรัสรู้เป็นพระพุทเจ้า และ พันภัยอันตราย และอุปสรรคทั้งปวงอีกด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วนั้น แนวคิดพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ปรากฏในสังคมไทยร่องรอยและอิทธิพลของแนวคิดพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ส่วนใหญ่มักปรากฏอยู่ในความเชื่อและพิธีกรรมที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติกันมา โดยพิธีกรรมความเชื่อบางประการก็ปฏิบัติกันเฉพาะถิ่นคือเป็นแนวคิดที่ ประยุกต์เข้ากับวิถีชีวิตและมีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับการอุทิศให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว จะเป็นการเตรียมสถานที่ หมอน ที่นอน เสื้อผ้า สิ่งของต่าง ๆ เครื่องหมากพูลอาหารถวายพระ ซึ่งคล้ายกับการสวดกงเต็กของพระ จิน ผู้ทำบุญนี้จะจัดเตรียมข้าวของต่าง ๆ เช่น บ้านรถยนต์ รถม้า ตลอดจนเงินทอง แต่ทำด้วยกระดาษแล้วเผาอุทิศไปให้แก่ญาติที่ตายจากไป ซึ่งเป็นแนวคิดหนึ่งของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ได้รับจากจีน เป็นต้น

บทสรุป

แนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์เป็นแนวคิดที่ยิ่งใหญ่มากของมหายาน เพราะทุกคนมุ่งปฏิบัติตามพระพุทเจ้าเพื่อให้ได้เป็นพระโพธิสัตว์ แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ไม่ใช่แนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่เพียงเป็นแต่การ นำเอาวิธีการปฏิบัติเพื่อที่ดำเนินตามพระโพธิสัตว์อันดังที่พระพุทเจ้าเคยใช้ในการบำเพ็ญเพียรเพื่อความเป็น ความเป็นพระพุทเจ้าเท่านั้น จึงเป็นเหตุให้แนวคิดเกี่ยวกับการบำเพ็ญตนเพื่อเป็นพระโพธิสัตว์ จึงได้รับการ นำมาปฏิบัติกันมากขึ้นจนกลายเป็นอุดมคติของมหายานทุกคน

ด้วยเหตุนี้พระโพธิสัตว์ในพระพุทศาสนามหายานนั้นจึงหมายถึง บุคคลผู้ซึ่งบำเพ็ญบารมีเพื่อบรรลุ ถึงความเป็นพระพุทเจ้าหรืออาจจะหมายถึงบุคคลที่จะเป็นพระพุทเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์จะต้องเป็น บุคคลผู้บำเพ็ญบารมี ตั้งความปรารถนาต้องการจะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ได้อย่างแท้จริงและไม่จำกัด ด้วยการเกิดเป็นพระพุทเจ้าเท่านั้น แม้จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆตามแรงของกรรมเพื่อ บำเพ็ญบารมี พระโพธิสัตว์ก็ไม่ย่อท้อ ทุกคนสามารถเป็นพระโพธิสัตว์ได้ทั้งบรรพชิตและฆราวาสผู้ครองเรือน ซึ่งจะต้องบำเพ็ญบารมีพร้อมกับการตั้งปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ด้วยเหตุนี้ พระโพธิสัตว์จึงเป็น เสมือนผู้ชักเตือนชี้แนะบอกกล่าวสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้น

จากทฤษฎีที่เป็นโทษ เป็นภัยเป็นพิษกับชีวิต โดย การชี้แจงให้บุคคลเหล่านั้นให้เห็นว่า ทางใดเป็นทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นที่เป็นอมตะ อีกนัยยะหนึ่ง พระ โพธิสัตว์ จึงเป็นผู้ที่บอกทางให้สรรพสัตว์ทั้งหลายดำเนินชีวิตอยู่ในแนวทางที่ตรงเป็นผู้นำผู้ตั้งปณิธานมุ่งช่วยเหลือ สรรพสัตว์ให้เข้าถึงความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงได้

ตามแนวคิดของพระพุทธศาสนาหายานนั้นถือว่าพระโพธิสัตว์จะต้องเป็นผู้มีความกล้า ไม่ย่อท้อต่อ ทุกข์ในวัฏสังสารและต้องทนทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้ แม้ว่าการเปลื้องทุกข์ให้สรรพสัตว์นั้น จะทำให้ตนเองต้อง ถูกเผาไหม้ในนรกสักกี่องศาก็ตาม ผู้มุ่งมั่นต่อพุทธมีย่อมถือเอาแบบอย่างจากพระโพธิสัตว์องค์สำคัญๆ ตัวอย่างเช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ซึ่งมีปณิธานว่า “หากยังมีสัตว์ที่ต้องตกทุกข์ได้ยากอยู่ก็จักไม่ขอ บรรลุนิพพาน” มีความต้องการที่จะช่วยให้สรรพสัตว์พ้นจากความทุกข์ ความทุกข์ของท่านเลื่องลือถึงขนาดได้รับสมญานามว่า เป็นโพธิสัตว์แห่งความเมตตา ไม่ว่าใครจะเดือดร้อนอย่างไรจะเป็นคนดีหรือร้ายสักเพียงไหน ขอเพียงตั้งจิตอธิษฐานถึงท่านก็จะได้รับความเมตตาดุจเดียวกัน หรือพระโพธิสัตว์อีกองค์หนึ่งก็คือ พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ซึ่งมีปณิธานว่า “ตราบใครยังไม่สิ้นคนบาป ตราบนั้นจะไม่ขอบรรลุนิพพาน” จาก คำปณิธานนี้จะเห็นได้ว่าพระโพธิสัตว์ยอมไม่ละทิ้งแม้แต่สัตว์เพียงผู้เดียว ท่านจะต้องเป็นบุคคลสุดท้ายในการ บรรลุถึงความตรัสรู้ หลังจากที่ได้ช่วยชนสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามโอฆะกันดารอันเป็นบ่อแห่งทุกข์นี้จนหมดสิ้นแล้ว ด้วยเหตุนี้ ปณิธานของพระโพธิสัตว์นั้นนับเป็นหัวใจที่สำคัญของพระพุทธศาสนาหายาน

จากการที่มีทัศนะเช่นนี้แนวคิดของพระพุทธศาสนาหายานจึงได้มีทัศนะต่อการเป็นพระโพธิสัตว์ใน ลักษณะของการทำเพื่อประโยชน์ผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ มุ่งเน้นในการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสำคัญ โดยไม่ได้คำนึงถึง ประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้ แนวคิดของพระพุทธศาสนาหายานจะเป็นลักษณะการบรรลุด้วย การพิจารณาออกจากตนเองเป็นส่วนใหญ่ มีความเชื่อว่าถ้าหากบุคคลได้พิจารณาแผ่ความเมตตากรุณาออกไป ด้วยความคิดว่า สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้เป็นเหมือนกับตน คือ ตกอยู่ในความทุกข์ ก็จะสามารถปลดปล่อยอึดอัด ตัวตนออกไป ความคิดเกี่ยวกับการช่วยเหลือผู้อื่น เสียสละเพื่อผู้อื่น เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้แนวคิดเรื่องพระ โพธิสัตว์เด่นชัดขึ้น เพราะเหตุนี้ แนวคิดพระโพธิสัตว์จึงมีจุดสำคัญในเรื่องความกรุณาการช่วยเหลือเกื้อกูล เสียสละเพื่อผู้อื่น มหายานเชื่อว่า ทุกคนมีความเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ในตัวเองอยู่แล้ว จนมีนักปราชญ์ทาง พุทธ ศาสนากล่าวไว้ว่า “ลัทธิมหายานบางขณะเรียกว่า โพธิสัตว์ยาน” เพราะมุ่งเน้นในการช่วยเหลือสรรพสัตว์แม้ ในขณะระหว่างการทำเพื่อบารมีของพระโพธิสัตว์ ก็ทำการช่วยเหลือสรรพสัตว์ไปด้วยการช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็น การทำประโยชน์เพื่อผู้อื่นก็จริง แต่ในทางกลับกันผู้เขียนมองว่า เป็นการสร้างประโยชน์ตนไปด้วยเช่นกัน เพราะการจะสร้างบารมีของโพธิสัตว์นั้นสิ่งที่สำคัญก็คือการช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้ การช่วยเหลือสรรพสัตว์จึงเป็น การสร้างประโยชน์เพื่อตนเองไปในตัวแม้จะไม่กล่าวถึงโดยตรงก็ตาม

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพระพุทธศาสนาหายานในภายหลังจะถูกแบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย แต่จุดยืนร่วมกันในการปฏิบัติตนตามแนวทางพระโพธิสัตว์ก็ยังเป็นเช่นเดียวกันคงเดิม โดยยึดเอาหลักการที่ถือความ อนุเคราะห์ต่อสรรพสัตว์ทุกชีวิตเป็นหลักสำคัญนั่นเอง เนื่องจากพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนมีความแตกต่างกัน ไป จำเป็นที่จะต้องแสวงหาวิธีการต่างๆ นำมาเป็นกุศโลบายช่วยผู้คนที่กำลังตกทุกข์ได้พ้นจากทุกข์นั้น แต่ด้วย แนวคิดของพระพุทธศาสนาหายานมีอุดมคติที่กว้างใหญ่ไพศาลมุ่งเน้นเพื่อชนหมู่สัตว์ให้พ้นโอฆะสังสารนี้ให้หมดสิ้น จึงจำเป็นต้องสร้างสิ่งที่สามารถโน้มน้าวให้พุทธศาสนิกชนได้ศรัทธาในพุทธธรรมมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ การพัฒนากุศโลบายนั้นจะยึดแนวคิดที่ว่า การแสดงธรรมชั้นสูงจะเหมาะสมกับผู้ที่มียศถาภามากด้วยปัญญา แต่ก็ไม่ละทิ้งผู้ที่มีปัญญาไม่แก่กล้า ซึ่งเป็นผู้ยังติดข้องกับภาระทางโลกอยู่ ด้วยเหตุนี้ จึงจำเป็นต้องสงเคราะห์ ให้พวกเขาเหล่านั้นลดความทุกข์เฉพาะหน้าไปก่อน ผู้เขียนมองว่า อาจเป็นเหตุผลประการหนึ่งว่า เหตุใด แนวคิดพระพุทธศาสนาหายานจึงมีเรื่องพิธีกรรมผสมเข้ามาในแนวคำสอนค่อนข้างมากกว่าพุทธศาสนานิกาย อื่นและการเกิดขึ้นของแนวคิดเรื่องพระโพธิสัตว์ก็มีส่วนที่มีการพัฒนาการมาจากกุศโลบายนี้เช่นกัน ซึ่งประเด็นสำคัญอยู่ที่สถานะของพระธรรม และการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามากกว่า เพราะธรรมะเป็นสัจธรรมสามารถทำให้เข้าถึงความเป็นจริงและเป็นสิ่งมีประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชนและ คนในสังคมทั้งหลายได้ เมื่อพุทธศาสนิกชนและคนในสังคมไม่ว่าจะมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ในลักษณะใดก็ตาม ถ้าได้ประยุกต์เอาหลักธรรมหรือหัวข้อธรรมข้อใดข้อหนึ่งไปใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว ย่อม ได้รับประโยชน์ตามสมควรแก่การปฏิบัติกันอย่างแน่นอน

ดังนั้นเมื่อกล่าวตามหลักการเบื้องต้นแห่งพระพุทธศาสนานั้นจะเป็นศาสนาแห่งการกระทำที่เน้นให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ลงมือปฏิบัติหรือกระทำการสิ่งต่างๆ ด้วยตนเองและเชื่อว่าไม่มีผู้ใด หรือพระเจ้า และเทพเจ้าองค์ใดที่จะสามารถมาดลบันดาลให้ใครเป็นคนดี หรือคนชั่วได้ แม้การเข้าถึงหลักสัจธรรมของพระพุทธศาสนาก็เช่นกัน

บรรณานุกรม

- สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนาหายานนิกายหลัก**, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540).
- พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, **ศาสนาสาก**, พิมพ์ครั้งแรกของสำนักพิมพ์, (กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, 2546).
- เสถียร พันธรังสี, **พุทธศาสนาหายาน**, (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, 2512).
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, **พระพุทธศาสนาหายาน**, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520).
- ประพจน์ อัสววิรุฬหการ, **โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557).
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์, **พระพุทธศาสนาหายาน**, (กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2520).

สุรัชย์ ชินบุตร, **สัญลักษณ์ข้าโอกาสวัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ในพิธีถวายข้าวพีชภาคและ
เสีค่าหัว**, วารสารไทยศึกษา 2557.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎฺเณ, **พระพุทธศาสนาแบบธิเบต**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : ส่องสยาม
, 2554).

เสถียร โพธิ์นันทะ, **ปรัชญามหายาน**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2516).

ประทุม อังกูโรหิต, **พระมหาประธานของพระโพธิสัตว์ : ข้อโต้แย้งทางปรัชญา**, (กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553).

สุมาลี มหณรงค์ชัย, **พุทธศาสนมหายาน**, (ฉบับปรับปรุงแก้ไข), (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ,
2543).

ศ.พิเศษ เสฐียร พันธรั้งสี ราชบัณฑิต, **พุทธศาสนมหายาน**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สุภาพใจ, 2543).

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :
การจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัยตามแนวคิดของมอนเตสซอรี
Book Review:
Teaching and Learning Management for Early Childhood Based
on Montessori Concepts

ธิดารัตน์ แสงทอง

Tidarut Sangthong

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

Mahamakut Buddhist University

เมธา หริมเทพาธิป

Metha Harimthepathip

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Suan Sunandha Rajabhat University

ปฐวีธรรม สำเนียง

มหาวิทยาลัยรัตนบัณฑิต

¹Corresponding author, e-mail : tidarat.sha@student.mbu.ac.th

ผู้แต่ง : รองศาสตราจารย์ ดร.จิระพันธุ์ พูลพัฒน์

สำนักพิมพ์ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่พิมพ์ : 2

ปีที่พิมพ์ : 2549

จำนวนหน้า : ความหนา 80 หน้า

จำนวน 10 บท

ISBN : 974-9995-15-5

บทนำ

การให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามศักยภาพของแต่ละคนเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเด็กต่อไปในอนาคต ความสนใจ ความต้องการตามธรรมชาติของเด็กควรได้รับความเอาใจใส่จากผู้ที่เกี่ยวข้องในการดูแลเด็กปฐมวัย การส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาทุกด้านอย่างเต็มศักยภาพของตน เป็นความพยายามของผู้เสนอแนวคิดหลายๆ แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัยด้วยมุ่งหวังให้เด็กเจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งทางกายและจิต มีความสุข สนุกสนาน และได้เรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการเรียน ได้ทำกิจกรรมในสิ่งที่ต้องศึกษาค้นคว้าทั้งด้วยตนเองเพียงลำพังและการทำงานร่วมกับเพื่อนๆ การจัดโปรแกรมการศึกษาปฐมวัยที่จะประสบความสำเร็จได้ดีและทำเพื่อเด็กควรจะเป็นโปรแกรมที่มองเห็นเด็กเป็นผู้ที่มีความสำคัญที่สุด

แนวคิดของมอนเตสซอรีในการจัดการเรียนการสอน เป็นแนวคิดหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญแก่เด็ก โดยพัฒนาหลักสูตรขึ้นมาบนพื้นฐานปรัชญาและหลักการของการที่ผู้ใหญ่ต้องให้การยอมรับนับถือเด็กในสภาพความเป็นจริงของเด็ก จัดการศึกษาให้เด็กอย่างที่ได้ต้องการเรียนรู้ไม่ใช่ตามผู้ใหญ่ต้องการจากจิตที่ซึมซับได้ของเด็ก ได้นำมาใช้ในการสาธิตการสอนให้แก่เด็ก เด็กได้มีโอกาส ศึกษาด้วยตนเองอย่างอิสระจากสิ่งแวดล้อมที่จัดไว้ให้อย่างมีจุดมุ่งหมาย วัสดุอุปกรณ์ทุกอย่างมีขนาดเหมาะกับวัยของเด็กและ เป็นสิ่งที่เด็กต้องการศึกษาเมื่อเด็กทำงาน เด็กจะสงบ มีสมาธิ มีความรับผิดชอบในการที่จะทำงานให้สำเร็จ ในระหว่างการทำงานเด็กสามารถคิดแก้ปัญหาและแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานของตนได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องมีใครมาชี้นำ

ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี (ค.ศ. 1870-ค.ศ.1952) แพทย์หญิงชาวอิตาลีผู้คิดวิธีการสอนนี้ขึ้นมา ได้เริ่มปฏิบัติจริงในโรงเรียนเมื่อปี ค.ศ.1907 โดยเน้น ว่ามือคือเครื่องมือการเรียนรู้ที่สำคัญของเด็ก เมื่อมือของเด็กได้จับต้องบางสิ่งบางอย่าง เช่น บิด-หมุนแล้ว สมองจะทำหน้าที่ตอบสนองได้ แนวคิดของมอนเตสซอรีได้รับการยอมรับและได้มีการเปิดการสอนโรงเรียนตามแนวคิดนี้ทั่วโลกและขยายตัวมากขึ้นตามลำดับ จากผลของการสอนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้รับการพิสูจน์มาเป็นเวลายาวนาน

โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว เป็นโรงเรียนหนึ่งในประเทศไทยที่นำวิธีการสอน นี้มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2529 และได้พัฒนาหลักสูตรให้สัมพันธ์กับบริบทสังคมไทย โดยยังคงยึดมั่นในหลักการต้นแบบของการสอนแบบมอนเตสซอรี จากการประเมินผลการทดลองใช้ครั้งแรกของโรงเรียนพ.ศ. 2533 ข้อมูลจากบุคคล 3 กลุ่ม คือ เจ้าของโรงเรียน ครู และผู้ปกครอง พบว่าการสอนแบบมอนเตสซอรีช่วยให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียนทั้งในด้านการเตรียมความพร้อมและด้านวิชาการ ครูและเจ้าของโรงเรียนเห็นว่าการสอนแบบมอนเตสซอรีเหมาะกับเด็กระดับอนุบาล ซึ่งเป็นวัยที่มีความแตกต่างระหว่าง บุคคลสูงมาก ดังนั้นการสอนเป็นรายบุคคลจึงช่วยให้เด็กมีอิสระในการเรียนได้ตามระดับความพร้อมและความสามารถ ครูมีความสบายใจในการจัดการศึกษาให้เหมาะกับเด็กแต่ละคน โดยปรัชญาการสอนเด็กรายบุคคลทำให้ครูไม่คาดหวัง ว่าเด็กแต่ละคนต้องเรียนและประเมินผลการเรียนเหมือนกัน ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเด็กมีผลการเรียนวิชาต่างๆ ในระดับประถมศึกษาอยู่ในระดับ

4 และ 3 ในด้านการปรับตัวของเด็ก ข้อมูลจากผู้ปกครองพบว่า เด็กทุกคนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่และโรงเรียนใหม่ได้ดี

ผลของการประเมินนี้พบว่า การจัดการเรียนการสอน มอนเตสซอรีสามารถนำมาใช้กับเด็กไทยในระดับอนุบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วย ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างน่าพอใจ การบริหารหลักสูตรจะทำได้ดีถ้าเจ้าของโรงเรียนหรือผู้ดูแลทางวิชาการมีความรู้การสอนแบบมอนเตสซอรีเป็นอย่างดี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 สนับสนุนการจัดการเรียนการสอน โดยยึดเด็กเป็นหลักในการจัดการศึกษา แนวคิดการสอนแบบมอนเตสซอรีเป็นแนวคิดหนึ่งที่สามารถสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยให้มีประสิทธิภาพ ตามแนวทางที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติมุ่งหวัง

ดังนั้นการสอนแบบมอนเตสซอรี จึงเป็นการสอนรูปแบบหนึ่งที่เหมาะกับบริบทสังคมไทยและช่วยลดข้อขัดแย้งในสังคมลงไปได้ในเรื่องการสอนเด็กปฐมวัยเพราะมีระบบการจัดการเรียนการสอนที่ชัดเจน เป็นการสอนรายบุคคล โดยมีอุปกรณ์ต่างๆ ที่เตรียมความพร้อมในการเรียนทุกกลุ่มวิชาให้เด็กได้เรียนรู้ก่อนที่จะก้าวไปสู่การอ่าน เขียน คิดเลข เด็กมีโอกาสดำเนินรู้ไปตามความสามารถโดยไม่ถูกบังคับเลือกเรียนได้ตามความสนใจ ผู้บริหารและครูที่จะสอนระบบนี้จะต้องได้รับการฝึกอบรมอย่างเป็นระบบเพื่อจะได้นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักการ ดังนั้นการสอนแบบนี้ควรจะได้รับ ความสนใจ และการสนับสนุนในการนำไปใช้พัฒนาเด็กปฐมวัยอย่างกว้างขวางต่อไป

สาระสำคัญของหนังสือ

สาระสำคัญของเนื้อหาที่พบในหนังสือเล่มนี้ตามแนวคิดของมอนเตสซอรี ซึ่งแบ่งออกเป็น 10 บท ดังนี้

บทที่ 1 หลักสูตรการสอนแบบมอนเตสซอรี

การสอนแบบมอนเตสซอรีจักหลักสูตรการสอน เป็น 3 กลุ่ม

1. กลุ่มประสบการณ์ชีวิต เป็นกลุ่มวิชามุ่งให้เด็กได้ฝึกหัดในการดูแลตนเอง ในกาดูแลควบคุมสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาทักษะทางสังคม
2. กลุ่มประสาทสัมผัส ให้เด็กได้พัฒนาประสาทสัมผัสทั้ง 5 และได้แนวคิดใหม่ ช่วยให้เด็กมีความละเอียดอ่อนในการสังเกต แยกแยะ รู้จักควบคุมและมีลำดับขั้นตอน
3. กลุ่มวิชาการ เป็นกลุ่มครอบคลุมวิชาการ ที่เป็นพื้นฐานในการเรียนต่อไป ให้เด็กมีประสบการณ์ด้านภาษา และการเตรียมความพร้อมในการอ่านการเขียน

การสอนตามหลักสูตรมอนเตสซอรี จะทำให้เด็กมีสมาธิ ร่างกายแข็งแรง เรียนรู้ด้วยตนเอง มีความพึงพอใจ รับรู้ เข้าใจ และมีความรู้สึที่ดีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม

บทที่ 2 ลักษณะของสิ่งแวดล้อมในอุดมคติของมอนเตสซอรี

1.1 การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ทุกอย่างที่ตั้งไว้ในห้องเรียนจะเป็นขนาดที่สมวัยของเด็ก เฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ จะต้องอยู่ในสภาพที่เด็กหยิบออกมาใช้เองได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้ใหญ่

1.2 ถือหลักของความจริง นำของจริงมาให้เด็กใช้ เมื่อเด็กจะต้องช่วยเหลือตนเอง หรือช่วยดูแล สิ่งแวดล้อม สิ่งที่ได้จะเข้าไปทำเป็นของจริง จึงนำของจริงเข้าสู่ห้องเรียนให้เด็กได้นำไปปฏิบัติจริงๆ

1.3 ให้ได้สัมผัสกับธรรมชาติรอบตัว มีกิจกรรมหลายอย่างที่เด็กจะทำได้ ช่วยพัฒนาการทั้งทาง กายและจิต เด็กจะมีความสุขสนุกสนานในการได้สำรวจและการจัดการกับสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ

1.4 มีสิ่งช่วยกระตุ้นเด็กในห้องเรียน

2. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อความสุนทรีย์

2.1 ความสวยงาม มีสีสันสดใสไม่ร้อนแรง เพื่อที่เด็กจะได้ซึมซับความงามของสิ่งของต่างๆ ที่อยู่ รอบตัว

2.2 ความมีระเบียบ เชื่อมต่อกับความสวยงาม เด็กได้รับการกระตุ้นในการที่จะทำให้สิ่งแวดล้อม ทางสุนทรีย์ มีคุณภาพและมีระเบียบด้วย

2.3 ความสะอาด วัสดุที่ใช้ในห้องเรียนควรจะเป็นสิ่งที่ทำความสะอาดได้ง่ายหรือล้างได้ เพื่อจะ ได้ฝึกให้เด็กมีนิสัยในการรักษาความสะอาด

2.4 ความสงบและสันติ สภาพแวดล้อมต่างๆจะเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างให้เกิดบรรยากาศของ ความสงบ

3. การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการใช้ปัญญา

วิธีทางนี้คือ สิ่งที่เด็กเรียนรู้ตามขั้นตอนของพัฒนาการ การเน้นที่กิจกรรม ร่วมกับลักษณะของ วัสดุอุปกรณ์ที่ช่วยในการแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง จะช่วยเด็กอย่างมากในการพัฒนาตนเองในการ ควบคุมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

4. การจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมและอารมณ์

สิ่งแวดล้อมที่จัดเอาไว้ให้เพื่อสนองความ ต้องการของเด็ก การที่เด็กมีความตั้งใจและเคารพต่อ ผู้ใหญ่ ได้เรียนรู้ในการที่จะให้ความเคารพต่อเพื่อนและได้รับความเคารพจากเพื่อน จากการที่ได้มี ประสบการณ์เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ที่เข้าไปมีส่วนในสภาพแวดล้อมของมอนเตสซอรี การจัดให้เด็กมี ความสัมพันธ์ต่อกันจะทำให้เด็กเติบโตไปในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีลักษณะพิเศษ

บทที่ 3 วิธีการสอนตามแนวคิดของมอนเตสซอรี

ในการสอนภาษาให้แก่เด็ก ดร.มอนเตสซอรี ได้แนะนำให้ใช้การสอนสามขั้นตอนของเซกวิน ("The Three Period Lesson" of Sequin) วิธีสอนสามขั้นตอนนี้มีประโยชน์มาก เพราะว่าง่ายและ ชัดเจนสำหรับเด็ก ครูจะไม่ถามเด็กเกี่ยวกับสิ่งของจนกว่าเด็กจะรู้จักก่อน เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ คล้ายคลึงกันและสามารถบอกชื่อของสิ่งนั้นได้ เพื่อให้เห็นภาพการทำงานของครูกับอุปกรณ์ที่จะสาธิตให้ เด็กดู เริ่มตั้งแต่หยิบอุปกรณ์มาวาง ทำงานกับอุปกรณ์โดยครูและเด็ก

บทที่ 4 อุปกรณ์ของมอนเตสซอรี

สิ่งแวดล้อมและอุปกรณ์ที่ได้เตรียมไว้อย่างพร้อมเพรียง เป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับวิธีการสอนแบบมอนเตสซอรี สิ่งแวดล้อมของห้องเรียน ต้องจัดให้เหมาะสมกับวัยเด็ก จัดวางรูปแบบเพื่อช่วยให้เด็กพบความสำเร็จเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง เรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเรียนรู้ด้วยสิ่งแวดล้อมรอบตัว ด้วยการที่เด็กได้เข้าไปสัมผัสกับงานที่ตนเองได้พบเห็นในชีวิตประจำวันการเรียนแบบนี้ต้องการพื้นที่ว่างสำหรับเด็ก เพื่อเด็กจะได้นั่งทำงานทั้งบนเก้าอี้และพื้นด้วยการปูพรม ปูเสื่อ อุปกรณ์จัดทำด้วยสื่ออ่อนๆ และน้ำหนักเบา การเลือกอุปกรณ์ประกอบต่างๆ จะเลือกมาเป็นส่วนประกอบทำให้เกิดความสวยงาม อุปกรณ์ที่ไม่สมบูรณ์จะต้องนำออกไปจากชั้นวางอุปกรณ์ ห้องต่างๆ รวมถึงบริเวณภายในและภายนอกเปิดติดต่อกันได้ เด็กมีความรับผิดชอบในการจัดห้องให้สะอาดและมีระเบียบ

มอนเตสซอรี จัดเตรียมอุปกรณ์การสอนใหม่โดยการสังเกตเด็ก สังเกตการใช้อุปกรณ์ของเด็ก สิ่ง que เด็กใช้ก็จะให้คงไว้เพื่อใช้ต่อไป สิ่งที่เด็กไม่สนใจที่จะขจัดทิ้งไป อุปกรณ์ที่ใช้ตั้งแต่เริ่มแรกมีการสอนแบบมอนเตสซอรี ก็ยังใช้กับโรงเรียนแบบมอนเตสซอรีในปัจจุบัน อย่างไรก็ตามอุปกรณ์ที่ใช้จะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น

บทที่ 5 การประเมินผลการสอนแบบมอนเตสซอรี

การสอนแบบมอนเตสซอรี ประเมินผลโดยการสังเกตความสามารถในการทำกิจกรรมของเด็กในแต่ละกลุ่มวิชา สังเกตการใช้อุปกรณ์การเรียนแต่ละ ชิ้นของเด็ก สิ่งที่โรงเรียนส่วนใหญ่ทำในการรายงานผลการเรียนของนักเรียน คือ ทุกวันศุกร์ส่งผลงานของนักเรียนกลับบ้าน กำหนดช่วงเวลาที่จะให้ผู้ปกครองมาสังเกตการเรียนการสอนและเยี่ยมชมโรงเรียน มีการสนทนาระหว่างครูและ ผู้ปกครองเกี่ยวกับความสามารถของเด็ก นอกจากนี้ มีการประเมินผลความสามารถของนักเรียนในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ โดยลงวันที่ หรือขีดเครื่องหมายถูกหลังรายการอุปกรณ์ที่นักเรียนทำได้คล่องแคล่ว เข้าใจในการใช้อุปกรณ์อย่างถูก ต้อง และพร้อมที่จะรับการสาธิตจากครูสำหรับการใช้อุปกรณ์ขั้นที่ยากขึ้นไปอีกหรือแบบประเมินในรูปแบบอื่นที่ผู้บริหารและครูของโรงเรียนคิดว่าเหมาะสมกับบริบทของโรงเรียนในการประเมินพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก แล้วจัดทำเป็นรายงานให้ผู้ปกครองได้ทราบ

กลุ่มประสบการณ์ชีวิต

กิจกรรมกลุ่มประสบการณ์ชีวิต หรือแบบฝึกหัดกิจวัตรประจำวันจะมีวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้เด็กได้พัฒนาทางด้านประสาทสัมผัส และระเบียบ การประสาน สัมพันธ์ที่ดี ความสามารถที่จะเป็นอิสระ และมีสมาธิที่ดี

กลุ่มประสาทสัมผัส

อุปกรณ์ของกลุ่มประสาทสัมผัส ได้ออกแบบมาจากการที่เด็กมีความสามารถในการสัมผัสสิ่ง que เรียน และความประทับใจจากการใช้ประสาทสัมผัส จุดยอดของการเรียนรู้ทางด้านประสาทสัมผัสนั้นก่อนอายุ 5 ขวบ

ภาษา : ภาษาอังกฤษ

เด็กจะเรียนรู้ภาษาของตนได้ดีในราวอายุ 5 ขวบ แบบฝึกหัดทางด้านภาษาจะช่วยให้เด็กได้ใช้ความสามารถเต็มที่ และได้ใช้ช่วงเวลาหลักในการเรียนภาษาได้อย่างเต็มที่ เป็นการเตรียมเด็กสำหรับการอ่านและการเขียน แบบฝึกหัดในห้องเรียนแบบมอนเตสซอรีได้จัดสร้างขึ้นมาเพื่อพัฒนาทางด้านการรับรู้ทางตา ให้กวาดตาจากซ้ายไปขวา จับจุดเด่นได้ และทำให้การเรียนรู้เรียบแหลม

บทที่ 6 สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมอนเตสซอรีในต่างประเทศ

เด็กเริ่มมาโรงเรียนตั้งแต่ 7.00 น. ทอยกันมาเรื่อยๆ เมื่อมาถึงโรงเรียนเด็กแขวนเสื้อ ของใช้ และวางกล่องอาหารกลางวันไว้ตามที่กำหนด ต่อจาก นั้นจะเดินทักทายเพื่อนในห้องเรียน ต่างห้อง สักพักก็มาเลือกงานจากชั้น อุปกรณ์ออกมานั่งทำ บางครั้งก็ไปนั่งทำใกล้ๆ กัน 3-4 คน ทำงานเสร็จจะพิจารณางานแล้วให้เพื่อนหันมาดูงานของตน บางครั้งก็จะเลือกอุปกรณ์มาทำงาน ร่วมกัน เด็กจะทำงานด้วยตนเองเลือกงานที่ครูเคยสาธิตให้ดูแล้วทำตามความสนใจ โดยเลือกได้จากกลุ่มวิชาต่างๆ เด็กจะทำงานด้วยตนเอง บางคนทำงานกับครู บางคนก็มีเพื่อนทำการสาธิตอุปกรณ์ให้ดู เด็กเล็กๆ บางคนจะนั่งรอทำงานกับครู บางคนก็ไปยืนดูคนอื่นทำงาน บางคนยืนดูเพราะมุงหวังจะรอใช้อุปกรณ์ เด็กทุกคนจะรับผิดชอบไปหยิบงานมาทำด้วยตนเอง เมื่อทำงานเสร็จบางงานต้องตรวจสอบก็จะไปตามครูมา ครูก็จะดูโรงเรียนจัดกิจกรรมที่สร้างความตื่นเต้น สนุกสนาน เสริมวิชาการให้แก่เด็กอยู่เสมอ การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันแห่งความรัก วันฮาโลวีน วันขอบคุณพระเจ้า วันคริสต์มาส ผู้ปกครองจะเป็นผู้ริเริ่มจัดงาน และจัดการ ทุกอย่าง จัดเตรียมอาหาร กิจกรรม รวมถึงดูแลกิจกรรม ดูแลเด็ก

บทที่ 7 สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนมอนเตสซอรีในประเทศไทย

โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว

แนวคิดการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี ได้นำมาปรับใช้ในบริบทสังคมไทยที่โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว เมื่อปี พ.ศ. 2529 และยังคงดำเนินการมาจนถึง ปัจจุบัน ดังกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปนี้

เด็กทำอะไรที่โรงเรียน ก่อนเข้าเรียน

เด็กจำนวนมากเริ่มมาโรงเรียนในช่วงเวลา 08.00 น. โดยมีครูคอยดูแล รับเด็ก เมื่อมาถึงเด็กจะนำของไปเก็บและส่งการบ้านในตะกร้าที่กำหนด ครูหยิบสมุดเล่มเล็กที่บันทึกการสื่อสารระหว่างครูและผู้ปกครองมาอ่าน เพื่อรับทราบ ข้อความที่ผู้ปกครองเขียนมา เด็กๆ จะกระจายกันไปตามที่จุดต่างๆ วิ่งเล่นในสนามหญ้า สนามเด็กเล่น และบริเวณต่างๆ เล่นของเล่นที่นำมาจากบ้าน เด็กที่นำขนมและนมมาจากบ้าน จะเอามาฝากให้ครูเก็บไว้เพื่อรับประทานและดื่มตามเวลาสำหรับเด็กที่นำอาหารเข้ามาจากบ้านจะนั่งรับประทานอาหารเช้า

เวลาเรียน

เวลาเรียนเริ่มเรียนตั้งแต่เวลา 08.40 น. โดยแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละประมาณ 6-9 คน ไม่ได้จำแนกอายุของเด็ก แต่ละกลุ่มมีครูประจำกลุ่ม

โรงเรียนกับผู้ปกครอง

โรงเรียนมีการเผยแพร่แนวคิดให้แก่ผู้ปกครองเพื่อให้เกิดความเข้าใจในเรื่องการสอนแบบมอนเตสซอรี ตั้งแต่เริ่มพาลูกมาสมัครเข้าเรียน โดยมีครูของโรงเรียนอธิบายให้ผู้ปกครองฟังก่อนจะตัดสินใจเลือกโรงเรียน ให้โอกาสผู้ปกครองในการเสนอหัวข้อเรื่องที่สนใจจะได้รับความรู้ และโรงเรียนพยายามจัดเวลาดำเนินการให้แก่ผู้ปกครอง รวมทั้งได้จัด open House ให้ผู้ปกครองได้มาเยี่ยมโรงเรียนเพื่อเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับการสอน ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่โรงเรียนได้จัดขึ้นและขอความร่วมมือจากผู้ปกครองทั้งในส่วนเข้ามาเป็นวิทยากร ช่วยดูแลเด็กในการไปศึกษาสถานนอกสถานที่ รวมทั้งกิจกรรมวันอาลาให้แก่เด็กที่จบการศึกษาและมีการตั้งชมรม ผู้ปกครองมอนเตสซอรีกันแล้ว

โรงเรียนกับสังคม

โรงเรียนเป็นแหล่งบริการทางวิชาการในการสอนแบบมอนเตสซอรีโดยบุคลากรของโรงเรียนได้รับเชิญเป็นวิทยากรให้แก่สถาบันต่าง ๆ เป็นสถานฝึกการสอนของครู และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานและฝึกปฏิบัติงานของนิสิตนักศึกษาของสถาบันต่าง ๆ

สถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน พระยา-นาวัน ศูนย์อุรยาบริบทของสถานรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียน พระยา-นาวัน ศูนย์อุรยา

ปี พ.ศ. 2533 ประธานกรรมการพระยานุเคราะห์มูลนิธิในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เริ่มโครงการรับเลี้ยงเด็กก่อนวัยเรียนอายุ 2-6 ปี โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด เพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีรายได้น้อย และให้โอกาสเด็กได้พัฒนาถูกหลักวิชาและความปลอดภัย เน้นการเพิ่มความสุขให้ครอบครัวและลดปัญหาสังคม เพราะทั้งพ่อ-แม่สามารถไปทำงานหารายได้อย่างเต็มที่และหมดห่วง ความขัดแย้งและความเครียดภายในครอบครัว ก็ลดลง เพราะพ่อแม่มีงานทำ ส่วนลูกได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีตามแนวทางของประธานกรรมการพระยานุเคราะห์มูลินั้น "เด็กต้องได้รับ การเอาใจใส่ ด้วยความรัก และความเข้าใจ"

เด็กคือ เด็กก่อนวัยเรียนทั้งเด็กชายและเด็กหญิงเอาใจใส่ คือ ใส่ใจในการเลี้ยงดู ด้วยจิตใจเอื้ออาทรและห่วงใย ฝ่า สังกะสีและติดตามพัฒนาการของเด็กให้เป็นไปในแนวทางที่พึงประสงค์ความเข้าใจ คือ การให้โอกาส

ความรัก คือ ความปรารถนาดี การมีเมตตากรุณาต่อเด็กทุกคนโดยเท่าเทียมกันด้วยสัมผัสแห่งรัก
บทที่ 8 ครูในระบบมอนเตสซอรี

ครูที่จะสอนแบบมอนเตสซอรี จะต้องได้รับการฝึกฝนและการเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจากสถาบันฝึกหัดครูที่ได้รับการรับรองจากสมาคมระดับนานาชาติ การเรียนโดยทั่วไปประมาณ 2 ปี ช่วงเวลาเรียนสถาบันเป็นผู้กำหนด การฝึกปฏิบัติงานการสอนกับเด็กในโรงเรียนจัดทำคู่มือการสอนด้วยตนเอง ก็เป็นส่วนสำคัญอย่างหนึ่งในการเรียน ครูต้องจัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับพัฒนาการและความต้องการของเด็ก เด็กจะมีแรงจูงใจภายในที่จะทำงานให้เสร็จด้วยตนเอง เมื่อทำงาน

นั่น คือ รางวัลที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของเด็ก ดังนั้นการสอนแบบมอนเตสซอรีจะเน้นแรงจูงใจภายในมิใช่แรงจูงใจภายนอก เช่น การให้รางวัล เหมือนที่ทำกันโดยทั่วไป

บทบาทและความรับผิดชอบของครูในระบบมอนเตสซอรี

1. เป็นผู้เชื่อมโยงระหว่างเด็กและสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้
2. เป็นผู้สังเกตและแปลความหมายสิ่งที่เด็กต้องการ
3. เป็นผู้ทำการทดลอง ปรับปรุงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับความสนใจและความต้องการของเด็ก
4. เป็นผู้จัดเตรียมสิ่งแวดล้อมให้กับเด็กในสภาพที่สมบูรณ์ที่สุด
5. ประเมินการทำงานของตนเอง และประเมินความก้าวหน้าของเด็กแต่ละคนทุกด้าน
6. เป็นบุคคลที่ให้ความเคารพและปกป้องดูแลเด็ก
7. เป็นผู้ให้การสนับสนุน ให้ความรัก และดูแลเอาใจใส่เด็กแต่ละคนอย่างเท่าเทียมกัน
8. เป็นผู้รายงานความก้าวหน้าของเด็กให้ผู้ปกครองทราบ
9. เป็นผู้ชักชวนให้เด็กรู้สึกชอบ และอยากทำอุปกรณ์ที่ครูสาธิตให้ดู โดยไม่ต้องกระตุ้น
10. เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านพฤติกรรมให้กับเด็ก
11. เป็นผู้ที่รู้จักประนีประนอม สร้างสันติให้เกิดขึ้น มีความสุภาพอ่อนโยน
12. รู้จักวินิจัย ไม่ตัดสินเด็กแต่ละคนจากความรู้สึกของตนเอง

บทที่ 9 คุณลักษณะของเด็กมอนเตสซอรี

เด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียนที่ใช้การสอนแบบมอนเตสซอรีแล้ว ควรได้รับการพัฒนาให้เกิดสิ่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. มีความรักในควมมีระเบียบ เด็กที่สามารถทำตัวได้กลมกลืนกับ สิ่งแวดล้อมของมอนเตสซอรี
2. รักในการทำงาน เด็กจะแสดงออกมาให้เห็นถึงสมาธิในการทำงานที่เลือก งานของเด็กได้เลือกขึ้นมาเองตามธรรมชาติของเด็ก ที่อยากจะทำ เพราะงาน/กิจกรรมที่เด็กเลือกทำนั้นตรงตามความต้องการของเขา
3. สัมพันธ์กับความจริง ต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่แสวงหาและเข้าใจในสิ่งแวดล้อม จะต้องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของความหยั่งรู้ถึงลักษณะของความจริงในขณะที่เรียนรู้
4. รักในความสงบและทำงานได้คนเดียว เด็กควรจะมีพลังของสมาธิสูงขึ้นเมื่อทำงานอยู่กับเด็กคนอื่น เด็กมีสิทธิที่จะทำงานคนเดียวโดยไม่มีใครมารบกวน
5. ความเป็นเจ้าของ เด็กควรแสดงให้เห็นชัดเจนขึ้นตามลำดับว่า ไม่ทำตัวเป็นเจ้าของวัสดุอุปกรณ์ใด เพราะว่าอุปกรณ์ต่างๆ
6. มีความเชื่อฟัง เด็กควรแสดงให้เห็นถึงการยอมรับคำแนะนำจาก ผู้ใหญ่ จากความเชื่อฟังนี้จะได้พัฒนาความมีวินัยในตนเองให้แก่เด็ก
7. พลังในการปฏิบัติจากสิ่งที่เลือก เด็กควรแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการที่จะเลือกแยกแยะจากสิ่งแวดล้อม

8. ความมีอิสระและการริเริ่ม เด็กต้องการความร่วมมือจากคนรอบข้างที่จะช่วยให้ได้มีอิสระตามขั้นตอนของพัฒนาการ

9. มีวินัยในตนเอง เด็กควรแสดงให้เห็นว่ามีพลังของวินัยในตนเองเพิ่มขึ้นตามลำดับ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงกิจกรรมที่ให้ใช้อิสระและเสรีภาพ

10. ร่าเริง เด็กควรแสดงให้เห็นว่ามีความพอใจ ทำงานได้อย่างสงบ กับเพื่อนและซึมซับกิจกรรมของแต่ละคน

11. การทำงานร่วมกับผู้อื่น เมื่อได้เรียนรู้การแบ่งปันอุปกรณ์จากการทำงานคนเดียว

บทที่ 10 ความรู้สึกของนักเรียนและผู้ปกครองต่อการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี

ความรู้สึกของนักเรียน

อดีตนักเรียนเก่าของโรงเรียนในระบบของมอนเตสซอรี ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้เล่าประสบการณ์ในโรงเรียนว่าเธอได้เข้าเรียนในโรงเรียนมอนเตสซอรี 12 ปี การศึกษาในระบบนี้ทำให้เธอรักโรงเรียนและรักที่จะเรียนเธอคิดว่าเป็นประสบการณ์ที่ดีสำหรับเธอที่อยากให้เด็กทุกคนมีโอกาสเช่นเธอ

เธอกำลังบอกว่า วิธีการสอนแบบมอนเตสซอรีทำให้เด็กได้สำรวจชีวิตของตนเอง ช่วยให้เด็กได้รับอิสระในการที่จะได้ขยายความสนใจ ใช้จินตนาการและกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นที่มีอยู่ในตนเอง ทำให้เด็กได้เรียนรู้ตามความสามารถของตนไม่ต้องไปแข่งขันกับใคร ครูทำตัวเป็นผู้แนะนำและกระตุ้นให้เด็กเกิดวินัยในตนเอง ในความทรงจำของเธอยังมีภาพอุปกรณ์สีสันต่างๆ ที่เคยใช้ถูกปิดห้อยติดต่อกันแขวนอยู่ที่ผนังไม้ เธอชอบความคิดของมอนเตสซอรี โดยให้สัญลักษณ์คำกริยาเป็นวงกลมสีแดง ทำให้เมื่อเวลาพูดถึงกริยาในชั้นเรียนที่ไร ทำให้เธอ คิดถึงภาพวงกลมสีแดง อุปกรณ์มอนเตสซอรีทำให้เด็กเข้าใจความคิดรวบยอดโดยให้มีประสบการณ์ที่ต่อเนื่องนอกจากการเรียนกลุ่มวิชาการ กลุ่มประสบการณ์ชีวิตที่เธอได้รับเป็น ส่วนสำคัญ ในชั้นเรียนของมอนเตสซอรีทุกสัปดาห์เธอและเพื่อนได้ทำอาหารกลางวัน ทำให้ได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันและรับประทานอาหารร่วมกัน ความเข้าใจและความไว้วางใจที่มีต่อกันเกิดขึ้นจากการที่ได้ทำงานร่วมกันนี้เอง การ ช่วยกันดูแลเอาใจใส่สัตว์เลี้ยง ทำงานซัก รีด และดูแลทำความสะอาดชั้นเรียนบทบาทของครูในระบบมอนเตสซอรีไม่ใช่มาเป็นผู้พากษ์วิจารณ์พิจารณาตัดสิน แต่เป็นผู้แนะนำและคอยกระตุ้นสนับสนุนเด็ก เมื่อตรวจผลงานเด็กครูจะไม่ขีดเส้นสีแดงลงไปบอกว่าถูกหรือผิด แต่จะไปให้คำแนะนำแก่เด็กเป็นรายบุคคลในชั้นเรียนของเธอเป็นชั้นเรียนที่คละอายุ มีเด็กโตเป็นผู้นำและ รับผิดชอบงานต่างๆ มากกว่า เด็กโตช่วยสอนและเป็นตัวแทนให้แก่เด็กที่เล็กกว่าเธอมีความสนิทสนมกับทุกคนในห้องเหมือนพี่ - น้อง ไว้วางใจและเข้าใจกันมอนเตสซอรีเชื่อว่า เมื่อเด็กอยู่ชั้นมัธยมศึกษาต้องออกไปแสวงหาความรู้จากโลกภายนอก ดังนั้นเมื่อเธออยู่เกรด 7 จึงได้ออกไปฝึกงานบริษัทสร้างภาพยนตร์โฆษณา ทำให้ได้มีโอกาสผลิตภาพยนตร์ความยาว 2 นาที 43 วินาที เธอได้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วย งานที่ทำคือ ขนอุปกรณ์ จัดเตรียมแสง ถือแผ่นสะท้อนแสงเป็นต้น เธอคิดว่านี่คือประสบการณ์ชีวิตที่เธอได้รับ ทำให้ได้พบกับบุคคลที่น่าสนใจได้สัมผัสรสชาติของชีวิตในการทำงาน และทำให้ได้รับความรู้ว่าชีวิตการทำงานจะเป็นอย่างไรในธุรกิจเกี่ยวกับการทำภาพยนตร์

เธอก็คิดว่าเด็กทุกคนควรมีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบมอนเตสซอรี เพราะเธอก็ยังคงรักโรงเรียนและยังรักที่จะเรียนรู้ เด็กเหมือน กับต้นไม้ที่ต้องการรากที่แข็งแรง มอนเตสซอรีจะให้พื้นฐานที่มั่นคงที่จะเป็นฐานสำหรับสิ่งต่างๆ ที่จะเข้ามาในชีวิตต่อไป

ความรู้สึของผู้ปกครอง

สำหรับประเทศไทย ผู้ปกครองหลายคนได้แสดงความพอใจที่ลูกได้เรียนในโรงเรียนอนุบาลมอนเตสซอรีว่า ลูกมีสมาธิดีขึ้น รู้จักสังเกต ชอบแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น และข้อสำคัญคือ รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ช่วยงานบ้าน ดูแลน้อง มีความสุขอยากมาโรงเรียน ถึงแม้จะจบไปแล้วก็อยากกลับมาเรียนอีก พื้นฐานการคิด และการสังเกตดี จากการที่โรงเรียนให้นักเรียน ยืมหนังสือจากห้องสมุดไปอ่านที่บ้านได้ ทำให้ลูกมีนิสัยรักการอ่าน ผู้ปกครองคนหนึ่งบอกว่าลูกขี้ใจมากที่ลูกอยู่บนบอล 3 แล้วยังอ่านหนังสือไม่ได้เลย เข้าเรียน ป.1 ต้องมาวิ่งเต้นให้ได้เข้าเรียน แต่เหมือนสิ่งมหัศจรรย์เมื่อเวลาผ่านไป 1 สัปดาห์ ลูกหยิบหนังสือขึ้นมาและสามารถอ่านหนังสือได้ ผู้ปกครองหลายท่านบอกว่านักเรียนจะมีพื้นฐานวิชาการอ่อนกว่าเรียนที่โรงเรียนในระบบเร่งอ่าน - เขียน แต่เมื่อเข้าเรียนชั้น ป.1 ได้ระยะหนึ่งก็สามารถติดตามบทเรียนได้ สำหรับความพร้อมด้านอื่นๆ ผู้ปกครองมีความพึงพอใจมาก

บทวิจารณ์หนังสือ

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์ได้ทราบถึงคุณค่าของหนังสือในจุดเด่นที่ควรแก่การสนับสนุน และส่วนที่เป็นจุดด้อยควรแก่การนำไปแก้ไข ดังนี้

จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือ

จุดเด่นที่สุดในหนังสือเล่มนี้แนวคิดทางการศึกษาปฐมวัยด้วยมุ่งหวังให้เด็กเจริญเติบโตสมบูรณ์ทั้งทางกายและจิต มีความสุข สนุกสนาน และได้เรียนในสิ่งที่ต้องการเรียน ได้ทำกิจกรรมในสิ่งที่ต้องศึกษาค้นคว้าทั้งด้วยตนเองเพียงลำพังและการทำงานร่วมกับเพื่อนๆ การจัดโปรแกรมการศึกษาปฐมวัยที่จะประสบความสำเร็จได้ดีและทำเพื่อเด็กควรจะเป็นโปรแกรมที่มองเห็นเด็กเป็นผู้ที่มีความสำคัญ การสอนเป็นรายบุคคลจึงช่วยให้เด็กมีอิสระในการเรียนได้ตามระดับความพร้อมและความสามารถ และช่วยส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการด้านต่างๆ อย่างน่าพอใจ

ภาษาและรูปแบบการเขียน

หนังสือเล่มนี้ใช้ภาษาที่เหมาะสมมีความชัดเจนถูกต้อง เนื้อหาที่น่าสนใจเป็นพิเศษทำให้ชวนอ่าน และให้ผู้อ่านเข้าใจในความหมาย เขียนเรียบเรียงอ่านได้ไม่กำกวม

รูปแบบเนื้อหาหนังสือ

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ มีการใช้ด้วยกัน 2 ภาษาด้วยกัน โดยมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่าย มีการนำเอาวิธีการปฏิบัติมาไว้ในเนื้อเรื่องนี้ ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน

เป้าหมาย/ประโยชน์ของหนังสือ

1. เด็กควรได้รับการกระตุ้นจากเด็กแต่ละคนความแตกต่างกัน มีความสามารถ มีความถนัดในแต่ละด้านที่ต่างกัน ดังนั้น เด็กทุกคนควรที่จะได้รับการยอมรับและนับถือในความสามารถที่เด็กถนัด
2. เปิดความคิด ในการยอมรับสิ่งใหม่ๆ ด้วยหลักการมอนเตสซอรีมีความเชื่อว่า มนุษย์เราเป็นผู้ให้การศึกษาและสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง และเปรียบเทียบจิตของเด็กเป็นเหมือนกับฟองน้ำที่สามารถซึมซับ ข้อมูลต่างๆ จากสภาพแวดล้อมรอบตัว
3. ค้นหาตัวเองด้วยการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเพราะช่วงเวลาหลักของชีวิตจะอยู่ในช่วงแรกเกิด 1 - 6 ปีซึ่งเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนรู้ของเด็กในระยะแรก เพื่อการพัฒนาที่ดีทั้งด้านสติปัญญาและจิตใจ
4. การเตรียมสิ่งแวดล้อม ที่เหมาะสมในการเรียนรู้มอนเตสซอรี เชื่อว่าเด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดในภายใต้สภาพแวดล้อมที่จัดให้อย่างมีรูปแบบ มีขั้นตอน และมีเป้าหมายเด็กจะเรียนรู้ได้อย่างมีอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ เขาจะได้ทำกิจกรรมต่างๆ
5. กระตุ้นการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตัวเองอย่างมีอิสระ ซึ่งความเป็น อิสระนี้ยังส่งผลให้ได้เรียนรู้เรื่องระเบียบวินัยและการทำงานต่าง ๆ โดยการเปิดโอกาสให้ตัวเด็กได้เริ่มมองเห็นถึงข้อบกพร่อง ยอมรับข้อผิดพลาด และลองหาทางแก้ไข

ข้อเสนอแนะ

ในหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์เห็นว่าข้อเสนอแนะ ที่ควรแก่การแก้ไข ดังนี้

1. ครูในระบบการสอนของมอนเตสซอรีมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ต้องได้รับการฝึกฝนและอบรม พิเศษ จึงจะสามารถทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการ/ผู้นำทางให้แก่เด็ก เพื่อให้เด็กแต่ละคนสามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ ดังนั้นโรงเรียนควรมีการคัดเลือกบุคลากรที่ผ่านการฝึกอบรมและมีประสบการณ์เกี่ยวกับเด็กปฐมวัย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับช่วงวัย และ จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. โรงเรียนอนุบาลควรนำแนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีมาประยุกต์ใช้จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรีช่วยส่งเสริมและพัฒนาเด็กปฐมวัยในด้านร่างกายและสติปัญญาในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับพัฒนาการที่จำเป็นของเด็กปฐมวัยในช่วง 0-6 ปี
3. ครูควรมีการพัฒนาตนเองด้วยการเข้าร่วมอบรมกิจกรรมที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดของมอนเตสซอรีสำหรับเด็กปฐมวัย เพื่อที่จะสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้ถูกต้องและเหมาะสม

บทสรุป

การสอนตามแนวคิดของมอนเตสซอรี ได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติตั้งแต่ปีค.ศ. 1898 สำหรับเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ และได้นำมาเริ่มทดลองใช้กับเด็กปกติในปี ค.ศ. 1900 การสอนประสบ

ความสำเร็จในปี ค.ศ. 1907 และได้เริ่มมีการเผยแพร่แนวคิดไปทั่วโลก มีการจัดตั้งสมาคมมอนเตสซอรี ทั้งระดับชาติและนานาชาติ มีระบบในการดำเนินการเผยแพร่ความรู้ที่ชัดเจนด้วยการฝึกอบรม มีหนังสือ ให้ความรู้ทั้งในส่วนของทฤษฎีและ

ปฏิบัติ รวมทั้งมีการฝึกปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า จะนำแนวคิดของดร.มาเรีย มอนเตสซอรี

ผลจากการนำแนวคิดการสอนมอนเตสซอรีไปปฏิบัติทั้งในต่างประเทศและในประเทศไทย รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่ให้แง่คิดและมุมมองสำหรับการจัดโปรแกรมการศึกษาตามแนวคิดนี้ น่าจะเป็น ส่วนหนึ่งที่ทำให้ข้อมูลประกอบการ ตัดสินใจสำหรับผู้สนใจจะนำแนวคิดไปปฏิบัติในสถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียน เพื่อความสุขของเด็กที่จะมีอิสระในการคิด การทำ และการสำรวจ ค้นคว้าแสวงหาดูแลตนเองในการทำงานตามความสนใจ และความ ต้องการตามธรรมชาติ รวมทั้งได้ เจริญเติบโตไปเต็มที่ตามศักยภาพของแต่ละคนโดยไม่ถูกเปรียบเทียบ เร่งรัด การมีสมาธิ วินัยในตนเอง จะเกิดได้จากการที่เด็กได้มีโอกาสใช้น้ำตนเอง แก้ไขข้อบกพร่องด้วยตนเองในการเรียนรู้

การสอนแบบมอนเตสซอรี เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่เป็นทางเลือกหนึ่งในการสอนที่เห็น ความสำคัญของเด็กแต่ละบุคคล ครูเป็นเพียงผู้นำทางชี้แนะเมื่อเป็นบทบาทที่หน้าที่ของตน แนวคิดนี้น่าจะ เป็นหนทางหนึ่งที่จะสร้างความสุขในการเรียนรู้ให้แก่เด็ก เมื่อเด็กมีความสุข ครู ผู้ปกครองและสังคมก็ น่าจะมีความสุขความสงบสุขของมวลชนโดยรวมน่าจะก่อตัวได้จากความสุขที่เกิดขึ้นนี้

บรรณานุกรม

จิระพันธุ์ พูลพัฒน์. (2540). การสอนแบบมอนเตสซอรี จากทฤษฎีสู่แนวทางนำไปปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะ มาสเตอร์ กรุป แมเนจเม้นท์ จำกัด.

จิระพันธุ์ พูลพัฒน์ และคำแก้ว ไกรสรพงษ์. (2544). การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวคิดของมอนเตสซอรีในบริบทของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (อรรถาธิบาย).

จิระพันธุ์ พูลพัฒน์. (2543). การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยไทย: ตามแนวคิดของมอนเตสซอรี. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

จิระพันธุ์ พูลพัฒน์. (2544). คู่มือการสอนแบบมอนเตสซอรี. กรุงเทพฯ: บริษัท เดอะ มาสเตอร์ กรุป แมเนจเม้นท์ จำกัด.

พิระยานุเคราะห์มูลนิธิ. (2541-2542). พิระยา - นาวิณสาร. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 - ปีที่ 2 ฉบับที่ 3.

มินดา วงศ์วิชิต. (2543). การศึกษาพฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัยอนุบาล: กรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลที่ใช้วิธีการของมอนเตสซอรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัชณี เวชปาน. (2545). การศึกษาความพร้อมด้านคณิตศาสตร์ของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ชั้นปฐมวัยจากการสอนแบบมอนเตสซอรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- วีณา ก้วยสมบูรณ์. (2542). การศึกษาการพัฒนาและการใช้หลักสูตรในโรงเรียนอนุบาลที่ใช้แนวคิดทางการศึกษาแบบมอนเตสซอรีและวอลดอร์ฟ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรพินท์ เหล่าสุวรรณพงษ์. (2541). การเปรียบเทียบความสามารถในการใช้ประสาทสัมผัสของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ชั้นก่อนประถมศึกษาระหว่างวิธีสอนแบบมอนเตสซอรีกับวิธีสอนตามคู่มือครู. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- อัจฉราวรรณ มะกาเจ. (2541). การศึกษาความพร้อมด้านการเขียนของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาในระดับเรียนได้ ชั้นก่อนประถมศึกษาจากการเตรียมความพร้อมโดยวิธีการสอนแบบมอนเตสซอรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

บทวิจารณ์หนังสือ : Book Review)

การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา

Book Review:

Research and Development in Education

รัตนา กลิ่นมณฑล

Rattana Klinmakphon

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

พระครูสุตรัตนบัณฑิต

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Corresponding author, e-mail : Klinmanphl@gmail.com

ผู้เขียน/เรียบเรียง : รศ.ดร.ทรงศักดิ์ ภูสี่อ่อน

ปีที่พิมพ์ : 2563

สถานที่พิมพ์ : ตักสิลาการพิมพ์

จำนวนหน้า : 358 หน้า

บทนำ

หนังสือการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา (Research and Development in Education) เป็นหนังสือที่ถือว่า มีคุณค่าและมีประโยชน์ต่อนักการศึกษา ครู อาจารย์ ผู้บริหารสถานศึกษาควรต้องอ่าน เพราะผู้เขียนหนังสือเล่มนี้ได้ สังเกตองค์ความรู้และกลั่นกรองจากประสบการณ์ที่ทำที่ทำการวิจัยเพื่อพัฒนาการศึกษา อีกทั้งยังเป็นอาจารย์ผู้สอนวิชาการวิจัยและพัฒนาการศึกษา นอกจากนี้ยังดำรงตำแหน่ง

ในแง่ในฐานะประธานกรรมการบริหารหลักสูตร ระดับบัณฑิตศึกษาและ ผู้อำนวยการศูนย์บริการวิชาการและเผยแพร่วันวัฒนธรรมทางการศึกษา ทำให้ผู้อ่าน เห็นมุมมองที่หลากหลาย เนื้อหาสาระในแต่ละบทของหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนได้ รวบรวมสาระสำคัญในการออกแบบการวิจัย โดยนำเสนอ หลักการ แนวคิด และกระบวนการในการออกแบบการวิจัยที่ใช้แนวคิดการวิจัยและพัฒนาที่ร้อยเรียง อย่างเป็นระบบซึ่งเริ่มต้นจากการปูพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนาไป จนถึงตัวอย่างการออกแบบการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ปัญหาที่มัก พบและแนวทางในการแก้ไขซึ่งมุ่งเน้นในบริบททางการศึกษา จึงนับได้ว่าเป็นหนังสือที่ เหมาะกับผู้ที่ต้องการออกแบบการวิจัยโดยใช้แนวคิดการวิจัยและพัฒนา (R & D) ให้ มีคุณภาพ อีกทั้งการเขียนและการจัดพิมพ์เป็นไปตามโครงสร้าง ของหนังสือ และจัดเรียงลำดับการนำเสนอเนื้อหาในแต่ละบทไว้อย่างครบถ้วน ซึ่งจะ ช่วยให้ผู้อ่านมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการออกแบบการวิจัยโดยใช้แนวคิด ในการ วิจัยและพัฒนา (R & D) มากยิ่งขึ้น เนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้

สาระสำคัญของหนังสือ

บทที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา ในบทนี้ผู้เขียนได้เกริ่นนำถึงวิธีวิทยาการวิจัย และมีการ ยกตัวอย่างของรากศัพท์ประกอบ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจยิ่งขึ้น เช่น ตัวแปร (variable) การมีความหลากหลาย ไม่คงที่ มีความแตกต่างมีการกระจาย(vary)ความแปรปรวน (variance)รวมทั้งมีการ ยกตัวอย่างนวัตกรรมที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพเข้าใจง่าย จุดเด่นที่ผู้เขียนนำเสนอในบทนี้คือ ขั้นตอนในการวิจัย และพัฒนาที่ผู้เขียนออกแบบอย่าง สร้างสรรค์ขึ้น มีทั้งหมด 4 ขั้นตอน ที่เรียกว่า SPIE Model ได้แก่ขั้นตอนที่ 1 : Survey ขั้นตอนที่ 2 Product/Innovation Development ขั้นตอนที่ 3 1 : Implementation และ ขั้นตอนที่ 4 E: Evaluation & Revision ที่ออกแบบให้มี ความเชื่อมโยงโดยมีเป้าหมาย คือ การได้มาซึ่งนวัตกรรมที่มีคุณภาพ และสรุปใน หัวข้อสุดท้ายด้วยคำศัพท์ที่ผู้วิจัยทุก คนต้องรู้ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงวิธีวิทยาการวิจัยมากขึ้น

บทที่ 2 การสำรวจเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลในการสร้าง/พัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญ ของบทนี้มาก เพราะถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่การสร้าง และพัฒนานวัตกรรมให้มีคุณภาพ วัตถุประสงค์เพื่อออกแบบวางแผนการดำเนินงานให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สำคัญ ดังนั้น หากผู้วิจัยเก็บข้อมูลอย่างรอบด้าน ที่ตรงกับความต้องการจำเป็นจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนและสร้าง มวลกรรมในขั้นขั้นตอนต่อไปได้ จุดเด่นที่ผู้เขียนนำเสนอในบทนี้คือ การกล่าวถึงหลักการในการทบทวนวรรณกรรม ทำให้ผู้ที่ไม่เคยศึกษามาก่อนเข้าใจง่าย อีกทั้งผู้เขียนมีการกล่าวถึงเนื้อหาสรุปย่อ ก่อนแล้วจึงเจาะลึก โดยอธิบายในรายละเอียดถึงสิ่งที่ต้องทำขั้นตอนซึ่งมีการ ยกตัวอย่างให้เข้าใจง่ายชัดเจน นอกจากนี้มีการสรุปข้อมูลจากตารางและ ภาพประกอบทำให้ผู้อ่านสามารถสรุปความคิดได้ง่ายขึ้น อย่างไรก็ตามในบทที่ 2 นี้หากผู้เขียนสอดแทรกตัวอย่างการทบทวนวรรณกรรมการสำรวจการศึกษา ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษาแบบปฏิบัติที่ดีจะช่วยเน้นย้ำให้ผู้อ่านเกิดความ เข้าใจได้ง่ายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทที่ 3 การสร้างและพัฒนาผลิตภัณฑ์/นวัตกรรมทางการศึกษา ผู้เขียนได้ให้ ความสำคัญ และเน้นย้ำให้แก่ผู้วิจัยว่าจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนการสร้าง และตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมซึ่งได้มาจากข้อมูลก่อนหน้าจากการดำเนินงาน ในระยะแรก ดังนั้นหากข้อมูลก่อนหน้ามีความคลาดเคลื่อนก็จะส่งผลต่อการ ออกแบบการสร้างนวัตกรรม ทั้งนี้ผู้เขียนได้นำเสนอประเภทของนวัตกรรม ใน ประเภทต่าง ๆ โดยยกตัวอย่างให้เห็นว่า นวัตกรรมนั้นส่งผลต่อตัวแปรตามอย่างไร ใช้กับกลุ่มไหน มีข้อบ่งชี้ รวมถึงข้อควรระวังในการนำไปใช้อย่างไร ซึ่งผู้อ่านสามารถ สืบค้นเพิ่มเติมจากที่ผู้เขียนได้กล่าวไว้ได้ จุดเด่นของบทนี้คือ ผู้เขียนได้นำเสนอ ขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของนวัตกรรมที่แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนย่อย มีการอธิบายและยกตัวอย่างประกอบโดยละเอียด ทำให้ผู้อ่านที่อ่านที่ยังไม่เคยทำ วิจัยเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดว่าจะต้องเริ่มที่ขั้นตอนใดและทำอย่างไรบ้าง

บทที่ 4 การทดลองเพื่อตรวจสอบคุณภาพนวัตกรรมทางการศึกษา ในบทนี้ผู้เขียนมี การยกตัวอย่างประกอบ ทำให้เนื้อหาที่น่าสนใจเข้าใจง่าย เช่น เรื่องความตรงของการวิจัย (research validity) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพของงานวิจัย โดยทั่วไปความ ตรงของการวิจัย จำแนกออกเป็น 2 ประเภท คือ ความตรงภายใน (intintemal validity) และความตรงภายนอก (extenal validity) ในส่วนของความตรงภายใน นั้น ผู้เขียน ได้เน้นย้ำว่าเป็นหัวใจสำคัญของการออกแบบการวิจัย จุดเด่นของบทนี้ คือ ผู้เขียนนุมนั้นไปที่ตัวบ่งชี้หรือตัวชี้วัดโดยให้รายละเอียดและยกตัวอย่าง ประกอบซึ่งเชื่อมโยงให้เห็นถึงกิจกรรมสำคัญในการพิสูจน์หรือยืนยันขั้นตอนนวัตกรรม อีกทั้งมีการบอกข้อดี ข้อจำกัดของแบบแผนการวิจัยแต่ละประเภทที่ช่วยให้ผู้อ่าน เข้าใจมากขึ้น อย่างไรก็ตาม หากผู้เขียนนำเสนอตัวอย่างแบบแผนการ ทดลองในประเภทอื่น ๆ เพิ่มขึ้น จะทำให้ผู้อ่านสามารถศึกษาเปรียบเทียบข้อ แตกต่างได้อย่างชัดเจนลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บทที่ 5 การประเมินและปรับปรุงนวัตกรรมทางการศึกษา ในบทนี้ผู้เขียนมี วัตถุประสงค์ เพื่อสะท้อน/ประเมินเกี่ยวกับนวัตกรรมโดยผู้ให้ข้อมูลคือผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องในการทดลองนวัตกรรม และสามารถสะท้อนผลได้หลากหลายแง่มุม เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงนวัตกรรม จุดเด่นที่ผู้เขียนนำเสนอ ในบทนี้คือ การ นำเสนอในรูปแบบของตารางที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง ขั้นตอนทดลองกับขั้นประเมินและปรับปรุงนวัตกรรม โดยมีการยกตัวอย่าง ประกอบแล้วเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจน ผ่านการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นเรื่องทั่วไปในชีวิตประจำวันเพื่อชี้ประเด็นให้ผู้อ่านเข้าใจไปจนถึงรูปแบบทำให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์ถึงความหลากหลายและข้อแตกต่างในแต่ละขั้นตอน

บทที่ 6 สถิติที่ใช้ในการวิจัย ผู้เขียนได้กล่าวถึงประเภทของสถิติเชิงพรรณนาและ สถิติอ้างอิง ให้เห็นชัดเจนถึง ความแตกต่าง นอกจากนี้มีการให้ความหมายของคำศัพท์ประกอบไว้อย่างชัดเจน มี การยกตัวอย่างวิธีการคำนวณให้เข้าใจได้ง่าย นำเสนอสมมติฐานการวิจัยและมีตาราง แสดงตัวอย่างทำให้ ผู้อ่านสามารถนำไปเป็นแนวทางในการทำวิจัยได้ดี จุดเด่นของ บทนี้ คือ ผู้เขียนกล่าวถึงข้อดกลงเบื้องต้นของการใช้สถิติเอาไว้ด้วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจ ชัดเจนในการเลือกใช้สถิติให้ถูกต้อง และในตารางที่ 21 ศัพท์ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ สถิติเพื่อการวิจัย ช่วยให้ผู้อ่านศึกษาเข้าใจในการนำสถิติแต่ละชนิดมาใช้ในการแต่ละระยะของ (R & D) อีกประการหนึ่งคือ เมื่อผู้เขียนหยิบยกนำเสนอสถิติที่ใช้ใช้ในการ วิจัย จะมีการ

กล่าวถึงความหมาย แสดงสูตรการคำนวณ หลังจากนั้นจึงยกตัวอย่าง ประกอบ ทำให้ผู้อ่านสามารถศึกษาตรวจสอบและคิดตามเพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาในลักษณะสถานการณ์ที่ ออกแบบมาเพื่อตรวจสอบคุณภาพนวัตกรรมแล้วยกตัวอย่างสถิติที่เหมาะสม ทำให้ ผู้อ่านเมื่อศึกษาข้อมูลแล้วสามารถตรวจสอบความเข้าใจได้ด้วยตนเอง และประการ สุดท้ายผู้เขียนนำเสนอเนื้อหาโดยจำแนกวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนซึ่งมีการ ยกตัวอย่างข้องานวิจัยควบคู่กันทำให้ผู้อ่านสามารถขบประเด็นและวิเคราะห์คามไม่ ไปได้เป็นอย่างดี

บทที่ 7 คุณลักษณะที่สำคัญของนักวิจัยและพัฒนา จรรยาบรรณวิชาชีพ และคำถาม ที่มักพบบ่อยในการวิจัยและพัฒนา ผู้เขียนได้กล่าวถึงคุณลักษณะที่สำคัญของนักวิจัย และพัฒนามีทั้งหมด 5 ประการที่ยกมาซึ่งมีความครอบคลุมและชัดเจนที่ช่วยเป็น รากฐานสำคัญในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งนวัตกรรมที่มีคุณภาพ ใน รายละเอียดผู้เขียนได้สรุปให้เห็นถึงสิ่งที่ต้องคำนึงถึงถึงและผู้วิจัยจะต้องมีความรู้ใน เรื่องใดบ้าง ซึ่งข้อสรุปที่นำเสนอในหนังสือจะช่วยทำให้ผู้อ่านในฐานะผู้วิจัยตระหนัก ที่จะศึกษาค้นคว้าอยู่เสมอ นอกจากนี้กล่าวถึงจรรยาบรรณวิชาชีพของนักวิจัยและ จรรยาบรรณวิชาชีพในการทำวิจัยที่อ้างอิงถึงสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ โดยลงในรายละเอียดในแนวทางปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ละประเด็น จุลเล่นที่ ผู้เขียนนำเสนอในบทนี้คือ การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับจรรยาบรรณวิชาชีพของ นักวิจัยที่ยังถืถืถืและใช้อยู่ในปัจจุบัน นอกเหนือไปจากการนำเสนอแนวทางสำหรับ ให้ผู้อ่านนำไปปฏิบัติแล้ว ประเด็นที่นำเสนอไว้ไว้ในส่วนของหมายเหตุตามที่ปรากฏ ในตาราง 28 จรรยาบรรณวิชาชีพของนักวิจัยและแนวทางปฏิบัติฉบับเป็นประโยชน์ อย่างมากในการให้ข้อคิดและสร้างความตระหนัก เพื่อมิให้เกิดผลเสียต่อการทำวิจัย สำหรับในส่วนท้ายของบทที่ 7 ผู้เขียนนำเสนอในประเห็นคำถามคำตอบที่พบบ่อยใน การวิจัยและและพัฒนาทางการศึกษา จึงผู้เขียนได้รวบรวมคำถามจากประสบการณ์ ตรง หากคำตอบยังไม่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจพอ ผู้อ่านสามารถศึกษาเพิ่มเติมในบทล่าง ๆ เพื่อทำความเข้าใจเพิ่มขึ้นทำให้ไม่เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ซึ่งจะเห็น ได้ว่า ผู้เขียนมีความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาข้อสงสัยที่ได้จากประสบการณ์ของผู้เขียนเอง ในฐานะผู้วิจัยและเรียบเรียงถ่ายทอดออกมาเป็นตัวหนังสือในแต่ละบทได้อย่าง ชัดเจนยิ่งขึ้น

บทที่ 8 ตัวอย่างการออกแบบการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา ปัญหาที่มักพบและแนวทางในการแก้ไขนับเป็นบทที่ผู้เขียนต้องการชี้ประเด็นต่าง ๆ ว่ามีหลักการสำคัญ อย่างไรในการออกแบบการวิจัย โดยพบบอกตัวอย่างงานวิจัยที่ผู้เขียนมี ประสบการณ์ตรงในการเป็นกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์เองโดยนำเสนอที่ละส่วน และผู้เขียนใช้อักษรตัวหนาในการอธิบายในแต่ละประเด็นเพื่อเสริมความเข้าใจได้ เป็นอย่างดี ผู้อ่านจะเห็นรายละเอียดและทำความเข้าใจไปได้โดยง่าย จุลเล่นของบท นี้คือผู้เขียนนำเสนอปัญหาที่มักพบและได้ระบุแนวทางการแก้ปัญหาไว้ที่ละชัดให้ ผู้อ่านเข้าใจปัญหาและทราบวิธีการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ อีกทั้งได้สร้างความตระหนัก และให้ความสำคัญเพื่อออกแบบวางแผนการดำเนินการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมที่มีคุณภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริง ส่วนลีลาการเขียนเนื้อหาที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจ ง่ายในบทนี้คือ การใช้ข้อความตัวหนาแทรกระหว่างเนื้อหาเพื่อแสดงจุดเน้นให้

ผู้อ่าน ไม่พลงประเด็นใน การศึกษาเนื้อหา นั้น และแนวทางปฏิบัติเพื่อจัดการห้องเรียน การสอนที่มีประสิทธิภาพ และวิธีสร้าง บรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้การปรับตัวของครูในยุคใหม่: ในยุคที่เทคโนโลยี และโลก เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ครูต้องมีความยืดหยุ่นและปรับตัวได้ เพื่อให้เข้ากับการ เปลี่ยนแปลง และความต้องการของนักเรียนหนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับครูทุกระดับ ประสบการณ์ เป็นการให้แรงบันดาลใจและแนวทางที่ใช้ได้จริงเพื่อช่วยให้ครูทุกคน ก้าวข้ามความยากลำบากและประสบความสำเร็จ ในหน้าที่

ความหมายการจัดการ

แนวทางการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นใน กระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นให้ผู้เรียนได้สำรวจ ทดลอง ค้นคว้า และวิจัยในเนื้อหาที่ เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และแนวคิดเชิงวิพากษ์ในการ แก้ปัญหา ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ผู้เรียนจะไม่เป็นเพียงผู้รับ ความรู้จากผู้สอนอย่างเดียว แต่ จะต้องลงมือปฏิบัติจริง เช่น การทำวิจัยหรือโครงการพัฒนา ซึ่งทำให้ ผู้เรียนได้ฝึก ทักษะการค้นคว้าหาข้อมูล การคิดวิเคราะห์ การสร้างนวัตกรรม และการพัฒนาองค์ ความรู้ ใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์จริงได้

ความสำคัญของการจัดการเรียนรู้

1. พัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การเรียนรู้เชิงรุกช่วยให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ ข้อมูล คิดเชิงวิพากษ์
2. ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียน รู้ ไม่ใช่เพียงแค่รับ ข้อมูลจากครูหรือสื่อการสอน แต่ได้ลงมือทำ ค้นคว้า ทดลอง และสร้างสรรค์
3. เพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหากระบวนการวิจัยเป็นการเรียนรู้ที่จะเผชิญ กับปัญหาจริง
4. ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ใหม่และทดลอง วิธีการใหม่ ๆ ในการแก้ปัญหาทาง การศึกษา
5. สร้างทักษะการทำงานเป็นทีมและการสื่อสาร การเรียนรู้เชิงรุกมักเน้นการทำงานร่วมกับ ผู้อื่นในรูปแบบของการทำโครงการวิจัย หรือพัฒนา ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกการสื่อสาร
6. เตรียมพร้อมสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต การฝึกการวิจัยและพัฒนาจะช่วยเสริมสร้าง ทักษะในการค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคที่ความรู้ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ เสมอ
7. พัฒนาระบบการศึกษา ผลงานวิจัยที่เกิดจากการเรียนรู้เชิงรุกสามารถนำมาใช้ปรับปรุงและ พัฒนาระบบ การศึกษาให้ดีขึ้น ทั้งในแง่ของการเรียนการสอน

กลยุทธ์ (Strategies)

กลยุทธ์วิจัยและพัฒนาทางการศึกษา เป็นแนวทางในการส่งเสริมและยกระดับ คุณภาพ การศึกษา โดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อหาข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา และพัฒนา นวัตกรรมใหม่ๆ ที่ช่วยแก้ไข ปัญหาหรือพัฒนาระบบการศึกษาอย่างยั่งยืน กลยุทธ์ สำคัญในการวิจัยและพัฒนาทางการศึกษามีการ วิเคราะห์สถานการณ์และระบุปัญหา การวิจัยทางการศึกษาควรเริ่มจากการทำความเข้าใจสถานการณ์

ปัจจุบัน ระบุปัญหา หรือความท้าทายที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษา จากนั้นวางแผนหาคำตอบที่สอดคล้องกับปัญหา เพื่อหาทางปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาให้ดีขึ้น ลักษณะของการจัดการเรียน

1. เน้นการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการค้นคว้า วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอแนวทางแก้ไข ปัญหา โดยมีการลงมือปฏิบัติจริง
2. การวิจัยเป็นกระบวนการหลักการเรียนรู้ที่ใช้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการทำความเข้าใจ และพัฒนาการศึกษา ผู้เรียนจะได้รับการฝึกฝนวิธีการวิจัย ตั้งแต่การตั้งคำถาม
3. เน้นการแก้ปัญหาจริง (Problem-Based Learning) การเรียนรู้วิจัยและพัฒนาทางการศึกษามักเริ่มต้นจากปัญหาจริงที่เกิดขึ้นในโรงเรียน หรือสังคม
4. การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ผู้เรียนจะได้ทำงานเป็นทีม ร่วมกันวิจัย และพัฒนานวัตกรรม
5. การพัฒนาทักษะการวิจัย และการสื่อสารทางวิชาการ ผู้เรียนจะได้รับการฝึก ทักษะการเขียนงานวิจัย การจัดทำรายงาน
6. เน้นการพัฒนานวัตกรรม (Innovation-Oriented Learning) การเรียนรู้วิจัยและพัฒนาทางการศึกษามุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมใหม่ ไม่ว่าจะเป็น วิธีการสอน สื่อ การเรียนรู้
7. การบูรณาการเนื้อหาหลากหลายสาขา การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษาไม่จำกัดเฉพาะในวิชาหนึ่งวิชาเดียว แต่จะบูรณา การความรู้จากหลายสาขา
8. การประเมินและปรับปรุงต่อเนื่อง การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษานเน้นการประเมินผลที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการจัดการเรียนรู้ (Active Learning)

1. การสร้างคำถามวิจัยที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ (Formulating Research Questions)
2. การสำรวจและทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)
3. การออกแบบการวิจัย (Research Design)
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)
5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)
6. การสร้างนวัตกรรมหรือแนวทางการพัฒนา (Innovation and Development)
7. การนำเสนอและเผยแพร่ผลการวิจัย (Dissemination of Findings)
8. การนำผลการวิจัยไปใช้จริง (Application of Research Findings)
9. การประเมินและปรับปรุง (Evaluation and Improvement) ประสพการณ์สำคัญกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญ

การนำเหตุการณ์หรือปัญหาจากชีวิตประจำวันมาใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้ ช่วยให้ นักเรียนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและชีวิตจริงและการให้ผู้เรียนได้ลง มือทำและสัมผัส ประสพการณ์จริง เป็นวิธีทำประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ครูควรออกแบบ กิจกรรมที่นักเรียนสามารถ

ปฏิบัติและเรียนรู้ผ่านการลงมือทำจริง เช่น การทดลองในวิชา วิทยาศาสตร์ การแก้โจทย์ปัญหาในวิชา คณิตศาสตร์ หรือ การทำโครงการในกลุ่มและ นักเรียนแต่ละคนมักมีประสบการณ์และพื้นฐานที่แตกต่าง กัน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นสามารถเปิดโอกาสให้นักเรียนใช้ประสบการณ์ส่วนตัวใน การเรียนรู้และ แลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมชั้น

องค์ประกอบของการจัดการเรียนรู้

1. การสร้างคำถามวิจัยที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ (Formulating Research Questions)
2. การสำรวจและทบทวนวรรณกรรม (Literature Review)
3. การออกแบบการวิจัย (Research Design)
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)
5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)
6. การสร้างนวัตกรรมหรือ แนวทางการพัฒนา (Innovation and Development)
7. การนำเสนอและเผยแพร่ผลการวิจัย (Dissemination of Findings)
8. การนำผลการวิจัยไปใช้จริง (Application of Research Findings)
9. การประเมินและปรับปรุง (Evaluation and Improvement)

กลยุทธ์สำคัญในการสร้างบรรยากาศที่สนับสนุนการเรียนรู้

1. สนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้และการวิจัย
2. การสนับสนุนทางทรัพยากรและเทคโนโลยี
3. การสร้างแรงจูงใจและรางวัล
4. การพัฒนาทักษะวิจัยของบุคลากร
5. สร้างเครือข่ายวิชาการและการร่วมมือวิจัย

บทวิจารณ์หนังสือ

การวิจารณ์จุดเด่นและคุณค่าของหนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษาสามารถพิจารณาจากหลาย มุมมอง เช่น ความชัดเจนของเนื้อหา การนำเสนอที่ทันสมัยการใช้ทฤษฎีที่เป็นประโยชน์และการเชื่อมโยง กับการปฏิบัติจริงนี่คือการวิจารณ์จุดเด่นและคุณค่าของ หนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษาที่พบได้ทั่วไป คือการนำเสนอเนื้อหาที่มีโครงสร้างชัดเจนและเป็นขั้นตอน หนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษามัก นำเสนอเนื้อหาอย่างอื่นระบบ เริ่มจากการอธิบายแนวคิด พื้นฐานของการวิจัยทางการศึกษา วิธีการวิจัย เชื่อมโยงทฤษฎีและการปฏิบัติ หนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษามักจะรวมเอาทฤษฎีการเรียนรู้และการ วิจัยที่หลากหลาย มาวิเคราะห์ และเชื่อมโยงกับตัวอย่างการปฏิบัติจริงในห้องเรียนหรือสถานศึกษา เนื้อหาที่ปรับใช้ได้กับบริบทที่หลากหลาย หนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษาที่ดีจะไม่จำกัด เฉพาะบริบท โดยบริบทหนึ่ง แต่จะพยายาม นำเสนอแนวทางการวิจัย ที่สามารถประยุกต์ใช้ได้สถานการณ์ต่าง ๆ การให้ตัวอย่างงานวิจัยจริง หนังสือหลายเล่มจะมีการนำตัวอย่างงานวิจัยจริง ๆ มาแนะนำ ทำให้ผู้อ่าน ได้เห็น กระบวนการและผลลัพธ์ของการวิจัยในสถานการณ์จริง การสอดแทรกวิธีการและเครื่องมือที่

ทันสมัย ในหนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษาที่ดี มักจะมีการนำเสนอวิธีการวิจัยที่ทันสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีในการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม

บทสรุป

การพัฒนาหนังสือวิจัยและพัฒนาการศึกษาให้ดียิ่งขึ้นจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงความรู้ และนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในบริบทการศึกษา ซึ่งส่งผลดีต่อการ พัฒนาการเรียน การสอนในระยะยาว

บรรณานุกรม

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/gskkuhs/article/download/247268/173274/9337> 71.

บทวิจารณ์หนังสือ : (Book Review)

“ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ”

การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนแบบ “พ่อสอนลูก”

Book Review:

"Collaborative Learning Reform with Model Teachers: A Learner-Centered Approach Inspired by the 'Parent-Teaching-Child' Method"

สามเณรธนบดี เดชาเครือแดง

Thanabodi Dechakruetang

พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ

Phrakhrupaladsuwatthanawisutthisarakun

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

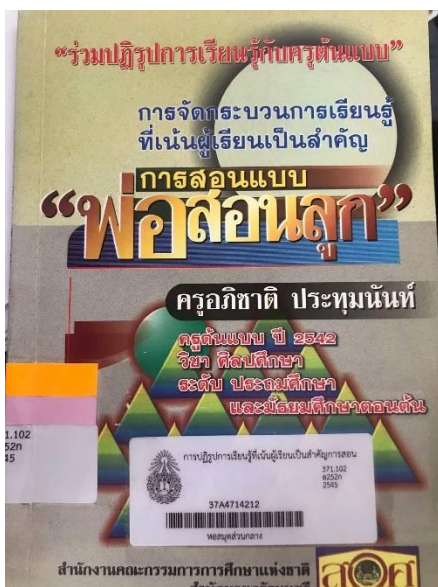
มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา

Manatsawee Monpannawatthana

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute for Innovative Learning Mahidol University

¹Corresponding author, e-mail : kkaiaa61@gmail.com

ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อหนังสือ: “ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้กับครูต้นแบบ” การปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญการสอนแบบ “พ่อสอนลูก”

ผู้แต่ง : ครูอภิชาติ ประทุมรัตน์

ปีที่ตีพิมพ์ : ตุลาคม 2545

ประเภท : การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ISBN 974-241-586-2

การปฏิรูปการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและจำเป็นเพื่อให้แน่ใจว่าระบบ การศึกษาตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมและเศรษฐกิจ ในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา การปฏิรูปการเรียนการสอนได้เน้นการทำให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น โดยตระหนักว่าผู้เรียนทุกคนมีความแตกต่างและมีความต้องการที่ไม่เหมือนกัน

แนวทางหนึ่งในการปฏิรูปการเรียนการสอนที่ได้รับความนิยมมากขึ้นคือการใช้ “ครูต้นแบบ” ครูต้นแบบคือครูที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ พวกเขาทำหน้าที่เป็นแบบอย่างสำหรับครูคนอื่นๆ และช่วยในการพัฒนาและดำเนินการปฏิรูปการเรียนการสอน

การสอนแบบ “พ่อสอนลูก” เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการปฏิรูปการเรียนการสอนที่เน้นการสร้าง ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างครูกับนักเรียน ในแนวทางนี้ ครูทำหน้าที่เป็นผู้นำและผู้สนับสนุน โดยให้ คำแนะนำและการสนับสนุนนักเรียนอย่างต่อเนื่องทั้งการปฏิรูปการเรียนการสอนแบบ “ครูต้นแบบ” และการสอนแบบ “พ่อสอนลูก” มีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาสำหรับนักเรียนทุกคน โดยการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสนับสนุน

กว่าจะเป็นครูต้นแบบ

ครูอภิชาติประทุมนันท์ตำแหน่งอาจารย์ สอน ระดับ 6 โรงเรียนวัดพระธาตุ สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ ตำบลศาลาขาว อำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรีรหัสไปรษณีย์ 72120 อยู่บ้านเลขที่ 249/146 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าระหัด อำเภอเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี รหัสไปรษณีย์ 72000 การสอนแบบ: พ่อสอนลูก

ปัจจุบันครูได้รับมอบหมายให้สอนวิชาศิลปะศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเดิมครูจะสอบศิลปะ กับวิชาชีพของชั้นมัธยมศึกษาเท่านั้น เมื่อต้องสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 วิธีการ จัดกิจกรรมการเรียน การสอนครูก็ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมด้วย

ครูสังเกตว่าลูกศิษย์ทั้งหมด 27 คนมีความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้พอสมควร คงเพราะเป็นวิชา ศิลปะศึกษาที่เด็กๆชอบ เด็กๆสนใจเรียนดีมีผลการเรียนอยู่ในระดับที่พอใจผลสัมฤทธิ์ทางการวิชา สอน. ของปีที่แล้วของพวกเขาส่งถึง 72% จึงสรุปได้ว่า เป็นเด็กเก่งศิลปะด้วยเพราะวิชา สอน. จะร่วม วิชาดนตรีถึงนาฏศิลป์ พลศึกษา และจริยศึกษาเข้าไปด้วย

ลักษณะคุณภาพที่พึงประสงค์

ครูได้จัดตั้งจุดประสงค์การสอนไว้ว่า นักเรียนทุกคนควรวาดภาพได้ตามศักยภาพของเขาจึง ตั้งเป้าหมาย การพัฒนาไว้ 5 ขั้นดังนี้

1. วาดภาพ ระบายสีตามหัวข้อที่กำหนดได้
2. ระบายสีภาพได้สอดคล้องกับธรรมชาติของสิ่งนั้นๆ
3. วาดภาพระบายสีได้ถูกต้องตามหลักการ

4. วาดภาพระบายสีได้สวยงามตามศักยภาพเหมาะสมกับวัย
5. นำความรู้ทางด้านศิลปะไปเสริมสร้างผลงานด้านต่างๆได้

รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนแบบพอสอนลูก

ในการค้นคว้าวิธีสอน สื่อ นวัตกรรมที่คาดว่าจะได้ผลดี 3 คู่เริ่มจากการศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการสอนศิลปะสำหรับเด็กระดับประถมศึกษาผนวกกับประสบการณ์การสอนศิลปะ มานานถึง 22 ปี ที่ได้คลุกคลีอยู่กับลูกศิษย์วัยนี้ ครูจึงได้พยายามคิดค้นวิธีการสอนศิลปะ การวาดภาพระบายสี โดยใช้เทคนิค 9 ขั้นตอนดังนี้

1. สังเกตธรรมชาติ
2. ฝึกวาดภาพตามจินตนาการ
3. สอดประสานเทคนิคง่ายๆ
4. สอนเป็นรายบุคคล
5. ทุกแห่งหนคือศิลปะ
6. ไม่ละเลยแทรกคุณธรรม
7. ยอมรับคำวิจารณ์
8. โชว์ผลงานตัวเอง
9. ใครเก่งนำเชิดชู

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. สังเกตธรรมชาติ

ธรรมชาติ คือแหล่งเรียนรู้ เป็นคนสับที่เป็นแรงบันดาลใจอันทรงคุณค่าให้มันสร้างสรรค์ผลงานศิลปะทั้งปวง ครู จึงใช้สื่อการสอนที่อยู่ใกล้ตัวมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของนักเรียน ธรรมชาติรอบกาย สีสนของสรรพสิ่ง ล้วนมีความงดงามในตัวเอง โดยครูจะพาลูกศิษย์ออกจากห้องสี่เหลี่ยม ชมธรรมชาติรอบๆโรงเรียน ซึ่งมีทั้งป่าเขาลำเนาไพร ทุ่งนาเขียวขจี หมู่บ้านนกกา ที่ออกหากินอยู่ตามสมุนไพรมะไม้ม

2. ฝึกวาดตามจินตนาการ

เด็ก มีความคิด มีจินตนาการที่เป็นของตัวเอง ซึ่งเขาได้รับมาจากการสัมผัสประสบการณ์ของแต่ละคน ครูต้องไม่บังคับเขาให้ทำตามใจของครู แต่ครูจะให้ได้ทำงานอย่างอิสระ ได้ครูจะเข้าไปชื่นชมในการเสริมเข้าใจอย่างจริงจัง คือ ชมในสิ่งที่เค้าทำได้จริง

3. สอดประสานเทคนิคง่ายๆ

ทำอย่างไรจะสอนให้เด็กวาดภาพได้ คำถามนี้ ค้างคาใจครูผู้สอนหลายท่าน โดยเฉพาะท่านที่ไม่จบทางด้านศิลปะ ครูมีวิธีการสอนศิลปะด้วยเทคนิคง่ายๆ ที่เผยแพร่ไปยังเพื่อนครูบ้างแล้ว

4. สอนเป็นรายบุคคล

คนทุกคนในโลกนี้ ล้วนนี้ความแตกต่างกัน แม้แต่คู่แข่งก็ยังไม่เหมือนกันโดยแท้จริง ดังนั้น การใช้วิธีการเดียวกันมาสอนนักเรียนทุกคนในห้องให้เขารับรู้เท่ากัน ย่อมเป็นไปได้ ครูจึงให้ความสำคัญกับลูกศิษย์ทุกคนโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเก่ง กลุ่มกลาง และกลุ่มอ่อน

กลุ่มเก่ง คือกลุ่มเด็กที่มีศักยภาพ สร้างสรรค์ผลงานได้ด้วยตนเอง โครจะไปเสริมสร้างเทคนิคทำให้ภาพสวยงาม น่าสนใจมีชีวิตเช่นบ้า ด้วยจุด เส้น สี และขนาดที่เหมาะสมกับภาพของเขา

กลุ่มกลาง คือกรมที่ได้ตามรูปแบบ ตามตัวอย่างที่มี ครูจะเข้าไปเพิ่มในส่วนที่ขาด ส่วนที่จะช่วยให้ภาพของเขาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กลุ่มอ่อน คือกลุ่มที่ยังไม่ได้ความมั่นใจในตัวเองในการที่จะสร้างผลงาน ไม่ค่อยกล้าวาด ไม่ค่อยกล้าระบายสี ภาพที่ออกมาจากเด็กกลุ่มนี้จะมีลักษณะเป็นตัวเล็กๆ ภาพไม่เหมาะสมกับหน้ากระดาษ ระบายสีเฉพาะภาพ เมื่อหลังไม่ยอมระบายสี ครูจะเข้าไปเสริมสร้างความมั่นใจให้กับเขาก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้เขามีความภาคภูมิใจในตนเองก่อน โดยให้การเสริมสร้างว่า

ภาพของลูกสวยแล้วและจะสวยยิ่งขึ้นถ้าลูกเติมแผ่นหลังลงไปอีกนิด หนึ่ง นะลูก วิธีการนี้ ทำให้ครูได้พบศักยภาพที่ซ่อนเร้นในตัวลูก 7 มากมาย จนหลายคน สามารถพัฒนาตัวเองไปอยู่ในกลุ่มกลางและกลุ่มเก่งได้ภายในระยะอันสั้น และมีศักยภาพเพียงพอที่จะนำเสนองาน ต่อสาธารณชน ได้อย่างน่าอัศจรรย์

5. ทุกแห่งหนคือศิลปะ

คู่ ค่อนข้างโชคดีที่มีสื่อการสอนที่ธรรมชาติให้มาคือโลกอันกว้างใหญ่ไพศาล ครูสามารถหยิบยกทุกสิ่งทุกอย่างมาเป็นข้อได้ สามารถใช้ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวมาเป็นเขตสอนงานศิลปะได้ เด็กๆ ต้องรู้สึกสนุก เป็นสุขกับการเรียน เพราะศิลปะคือชีวิต

6. ไม่ละเลยแทรกคุณธรรม

คุณธรรมจริยธรรม เป็นนามธรรมที่สอนให้เห็นผลเป็นรูปธรรมได้ยาก ต้องใช้เวลาพอสมควร ดังนั้น การบูรณาการสู่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง จึงจำเป็น วิธีการที่ครูซึ่งแม้แต่จะเป็นครูศิลปะก็นำมาใช้ ในการสอนแต่ละครั้ง ครูจะต้องสอด สอดแทรกคุณธรรมเอาไว้ด้วย

7. ยอมรับคำวิจารณ์

การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เล่าถึงความภาคภูมิใจและกระบวนการ ขั้นตอนการทำงานของตนเองในชั้นเรียนของตนเองทำให้ครูได้เรียนรู้ที่จะสร้างความเชื่อมั่นให้กับเด็กได้อีกวิธี หนึ่ง ครูจึงไล่ขั้นตอนนี้ลงไปขั้นตอนการสอนโดยฝึกให้เขามีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และนำคำวิจารณ์ที่ดีมาเป็นในการปรับปรุงผลงานของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

8. โชว์ผลงานด้วยตนเอง

ผลงานศิลปะทุกชิ้น นักเรียนทุกคนจะเป็นผู้จัดแสดงบนป้ายนิทรรศการด้วยตนเอง ศึกษาการออกแบบ และตกแต่งป้ายนิทรรศการของตนเอง ที่ได้เรียนมา ครูจะสังเกตเห็นว่าลูกศิษย์ของครูกล้าแสดงออกหรือเปล่าทำงานร่วมกับเพื่อนเพื่อนได้รเปล่า มีประชาธิปไตยในการทำงานเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีได้หรือไม่

9. ใครเก่งนำเชิดชู

การได้รับการยอมรับจากสังคมรับเป็นปัจจัย หนึ่ง ที่มนุษย์ทุกคนต้องการ เด็กๆทุกคนก็ล้วนมีความรู้สึกไม่ต่างกันครูจึงพยายามเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์ได้นำผลงานที่เกิดจากความตั้งใจจริงของเขาออกมาแสดงให้เพื่อนๆทุกคนในชุมชนหรือสังคมรับรู้เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจความภาคภูมิใจในตนเองอันเป็นพหุปัญญาด้าน หนึ่ง ของมนุษย์โดยใช้กิจกรรม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้ง 9 ขั้นตอนนี้ ครูนำมาใช้เป็นแนวทางการสอบศิลปะ ทำให้ครูศิษย์ประสบความสำเร็จในการเรียน 3 ารลดความรู้ด้านศิลปะไปประยุกต์ใช้กับวิชาอื่นๆได้ นำวิธีทางศิลปะไปสร้างอาชีพได้

บทวิจารณ์หนังสือ

จุดเด่น:

1. ความเอาใจใส่เฉพาะบุคคล: การสอนเป็นรายบุคคลช่วยให้ครูสามารถเข้าถึงความต้องการและศักยภาพของนักเรียนแต่ละคนได้อย่างแท้จริง ทำให้นักเรียนได้รับการสนับสนุนและพัฒนาในแบบที่เหมาะสมกับตัวเอง
2. สร้างแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ: การใช้ธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้ช่วยกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ทำให้พวกเขาเห็นความงดงามรอบตัวและมีแรงบันดาลใจในการวาดภาพและสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ
3. การสอนแบบบูรณาการ: การสอดแทรกคุณธรรมและการยอมรับคำวิจารณ์เข้ากับการเรียนศิลปะช่วยพัฒนานักเรียนทั้งด้านจิตใจและทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาเด็กในระยะยาว
4. เสริมสร้างความมั่นใจในตัวเอง: การให้เด็กแสดงผลงานและการเชิดชูผู้ที่ทำได้ดีช่วยสร้างความภูมิใจในตัวเอง ทำให้นักเรียนมีกำลังใจในการเรียนและพัฒนาตัวเองต่อไป

จุดที่ควรพิจารณา:

1. ความยากในการสอนเป็นรายบุคคล: การสอนศิลปะเป็นรายบุคคลแม้จะมีประโยชน์ แต่ในชั้นเรียนที่มีนักเรียนจำนวนมาก อาจเป็นไปได้ยากที่ครูจะสามารถดูแลนักเรียนทุกคนได้อย่างใกล้ชิด การแก้ปัญหาอาจต้องพึ่งพาผู้ช่วยสอนหรือแบ่งกลุ่มย่อยๆ ที่สามารถพัฒนาตัวเองไปพร้อมกันได้

2. การปรับเทคนิคให้เข้ากับครูที่ไม่มีความชำนาญด้านศิลปะ: แม้ครูจะมีประสบการณ์ในการสอนศิลปะ แต่บางครั้งการนำเทคนิคง่ายๆ ไปใช้ในชั้นเรียนโดยครูที่ไม่เชี่ยวชาญด้านศิลปะอาจไม่สามารถอธิบายได้อย่างละเอียดหรือให้คำแนะนำที่ตรงจุดมากนัก ควรมีการจัดอบรมเพิ่มเติมหรือให้ครูศึกษาตัวอย่างผลงานและวิธีการเพิ่มเติม
3. การสอดแทรกคุณธรรมอย่างเป็นรูปธรรม: แม้ว่าการสอดแทรกคุณธรรมจะเป็นแนวคิดที่ดี แต่ในทางปฏิบัติ อาจต้องมีการพัฒนาแนวทางที่ชัดเจนและเห็นผลได้จริง เช่น การสร้างสถานการณ์จำลองหรือการพูดคุยหลังการสอน เพื่อให้นักเรียนเห็นความสำคัญของคุณธรรมในชีวิตประจำวัน
4. ความเข้มงวดในการประเมินผลงาน: การให้โอกาสเด็กทุกคนแสดงผลงานนั้นดี แต่ในบางครั้งควรมีการประเมินผลงานที่ชัดเจนเพื่อให้เด็กๆ ได้เรียนรู้ถึงการปรับปรุงผลงานและพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง การยกย่องที่มากเกินไปอาจทำให้เด็กไม่เห็นความจำเป็นในการพัฒนาทักษะเพิ่มเติม

บทสรุป

การสอนแบบ "พ่อสอนลูก" เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนานักเรียนอย่างเป็นธรรมชาติผ่านกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และคุณธรรม เริ่มต้นจากการพานักเรียนออกนอกห้องเรียนเพื่อสังเกตธรรมชาติรอบโรงเรียน ช่วยให้เด็กๆ ได้สัมผัสสีสันและความงามของสิ่งแวดล้อม จากนั้นนักเรียนจะได้ฝึกวาดภาพตามจินตนาการของตนเอง โดยครูให้คำชมเชยในผลงานที่พวกเขาสร้างสรรค์ เพื่อกระตุ้นความมั่นใจและความสนใจในงานศิลปะ นอกจากนี้ ครูยังสอดแทรกเทคนิคง่ายๆ ในการวาดภาพ เช่น การใช้เส้น จุด และสี พร้อมทั้งปรับการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน

ในขั้นตอนต่อมา การสอนแบบพ่อสอนลูกแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มตามศักยภาพ ได้แก่ กลุ่มเก่ง กลาง และอ่อน เพื่อให้ครูสามารถให้คำแนะนำเฉพาะบุคคลและเสริมสร้างพัฒนาการได้อย่างเหมาะสม การใช้ทุกสิ่งรอบตัวเป็นสื่อการเรียนรู้ศิลปะช่วยทำให้เด็กๆ สนุกและรู้สึกมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ครูยังบูรณาการคุณธรรม เช่น ความซื่อสัตย์และการเคารพผู้อื่น เข้ากับการสอนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีในตัวนักเรียน

ในขั้นตอนสุดท้าย ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงออกผ่านการอธิบายผลงานของตนเอง และฝึกให้พวกเขายอมรับความคิดเห็นจากผู้อื่น รวมถึงการนำเสนอผลงานในนิทรรศการ ซึ่งช่วยพัฒนาความกล้าแสดงออกและการทำงานร่วมกัน ครูยังเชิดชูและยกย่องเด็กที่มีผลงานโดดเด่น เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตนเอง แนวทางนี้จึงไม่เพียงช่วยพัฒนาทักษะทางศิลปะ แต่ยังปลูกฝังคุณธรรมและส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ปรับปรุง
2560: กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

วราภรณ์ สุขเอี่ยม. (2559). ศิลปะสร้างสรรค์สำหรับเด็กปฐมวัย: แนวคิดและการประยุกต์ใช้.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาวดี วิวัฒน์รังสรรค์. (2561). การศึกษาศิลปะสำหรับเด็ก: แนวคิดและทฤษฎี. วารสารศิลปะศึกษา,
45(2), 45-67.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2556). แนวทางการจัดการเรียนการสอนศิลปะเพื่อ
พัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

บทวิจารณ์หนังสือ : (Book Review)
โคก หนอง นา โมเดล: การเกษตรเชิงพุทธ
Book Review :
Khok Nong Na Model: Buddhist Agriculture

พระเชษฐมงคล โสธโร

พระสำรอง สุจินโณ

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

¹Corresponding author, e-mail : thanarat.mcusr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มี 3 วัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาทฤษฎีโคกหนองนาโมเดล 2) เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรกรรม และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมในโครงการโคกหนองนาโมเดล ใช้วิธีการศึกษาเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎก และงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง นำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ทฤษฎีโคกหนองนาโมเดล คือ การทำเกษตรกรรมที่ถูกพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการปรับเปลี่ยนจากฐาน จากดิน จากอารยธรรม จากบริบทพื้นที่ จากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ โคก หนอง นา โมเดล ได้มีการพัฒนาจากเกษตรทฤษฎีเก่ากลายเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรกรรม เป็นการนำเอาหลักพุทธเกษตรกรรมเข้าไปในวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดการพัฒนาการทางด้านศีลธรรมควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ เป็นการสอนธรรมะในรูปแบบของการปฏิบัติได้ผล คือ กลุ่มชาวเกษตรกร ชาวนา ชาวสวน และชาวไร่ ที่รับเอาแนวคำสอนหลักธรรมะที่ผสมอยู่กับการประกอบอาชีพ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีทั้งในแง่ปัจเจกที่ก่อให้เกิดศีลธรรม การตระหนักรู้ความรับผิดชอบต่องานและสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งทำให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการพัฒนากลายเป็นระบบ เกิดกัลยาณมิตร พึ่งพาอาศัยกัน จึงแสดงให้เห็นว่าการทำเกษตรนั้น ควรที่จะนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ เพราะจะเป็นการพัฒนาคุณภาพทางด้านสติปัญญาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเกษตรกรรม ในโครงการโคกหนองนาโมเดล พบว่า การนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพ มีส่วนสำคัญ คือเป็นการพัฒนาคุณภาพทางด้านสติปัญญาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การ

แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น การทำตนเสมอดันเสมอปลาย การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล การรู้จักประมาณ เป็นต้น

คำสำคัญ : โคกหนองนา, พระพุทธศาสนา, หลักธรรม

ABSTRACT

This academic article has three objectives: (1) to study the theory of the Khog Nong Na Model, (2) to explore the integration of Buddhist principles with agriculture, and (3) to analyze Buddhist principles related to agriculture within the Khog Nong Na Model project. The study employs a document-based approach using the Tipitaka and relevant academic works, presented through descriptive analysis. The findings reveal that the Khog Nong Na Model represents an agricultural practice developed from ancestral wisdom, adjusted based on soil, civilization, regional contexts, and cultural lifestyles, making it a continuously evolving process. This model has been refined from traditional agriculture to modernized sustainable farming practices. Integrating Buddhist principles into agriculture embeds moral development into daily life and farming practices. It promotes the teaching of Dhamma through practical applications, benefiting farmers, laborers, and agricultural communities by fostering moral responsibility, self-awareness, and social accountability. This approach strengthens systematic community and social development, creating networks of mutual support (kalyanamitta).

The analysis of Buddhist principles related to agriculture in the Khog Nong Na Model highlights the importance of combining wisdom with professional practices for greater efficiency. Examples include sharing and helping others, maintaining consistency, acting appropriately according to one's status, and practicing moderation. This integration demonstrates how applying Buddhist teachings to agriculture enhances intellectual and moral qualities alongside professional development.

Keywords: Khog Nong Na, Buddhist Principles, Integration, Agriculture, Sustainable Development.

Keywords: Khok Nong Na, Buddhism, Dharma principles

บทนำ

โครงการโคกหนองนาโมเดลนี้ เป็นโครงการศาสตร์พระราชา ด้วยเล็งเห็นว่า ท่ามกลางปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีสาเหตุหลักมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไร้ขอบเขตของ

มนุษย์ ได้ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อสมดุระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นภัยคุกคามต่อแหล่งผลิตอาหาร เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ศัตรูพืช และอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรอย่างมาก คือ การเกิดภัยแล้งที่นับวันจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในทุกปี เพราะโครงการนี้เป็นการแก้ปัญหา ในการกักเก็บน้ำไว้ใช้ในยามหน้าแล้ง และเป็น การป้องกันน้ำท่วม ในยามน้ำหลาก เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้การนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพ จึงมีส่วนสำคัญ อันเป็นการพัฒนาคุณภาพทางด้านสติปัญญาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย การวางตนเหมาะสมแก่ ฐานะ ภาวะ บุคคล การรู้จักประมาณ

ปัญหาที่พบมากที่สุดในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ พบว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับน้ำ คือเมื่อถึงฤดูฝนก็ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขัง ไม่มีที่ระบายน้ำและรองรับน้ำเอาไว้ เมื่อถึงฤดูแล้งน้ำ ก็ไม่มีพอใช้ทำให้เกิดเป็นปัญหาที่ยังแก้ได้ยาก เพราะในปัจจุบันนี้มีการตัดไม้ทำลายป่า ถมที่หนองคลอง บึงทางน้ำไหลผ่าน และการกักเก็บน้ำ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน ด้วยว่าไม่มี การจัดการให้เป็น ระบบที่ดีพอ

ทฤษฎีเรื่องการทำเกษตรแบบโคกหนองนาโมเดล

1.1. ความเป็นมาของโครงการโคกหนองนาโมเดล

ท่ามกลางปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีสาเหตุหลักมาจากการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขตของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อสมดุระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นภัยคุกคามต่อแหล่งผลิตอาหาร เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ศัตรูพืช และอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรอย่าง มาก คือ การเกิดภัยแล้งที่นับวันจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในทุกปี

ในปัจจุบันประเทศไทยรับมือกับวิกฤตภัยแล้งที่มีความรุนแรงมาก เกษตรกรในพื้นที่หลาย จังหวัดขาดแคลนน้ำใช้ในการอุปโภค บริโภค รวมถึงน้ำสำหรับการทำเกษตร ซึ่งเป็นการประกอบ อาชีพหารายได้เลี้ยงปากท้องของตนเอง จึงได้มีแนวความคิดในการปรับปรุงพื้นที่ที่แห้งแล้ง ให้กลับมาชุ่มชื้น สามารถทำการเกษตรได้ โดยดำเนินการจัดโครงการพัฒนาระบบเกษตรกรรมด้วยศาสตร์พระราชา มา ประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงพื้นที่ดังกล่าว ซึ่ง โคก หนอง นา โมเดล เป็นแนวทางหนึ่งในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่แห้งแล้งให้กลับมามีความชุ่มชื้น สามารถทำการเกษตรได้ เพราะเป็นการจัดการพื้นที่ ซึ่งเหมาะกับพื้นที่การเกษตร และเป็นการผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่ เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่อยู่ อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ โคก หนอง นา โมเดล เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเอง โดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้น อย่างเป็นระบบ โคก หนอง นา โมเดล จึงเป็นแนวทางใน การทำเกษตรอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืน

โคก หนอง นา โมเดล หมายถึง การทำเกษตรกรรมที่ถูกพัฒนาจากบรรพบุรุษโดยการปรับเปลี่ยนจากฐาน จากดิน จากอารยธรรม จากบริบทพื้นที่ จากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ซึ่งเป็นการพัฒนาแบบไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้ โคก หนอง นา โมเดล ได้มีการพัฒนาจากเกษตรทฤษฎีเก่ากลายเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชา หรือ เกษตรทฤษฎีใหม่ (พระมหากษัตริย์ ธรรมศาสตร์, และคณะ, 2565: 424)

1.2. ทฤษฎีของโครงการโคกหนองนาโมเดล

“โคก หนอง นา โมเดล” เป็นโมเดลต้นแบบที่สถาบันเศรษฐกิจพอเพียงและมูลนิธิสิริธรรม ธรรมชาตินได้รื้อฟื้นนำพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรทฤษฎีใหม่ มาใช้บริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร โดยมุ่งหวังที่จะสร้างจุดเปลี่ยนให้กับชุมชน ซึ่งแบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน 30 : 30 : 30 : 10 กล่าวคือ 30% แรกสำหรับแหล่งน้ำ ทั้งการขุดบ่อทำหนองและการขุดคลองไส้ไก่ที่ช่วยระบายน้ำรอบพื้นที่ อีก 30 % สำหรับปลูกข้าว และอีก 30% สำหรับไว้ทำโคหรือป่า โดยปลูกผักไว้เป็นอาหาร ปลูกไม้ใช้สอย ปลูกยาสมุนไพร ส่วน 10% ที่เหลือ สำหรับเป็นที่อยู่อาศัยและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งหากลงมือทำลักษณะเช่นนี้ในหลาย ๆ จุดของประเทศ โคก หนอง นา โมเดล ก็จะช่วยได้มากกว่าการบริหารจัดการน้ำและพื้นที่ทำการเกษตร เพราะจะช่วยแก้ปัญหาโลกร้อนและลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ได้ (สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น, 2565: ออนไลน์)

1.3 รูปแบบโครงสร้างของโคกหนองนาโมเดล

ที่ผ่านมาประเทศไทยรับมือกับปัญหาน้ำแล้งในหลากหลายรูปแบบ เช่น การสร้างอ่างเก็บน้ำ การสร้างเขื่อน หรือการจัดทำระบบชลประทาน ซึ่งรูปแบบเหล่านี้สามารถใช้แก้ไขปัญหาได้ในบางพื้นที่

โคกหนองนาโมเดลนี้เป็นศาสตร์พระราชา ในด้านการจัดการดิน น้ำ ป่า ตามแนวทางพระราชดำริ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักคิดในการทำงาน การจัดการออกแบบพื้นที่เพื่อทำการเกษตรอย่างยั่งยืน โดยเน้นที่แหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร มีการจัดการเพื่อให้เกิดสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนใช้พื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

โคกหนองนาโมเดลเป็นการออกแบบพื้นที่เพื่อการจัดการน้ำตามภูมิสังคม ความแตกต่างของแต่ละพื้นที่ ทั้งทางด้านภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ชีวภาพ วิถีชีวิต ประเพณี ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักการสร้าง micro climate หรือการสร้างระบบนิเวศน้อย ๆ ในพื้นที่ส่วนบุคคล พื้นที่ชุมชน พื้นที่สาธารณะ ตามความต้องการของบุคคลและชุมชนในพื้นที่ ด้วยการร่วมมือลงแรง ลงแขก ลงขัน กลายเป็นความมั่นคงของชุมชนเป็นสังคมในอนาคต

โคกหนองนาโมเดล เป็นหลุมขมครกเก็บกักน้ำ เหมาะสำหรับสภาพพื้นที่ลุ่ม พื้นที่ที่จะออกแบบจะเน้นการเก็บน้ำเพื่อใช้สอยจากน้ำฝนที่ตกในพื้นที่เป็นหลัก และถ้ามีน้ำจากระบบชลประทานหรือแหล่งน้ำตามธรรมชาติ (แม่น้ำ ลำคลอง) เป็นส่วนเสริม จะยิ่งทำให้พื้นที่ มีหลักประกันด้านน้ำใช้ ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีส่วนเสริมดังกล่าววางแผนเพื่อการบริหารการใช้น้ำอย่างยั่งยืน จึงเป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึง โดย โคกหนองนาโมเดล จะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ส่วนคือ โคก หนอง และ นา

รูปแบบ “โคก หนอง นา” โมเดล (รุจิกาญจน์ สานนท์ และ นิติพัฒน์ กิตติรักษกุล.
2564.: 140)

ประกอบด้วย 1) โคก เกิดจากการนำดินที่ขุดเพื่อทำบ่อน้ำหรือหนองน้ำมาทำเป็นเนินสูงให้ปลูกป่า 3 อย่าง (ไม้กิน ไม้ใช้สอย และไม้สร้างบ้านเรือน) โดยปลูกให้มี 5 ระดับ (ไม้สูง ไม้กลาง ไม้เตี้ย ไม้เรียวยาวและพืชหัว) ประโยชน์ 4 อย่าง (พอกิน พออยู่ พอใช้ และช่วยสร้างสมดุลระบบนิเวศ) 2) หนอง เกิดจากการขุดบ่อเพื่อใช้ในการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์น้ำหรือปลูกพืชน้ำเพื่อใช้บริโภค คือ คลองไส้ไก่ (เป็นร่องน้ำเล็กๆ ขุดวนเวียนในพื้นที่) ฝ่ายชะลอน้ำ (เป็นคันกั้นน้ำจากดิน) หลุมขนมครก (เป็นแอ่งรวมน้ำเล็กๆ รับน้ำจากคลองไส้ไก่) และ 3) นา ควรยกหัวคันนาให้สูง อย่างน้อย 1 เมตร เพื่อเก็บน้ำไว้ในนาให้เท่ากับความสูงของคันนา

การออกแบบพื้นที่ โคก หนอง นา โมเดล จะคำนึงถึง “ภูมิสังคม” เป็นสำคัญ “ภูมิ” คือ สภาพทางกายภาพ เช่น สภาพดิน น้ำ ลม สังคม คือ วัฒนธรรม ความเชื่อภูมิปัญญาดั้งเดิมที่อยู่ในพื้นที่นั้น ซึ่งในการออกแบบจะให้ความสำคัญกับ “สังคม” มากกว่า “ภูมิ” คือต้องออกแบบ ตามสังคม และวัฒนธรรมของคนที่อยู่ แม้ว่าภูมิประเทศจะเหมือนกันก็ตาม หากสังคมต่างกัน การออกแบบก็จะต่างกันโดยสิ้นเชิง

การกักเก็บน้ำของ “โคก หนอง นา” โมเดล

หลักการสำคัญของโคก หนอง นา โมเดล คือการเก็บกักน้ำไว้ใช้อย่างเพียงพอ ซึ่งการออกแบบพื้นที่จะให้ความสำคัญต่อการเก็บน้ำ 3 ส่วนหลักๆ ได้แก่

1. เก็บน้ำไว้ในหนอง: การขุดหนองจะต้องขุดให้คดโค้ง และมีระดับตื้นลึกแตกต่างกันไปในแต่ละจุด ซึ่งก่อนขุดต้องมีการคำนวณปริมาตรน้ำที่สามารถเก็บได้ในหนองเพื่อให้พอใช้งาน
2. เก็บน้ำไว้บนโคก: ทำได้โดยการปลูกป่าและเก็บในระบบรากของต้นไม้ที่ปลูกไว้ 5 ระดับ ได้แก่ ไม้ระดับสูง ไม้ชั้นกลาง ไม้ชั้นเตี้ย ไม้เรียวยาว และไม้หัวใต้ดิน ไม้แต่ละระดับควรมีอย่างน้อยไม่น้อยกว่า 21 ชนิด เพื่อสร้างความหลากหลายของระบบราก เมื่อฝนตกลงมาระบบรากจะช่วยอุ้มน้ำไว้ในดิน
3. เก็บน้ำไว้ในนา: ยกคันนาให้สูงและกว้าง สามารถเก็บน้ำไว้ในช่วงฝนทิ้งช่วง นอกจากนี้ยังสามารถปลูกพืชผักไว้บนคันนาได้อีกด้วย

1.4 การดำเนินการตามโครงการโคกหนองนาโมเดล

โคก-หนอง-นา โมเดล คือ การจัดการพื้นที่ซึ่งเหมาะสมกับพื้นที่การเกษตร ซึ่งเป็นผสมผสานเกษตรทฤษฎีใหม่เข้ากับภูมิปัญญาพื้นบ้านที่อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ

โคก-หนอง-นา โมเดล เป็นการที่ให้ธรรมชาติจัดการตัวมันเองโดยมีมนุษย์เป็นส่วนส่งเสริมให้มันสำเร็จเร็วขึ้น อย่างเป็นระบบ

องค์ประกอบของการทำ โคก-หนอง-นา โมเดล ซึ่งเป็นแนวทางทำเกษตรอินทรีย์และการสร้างชีวิตที่ยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบดังนี้

1. โคก: พื้นที่สูง

ดิน ที่ขุดทำหนองน้ำนั้นให้นำมาทำโคก บนโคกปลูก“ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง” ตามแนวทางพระราชดำริ

ปลูกพืช ผักสวนครัว เลี้ยงหมูเลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ทำให้พออยู่ พอกิน พอใช้ พอร่มเย็น เป็นเศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ก่อนเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า คือ ทำบุญ ทำทาน เก็บรักษา ค้าขาย และเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

ปลูกที่อยู่อาศัยให้สอดคล้องกับ สภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศ

2. หนอง: หนองน้ำหรือแหล่งน้ำ

ขุดหนองเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้งหรือจำเป็นและเป็นที่รับน้ำยามน้ำท่วม (หลุมขนมครก)

ขุด “คลองไส้ไก่” หรือคลองระบายน้ำรอบพื้นที่ตามภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยขุดให้คดเคี้ยวไปตามพื้นที่เพื่อให้น้ำกระจายเต็มพื้นที่เพิ่มความชุ่มชื้น ลดพลังงานในการรดน้ำต้นไม้

ทำฝายทดน้ำเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ให้มากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อพื้นที่โดยรอบ ไม่มีการกักเก็บน้ำ น้ำจะไหลลงมายังหนองน้ำ และคลองไส้ไก่ให้ทำฝายทดน้ำเก็บไว้ใช้ยามหน้าแล้ง

พัฒนาแหล่งน้ำในพื้นที่ทั้งการขุดลอกหนอง คูคลอง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ยามหน้าแล้ง และเพิ่มการระบายน้ำยามน้ำหลาก

3. นา: พื้นที่เพาะปลูก

พื้นที่นาให้ปลูกข้าวอินทรีย์พื้นบ้าน โดยเริ่มจากการฟื้นฟูดินด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ยั่งยืน คั้นชีวิตเล็กๆ หรือจุลินทรีย์กลับคืนแผ่นดินใช้การควบคุมปริมาณน้ำในนาเพื่อคุมหญ้า ทำให้ปลอดสารเคมีได้ปลอดภัยทั้งคนปลูก คนกิน

ยกคันนาให้มีความสูงและกว้าง เพื่อใช้เป็นที่ยับน้ำยามน้ำท่วม ปลูกพืชอาหารตามคันนา

การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสสอนข้อปฏิบัติสำคัญที่จะทำให้เกิดผลคือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้มีทรัพย์สินเงินทอง พึ่งตนเองได้เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน หรือธรรมที่เป็นไปเพื่อทิวะมมมิกัตถะ (อง.อฎฐก.(ไทย) 23/144/289.) มี 4 ข้อด้วยกัน คือ

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยกคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักจัด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ

3) กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี หรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการงานทันต่อเหตุการณ์ ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกปาปมิตรชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูน หรือมีแต่จะหดหายลงไป

4) สมชีวิตา ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุค คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้

ทั้ง 4 ข้อนี้ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดีที่จะทำให้เกิดเศรษฐกิจดีในส่วนบุคคลและครอบครัวโดยทั่วไป

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับเกษตรกรรมนั้น เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาสามารถทำให้เกิดผลแก่การทำการเกษตรได้ และหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเกษตรกรรมทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชานั้น มีดังนี้

หลักนาถกรณธรรม 10 (อง.ทสก. (ไทย) 24/17/31-33) ส่งเสริมด้านการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ 1) ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีเมตตาต่อผู้อื่น 2) พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ลึกซึ้ง 3) กัลยาณมิตตตา การคบคนดี มีที่ปรึกษาดี และผู้แนะนำสั่งสอนดี 4) โสวัจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รู้จักรับฟังเหตุผล 5) กิงกรณียสุ ทักขตา เอาใจใส่ชวนชวยในกิจน้อยใหญ่ของหมู่คณะ 6) ธัมมกามตา รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดและรู้จักรับฟัง 7) วิริยารัมภะ ขยันหมั่นเพียร มีใจแก่กล้า ไม่ย่อท้อ 8) สันตุฏฐี ความสันโดษ ยินดี มีความสุขความพอใจ ด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ด้วย ความเพียรอันชอบธรรม 9) สติมีสติ ระลึกรู้ตัว ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท 10) ปัญญา มีปัญญารอบรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งเข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริง

หลักสังคหวัตถุ 4 (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/51) ส่งเสริมด้านรวมพลังของเกษตรกร ได้แก่ 1) ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น 2) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก กล่าวคำที่เป็นประโยชน์ 3) หลักอรรถจริยา ชวนชวยบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 4) สมานัตตตา ทำตนเสมอต้นเสมอปลายในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล สิ่งแวดล้อม

หลักสัปปริสธรรม 7 (อง.สตตก. (ไทย) 23/68/143) ส่งเสริมด้านการพัฒนาก้าวหน้า ได้แก่ 1) ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสัณญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) บุคคลสัณญตา รู้จักบุคคล

การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการทำเกษตรกรรม มีประโยชน์อย่างมาก ด้วยจะทำให้เกิด การรู้จักการดำรงตนเองอย่างไรให้ได้ประโยชน์อย่างสูงสุด มีทัศนะของหลายท่าน ได้กล่าวไว้ ดังนี้

แนวคิดเกษตรกรรมเชิงพุทธ หมายถึง การนำเอาหลักธรรม หลักแนวคิดต่างๆ ทั้งในเรื่องเกษตรโดยตรงที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน และที่ไม่เกี่ยวกับเกษตรโดยตรงแต่มีเนื้อหาสาระที่ควรนำมาประยุกต์เข้ากับการทำเกษตรเพื่อให้เกิดเป็นการเกษตรที่ดีงาม (พระมหาวิวัฒนา ปญญาทีโป, 2561: 96)

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น จะจำเป็นต้องมีหลักธรรมที่มีลักษณะของการพึ่งพาตนเอง มีเคารพในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีระเบียบวินัยในตัวเอง การพึ่งพาอาศัยกัน และการแสวงหาความรู้ เพื่อการมีปัญญาในการดำเนินชีวิตให้มีความก้าวหน้า และมีความสอดคล้องกับขั้นตอนของเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ ขั้นการผลิต ที่เน้นการพึ่งพาตนเอง โดยจะต้องนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพึ่งพาตนเองเข้ามาส่งเสริม (พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที, 2562: 53)

การนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธเพื่อพัฒนาความอยู่อย่างยั่งยืนของเกษตรกรรมอินทรีย์ คือการดำเนินชีวิตที่ผสมกลมกลืนระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์ธรรมชาติ โดยมีรูปแบบ ที่พึงประสงค์ของเกษตรกร 8 ด้าน คือ 1) ด้านความขยัน 2) ด้านการประหยัด 3) ด้านความซื่อสัตย์ 4) ด้านความอดทน 5) ด้านวินัย 6) ด้านคุณธรรม 7) ด้านปัญญา และ 8) ด้านสังคม (พระณัฐนันท์เดช สีลเตโช, 2563: 161-162)

การนำหลักธรรมมาแก้ปัญหาและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและพร้อมยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ยุกระดับสังคมให้มีความยั่งยืน ในการพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน (พระปลัดสำราญ ฐานธมโม, 2564: 61)

หลักการทำสิกรรมวิธีพุทธให้มีประสิทธิภาพสูงสุด 6 ข้อ คือ พันธุ์ดี ดินดี น้ำดี แสงดี สีลดี มิตรดี มีการปฏิบัติดี 5 ข้อ อย่าขี้เกียจ อย่าใจร้อน อย่าโลภ พอประมาณ รู้จักแบ่งปัน การทำสิกรรม 2 ประการ การทำนาแปลงเล็กและการปลูกพืชผัก เน้นพืชพันธุ์พื้นเมือง พืชป่า โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติดีไปพร้อมกับการทำสิกรรม มีการจัดระบบน้ำให้สามารถมีแหล่งน้ำเพียงพอตลอดปี และมีการใช้อินทรีย์วัตถุท้องถิ่นที่ประหยัด เรียบง่าย ในการปรับปรุงดินให้อุดมสมบูรณ์ในการทำสิกรรม (แก่นศีล กล้าจน, 2565: 230 – 231)

การพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธจะรวมศูนย์กลางแห่งปัญหาเริ่มจากบุคคลก่อน กล่าวคือ พัฒนาจากตัวบุคคลหรือมนุษย์ก่อน โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการพัฒนา แล้วจึงนำไปสู่การพัฒนา สังคม และสิ่งแวดล้อม รวมถึงเศรษฐกิจและเทคโนโลยีด้วย (พระอธิการพรนารายณ์ กิตติคุณ, 2565: 285)

มนุษย์จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง แนวคิดใหม่โดยไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและความเห็นแก่ตัวจนเกินไป จะต้องคำนึงถึงด้านจิตใจ คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นและสังคมด้วยเพื่อทุกฝ่ายจะอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข เศรษฐศาสตร์ที่เน้นเรื่อง “ ยิ่งมากยิ่งขึ้น ” จะต้องเปลี่ยนเป็นเศรษฐศาสตร์ของความพอดี ซึ่งตรงกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในเรื่องมัตตัญญูตาคือความเป็นผู้รู้จักประมาณ หรือความพอเหมาะพอดี (สมพร เทพสิทธา, 2541: 65)

ชุมชนวิถีไทยบุพกาล มีรากฐานทางประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรมไทย มาจากพระพุทธศาสนา (ธัมมา ใจเที่ยง. และคณะ, 2560: 62-70)

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธเกษตรกรรมเข้าไปในวิถีชีวิตเพื่อให้เกิดการพัฒนาการทางด้านศีลธรรมควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพ เป็นการสอนธรรมะในรูปแบบของการปฏิบัติได้ผล คือ กลุ่มชาวเกษตรกร ชาวนา ชาวสวน และชาวไร่ ที่รับเอาแนวคำสอนหลักธรรมะที่ผสมอยู่กับการประกอบอาชีพ ทำให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีทั้งในแง่ปัจเจกที่ก่อให้เกิดศีลธรรม การตระหนักรู้ ความรับผิดชอบต่องานและสังคม ซึ่งเป็นจุดแข็งทำให้ชุมชนหรือสังคมเกิดการพัฒนากลายเป็นระบบ เกิดกลไกดึงดูดพึ่งพาอาศัยกัน จึงแสดงให้เห็นว่าการทำเกษตรนั้น ควรที่จะนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับประยุกต์ใช้ เพราะจะเป็นการพัฒนาคุณภาพทางด้านสติปัญญาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วิเคราะห์หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับเกษตรกรรมในโครงการโคกหนองนาโมเดล

1. ทำให้ทราบการทำโครงการศาสตร์พระราชาเกษตรอินทรีย์แนวทฤษฎีใหม่ ใน วิธี“โคก หนอง นาโมเดล” และ ประวัติการจัดทำเกษตรอินทรีย์ทฤษฎีใหม่ มาเป็น โคก-หนอง-นา โมเดล
2. ทำให้ทราบการจัดการพัฒนาชุมชน ตามรูปแบบของศาสตร์พระราชาในรูปแบบของเกษตรอินทรีย์วิถี “โคก หนอง นาโมเดล”
3. ได้รูปแบบการจัดการพัฒนาชุมชนสังคมสันติสุขทางรอดของคนไทยบันไดสู่ความยั่งยืน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และสถานการณ์โลก ที่มีแนวโน้มความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น ด้วยการสร้างความรู้ เพิ่มทักษะให้บุคคล และเครือข่ายกิจกรรมธรรมชาติ เพื่อสร้างและพัฒนาตัวอย่างความสำเร็จในระดับพื้นที่ด้วย “โคก-หนอง-นาโมเดล” โดยการบริหารจัดการดิน ป่า น้ำ คน ตามหลักกิจกรรมธรรมชาติให้เป็นตัวอย่างความสำเร็จในการเรียนรู้ เพื่อไปปรับประยุกต์ตามภูมิสังคมและภูมินิเวศของแต่ละพื้นที่ให้ประชาชน “พอกิน พออยู่ พอใช้ พอร่มเย็น”พอเพียง มั่งคั่ง ยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน ด้วยการขุดหนอง ทำโคก ปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ทำการเกษตร แบบกิจกรรมธรรมชาติ

ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง

ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง (พระปลัดสาราญ ฐานธมโม, 2564: 40) คือ เป็นแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ที่เกื้อกูลต่อความต้องการด้านเศรษฐกิจและสังคม สามารถปลูกได้ทุกส่วนของพื้นที่ ดังนี้

1. ประโยชน์พออยู่ การปลูกไม้เนื้อแข็งอายุยืนเพื่อใช้สร้างที่พักอาศัยและเครื่องเรือนรวมทั้งยังสามารถรักษาไว้เป็นทรัพย์สินในอนาคตได้ ไม้ในกลุ่มนี้ได้แก่ ตะเคียนทอง ยางนา แดง สัก พะยูง ฯลฯ
2. ประโยชน์พอกิน การปลูกต้นไม้ที่ใช้เป็นอาหารหรือใช้เป็นสมุนไพรได้ เช่น แค มะรุม สะตอ ผักหวาน กล้วย ฯลฯ

3. ประโยชน์พอใช้ การปลูกพืชโตเร็วเพื่อน ามาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจ ววัน เช่น เผาถ่าน ทำหัตถกรรม ป้องกันลม ไม้ในกลุ่มนี้ได้แก่ ไม้ กระถินเทพ หวาย มะค่าดีควาย ฯลฯ

4. ประโยชน์พอร่มเย็น การปลูกป่าเพื่อประโยชน์ทั้งสามอย่างจะนำไปสู่ความร่มเย็นและระบบ นิเวศน์ที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น

และยังได้ประโยชน์เพิ่มอีก 7 อย่าง คือ

1. แก้ไขปัญหาภัยแล้ง มีน้ำใช้อุดมสมบูรณ์และช่วยเก็บน้ำ ป้องกันน้ำท่วม
2. สุขภาพดีขึ้น เพราะเลิกใช้ยาฆ่าหญ้า ฆ่าแมลงและปุ๋ยเคมี
3. ประหยัดค่าแรงงาน และค่าน้ำมัน และค่าวัสดุอุปกรณ์ในการสูบน้ำเข้านา
4. ประหยัดค่าใช้จ่ายในการกินอยู่ เพราะมีผัก มีปลา เลี้ยงคนรอบข้างได้อีก
5. รายได้เพิ่มมากขึ้นจากผัก พืชสวนครัว ปลา ไก่ ไข่ และข้าว
6. ครอบครัวมั่นคง มีงานที่สามารถทำร่วมกันได้ตลอดทั้งปี ไม่ต้องไปรับจ้าง
7. ชุมชนอบอุ่น เมื่อนำผัก ปลาที่ได้และน้ำที่เก็บไว้แบ่งปัน

ประโยชน์ที่ได้จากการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับเกษตรกรรม คือ

1. การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น
2. การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย
3. การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล
4. การรู้จักประมาณ

ทัศนะของผู้เขียน

ตามทัศนะของผู้เขียนแล้วนั้น โครงการโคกหนองนาโมเดล เป็นโครงการที่มีประโยชน์อย่างมาก เพราะเป็นโครงการที่ช่วยในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่ผืนดินที่แห้งแล้งให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง ทั้งยังเป็นการปรับเปลี่ยนลักษณะนิสัยของคนไทย ที่มีการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลับมาร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงอยู่สืบต่อไป ทั้งนี้โครงการโคกหนองนายังมีส่วนช่วยในการแก้ปัญหาวิกฤตในยามที่ขาดแคลนน้ำที่มีไม่พอใช้ช่วงหน้าแล้ง คือช่วยในการกักเก็บน้ำไว้ และยังช่วยในการรับน้ำในช่วงฤดูฝนที่น้ำหลากไว้ได้อีกด้วย เป็นการป้องกันปัญหาน้ำท่วม อีกวิธีหนึ่ง

การที่จะบูรณาการหลักพุทธธรรมมาใช้ในการเกษตรนั้นสามารถทำได้ ด้วยเพราะตามหลักพระพุทธศาสนาแล้วนั้นหลักธรรมที่มีอยู่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับวิถีการเกษตรได้ เช่น ทิฐุธรรม มี 4 ข้อด้วยกัน คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรรู้จักใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาหาวิธีการที่แยบคายในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักจัด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการด้านเศรษฐกิจ ทำการงานประกอบอาชีพให้ได้ผลดี 2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ 3) กัลยาณมิตตตา รู้จักคบ

คนดี หรือมีกัลยาณมิตร ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้าในวงการอาชีพนั้น ๆ ทำให้รู้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการทำงานทันต่อเหตุการณ์ตลอดจนรู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนอย่างถูกต้อง ไม่ถูกบาปมิตรชักจูงไปในทางอบายมุข ซึ่งจะทำให้ทรัพย์สินไม่เพิ่มพูน หรือมีแต่จะหดหายลงไป และ 4) สมชีวิตา ความเป็นอยู่พอดี หรือความเป็นอยู่สมดุล คือเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ฝืดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ ทั้ง 4 ข้อนี้ จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างดีที่จะทำให้เกิดเศรษฐกิจดีในส่วนบุคคลและครอบครัวโดยทั่วไป หลักนาถกรรมธรรม 10 ส่งเสริมด้านการพึ่งพาตนเอง ได้แก่ 1) ศีล รักษากายวาจาให้เรียบร้อย มีเมตตาต่อผู้อื่น 2) พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ลึกซึ้ง 3) กัลยาณมิตตตา การคบคนดี มีที่ปรึกษาดี และผู้แนะนำสั่งสอนดี 4) โสวจิตตตา ความเป็นผู้ วาง่ายสอนง่าย รู้จักรับฟังเหตุผล 5) กิงกรณียสุ ทักขตา เอาใจใส่ชวนช่วยในกิจน้อยใหญ่ของหมู่คณะ 6) อัมมกามตา รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดและรู้จักรับฟัง 7) วิริยารัมภะ ขยันหมั่นเพียรมีใจแก่กล้า ไม่ย่อท้อ 8) สันตุฏฐี ความสันโดษ ยินดีมีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ ด้วยความเพียรอันชอบธรรม 9) สติ มีสติ ระลึกรู้ตัว ใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท 10) ปัญญา มีปัญญารอบรู้สิ่งต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งเข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริง หลักสังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมด้านรวมพลังของเกษตรกร ได้แก่ 1) ทาน การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น 2) ปิยวาจา วาจา เป็นที่รัก กล่าวคำที่เป็นประโยชน์ 3) อตถจริยา ขวนขวายบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ 4) สมานัตตตา ทำตนเสมอต้นเสมอปลายในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์ ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล สิ่งแวดล้อม หลักสัปปริสธรรม 7 ส่งเสริมด้านการพัฒนาก้าวหน้า ได้แก่ 1) อัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสัญญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคลสสญญตา รู้จักบุคคล และหลักอิทธิบาท 4 (อง. จตุกก. (ไทย) 21/276/391) ธรรมะที่ใช้ในการทำงาน ประกอบด้วย 1) ฉันทะ ความรักงาน พอใจกับงานที่ทำอยู่ 2) วิริยะ ขยันหมั่นเพียรกับงานที่มี 3) จิตตะ เอาใจใส่รับผิดชอบกับงานที่ทำ 4) วิมังสา การพิจารณาวิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงาน ฯลฯ เป็นต้น และหลักธรรมอื่นอีกๆ

บทสรุป

โครงการโคกหนองนาโมเดลนี้ เป็นโครงการตามศาสตร์พระราชา ด้วยเล็งเห็นว่า ท่ามกลางปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ที่มีสาเหตุหลักมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้ขอบเขตของมนุษย์ ได้ส่งผลกระทบในวงกว้างต่อสมดุลระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อม การเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นภัยคุกคามต่อแหล่งผลิตอาหาร เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด ศัตรูพืช และอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะวิกฤตที่ส่งผลกระทบต่อภาคการเกษตรอย่างมาก คือ การเกิดภัยแล้งที่นับวันจะมีความรุนแรงเพิ่มขึ้นในทุกปี เพราะโครงการนี้เป็น การแก้ปัญหาในการกักเก็บน้ำไว้ในยามหน้าแล้ง และเป็นการป้องกันน้ำท่วมในยามน้ำหลาก เป็นต้น

การที่ได้นำหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการใช้กับการทำเกษตรกรรม ก็ด้วย
 เล็งเห็นว่าหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับใช้กับการทำเกษตรกรรมได้ เช่น
 หลักทิวภูมิธัมมิกัตถะ 4 ว่าด้วย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักจัด รู้จักทำ รู้จักดำเนินการ สามารถปกป้อง
 คัมภีร์รักษาทรัพย์สินที่หามาได้ รู้จักคบคนดี หรือมีกัลยาณมิตร รู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ของตนอย่าง
 ถูกต้อง และรู้จักเลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ให้ฟุ่มเฟือย ไม่ให้ผิดเคือง ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีเหลือเก็บไว้ หลัก
 นาถธรรม 10 ว่าด้วย ความมีเมตตาต่อผู้อื่น เป็นผู้มีความรู้ลึกซึ้ง มีที่ปรึกษาดี รู้จักรับฟังเหตุผล เอา
 ใจใส่ รู้จักพูดและรู้จักรับฟัง ขยันหมั่นเพียร ยินดีมีความสุขความพอใจด้วยปัจจัยสี่ที่หามาได้ ใช้ชีวิตด้วย
 ความไม่ประมาท และเข้าใจทุกสิ่งตามความเป็นจริง หลักสังคหวัตถุ ๔ ว่าด้วย การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น
 กล่าวคำที่เป็นประโยชน์ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และทำตนเสมอต้นเสมอปลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะ
 ภาวะ บุคคล สิ่งแวดล้อม หลักสปปุริสธรรม 7 ว่าด้วย รู้หลักหรือรู้จักเหตุ รู้ความมุ่งหมาย รู้จักตน รู้จัก
 ประมาท รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน สังคม รู้จักบุคคล และหลักอิทธิบาท 4 ว่าด้วย พอใจกับงานที่ทำอยู่
 ขยันหมั่นเพียรกับงานที่มี เอาใจใส่รับผิดชอบกับงานที่ทำ การพิจารณาวิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงาน
 เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้การนำเอาหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการประกอบอาชีพ จึงมี
 ส่วนสำคัญ อันเป็นการพัฒนาคุณภาพทางด้านสติปัญญาควบคู่ไปกับการประกอบอาชีพได้อย่างมี
 ประสิทธิภาพ เช่น การแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่น การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย การวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ
 ภาวะ บุคคล การรู้จักประมาท เป็นต้น

บรรณานุกรม

ปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่ 1.

พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ทุติยภูมิ:

พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป. “รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ตามแนวเกษตรเชิงพุทธบูรณา
 การ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2561: 96.

พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที. “บูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา”.
 ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2562: 53.

พระณัฐนันท์เดช สีลเตโช. “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ: รูปแบบการพัฒนาความสุขอย่างยั่งยืน
 ของวิถีเกษตรอินทรีย์”. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2563: 161 - 162.

พระปลัดสำราญ ฐานธมโม. “รูปแบบเกษตรอินทรีย์วิถีโคกหนองนาโมเดล:กรณีศึกษา

รูปแบบชุมชนสันติสุขของบ้านถ้ำโกบ ตำบลหน้าเขา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดกระบี่”. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย. 2564: 61.

แก่นศีล กล้าจน. “ศึกษากิจกรรมวิถีพุทธในมูลนิธิแพทย์วิถีธรรมแห่งประเทศไทย : กรณีศึกษาชุมชน
ภูผาฟ้า น้ำ อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2565: 230 -
231.

พระอธิการพรนารายณ์ กิตติคุณ. “โคกหนองนาโมเดลกับการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์”.
วารสารวิจัยวิชาการ. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2565): 285.

สมพร เทพสิทธิ์. “วิกฤตความจนในสังคมไทย”. (กรุงเทพมหานคร: จีระการพิมพ์, 2541): 65.

อันวาใจเที่ยง. และคณะ, “เศรษฐกิจพอเพียงกับเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชนและความหลากหลายทาง
ชีวภาพในชุมชนหมู่บ้านไทย”. การบริหารปกครอง. ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ (กันยายน 2560): 62-
70.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, และคณะ. “แนวคิดโคกหนองนาโมเดลเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. วารสาร
ศิลปะการจัดการ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม 2565.: 424.

รุจิกาญจน์ สานนท์ และ นิติพัฒน์ กิตติรักษกุล. “การประยุกต์ใช้โคกหนองนาโมเดลสำหรับการจัด
การเกษตรในเมืองเพื่อความยั่งยืน”. วารสารเครือข่ายส่งเสริมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2564.: 140.

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น, โคกหนองนาโมเดล, [ออนไลน์], แหล่งที่มา
[https://district.cdd.go.th/chonnabot/services/19022564/\[4 มีนาคม 2565\]](https://district.cdd.go.th/chonnabot/services/19022564/[4 มีนาคม 2565]).

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :

พระสงฆ์กับงานสาธารณสงเคราะห์: กรณีศึกษาหน่วยกู้ภัยของวัดในจังหวัดสุรินทร์

Book Review :

Monks and Social Work: The Case Study of the Temple Rescue Unit
in Surin Province

พระพยุ่ง คุณธมโม

พระภิกษุสงฆ์ ธรรมทีโป

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

¹Corresponding author, e-mail : thanarat.mcusr@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจด้านสังคมสงเคราะห์ 3) เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์: กรณีศึกษาหน่วยกู้ภัยของวัดในจังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ พบว่างานสังคมสงเคราะห์ เป็นทั้งวิชาชีพ ทั้งความรู้ และวิชาการ ที่นำเอาทฤษฎีและวิทยาการสาขาต่าง ๆ มาเป็นแนวทางปฏิบัติ งานด้านสังคมสงเคราะห์ เป็นการจัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม หรือทั้งชุมชน โดยการใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวทางการปฏิบัติ

หลักธรรมของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจด้านสังคมสงเคราะห์ พบว่าพระสงฆ์มีหลักธรรมปฏิบัติคือหลักพรหมวิหาร 4 หลักอิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4 พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องนำหลักธรรมที่กล่าวแล้ว ไปประพฤติปฏิบัติพิจารณาอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดรู้แจ้งธรรมชัดขึ้นในใจอย่างมั่นคง ให้การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องมั่นคงยั่งยืน

บทบาทพระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์: กรณีศึกษาหน่วยกู้ภัยของวัดในจังหวัดสุรินทร์ พบว่าในทัศนะด้านพระธรรม กิจธุระของพระสงฆ์มี 2 อย่าง 1) คณธุระ ธุระและหน้าที่การเล่าเรียนพระพุทธานุภาพ 2) วิปัสสนาธุระ ธุระด้านการเจริญวิปัสสนา การภาวนากรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เป็นการพิจารณาให้รู้เห็นสภาวะความเป็นจริง ส่วนทัศนะในด้านพระวินัย ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ประกอบมิชฌาอาชีวะส่วนหนึ่ง เพราะอาชีวะของพระสงฆ์ได้มาจากปัจจัยสี่ของผู้มีศรัทธาถวายเท่านั้น

เพื่อให้พระสงฆ์มุ่งปฏิบัติธรรม ส่วนพระสงฆ์บางคนซึ่งอาจประกอบกิจ เช่นมีการอาบน้ำมนต์ การทำพระเครื่อง เขียนพระสูตรเลขยันต์เป็นต้นนั้น หากทำเป็นเชิงธุรกิจแล้ว ถือว่าเข้าข่ายเลียงชีพโดยมิชอบตามพระธรรมวินัย แต่ถ้าหากกระทำเพื่อช่วยเหลืออนุเคราะห์สงเคราะห์ มีเจตนาช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่มีเจตนายึดเป็นอาชีพ แต่เป็นอุบายนำชาวบ้าน เข้ามาสู่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมแล้วนั้น ก็อาจจะตีความได้ว่าไม่ใช่เป็นการเลียงชีพด้วยกิจกรรมเหล่านั้นแต่อย่างใด

ดังนั้น ผู้ที่ปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ จึงเป็นผู้มีความเมตตาและอดทน ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นที่ไม่ใช่ญาติตน เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ประสบภัยนั้นได้พ้นจากทุกข์ พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่หน่วยกู้ภัยของวัด จึงเป็นผู้มีคุณธรรมในใจอย่างมาก ที่สามารถยอมเสียสละตน เพื่ออนุเคราะห์สังคม ซึ่งแม้ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนก็ตาม แต่พวกเขาเหล่านั้นก็เต็มใจ ช่วยเหลือบุคคลอื่นที่กำลังประสบกับความทุกข์นั้นได้

คำสำคัญ: พระสงฆ์, สังคมสงเคราะห์, หน่วยกู้ภัย

ABSTRACT

This academic article has three objectives: (1) to study the concept of social welfare, (2) to explore the Buddhist principles practiced by monks involved in social welfare activities, and (3) to examine the role of monks in social welfare, with a case study of rescue operations by temples in Surin Province. The study employs a document-based approach, utilizing the Tipitaka and relevant academic works, presented through descriptive analysis.

The study reveals that the concept of social welfare encompasses both professional knowledge and practice. It involves implementing measures to prevent and address individual, group, or community issues by applying social welfare theories as a framework for action.

The Buddhist principles practiced by monks engaged in social welfare include the Four Divine Abidings (Brahmavihara 4), the Four Bases of Success (Iddhipada 4), and the Four Noble Truths (Ariyasacca 4). Monks are encouraged to consistently reflect and apply these principles to achieve clarity and stability in their welfare activities, ensuring sustainable and continuous efforts.

The role of monks in social welfare, as observed in rescue operations by temples in Surin Province, demonstrates that monastic duties are divided into two categories: (1) Kantadhamma (study of Buddhist scriptures) and (2) Vipassanadharma (meditative

practice). According to monastic discipline (Vinaya), monks are prohibited from engaging in improper livelihoods. However, activities like creating amulets or performing rituals for community support, if done without commercial intent and aimed at drawing people to the temple for spiritual practice, may be interpreted as acts of compassion rather than improper livelihood.

In conclusion, those engaged in social welfare, including monks and temple-based rescue personnel, exhibit high levels of compassion and patience, assisting others with no familial ties or expectation of monetary compensation. Their selfless dedication to alleviating suffering highlights their profound moral integrity and commitment to societal welfare.

Keywords: Monks, Social Welfare, Rescue Units

บทนำ

สมัยพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์มีความสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งสองฝ่ายต่างก็พึ่งพาซึ่งกันและกัน ในฝ่ายชาวบ้านได้สร้างกุฏิและวิหารทำให้เกิดประโยชน์สำหรับพระภิกษุสงฆ์ ได้มีที่พักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรม และช่วยเผยแผ่ธรรมะแก่ปวงประชาชน ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังมีฐานะเป็นเนื้อนาบุญ เป็นที่ปรึกษาที่พึ่งทางด้านจิตใจสำหรับชาวบ้านด้วย ส่วนในด้านพระสงฆ์นั้น การที่มีสถานที่พักเป็นหลักแหล่งสำหรับการปฏิบัติธรรมแล้ว พระสงฆ์ต้องพึ่งพาอาศัยชาวบ้านเรื่องปัจจัยสี่ ที่ใช้ในการดำรงชีวิตเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมด้วย ในขณะเดียวกันพระสงฆ์เองก็สามารถสงเคราะห์ชาวบ้านผู้ที่มีจิตศรัทธานั้น ได้มีโอกาสในการบำเพ็ญบุญกุศล เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในภพนี้และในภพหน้า และประโยชน์สูงสุด คือพระนิพพาน

เมื่อครั้งในสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอรหันต์ 60 รูป เรื่องการทำประโยชน์ของภิกษุสงฆ์ที่มีต่อชาวโลกว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด” (วิ.ม. (ไทย) 4/32/40)

พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับภิกษุให้ช่วยเหลืออนุเคราะห์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย และช่วยอนุเคราะห์สงเคราะห์ผู้อุปถัมภ์พระภิกษุด้วยปัจจัยสี่ ด้วยการแสดงธรรมะแล้วแนะนำพาปฏิบัติตามหลักธรรมนั้น ก็เพื่อประโยชน์สุข ให้ข้ามพ้นจากอาสวะกิเลส เข้าเขตพระนิพพาน เป็นการอนุเคราะห์สูงสุดในพระพุทธศาสนา และในพหุการสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสเตือนให้พระภิกษุสงฆ์ระลึกระหนักถึงการอุปถัมภ์ของชาวบ้านและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างภิกษุสงฆ์กับชาวบ้าน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย ดังนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ผู้บำรุงอุปถัมภ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลาย จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ” (ขุ.อิติ. (ไทย) 25/107/486)...จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงให้พระภิกษุอนุเคราะห์ตอบแทนผู้อุปถัมภ์ด้วยการแสดงธรรม เพราะเป็นการสงเคราะห์ที่ประเสริฐสุด ในการสงเคราะห์ของพระพุทธเจ้านั้น มีแต่ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ เป็นพุทธกิจของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ที่เคยปฏิบัติมา และส่งต่อมายังพระภิกษุสงฆ์ ผู้ที่มีความพร้อมช่วยเหลือผู้อื่น โดยมีเจตนาขอช่วยเหลือบุคคลอื่นที่กำลังประสบทุกข์ภัยจากธรรมชาติ ให้พ้อคลายจากกองทุกข์ด้วยจิตที่เมตตาของพระภิกษุผู้ปฏิบัติศาสนกิจในด้านนี้

พระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์ ในกรณีศึกษาหน่วยกุ้ยของวัดในจังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างพระสงฆ์กับกลุ่มประชาชนในสังคม เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งปัจจุบันและประโยชน์ในสัมปรายภพ ในกรณีศึกษาเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์ 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมของพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนกิจด้านสังคมสงเคราะห์ 3) เพื่อศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์: กรณีศึกษากุ้ยของวัดในจังหวัดสุรินทร์

แนวคิดเกี่ยวกับสังคมสงเคราะห์

นักวิชาการและนักสังคมสงเคราะห์หลายท่าน ได้ให้คำจำกัดความ และคำอธิบายความหมายของงานสังคมสงเคราะห์ ไว้ดังนี้

T. Bernnan ศาสตราจารย์แห่งคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยซินีเยออสเตรเลีย ให้ความหมายไว้ว่า “งานสังคมสงเคราะห์ เป็นทั้งวิชาชีพ ทั้งความรู้ และวิชาการที่นำเอาทฤษฎีและวิทยาการสาขาต่าง ๆ มาใช้ปฏิบัติ เช่น วิชาการด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และอื่น ๆ”

นันทนีย์ ไชยสุต อดีตคณบดี คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวว่า “การสังคมสงเคราะห์ คือการจัดให้มีมาตรการต่าง ๆ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาคาความเดือดร้อนของประชาชนเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่ม หรือทั้งชุมชน โดยใช้หลักทฤษฎีของการสังคมสงเคราะห์เป็นแนวปฏิบัติ ผู้ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ หรือที่เรียกว่า นักสังคมสงเคราะห์ จะต้องปฏิบัติงานนี้โดยใช้หลักวิชาชีพ หรือนัยหนึ่งก็คือ ใช้หลักการวิชาการและกระบวนการของการสังคมสงเคราะห์ ไม่ใช่เพียงแต่หยิบยื่นสิ่งที่มีปัญหาต้องการก็เป้นอันใช้ได้ นับว่าได้ให้บริการสังคมสงเคราะห์แล้ว” (จรรยา เจตนสมบูรณ์, 2566: ออนไลน์)

การสงเคราะห์ แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ สงเคราะห์ด้วยวัตถุอย่างดีที่สุด สงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของเท่าที่ตนเองมี และสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของเลวกว่าวัตถุสิ่งของที่ตนมีตนใช้ การสงเคราะห์มี 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายดี เช่น ให้อภัยจิตเมตตากรุณา และฝ่ายไม่ดี เช่น ให้อภัยโดยไม่พอใจ ส่วนที่สาม คือ จุดมุ่งหมายของการสงเคราะห์ เช่น เพื่อการบูชาคุณอนุเคราะห์สงเคราะห์เป็นสาธารณะประโยชน์ และให้การสงเคราะห์เพื่อสร้างบุญบารมีของตน (พระมหาเมธีชัย กิจจาสาโร, 2559: 70-71)

ดังนั้นการสังคมนาสงเคราะห์ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้อุปโภคบริโภค เพื่อช่วยบรรเทาความทุกข์ และช่วยป้องกันปัญหาที่เกิดจากความทุกข์ ทั้งทางกายทางจิตใจ และสภาวะอารมณ์ด้วย พร้อมทั้งยังช่วยฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจ และช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาแก้ด้านการงานอาชีพ และสถานะความเป็นอยู่ของผู้ประสบทุกข์ให้ดีขึ้น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้ช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่น และเป็นการบริการสังคมนาตามเจตจำนงขององค์กรผู้ปฏิบัติงานกุญแจ และตามสภาวะแต่ละสังคมนา นั้น ๆ ด้วย

หลักธรรมของพระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจด้านสังคมนาสงเคราะห์

การสังคมนาสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ ดำเนินการเพื่อป้องกันแก้ไขผู้ที่ประสบภัยมีความเดือดร้อนต่าง ๆ ที่ไม่สามารถจะช่วยเหลือตนเองได้อย่างเต็มที่ ผู้ให้การช่วยเหลือต้องมีคุณธรรมหลายประการ เช่น มีเมตตาพรหมวิหาร 4 มีหลักสังคนาวัตถุ 4 และใช้หลักอิทธิบาท 4 และอริยสัจธรรม เป็นต้น ตามหลักธรรมที่กล่าวมานี้ ควรมีเป็นหลักธรรมในการปฏิบัติงานด้านสงคมนาสงเคราะห์จึงดีมาก จะประสบผลสำเร็จได้มากในการสังคมนาสงเคราะห์ ทั้งนี้การนำเอาทรัพย์ที่มีอยู่และการที่ได้รับจากผู้สนับสนุน มาจัดการบริหารสงคมนาช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการของผู้ประสบทุกข์ และช่วยแก้ปัญหาของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มเอกชน กลุ่มชุมชน และกลุ่มชาวต่างชาติด้วย โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ รับผิดชอบต่อเขา เพื่อให้เขาช่วยเหลือตนเองต่อไปได้

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้มุ่งให้พระสงฆ์ช่วยเหลือประชาชนเป็นส่วนใหญ่ รู้ได้จากพุทธพจน์ที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น ให้พระภิกษุจาริกไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุกแตงกายและมนุษย์ทั้งหลาย ที่เห็นได้ชัดคือ หลักสังคนาวัตถุ 4 ที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อนกำเนิดก่อน เป็นผู้สงคมนาประชาชนด้วยสังคนาวัตถุ 4 คือ การให้ การกล่าวคำเป็นที่รัก การประพาสให้เป็นประโยชน์ และความเป็นผู้มีตนเสมอ ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังคมนาพอกพูนไปพลูๆ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปฐิสลักษณ์ะ ทั้ง 2 นี้ คือ พระหัตถ์และพระบาทมีพื้นอ่อนนุ่ม 1 และมีพระหัตถ์และพระบาทมีลายดั่งว่าร่างข้าย 1 พระมหาบุรุษสมบูรณ์ด้วยลักษณะทั้ง 2 นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ” (ที.ปา (ไทย), 11/140/167)

นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่นที่เข้ากันได้กับความมุ่งหมาย และวิธีการของสังคมนาสงเคราะห์ และที่สำคัญพระสงฆ์สามารถนำหลักธรรมมาปฏิบัติได้ชัดเจน คือหลักพรหมวิหาร 4 อิทธิบาท 4 และอริยสัจ 4

หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงคุณสมบัติของนักสังคมนาสงเคราะห์ หลักพรหมวิหาร คือธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพาสที่ประเสริฐบริสุทธิ์ดังพระพุทธเจ้าได้บำเพ็ญมาแล้ว มีปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิกนิบาต วรรคนี้ “ดูกรโธณะ ก็พรหมณ์เป็นผู้เสมอด้วยพรหมอย่างไร พรหมณ์ในโลกนี้เป็น อุภโตสุชาติ ทั้งฝ่ายมารดาและบิดา ให้มีใจ

ประกอบด้วยเมตตา ประกอบด้วยกรุณา ประกอบด้วยมุทิตา ประกอบด้วยอุเบกขา แฝไปตลอดทิศหนึ่ง อยู่ ทิศที่ 2 ที่ 3 ที่ 4 ก็เหมือนกัน ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แฝไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ ทุกสถานด้วยใจประกอบด้วยอุเบกขา อันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี ความ เปียดเบียนอยู่ เธอเจริญพรหมวิหาร 4 ประการนี้แล้ว (อง.ปญจก.ฉก. (ไทย) 22/192/252)

ผู้มีจิตเมตตาจึงเป็นธรรมของผู้ให้ ที่ให้ด้วยความรัก ความชอบ ด้วยความสงสารช่วยเหลือ ผู้อื่นด้วยความกรุณา ที่เห็นบุคคลประสบกับความทุกข์ แล้วคอยแสดงความยินดีกับบุคคลอื่นที่ประสบ กับความสุข และวางจิตไว้เฉย เมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือบุคคลอื่นได้ เพราะเกินกำลังแห่งตนนั้น และผู้จะ ทำงานช่วยเหลือผู้อื่นได้จริงจังนั้น จะต้องมียุทธวิธี 4 คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่ นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ยุทธวิธี 4 อย่าง พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้แล้ว ดังนี้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท อัน ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร วิริยสมาธิและปธานสังขาร จิตตสมาธิและปธานสังขาร วิมังสา สมาธิและปธานสังขาร ดังนี้ ว่าฉันทะของเราจักไม่ย่อหย่อนเกินไป ไม่ต้องประคองเกินไป ไม่หดหู่ใน ภายใน ไม่ฟุ้งซ่านไปในภายนอก และเธอมีความสำคัญในเบื้องหลังและเบื้องหน้าอยู่ว่า เบื้องหน้าฉันใด เบื้องหลังก็ฉันนั้น เบื้องหลังฉันใด เบื้องหน้าก็ฉันนั้น เบื้องล่างฉันใด เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้อง ล่างก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น เธอมีใจเปิดเผย ไม่มีอะไร หุ้มห่อ อบรมจิตใจให้สว่างอยู่” (ส.ม. (ไทย) 19/1137/227)...เป็นหลักธรรมที่ช่วยอบรมจิตให้มีความ เข้มแข็งตั้งมั่นอยู่เสมอ

อิทธิบาทเป็นหลักธรรมที่ผู้นำไปปฏิบัติตามแล้วย่อมมีผลสำเร็จดียิ่งขึ้น ดังนั้น พระสงฆ์หรือ บุคคลที่จะทำงานสังคมสงเคราะห์ ให้มีจิตมั่นคงต่อการปฏิบัติงานการช่วยเหลือแก่บุคคลอื่น เพื่อให้การ ปฏิบัติงานสำเร็จได้ด้วยดี และต้องมีหลักธรรมที่คอยพิจารณาอยู่เสมอ คือหลักอริยสัจธรรม 4 ประการ เป็นหลักธรรมที่สำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่การช่วยเหลือเปรียบเสมือนผู้มีทุกข์ และ ในโลกนี้คงไม่มีใครไหนที่ปราศจากความพ้นจากทุกข์ พระพุทธเจ้าทรงตรัสอริยสัจกับภิกษุไว้ ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกข์อริยสัจนี้แล คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บก็เป็น ทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็น ที่รักก็เป็นทุกข์ ปราศจากสิ่งใดไม่ได้ แม้ช้อนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่ออุปาทานขันธ์ 5 เป็นทุกข์ ก็ทุกข์สมุทัยอ ริยสัจนี้แล คือ ตัณหาอันทำให้มีภพใหม่ประกอบด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจ ความ เพลิดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ก็ทุกข์นิโรธอริยสัจนี้แล คือ ความดับด้วยการสละโดยไม่ให้เหลือแห่งตัณหานั้นแหละ ความสละ ความวาง ความปล่อย ความไม่อาลัย ก็ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้แล คือ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8 ประการ ซึ่งได้แก่สัมมาทิฐิ ฯลฯ” เป็นต้น (ส.ม. (ไทย) 19/1665/528)...ในหลักอริยสัจ 4 สอนให้บุคคลรู้แจ้งเข้าใจถึงสัจธรรมความ จริงของสังขารทั้งปวงว่าเป็นทุกข์ ความทุกข์ของสังขารเกิดจากเหตุ และนิโรธคือความดับแห่งทุกข์ ส่วน

มรรคคือหนทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ หลักธรรมนี้นำไปประยุกต์ใช้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ได้ดีด้วย และจะต้องพยายามให้ผู้ที่มารับการช่วยเหลือ ได้รู้หลักความจริงของสังขารด้วย

ดังนั้น พระสงฆ์ที่ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องนำหลักธรรมที่กล่าวแล้ว ไปประพุดติ ปฏิบัติพิจารณาอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดรู้แจ้งธรรมแจ่มชัดขึ้นในใจอย่างมั่นคง ทำให้การปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องยั่งยืนมั่นคง พร้อมทั้งทางด้านกายใจ ต้องมีการเสียสละ มีปียวาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุpekขาพรหมวิหาร มีจิตที่ตั้งมั่น ชื่นชอบงานสังคมสงเคราะห์นี้ เมื่อจิตของผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ถึงพร้อมด้วยหลักธรรมที่กล่าวมานี้ การปฏิบัติงานช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์ ก็สำเร็จประโยชน์ได้ดีทั้งสองฝ่าย ทั้งฝ่ายผู้ปฏิบัติการช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ และฝ่ายผู้ได้รับการช่วยเหลือจากผู้ปฏิบัติงาน ต่างฝ่ายก็ย่อมได้รับผลดี คือความสุขลึก ๆ ในจิตใจเช่นกัน

บทบาทของพระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์: กรณีศึกษาผู้กักขังของวัดในจังหวัดสุรินทร์

ในกรณีศึกษาหน่วยงานผู้กักขังของวัดในจังหวัดสุรินทร์ ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าข้อมูลงานด้านผู้กักขังของวัดสว่างอารมณ์ ตั้งอยู่บ้านท่ง ตำบลปราสาทท่ง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ หน่วยผู้กักขังวัดสว่างอารมณ์ เกิดขึ้นได้โดยนายประภาส ศรีจันทร์เวียง อดีตนายอำเภอปราสาท นายอำเภอเมืองสุรินทร์ ปลัดอำเภอปราสาท และผู้นำชุมชนตำบลปราสาทท่ง คณะสงฆ์อำเภอปราสาท ได้ให้ความสะดวกในดำเนินการตามแนวทางของหน่วยงานรัฐ เพื่อช่วยคณะสงฆ์/วัด หน่วยงานของรัฐ และแต่ละชุมชน โดยได้ดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ ของสมาคมผู้กักขังของวัดสว่างอารมณ์ ผู้ศึกษาจะขอแสดงทัศนะเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ว่ามีส่วนใดบ้างที่สนับสนุนการปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ ไว้ดังนี้

1) พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ : ทัศนะในด้านพระธรรม

ในสมัยพุทธกาล การที่บุคคลออกบวชในบวรพระพุทธศาสนานั้น ก็เพื่อความพ้นจากกองทุกข์หมดสิ้นกิเลสทั้งปวง ท่านเหล่านั้นก็หมั่นปฏิบัติตามคำสอนพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ก็สามารถบรรลุธรรมตามสมควรแก่ปัญญาของแต่ละบุคคลได้ เมื่อท่านเหล่านั้นบรรลุธรรมตามความประสงค์แล้ว ก็ตั้งเจตนาช่วยเหลือปวงประชาชน ให้รู้จักพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ว่าเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ได้ การช่วยเหลืออย่างนี้เรียกว่า “การสังคมสงเคราะห์” ก็ได้ แต่การสงเคราะห์ด้วยการให้ปฏิบัติตามพระธรรมนั้น เป็นหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง ก็เพื่อประโยชน์สุขอันไพบูรณ์ของปวงสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระสาวก ให้จาริกไปช่วยเหลือชาวโลกด้วยจิตที่ตั้งมั่นด้วยเมตตา ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสกับพระสงฆ์สาวกก่อนส่งไปประกาศพระศาสนาไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (วิมพา. (ไทย) 4/32/40)

ในพระดำรัสนี้ ถือได้ใหม่ว่า เป็นแนวทางด้านงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์ก็เป็นได้ คือ การให้พระสงฆ์จาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล แก่กลุ่มชนจำนวนมากในสังคม ด้วยการอนุเคราะห์ สงเคราะห์อันสูงสุดด้วยหลักธรรมคำสอน ที่ปฏิบัติดีแล้วก็สามารถพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวงได้ เช่น ด้วยการ อนุเคราะห์จากพระภิกษุที่ออกจากนิโรธสมาบัติ เมื่อใครได้ถวายปัจจัยสี่แก่ภิกษุผู้ออกจากนิโรธสมาบัติ แล้ว ย่อมได้รับผลานิสงส์ทันตาเห็น และด้วยการแสดงหลักสัจธรรมให้เกิดสังเวชสลดใจ มีปัญญา พิจารณาเห็นแจ้งในสังขารทั้งปวง ก็สร้างศรัทธาให้เกิดมีแก่ชุมชนได้ด้วย เป็นต้น

แต่ในประเด็นการศึกษาของหน่วยกุฎีของวัดสว่างอรุณนี้ ที่คอยช่วยเหลือบุคคลผู้ประสบ ทุกข์ภัยทั้งทางบกและทางน้ำ รวมทั้งภัยทางธรรมชาติด้วย แต่การทำประโยชน์ระดับนี้ของพระสงฆ์ เป็น การสร้างฐานไปสู่ประโยชน์ทางธรรมระดับสูงได้หรือไม่ นั่น ถ้าการทำประโยชน์เชิงรูปธรรมล้วน ๆ โดย ขาดการช่วยขัดเกลาด้านจิตใจของหลักธรรมทางพุทธศาสนา ก็อาจเหมือนกับหน่วยกุฎีทางโลกที่ทำอยู่ ก็อาจจะตีความได้ว่า หน่วยกุฎีของวัด ไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระพุทธรูป ดังที่กล่าวไว้แล้ว ข้างต้นนั้น แต่ถ้าพระสงฆ์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาช่วยขัดเกล่าผู้ประสบภัยด้วย และเป็นธุระคอย ช่วยเหลือเกื้อกูล สนับสนุนหน่วยกุฎีที่กำลังปฏิบัติงาน ด้วยการเป็นธุระติดต่อหาแหล่งทุน และสิ่งของ เครื่องใช้ปัจจัยสี่ให้แก่หน่วยกุฎี เพื่อไปแจกจ่ายคอยช่วยเหลือผู้ประสบภัยแล้ว ก็เป็นประโยชน์ได้ดีมาก เพราะพระสงฆ์มีสมรรถภาพในการหาทุนสนับสนุน ทำให้งานด้านสังคมสงเคราะห์ของหน่วยกุฎีวัดสว่าง อรุณ ดำเนินต่อไปได้อย่างมั่นคง ซึ่งก็เป็นศาสนกิจอีกด้านหนึ่งที่สำคัญ

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอาจไม่ได้กำหนดไว้ให้ชัดเจนว่า ธุระและหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ต้องทำมี เรื่องอะไรบ้าง แต่ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาได้กำหนดชัดเจนว่า ธุระของพระสงฆ์มี 2 อย่าง คือ

- 1) คันถธุระ คือ ธุระและหน้าที่การเล่าเรียนพระพุทธรูป ด้วยการท่องพุทธรูป สาทายา ธรรม เล่าเรียนเขียนอ่านเรื่องราวสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
- 2) วิปัสสนาธุระ คือ ธุระด้านการเจริญวิปัสสนา เป็นการบำเพ็ญภาวนากรรมฐานและ วิปัสสนากรรมฐาน เป็นการพิจารณาสภาวะธรรมที่ปรากฏเฉพาะหน้าและในจิต ให้รู้เห็นตามสภาวะ ความเป็นจริง

จากข้อความที่กล่าวมาแล้ว ไม่มีธุระใดที่เกี่ยวข้องกับสังคมสงเคราะห์ ก็แสดงว่าการที่พระสงฆ์ ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์นั้น ยังไม่เกี่ยวกับธุระทางพุทธศาสนาทั้งหมด หรือถ้ามองโดยตรงแล้วไม่ตรง ตามธุระที่กล่าวมานั้น แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ดีแล้วก็จะเห็นได้ว่า คันถธุระ ก็ได้แฝงเรื่องราวการช่วยเหลือ สังคมอยู่บ้าง คือการออกเผยแผ่หลักสัจธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และแนะนำอบรมสั่งสอนในหลัก พุทธธรรม เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการดำรงชีวิตประจำวัน สำหรับด้านวิปัสสนาธุระนั้น พระสงฆ์ได้พิจารณา เห็นความทุกข์ของสังขารร่างกายผู้ประสบทุกข์ และอาจมีปัญญาพิจารณามรณานุสติได้อีกด้วย ก็ถือ ได้ว่าเป็นธุระที่มีความสอดคล้องบางส่วน

2) พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์: ทศนะในด้านพระวินัย

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัย เพื่อประสงค์ป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ยุ่งเกี่ยวกับมิถนาคาชีวะ คือการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เพราะอาชีพของพระสงฆ์ให้ประกอบอาชีพด้วยปัจจัยสี่ ที่ได้มาจากชาวบ้านผู้มีศรัทธาถวายเท่านั้น ไม่ให้พระสงฆ์ไปประกอบกิจการงานเหมือนชาวบ้านเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ให้ยินดีในการถวายทานจากชาวบ้าน เพื่อให้มีเวลาในการปฏิบัติธรรม และนำธรรมะที่ศึกษาเรียนรู้แล้วนั้น นำไปบอกกล่าวแก่ผู้อื่นในสังคมเพื่อปฏิบัติตามต่อไปได้ ในส่วนงานสังคมสงเคราะห์ของพระสงฆ์บางคณะ ดังเช่น การอาบน้ำมนต์ การทำพระเครื่อง และเขียนพระกรุดเลขยันต์นั้น หากทำเป็นเชิงธุรกิจการค้าแล้ว ถือว่าเข้าข่ายการเลี้ยงชีพโดยมิชอบตามพระธรรมวินัย แต่ถ้าหากว่าพระสงฆ์คณะนั้น กระทำในฐานะเป็นการช่วยเหลือ และอนุเคราะห์สงเคราะห์ มีเจตนาช่วยเหลือเกื้อกูลชาวบ้านจริง ๆ โดยที่ไม่มีเจตนายึดเป็นอาชีพ แต่อาจเป็นอุปถัมภ์ในการนำชาวบ้าน เข้ามาสู่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมแล้วนั้น ก็อาจตีความได้ว่า ไม่ใช่เป็นการเลี้ยงชีพด้วยกิจกรรมเหล่านั้นได้ ถึงแม้เป็นเรื่องที่ดีได้ช่วยเหลือบุคคลอื่น แต่ก็ถือว่า ยังอาจไม่สอดคล้องกับธรรมาและหน้าที่ที่แท้จริงของพระสงฆ์ ที่ออกบวชแล้วในพระพุทธศาสนา

ทัศนะผู้เขียน

การที่พระสงฆ์ทำงานด้านสังคมสงเคราะห์ ได้ว่าเป็นการดีตามพันธกิจของคณะสงฆ์ด้านการสงเคราะห์ แต่ต้องวางตัวให้ถูกสมณสาธูป พระสงฆ์ที่ดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์นั้น ควรให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับการกุศล ด้วยการจัดหาถุกุศล ช่วยหนุนงบประมาณค่าน้ำมันรถ ค่าใช้จ่ายการเลี้ยงชีพของบุคคลากรผู้กุศลของวัดด้วย และบุคคลากรผู้กุศลต้องมีความรู้ด้านคุณธรรมจริยธรรมร่วมด้วย เพราะการปฏิบัติงานในด้านนี้ ต้องมีความอดทนสูง มีความเมตตา มองเห็นผู้ประสบภัยเป็นเสมือนญาติของตนเองที่กำลังประสบภัยอยู่ การทำงานที่เต็มไปด้วยความรักต่อบุคคลเหล่านั้น ย่อมทำงานด้วยความเต็มใจ จริงจังเสมอ

แต่หากว่า พระภิกษุที่ไปร่วมทำงานหน่วยกุศลของวัด แต่ลงมือทำเอง เช่น ตีรถไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย อาจจะช่วยจับกายบ้าง ช่วยเก็บอย่างอื่นบ้าง ถ้าเป็นอย่างนี้ อาจจะดูไม่ดีต่อสายตาบุคคลอื่น ก็เป็นไปได้ เพราะสมณะสาธูปไม่อำนาจ หรือถ้าเป็นกรณีฉุกเฉิน มีการเกิดอุบัติเหตุเฉพาะหน้า ซึ่งในตอนนั้นยังไม่มีหน่วยกุศลมาเลย ถ้าพระภิกษุมีความรู้สามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ ก็สมควรช่วยตามกำลังตามความรู้ของตน ที่เป็นเหตุพอช่วยได้จึงจะดูดี ทั้งนี้ พระสงฆ์กับการสังคมสงเคราะห์ เป็นงานส่วนหนึ่งของพันธกิจสงฆ์ ในด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือบุคคลอื่น เป็นงานที่ต้องอาศัยความมีเมตตาสูง และต้องใช้หลักสังคหวัตถุสี่ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ควรมี เพื่อการดำเนินงานด้านนี้ จะได้รับประโยชน์สุขเกิดแต่สิ่งดีทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือ และ ฝ่ายช่วยเหลือผู้ด้วย

บทสรุป

จึงสรุปได้ว่า พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์นั้น ยังไม่ใช่กิจธุระหลักในทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งหน้าที่ของพระสงฆ์ คือด้านการศึกษาคันถธุระ และการปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อนำเอาหลักธรรมะไปปฏิบัติและเผยแผ่ เป็นการช่วยเหลืออนุเคราะห์ชาวโลกได้ดีที่สุด สำหรับพระสงฆ์ที่มีเจตนาช่วยสังคม

สงเคราะห์นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์หลักคือ ต้องมีความเมตตาพรหมวิหาร มีหลักอิทธิบาท 4 และหลักอริยสัจธรรม เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ สร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้

แต่ในกรณีการศึกษาพระสงฆ์กับหน่วยกุฎีของวัดในจังหวัดสุรินทร์นั้น เมื่อช่วงสถานการณ์โรคโควิด 19 ระบาดหนัก วัดสว่างอารมณ์ และสมาคมกุฎีวัดสว่างอารมณ์ ได้มีบทบาทอันสำคัญยิ่งในการช่วยเหลือผู้ป่วยในอำเภอบราสาท วัดสว่างอารมณ์และอาสาสมัครกุฎี ได้ให้บริการ รับ-ส่งผู้ป่วยโควิด 19 ไปโรงพยาบาลสนามปราสาทรวมใจรักซ์ การช่วยเหลือผู้ป่วยโควิด 19 ในพื้นที่ในทุกตำบล ในพื้นที่อำเภอบราสาท จังหวัดสุรินทร์ และเป็นเครือข่ายจัดหาคลังเสบียงเครื่องอุปโภคบริโภคในงานกุฎีช่วยเหลือสังคมที่ประสบภัย และประสานงานติดต่อกับผู้มีจิตศรัทธา ร่วมกันบริจาคข้าวสารอาหารแห้ง เครื่องใช้อุปโภคบริโภคพร้อมด้วย โดยการประกาศบอกกล่าวแก่ผู้มีจิตศรัทธาร่วมใจกันช่วยเหลือ ถือได้ว่าเป็นอุบายนำคนเข้าวัดได้มาบริจาคทาน และฟังธรรมอีกด้วย

นอกจากนี้บทบาทพระสงฆ์กับสังคมสงเคราะห์ เป็นการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกด้านหนึ่ง ด้วยการรู้จักให้ทานแก่ผู้ประสบภัย รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังทุกข์ยากลำบาก และได้ใช้ปัญญาพิจารณาธรรมอยู่เสมอ ที่ออกไปปฏิบัติงาน คือได้พิจารณาความเกิด แก่ เจ็บ และความตาย ดังนั้น พระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ เป็นกิจธุระงานที่มีประโยชน์แก่ชนชาวโลกได้บ้าง แต่ก็ไม่ตรงตามกิจธุระทางพระพุทธศาสนา เป็นกิจธุระที่พระสงฆ์บางคณะที่มีความเกี่ยวข้องให้ช่วยเหลือกัน ที่พอจะช่วยให้ในด้านใดด้านหนึ่งก็ต้องช่วยกัน ถือว่าช่วยแก้ปัญหา และสร้างประโยชน์ให้แก่สังคมได้พอสมควร เพื่อบรรเทาความทุกข์ยากลำบากของผู้กำลังประสบกับทุกข์ภัย ให้เขามีความสุขได้บ้าง ส่วนกลุ่มหน่วยกุฎีก็อาจได้รับความสุข จากการที่ได้ช่วยเหลือผู้ที่ประสบภัย มีความภูมิใจ ที่เห็นคนอื่นได้พ้นจากความทุกข์นั่นเอง

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

วารสาร

พระมหาเมธีชัย กิจจาสาโร. “รูปแบบการสงเคราะห์เชิงบูรณาการของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย”. วารสารธรรมทรรณ, ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2559: 70-71.

ค. สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

จรรยา เจตณสมบุญ. การสังคมสงเคราะห์กับการบำบัดรักษาผู้ติดยาและสารเสพติด.

<https://www.sdtc.go.th> (ค้นหาเมื่อ 11/1/66).

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.

https://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=204 (ค้นหาเมื่อ 3/1/66).

พระมหาเสรี พุทธิรักษ์โกศล ดร. การสังคัมสังเคราะห์แนวพุทธ. 2552.

<https://sites.google.com/site/smcucorat/Home/> (ค้นหาเมื่อ 3/1/66).

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :
เวชศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในคิลานสูตร

Book Review:
Buddhist Medicine as Presented in the Kilanā Sutta

พระมหาวัชรินทร์ สุเมโธ (หอมหวาน)

Phramaha Watcharin Sumatho (Homhaul)

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ

Phrakrupariyatwisuddhikun

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-ard-iam

หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

B.A. (Buddhist Studies)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

Corresponding author, e-mail : watcharin7574@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาสอนให้บุคคลมองความจริง ว่าสรรพสิ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จะต้องพบเจอกับความเจ็บป่วยและโรค แต่ที่ต้องอาศัยกายกับใจในการดำรงชีพอยู่ จึงต้องมีการบำบัดและรักษาโรค ผู้ศึกษาได้ศึกษาเวชศาสตร์ในเชิงพุทธที่ปรากฏในคิลานสูตร การรักษาโรค การใช้ยา เพื่อบำบัดและรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วยทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ เวชศาสตร์เชิงพุทธ เรียกอีกอย่างว่า การบำบัดรักษารักษาโรคในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแบ่งโรคออกเป็น 2 ประเภท คือ

โรคทางกาย สาเหตุมาจาก ธาตุ 4 ถูกรบกวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม การไม่รู้ประมาณในการบริโภค การถูกสัมผัสจากเชื้อโรคและสัตว์เลื้อยคลาน การถูกทำร้าย และการมีอายุมาก เป็นต้น เวชศาสตร์ในการบำบัดรักษา มีการนำเอายาสมุนไพรจากพืช สัตว์ แร่ธาตุ มีกระบวนการรักษาโดยวินิจฉัยสาเหตุ ศึกษาสรรพคุณของยา แล้วจัดให้รับประทานหรือทาตามจำนวนและขนาดที่ต้องการ ทั้งยังมีการรักษาด้วยการผ่าตัด ในคิลานสูตรพระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาต คิลานภัต คิลานเภสัช คิลานุปัฏฐาก

โรคทางใจ สาเหตุล้วนเกิดมาจากกิเลส ตัณหา ครอบงำจิตใจ ทำให้จิตใจเศร้าหมอง จิตใจเร่าร้อน กระวนกระวายอยู่ไม่เป็นสุข พระพุทธเจ้าเปรียบบุคคลเช่นนี้ เสมือนผู้เป็นโรค เวชศาสตร์ในการ

บำบัดรักษาต้องอาศัยหลักธรรมและการปฏิบัติธรรมเพื่อรักษา เรียกว่าใช้ธรรมะโอสถ กระบวนการนั้นก็ คือ อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นธรรมโอสถขนานเอก ช่วยกำจัดโรคทางใจได้อย่างสิ้นเชิง บุคคลเจริญอริยมรรค สมบูรณ์จะพ้นจากโรคทางใจและนำไปสู่ความพ้นทุกข์หรือหายจากโรค ในคิลานสูตรพระพุทธองค์ กล่าวถึง บุคคลบางจำพวกที่ต้องอาศัยการพึ่งธรรมจากพระองค์ จึงจะพ้นจากทุกข์หรือหายจากโรคได้ จึง ทรงมีพุทธานุญาต การแสดงธรรม

คำสำคัญ: เวชศาสตร์, โรคทางกาย, โรคทางใจ, คิลานสูตร

ABSTRACT

Buddhism teaches individuals to recognize the truth that all phenomena follow the laws of nature, including the inevitability of illness and disease. While physical and mental health are essential for sustaining life, treating and curing illnesses is necessary. This study explores Buddhist medicine as presented in the Kilanā Sutta, focusing on treatments for both physical and mental ailments. Buddhist medicine, also known as the healing practices of Buddhism, categorizes diseases into two types:

Physical Illness Causes of physical illnesses include imbalances in the four elements, seasonal changes, irregular physical management, overexertion, karmic effects, lack of moderation in consumption, insect bites, injuries, and aging. Treatment involves herbal medicines derived from plants, animals, and minerals, with processes including diagnosis, studying the properties of medicines, and prescribing appropriate dosages. Surgical procedures were also mentioned. In the Kilanā Sutta, the Buddha granted permissions for kilanabhata (meals for the sick), kilanabhésajja (medicine for the sick), and kilanupatthaka (care for the sick).

Mental Illness These are caused by defilements and cravings that cloud the mind, leading to agitation, distress, and suffering. The Buddha compared such individuals to those afflicted with disease. The treatment for mental illnesses requires the application of Buddhist teachings, referred to as Dhamma Medicine. The primary process is the Noble Eightfold Path, described as the supreme cure for mental ailments, which can completely eradicate such afflictions. Practicing the complete Noble Eightfold Path leads to liberation from mental illness and ultimate freedom from suffering. The Kilanā Sutta also mentions that certain individuals can only be cured by listening to the Buddha's teachings, prompting his permission for delivering Dhamma discourses.

Keywords: Buddhist Medicine, Physical Illness, Mental Illness, Kilanā Sutta

บทนำ

พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้บุคคลมองความจริง ซึ่งเป็นสัจธรรม กล่าวคือความจริงของสรรพสิ่งว่าเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ตามกฎของไตรลักษณ์ ลักษณะที่เป็นเครื่องกำหนดหมายรู้ถึงความจริงของสภาวะธรรมทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้น ได้แก่ 1.ความเป็นของไม่เที่ยงท่านเรียกอนิจจัง , 2.ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของทนอยู่ไม่ได้ 3. ความเป็นของมิใช่ตัวตน คือ อนัตตตา ลักษณะเหล่านี้เรียกว่า ไตรลักษณ์, ลักษณะทั้ง 3 เหล่านี้มีแก่ธรรมที่เป็นสังขตะ คือสังขารทั้งปวง เป็นสามัญเสมอเหมือนกัน จึงเรียกว่า สามัญญลักษณะลักษณะเหล่านี้เป็นของแน่นอน เป็นกฎธรรมชาติ มีอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า ธรรมนิยาม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2545) ความไม่เที่ยงของธาตุ และขันธ ทำให้แปรปรวนไปเป็นธรรมดา ความทุกข์ที่เกิดแปรปรวนของธาตุและขันธโดยเฉพาะการเจ็บไข้ได้ป่วย มีอาพาธต่างๆ ไม่มีใคร ผู้ใด จะสามารถหลีกเลี่ยงหรือหลุดพ้นไปได้

พระพุทธเจ้า พระองค์เองก็ตกอยู่ในสภาวะของ ความเจ็บป่วยหรืออาพาธด้วยเช่นกัน อย่างในตำราเรียนพุทธประวัติที่ศึกษาเล่าเรียนกัน ก่อนที่พระองค์จะดับขันธถ้าปรินิพพานก็ทรงอาพาธ ในอภินิหารเวทมนต์ 5 ท่านว่า “สตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม คฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า พยาธิธัมมา ควรพิจารณาเนืองๆ ว่า เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้” (อง.ปญจก. (ไทย) 22/57/99) พระพุทธศาสนา ถือว่าการเจ็บป่วยเป็นปัญหาที่สำคัญของมนุษย์ การเจ็บป่วยนั้นเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งของทุกๆ ชีวิต ตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้ การเจ็บป่วยมีอยู่ 2 ลักษณะด้วยกัน ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกายว่า “ภิกษุทั้งหลาย โรค 2 อย่างนี้ โรค 2 อย่าง อะไรบ้าง คือ 1. โรคทางกาย 2. โรคทางใจ สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลาแม้ครู่เดียวหาได้ยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/157/217)

โรคเกิดจากเหตุปัจจัยได้หลายอย่าง ต้องแก้ไขให้ตรงตามเหตุปัจจัยจึงจะหายโรคเป็นสภาวะที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เสียแต่แห่ง เบียดเบียนร่างกายและจิตใจให้ได้รับความลำบาก ซึ่งมีผลทำให้ระบบการทำงานของอวัยวะต่างๆ ของร่างกายและบกพร่องหรืออาจรุนแรงถึงขั้นทำให้เสียชีวิตได้ หรือไม่สามารถที่จะใช้การได้ โรคเป็นสภาวะที่ผิดปกติของร่างกายและจิตใจของสิ่งมีชีวิต ในทัศนะของพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ โรคทางร่างกายเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ อันเนื่องจากความไม่สมดุลของธาตุทั้ง 4 เป็นสาเหตุสำคัญ ความรุนแรงของโรคขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของร่างกาย และผลจากกรรมของแต่ละบุคคล ส่วนโรคทางใจมีสาเหตุมาจากการที่จิตใจของบุคคลถูกครอบงำด้วยกิเลส ทำให้จิตใจมีความเศร้าหมอง ทำให้จิตใจเร่าร้อน กระวนกระวายอยู่ไม่เป็นสุข พระพุทธองค์ตรัสถึงโรคและสมมติฐานของโรค ไว้ในคิริมานันทสูตร ว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้.... พิจารณา เห็นว่า “กายนี้มีทุกข์มาก มีโทษมาก เพราะฉะนั้น อาพาธต่างๆ จึงเกิดขึ้นในกายนี้ คือ โรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคที่ใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้พิษ โรคไข้เชื่อมซึม โรคท้อง โรคลมสลับ โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคหิด

เปื่อย โรคหิดด้าน โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคดี โรคเบาหวาน โรคเริ่ม โรคพุพอง โรคครีตีสดวง อาพารมิตีเป็นสมุฏฐาน อาพารมิตีเสลดเป็นสมุฏฐาน อาพารมิตีเป็นสมุฏฐาน อาพารมิตีใช้นิบาตเป็นสมุฏฐาน อาพารมิตีเกิดแต่ฤดูแปรปรวน อาพารมิตีเกิดแต่การบริหารที่ไม่สม่ำเสมอ อาพารมิตีเกิดแต่ความเพียรเกินกำลัง อาพารมิตีเกิดแต่วิบากของกรรม” (อง. ทสก. (ไทย) 24/60/129)

เมื่อกายและใจมีการเจ็บป่วยอยู่เป็นเรื่องราวปฏิจจสมุทฺตภา แต่มนุษย์ก็ต้องอาศัยกายและใจในการดำรงชีวิตต่อไป จึงจำเป็นต้องบำบัดรักษาและดูแล ในส่วนวิธีการบำบัดรักษาและดูแลนั้น ขึ้นอยู่กับเหตุที่ว่าอาการป่วยนั้นมีต้นตอมาจากอะไรเมื่อทราบต้นตอ คือสมุฏฐานของโรค จึงวินิจฉัยโรคได้ โลกที่เกิดทางกายต้องอาศัยเภสัชภายนอก ส่วนโรคที่เกิดทางใจก็ต้องอาศัย หลักธรรมและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาใจ และการประพฤติปฏิบัติธรรม พระพุทธองค์ทรงวางหลักในการวินิจฉัยไว้ในคิลานสูตร ว่าด้วยคนไข้และบุคคลผู้เปรียบตัวคนไข้ ซึ่งผู้เขียนได้ศึกษา เวชศาสตร์เชิงพุทธที่ปรากฏในคิลานสูตร โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1.เพื่อศึกษาประวัติและความเป็นมาของเวชศาสตร์ 2.เพื่อสำรวจองค์ความรู้ด้านเวชศาสตร์ที่ปรากฏในคิลานสูตร และ 3.เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ด้านเวชศาสตร์เชิงพุทธในคิลานสูตร เพื่อหาต้นตอสมุฏฐานหรือสาเหตุของโรค จึงวินิจฉัยแยกประเภทของอาการเจ็บป่วยหรือโรคที่เกิดขึ้น ทำการบำบัดรักษาโรคทางกายโดยการแพทย์ในแผนปัจจุบันและใช้ธรรมโอสธบำบัดโรคทางใจ เพราะหลักการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บในพระพุทธศาสนาจะต้องดูแลและรักษาทั้งร่างกายและจิตใจ

ประวัติความเป็นมาของเวชศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 ให้ความหมาย คำว่า “เวชศาสตร์” หมายถึง ชื่อตำรารักษาโรคแผนโบราณวิชาว่าด้วยการรักษาโรคโดยการใช้น้ำยา

ในพระไตรปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า โรค ไว้ว่าหมายถึง ความเสียดแทง (ขุ.ป. (ไทย) 31/186/87) “โรค” ความหมายในเชิงอธิบายความหมายของโรคในวงกว้างไว้ว่า บุคคลใดเป็นโรคบุคคลนั้นมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสียดแทงอยู่ ซึ่งมีรากศัพท์เดิมมาจากภาษาบาลีว่า “รุช” แปลว่า เสียดแทง มีความหมายว่า สิ่งที่เสียดแทงให้เจ็บปวด คำศัพท์ที่มีความหมายถึงความเจ็บปวดหรือโรค ได้แก่ โรคอาพาธ หมายถึง ความเจ็บไข้ที่เกิดจากเชื้อโรคหากกล่าวตามรูปศัพท์ คำว่า โรค มาจากภาษาบาลีว่า รุช แปลว่า เสียดแทง มีวิเคราะห์ตามหลักบาลีไวยากรณ์ว่า รุชชิตติ โรโค อาพาโธ แปลว่า อาพาธใด ย่อมเสียดแทงเหตุนี้ อาพาธนั้น ชื่อว่า ผู้เสียดแทง (พระมหานายม อุตตโม, 2557) พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้มนุษย์สนใจและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญคือ รู้จักร่างกายและจิตใจของตน เพื่อที่จะได้บำรุงรักษาร่างกายและจิตใจให้ดำรงอยู่อย่างปกติสุขโดยปราศจากสิ่งที่คอยเสียดแทงอยู่ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ยากที่จะหลีกเลี่ยงจากความเจ็บป่วยไปได้เพราะในชีวิตมนุษย์นั้นย่อมมีความผิดปกติทั้งทางร่างกายและจิตใจเกิดขึ้นอยู่เสมออันได้แก่ โรคที่เกิดขึ้นทางร่างกาย และโรคที่เกิดขึ้นทางจิตใจ ซึ่งเรียกรวมว่า โรคนามรูป (อง. จตุกก. (ไทย) 21/31/24)

คำว่า โรค ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 หมายถึง ภาวะที่ร่างกายทำงานไม่ได้เป็นปกติจากเชื้อโรคเป็นต้น การเจ็บป่วย การได้รับอุบัติเหตุ การผิดปกติของร่างกายและจิตใจ รวมทั้งอาการที่เกิดจากสภาพดังกล่าวนี้ด้วย

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า โรค คือ สิ่งที่ยึดขวางชีวิต ใช้แทนคำว่า ทุกข์ ซึ่งทั้งโรคและทุกข์เป็นสิ่งที่บีบคั้นขัดข้องเป็นปัญหาต้องแก้ไขต้องกำจัดออกไปชีวิตจะไม่ได้ลำบาก

นอกเสียจากคำว่า “โรค” มีคำที่ปรากฏหมายถึงความเจ็บป่วยและมีความเกี่ยวข้องกัน อาทิ คำว่า “อาพาธ” หมายถึง ความเจ็บป่วย “พยาธิ” หมายถึง ความเจ็บป่วย

ดังนั้นความหมายของเวชศาสตร์ในทางพระพุทธศาสนา คือ ความรู้เรื่องการบำบัดรักษาโรคหรืออาการเจ็บป่วย ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและคำสอนทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการรักษาโรคทั้งทางกายและโรคทางใจ

ในสมัยพุทธกาล มีภิกษุทั้งหลายป่วยด้วยอาพาธที่เกิดในฤดูสารท แม้ข้าวมดที่ต้มเข้าไปก็อาเจียนออกมา แม้ข้าวยสวที่ฉันเข้าไปก็อาเจียนออกมา ภิกษุเหล่านั้นจึงชูปมอมหมองคล้ำ ชิดเหลือง เส้นเอ็นสะพรั่ง เพราะโรคนั้นพระผู้มีพระภาคทอดพระเนตรเห็นภิกษุเหล่านั้นชูปมอม หมองคล้ำ ชิดเหลือง เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่ง จึงตรัสถามพระอานนท์ว่า “อานนท์ ทำไมเวลานี้ภิกษุทั้งหลายจึงชูปมอม หมองคล้ำ ชิดเหลือง เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่ง” พระอานนท์กราบทูลว่า “เวลานี้ภิกษุทั้งหลายป่วยด้วยอาพาธที่เกิดในฤดูสารทแม้ต้มข้าวมดกับอาเจียนออกมาแม้ข้าวยสวที่ฉันแล้วก็กับอาเจียนออกมาภิกษุเหล่านั้นจึงชูปมอม หมองคล้ำชิดเหลือง เส้นเอ็นขึ้นสะพรั่งเพราะโรคนั้น พระพุทธเจ้าข้า” (วิ.ม.(ไทย) 3/260/53) ในคัมภีร์พระไตรปิฎกนอกจากให้ความหมายของโรคแล้ว ยังได้กล่าวถึงชื่อของโรคชนิดต่างๆ ได้แก่ โรคทางตา (วิ.ม. (ไทย) 5/265/50) โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคกาย โรคศีรษะ โรคใบหู โรคปาก โรคฟัน โรคโอ โรคหืด โรคไข้หวัด โรคไข้ทรพิษ โรคไข้เชื้องูซึม โรคท้อง โรคลงแดง โรคจุกเสียด โรคลงราก โรคเรื้อน โรคกลาก โรคมอคร่อ โรคลมบ้าหมู โรคหืดเปื่อยโรคหืดด้าน โรคคุดทะราด โรคหูด โรคละอองบวม โรคอาเจียนโลหิต โรคเบาหวาน โรคเรื้อน โรคพุพอง โรคริดสีดวง (อง.ทสก. (ไทย) 24/60/129-131) โรคออสกะ (ที.ปา. (ไทย) 11/8-9/8-9) โรคอหิวาตกโรค (วิ.ม. (ไทย) 4/100/155) โรคลม โรคลมขัดยอกตามข้อ โรคเท้าแตก เนื้องอก แผลไม่งอก โรคหืด โรคตุ่ม โรคกลืนตัวแรง โรคมนุษย์เข้ส้าง โรคลมในท้อง โรคร้อนในกาย โรคเนื้องอกในลาไส้ โรคท้องร่วง โรคฝี โรคปอด โรคพันธุกรรม โรคอัมพาต โรคพิษงู โรคโดนยาแผด โรคท้องผูกโรคพอมเหลือง โรคผดผื่นคัน โรคหนองที่เท้า โรคร้อนใน โรคดีซ่าน โรคปวดศีรษะ (วิ.ม. (ไทย) 5/260-365/18-241)

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 33 เรื่องที่ 8 การแพทย์แผนไทย จำแนกการเกิดโรคออกได้เป็น 8 สมุฏฐาน ประกอบด้วยธาตุสมุฏฐาน อุตสมุฏฐาน อายุสมุฏฐาน สัตวสมุฏฐาน วิถีสมุฏฐาน อาหารสมุฏฐาน จิตสมุฏฐาน และกรรมสมุฏฐาน นับเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์สาเหตุในการเกิดโรค ทำให้ทราบสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคนั้น ๆ อย่างชัดเจนสามารถทำการรักษาโรคได้เปรียบเหมือนโรคทางกาย

โรคในทางพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ประเภท ประเภทแรก คือโรคทางกาย (กายิกโรค) และโรคทางใจ (เจตสิกโรค) สำหรับสาเหตุของโรคทางกาย มีหลายสาเหตุ คือ โรคเกิดจากดี เสมหะ ลม ใช้สันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม หนาว ร้อน หิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะ(อง ทสก. (ไทย) 24/60/130-131) ธาตุ ๔ ไม่สมดุล (ที.ปา. (ไทย) 11/31/306-307),(อง ทสก.(ไทย) 24/11/1) การไม่รู้ประมาณในการบริโภค (ขุ.ธ.(ไทย) 25/325/234) การถูกสัมผัสจากเชื้อบุงและสัตว์เลื้อยคลาน (อง จตุกก (ไทย) 21/157/281) การถูกทำร้าย และการมีอายุมาก ส่วนโรคทางใจนั้น สาเหตุล้วนเกิดมาจากกิเลส ตัณหา ครอบงำจิตใจดังปรากฏในพระไตรปิฎก ความว่า “สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกาย ตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมีอยู่ แต่สัตว์ผู้กล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลา แม้ครู่เดียวหาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (อง. จตุกก (ไทย) 21/157/127) ดังนั้น โรคทั้งหลายที่ปรากฏในบุคคลจึงไม่พ้นสาเหตุมาจาก 2 โรคดังกล่าวข้างต้น

การบำบัดรักษารักษาโรคในสมัยพุทธกาลนั้นนอกจากเภสัชที่มีพุทธาณุญาต อย่างเภสัช 5 ตามพระวินัยแล้ว ยังมียาสมุนไพรโบราณได้นำมาจากพืช สัตว์ แม้แต่ยาสมุนไพรจากแร่ธาตุ ได้แก่ แร่ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุที่ท่านนำมาใช้เป็นยารักษาโรค จำพวกสลายง่าย เช่น เกลือต่างๆ กำมะถันเหลือง กำมะถันแดง จุนสี ดินประสิว ดีเกลือ ดินปลวก ดินสอพอง เป็นต้น จำพวกสลายตัวยาก เช่น เงิน ทองคำ ทองแดงทองเหลือง ทองสัมฤทธิ์ บัลลังก์ ศิลา ศิลาอ่อน หินปะการัง กระบวนการรักษานั้นเมื่อวินิจฉัยโรคแล้ว ว่าสาเหตุเกิดจากอะไร ต่อมาก็ศึกษาสรรพคุณของยาที่ได้ใช้นั้นมีสรรพคุณอย่างไร ก็จัดให้รับประทานหรือทาตามจำนวนและขนาดที่ต้องการ โรคก็จะหายได้ นอกจากนี้ยังมีวิธีการรักษาด้วยการผ่าตัด เช่น ผ่าตัดฝี ตัดเนื้องอก (พรศรี บุญสายบัว, 2563)

องค์ความรู้ในคัมภีร์คิลานสูตร

โรคต่างๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สามารถแบ่งได้เป็นกลุ่มๆ คือ โรคผิวหนัง โรคลม โรคในท้อง โรคเกี่ยวกับอวัยวะ โรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และโรคเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ซึ่งโรคเหล่านี้ยังสามารถแบ่งอย่างอื่นได้ เช่น โรคที่เป็นแต่กำเนิดโรคทางด้านพันธุกรรม โรคที่เกิดตามฤดูกาล การถูกทำร้าย โรคติดต่อและไม่ติดต่อ ซึ่งโรคทุกอย่างล้วนทำให้เกิดความทุกข์แก่ร่างกายและจิตใจทั้งสิ้น

ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย พระพุทธองค์ ตรัสว่าด้วยคนไข้และบุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้ ไว้ใน คิลานสูตร ว่า “...คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้เภสัชที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้อุปภัฏฐาที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ย่อมไม่หายจากอาพาธนั้นได้เลย คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้เภสัชที่สบายหรือไม่ได้ก็ตาม ได้อุปภัฏฐาที่สมควรหรือไม่ได้ก็ตาม ย่อมหายจากอาพาธนั้นได้ คนไข้บางคนในโลกนี้ ได้โภชนะที่สบายจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ได้เภสัชที่สบายจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ได้อุปภัฏฐาที่สมควรจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ย่อมไม่หาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บรรดาคนไข้ 3 จำพวกนั้น เพราะอาศัยคนไข้ผู้ที่ได้โภชนะที่

สบาย จึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ยอมไม่หาย ได้เฝ้าไข้ที่สบายจึงหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ยอมไม่หาย ได้อุปัฏฐากที่สมควรจึงจะหายจากอาพาธนั้น เมื่อไม่ได้ยอมไม่หาย นี่เราจึงอนุญาตคิลานภัต อนุญาตคิลานเภสัช อนุญาตคิลานุปัฏฐากไว้ ดุริยภิกษุทั้งหลาย และก็เพราะอาศัยคนไข้เช่นนี้ ถึงคนไข้อื่นก็ควรได้รับการบำรุง ดุริยภิกษุทั้งหลาย คนไข้ 3 จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

“...บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นพระตถาคตหรือไม่ได้เห็นก็ตาม ได้ฟังธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว หรือไม่ได้ฟังก็ตาม ย่อมไม่หยิ่งลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุรรมรรคได้เลย บุคคลบางคนในโลกนี้ ได้เห็นพระตถาคต จึงหยิ่งลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุรรมรรคเมื่อไม่ได้เห็น ย่อมไม่หยิ่งลงสู่ความเห็นชอบ ได้ฟังธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วจึงหยิ่งลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรมคือ จตุรรมรรค เมื่อไม่ได้ฟังย่อมไม่หยิ่งลงสู่ความเห็นชอบ ดุริยภิกษุทั้งหลายบรรดาบุคคลทั้ง 3 จำพวกนั้น เพราะอาศัยบุคคลผู้ที่ได้เห็นพระตถาคต จึงหยิ่งลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือจตุรรมรรค เมื่อไม่ได้เห็นย่อมไม่หยิ่งลงสู่ความเห็นชอบ ได้ฟังธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว จึงหยิ่งลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุรรมรรค เมื่อไม่ได้ฟังย่อมไม่หยิ่งลง นี่แล เราจึงอนุญาตการแสดงธรรมไว้ ดุริยภิกษุทั้งหลาย และก็เพราะอาศัยบุคคลนี้ จึงควรแสดงธรรมแม้แก่บุคคลอื่นๆ ดุริยภิกษุทั้งหลาย บุคคลซึ่งเปรียบด้วยคนไข้ 3 จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก ฯ”(อง.ติก.(ไทย)20/22/169.)

จากพุทธพจน์ข้างต้น พระพุทธองค์ทรงมีพระเมตตา ทรงเห็นความทุกข์ของพุทธสาวกของพระองค์ จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์ได้ใช้ยาเพื่อบำบัดการอาพาธและทรงอนุญาตให้ฉันเภสัช 5 ชนิด พระผู้มีพระภาค ได้ทรงดำริดังนี้ว่า “เภสัช 5 นี้ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นทั้งตัวยา และชาวโลกถือกันว่าเป็นยา ทั้งให้ประโยชน์ทางโภชนาหาร และไม่เป็นอาหารหยาบ อย่างกระนั้นเลย เราพึงอนุญาตเภสัช 5 นี้แก่ภิกษุทั้งหลาย ให้รับประทานในกาลแล้วฉันในกาล” (วิ.ม.(ไทย) 5/260/43) การรักษาพยาบาลในพระพุทธศาสนา การแบ่งประเภทของโรคทางร่างกายสามารถแบ่งตามลักษณะของคนไข้ได้อีก 3 ประเภท กล่าวคือ 1) โรคที่ไม่อาจจะหายได้แม้ว่าจะทำการรักษาหรือไม่ทำการรักษาก็ตาม 2) โรคที่หายได้เอง ไม่ว่าจะทำการรักษาหรือไม่ก็ตาม เช่น โรคจำพวกปวดหัว ปวดท้องหรือโรคที่มีอาการเล็กๆ น้อยๆ 3) โรคที่หายได้เฉพาะที่ทำการรักษาเท่านั้น ถ้าไม่ทำการรักษาก็ไม่หาย ได้แก่ โรคภัยไข้เจ็บส่วนใหญ่ที่คนเราประสบกันอยู่ และ การแบ่งโรคทางใจ ท่านเรียกว่า บุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้ ซึ่งสาเหตุเกิดจากกิเลส ตัณหา ที่มีอยู่ในจิตใจ จะต้องใช้ธรรมโอสถการประพฤติปฏิบัติ บุคคลผู้เปรียบเสมือนคนไข้ (โรคทางใจ)บางจำพวกจำเป็นต้องได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า หรือได้ฟังธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้แล้ว จึงจะพาดนเองให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาได้

วิเคราะห์องค์ความรู้ด้านเวชศาสตร์เชิงพุทธในคิลานสูตร

ผู้ศึกษาพิจารณาเห็นว่า โรคในทางพระพุทธศาสนาแบ่งตามลักษณะของคนไข้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ โรคทางกายภาพ (คนไข้) และโรคที่เกิดทางใจ (บุคคลผู้เปรียบด้วยคนไข้) โรคทั้ง 2 ลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีการตั้งสมมติฐานโรคและการวินิจฉัยโรค แยกประเภทของโรค จึงทำการบำบัดรักษา

ให้เหมาะสมกับโรคนั้นๆ เหตุปัจจัยส่วนประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บก็มีความสำคัญด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ทรงชี้ให้เห็นถึงความไม่เหมือนกันของแต่ละบุคคล จึงได้ทรงมีพุทธานุญาตบางประการสำหรับคนไข้บางประเภท กล่าวคือ คิลานภัต(อาหาร) อนุญาตคิลานเภสัช(ยา) อนุญาตคิลานุปัฏฐาก(คนพยาบาลดูแล) พระพุทธรูปทรงชี้ไปที่คนไข้เป็นสำคัญ เพราะว่า คนไข้บางประเภทหายจากโรคโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอาหารดี ยาดี และคนดูแลพยาบาล แต่คนไข้บางประเภทต้องอาศัยอาหารดี บางคนต้องอาศัยยาดี และบางคนต้องอาศัยคนพยาบาลดูแลจึงจะหายจากโรคได้ ดังนั้น ปัจจัยของคนป่วยจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการรักษาโรค ถ้าพิจารณาถึงองค์ประกอบทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันก็จะเกี่ยวข้องกับ ลักษณะทางกายภาพ และลักษณะของพันธุกรรมหรือยีน ซึ่งมีผลต่อการบำบัดรักษาโรค หรือความเจ็บป่วย ด้วยเช่นกัน

การรู้ สาเหตุการเกิดโรค วิเคราะห์สาเหตุในการเกิดโรคทั้งทางกายภาพ ทำให้สามารถวินิจฉัยโรคอย่างละเอียดได้ทำให้ทราบสาเหตุที่ทำให้เกิดโรคนั้น ๆ อย่างชัดเจนสามารถทำการรักษา โรคได้อย่างถูกต้อง พระพุทธศาสนาให้ทัศนะเกี่ยวกับความเจ็บป่วยหรือความไม่สบายกายนั้นเป็นความทุกข์ เพราะมีโรคแล้วย่อมทำให้ได้รับทุกข์เวทนา เจ็บปวดทรมาน ไม่สามารถดำรงชีวิตให้ปกติได้ ต้องมีการบำบัดรักษา และต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาต่างๆ บางท่านอาจไม่สามารถทำงานได้ ไม่ว่าจะชั่วคราวหรือแม้แต่ตลอดชีวิต คนที่ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บจึงเสมือนได้ลาภอันประเสริฐ ดังมีพระพุทธสุภาษิตบทหนึ่ง กล่าวไว้ว่า “อโรคยา ปรมาลาภ” “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/204/96) ความเจ็บป่วยในการรับรู้ของผู้คนส่วนใหญ่ มักเป็นภาพของความทุกข์ ความน่ากลัว และความไม่พึงปรารถนา ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากภาพลักษณ์ ของความเจ็บป่วยจึงกลายเป็นศัตรูที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามของการดำเนินชีวิต ความเจ็บป่วยจึงเป็นสิ่งที่หลายคนปฏิเสธ และไม่ยากพูดถึง กระทั่งอาจหายไปจากการระลึกถึงในระหว่างการดำเนินชีวิต มนุษย์จึงขาดความเข้าใจหรือเข้าใจผิด คิดจินตนาการไปต่างๆ นานา ทั้งยังปราศจากทักษะและความเข้มแข็งภายในที่จะรับมือเมื่อความเจ็บป่วยมาถึง จริงๆ แล้วหากพิจารณาสังขารของชีวิตในเรื่องนี้ จะพบว่ามนุษย์ทุกคนล้วน ต้องเผชิญกับความเจ็บป่วยด้วยกันทั้งสิ้น มนุษย์ไม่อาจหลีกเลี่ยงความเจ็บป่วยในการ ดำเนินชีวิตไปได้ ความเจ็บป่วยเป็นส่วนหนึ่งของการมีชีวิตอยู่ในโลกและเป็นทุกข์อยู่ คนทุกคนต้องประสบทั้งทางกาย และทางใจการที่จะไม่ให้ร่างกายเกิดเจ็บป่วยเลยนั้นเป็นไปไม่ได้แน่นอน เพราะเป็นธรรมชาติของร่างกายที่อวัยวะต่างๆ จะเสื่อมลงและถูกคุกคามด้วยโรคและพยาธิ

ส่วนโรคทางใจที่ท่านเรียกว่า เจตสิกโรค โรคทางใจเป็นโรคที่มีสาเหตุมาจากโลภะ โทสะ และโมหะ การรักษาโรคทางใจจึงต้องแก้ที่สาเหตุของโรค นั่นก็คือ การแก้โลภะ การแก้โทสะ และการแก้โมหะ หรือการแก้ที่ใจ เพราะโรคทางใจนั้นเกิดจากใจ หากแก้ที่ใจได้ย่อมหมายถึงการแก้โรคได้แบบองค์รวมเพราะ “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า สำเร็จแล้วด้วยใจ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/17) ใช้การประพฤติปฏิบัติธรรมตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนา กระทั่งยกระดับจิตใจของตนเองให้หลุดพ้นจาก โลภะ โทสะ โมหะ หรือเรียกได้ว่าใช้ธรรมะโอสถรักษาโรคทางใจกระบวนการนั้นก็คือ การประพฤติตามธรรมะ คำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อพ้นจากทุกข์ จึงจะกำจัดโรคทางใจได้อย่างสิ้นเชิง บุคคล

ใดเจริญในธรรมวินัยของพระองค์ก็จะพ้นจากโรคทางใจและนำไปสู่ความสุขสบายทั้งทางกายและทางใจไปควบคู่กัน เมื่อยามเจ็บป่วย การรู้จักปล่อยวางไม่ยึดมั่นถือมั่นทำจิตใจให้สงบเย็น เป็นสมาธิเมื่อจิตสงบก็จะส่งผลต่อไปยังร่างกายทำให้ผ่อนคลาย หลุดจากโรคและหายเจ็บป่วยไปในที่สุด ที่สุดคือเป็นการตัดวิภวภูมิจึงเป็นยานานเอกของพระพุทธเจ้าสามารถใช้ในการดูแลสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ ที่จัดว่าใช้เป็นธรรมโอสธในการรักษาโรคได้ และเป็นโอสธยานเอกเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาสอนหรือตรัสแสดงไว้ตามที่ต่างๆ ทรงมีเป้าหมายสูงสุดเพื่อนำไปสู่การดับทุกข์ให้สิ้นเชิง คือ พระนิพพาน พระพุทธเจ้าทรงนำหลักธรรมเหล่านั้นมาใช้ในการรักษาโรคต่างๆ ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ อาทิ สติปัฏฐาน 4 มรรคมีองค์ 8 เป็นต้น ซึ่งในหลักธรรมอันถือว่าเป็นธรรมโอสธที่ยกตัวอย่างมานี้ มีนัยที่พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงความดับทุกข์ การรักษาโรคทางใจ อย่างสติปัฏฐาน 4 พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโศมนัส เพื่อบรรลุนิพพานที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพานหนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ 4 ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโศมนัสในโลกเสียได้หนึ่ง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโศมนัสในโลกเสียได้หนึ่ง พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโศมนัสในโลกเสียได้หนึ่ง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโศมนัสในโลกเสียได้หนึ่ง...”(ที.ม. 10/273/257) ฯ

การใช้ธรรมโอสธ อริยมรรค 8 หรือ มรรคมีองค์ 8 ซึ่งแปลว่า ทางมีองค์แปดประการอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้า ได้ตรัสบอกแนวทางและข้อปฏิบัติในการเจริญมรรคมีองค์ 8 ให้แก่สาวกทั้งหลายได้นำไปปฏิบัติ ดังนี้ 1. สัมมาทิฐิ(ความเห็นถูกต้อง) คือ การเห็นในอริยสัจ 4 ความรู้ในทุกข์ความรู้ในเหตุเกิดทุกข์ความรู้ในความดับทุกข์ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ 2. สัมมาสังกัปปะ (ความคิดถูกต้อง) คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน 3. สัมมาวาจา (การพูดจาถูกต้อง) คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ 4. สัมมากัมมันตะ (การกระทำทางกายถูกต้อง) คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการฆ่าสัตว์การลักทรัพย์ การประพฤติดันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ 5. สัมมาอาชีวะ (ดำรงชีวิตถูกต้อง) คือ การงดเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด 6. สัมมาวายามะ (ความพากเพียรถูกต้อง) คือ เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปอกุศลที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรพยายามทำกุศลที่ยังไม่ เกิดขึ้นให้เกิดขึ้นเพียรพยายามในการประคองและรักษากุศลที่เกิดขึ้นให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้น 7. สัมมาสติ (การดำรงสติถูกต้อง) คือ เป็นเรื่องของ การฝึกปฏิบัติให้มีสติสัมปชัญญะ ได้แก่ การเจริญสติปัฏฐาน 4 และ 8. สัมมาสมาธิ(การตั้งจิตมั่นถูกต้อง) คือ การฝึกอบรมจิตจนมีสมาธิตั้งแต่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริบูรณ์เพราะอุเบกขาสู่จุดมุ่งหมาย คือ บรรลุนิพพาน (ส.ม.

(ไทย) 18/8/10-13) ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัส พระธรรมเทศนาไว้ว่า “เพราะเจริญมรรคมีองค์ 8 ประการนั้น แล สาวกของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่” การเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ประการตามแนวที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ข้างต้นนี้ นอกจากจะตรัสว่าเป็นหนทางในการนำไปสู่บรรลุธรรมแล้ว พระพุทธองค์ยังตรัสไว้อย่างชัดเจนอีกประการหนึ่งว่า สามารถใช้เป็นยาขนานเอกสำหรับสํารอกและระบายกิเลสเพื่อรักษาสรรพโรค คือ ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจให้หายได้ (ศิริลักษณ์ วรไวย, 2557) ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย แพทย์ทั้งหลายย่อมให้ยาระบาย เพื่อบำบัดอาพาธอันมีดีเป็นสมุฏฐานบ้าง มีเสลดเป็นสมุฏฐานบ้าง มีลมเป็นสมุฏฐานบ้าง ยาระบายนี้มีอยู่เรามีได้กล่าวว่ามี แต่ยาระบายนี้แล ใช้ได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้างเราจักแสดงยาระบายอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว... ยาระบายอันเป็นของพระอริยะที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผล ซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ เป็นอย่างไร คือ 1. ผู้มีสัมมาทิฐิ ย่อมระบายมิฉชาติทิฐิได้ ระบายบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิฉชาติทิฐิเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาทิฐิเป็นปัจจัย 2. ผู้มีสัมมาสังกัปปะ ย่อมระบายมิฉชาติสังกัปปะได้ ... 3. ผู้มีสัมมาวาจา ย่อมระบายมิฉชาติวาจาได้ ... 4. ผู้มีสัมมากัมมันตะ ย่อมระบายมิฉชาติกัมมันตะได้ ... 5. ผู้มีสัมมาอาชีวะ ย่อมระบายมิฉชาติอาชีวะได้ ... 6. ผู้มีสัมมาวายามะ ย่อมระบายมิฉชาติวายามะได้ ... 7. ผู้มีสัมมาสติ ย่อมระบายมิฉชาติสติได้ ... 8. ผู้มีสัมมาสมาธิ ย่อมระบายมิฉชาติสมาธิได้ ... 9. ผู้มีสัมมาญาณะ ย่อมระบายมิฉชาติญาณะได้ ... 10. ผู้มีสัมมาวิมุตติ ย่อมระบายมิฉชาติวิมุตติได้ ระบายบาปอกุศลธรรมเป็นอันมากที่เกิดขึ้นเพราะมิฉชาติวิมุตติเป็นปัจจัยได้ และกุศลธรรมเป็นอันมาก ย่อมถึงความเจริญเต็มที่เพราะสัมมาวิมุตติเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ยาระบายอันเป็นของพระอริยะนี้แลที่ใช้ได้ผลแน่นอน มิใช่ไร้ผลซึ่งสัตว์ทั้งหลายผู้มีชาติเป็นธรรมดาอาศัยแล้วย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชราเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสเป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสได้ (อง.ทสก. (ไทย) 24/108/251-253)

การที่จะพ้นจากทุกข์ หรือรักษาโรคทางใจได้ โดยที่มีกิเลสอาสวะที่ห่อหุ้มอยู่ในจิตในใจได้นั้นจะต้องอาศัยปัจจัยอีกหลายประการด้วยกันเช่นกัน แม้เป็นธรรมะโอสถขนานเอก แต่ก็มีอาจจะมีใช้ได้กับบุคคลคนบางประเภท อย่างที่พระองค์ทรงตรัสไว้ใน คิลานสูตร บุคคลเปรียบด้วยคนไข้ ทั้ง 3 ลักษณะ บุคคลบางจำพวกต้องอาศัยบุคคลผู้ที่ได้เห็นพระตถาคต จึงยังลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุร มรรค เมื่อไม่ได้เห็นย่อมไม่ยังลงสู่ความเห็นชอบ ได้ฟังธรรมวินัยที่พระตถาคตทรงประกาศแล้ว จึงยังลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุร มรรค เมื่อไม่ได้ฟังย่อมไม่ยังลง บุคคลบางจำพวกต้องอาศัยการ ฟังธรรมจากพระองค์จึงยังลงสู่ความเห็นชอบในกุศลธรรม คือ จตุร มรรค เมื่อพิจารณาแล้ว ผู้ศึกษาเห็น

ว่า ทั้งนี้ทั้งนั้นขึ้นอยู่กับบุญบารมี สติ ปัญญาของแต่ละบุคคลที่สั่งสมมา ว่า มีอินทรีย์ที่แก่กล้า บารมีที่สร้างมาแก่กล้า พอสมควร จึงสามารถรักษาโรคทางใจของตนเองได้อย่างสิ้นเชิง โดยอาศัยเพียงหลักการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามคำสอนในทางพระพุทธศาสนาและนำพาให้ตนเองพ้นทุกข์ คือพ้นจากโรคทางใจได้ แต่บางคนบางคนต้องอาศัยครูบาอาจารย์คอยแนะนำพร่ำสอนอย่างใกล้ชิด หรือบางคนจำเป็นต้องอาศัยการพึ่งพระธรรมเทศนาจากพุทธองค์จึงจะพ้นทุกข์ได้ ในพระสูตรนี้จึงชี้ให้เห็นว่า สติ ปัญญา บารมี ของแต่ละบุคคลที่ทำมาไม่เหมือนกัน อย่างพระจูฬปันถกเถระ ผู้เป็นเอตทัคคะในทางผู้ชำนาญในมโนมยิทธิ ปฏิบัติธรรมอยู่กับสำนักของพระเถระผู้เป็นพี่ชาย ถูกพระพี่ชายไล่ให้สึก แต่เมื่อได้พบพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงให้อุบายในการพิจารณา ก็สามารถบรรลุอรหัตผลได้

บทสรุป

ในทัศนะพระพุทธศาสนาความเจ็บป่วยเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายและจิตใจ แต่ละบุคคลต้องรับผิดชอบต่อสุขภาพและความเจ็บป่วยของตนเอง เรามีหน้าที่ที่จะต้องแก้ไขบำบัดรักษาและบริหารชีวิตให้ได้ ถ้าหลีกเลี่ยงโรคได้ก็หลีกเลี่ยง ถ้ามันเกิดขึ้นก็บำบัดรักษาไปตามกำลังความสามารถ แต่อย่าไปทุกข์ระวนระวายกับโรคร้ายไข้เจ็บนั้นและสำคัญผิดว่าเป็นเพราะกรรมเก่าแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนไปจากหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา การบำบัดรักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีทั้งการบำบัดรักษาโรคทางกายกับการแพทย์ในแผนปัจจุบันและยังทรงใช้ธรรมโอสธบำบัดไปพร้อมๆ กันอีกด้วย เพราะหลักการบำบัดรักษาโรคร้ายไข้เจ็บในพระพุทธศาสนา จะต้องดูแลและรักษาทั้งร่างกายและจิตใจไปพร้อมๆ กัน เนื่องจากร่างกายและจิตใจมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ส่งผลกระทบต่อกันและกันไม่อาจจะแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด ส่วนโรคทางใจจะต้องใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดเท่านั้น เนื่องจากโรคทางใจในพระพุทธศาสนามีสาเหตุมาจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง จึงต้องใช้หลักพุทธธรรมในการบำบัดโรคทางใจจึงเป็นการขจัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองในจิตใจ ให้บรรเทาเบาบางลงจนทำให้จิตใจสงบ ว่าง ผ่อนคลาย ส่งผลให้หายจากโรคทางใจได้หลักพุทธธรรมที่สำคัญ ในพระพุทธศาสนาที่ใช้บำบัดรักษาความเจ็บป่วยที่สำคัญ พระพุทธองค์เอง เป็นผลของการปฏิบัติธรรมขั้นสูง ซึ่งเป็นการบำบัดโรคได้อย่างถาวร ความไม่มีโรคตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็คือการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน อันเป็นการบำบัดรักษาโรคทางใจได้อย่างเด็ดขาด และโรคทางกายก็สามารถบำบัดรักษาได้

บรรณานุกรม

หนังสือ

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ข้อมูลวิทยานิพนธ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สหธรรมิก จำกัด.

พรศรี บุญสายบัว. (2563). **การรักษาโรคของพระพุทธเจ้า**. วารสารพุทธจิตวิทยา, 5(1), 45-61.

ศิริลักษณ์ วรไวย. (2557). **การศึกษารวมอรรถในพระพุทธศาสนา**. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี

บัณฑิต) บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<https://dictionary.orst.go.th/> (ค้นข้อมูล: 2 มกราคม 2567).

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ . **การแพทย์แผนไทย**[ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

[https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=33&chap=8
&page=t33-8-infodetail04.html](https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=33&chap=8&page=t33-8-infodetail04.html) (ค้นข้อมูล: 30 ธันวาคม 2566).

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) :

หน้าทง: พุทธ หรือ ไสยศาสตร์

Book Review :

Na Na Thong: Buddhism or Superstition

พระประเสริฐ ปภาโส

Phra Prasert Papaso

พระอุดมศักดิ์ อธิจิตโต

Phra Udomsak Athichitto

ธนรัฐ สะอาดเอี่ยม

Thanarat Sa-ard-iam

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

¹Corresponding author, e-mail : watcharin7574@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มี 3 วัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทย 2) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทงในสังคมไทย และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทงในมุมมองพระพุทธศาสนา โดยศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารจากพระไตรปิฎกและเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า ความเป็นมาของเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทยนั้นคือ วิชาว่าด้วยการใช้พลังอำนาจลึกลับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เครื่องรางของขลังและเวทมนตร์คาถาอาคมเกิดขึ้นพร้อมกับความเชื่อของมนุษย์ที่ว่าในธรรมชาติอันลึกลับซับซ้อนที่มนุษย์ยังไม่อาจเข้าใจได้ทั้งหมด มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติบางอย่างแฝงเร้นอยู่เช่นเดียวกับพลังธรรมชาติ เช่น แสง เสียง หรือกฎกลศาสตร์ต่าง ๆ ถ้าหากมนุษย์สามารถฝึกจิต หรือมีบุญญาไปสู่อำนาจนั้นได้แล้ว มนุษย์จะได้พบกับความมหัศจรรย์และพิสดารสามารถนำอำนาจนั้นมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทงในสังคมไทยพบว่า เป็นศาสตร์ความเชื่อที่มีอำนาจสูงส่งทางด้านการส่งเสริมดวงชะตาบารมี เสริมสิริมงคล รวมไปถึงเมตตามหานิยม มหาเสน่ห์ และโชคลาภทำให้เกิดกิจการการค้าขายดีขึ้นเกิดความเจริญรุ่งเรือง ใครใดได้ลงหน้าทงถือเป็นบุญวาสนาของบุคคลคนผู้นั้นคนที่ไม่มีเคยมีใครรักก็กลับมามีคนมาเมตตาใครที่ทำมาหากินไม่ดีก็กลับมาทำมาหากินดี และค้าขายดีมีกำไรชีวิตที่อับเฉาก็จะไม่แห้งเหี่ยวจะบังเกิดสิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิตจะบังเกิดแต่สิ่งที่ดี ๆ ขึ้นในชีวิตจากการวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทงในมุมมองพระพุทธศาสนาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นได้มีหลักคำสอนเกี่ยวกับเรื่องความเชื่อเรียกว่า ศรัทธา โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภทคือ เชื่อเรื่องของกรรม เชื่อเรื่องผลของกรรม

เชื่อเรื่องกรรมของสัตว์ และเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงละนอกจากนี้พระพุทธเจ้าได้วางเกณฑ์สำหรับความเชื่ออีกเรียกว่าหลักโยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน ทางพุทธศาสนาถือว่ามีความค่าเท่ากับความไม่ประมาทหรืออัมพาตซึ่งเป็นแหล่งรวมแห่งกรรมฝ่ายดีหรือกุศลธรรมทั้งปวง และหลักกาลามสูตรว่าด้วยความเชื่อในมุมมองพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเนหน้าทองนั้น คือพระสูตรที่พระโคตมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาว กาลามะ หมู่บ้านเกสปุตตนิคม แคว้นโกศล กาลามสูตรเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างงมงายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดีไม่ดีกว่านั้นเชื่อทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือ ผี สาง นางไม้ ภูต เทวดา มาก่อนแล้วนั่นเอง

คำสำคัญ : เนหน้าทอง, พระพุทธศาสนา, โสยศาสตร์

ABSTRACT

This academic article has three objectives: (1) to study the origins of occult practices in Thai society, (2) to explore beliefs surrounding *Na Na Thong* (gold face inscription) in Thai society, and (3) to analyze these beliefs from a Buddhist perspective. The study is based on document analysis of the Tipitaka and related academic literature and is presented descriptively and analytically. The findings reveal that the origins of occult practices in Thai society involve knowledge related to the use of mysterious powers derived from sacred objects, talismans, and magical incantations. These practices stem from the belief that hidden supernatural forces exist within the complex natural world, akin to natural forces such as light, sound, or mechanical laws. By training the mind or accessing these powers, humans believe they can achieve extraordinary outcomes. The belief in *Na Na Thong* in Thai society is associated with the ability to enhance fortune, charisma, and prosperity. It is regarded as a mystical practice that can attract wealth, love, and success. Those who undergo this ritual are believed to experience significant improvements in their lives, from being more attractive and likable to achieving financial success and personal happiness. From a Buddhist perspective, faith (*saddha*) is categorized into four types: belief in karma, belief in the results of karma, belief in individual responsibility for karma, and belief in the Buddha's enlightenment. Buddhism encourages rational and mindful belief through the principle of *yoniso manasikara* (wise consideration) and the teachings of the *Kalama Sutta*. The *Kalama Sutta* advises Buddhists not to blindly follow any belief without careful consideration of its merits and potential consequences. This critical approach aligns with Buddhist teachings, distinguishing between meaningful faith and superstition. Historically, prior to the

introduction of Buddhism, Thai society practiced animism and worshiped spirits, deities, and other supernatural entities.

Keywords : Na Na Thong, Buddhism, Superstition

บทนำ

ไสยศาสตร์ เป็นศาสตร์วิชาแขนงหนึ่งที่อยู่คู่กับความเชื่อความศรัทธาของคนไทยสืบมา แต่ครั้งโบราณกาลเมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้นครั้งใดบรรดาบูรพาจารย์ก็จะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเช่น การลงนะหน้าทอง การสักยันต์ลงอาคมตามร่างกาย หรือการปลุกเสกสิ่งของหรือที่นิยมเรียกกันว่าวัตถุมงคล (ครูเจม ไอมัดแดง, 2566: ออนไลน์) เพื่อมอบให้ลูกศิษย์นำติดตัวไปในยามที่ออกรบกับพวกข้าศึก ถือว่าเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจแก่ทหารหาญในยามออกศึกซึ่งก็เคยสร้างปาฏิหาริย์กับคนใช้มาแล้วในครั้งสมัยสงครามอินโดจีนทหารไทยของเราได้พากันสร้างชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วจนเป็นที่เลื่องลืออย่างมาก ศาสตร์วิชาอาคมต่าง ๆ ท่านบูรพาจารย์ได้จำแนกแยกออกเป็นสายวิชาหลักมากมาย ได้แก่

วิชาอยู่ยงคงกระพันเป็นสายวิชาที่เน้นให้ร่างกายมีความคงทนต่อศาสตราวุธทั้งหลาย อย่างเช่น ฟันแทง ไม่เข้า ซึ่งก็มีหลายวิธีในการใช้วิชาอยู่ยงคงกระพันอาทิ การอาบน้ำว่านที่ผ่านการปลุกเสกการสักยันต์ลงคาถาอาคมลงนะหน้าทองไว้บนร่างกายการปลุกเสกวัตถุมงคลแล้วให้ติดตัวไปช่วยคุ้มครองหรือการท่องมนต์พระคาถาอยู่ยงคงกระพัน อย่างนี้เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้บูรพาจารย์จึงได้คิดค้นหาวิชาที่ให้คุณทางด้านอุดมโภคทรัพย์ขึ้นมาเนื่องจากสมัยก่อนผู้คนมีอาชีพทางการเกษตรเสียส่วนมากจึงต้องเน้นวิชาเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์วิชามหาอุตม์นี้ได้แยกวิชาย่อยอีกหลายสายวิชาอย่างเช่น วิชาปลุกเสก หรือลงนะหน้าทอง ให้เป็นเมตตามหาเสน่ห์ วิชาปลุกเสก หรือลงสาถิกลิ่นทองทางเมตตามหานิยม วิชาหุงสีผึ้งทาปากเด่นทางเมตตาค้าขายดี

ความเป็นมาของเรื่องไสยศาสตร์ในสังคมไทย

คำว่า ไสยศาสตร์ หมายถึง วิชาทางไสย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555: 1276) อันเป็นลัทธิเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถาที่เชื่อว่ามีพลังอำนาจมาจากศาสนาพราหมณ์ และในคัมภีร์อถรรพเวท การสมาธิ การลงเลขยันต์ที่มีพิธีเพื่อให้เกิดสิริมงคลป้องกันอันตรายต่อตนเองหรือทำอันตรายต่อผู้อื่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555: 1404)

ไสย (บาลี เสยฺย ; สันสกฤต เศรยฺส) ประเสริฐวิเศษ : คัมภีร์ไสย, ตำราไสย คัมภีร์หรือตำราอันประเสริฐวิเศษ (คำเขมรโบราณที่นับถือลัทธิพราหมณ์ เรียกยogyong lathini ว่าประเสริฐวิเศษ : เขมรสมัยปัจจุบันก็ยังเชื่อว่า ไสย เป็นคัมภีร์หรือตำราพราหมณ์ แต่เชื่อว่าจะไม่ประเสริฐ เพราะเห็นว่า ลัทธิพุทธประเสริฐกว่า) ๑ ถ้าเรียงนำหน้าคำอื่นอ่านว่า ไส-ยะเช่น ไสยมนต์, ไสยเวท ไสยศาสตร์, ไสยศาสน์ มนต์, วิชา, คัมภีร์, คำสอนอันเป็นลัทธิพราหมณ์หรือเป็นลัทธิอื่นนอกลัทธิพุทธ (ตามความเชื่อของเขมรสมัยปัจจุบัน) ฯลฯ (กังวล คัชชีมา, 2547: 249)

การลงหน้าทองนั้น จึงเป็นศาสตร์ที่มีอำนาจสูงส่งทางด้านการส่งเสริมดวงชะตาบารมี เสริมสิริมงคลรวมไปถึงเมตตามหานิยมมหาเสน่ห์ และโชคลาภทำให้เกิดกิจการ การค้าขายดีขึ้น เกิดความเจริญรุ่งเรืองใครใดได้ลงหน้าทองถือเป็นบุญวาสนาของบุคคลคนผู้นั้นคนที่ไม่เคยมีใครรักก็กลับมามีคนมาเมตตาใครใครที่ทำมาหากินไม่ดีก็กลับมาทำมาหากินดี และค้าขายดีมีกำไร ชีวิตที่อับเฉาก็จะไม่แห้งเหี่ยวจะบังเกิดสิ่งที่ดี ๆ เข้ามาในมาในชีวิตจะบังเกิดแต่สิ่งที่ดี ๆ ขึ้นในชีวิต วิชาหน้าทองเป็นวิชาไสยศาสตร์ตามลัทธิพราหมณ์ สืบเนื่องมาจากวรรณคดี เรื่องรามเกียรติ์ กล่าวคือ ภายในเรื่องรามเกียรติ์นั้นมีพระลักษมณ์ ซึ่งมีรูปร่างเป็นสีทอง มีศักดิ์เป็นน้องของพระราม พระลักษมณ์นี้มีลักษณะสง่างามเป็นที่รักของมนุษย์และเทวดา ด้วยคุณของพระลักษมณ์ดังกล่าวมานี้ ในกาลต่อมาจึงได้ถือเป็นคติในการสร้างวิชาสายเมตตามหานิยม และมหาเสน่ห์หน้าทองคือวิชาไสยศาสตร์ที่มีอำนาจทางเมตตามหานิยมจัดเป็นวิชาชั้นสูงที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธคุณ ไม่ใช่วิชาสายดำหรือมนต์ดำแต่อย่างใด ที่เรียกว่าหน้าทองเนื่องจากมาลงที่ใบหน้าของคนทีประสงคให้คนมีสง่าราศี ประกอบกับอักขระที่ลงนั้นมีสูตรการเรียกเฉพาะตนว่าตัวหน้าทอง และยันต์ที่ลง ก็จะมีสูตรถือเป็นเคล็ดของครูบาอาจารย์ที่มีวิชาแต่ละคนก็จะไม่เหมือนกันใครสำเร็จยันต์ไหน ตัวนะอักขระตัวใดก็ลงตามที่ตนเชี่ยวชาญเหตุที่ต้องใช้แผ่นทองในการลง หน้าทองนั้นเป็นวิชาโบราณที่มีการใช้ธาตุทองเป็นตัวลงการใช้ธาตุทองหรือว่าแผ่นนั้นเนื่องจากธาตุทองเป็นธาตุที่มีความเป็นสิริมงคลอย่างมากหรือเป็นแสงสว่างในตัวโดยตามธรรมชาติธาตุทองจะซึมซับเอาสิริมงคลเข้าตัว หรือแสงสว่างจากพระอาทิตย์ และพระจันทร์เอาเข้าไว้ในตัว และนอกจากนี้แล้วแผ่นทองหรือธาตุทอง เพราะเป็นธาตุที่ถือว่าเป็นตัวแทนของความดี ความงาม ความสว่าง ความสุข และนอกจากนี้ทองคำยังเป็นธาตุที่ไม่มีวันเสื่อมคุณค่าไม่ว่าจะโดนน้ำ โดนไฟ โดนลม ก็ไม่ทำให้เสื่อมคุณภาพ หรือคุณค่าในตัวเองลดลง เมื่อทองคำมีคุณค่าเช่นนี้ โบราณจารย์ครูบาอาจารย์จึงได้คิดค้นวิชาหน้าทองขึ้นเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ลงหน้าทอง

1. ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์หน้าทองในสังคมไทย

ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มักจะถูกกีดกันจากคนทั่วไปโดยลดระดับคุณค่าในฐานะเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผลแต่กระนั้นในหลายศาสนาที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่ได้รับการพัฒนาแล้วได้ถูกไสยศาสตร์แทรกซึมทั้ง ๆ ที่พระศาสดาในบางศาสนาพยายามที่จะกันไสยศาสตร์ออกไป จากพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสิ้นพระศาสดายิ่งนานวันศาสนานั้น ๆ ก็ยิ่งถูกไสยศาสตร์ก้าวเข้าไป มีบทบาททั้งในส่วนที่เป็นพิธีกรรม และที่เป็นสัญลักษณ์ของศาสนา ซึ่งเราจะพบเห็นได้อย่างชัดเจนในสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมเปิด และรากฐานดั้งเดิมของความเชื่อทางศาสนา คือไสยศาสตร์ (วนิดา ขำเขียว, 2552: ออนไลน์)

ไสยศาสตร์ ถูกมองเป็นพุทธพาณิชย์ที่ย้อนแย้งกับยุคสมัยแห่งวิทยาศาสตร์แต่การลงหน้าทองถูกสืบสานจนมาถึงปัจจุบันด้วยจำนวนผู้ศรัทธามากขึ้นรวมถึงในต่างแดนจนปรมาจารย์หน้าทองหลายคนเชื่อมั่นว่าไสยศาสตร์แบบอัตลักษณ์ไทยนี้จะสลักแน่นคู่สังคมตลอดไป (ทศพล ชัยสัมฤทธิ์ผล, 2566: ออนไลน์)

ดังนั้นเราอาจกล่าวได้ว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นความเชื่อที่มีทั้งคุณและโทษที่เปรียบเหมือนกับมิดหรือหอกเหล็กฉะนั้นที่ผู้ใช้งานจะต้องระมัดระวังในการใช้เพราะถ้าขาดสติปัญญาและขาดคุณธรรมประจำใจก็อาจจะถูกใช้ไปในทางทำลายมากกว่าการสร้างสรรค์ ปัจจุบันโลกได้ก้าวสู่ความรุ่งเรืองทางวิทยาการต่างทำให้ฟ้าเปิดถึงกันการเดินทางติดต่อระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตกเป็นไปโดยสะดวกทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม และวิทยาการต่างๆ ประกอบกับความเจริญทางด้านการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วทันอกทันใจความสะดวกสบายมากมาย ทำให้สังคมมนุษย์ก้าวเข้าสู่โลกแห่งอารยวิทยาที่มีการคิดค้นและประดิษฐ์สิ่งแปลกใหม่ให้เกิดขึ้นมากมาย ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่สนองความอยากความต้องการของมนุษย์โลก แต่มนุษย์โลกในยุคปัจจุบันก็ไม่เคยเต็มอิ่มกับความสุขความเจริญทางโลกยิ่งโลกเจริญทางวัตถุมากเท่าใดความอยากและความต้องการของมนุษย์ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น และการแข่งขันชิงดีชิงเด่นในทางสังคมก็มีมากมาย จนเกิดการต่อสู้ทำร้ายกัน และทำลายซึ่งกันและกันผู้อ่อนแอย่อมตกเป็นเบี้ยล่างของคนที่เก่งกว่า และฉลาดกว่าความหวังของคนปัจจุบันในการพึ่งพิงความเจริญทางวิทยาการจึงได้เพียงแค่ความสะดวกสบายในทางวัตถุเท่านั้น และไม่ใช่ว่าจะได้รับกันอย่างเท่าเทียมกันทุกคนช่องว่างระหว่างชนชั้นของคนมีฐานะกับไม่มีฐานะจึงเกิดขึ้นมากมายผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตจะได้อยู่ในสถานะชั้นสูงเป็นต้น

2. ประเภทไสยศาสตร์มีสองประเภทหลักๆคือ

1. ไสยศาสตร์ดำ คือ ไสยศาสตร์เพื่อทำลายผู้อื่น หมายถึง การใช้คุณไสยไปในทางที่ไม่ดี เช่น ทำร้ายผู้อื่น ให้ได้รับความลำบาก ทั้งทางร่างกายและจิตใจไปต่าง ๆ นานา หรืออาจทำให้เสียสติและเสียชีวิตได้

2. ไสยศาสตร์ขาว คือ ไสยศาสตร์ที่ใช้ในการคุณประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น หมายถึง การใช้ไปในทางที่ดีเช่น ช่วยเหลือผู้ที่ถูกกระทำป้องกันการกระทำจากผู้อื่น เป็นต้น

ไสยศาสตร์ คือ (วัดโสมนัสราชวรวิหาร, 2566: ออนไลน์) วิชาเกี่ยวกับเวทมนตร์ คาถาอาคม และเลขยันต์ ประกอบด้วยหลักการ ใช้อำนาจสมาธิจิตต่อด้วยการกล่าวสาธยายเวทมนตร์คาถาตามศาสตร์ตำราโบราณซึ่งใช้ในการภาวนาปลูกเสกอันเป็นสิ่งลี้ลับแห่งศาสตร์โลกจริง ๆ แล้วคำว่าไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องผนวกกับเวทมนตร์คาถาอาคมสมัยโบราณอันเป็นต้นตำรับนั้นเดิมทีเขาใช้กันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อนทุกข์ยากทรมาน และรักษากันเอง ภายในวงศ์ตระกูลเท่านั้น

ฉะนั้นโดยหลัก ๆ ประโยชน์ข้อดีของการลงนะหน้าทองก็จะเป็นการเสริมเสน่ห์เมตตามหานิยมเสริมให้ใครเห็นใครก็รักใครเห็นใครก็เมตตาพูดอะไรใครก็เชื่อและคล้อยตาม และยังสามารถช่วยเสริมความมั่นใจทำให้ได้รับพลังงานดี ๆ หรือพลังงานบวก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้เรามีแรงใจกำลังใจและมีความเชื่อมั่นในตัวเองในการดำเนินชีวิตมากขึ้นนั่นเอง

ความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทองในสังคมไทย

ในสังคมไทย พุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ดังมีคำกล่าวที่ว่าพุทธกับ ไสย ศาสตร์ย่อมอาศัยกัน ทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็มีความเชื่อในการนับถือ ผี สาง นางไม้ ภูต เทวดา มาก่อนแล้วซึ่งยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาทั้งก่อนและพร้อมกับ พระพุทธศาสนาจึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อทั้งสามไปด้วยกัน

ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนา คือ เป็นวิถีปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่ความพ้นทุกข์ตามหลักปฏิบัติของศีล สมาธิ ปัญญา แต่นอกเหนือออกไปจากศีล สมาธิ ปัญหานี้ไม่ใช่ของพระพุทธศาสนาเป็นพวกอาถรรพ์ เวทย์ เช่น คุณไสยต่าง ๆ การเสกของเข้าท้อง เสกต่อ เสกแตน เสกควายธนู การบูชาญ การทำคุณไสย ต่าง ๆ เสน่ห์ยาแฝด ดินป่าช้า ไสยเวท สายนี้เป็นการสั่งสมกันมาไม่ใช่พระพุทธศาสนาแน่นอนถ้าเราไม่มี วิชากรรมใครก็ไม่สามารถทำอะไรเราได้เพราะฉะนั้น ทางไสยเวท คือพลังมืดไม่ใช่พระพุทธศาสนาย่อม ส่งผลร้ายทั้งผู้กระทำ และผู้ถูกระทำตลอดจนเป็นเรื่องของวิชากรรมที่จะต้องพบเจอ ในฐานะชาวพุทธ สิ่งที่เราต้องหนีให้ไกลห่างเราต้องมีศีลเพื่อเป็นเกราะป้องกันตัวเราถ้าเราไม่ฝึกศีลเขาก็ส่งอะไรมาทำ ร้ายเราไม่ได้ถ้าเราได้ศึกษาพุทธศาสนาร้อยในศีลในธรรมไม่มีวิชากรรมเก่ามาแน่ก็ไม่มียะไรมาทำอันตราย เราได้ศีล ธรรมะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นธรรมที่สูงที่สุดที่จะเป็นที่พึ่งที่ระลึกสรณะ และเป็นเกราะ แก้วคุ้มครองภัยอันตรายให้เราเองซึ่งเรื่องนี้ในอดีตมีคนศึกษาเยอะกว่าในยุคปัจจุบันนี้

อาจกล่าวได้ว่า การที่สังคมไทยหนีไม่พ้นจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์นั้นเนื่องจากสังคมไทยใน ปัจจุบันขาดมิติทางด้านวิญญาณพระพุทธศาสนาไม่อาจเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านเหมือนสังคมไทยในอดีต ได้อีกต่อไปส่งผลให้คนไทยต้องมาพึ่งพาไสยศาสตร์แทนที่จะยึดมั่นปฏิบัติใน พระรัตนตรัย และในการ ปฏิบัติธรรมนั้นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงก็คือ เพื่อจะเจริญให้บรรลุไปถึงระดับโลกุตระธรรม ดังนั้นโลกุตระธรรม เป็นฐานให้แก่การปฏิบัติด้านโลกียธรรมด้วยซ้ำไป เพราะเหตุนี้จึงทำให้คนไทยในปัจจุบันเป็นจำนวนมาก หันหน้าเข้าหาเรื่องไสยศาสตร์ เพราะว่าเมื่อสังคมเกิดความซับซ้อนวุ่นวายขึ้นสังคมจึงเกิดความหวาดในเรื่อง จิตวิญญาณ และไม่สามารถไปหาส่วนที่เป็นมิติของจิตวิญญาณได้จึงไม่สามารถเข้ามาในวัดได้ จึงหันไปหา ไสยศาสตร์แทน

วิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับหน้าทองในมุมมองพระพุทธศาสนา

จากการวิเคราะห์พบว่า การลงนะหน้าทองผู้ที่มีความเชื่อเรื่องในศาสตร์เมตตามหานิยม คงต้องเคยได้ยินเรื่องของการทำพิธีลงนะหน้าทองกันมาบ้างเนื่องด้วยวิชานี้ถือเป็นมนตร์มหาเสน่ห์ขั้นสุด ยอดที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันสืบทอดมายาวนานกว่า 100 ปีแม้ว่าเทคโนโลยีที่ทันสมัย และ วิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยในปัจจุบันก็ไม่สามารถทำให้ความเชื่อเหล่านี้ลดลงแม้แต่น้อย ได้เลยโดยเฉพาะในโลกปัจจุบันนี้ในช่วงที่เศรษฐกิจฝืดเคืองแบบนี้ การลงนะหน้าทองก็ยังได้รับความนิยม เป็นอย่างมากมายจนเกิดเทรนด์ลงนะหน้าทองแบบเต็มหน้ามีผู้คนแห่ต่อคิวเสริมดวงชะตาแน่นวัดวาไม่ เว้นแม้กระทั่งดารา นักธุรกิจ ต่างก็เคยเดินทางเสาะแสวงหาอาจารย์ชื่อดังที่มีวิชาเพื่อไปลงนะหน้าทอง กันในการลงนะหน้าทองถือว่าเป็นพิธีเพื่อ และเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อกันว่าจะช่วยเสริมสร้างความ

เป็นสิริมงคล หนวดงูชะตา ด้านเมตตามหาเสน่ห์เสริมบารมี และเพิ่มโชคลาภทำให้ชีวิตของผู้ที่ได้ลงนะหน้าทองนั้นเกิดความสุขรุ่งเรืองจากที่ไม่มีคนรักก็กลับมามีคนเมตตารักใคร่ที่เข้ามาหาгинไม่ดีก็กลับมาค้าขายดีมีกำไร บังเกิดความสมหวังพลิกชะตาที่ร้ายให้กลายเป็นดีอย่างไม่น่าเชื่อ และบุคคลเป็นจำนวนมากยังคงให้ความศรัทธาอย่างล้นหลามในการเข้ากราบขอพร และลงนะหน้าทองจากพระครูเกษมจันทวิมล หรือพระอาจารย์แดง เจ้าอาวาสวัดป้อมรามัญ ตำบลสวนพริก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเกจิชื่อดังในด้านเมตตามหานิยมของเมืองกรุงเก่าซึ่งพบว่าในวันปีใหม่ทุก ๆ ปีจะมีผู้คนมาลงนะหน้าทองกันเป็นจำนวนมากเพราะมีผู้คนศรัทธาเชื่อว่าจะเสริมความเป็นสิริมงคลให้ชีวิตทำให้เป็นที่รักของคนรอบข้าง รวมถึงเป็นที่รักของผู้ใหญ่อันจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตการทำมาค้าขาย และเจริญในหน้าที่การงาน

(1) **เรื่องศรัทธา 4** (ที.ม. (ไทย) 8/99/222.) ศรัทธาคือวิธีความเชื่อ ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อที่ไม่ งามาย ประกอบด้วยปัญญาหรือเหตุผล ซึ่งเรียกว่า ศรัทธาเพื่อปัญญา ศรัทธาในพระพุทธศาสนามี 4 ประการ ได้แก่

1.1 **กัมมสัทธา** เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่า เมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่าเปล่านั้นเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชค

1.2 **วิปากสัทธา** เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วย่อมมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

1.3 **กัมมัสสกตาสัทธา** เชื่อว่าสัตว์ มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบาก เป็นไปตามกรรมของตน

1.4 **ตถาคตโพธิสัทธา** เชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริง มั่นใจในองค์พระตถาคต ว่า เป็นพระสัมมาสัมพุทธะทรงพระคุณทั้ง 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดีทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ทรงบำเพ็ญไว้

(2) **โยนิโสมนสิการ** คือวิธีการทำในใจให้ละเอียดถี่ถ้วนกล่าวคือ การพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วนทางพุทธศาสนาถือว่ามีความไม่ประมาทหรืออัมพาตซึ่งเป็นแหล่งรวมแห่งกรรมฝ่ายดีหรือกุศลธรรมทั้งปวงนอกจากนั้น ยังจัดเป็นธรรมะข้อหนึ่งในกลุ่มธรรมที่เป็นไป เพื่อความเจริญด้วยปัญญา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555: 587) และเป็นธรรมะมีอุปการะมากแก่มนุษย์ การใช้ความคิดถูกวิธีคือการกระทำในใจโดยแยบคายมองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้าสาเหตุผลจนตลอดสายแยกแยะออกวิเคราะห์ด้วยปัญญาที่คิดเป็นระเบียบและโดยอุบายวิธีให้เห็นสิ่งนั้น หรือปัญหานั้นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555: 590)

(3) **กาลามสูตร** (อง.ตัก.อ. (ไทย) 20/66/255.) คือพระสูตรที่พระโคตมพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ชาวกาลามะหมู่บ้านเกสปุตตนิคม แคว้นโกศล กาลามสูตรเป็นหลักแห่งความเชื่อที่พระพุทธองค์ทรงวาง

ไว้ให้แก่พุทธศาสนิกชนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ อย่างมกมายโดยไม่ใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นจริงถึงคุณโทษหรือดี ไม่ดีก่อนเชื่อ

กาลามะทั้งหลาย ก็บุรุษบุคคลผู้ไม่มีโรคะนี้ไม่ถูกโรคะครอบงำมีจิตไม่ถูกโรคะกลุ้มรุม ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ล่วงเกินภรรยาของผู้อื่น ไม่พูดเท็จ ซักชวน ผู้อื่นเพื่อสิ่งที่เกื้อกูล เพื่อสุขบ้างหรือ

3.2 มุมมองพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อะหน้าทอง

ดังนั้น ที่เรียกว่าหน้าทองเนื่องจากมีความเชื่อว่าการใช้ทองคำเปลวบริสุทธิ์ (ถือว่าเป็นของสูง) มาลงที่ใบหน้าของผู้ที่ประสงคให้คนมีสังาราคี ประกอบกับด้วยอักขระที่ลงนั้นมีสูตรการเรียกเฉพาะตนว่าตัวหน้าทอง และยันต์ที่ลงก็จะมีสูตรถือเป็นเคล็ดของครูบาอาจารย์ที่มีวิชาแต่ละท่านจะไม่เหมือนกันใครสำเร็จยันต์ไหนตัวนอักขระตัวใดก็ลงตามที่ตนเชี่ยวชาญเหตุที่ต้องใช้ แผ่นทองในการลงหน้าทองนั้นเป็นวิชาโบราณที่มีการใช้ธาตุทองเป็นตัวลงการใช้ธาตุทองหรือว่าแผ่นนั้นเนื่องจากธาตุทองเป็นธาตุที่มีความเป็นสิริอย่างมากหรือเป็นแสงสว่างภายในตัวโดยตามธรรมชาตินั้นธาตุทองจะซึมซับเอาสิริมงคลเข้าตัว หรือแสงสว่างจากพระอาทิตย์ และพระจันทร์เอาเข้าไว้ในตัวเพราะฉะนั้นเมตตามหานิยมคือหนึ่งในศาสตร์ และธุรกิจความเชื่อที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงสุดตอนนี้ในยุคที่ไม่มีใครต้องจับดาบออกไปสู้รบพร้อมกับยันต์คงกระพันชาตรีเต็มหลัง แต่หลายคน ๆ จำเป็นต้องสร้างตัวตนสร้างความนิยมในสังคมที่มีแต่คนพิเศษ พระพุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ดังคำกล่าวที่ว่า “พุทธกับไสยศาสตร์ย่อมอาศัยกัน” ทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือ ผี สาง นางไม้ ภูต เทวดา มาก่อนแล้ว ซ้ำยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาตั้งก่อน และพร้อมกับพระพุทธศาสนาจึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อทั้งสามไปด้วยกัน และในสมัยโบราณจะบันทึกความรู้เรื่อง ไสยศาสตร์ลงในสมุดไทยอาจเป็นของพระสงฆ์ หมอพื้นบ้าน หรือบุคคลผู้มีความรู้เป็นปราชญ์ประจำชุมชน และเป็นผู้นำจิตวิญญาณให้

ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนา เป็นวิถีปฏิบัติเพื่อให้ไปสู่ความพ้นทุกข์ตามหลักปฏิบัติของศีล สมาธิ ปัญญา แต่นอกเหนือออกไปจากศีล สมาธิ ปัญญานี้ก็ไม่ใช่ของพระพุทธศาสนาแต่เป็นของพวกอาถรรพ์เวทย์ เช่น คุณไสยต่าง ๆ การเสกของเข้าท้อง เสกต่อ เสกแตน เสกควายธนู การบูชายัญ การทำคุณไสยต่าง ๆ เสน่ห์ยาแฝด ดินป่าช้า ไสยเวท สายนี้เป็นการสั่งสมกันมายาวนานไม่ใช่พระพุทธศาสนาอย่างแน่นอนถ้าเราไม่มีวิบากกรรมใครก็ไม่สามารถทำอะไรเราได้แต่ทางไสยเวท คือพลังมืดไม่ใช่ทางพระพุทธศาสนาย่อมส่งผลร้ายทั้งผู้กระทำ และผู้ถูกระทำตลอดจนเป็นเรื่องของวิบากกรรมที่จะต้องพบเจอในฐานะชาวพุทธสิ่งเหล่านี้เราจึงต้องหนีให้ไกลห่างเราต้องมีศีลเพื่อเป็นเกราะป้องกันตัวเราถ้าเราไม่ผิดศีลเขาก็ไม่สามารถส่งอะไรมาทำร้ายเราไม่ได้ถ้าเราได้ศึกษาพระพุทธศาสนาเข้าใจแจ่มแจ้ง และถ้าเราอยู่ในศีลในธรรมไม่มีวิบากกรรมเก่ามาแนกก็ไม่มียะไรมาทำอันตรายเราได้ศีลธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นธรรมะที่สูงที่สุดที่จะเป็นที่พึ่งที่ระลึกสรณะและเป็นเกราะแก้วคุ้มครองภัยอันตรายให้เราเองซึ่งเรื่องนี้ในอดีตมีคนศึกษาเยอะมากกว่าในยุคปัจจุบันนี้

3.3 ทศนะของผู้เขียน

ดังนั้น ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า การประกอบพิธีลง ณ หน้าทองเป็นพิธีกรรมที่มุ่งปลุกเสกตาจากที่ร้ายให้กลายเป็นดีอย่างไม่น่าเชื่อโดยมีการใช้แผ่นทองคำเปลวบริสุทธิ์ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นของสูงและยังถือว่าเป็นสิ่งอันเป็นสิริมงคลด้วยในการลงหน้าทองโดยแท้จริงแล้วเป็น ไสยศาสตร์เป็นการเสริมบารมีด้วยการสักหมึกลงขม่อมด้วยอักษรขอมลงบนแผ่นทองคำเปลว จากนั้นผู้จารจะปลุกเสกโดยการท่องบทคาถาบางตำราก็ว่าการลงหน้าทองนั้นเป็นวิชาทาง ไสยศาสตร์ขั้นสูงที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปบางตำราก็ว่าเป็นศาสตร์ขั้นสูงในลัทธิพราหมณ์ ซึ่งถูกส่งต่อความเชื่อผ่านวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์จากพระลักษมณ์ผู้ซึ่งเป็นภาพแทนของผู้เป็นที่รักได้รับความเมตตาตนเอง เชื่อกันว่าหน้าทองจะช่วยเสริมเมตตาตามหาเสน่ห์มีคนรักใคร่เอ็นดูมีโชคลาภเสริมบุญวาสนาแก่ผู้ที่ลงรวมถึงขจัดอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตได้ และช่วยให้ค้าขายเจริญรุ่งเรืองอีกด้วย เพราะเชื่อกันว่าแผ่นทองคำเปลวบริสุทธิ์นั้นถือเป็นของที่สูงที่สุด และเป็นภาพแทนของความดีงามที่ไม่มีวันเสื่อมคุณค่าอีกทั้งทองคำก็เป็นธาตุที่มีแสงสว่างในตัวโดยการซึมซับเอาแสงพระอาทิตย์และพระจันทร์ไว้ในตัวของมันเองตามธรรมชาติ และด้วยเหตุผลเหล่านี้จึงเชื่อกันว่าการลงหน้าทองจะช่วยเสริมสิริมงคลเสริมบารมีได้นั่นเอง หน้าทองคือการเสริมมงคลให้ชีวิตเป็นการเสริมบารมีให้แก่ผู้ที่ลงจะจึงไม่ส่งผลเสียใด ๆ แต่มีข้อปฏิบัติ และข้อห้ามของผู้ลงนะที่ควรปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ก็จะมีความแตกต่างกันไปตามความเชื่อของแต่ละสำนักยึดถือนั่นเอง

ดังนั้น หน้าทองจึงเป็นไสยศาสตร์ไม่ใช่ศาสตร์ของพระพุทธศาสนาอาจกล่าวได้ว่า การที่สังคมไทยหนีไม่พ้นจากความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์นั้น เพราะสังคมไทยในยุคปัจจุบันขาดมิติทางด้านจิตวิญญาณพระพุทธศาสนาจึงไม่อาจเป็นที่พึ่งให้กับชาวบ้านได้เหมือนสังคมไทยได้ในยุคปัจจุบันคนไทยเลยต้องมาพึ่งพาไสยศาสตร์แทนที่จะยึดมั่นในการประพฤติปฏิบัติในพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา ดังนั้นพระพุทธศาสนาในสังคมไทยในยุคปัจจุบันจึงไม่อาจตอบสนองความต้องการในการหาที่พึ่ง หรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในโลกปัจจุบันได้จึงส่งผลให้ไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อจิตใจแทน และพฤติกรรมของผู้ที่นับถือศรัทธาอย่างลุ่มหลง และงมงาย ในแง่หนึ่งเองที่ทำให้ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เข้ามาครอบงำพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัวได้จากวัดทั่วประเทศที่เต็มไปด้วยการ ชื้อขายวัตถุมงคลเครื่องรางของขลังและพิธีกรรมต่าง ๆ นา ๆ ที่มีพระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีให้เป็นต้น ฉะนั้นกระแสพุทธพาณิชย์และพระสัทธรรมปฏิรูปเป็นตัวอย่งที่สะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาแบบไสยศาสตร์ มีอิทธิพลครอบงำสังคมไทยอย่างมากมายเลยทีเดียว

บทสรุป

ดังนั้น ไสยศาสตร์ จึงเป็นศาสตร์วิชาแขนงหนึ่งที่อยู่กับความเชื่อความศรัทธาของคนไทยสืบมาแต่ครั้งโบราณกาลเมื่อมีศึกสงครามเกิดขึ้นครั้งใดบรรดาบูรพาจารย์ก็จะประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อย่างเช่น การลงหน้าทอง การสักยันต์ลงอาคมตามร่างกาย หรือการปลุกเสกสิ่งของ หรือที่นิยมเรียกกันว่าวัตถุมงคลเพื่อมอบให้ลูกศิษย์นำติดตัวไปในยามที่ออกรบกับพวกข้าศึกถือว่าเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจแก่ทหารหาญในยามออกศึกซึ่งก็เคยสร้างปาฏิหาริย์แก่ผู้เข้ามาแล้วในครั้งสมัยสงครามอินโดจีน

ทหารไทยของเราได้สร้างชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วจนเป็นที่เลื่องลืออย่างมากของศาสตร์วิชาต่าง ๆ ไสยศาสตร์เป็นวิชาทางไสย อันเป็นลัทธิเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถาที่เชื่อว่ามาจากศาสนาพราหมณ์ โดยเฉพาะจากคัมภีร์อถรรพเวท การสมาธิ การลงเลขยันต์ ที่มีพิธีเพื่อให้เกิดสิริมงคลป้องกันอันตรายต่อตนเองหรือทำอันตรายต่อผู้อื่น ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่มักจะถูกกีดกันจากคนทั่วไปโดยลระดับคุณค่าในฐานะเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผล แต่กระนั้นในหลายศาสนาที่ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาที่ได้รับการพัฒนาแล้วได้ถูกไสยศาสตร์แทรกซึมทั้ง ๆ ที่พระศาสดาในบางศาสนาพยายามที่จะกันไสยศาสตร์ออกไปจากพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสิ้นพระศาสดายิ่งนานวันศาสนานั้น ๆ ก็ยิ่งถูกไสยศาสตร์ก้าวเข้าไปมีบทบาททั้งในส่วนที่เป็นพิธีกรรม และที่เป็นสัญลักษณ์ของศาสนา ซึ่งเราจะพบเห็นได้อย่างชัดเจนในสังคมไทยในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมเปิด และรากฐานดั้งเดิมของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือไสยศาสตร์ที่มีมาก่อนพระพุทธศาสนาแต่กระนั้นไสยศาสตร์ยังมิได้หมดไปจากสังคมไทยทั้ง ๆ ที่สังคมไทยได้ก้าวสู่โลกแห่งเทคโนโลยีอันเป็นโลกแห่งอารยชนในสังคมโลกปัจจุบันแล้ว

เพราะฉะนั้น ในสังคมไทยพุทธศาสนากับไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก ดังคำกล่าวที่ว่าพุทธกับไสยศาสตร์ย่อมอาศัยกันทั้งนี้เพราะก่อนที่คนไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็นับถือผี สาง นางไม้ ภูต เทวดา มาก่อนแล้วซ้ำยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาทั้งก่อน และพร้อมกับพระพุทธศาสนาจึงทำให้ผสมผสานองค์ประกอบของความเชื่อทั้งสามไปด้วยกัน และในสมัยโบราณจะบันทึกความรู้เรื่องไสยศาสตร์ลงในสมุดไทยอาจเป็นของพระสงฆ์ หมอพื้นบ้าน หรือบุคคลผู้มีความรู้เป็นปราชญ์ประจำชุมชน ได้มีการจดบันทึกหรือคัดลอกข้อมูลความรู้ต่าง ๆ สำหรับใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตรูปแบบของตำราไสยศาสตร์มีทั้ง สมุดไทยขาว และสมุดไทยดำส่วนวัสดุลักษณะอื่นๆ

ดังนั้น การลงนะหน้าทองผู้ที่มีความเชื่อเรื่องศาสตร์เมตตามหานิยมคงต้องเคยได้ยินเรื่องของการทำพิธีลงนะหน้าทอง กันมาบ้างเนื่องด้วยวิชานี้ถือเป็นมนตร์มหาเสน่ห์ขั้นสุดยอดที่มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สืบทอดมายาวนานกว่า 100 ปีแม้ว่าเทคโนโลยีที่ทันสมัย และวิทยาศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยในปัจจุบันก็ไม่สามารถทำให้ความเชื่อเหล่านี้ลดลงแม้แต่น้อยเลย โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ในช่วงที่เศรษฐกิจฝืดเคืองแบบนี้การลงนะหน้าทองก็ยังได้รับความนิยมอย่างมากมาย จนเกิดเทรนด์ ลงนะหน้าทองแบบเต็มหน้ามีคนแห่ต่อคิวเสริมดวงชะตาแน่นวัดวาไม่เว้นแม้กระทั่งดารานักธุรกิจ ต่างก็เคยเดินทาเสาะแสวงหาอาจารย์ชื่อดังที่มีวิชาเพื่อไปลงนะหน้าทองกัน เพราะฉะนั้นการลงนะหน้าทองถือเป็นพิธีเพื่อเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเชื่อกันว่าจะช่วยเสริมสร้างสิริมงคล หนุนดวงชะตา ด้านเมตตา มหาเสน่ห์ เสริมบารมี และเพิ่มโชคกลาง ทำให้ชีวิตของผู้ที่ได้ลงนะหน้าทองเจริญรุ่งเรืองจากที่ไม่มีคนรักก็กลับมามีคนเมตตาใคร่ ที่ทำมาหากินไม่ดีก็กลับมาค้าขายดีมีกำไรบังเกิดความสมหวังพลิกชะตาที่ร้ายกลายเป็นดีอย่างไม่น่าเชื่อ และบุคคลเป็นจำนวนมาก ยังคงให้ความศรัทธาอย่างล้นหลาม ในการเข้ากราบขอพร และลงนะหน้าทองจากพระครูเกษมจันทวิมลหรือพระอาจารย์แดงเจ้าอาวาสวัดป้อมรามัญ ตำบลสวนพริก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเกจิชื่อดังด้านเมตตามหานิยมของเมืองกรุงเก่า ซึ่งพบว่าในช่วงวันปีใหม่ จะมีผู้คนมาลงนะหน้าทองกันเป็นจำนวนมากเพราะมีผู้คนศรัทธาเชื่อว่าจะเสริมสิริมงคลในชีวิตทำ

ให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวของคนรอบข้างรวมถึงเป็นที่รักของผู้ใหญ่อันจะส่งผลดีต่อการดำเนินชีวิตการทำมาค้าขาย และ
เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ. มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539.

กัณฐก คัชฌิมา. ศาสตร์เขมรเบื้องต้น : ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ. วารสารดำรง. ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 (มิถุนายน
2547): 249

ครูเจม ไร่ดัดแดง. (2566). ศาสตร์แห่งไสยศาสตร์เคล็ดวิชา. หลวงพ่อชู. ยันต์อยู่ยงคงกระพัน ป้องกัน
คุ้มภัยได้สารพัด. บ้านเมือง. [ออนไลน์], 12 ย่อหน้า. แหล่งที่มา: บ้านเมือง – ศาสตร์แห่งไสย
ศาสตร์เคล็ดวิชา "หลวงพ่อบุ" ยันต์อยู่ยงคงกระพัน ป้องกันคุ้มภัยได้สารพัด
banmuang.co.th [15 ธันวาคม 2566].

ทศพล ชัยสัมฤทธิ์ผล ผู้สื่อข่าววิดีโอ บีบีซีไทย. (2562). ยันต์ : ไสยศาสตร์ที่เรารู้จักของไทย ในยุคสมัย
แห่งเทคโนโลยี. BCC NEWS. ไทย. [ออนไลน์]. 1 ย่อหน้า. แหล่งที่มา: ยันต์ : ไสยศาสตร์ที่
เรารู้จักของไทย ในยุคสมัยแห่งเทคโนโลยี <https://www.bbc.com/thai/thailand-47553496> [18 มกราคม 2566].

ทรงพล เรืองสมุทร. (2565). PHOTO STORY: ‘นะหน้าทอง’ เทรนด์มนตร์คาถาเมตตามหานิยม.
[ออนไลน์]. 7 ย่อหน้า. แหล่งที่มา: PHOTO STORY: ‘นะหน้าทอง’ เทรนด์มนตร์คาถา
เมตตามหานิยม. <https://spacebar.th/en/culture/na-na-thong-trend-thailand> [18
ธันวาคม 2566].

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พ.ศ. 2554. ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ:
ราชบัณฑิตยสถาน. 2555.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ. ราชบัณฑิตยสถาน. 2555.

วนิดา ขำเขียว. (2566). ไสยศาสตร์เป็นที่พึ่งของคนในสังคมไทยจริงหรือ. [ออนไลน์]. หน้าที่ 21.
แหล่งที่มา: ไสยศาสตร์เป็นที่พึ่งของคนในสังคมไทยจริงหรือ
file:///C:/Users/user/Downloads/songyotm,+21-32%20(2).pdf b [18 มกราคม
2566].

วัดโสมนัสราชวรวิหาร. (2566). คุณไสยมนต์ดำ. วัดโสมนัสราชวรวิหาร. [ออนไลน์]. 4 ย่อหน้า.
แหล่งที่มา: กรุงเทพฯ. – คุณไสยมนต์ดำ <http://www.watsomanas.com> [18 ธันวาคม
2566].

นิพพานในปรัชญาปารมิตาสูต Nibbāna in Prajñāpāramitā Sūtra

วิชิต ทองประเสริฐ
ปารินันท์ ปางทิพย์อำไพ
Wichit Thongprasert
Parinun Pangthipampai
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University
Corresponding author, e-mail : wichit.th@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ (1) ศึกษาประวัติและความสำคัญของคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต และ (2) ศึกษานิพพานในคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต สรุปว่า (1) ปรัชญาปารมิตาสูตเป็นกลุ่มคัมภีร์ที่มีจำนวนมาก เป็นหนังสือชุดประมาณ 40 เล่ม ที่แต่งขึ้นในประเทศอินเดียก่อนคริสตกาล 100 ปี จนถึงคริสต์ศักราช 600 นักวิชาการในปัจจุบันแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกยอมรับว่าวัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูต เป็นพระสูตรมหายานที่เก่าแก่ที่สุด เนื่องจากมีลักษณะซ้ำข้อความเนื้อหาเช่นเดียวกับพระสูตรบาลี อาจมีที่มาจากประเพณีการสวดท่องจำมาอย่างยาวนานก่อนที่จะบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรต่างจากพระสูตรมหายานอื่น ๆ ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมาตั้งแต่ต้น ส่วนนักวิชาการอีกกลุ่มเชื่อว่าอักษุสาหสริกาปรัชญาปารมิตาสูต เป็นพระสูตรมหายานที่เก่าแก่ที่สุด และวัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูตเป็นส่วนย่อยของอักษุสาหสริกาปรัชญาปารมิตาสูต จากการพิสูจน์ด้วยวิธี radiocarbon dating โดยใช้เอกสารเก่าที่สุดที่พบ พบว่า อักษุสาหสริกาปรัชญาปารมิตาสูต เป็นคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เก่าแก่ที่สุดในโลก พระสูตรสำคัญในหมวดปรัชญาปารมิตา ได้แก่ ปรัชญาปารมิตาหทัยสูตร อักษุสาหสริกาปรัชญาปารมิตาสูต และวัชรเจตिकाปรัชญาปารมิตาสูต (วัชรปรัชญาปารมิตาสูต หรือไตรคตिकाปรัชญาปารมิตาสูตหรือวัชรสูตร) (2) นิพพานในคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบเหมือนเกลียวเชือก 5 เกลียว ได้แก่ โยนิโสมนสิการ พุทธยาน ไม่ยึดมั่น ความเพียร และศุญyata

คำสำคัญ: ปรัชญาปารมิตาสูต, นิพพาน, ศุญyata

ABSTRACT

This academic article aims to (1) study the history and significance of the Prajñāpāramitā Sūtra and (2) study Nibbāna in the Prajñāpāramitā Sūtra. In summary, (1) Prajñāpāramitā Sūtra is a group of scriptures with many books, a set of about 40 books, composed in India between 100 BC and 600 AD. At now, academicians are divided into two groups, the first group accepts that Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra is the oldest Mahayana Sūtra, as it has similar repetition in content to the Pali Sūtra. It may have originated from a long tradition of memorization before it was written down. Different from other Mahayana Sūtra that have been written down since the beginning. And the second group of academicians believe that the Aṣṭasāhasikā Prajñāpāramitā Sūtra is the oldest Mahayana Sūtra and the Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra is a shortened version of the Aṣṭasāhasikā Prajñāpāramitā Sūtra. The Aṣṭasāhasikā Prajñāpāramitā Sūtra is the oldest Mahayana Buddhist scripture in the world, according to radiocarbon dating using the oldest document found. The important of Prajñāpāramitā Sūtra are Prajñāpāramitāhṛdaya Sūtra, Aṣṭasāhasikā Prajñāpāramitā Sūtra, and Vajracchedikā Prajñāpāramitā Sūtra (Vajraprajñāpāramitā Sūtra, Trisatika Prajñāpāramitā Sūtra, or Vajra Sūtra). (2) Nibbāna in the Prajñāpāramitā Sūtra consists of 5 elements like 5 strands of rope are Yoniso Manasikara, Buddhayana, Non-attachment, Effort, and Emptiness.

Keywords: Prajñāpāramitā Sūtra, Nibbāna, Emptiness

บทนำ

ปรัชญาปารมิตา เป็นพระสูตรที่สอนให้ตระหนักรู้ในความว่างได้โดยตรง โดยมีต้องอาศัยปัจจัยอื่นหรือที่เรียกว่า “ปรมัตถโพธิจิต” เป็นการตระหนักรู้โดยตรงที่เป็นหนึ่งเดียวกับโพธิจิต เป็นการปรารถนาที่จะบรรลุธรรมเป็นพระพุทธเจ้า เพื่อที่จะปลดปล่อยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ โดยหลักธรรมที่สำคัญทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องความมีอยู่ (อัตถิภาวะ) หรือตราธรรมทั้งสี่ คือ (1) ปรากฎการณ์ทั้งปวงไม่เที่ยง (2) ปรากฎการณ์ที่ไม่บริสุทธิ์ทั้งปวงเป็น สิ่งไม่น่าพึงใจ (3) ปรากฎการณ์ทั้งปวงว่างเปล่าและปราศจากตัวตนและ (4) นิพพาน คือ ความสงบที่แท้จริง

หากกล่าววาทะจริยศาสตร์ มีรากฐานมาจากอภิปรัชญาแล้ว พุทธจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนามหายานซึ่งประกอบด้วย อุดมการณ์พระโพธิสัตว์ หลักโพธิจิต และหลักมหายาน ล้วนมีรากฐานมาจากปรัชญาปารมิตาสูตฺร พระพุทธศาสนามหายานถือว่า พระสูตรนี้สำคัญและศักดิ์สิทธิ์มาก ซึ่งมีที่มาจากองค์พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงพระสูตรนี้ท่ามกลางเหล่าพระโพธิสัตว์ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เมือง

ราชคฤห์พระสูตรนี้ กล่าวถึงความศรัทธาของเบญจขันธ์ ซึ่งหมายถึงการไม่ตัวตนของเบญจขันธ์ซึ่งเป็นสิ่งปรุ่แต่ง ที่เข้าใจว่ามีตัวตนเป็นเพราะอวิชชา หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการอธิบายอนัตตาและปฏิเสธสมุ่บาทนั่นเอง ในสภาพศูนยตาจะไม่มีความเห็นแก่ตัวหลงเหลืออยู่ เป็นความเต็มบริบูรณ์ด้วยปัญญา ซึ่งเป็นการบรรลุทางจิตก่อนการตรัสรู้ ในภาวะเช่นนี้ ความแตกต่างระหว่างตนเองกับผู้อื่นไม่มีหลงเหลืออีกต่อไป จะมีแต่ความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ เพราะมีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (ตลตา) (วิทยา ศักยาภินันท์, 2552, หน้า 3) ดังกล่าวได้ว่า ตรรกะแห่งคำสอนเรื่องปรัชญาปารมิตานี้ได้นำไปสู่ความกรุณาและมูทิตาในสัตว์ทั้งหลาย เมื่อสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาหลงเหลืออยู่ เมื่อสัตว์ทั้งหลายต่างมีพุทธภาวะ และเมื่อสัตว์ทั้งหลายต่างรักสุข เกลียดทุกข์ ต้องการอิสรภาพและความสงบสุข สัตว์ทั้งหลายจึงต้องสร้างความรักแบบพระโพธิสัตว์ให้มีในตน จะมีเหตุผลใดอีกที่จะมีตัวตนที่เห็นแก่ตัวหลงเหลืออยู่ ความสมบูรณ์ทางจริยธรรมจะบังเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยปารมิตานี้ (Joshi, 1987, p. 96) และนิพพาน ในปรัชญาปารมิตาสูตฺร คือ ธรรมชาติสูงสุดของจิตเป็นสภาวะที่จิตหมดจดปราศจากกิเลส ผู้ปฏิบัติที่เข้าถึงปรัชญาปารมิตา จิตจะได้รับการปกป้องจากความเห็นผิดจากกิเลสที่เกิดจากความเห็นผิดเหล่านั้น และจากทุกข์ทั้งปวงที่เกิดจากกิเลส

ดังนั้นคณะผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาประวัติและความสำคัญของคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตฺร และ นิพพานในคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตฺรเพื่อจะได้เป็นองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนาสืบไป

ประวัติและความสำคัญของคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตฺร

พระสูตรที่กล่าวกันว่าเก่าแก่ที่สุดในบรรดาพระสูตรมหายานทั้งหลาย นั่นคือ ปรัชญาปารมิตาสูตฺร (ชาซากิ ชิซุกะ และพระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, 2564, หน้า 220) พระสูตรที่ถูกเรียกว่า ปรัชญาปารมิตาสูตฺรแท้ที่จริงแล้วมีอยู่มากมาย เฉพาะคัมภีร์ที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ที่บันทึกด้วยภาษาสันสกฤตมีจำนวนมากกว่า 10 คัมภีร์ ฉบับแปลภาษาทิเบตมีมากกว่า 12 คัมภีร์ ฉบับแปลภาษาจีนโบราณมีมากกว่า 42 คัมภีร์ และถ้ารวมถึงคัมภีร์ที่มีสภาพไม่สมบูรณ์เข้าไปด้วยแล้ว นับได้ว่าเป็นกลุ่มคัมภีร์ที่มีจำนวนมากมายทีเดียว (ชาซากิ ชิซุกะ และพระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, 2564, หน้า 221-222)

เอ็ดเวิร์ด คอนซ์ (Edward Conze) ปราชญ์ด้านพระพุทธศาสนาและเป็นผู้หนึ่งที่ศึกษาคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตฺรอย่างลึกซึ้ง ได้มีความเห็นว่า บรรดาต้นฉบับคัมภีร์ที่รวมเรียกว่า หมวดปรัชญาปารมิตาสูตฺร เป็นหนังสือชุดประมาณ 40 เล่ม แต่งขึ้นในประเทศอินเดียระหว่างประมาณ 100 ปีก่อนคริสตกาล จนถึงราวคริสต์ศักราช 600 และบางพระสูตรในหมวดปรัชญาปารมิตานี้เป็นพระสูตรมหายานที่เก่าแก่ที่สุด (สุชิน ทองหยวก, กิตติ ตันทนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ, 2565, หน้า 22)

นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า คัมภีร์อักษุสาหัสริกา ปรัชญาปารมิตา เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในหมวดปรัชญาปารมิตาสูตฺร คัมภีร์วัชรเจตทิกา ปรัชญาปารมิตา เป็นส่วนย่อยของคัมภีร์อักษุสาหัสริกา ปรัชญาปารมิตา จากการพิสูจน์เอกสารเก่าที่สุดด้วยวิธีวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า radiocarbon dating

พบว่าคัมภีร์อัฐสาหัสสริกา ปรัชญาปารมิตา เป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในโลก จากมุมมองทางประวัติศาสตร์ คำสอนปรัชญาปารมิตาของพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้ถูกพัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรกโดยนิกายโจดิกะ ซึ่งเป็นคณะสงฆ์กลุ่มย่อยของนิกายมหาสังฆิกะ คำสอนปรัชญาปารมิตายุคแรกเริ่ม อาจมีต้นกำเนิดมาจากสำนักนิกายมหาสังฆิกะทางใต้ ริมฝั่งแม่น้ำกฤษณา อันเป็นที่ตั้งของสำนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงของฝ่ายมหาสังฆิกะ คือ อารามปุรวไสละ และอปรุไสละ เป็นสถานที่ซึ่งนักปรัชญาพุทธ เช่น นาการชุน ทิค นาคะจันทรกิริติ ภาววิเวก ได้ก่อตั้งทฤษฎีทางปรัชญาของตนขึ้น ภายใต้การอุปถัมภ์ของราชวงศ์สัตตวหนะและราชวงศ์อิกษวาทุแห่งวิชัยปุรี (ชาซากิ ชิกุเกะ และพระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย, 2564, หน้า 223 และสุชิน ทองหยวก, กิตติตันทนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ, 2565, หน้า 23)

คัมภีร์วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารามิตา มีอิทธิพลแพร่หลายในพระพุทธศาสนาเถรวาท จากหลักฐานพบคำแปลรุ่นแรก ๆ หลายภาษาตามดินแดนทั่วเอเชียกลางและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นข้อบ่งชี้ว่าพระสูตรนี้ได้มีการศึกษาและแปลไปอย่างกว้างขวาง นอกจากต้นฉบับในภาษาสันสกฤตแล้ว ยังได้มีการแปลคัมภีร์วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารามิตา เป็นภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษามาแต่โบราณ เช่น ภาษาจีน ภาษาโซตานภาษาชอกเคียน ภาษาอูยกูร์ ภาษามองโกเลีย ภาษาแมนจู ภาษาทิเบต เป็นต้น ปัจจุบันคัมภีร์วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารามิตา มีฉบับแปลจีน 6 ส่วน ได้แก่ (1) ฉบับของกุมารชีพ สมัยเยาฉิน แปลเมื่อ ค.ศ. 402 (2) ฉบับของโพธิรุจิ สมัยราชวงศ์เว่ยเหนือ แปลเมื่อ ค.ศ. 509 (3) ฉบับของปรมารถ สมัยราชวงศ์ฉิน แปลเมื่อ ค.ศ. 562 (4) ฉบับของธรรมคุปต์ สมัยราชวงศ์สุย แปลเมื่อ ค.ศ. 605 (5) ฉบับของเฮียงจิง สมัยราชวงศ์ถังแปลเมื่อ ค.ศ. 648 และ (6) ฉบับของอึ้งจิง สมัยราชวงศ์ถัง แปลเมื่อ ค.ศ. 703 ผลงานฉบับแปลของกุมารชีพยอมรับกันว่ามีคุณค่าโดดเด่น เนื้อหาที่กระชับ และสำนวนสั้นไหล สะท้อนให้เห็นความเข้าใจลึกซึ้งต่อเนื้อหาและการเรียงลำดับถ่ายทอดออกมาใหม่ เป็นการแปลความหมาย มิใช่การแปลคำต่อคำ ส่วนสำนวนของธรรมคุปต์อ่านเข้าใจได้ยากมาก (สุชิน ทองหยวก, กิตติตันทนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ, 2565, หน้า (23)-(24)) ในประเทศไทย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงแปลคัมภีร์วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารามิตา จากภาษาสันสกฤตลงพิมพ์ในนิตยสารธรรมจักษุ ซึ่งพบต้นฉบับเพียงครั้งเดียว ต่อมาเสถียร โพธิ์นันทะ อดีตอาจารย์ผู้บรรยายหลักสูตรมหาบัณฑิตของสภาการศึกษาหมากฎราชวิทยาลัย (ปัจจุบัน คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย) ได้แปลคัมภีร์นี้อีกครั้งจากต้นฉบับภาษาจีนของกุมารชีพโดยครบถ้วนใช้ชื่อว่า วัชรปรัชญาปารมิตาสูตร ได้พิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2499ต่อมาได้มีการแปลเป็นภาษาไทยอีกหลายสำนวน อนึ่งคัมภีร์วัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารามิตา มีชื่อเรียกหลายชื่อ ได้แก่ (1) วัชรเจทิกา ปรัชญาปารมิตาสูตร (2) วัชรปารมิตาสูตร (3) ตริตติกา ปรัชญาปารมิตาสูตร (พระสูตรปรัชญาปารมิตา 300 บรรทัด) และ (4) วัชรสูตร

เจ้าชายเจ้าหญิง พระราชโอรสในจักรพรรดิอู่ แห่งราชวงศ์เหลียง ได้ทรงพระนิพนธ์ชื่อบทของวัชรจเฉทิกา ปรัชญาปารมิตาสูตร เพื่อให้พระราชมารดาสดสหาย เป็นฉบับภาษาจีนจำนวน 32 บท ดังนี้ (1) บุพพกถา (2) พระสุกตอาราธนาแสดงธรรม (3) มหายานที่แท้จริง

(4) การบำเพ็ญทานโดยไม่ยึดติด (5) สรรพสิ่งล้วนมายา (6) สัมมาศรัทธาหาได้ยากยิ่ง (7) ไม่มีการบรรลु ไม่มีการตรัส (8) อาศัยธรรมก่อเกิด (9) เอกลักษณะ อลักษณะ (10) อลังการพุทธเกษตร (11) บุญกุศลที่เป็นอสังขตะ (12) ความเคารพในพระสัทธรรม (13) สัมมาปฏิบัติ (14) ไม่ยึดมั่นในรูปลักษณะ (15) กุศลจากการปฏิบัติตามพระสูตร (16) กำจัดอกุศลกรรมในอดีต (17) ที่สุดไม่มีตัวเรา (18) จิต พุทธะ สรรพสัตว์ เป็นหนึ่งเดียว (19) ปัญญาเต็มบริบูรณ์ (20) ไร้รูป ไร้ลักษณะ (21) ธรรมที่แสดงนั้นไม่มี (22) ไม่มีธรรมอะไรให้บรรลุ (23) ยังจิตให้บริสุทธิ์ก่อนบำเพ็ญกุศลธรรม (24) ถึงพร้อมด้วยเสบียง คือ บุญบารมี และปัญญาบารมี (25) ปลดปล่อยสรรพสัตว์จนหมดสิ้น (26) ธรรมกายปราศจากลักษณะ (27) ไม่มีความเกิด ไม่มีความดับ (28) บำเพ็ญทานโดยไม่ยึดติด (29) อริยาบถอันสงบของพระตถาคต (30) สรรพสิ่งรวมกันเป็นรูปลักษณะ (31) ไม่ยึดติดในสิ่งที่รู้และเห็น และ (32) สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ล้วนแปรผัน (สุชิน ทองหยวก, กิตติตันทนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิธิปรัชญาบุญ, 2565, หน้า 27-36)

นิพพานในคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต

คัมภีร์วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา เป็นส่วนหนึ่งของพระสูตรมหายาน ปรัชญาปารมิตา หมายถึง ปัญญาบารมี หรือปัญญาอันสมบูรณ์ ในพระพุทธศาสนา มหายาน ปัญญาอันสมบูรณ์ คือ การบรรลุถึง ศูนย์ตา (ความว่าง) อาศัยปัญญาอันสมบูรณ์จึงสามารถขจัดความหลงผิดในมายาของสรรพสิ่ง ได้อย่างเด็ดขาดจนทำให้เป็นที่มาของชื่อ วัชรเจติกา ที่แปลว่า เพชรสำหรับตัดความหลงผิดยึดมั่นในมายาคติทั้งหลายเมื่อตัดความหลงผิดยึดมั่นในมายาคติทั้งหลาย และการบรรลุถึง ศูนย์ตา หรือความว่าง โดยอาศัยปัญญาอันสมบูรณ์

คัมภีร์วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตา เป็นความทรงจำของพระอานนท์ ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตะวันมหาวิหาร อารามของอนาถปิณฑิกคฤหบดี ใกล้กรุงสาวัตถี พร้อมด้วยพระสงฆ์ 1,250 รูป และพระโพธิสัตว์ มหาสัตว์ หมูใหญ่ พระสุกฤติ ผู้เป็นเอตทัคคะ เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทาง อรณวิหาร (เจริญ्यानประกอบด้วยเมตตา) ได้ทูลถามพระพุทธเจ้า บทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้า และพระสุกฤติ คือ วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตาสูต จึงเป็นเหตุให้ผู้เขียน เชื่อมโยงกับคำว่า นิพพาน เมื่อศึกษา วัชรเจติกา ปรัชญาปารมิตาสูต ที่จัดพิมพ์ โดยคณะสงฆ์จีนนิกาย เมื่อพุทธศักราช 2565 พบคำว่า นิพพาน ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับพระสุกฤติ ในหน้า 11 113 และ 125 ตามลำดับ ดังนี้

“...ในโลกธาตุของสัตว์ ที่รับรู้ได้ เราจักโปรดสรรพสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ ให้บรรลุถึง อนุปาติเสสนิพพาน ในนิพพานธาตุ ด้วยประการฉะนี้ ถึงแม้ว่า สรรพสัตว์อันไม่มีประมาณ ได้บรรลุพระนิพพานแล้ว ถึงกระนั้น โดยความจริง ก็ไม่มีสัตว์ใด ๆ ได้บรรลุนุปาติเสสนิพพานธาตุเลย...” (สุชิน ทองหยวก และคณะ, 2565, หน้า 11) “...ผู้สมาทานโพธิสัตว์ยาน ควรตั้งจิตไว้อย่างนี้ว่า เราควรโปรดสรรพสัตว์ให้สำเร็จบรรลุนุปาติเสสนิพพานธาตุ และแม้เราได้ช่วยให้สรรพสัตว์ได้บรรลุนุปาติเสสนิพพานธาตุแล้วก็จริง (แต่โดยความเป็นจริงแล้ว) ไม่มีสัตว์ใด ๆ แม้สักผู้หนึ่งได้บรรลุพระนิพพานเลย...” (สุ

ชินทองหยวก และคณะ, 2565, หน้า 113) และ “...พระโพธิสัตว์ได้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า เราโปรดสัตว์ให้ บรรลุพระนิพพาน ผู้นั้นไม่ฟังถูกเรียกว่าพระโพธิสัตว์...” (สุชิน ทองหยวก และคณะ, 2565, หน้า 125)

จากข้อความข้างต้นนั้น อนุปาติเสสนิพพาน เป็นนิพพานที่ไม่มีอนุปาติเหลือ เป็นความดับสนิท ทั้งหมดทั้งรูปและนาม โดยไม่มีเบญจขันธ์เหลือ หมายถึง เมื่อสิ้นชีวิตเป็นความดับอย่างแท้จริง และโพธิสัตว์ยาน เป็นยานที่มุ่งเพื่อประโยชน์ผู้อื่นและไม่ใช้ธรรมชั้นสูงสุด แต่เป็นหนทางที่จะนำไปสู่พุทธ ยานในที่สุดนั่นเอง

เสถียร โพธิ์นันทะ อธิบายว่า ธรรมะของพระพุทธองค์ ดุจยานพาหนะมีแพ เป็นต้น สำหรับผู้ข้ามพ้นทุกข์อาศัยข้ามวัฏสงสาร เมื่อบรรลุถึงฝั่งอมตะนิพพานที่ปรารถนาแล้ว ผู้นั้นก็ย่อมไม่แบก หามแพให้เป็นภาระ คงปล่อยทิ้งไว้ที่ชายฝั่งนั่นเอง แต่ในขณะที่ยังไม่บรรลุถึงฝั่งก็จำต้องอาศัยไปพลาง ๆ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540, หน้า 13) จากคำอธิบายข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่บรรลุพระนิพพาน ย่อมไม่ ยึดมั่นถือมั่นในธรรมะ และ “...พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ผู้เป็นภควันต์ เป็นผู้ปราศจากความยึดถือในสรรพ สัตถ์...” (สุชิน ทองหยวก และคณะ, 2565, หน้า 77) ก็ยืนยันเช่นกัน ว่าพระพุทธเจ้า ซึ่งจัดเป็นอนุปาติ เสสนิพพานเมื่อยังไม่ดับขันธ์ ก็ปราศจากความยึดถือในสรรพสัตถ์

ในนิมลเกียรตินิเทศสูตร กล่าวว่า “...พระนิพพาน ต่างก็เป็นศูนย์ตา...” (สุชิน ทองหยวก และ คณะ, 2564, หน้า 48) เมื่อพ้นจากกิเลส ก็คือ นิพพาน “...พระโพธิสัตว์ผู้ทำความพยายามเพื่อความพ้น จากกิเลสพึงทำโยนิโสมนสิการ...” (สุชิน ทองหยวก และคณะ, 2564, หน้า 63)

ในสัทธรรมปุณฑริกสูตร กล่าวว่าพระโพธิสัตว์ บรรลุพระโพธิญาณด้วยความเพียร ดังข้อความ ว่า “...ในพุทธเกษตรจำนวนมากมานั้น ข้าพเจ้าได้เห็นพระโพธิสัตว์จำนวนมากหลายพันโกฏิ มีจำนวน เท่ากับเมล็ดทรายในแม่น้ำคงคา ที่ได้บรรลุโพธิญาณด้วยความเพียรต่าง ๆ กัน...” (ชะเอม แก้วคล้าย และคณะ, 2547, หน้า 5) ดังนั้น การบรรลุนิพพานต้องอาศัย ความเพียร และกล่าวว่าหากต้องการบรรลุ พระนิพพานต้องแสวงหาพุทธยาน ดังข้อความว่า “...เรากล่าวถึงพระนิพพาน ณ ที่นี้อย่างนี้แต่พวกเธอยัง ไม่บรรลุพระนิพพานอย่างนั้นแม้พวกเธอได้พ้นทุกข์ในสังสารวัฏ ณ ที่นี้ แต่พวกเธอ ก็ควรแสวงหาพุทธ ยานเท่านั้น...” (ชะเอม แก้วคล้าย และคณะ, 2547, หน้า 56) การจะบรรลุธรรมชั้นสูงหรือการไปสู่พุทธ ยานได้นั้น จะต้องผ่านขั้นตอนการเป็นพระโพธิสัตว์ และปฏิบัติกิจของพระโพธิสัตว์ในการอุทิศตน เพื่อ ผู้อื่นให้สมบูรณ์อีกเป็นเวลานาน ดังนั้นโพธิสัตว์ยานจะยังไม่ใช่การบรรลุธรรมชั้นสูงสุด แต่ก็เป็หนทางที่ จะนำไปสู่พุทธยานสาวกยาน หรือปัจเจกพุทธยานนั้น ไม่สามารถนำไปสู่พุทธยานอันเป็นยานชั้นสูงสุดได้ แต่ต้องอาศัยโพธิสัตว์ยานจึงจะไปสู่พุทธยานได้ (สุมาลี ลิ้มประเสริฐ, 2551, หน้า 184) ดังนั้นการจะ เข้าถึงพุทธยานได้ต้องผ่านขั้นตอนหลายขั้นตอน โดยเฉพาะต้องถึงพร้อมด้วยธรรมะหลายประการ ตาม คติพระพุทธศาสนาหายาน แม้จะเชื่อว่าทุกคนสามารถเข้าถึงพุทธยานได้ แต่พุทธยานเป็นเรื่องยากและ ลึกซึ้ง ต้องใช้สติปัญญาความมานะอดทน รวมทั้งความมุ่งมั่น เพราะเมื่อได้ตรัสรู้พระโพธิญาณแล้ว ยังไม่ สามารถเข้าสู่นิพพานได้แต่จะต้องถ่ายทอดธรรมะที่ตรัสรู้นั้นให้ผู้อื่นได้รับทราบด้วย ซึ่งเป็นภารกิจที่

ยิ่งใหญ่ในการที่จะนำสรรพสัตว์ให้เข้าถึงพุทธยาน ถึงจะยาวไกลแต่ถ้ามีความเพียรและความตั้งใจมั่นแล้ว ก็สามารถไปถึงหนทางนั้นได้

แม้แต่สตรีที่เคยถูกปฏิเสธการเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเป็นหนทางสำคัญที่จะไปสู่พุทธยาน ก็สามารถเข้าถึงพระโพธิญาณได้ ดังปรากฏใน บทที่ 11 สตูปสันทรศปริวรรต ว่าด้วยการสันตสนาพระสถูปในสังฆกรรมปุณทริกสูตร ดังข้อความว่า “...ได้ยินว่า ในเวลานั้น พระคาริบุตร ผู้มีอายุ ได้กล่าวกับธิดาของพระสาครนาคราชว่าดูก่อนกุลบุตร ความคิดในพระโพธิญาณเพียงอย่างเดียวเกิดขึ้นแล้ว (แก่ท่าน) ท่านเป็นผู้มีปัญญาน่าประมาทไม่ได้ โดยไม่เสื่อม แต่ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นสิ่งที่ได้โดยยากยิ่งแต่กุลสตรี ที่ไม่ยอมให้ความเพียรเสื่อมถอย ได้กระทำบุญสิ้นหลายร้อยกัลป์ และหลายพันกัลป์ ได้สร้างบารมี 6 ให้สมบูรณ์ แต่เธอก็ไม่บรรลุพุทธภาวะ แม้ในวันนี้ เพราะอะไร เพราะสตรียอมไม่ถึงสถานะ 5 แม้ในวันนี้สถานะ 5 คืออะไรบ้าง คือ ที่ 1 สถานะของพรหม ที่ 2 สถานะของท้าวสักกะ ที่ 3 สถานะของมหาราชที่ 4 สถานะของพระเจ้าจักรพรรดิ และที่ 5 สถานะของพระโพธิสัตว์ ผู้ไม่เปลี่ยนแปลง ได้ยินว่า เวลานั้นพระธิดาของสาครนาคราช มีแก้วมณีดวงหนึ่ง มีค่าควรแก่หลายพันโลกธาตุ พระธิดาสาครนาคราช ได้ถวายแก้วมณีนั่น แต่พระผู้มีพระภาค เพื่อความอนุเคราะห์ พระผู้มีพระภาคทรงรับแก้วมณีนั่นไว้ พระธิดาสาครนาคราช จึงทรงกล่าวคำนี้กับพระปรัชญาภูฏะโพธิสัตว์และพระคาริบุตรเถระว่า ข้าพเจ้าได้ถวายแก้วมณีนี้นี้ พระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาค ทรงรับแก้วมณีนั่นโดยเร็วมิใช่หรือ พระเถระกล่าวว่าเมื่อท่านถวายโดยพลัน พระผู้มีพระภาค ก็รับโดยพลัน พระธิดาสาครนาคราชจึงตรัสว่า ข้าแต่พระคาริบุตรผู้เจริญ ถ้าข้าพเจ้า มีฤทธิ์มาก ข้าพเจ้าพึงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณได้เร็วกว่า ผู้รับแก้วมณีนี้นี้จะไม่มีในเวลานั้น อินทรีย์แห่งสตรีนั้น ก็อันตรายไปต่อหน้าชาวโลกทั้งปวง และต่อหน้าพระคาริบุตรเถระอินทรีย์แห่งบุรุษ ก็ปรากฏขึ้น พระธิดาสาครนาคราชได้แสดงตนเป็นพระโพธิสัตว์ ในเวลานั้น (พระนาง) ได้เสด็จไปสู่ทิศใต้ ครั้นนั้น ในทิศใต้ มีโลกธาตุ ชื่อว่า วิมล (พระนาง) ได้แสดงตนเป็นองค์พุทธะประทับนั่งที่โคนสัตตวันตโปธิพฤกษ์ ทรงไว้ซึ่งลักษณะ 32 ประการ ผู้มีพระรูปประกอบด้วยอนุพยัญชนะทั้งปวง ผู้กำลังแสดงธรรมให้กระจายไปสู่ทิศทั้ง 10 ด้วยพระรัศมี สัตว์เหล่าใด ที่มีอยู่ในสหาโลกเหล่านั้น ย่อมมองเห็นพระตถาคต ส่วนเทวดา นาค ยักษ์ คนธรรพ์ อสุร ครุฑ กิณนร มนุษย์และอมมนุษย์ทั้งหลาย ได้ถวายสักการบูชาพระองค์ ผู้กำลังแสดงธรรมอยู่ สัตว์เหล่าใด ได้ฟังธรรมของ พระตถาคต สัตว์เหล่านั้นทั้งหมดย่อมเป็นผู้ไม่เปลี่ยนแปลงอนัตตลัมมสัมโพธิญาณ...” (ขะเอม แก้วคล้าย และคณะ , 2547, หน้า 149) ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ว่า พระธิดาสาครนาคราชเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมและมีความไฝธรรม ที่มีอายุเพียง 8 ปี แต่ด้วยความมุ่งมั่นในธรรมจึงได้เป็นบุรุษ เป็นพระโพธิสัตว์ และบรรลุพุทธยานในที่สุดนั่นเอง

วิเคราะห์นิพพานในปรัชญาปารมิตาสูต

นิพพานใน คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูต โดยเฉพาะใน วัชรเจตिका ปรัชญาปารมิตาสูต ได้อธิบายแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับนิพพานในพระพุทธศาสนาหายาน ซึ่งเชื่อมโยงกับศุนยตา (ความว่าง) อัน

เป็นผลจากการบรรลุปัญญาอันสมบูรณ์ การขจัดความหลงผิดและมายาคติเกี่ยวกับตัวตนและสรรพสิ่ง วัชรเจตिकाเปรียบเสมือน “เพชร” ที่สามารถตัดความยึดมั่นในมายาคติอย่างเด็ดขาด ในมุมมองของมหายาน นิพพานไม่ใช่เพียงการดับทุกข์ส่วนบุคคล แต่เป็นการอุทิศตนเพื่อช่วยสรรพสัตว์บรรลุสู่นุปาติเสสนิพพาน (นิพพานที่ปราศจากสิ่งยึดเหนี่ยว) ผ่านโพธิสัตว์ยานที่มุ่งประโยชน์เพื่อผู้อื่น ซึ่งถือเป็นแนวทางสู่พุทธยานขั้นสูงสุด

บทสนทนาระหว่างพระพุทธเจ้ากับพระสุภูติใน วัชรเจตिका ปรัชญาปารมิตาสูต แสดงให้เห็นว่าแม้พระโพธิสัตว์จะช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้บรรลุสู่นุปาติเสสนิพพาน แต่โดยความเป็นจริง ไม่มีสัตว์ใด ๆ บรรลุนิพพาน เพราะในมหายาน นิพพานถูกอธิบายว่าเป็นศูนย์ตา (ความว่าง) ซึ่งไม่สามารถยึดถือหรือระบุถึงตัวตนได้ แนวคิดนี้สะท้อนถึงหลักโยนิโสมนสิการในพุทธศาสนาที่สนับสนุนการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนและไม่ยึดมั่นในความเชื่อแบบงมงาย โดยการแสวงหาพุทธยานต้องผ่านขั้นตอนโพธิสัตว์ยาน ซึ่งต้องอาศัยความเพียร ความมุ่งมั่น และการอุทิศตนเพื่อสรรพสัตว์

กรณีศึกษาของ พระธิดาสาครนาคราช ใน สัทธรรมปุณฑริกสูตร แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการบรรลุพุทธยาน แม้ในกรณีของสตรีผู้เคยถูกมองว่าบรรลุธรรมขั้นสูงสุดไม่ได้ แต่ด้วยความเพียรและการสร้างบารมี 6 พระธิดาสาครนาคราชสามารถบรรลุพระโพธิญาณและกลายเป็นพระโพธิสัตว์ในที่สุด การบรรลุนิพพานในมหายานจึงมิใช่เพียงเป้าหมายส่วนบุคคล แต่ยังรวมถึงความรับผิดชอบในการถ่ายทอดธรรมะและนำผู้อื่นสู่พุทธยาน แม้ว่าจะเป็นกระบวนการที่ยาวนานและท้าทาย แต่ด้วยความมุ่งมั่น ผู้ปฏิบัติก็สามารถไปถึงเป้าหมายได้ในที่สุด

บทสรุป

นิพพาน มี 5 องค์ประกอบ เหมือนเกลียวเชือก 5 เกลียว ได้แก่ โยนิโสมนสิการ พุทธยาน ไม่ยึดมั่นความเพียร และศูนย์ตา ตามโมเดลนิพพาน ในปรัชญาปารมิตาสูต ด้านล่าง

โมเดลนิพพาน ในปรัชญาปารมิตาสูต

เกลียวเชือก 5 เกลียวของโมเดลนิพพาน ในปรัชญาปารมิตาสูตร ไม่ใช่ลำดับหรือขั้นตอน แต่ทั้ง 5 องค์ประกอบนั้น แต่ละองค์ประกอบที่มีความสำคัญเท่ากัน ไม่มีลำดับหรือขั้นตอน ก่อนหรือหลัง เป็นดังเกลียวเชือกทั้ง 5 ที่ประกอบเป็นเส้นเชือกนั่นเอง

บรรณานุกรม

- ชะเอม แก้วคล้าย, **พระมหาคณาจารย์จีนธรรมสมาธิวัตร** (เย็นเต็ก), เบญจวรรณ พุทธบูชา, กิตติ ตันชนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และทรงวิทย์ แก้วศรี. (2547). สัทธรรมปุณฑริกสูตร (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- ชาซากิ ชิซูกะ และพระมหาพงศ์ศักดิ์ ฐานิโย. (2564). **พระพุทธศาสนายาน: เหตุใดคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงมีความหลากหลาย** (3). ธรรมธรา วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา, 7(1), 215-235.
- ธัมมันทา สามเณรี. (2545). **วัชรเจตทิปปรัชญาปารมิตาสูต** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระพีรญาณพพ์ ธารพนาลี. (2561). บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review). “**ปรัชญาปารมิตาหัตถยสูตร**”. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15(3). 107-112.
- วรรณรัตน์ มหาธราทอง. (2566). **การศึกษาการแปลพุทธคัมภีร์มหายานของเสถียร โพธิ์นันทะกรณีศึกษาวัชรปรัชญาปารมิตาสูต**. มหาจุฬวชิการ, 10(2). 67-84.
- วิทยา ศักยาภินันท์. (2552). **อุดมการณ์พระโพธิสัตว์: พุทธจริยศาสตร์เพื่อมหาชน**. วารสารมนุษยศาสตร์, 16(1). 1-14.
- สุชิน ทองหยวก, กิตติ ตันชนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิปรัชญาบุญ. (2564). **วิมลเกียรตินิเทศสูตร** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สุชิน ทองหยวก, กิตติ ตันชนะเทวินทร์ (เย็นหงวน) และพลิชฐ์ อธิปรัชญาบุญ. (2565). **วัชรเจตทิปปรัชญาปารมิตาสูต** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- สุมาลี ลิ้มประเสริฐ. (2551). **สัทธรรมปุณฑริกสูตร: พระธรรมมุ่งสู่พุทธยาน**. วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 30(2). 169-192.
- Joshi, L.M.. (1987). **Studies in the Buddhistic Culture of India**. Delhi: Motilal Banarsidass.

เทคโนโลยีสารสนเทศ: กุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาในโลกที่เปลี่ยนแปลง Information Technology: A Key to Solving Problems in a Changing World

มนัสวี มนต์ปัญญาวัฒนา

Manatsawee Monpannawatthana

สถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยมหิดล

Institute for Innovative learning Mahidol University

Corresponding author, e-mail : b_av7@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอความสำคัญและบทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศในการแก้ปัญหาสำคัญของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยครอบคลุมมิติต่าง ๆ เช่น การศึกษา สาธารณสุข สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ โดยได้ชี้ให้เห็นว่า IT มีส่วนสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร การเชื่อมต่อที่ไร้พรมแดน และการสร้างนวัตกรรมที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตและความยั่งยืนในอนาคต ทั้งนี้ยังช่วยแก้ไขปัญหาอุปสรรคและความท้าทายต่าง ๆ เช่น ความปลอดภัยทางไซเบอร์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีในพื้นที่ห่างไกล พร้อมทั้งเสนอถึงแนวทางในการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน IT สนับสนุนงานวิจัย และสร้างความตระหนักรู้ในสังคมเพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์อนาคตที่ยั่งยืนในมิติต่าง ๆ ของสังคมไทย

คำสำคัญ: เทคโนโลยีสารสนเทศ, การแก้ปัญหา, ความยั่งยืน, การศึกษา, เศรษฐกิจ

ABSTRACT

This article highlights the significance and role of Information Technology (IT) in addressing critical challenges in a rapidly changing world. It encompasses various dimensions, including education, healthcare, the environment, and the economy, emphasizing how IT plays a crucial role in enhancing organizational efficiency, fostering global connectivity, and driving innovations that improve quality of life and promote future sustainability. Moreover, it addresses challenges such as cybersecurity and access to technology in remote areas, while proposing strategic solutions such as investing in IT infrastructure, supporting research and innovation, and raising societal awareness. The article aims to leverage IT for problem-solving and fostering a sustainable future across different facets of Thai society.

Keywords: Information Technology, Problem-Solving, Sustainability, Education, Economy

บทนำ

เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) ได้กลายเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนทุกภาคส่วนของสังคม ไม่ว่าจะเป็นธุรกิจ การศึกษา การสาธารณสุข หรือแม้กระทั่งการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยความสามารถในการรวบรวม วิเคราะห์ และนำข้อมูลไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเพิ่มความสะดวกสบายและเชื่อมโยงโลกเข้าไว้ด้วยกันในรูปแบบที่ไม่เคยมีมาก่อน ในยุคดิจิทัลนี้ การเข้าถึงข้อมูลและการสื่อสารอย่างรวดเร็วเป็นตัวแปรสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างโอกาสใหม่ ๆ สำหรับการพัฒนาและแก้ปัญหา

ในปัจจุบัน โลกกำลังเผชิญกับความท้าทายที่หลากหลายและซับซ้อน ซึ่งต้องการการแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ตัวอย่างเช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การจัดการทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน และมลพิษ การศึกษา ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรที่ตอบโจทย์อนาคต สาธารณสุข การขาดแคลนการดูแลสุขภาพในพื้นที่ชนบท โรคระบาด และความล่าช้าในการให้บริการทางการแพทย์ เศรษฐกิจ ความไม่เท่าเทียมในโอกาสทางเศรษฐกิจ การจัดการระบบเศรษฐกิจดิจิทัล และปัญหาเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ความท้าทายเหล่านี้ทำให้เกิดความจำเป็นในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนาวิธีแก้ปัญหาที่ครอบคลุมทั้งในระดับบุคคลและองค์กร ดังนั้น บทความนี้จึงมีเป้าหมายเพื่อศึกษาและนำเสนอวิธีการที่เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถช่วยแก้ปัญหาสำคัญในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะวิเคราะห์บทบาทของเทคโนโลยีในมิติต่าง ๆ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การจัดการสิ่งแวดล้อม และการยกระดับการศึกษา นอกจากนี้ยังเสนอแนวทางในการนำเทคโนโลยีไปใช้เพื่อสร้างความยั่งยืนและแก้ปัญหาในระยะยาว รวมถึงการนำกรณีศึกษามาสนับสนุนความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศในโลกยุคปัจจุบัน

นิยามและความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศ (IT)

เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หมายถึงการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพผ่านการรวบรวม การประมวลผล และการใช้งานเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการพัฒนาในหลากหลายมิติ โดยครอบคลุมทั้งการใช้ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ เครือข่าย และระบบฐานข้อมูลเพื่อจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงลึก

ภาคิไนย กลิ่นภักดี และคณะ (2565) กล่าวว่า การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการใช้ทรัพยากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศรวมกันในการบริหารราชการ การบริการประชาชนของ หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองจะมีโครงสร้างพื้นฐานหลักเป็นมาตรฐาน สำหรับการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศที่จะมีต่อไปอีกมากในอนาคตซึ่งจะทำให้ไม่เกิดความ ขาดช่องในการจัดหาทรัพยากรด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมีการกระจายตัวของทรัพยากรอย่างเหมาะสม ดังนั้นการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อส่งเสริมให้การปกครองท้องถิ่นมีระบบเทคโนโลยี

สารสนเทศและการสื่อสารที่รองรับภารกิจการบริหารจัดการภาครัฐของหน่วยงาน และเพื่อให้ชุมชน มีส่วนรวมในการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน โดยการใชเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อพัฒนา

ส่วนลภัสวัฒน์ ศุภผลกุลนันท์ (2559) การศึกษาเรื่อง การจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมกับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน : หลักฐานเชิงประจักษ์จากกลุ่มธุรกิจอุตสาหกรรมในภาคใต้ของประเทศไทย เป้าหมายเพื่อ 1) ประเมินความรู้เกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของผู้ประกอบการ และ 2) ศึกษาการใช้ระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินธุรกิจ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่าง 100 คน การศึกษาใช้แบบเจาะจงที่คัดเลือกมาจาก 4 จังหวัด สถิติที่ใช้เป็นสถิติพื้นฐานได้แก่ เป็นการจำแนกจำนวนและร้อยละ ผลการศึกษา พบว่า 1) ระดับความรู้ของผู้ประกอบการเกี่ยวกับประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนโดยรวมอยู่ในระดับน้อย เป็นผลมาจากเป็นวิสาหกิจขนาดย่อมไม่คำนึงถึงผลประโยชน์จากการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 2) การประเมินความพร้อมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ พบว่า การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในกิจการ และบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ต่ำกว่าร้อยละ 50.0 ของกลุ่มอุตสาหกรรมทั้งหมด ซึ่งเทคโนโลยีสารสนเทศที่นำมาสนับสนุนการจัดการเกี่ยวข้องกับการผลิตและการควบคุมสินค้ามากที่สุด เนื่องจาก กิจกรรมดังกล่าวเป็นแกนหลักของการจัดการสินค้าที่มีผลต่อการจัดการองค์กรในภาพรวม เมื่อประเมินถึงปัญหาของการนำเทคโนโลยีมาใช้เป็นปัญหาเกี่ยวกับบุคลากรที่ไม่สามารถแก้ไขระบบได้ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องต้องให้การสนับสนุนผู้ประกอบการในการส่งเสริมความรู้ด้านคุณประโยชน์ของการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาดำเนินการต่อยอดธุรกิจ และการบริหารองค์กร เพื่อสร้างศักยภาพทางการแข่งขันในตลาดการค้าอาเซียนและตลาดการค้าอื่นต่อไป

สรุปแล้ว เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) หมายถึงกระบวนการจัดการข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมการรวบรวม การประมวลผล และการใช้งานข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและการพัฒนาในหลายมิติ ทั้งในระดับบุคคล องค์กร และสังคม เทคโนโลยีนี้ประกอบด้วยฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ เครือข่าย และระบบฐานข้อมูลที่สามารถวิเคราะห์และจัดเก็บข้อมูลเชิงลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทบาทสำคัญของ IT

1. การเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร

เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยให้องค์กรสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในการจัดการข้อมูลที่ซับซ้อน การพัฒนาระบบการสื่อสารในองค์กร และการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ตัวอย่างเช่น การใช้ระบบ ERP (Enterprise Resource Planning) ในการจัดการข้อมูลแบบรวมศูนย์ ทำให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและรวดเร็วยิ่งขึ้น

2. การเชื่อมต่อที่ไร้พรมแดน

เทคโนโลยีสารสนเทศได้พัฒนาเครือข่ายการสื่อสารที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนทั่วโลกในทันที เช่น อินเทอร์เน็ต ระบบคลาวด์คอมพิวเตอร์ และแอปพลิเคชันสื่อสารต่าง ๆ การพัฒนานี้ช่วยลดช่องว่างระหว่างภูมิภาค ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ และทรัพยากรอย่างรวดเร็ว

3. การสร้างนวัตกรรมในภาคส่วนต่าง ๆ

เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนานวัตกรรม เช่น ในภาคการศึกษา การสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ ในภาคเกษตรกรรม การใช้ IoT เพื่อการเกษตรอัจฉริยะ และในภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาหุ่นยนต์และ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การพัฒนานวัตกรรมเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก

ดังนั้น เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพขององค์กร การเชื่อมต่อระหว่างผู้คน และการสร้างนวัตกรรมในหลากหลายภาคส่วน โดยเริ่มจากการเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กรผ่านระบบการจัดการข้อมูล เช่น ERP ที่ช่วยให้การตัดสินใจมีความแม่นยำและรวดเร็วยิ่งขึ้น พร้อมทั้งพัฒนาระบบสื่อสารและการบริหารทรัพยากรมนุษย์

เทคโนโลยีสารสนเทศในมิติต่าง ๆ ของการแก้ปัญหา

มิติแห่งการแก้ปัญหาทางการศึกษา

1. แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์

การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ เช่น MOOC (Massive Open Online Courses) และ LMS (Learning Management Systems) ช่วยให้การศึกษเข้าถึงผู้เรียนได้มากขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล ตัวอย่างเช่น การใช้ LMS ในโครงการพัฒนาโรงเรียนชนบท ช่วยให้ครูและนักเรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาผ่านออนไลน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาหลักสูตร

การนำ AI และ Big Data มาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลนักเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียนและใช้ Big Data ในการวิเคราะห์พฤติกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษา เพื่อปรับปรุงรูปแบบการสอนให้มีประสิทธิภาพ

มิติแห่งการแก้ปัญหาด้านสาธารณสุข

1. ระบบ Telemedicine

Telemedicine ช่วยลดข้อจำกัดด้านระยะทางในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ ตัวอย่างเช่น การใช้ระบบ Telehealth ในโรงพยาบาลชุมชน ที่ช่วยผู้ป่วยในพื้นที่ชนบทสามารถเข้ารับคำปรึกษาจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญได้

2. การติดตามสุขภาพด้วย Wearable Technology

Wearable Technology เช่น สมาร์ทวอตช์ ช่วยติดตามสุขภาพและสัญญาณชีพของผู้ป่วยแบบเรียลไทม์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของเทคโนโลยีนี้ในการช่วยลดความเสี่ยงต่อการเจ็บป่วยรุนแรง

3. AI ในการวินิจฉัยโรค

การใช้แมชชีนเลิร์นนิง (Machine Learning) ในการวินิจฉัยโรค ทำให้การรักษาแม่นยำและรวดเร็ว เช่น ระบบ AI ที่สามารถตรวจจับโรคเมะเร็งในระยะแรกได้จากภาพถ่ายเอกซเรย์

มิติแห่งการแก้ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

1. ระบบ IoT ในการจัดการทรัพยากร

IoT (Internet of Things) ถูกนำมาใช้ในการเกษตรอัจฉริยะ เช่น เซ็นเซอร์วัดความชื้นในดิน และระบบรดน้ำอัตโนมัติที่ช่วยประหยัดทรัพยากรน้ำและเพิ่มผลผลิต

2. การใช้ Big Data ในการวิเคราะห์ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบันโลกมีการพัฒนาระบบสื่อสาร เทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง มีการสื่อสาร ประมวลผล และมีข้อมูลหมุนเวียนสะสมในระบบเป็นปริมาณมหาศาล หลากหลายในหลายรูปแบบ จากหลายแหล่งข้อมูล และมีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ต่อเนื่อง ตลอดเวลา จนเป็น Big Data ซึ่งองค์กรต่าง ๆ ได้ทำการวิเคราะห์ (Big Data Analytics) ทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่มีค่า สามารถคาดการณ์แนวโน้มสิ่งที่จะเกิดได้แม่นยำยิ่งขึ้น สนับสนุนการตัดสินใจในการปรับปรุงประสิทธิภาพการทำงาน กำหนดกลยุทธ์ทางการตลาด ผลักดันสินค้าและนวัตกรรมใหม่ ๆ ได้อย่างรวดเร็ว สร้างความได้เปรียบในเชิงธุรกิจ สำหรับการพัฒนาการศึกษาของไทย เพื่อความยั่งยืนนั้น Big Data จะถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยในการพัฒนาแรงงานให้ตรงความต้องการของตลาด ช่วยสนับสนุนแก้ไขปัญหาประชากรในวัยเรียนที่ขาดโอกาสเข้าถึงการศึกษา และช่วยในการปรับปรุงและเพิ่มคุณภาพการศึกษา เพื่อกำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทั้งนี้การวิเคราะห์ Big Data ต้องตระหนักและระมัดระวังในเรื่องของผลกระทบข้อมูลส่วนบุคคล และความมั่นคงปลอดภัยของข้อมูล นอกจากนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและผลักดันการประยุกต์ใช้ Big Data อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนานักวิเคราะห์ ได้แก่ วิศวกรข้อมูล นักวิทยาศาสตร์ข้อมูล รวมถึงผู้เชี่ยวชาญในวงการการศึกษา โดยระบบ Big Data ส่วนกลางนั้นควรเปิดข้อมูลให้เข้าถึงได้ โดยมีเครื่องมือที่ช่วยในการสร้างแบบจำลองเพื่อการวิเคราะห์และเป็นประโยชน์ต่อการต่อยอดพัฒนาในทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชน และประชาสังคม สร้างโอกาสให้ประเทศมีการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน เช่น งานวิจัยของธนาพันธ์ วิไลลักษณ์ (2564) ที่พัฒนาโมเดลการพยากรณ์คุณภาพอากาศในเขตอุตสาหกรรม

มิติแห่งการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม

1. FinTech

FinTech ช่วยลดข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการทางการเงิน เช่น การพัฒนาแอปพลิเคชันธนาคารออนไลน์ที่ช่วยให้ชุมชนในชนบทสามารถทำธุรกรรมทางการเงินได้ง่ายขึ้น

2. การใช้ Blockchain เพื่อความโปร่งใสและความปลอดภัย

Blockchain ถูกนำมาใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องของธุรกรรม เช่น ในระบบการเลือกตั้งดิจิทัล เพื่อป้องกันการปลอมแปลงข้อมูลและเพิ่มความโปร่งใส

อุปสรรคและความท้าทายของเทคโนโลยีสารสนเทศ

1. ความปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cybersecurity)

ความปลอดภัยทางไซเบอร์เป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญของการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลสำคัญขององค์กร เพราะการโจมตีทางไซเบอร์ เช่น ฟิชชิง มัลแวร์ และแรนซัมแวร์ กำลังเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสร้างความเสียหายต่อเศรษฐกิจและความมั่นคงขององค์กรไทย นอกจากนี้ยังพบว่าหลายองค์กรยังขาดการลงทุนในระบบป้องกันที่เหมาะสม เช่น การใช้ไฟร์วอลล์ การเข้ารหัสข้อมูล และการอัปเดตซอฟต์แวร์อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดความเสี่ยงด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ที่เพิ่มสูงขึ้น

2. การเข้าถึงเทคโนโลยีในพื้นที่ห่างไกล

การขาดโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ตความเร็วสูงและอุปกรณ์ดิจิทัล ยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศในพื้นที่ชนบทของไทยที่ยังพบว่าประชากรในพื้นที่ห่างไกลยังเผชิญกับข้อจำกัดในการเชื่อมต่อเครือข่ายดิจิทัล เช่น การขาดสัญญาณอินเทอร์เน็ตและราคาของอุปกรณ์เทคโนโลยีที่สูงเกินไป การแก้ปัญหานี้จำเป็นต้องมีการลงทุนจากภาครัฐและเอกชน รวมถึงโครงการสนับสนุนการติดตั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในชนบทและการแจกจ่ายอุปกรณ์ให้กับประชาชนในพื้นที่เหล่านี้

3. ความต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลง

ความต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กรหรือชุมชนยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการนำเทคโนโลยีสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ กล่าวคือความเคยชินกับกระบวนการทำงานแบบเดิมและความกลัวว่าจะสูญเสียงาน ทำให้บุคลากรบางส่วนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบดิจิทัล ผู้บริหารจำเป็นต้องจัดอบรมและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของเทคโนโลยี รวมถึงจัดหากระบวนการที่ช่วยเปลี่ยนผ่านอย่างราบรื่น

แนวทางและข้อเสนอแนะ

1. การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้าน IT

การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้าน IT เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการใช้งานเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมทั่วประเทศ ดังนั้น การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การติดตั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง การพัฒนาศูนย์ข้อมูล (Data Center) และการส่งเสริมเทคโนโลยี 5G เป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศไทยในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล นอกจากนี้ยังแนะนำให้รัฐบาลและเอกชนร่วมลงทุนในโครงการที่ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยี

2. การสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรม

การสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมเป็นกลไกที่ช่วยผลักดันเทคโนโลยีให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมไทยมากขึ้น จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าการจัดตั้งกองทุนสนับสนุนการวิจัยด้าน IT และการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย อุตสาหกรรม และหน่วยงานรัฐบาล มีบทบาทสำคัญในการพัฒนานวัตกรรม เช่น AI, IoT และ Big Data ให้เกิดประโยชน์ต่อภาคเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3. การสร้างความตระหนักรู้ในสังคมเกี่ยวกับประโยชน์ของ IT

ความตระหนักรู้เกี่ยวกับประโยชน์และความสำคัญของเทคโนโลยีสารสนเทศยังจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการจัดโครงการอบรมประชาชนและกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ครูและเกษตรกร ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดกิจกรรมให้ความรู้ การฝึกอบรม และการสร้างชุมชนดิจิทัลสามารถช่วยลดความเหลื่อมล้ำด้านเทคโนโลยีและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของ IT ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

บทสรุป

เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology: IT) มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาหลายมิติของสังคม เช่น การพัฒนาการศึกษา การยกระดับระบบสาธารณสุข การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนเศรษฐกิจดิจิทัล กล่าวคือ การนำ IT มาช่วยสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา และนำ IT มาวิเคราะห์ข้อมูลด้านสาธารณสุข เช่น การใช้ AI ในการวินิจฉัยโรค และการวางแผนระบบสาธารณสุขในพื้นที่ห่างไกล ในด้านสิ่งแวดล้อม IT สนับสนุนการเกษตรอัจฉริยะผ่าน IoT และการใช้ Big Data ในการตรวจสอบและพยากรณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น มลพิษทางอากาศ

อีกประการหนึ่ง เพื่อความยั่งยืนในอนาคต การใช้ IT ควรมุ่งเน้นไปที่การแก้ปัญหาอย่างยั่งยืนในทุกภาคส่วน ตัวอย่างเช่น การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้าน IT เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ห่างไกลสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้อย่างเท่าเทียม การสนับสนุนงานวิจัยและนวัตกรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนา AI และ Big Data เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและระบบเศรษฐกิจดิจิทัล และการสร้างความตระหนักรู้ในสังคมเกี่ยวกับการใช้ IT อย่างมีจริยธรรม โดยเฉพาะในเรื่องความปลอดภัยทางไซเบอร์ ฉะนั้น การดำเนิน

แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถเป็นเครื่องมือที่ทรงพลังในการสนับสนุนการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

ธนันท์ วิไลลักษณ์. (2564). สืบค้นจาก

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ratthapirak/article/view/254046/173587>.

ภาคิไนย กลิ่นภักดี และคณะ. (2565). สืบค้นจาก

file:///C:/Users/Admin/Downloads/35+-

%E0%B8%A0%E0%B8%B2%E0%B8%84%E0%B8%B5%E0%B9%84%E0%B8%99%E0%B8%A2+%E0%B8%81%E0%B8%A5%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B8%A0%E0%B8%B1%E0%B8%81%E0%B8%94%E0%B8%B4%E0%B9%8C+441-453.pdf.

ลภัสวัฒน์ ศุภผลกุลนันท์. (2559). สืบค้นจาก

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/balajhss/article/view/75513>.

ปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย Confucian philosophy that influenced Thai society

เดชฤทธิ์ สมสะอาด

Dachrith Somsa-ard

พระมหาวันต์ วสนโต

Phramaha Wasan Wasanto

กฤตสุขชิน พลเสน

Kitsuchin Ponsen

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding author, e-mail : wasan.pon@student.mbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย การเดินทางอันยาวนานของความคิด ปรัชญาขงจื้อ เป็นเสมือนตั้งรากฐานทางความคิดที่ยังลึกในสังคมจีน และได้แผ่ขยายอิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ ทั่วเอเชีย รวมถึงประเทศไทยของเราด้วย แม้เวลาจะผ่านไปนานนับพันปี แต่หลักการและแนวคิดของขงจื้อยังคงมีความเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและค่านิยมของคนไทยในปัจจุบันอย่างน่าสนใจ การเดินทางของปรัชญาขงจื้อสู่ไทย เริ่มต้นจากการติดต่การค้าขายและวัฒนธรรมระหว่างจีนและไทย ซึ่งทำให้ชาวไทยได้สัมผัสกับแนวคิดและหลักการของขงจื้อเป็นครั้งแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีนที่นำเอาค่านิยมและประเพณีของขงจื้อมาปฏิบัติและสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ : ปรัชญา, อิทธิพล, สังคมไทย

ABSTRACT

This academic article aims to study the influential philosophy of Confucianism in Thai society - the enduring journey of thought Confucianism is like the foundational roots of thought deeply ingrained in Chinese society, and its influence has extended to various countries across Asia, including our own Thailand Despite the passage of many centuries, the principles and ideas of Confucianism continue to be relevant and impact

the lifestyle and values of the Thai people today The introduction of Confucianism to Thailand began through trade and cultural exchanges between China and Thailand, allowing Thai people to encounter Confucian ideas and principles for the first time Particularly among Thai-Chinese descendants, who have embraced and passed down the values and traditions of Confucianism through generations

Keywords : Philosophy, Influence, Thai society

บทนำ

อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อต่อสังคมไทย นั้นหลากหลายและซับซ้อน ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงกลุ่มชนใดชนหนึ่ง แต่ได้ซึมซับเข้าไปอยู่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยในหลายมิติ เช่น ค่านิยมและคุณธรรม หลักการสำคัญของขงจื้อ เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ความเมตตา และความยุติธรรม ได้กลายเป็นค่านิยมพื้นฐานที่คนไทยยึดถือและสืบทอดกันมา เช่น การให้ความสำคัญกับครอบครัว บรรพบุรุษ การเคารพผู้ใหญ่ และการทำความดี โครงสร้างสังคม ระบบศักดินาและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมไทยได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์อันเป็นระเบียบของขงจื้อ ซึ่งเน้นความสำคัญของการเคารพสถานะและบทบาทของแต่ละบุคคลในสังคม การศึกษาขงจื้อให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างยิ่ง และเชื่อว่าการศึกษาคือเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาบุคคลให้เป็นคนดี หลักการนี้ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาของไทยมาโดยตลอด การเมืองการปกครอง แนวคิดของขงจื้อเกี่ยวกับการปกครองที่ดีงามและผู้นำปกครองที่มีคุณธรรม ได้มีอิทธิพลต่อแนวคิดทางการเมืองของไทยในอดีต และยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการศึกษาและวิจารณ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปรัชญาขงจื้อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย เพื่อทำความเข้าใจถึงอิทธิพลของปรัชญาขงจื้อที่มีต่อสังคมไทยอย่างละเอียด ตั้งแต่ประวัติศาสตร์ของการเผยแพร่แนวคิดของขงจื้อในไทย หลักการสำคัญของขงจื้อที่ยังคงมีความเกี่ยวข้องในปัจจุบัน ผลกระทบของปรัชญาขงจื้อต่อสถาบันต่างๆ ในสังคมไทย และการตีความและปรับใช้ปรัชญาขงจื้อในบริบทของสังคมไทยสมัยใหม่ อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อต่อสังคมไทยนั้นไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่ตรงไปตรงมาเสมอไป แต่มีการปรับเปลี่ยนและผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมและภูมิหลังของไทยเอง ทำให้เกิดเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจและซับซ้อน

ชีวประวัติของท่านขงจื้อโดยสังเขป

ขงจื้อ (Confucius) นักปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่ แห่งจีน ชื่อว่า ชิว ชื่อรอง จ้งหนี มีชีวิตอยู่ในช่วงสมัยปลายราชวงศ์โจวตะวันออก เกิดในปี 551 ก่อนคริสตกาล และถึงแก่กรรมในปี 479 ก่อนคริสตกาลเป็นชาวแคว้นหลู่ (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณมณฑลซานตง) บรรพชนของท่านเป็นผู้ที่มีตระกูลของแคว้นช่ง (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณมณฑลเหอหนาน) ต่อมาเพื่อต้องการหลบหนีการบีบคั้นจากผู้ที่เป็นอริทางการเมืองของแคว้นช่งในขณะนั้น จึงได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ที่แคว้นหลู่หนึ่ง ชาวแคว้นช่งเป็นลูกหลานของคนใน

สมัยราชวงศ์ซาง ชาวแคว้นหลู่เป็นลูกหลานของคนในสมัยราชวงศ์โจว ดังนั้น จึงทำให้ท่านขงจื้อได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมของทั้งสอง ราชวงศ์ แต่เนื่องจากขงจื้อเกิดและเติบโตที่แคว้นหลู่ ท่านจึงยกย่องและเชิดชูวัฒนธรรมของราชวงศ์โจวมากกว่า โดยเฉพาะหลักจริยและจารีตพิธีของท่านโจวกง (บุคคลสำคัญในสมัยราชวงศ์โจวตะวันตกตอนต้น เป็นพระอนุชาของพระเจ้าอู่ เคยรบเคียงบ่าเคียงไหล่มาด้วยกัน มีส่วนช่วยใน การจัดระเบียบบ้านเมืองให้สงบสุขเป็นเอกภาพ เป็นผู้สำเร็จราชการในสมัยที่พระเจ้าเฉิงหวังโอรสพระเจ้าอู่ครองราชย์ และเคยเป็นเจ้าผู้ครองรัฐหลู่คนแรกด้วย)

ก่อนที่ขงจื้อเกิด มีเรื่องเล่าขานกันว่า มีกิเลนมาปรากฏตัวต่อหน้ามารดาของท่าน และในปากของกิเลนคาบแผ่นหยกที่มี ตัวอักษรจีนจารึกไว้ว่า จะมีเด็กที่มีความใสบริสุทธิ์เหมือนแก้วถือกำเนิดขึ้นมา ราชวงศ์โจวจะล่มสลาย เด็กคนนี้จะมียุทธอำนาจเทียบเท่ากษัตริย์ แต่ไร้มงกุฎ/บัลลังก์ (จางง์ ทง ประเสริฐ, 2510) ซึ่งคนจีนเชื่อกันว่ากิเลนเป็นสัตว์มงคล และจะปรากฏตัวเมื่อผู้มีบุญมาเกิดเท่านั้น

ขงจื้อเป็นผู้ที่มีบุคลิกอ่อนน้อมถ่อมตน รักการศึกษาและฉายแววอัจฉริยะมาตั้งแต่เยาว์วัย เคยดำรงตำแหน่งซือไคว ตำแหน่งขุนนางสมัยราชวงศ์โจว รับผิดชอบงานด้านกฎหมายและอาญา) ของแคว้นหลู่ ในขณะที่เป็นขุนนางนั้นท่านได้นำเสนอแนวคิดหลักปรัชญาที่เกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง และช่วยจัดระเบียบสังคมและการเมือง จนทำให้แคว้นหลู่กลายเป็นนครที่แข็งแกร่ง ท่านเคยมีโอกาสดำเนินการตรวจสอบจดหมายเหตุโบราณของราชสำนักโจว เกี่ยวกับเรื่องราวของกษัตริย์โบราณ พิธีกรรม และบรรพบุรุษของชาวโจวอย่างถี่ถ้วนและแก้ไขให้ถูกต้องท่านยังมีโอกาสดำเนินการตรวจสอบประวัติศาสตร์ของนครรัฐหลู่และนำข้อมูลมาเรียบเรียงขึ้นเป็นตำราที่เรียกว่า ขุนชิว ซึ่งต่อมาได้กลายเป็น 1 ในคัมภีร์ที่สำคัญอีกเล่มด้วย ต่อมาได้ลาออกจากตำแหน่ง เนื่องจากการปกครองของเจ้าผู้ครองแคว้นไม่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนและหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ

ในช่วงที่สงครามระหว่างนครรัฐกำลังคุกรุ่นขึ้น ขงจื้อได้จาริกไปยังแคว้นต่าง ๆ เพื่อนำเสนอแนวคิดหลักปรัชญาของท่านให้กับเจ้าผู้ครองนครรัฐทั้งหลาย และหวังที่จะเข้ารับราชการในแคว้นใดแคว้นหนึ่ง แต่ไม่ประสบความสำเร็จแม้แต่ครั้งเดียว ในที่สุดจึงกลับมาอยู่บ้าน ท่านได้มุ่งมั่นกับงานด้านการศึกษาเป็นเวลานานถึงกว่าปี มีลูกศิษย์ทั้งหมดรวม 3,000 กว่าคน และในบรรดาลูกศิษย์เหล่านี้ มีผู้ที่แตกฉานใน 6 วิทยา ซึ่งประกอบด้วย วิชาจริยธรรม วิชาจิตศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชานิติศาสตร์ วิชาอักษรศาสตร์ และวิชาเกษตรศาสตร์ 72 ท่าน นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการยกย่องว่าเป็นครูคนแรกของชาวจีน ขงจื้อถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 73 ปี และเมื่อท่านได้ถึงแก่กรรมไปได้เพียง 1 ปี เจ้าผู้ครองนครรัฐหลู่ได้สร้างวัดขงจื้อหรือข่งเมี่ยว ขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับสักการะท่าน ซึ่งแบบอย่างการสร้างวัดหรือสถานที่เพื่อรำลึกถึงท่านขงจื้อนั้น ได้แผ่ลือไปยังกลุ่มประเทศที่ได้รับวัฒนธรรมจากจีน เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม และในประเทศไทยในบางพื้นที่ด้วย (มาลินีคัมภีร์ญาญนนท์, 2562) ถึงแม้ว่าท่านขงจื้อได้จากโลกนี้ไปนานแล้วก็ตาม แต่คุณธรรมบารมี คุณงามความดีของท่านก็ยังคงเป็นอมตะและควรค่าแก่การที่อนุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้และเจริญรอยตามศาสนกิจของท่านที่แคว้นหลู่ และได้ตั้งสถานศึกษา ซึ่งก็คือ สำนักปรัชญา หยุเจีย (Confucianism) เพื่อสอนหนังสือให้กับคนทั่วไปและผู้สนใจศึกษาโดยไม่

เลือกชนชั้น ฐานะและวัย ขงจื้อเป็นนักคิด นักปรัชญา นักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ ท่านได้มุ่งมั่นกับงานด้าน การศึกษาเป็นเวลานานถึง 40 กว่าปี มีลูกศิษย์ทั้งหมดรวม 3,000 กว่าคน และในบรรดาลูกศิษย์เหล่านี้ มี ผู้ที่แตกฉานใน 6 วิทยา ซึ่งประกอบด้วย วิชาจริยธรรม วิชาคืตศาสตร์ วิชาคณิตศาสตร์ วิชานิติศาสตร์ วิชาอาชาศาสตร์ และวิชาเกาทัณฑ์ศาสตร์ 72 ท่าน นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการยกย่องว่าเป็นค รุณแรก ของชาวจีน ขงจื้อถึงแก่กรรมเมื่ออายุ 73 ปี และเมื่อท่านได้ถึงแก่กรรมไปได้เพียง 1 ปี เจ้าผู้ครองนครรัฐ หลู่ได้สร้างวัดขงจื้อหรือข่งเมี่ยว ขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่สำหรับสักการะท่าน ซึ่งแบบอย่างการสร้างวัดหรือ สถานที่เพื่อรำลึกถึงท่านขงจื้อนั้น ได้แผ่อิทธิ พลไปยังกลุ่มประเทศที่ได้รับวัฒนธรรมจากจีน เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น เวียดนาม และในประเทศไทยในบางพื้นที่ด้วย (มาลินีคัมภีร์ญาณนนท์, 2562) ถึงแม้ว่าท่านขงจื้อ ได้จากโลกนี้ไปนานแล้วก็ตาม แต่คุณธรรมบารมี คุณงามความดีของท่านก็ยังคงเป็นอมตะและควรค่าแก่ การที่อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และเจริญรอย

ศาสตร์แห่งการปกครองในคัมภีร์หลุนอวี่

เนื้อหาในคัมภีร์หลุนอวี่แบ่งออกเป็น 20 บท และใช้ตัวอักษรสองตัวแรกของแต่ละบทมาตั้งเป็น ชื่อบท ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนจะขอหยิบยกบางบทบางตอนที่เกี่ยวกับหลักแนวคิดศาสตร์การปกครองใน บทที่ 2 หรือบทเหวยเจิ้ง มานำเสนอเพียงเท่านั้น

การปกครองนั้นต้องรู้จักกำหนดแผนงานและกำหนดนโยบายให้ดีและต้องใช้ทั้งบุนและบู หาก เป็นเช่นนี้ก็ทำให้ทั้งตัวผู้บริหารงานนั้นดำรงอยู่ได้และแผนงานนั้นก็จะได้รับการยอมรับและนำไปใช้ หากจะกล่าวให้ชัดเจนก็คือ หากผู้บริหารยังอยู่ในตำแหน่งยังมีคุณมีบารมี แผนงานที่กำหนดไว้ก็จะถูก นำไปดำเนินการ แต่ถ้าหากผู้บริหารหมดวาระหรือลงจากตำแหน่งไปแล้ว แผนงานที่เคยวางไว้ก็อาจจะ ไม่ได้รับการยอมรับหรือนำไปใช้ต่อ ดังนั้นจะทำอย่างไรให้แผนงานที่กำหนดหรือวางไว้สามารถเป็นที่ยอมรับ และนำไปใช้ต่อยอดได้แม่นยำในยามที่มีการปรับเปลี่ยนผู้บริหาร ลองมาศึกษาวิเคราะห์ดูว่าท่านขงจื้อได้ให้ หลักแนวคิดหรือปรัชญาที่ควรค่าแก่การนำไปประยุกต์ใช้กับการปกครองและการบริหารในสังคมปัจจุบัน อย่างไรบ้าง

ขงจื้อได้ให้คำแนะนำและให้คำปรึกษากับเจ้าผู้ครองนครรัฐในสมัยนั้นว่า “ท่านปกครอง ประชาชาษฎ์ โฉนจะต้องใช้อำนาจการเช่นฆาตกรปราบปราม ท่านเองปรารถนาได้รับสิ่งที่ดี และ หากปฏิบัติดี มีเมตตา กรุณาธรรม ประชาชาษฎ์ก็ปรารถนาได้รับการสำแดงคุณความดีนั้นเช่นกัน การ ปกครองนั้นก็จะสันติสุข คุณธรรมของกัลยาณชน ประหนึ่งลมชโลมความเย็นรื่นชื่นใจ ประหนึ่งลมพัด พามาเล็ดพันธุคุณธรรมไปตกลงบนแผ่นดิน โกล่โกลให้คุณธรรมงอกงามขึ้นในที่ต่าง ๆ ทั่วกัน แต่จันทชน คนทราม ปุถุชนคนโง่ คุณธรรมจะไม่มั่นคง ไม่เป็นระเบียบ ไม่อาจปกครองตน ไม่อาจปกครองหมู่เหล่า จึงได้ชื่อว่า ป่าดงพงรก เมื่อไรที่ลมพัดผ่าน ก็เอนราบเป็นแนวเดียวกันดูอย่างกับมีระเบียบ คำว่า ปกครอง อักษรจีนคือ 政 (เจิ้ง) ซึ่งประกอบด้วย 正 (เจิ้ง) ที่แปลว่า เที่ยงตรง เที่ยงธรรม และอีกข้างหนึ่ง คือ 文 (เหวิน) ที่แปลว่า สุภาพวัฒนธรรม การศึกษา อารยธรรม ฉะนั้น หากต้องการให้บ้านเมืองอยู่ใน ภาวะปกติสุข จะต้องเสริมสร้างแบบอย่างอันสุภาพ เจริญด้วยวัฒนธรรม การศึกษา เพื่อความเป็นอารย

ธรรม มีความเที่ยงตรง เที่ยงธรรมเป็นแก่นนำการปกครองนั้นจึงจะสถาวร (ศุภนิมิต, 2553) อุปราช จี๋จ้งจื่อ แห่งแคว้นหลู่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในวงการการเมืองแห่งแคว้นหลู่ในสมัยนั้น ได้เรียนถาม ท่านขงจื้อเกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ท่านขงจื้อได้แนะนำว่า ปกครองบริหาร อักษร จินคือ (เจิ้ง) ซึ่งพ้องเสียงกับคำว่า (เจิ้ง) ที่แปลว่าเที่ยงตรง เที่ยงธรรม หากว่าเป็นผู้นำที่มีความเที่ยงตรง เที่ยงธรรมแล้ว ใครไหนจะกล้าไม่เที่ยงตรงเที่ยงธรรมตาม (ศุภนิมิต, 2553)

วัฒนธรรม การศึกษา อารยธรรม ฉะนั้น หากต้องการให้บ้านเมืองอยู่ในภาวะปกติสุข จะต้องเสริมสร้างแบบอย่างอันสุภาพ เจริญด้วยวัฒนธรรม การศึกษา เพื่อความเป็นอารยธรรม มีความเที่ยงตรง เที่ยงธรรมเป็นแก่นนำการปกครองนั้นจึงจะสถาวร (ศุภนิมิต, 2553)

อุปราชจี๋จ้งจื่อ แห่งแคว้นหลู่ ซึ่งเป็นผู้ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในวงการการเมืองแห่งแคว้นหลู่ในสมัยนั้น ได้เรียนถามท่านขงจื้อเกี่ยวกับการปกครองและการบริหารบ้านเมือง ท่านขงจื้อได้แนะนำว่า ปกครองบริหาร อักษรจินคือ 政 (เจิ้ง) ซึ่งพ้องเสียงกับคำว่า 正 (เจิ้ง) ที่แปลว่า เที่ยงตรง เที่ยงธรรม หากว่าเป็นผู้นำที่มีความเที่ยงตรงเที่ยงธรรมแล้ว ใครไหนจะกล้าไม่เที่ยงตรงเที่ยงธรรมตาม (ศุภนิมิต, 2553)

ขงจื้อกล่าวว่า ผู้ที่ปกครองด้วยพลังคุณธรรม จะสุกใสดังดาวเหนือที่ดาวอื่น ๆ ต้องมาแวดล้อม (บุญชัย ใจเย็น, 2554) นั้นหมายความว่าหากผู้ปกครองนั้นปกครองแผ่นดินโดยธรรมหรือใช้หลักการปกครองที่มีความเที่ยงตรง เที่ยงธรรมหรือชอบด้วยธรรมาภิบาลก็จะทำให้ผู้ที่อยู่ใต้ปกครองนั้นอยากเข้าใกล้หรือให้ความรักดี ประดุจดั่งดาวเหนือที่เป็นดาวประดับนึ่งทางทิศเหนือ มีแสงอันสุกสว่างเจิดจรัส หากเรามองดูจากพื้นโลกก็จะเห็นว่ามีหมู่ดาวที่หมุนโคจรรอบดาวเหนือเป็นวงกลม เหมือนดั่งเป็นบริวารที่กำลังถวายความจงรักภักดีเช่นนั้น

ขงจื้อกล่าวว่า ปกครองด้วยรัฐศาสตร์ เครื่องครัดด้วยราชทัณฑ์ ทวยราษฎร์ก็จักหลีกหนีและไม่รู้ละอาย หากปกครองด้วยคุณธรรม และเครื่องครัดด้วยจริยธรรม ไพร่ฟ้าก็จักรู้ละอายและปรับปรุงตน (อมร ทองสุก, 2549) จากวจนะนี้ทำให้รู้ว่าการปกครองหากใช้แต่การบัญชาการ ใช้แต่การออกคำสั่ง บังคับ และใช้แต่โทษทัณฑ์เพื่อปราบปรามให้ราบคาบ สุดท้ายผู้คนก็จะหลบเลี่ยง หลีกโทษ หลีกกฎเกณฑ์ โดยที่ในใจไม่ได้รู้สึกสำนึกหรือรู้สึกละอายต่อความผิดเหล่านั้น แต่หากใช้หลักธรรมมานำพาแล้วใช้หลักจริยธรรม จรรยาบรรณมาเป็นกรอบเป็นสรณะให้ยึดถือ เช่นนี้ก็จะทำให้ผู้คนมีวินัยพร้อมเพรียง รู้สึกละอายแก่ใจเมื่อทำผิดและรู้จักที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ตนเป็นคนดีหรือที่ทางพุทธศาสนาเราสอนว่าให้รู้จักละอายต่อบาปและรู้จักละชั่วไม่ทำผิดนั่นเอง

ขงจื้อกล่าวว่า วิทยุชนจะถือคุณธรรมโดยไม่สนใจผลประโยชน์ ส่วนคนถ้อยจะสนใจแต่ผลประโยชน์โดยไม่ถือคุณธรรม (อมร ทองสุก, 2549) ไม่ว่าจะอยู่ในสังคมยุคสมัยไหน คำว่า ผลประโยชน์ นั้น เป็นเหมือนกับดักที่คอยล่อให้คุณธรรมและจิตใจของผู้คนต้องตกต่ำ ยิ่งในสังคมปัจจุบันนี้พวกเรามักจะได้ยินคำว่า คบกันที่ผลประโยชน์ ผลประโยชน์ต่างตอบแทน สมประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์ ซึ่งเมื่อใครได้ยินคำพูดเหล่านี้ มักจะทำให้ผู้ที่ได้ยินคิดไปในทางที่ไม่ดีมากกว่าทางที่ดี เพราะว่าทำให้นึกถึงเรื่องการฮั้วประมูล การฉ้อราษฎร์บังหลวง การชิงแซกชิงเด่นเพื่อให้ตนและพวกพ้อง

ได้ตำแหน่งหน้าที่ที่สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากประชาชนและหลวงได้ ดังนั้นหากผู้ปกครองมีคุณธรรมหรือมีหลักธรรมประจำใจก็จะคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนรวมของชาติบ้านเมืองและประชาชนโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน

พระเจ้าหลุยส์ที่ 16 แห่งฝรั่งเศส เจ้าผู้ครองแคว้นลัวร์ เป็นโอรสของพระเจ้าหลุยส์ที่ 15 ได้เรียนถามท่านชงจื้อว่า ทำอย่างไรจึงจะเป็นที่ยอมรับของไพร่ฟ้า ท่านชงจื้อตอบว่า เกื้อกูลผู้เที่ยงธรรม ปลดปล่อยผู้เลวร้าย ฉะนั้นพระราชาราชกร์ก็จักศิโรราบ แต่หากเกื้อกูลผู้เลวร้าย ปลดปล่อยผู้เที่ยงธรรม ฉะนั้น พสกนิกรจักไม่เชื่อฟัง (อมร ทองสุก, 2549) จากบทสนทนานี้ทำให้รู้ว่าการที่จะได้รับการยอมรับจากประชาราษฎร์เป็นเรื่องที่สำคัญมาก มหาอำมาตย์เว่ยเจิง (ชื่อเดิม เว่ยเสวียเฉิง มีชีวิตอยู่ในช่วง ค.ศ. 580 – ค.ศ. 643 เป็นมหาอำมาตย์ที่กล้าตักเตือนจักรพรรดิถังไท่จงแห่งราชวงศ์ถังอย่างตรงไปตรงมา เป็นหนึ่งใน 24 รัฐบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์จีน) เคยกราบทูลต่อจักรพรรดิถังไท่จง (หลี่ซื่อหมิน) แห่งราชวงศ์ถัง ความว่า จักรพรรดิคือเรือ ราษฎรคือน้ำ น้ำลอยเรือได้ ก็จมเรือได้ (อริคม สวัสดิญาณ, 2555) ความหมายคือ ผู้ปกครองก็เปรียบเหมือนดั่งเรือ ประชาชนก็เปรียบเหมือนดั่งน้ำ น้ำทำให้เรือลอยได้ฉันทน้ำก็ทำให้เรือจมได้ฉันทนั้น

จากบทสนทนาข้างต้นนี้ ความนัยที่ท่านชงจื้อตอบพระเจ้าหลุยส์ที่ 16 นั้นทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าการที่เชิดชูคนดี คนที่มีความเที่ยงตรง และให้คนเหล่านี้มีสถานภาพที่เหนือกว่าคนคด คนโกง หรือพวกมิถิชาชนนั้น จะทำให้ผู้คนรู้สึกว่าการสังคมมีความยุติธรรมเที่ยงตรง แต่หากเป็นไปในทางกลับกัน การที่เชิดชูคนที่คดโกงหรือพวกมิถิชาชนและให้มีสถานภาพเหนือกว่าบรรดาคนดี สัมมาชน คนเที่ยงตรงนั้น ประชาชนก็จะไม่ยอมรับ ซึ่งในสังคมปัจจุบัน สภาพการณ์เช่นนี้ ไม่ว่าวงการใดหรือสังคมระดับไหน พวกเรามากจะได้พบเห็น ได้ยิน ได้รับรู้เป็นประจำ นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้เขียนนึกถึงพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของในหลวง รัชกาลที่ 9 ที่พระองค์ท่านได้พระราชทานไว้ในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ 6 ณ ค่ายลูกเสือวชิราวุธ อำเภอสครีราชา จังหวัดชลบุรี เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 11 ธันวาคม 2512 ว่า ในบ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดีไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปรกติสุขเรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้ (กรมการศาสนากระทรวงวัฒนธรรม, 2552)

ท่านชงจื้อยังเน้นย้ำให้ผู้ปกครองต้องรู้จักหมั่นรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ยังเป็นที่น่าสงสัยยังไม่ชัดเจน ท่านได้ให้แง่คิดว่า หากแม้ยังมีจุดที่น่าสงสัย แม้ว่าจะมั่นใจว่าใช่ขนาดไหน ก็ต้องรู้จักคิดพิจารณาให้รอบคอบ ทั้งในเรื่องของการกระทำและคำพูด พูดน้อยคำครหาน้อย และที่สำคัญผู้ปกครองต้องมีวาจาสัตย์ ท่านเปรียบว่า หากแม้ผู้ปกครองเป็นคนไร้วาจาสัตย์ก็เหมือนดั่งรถที่ไม่มีเพลลา ไม่อาจที่จะวิ่งหรือเคลื่อนที่ได้ คนที่ไร้วาจาสัตย์ ไม่อาจที่จะยืนหยัดอยู่ในสังคมได้ ผู้ปกครองต้องรู้จักปฏิบัติต่อประชาชนด้วยความสำรวมทั้งการกระทำและคำพูด เช่นนี้ ประชาชนที่อยู่ใต้การปกครองก็จะให้การยอมรับ เคารพและให้เกียรติต่อผู้ปกครอง นอกจากนี้ ผู้ปกครองต้องดำรงอยู่ในความเมตตา ต้องรู้จักัญญ

กตเวทีต่อบิดามารดา ต่อผู้มีพระคุณและต่อชาตบ้านเมือง ผู้ปกครองต้องรู้จักเลือกใช้คนดีคนเก่ง ส่งเสริมคนดีให้มี

ความสามารถเพียบพร้อมในขณะเดียวกันก็ต้องอบรมสอนสั่งผู้ที่ยังด้อยความสามารถให้ยกระดับตนเป็นคนดีคนเก่งทัดเทียมกับคนอื่นด้วย เมื่อพิจารณาจากข้อความข้างต้นนี้ทำให้ผู้เขียนนึกถึงคำพูดของนางบุญเหลือผู้เป็นพระมารดาของพระลอในวรรณคดีเรื่องลิลิตพระลอ ตอนที่นางบุญเหลือได้บอกกับพระลอเกี่ยวกับหลักการปกครองที่ดี 7 ประการ ก่อนที่พระลอจะออกเดินทางไปยังเมืองสรอง ความว่า ศรีกษัตริย์มีเจ็ดสิ่ง พระมิ่งแม่จงจำ ยำคำแม่อย่าคลา รืต้าวพระยาอย่าคลาด อย่าประมาทลิ้มตน อย่ารคนคนเท็จ รืรอบเสร็จจึงทำ คิดทุกคำจึงออกปาก อย่าให้ยากแก่ใจไพร่ ไต้ความเมืองจงตรง ดำรงพิภพให้เย็น ดับเข็ญนอกเข็ญใน ส่องใจดูทุกกรม อย่างมชมความเท็จ รืรอบเสร็จเกื้อทางธรรม ที่จะกันกันจงหมั่น ที่จะคั่นคั่นจจะเป็นกล ส่องต้นหนคนไข้ เลือกหาใจอันสัตย์ ดัดมนตรียุคยุค ปลุกใจคนให้หาญ ผลาญเพรียงไพร่เพรียงเมือง อาญาเรื่องเรื้อยราชูร์ กันนิกรกาจเกื้อไพร่ ดับกลียุคให้ลุด อย่าชิงสุกก่อนห่าม อย่าล่ำม้าม้าสองปาก อย่าลากพิชตามหลัง อย่าให้คนซังลักข่าง แต่งคนให้คนรัก ชักชวนคนสู่ฟ้า เบื้องหน้าเทพยดอยศ จงปรากฏชอบแล้ว อย่าได้แคล้วราพิง คำนึงอย่ารู้มลาย จงอย่าหาหยศพ้อ ต่อม้วยฟ้าหล้า สวรรค์ กัลป์ประลัยอย่ารู้ลาญ ภูบาลเจ้าจงจำ ตามคำแม่โอวาท(สมเกียรติวันทะนะ, 2513)

ศาสตร์การปกครองในคัมภีร์หลุนอวี บทที่ 2 บทเหวยเจิ้ง ที่ผู้เขียนได้เลือกบางบทบางตอนมานำเสนอนั้น สรุปได้ดังนี้

1. การปกครองและบริหารบ้านเมืองจะต้องเสริมสร้างแบบอย่างที่ดี ส่งเสริมวัฒนธรรมอันดี ให้การศึกษาที่ควบคู่ไปกับคุณธรรม ใช้หลักธรรมาภิบาลมาเป็นแกนนำในการปกครองเช่นนี้ จะทำให้บ้านเมืองเป็นปกติสุขสถาวร

2. การปกครองต้องใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ หากใช้แต่การบัญชาการ ใช้แต่การออกคำสั่ง บังคับ และใช้แต่โทษทัณฑ์เพื่อปราบปรามให้ราบคาบ สุดท้ายผู้คนก็จะหลบเลี่ยง หลีกโทษหลีกกฎเกณฑ์ โดยที่ในใจไม่ได้รู้สำนึกหรือรู้สึกละอายต่อความผิดเหล่านั้น แต่หากใช้หลักธรรมมานำพา อ อบรมสอนสั่ง ให้ผู้คนมีคุณธรรมประจำใจ แล้วใช้หลักจริยธรรม จรรยาบรรณมาเป็นกรอบเป็นสรณะให้ยึดถือ เช่นนี้ก็จะทำให้ผู้คนมีวินัยพร้อมเพรียง รู้สึกละอายแก่ใจเมื่อทำผิดและรู้จักที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ตนเป็นคนดีได้

3. ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมหรือมีหลักธรรมประจำใจ ต้องคำนึงถึงแต่ประโยชน์ส่วนรวมของชาติบ้านเมืองและประชาชนโดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตน

4. ผู้ปกครองต้องรู้จักเลือกใช้คนดีคนเก่ง ส่งเสริมคนดีให้มีความสามารถเพียบพร้อมให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายในขณะใด ยวกันก็ต้องอบรมสอนสั่งผู้ที่ยังด้อยความสามารถให้ยกระดับตนเป็นคนดีคนเก่งทัดเทียมกับคนอื่นด้วย

5. ผู้ปกครองต้องรู้จักหมั่นรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งในส่วนที่ยังเป็นที่น่าสงสัยยังไม่ชัดเจน เพื่อให้เข้าใจถึงปัญหาต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ซึ่งจะมีส่วนช่วยต่อการตัดสินใจ หรือการแก้ไขปัญหาได้อย่างรอบคอบมากยิ่งขึ้น

6. ผู้ปกครองต้องรู้ระดับการกระทำและคำพูด ดำรงตนอยู่ใจครองครองธรรมมีวาจาสัตย์ มีเมตตาธรรม มีความกตัญญูทักเตือนบุพการีและชาติบ้านเมือง

องค์ความรู้ที่น่าสนใจ

ขงจื้อกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

1. ความสมดุลระหว่างคน สังคม และธรรมชาติ: หลักการของขงจื้อที่เน้นความสำคัญของความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่างบุคคลในสังคม สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. การให้ความสำคัญกับชุมชน ขงจื้อให้ความสำคัญกับชุมชนและความเป็นอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองและชุมชน

3. การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หลักการของขงจื้อเกี่ยวกับการบริหารจัดการบ้านเมือง สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

ขงจื้อกับการสร้างสังคมที่เท่าเทียม

1. ความสำคัญของการศึกษา: ขงจื้อให้ความสำคัญกับการศึกษาและการพัฒนาคน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่เท่าเทียมและมีโอกาสทางสังคมที่เท่าเทียมกัน

2. ความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจ: หลักการของขงจื้อที่เน้นความเมตตาและความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมและสร้างสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกัน

3. การให้ความเคารพในความแตกต่าง: แม้ขงจื้อจะให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็ไม่ได้ปฏิเสธความแตกต่างของแต่ละบุคคล การยอมรับและเคารพในความแตกต่างเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างสังคมที่หลากหลายและเปิดกว้าง

ขงจื้อกับการเป็นผู้นำในยุคดิจิทัล

1. ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในยุคที่ข้อมูลเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้นำในทุกกระดับ หลักการของขงจื้อที่เน้นการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

2. การสร้างแรงบันดาลใจและวัฒนธรรมองค์กร ผู้นำที่ประสบความสำเร็จต้องมีความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่แข็งแกร่ง หลักการของขงจื้อเกี่ยวกับความเป็นผู้นำที่มุ่งเน้นการสร้างควมไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ใต้บังคับบัญชา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้

3. การใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ของสังคม ขงจื้อให้ความสำคัญกับการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ การนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อประโยชน์ของสังคมจึงสอดคล้องกับหลักการของขงจื้อ

ปรัชญาขงจื๊อที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

ปรัชญาขงจื๊อ ถือเป็นหนึ่งในปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออก เช่น จีน เกาหลี ญี่ปุ่น และรวมถึงประเทศไทยของเราด้วย แม้ว่าขงจื๊อจะเป็นนักปราชญ์ชาวจีนที่เกิดขึ้นเมื่อหลายพันปีก่อน แต่หลักการและคำสอนของเขายังคงมีความเกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน

อิทธิพลของปรัชญาขงจื๊อต่อสังคมไทย นั้นเห็นได้ชัดเจนในหลากหลายมิติ ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และค่านิยมของคนไทย ซึ่งสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะชาวไทยเชื้อสายจีนที่นำเอาหลักการของขงจื๊อมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยไปโดยปริยาย

จีนมีกระแสธารแห่งความคิดทางปรัชญาที่สมบูรณ์แบบมายาวนานหลายพันปีแล้ว และระบบแนวคิดเหล่านั้นได้ก่อตัวมาจากหลักปรัชญาของจีนที่สำคัญสองสาย คือ ปรัชญาเต๋าและปรัชญาขงจื๊อ ซึ่งถือกำเนิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสต์ศักราช โดยมีผู้นำในการอบรมสอนสั่ง คือ ท่านเล่าจื๊อและขงจื๊อตามลำดับ แต่หากจะกล่าวถึงหลักปรัชญาและระบบความคิดที่มีอิทธิพลต่อชาวจีนตลอดระยะเวลาสองพันกว่าปีที่ผ่านมามองจะหนีไม่พ้นหลักปรัชญาและระบบความคิดของสำนักปรัชญา หยูเจี๋ย (Confucianism) ของท่านขงจื๊อตลอดช่วงชีวิตของท่านขงจื๊อนั้น ดุจดังดวงประทีปที่ประสาดแสงสว่างทางปัญญาเป็นจริยะประการสง่างามด้วยความอ่อนโยนเป็นกองไฟอบอุ่นในฤดูหนาวที่เข้าถึงจิตใจผู้เฝ้าศิษย์ชาวจีนจึงได้สาธุการสรรเสริญท่านว่า หากฟ้าไม่โปรดประทานท่านจอมปราชญ์บรมครูขงจื๊อจุติสู่โลกาโลกก็มืดมิดกาลอันมืดมิดด้วยความเป็นผู้มีจิตเมตตาอันบริสุทธิ์ ท่านจึงอยากเห็นทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ มุ่งเน้นในการสร้างสังคมที่มีธรรมาภิบาล สร้างคนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม จริยธรรม และมุ่งหวังให้โลกบังเกิดเอกภาพ ท่านจึงได้จาริกไปตามแคว้นต่าง ๆ บางแห่งต้องเดินทางไกลหลายร้อยหลายพันลี้ผ่านเมืองแล้วเมืองเล่าเพื่อเผยแผ่แนวคิดและหลักการปกครองให้กับเจ้าผู้ครองนครรัฐ ชุนนางเรื่อยมาจนถึงประชาชนทั่วไป

แนวคิดและหลักการปกครองที่ท่านขงจื๊อใช้ในการปกครองตอนเป็นขุนนางฝ่ายตุลาการของแคว้นหลู่ นั้นทำให้แค่ช่วงเวลาไม่ถึงหนึ่งปีก็สามารถบริหารจัดการบ้านเมืองให้ร่มเย็นเป็นสุขอาณาประชาราษฎร์อยู่ดีกินดีถ้วนหน้าจนเลื่องลือไปทั่วทุกสารทิศทำให้มีเจ้าเมืองและขุนนางชั้นผู้ใหญ่มาขอคำชี้แนะจากท่านอย่างมากหลายซึ่งสิ่งที่ท่านขงจื๊อได้ให้คำแนะนำนั้นมีมากมายหลายศาสตร์ ซึ่งบรรดาศิษย์ได้นำเอาคติพจน์และคำพูดที่ท่านขงจื๊ออบรมสอนสั่งผ่านการสนทนาถามตอบ พร้อมทั้งหลักแนวคิดหรือทฤษฎีที่เป็นข้อเสนอแนะต่าง ๆ เรียบเรียงขึ้นเป็นตำรา ภายหลังได้กลายเป็นคัมภีร์คลาสสิกของสำนักปรัชญาหยูเจี๋ย ตำราหรือคัมภีร์ที่สำคัญและเป็นที่ยึดมั่นอย่างแพร่หลาย คือ

1. หลุนอวี่ (The Analects of Confucius) เป็นคัมภีร์สำคัญที่รวบรวมคำสอนและบทสนทนาของท่านขงจื๊อ ปราชญ์ชาวจีนผู้มีอิทธิพลต่อความคิดและวัฒนธรรมจีนมาอย่างยาวนาน คัมภีร์เล่มนี้ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงปรัชญาและแนวคิดของขงจื๊อเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม และเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของท่านขงจื๊อในรูปแบบการ

สนทนากลมตอบระหว่างท่านขงจื้อและบรรดาศิษยานุศิษย์ ซึ่งถูกรวบรวมขึ้นหลังมรณกรรมของท่านขงจื้อ และยังถือเป็นคัมภีร์พื้นฐานของสำนักปรัชญาหยูเจียอีกด้วย นักวิชาการบางท่านยังให้คุณค่าว่าเป็นคัมภีร์ที่อยู่เบื้องหลังความเจริญรุ่งเรืองของจีนที่ยาวนานมากกว่า 2,500 ปี

หลุนอวี่เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของขงจื้อ ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมหลากหลายด้าน ทั้งด้านจริยธรรม การเมือง และสังคม คำสอนของขงจื้อยังคงมีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

2. เมิ่งจื้อ (The Mencius) เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของท่านเมิ่งจื้อ ปราชญ์ชาวจีนผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงยุคจ้านกาว (ช่วงเวลาแห่งสงคราม) ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากท่านขงจื้อเสียชีวิตไปแล้ว เมิ่งจื้อถือได้ว่าเป็นหนึ่งในผู้สานต่อและขยายแนวคิดของขงจื้อให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ถือเป็นคัมภีร์โบราณที่สำคัญเล่มหนึ่งของจีน เพราะเป็นคัมภีร์ที่มีการพัฒนาต่อยอดระบบแนวคิดของท่านขงจื้อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งกว่าเดิม โดยเฉพาะในด้านการเมืองการปกครองที่ให้ความสำคัญแก่ความ สุขและการอยู่ดีกินดีของประชาชนเป็นอันดับแรก ส่วนประเทศชาติเป็นอันดับสอง ประพันธ์โดยเมิ่งจื้อกับบรรดาสาธุศิษย์ ซึ่งเมิ่งจื้อได้ศึกษาแนวคิดปรัชญาของขงจื้อจากขงจื๊อหลานของท่านขงจื้อ นอกจากนี้เมิ่งจื้อยังได้รับการยกย่องว่าเป็นนักคิดนักการศึกษาที่สำคัญของจีน เป็นตัวแทนที่สำคัญแห่งสำนักปรัชญาหยูเจีย และเป็นปรัชญาเมธีผู้ยิ่งใหญ่รองจากท่านขงจื้ออีกด้วย

เมิ่งจื้อเป็นปราชญ์ชาวจีนผู้มีบทบาทสำคัญในการสานต่อและขยายแนวคิดของขงจื้อ คำสอนของเมิ่งจื้อเน้นความสำคัญของความดีในธรรมชาติของมนุษย์ บทบาทของผู้นำ และการปกครองที่ดี แนวคิดของเมิ่งจื้อยังคงมีอิทธิพลต่อปรัชญาและวัฒนธรรมจีนมาจนถึงปัจจุบัน

3. ต้าเสวีย (The Great Learning) เป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญในคลาสสิกของขงจื้อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์สิบสามคลาสสิก (Thirteen Classics) ของจีนโบราณ ต้าเสวียเป็นหนังสือที่รวบรวมหลักการและขั้นตอนในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาและการดำเนินชีวิตตามหลักการของขงจื้อเป็นคัมภีร์ที่ตัดตอนมาจากคัมภีร์จารีตพิธีหรือคัมภีร์หลี่จี้ (Classic of Rites) มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สงบสุข หลักปรัชญาทางการเมือง การดำเนินชีวิต การดำรงตนในสังคม การไม่ประพฤตินิสัยที่ตนเองไม่ต้องการให้ผู้อื่นกระทำกับตน

ขั้นตอนในการพัฒนาตนเองตามต้าเสวีย คือ

การศึกษา (修身) : ฝึกฝนจิตใจให้บริสุทธิ์และมีคุณธรรม

การครองเรือน (齐家) : สร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุข

การปกครองประเทศ (治国) : ปกครองประเทศให้เจริญก้าวหน้า

การปกครองโลก (平天下) : สร้างสันติภาพให้กับโลก

ต้าเสวียเป็นคัมภีร์ที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบ โดยเริ่มจากการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี แล้วจึงขยายผลไปสู่การสร้างสังคมและโลกที่น่าอยู่ คำสอนในต้าเสวียยังคงมีความเกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

4. จงยง (The Doctrine of the Mean) เน้นการค้นหาคำพจน์หรือจุดกึ่งกลาง (the mean) ในการดำเนินชีวิต เป็นการแสวงหาความสมดุลระหว่างคุณธรรมต่าง ๆ เช่น ความกล้าหาญกับความซื่อสัตย์ ความสุภาพกับความหยาดคาย เป็นการเน้นที่การพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงความเป็นเลิศ ตัดตอนมาจากคัมภีร์จางจื๊อหรือคัมภีร์หลี่จื๊อ (Classic of Rites) เช่นกัน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติตนให้กับผู้ที่มีสถานะเป็นเจ้าเหนือหัว ลดหลั่นลงมาจากสามัญชนคนธรรมดาตามโอกาสแห่งสวรรค์เพื่อบรรลุถึงคุณธรรมเอกเช่นเดียวกันกับบรรพบุรุษกษัตริย์ในอดีต

จงยงเป็นคัมภีร์ที่เน้นการพัฒนาจิตใจและการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง ส่วนหลี่จื๊อเน้นเรื่องพิธีกรรมและระเบียบแบบแผนทางสังคม ทั้งสองคัมภีร์ต่างมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นระเบียบและมีคุณธรรม แต่มีมุมมองและเน้นย้ำในประเด็นที่แตกต่างกัน

คัมภีร์จตุรปกร หรือ สี่คัมภีร์ (四書, Sishū) คือคัมภีร์สำคัญ 4 เล่มที่รวบรวมคำสอนของขงจื๊อและเหล่าปราชญ์ในลัทธิขงจื๊อรุ่นหลัง เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนถึงแก่นแท้ของลัทธิขงจื๊อ และเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาและปฏิบัติตามของขงจื๊อ

คัมภีร์ทั้ง 4 เล่มในจตุรปกร ประกอบด้วย

หลุนอวี่ (論語, Lúnyǔ) : เป็นบันทึกคำพูดและการกระทำของขงจื๊อที่รวบรวมโดยเหล่าศิษย์ ถือเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดและเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากที่สุดในบรรดาคัมภีร์ทั้ง 4 เล่ม หลุนอวี่ให้ภาพของขงจื๊อในฐานะครูผู้ยิ่งใหญ่ที่สอนเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิต คัมภีร์ที่เหล่าสานุศิษย์ช่วยกันรวบรวมหลักแนวคิดเชิงปรัชญาและคำพูดโต้ตอบระหว่างสานุศิษย์กับท่านขงจื๊อ เป็นตำราสำคัญที่ใช้ในการสอบจอหงวนหรือสอบเป็นขุนนางของจีนสมัยโบราณ เพราะมีเนื้อหาสาระที่แฝงแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ไว้อย่างรอบด้าน อาทิ ด้านปรัชญาการบริหาร ปรัชญารัฐศาสตร์ หลักการปกครอง หลักเมตตาธรรม หลักจริยธรรม หลักการบำเพ็ญคุณธรรมและพัฒนาคน ตลอดจนเนื้อหาสาระด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งนับได้ว่าเป็นผลงานชิ้นโบว์แดงของสำนักปรัชญาหยูเจีย นักวิชาการจีนส่วนใหญ่เห็นว่า หลุนอวี่เรียบเรียงขึ้นในสมัยจั้นกั๋ว ซึ่งมีเนื้อหาสาระและแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อชนชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับประชาชนจนถึงผู้ปกครองบ้านเมือง ประชาชนหรือชาวบ้านให้การยอมรับและนับถือคัมภีร์หลุนอวี่ เพราะมีเนื้อหาที่เน้นความกตัญญูของผู้เป็นบุตรธิดาที่พึงปฏิบัติต่อบุพการี ซึ่งจะยังผลให้เกิดความปรองดองในครอบครัว บัณฑิตที่ศึกษาคัมภีร์หลุนอวี่ เพราะในยุคศักดินา เนื้อหาในการสอบเป็นจอหงวนหรือสอบเป็นขุนนางนั้นมาจากเล่มนี้ ซึ่งเนื้อหาบางส่วนเป็นการพูดถึงการทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผน ผู้ปกครองที่เริ่มสนใจและให้ความสำคัญกับคัมภีร์หลุนอวี่ เพราะมีเนื้อหาที่เน้นถึงความสัมพันธ์ ระหว่างกษัตริย์กับขุนนาง ซึ่งจะยังผลให้การปกครองแบบศักดินานั้นมั่นคงมีเสถียรภาพ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันการสอบจอหงวนจะถูกยกเลิกไปแล้ว แต่แนวคิดและหลักปรัชญาของท่านขงจื๊อที่ถ่ายทอดและสืบสานผ่านคัมภีร์หลุนอวี่ ยังคงมีอิทธิพลต่อความคิดการดำรงตนและฝังลึก อยู่ในหัวใจของชาวจีนทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศอย่างเหนียวแน่นมานานกว่า 2,500 ปี

หลุนอวี่ เป็นผลงานคลาสสิกที่สำคัญมากของสำนักปรัชญาหยูเจีย โดยมีขงจื๊อเป็นตัวแทนและได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมจีน ผ่างด้วยเนื้อหาสาระด้านปรัชญาการบริหาร การปกครอง จริยธรรม ประวัติศาสตร์ เมตตาทธรรม และอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง หากจะกล่าวไว้ว่า เราไม่อาจเข้าใจความเป็นจีนได้ โดยไม่มีศึกษาปรัชญาจีน เราก็จะกล่าวได้เช่นกันว่า เราไม่อาจเข้าใจปรัชญาขงจื๊อได้อย่างจริงจัง หากไม่ศึกษาหลุนอวี่ (สุวรรณ สถาอานันท์, 2551) ดังนั้น บทความนี้ จึงจะนำเสนอเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับแนวคิดและศาสตร์การปกครองในคัมภีร์หลุนอวี่บางบทบางตอนที่ผู้เขียนเห็นว่าจะเป็นประโยชน์และสามารถนำศาสตร์การปกครองที่จะนำเสนอในบทความนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางการปกครองและบริหารบ้านเมืองในสังคมยุคปัจจุบัน

หลุนอวี่เป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของขงจื๊อ ซึ่งเป็นปราชญ์ผู้มีอิทธิพลต่อความคิดและวัฒนธรรมจีนมาอย่างยาวนาน คำสอนในหลุนอวี่เน้นย้ำถึงความสำคัญของการเป็นคนดี การมีคุณธรรม และการสร้างสังคมที่เป็นธรรม หลุนอวี่ยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาจีนและวัฒนธรรมจีน

เมิ่งจื๊อ (孟子, Mèngzǐ): เป็นบันทึกคำพูดและการกระทำของเมิ่งจื๊อ ปราชญ์ชาวจีนผู้สานต่อและขยายแนวคิดของขงจื๊อ เมิ่งจื๊อเน้นย้ำถึงความสำคัญของธรรมชาติอันดีงามของมนุษย์ และบทบาทของผู้นำในการสร้างสังคมที่เป็นธรรมเป็นปราชญ์ชาวจีนผู้มีชีวิตอยู่ในช่วงยุคจ้านกั๋ว (ช่วงเวลาแห่งสงคราม) ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากท่านขงจื๊อเสียชีวิตไปแล้ว เมิ่งจื๊อถือได้ว่าเป็นหนึ่งในผู้สานต่อและขยายแนวคิดของขงจื๊อให้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องของธรรมชาติของมนุษย์และบทบาทของผู้นำ

แนวคิดหลักของเมิ่งจื๊อ

ธรรมชาติอันดีงามของมนุษย์ : เมิ่งจื๊อเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีจิตใจที่ดีงามอยู่ในตัว หรือที่เรียกว่า "สี่หัวใจ" ได้แก่ ความเมตตา ความชอบธรรม ความเคารพ และความรู้ความเข้าใจ โดยสิ่งแวดล้อมและการอบรมเลี้ยงดูจะเป็นตัวกำหนดว่าหัวใจทั้งสี่นี้จะเติบโตหรือเสื่อมโทรมลงไป

บทบาทของผู้นำ : เมิ่งจื๊อให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้นำเป็นอย่างมาก เขาเชื่อว่าผู้นำที่ดีต้องเป็นผู้มีคุณธรรมและสามารถกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกดีได้

ความสำคัญของการปกครองที่ดี : เมิ่งจื๊อเชื่อว่าการปกครองที่ดีต้องอยู่บนพื้นฐานของความเมตตาและความชอบธรรม ผู้นำต้องดูแลประชาชนให้มีความสุขและอยู่ดีมีสุข

การศึกษา : เมิ่งจื๊อให้ความสำคัญกับการศึกษาเช่นเดียวกับขงจื๊อ โดยเชื่อว่าการศึกษจะช่วยพัฒนาจิตใจและความสามารถของมนุษย์

เมิ่งจื๊อเป็นปราชญ์ชาวจีนผู้มีบทบาทสำคัญในการสานต่อและขยายแนวคิดของขงจื๊อ คำสอนของเมิ่งจื๊อเน้นความสำคัญของความดีในธรรมชาติของมนุษย์ บทบาทของผู้นำ และการปกครองที่ดี แนวคิดของเมิ่งจื๊อยังคงมีอิทธิพลต่อปรัชญาและวัฒนธรรมจีนมาจนถึงปัจจุบัน

ต้าเสวีย (大學, Dàxué) : เดิมเป็นบทหนึ่งในคัมภีร์หลี่จื๊ แต่ต่อมาถูกยกขึ้นมาเป็นคัมภีร์อิสระ ต้าเสวียกล่าวถึงขั้นตอนในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีที่ยิ่งใหญ่ โดยเริ่มจากการศึกษาตนเอง การสร้าง

ครอบครัวที่ดี การปกครองประเทศ และการสร้างสันติภาพให้กับโลก เป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญในคลาสสิกของขงจื๊อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์สิบสามคลาสสิก (Thirteen Classics) ของจีนโบราณ ต้าเสวียเป็นหนังสือที่รวบรวมหลักการและขั้นตอนในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของการศึกษาและการดำเนินชีวิตตามหลักการของขงจื๊อ ต้าเสวียเน้นย้ำถึงกระบวนการพัฒนาตนเองที่เป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการทำให้จิตใจสงบและมั่นคง (อันได้แก่ การศึกษา), การทำให้ครอบครัวมีความสุข (การปกครอง), การทำให้ประเทศชาติเจริญก้าวหน้า (การปกครองประเทศ) และสุดท้ายคือการทำให้สากลโลกมีความสุข (การปกครองโลก)

หลักการสำคัญของต้าเสวีย

การศึกษา : การศึกษาไม่เพียงแต่เป็นการเรียนรู้ความรู้ แต่ยังรวมถึงการฝึกฝนจิตใจให้บริสุทธิ์และมีคุณธรรม

การปกครอง : การปกครองที่ดีต้องเริ่มจากการปกครองตนเองให้ดีเสียก่อน ผู้นำที่ดีต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชน

ความสำคัญของครอบครัว : ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม การสร้างครอบครัวที่อบอุ่นและมีความสุขเป็นรากฐานสำคัญของสังคม

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล : การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต

การประยุกต์ใช้ต้าเสวียในชีวิตประจำวัน

การพัฒนาตนเอง : เราสามารถนำหลักการของต้าเสวียมาใช้ในการพัฒนาตนเอง เช่น การฝึกฝนจิตใจให้สงบ การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

การทำงาน : หลักการของต้าเสวียสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน เช่น การเป็นผู้นำที่ดี การทำงานเป็นทีม และการสร้างสรรค์ผลงาน

การสร้างสังคม : เราสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น โดยการเริ่มต้นจากครอบครัวของเรา และขยายออกไปสู่ชุมชนและสังคมโดยรวม

ต้าเสวียเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและสังคม โดยให้ความสำคัญกับการศึกษา การปกครอง และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หลักการของต้าเสวียยังคงมีความทันสมัยและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

จขงยง (中庸, Zhōngyōng) : เช่นเดียวกับต้าเสวีย เดิมเป็นบทหนึ่งในคัมภีร์หลี่จี้ จขงยงเน้นแนวคิดเรื่องความพอดีหรือจุดกึ่งกลาง (the mean) ในการดำเนินชีวิต เป็นการแสวงหาความสมดุลระหว่างคุณธรรมต่างๆ เป็นหนึ่งในคัมภีร์สำคัญในคลาสสิกของขงจื๊อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจตุรปกร (สี่คัมภีร์) คัมภีร์จขงยงเน้นย้ำถึงแนวคิดเรื่องความพอดีหรือจุดกึ่งกลาง (the mean) ในการดำเนินชีวิต เป็นการแสวงหาความสมดุลระหว่างคุณธรรมต่างๆ เช่น ความกล้าหาญกับความซื่อสัตย์ ความสุภาพกับความหยานคาย เป็นการเน้นที่การพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงความเป็นเลิศ

เนื้อหาสำคัญของจขยง

ความพอดี (中) : จขยงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการรักษาความพอดีในทุกสิ่งทุกอย่าง การไม่มากไปหรือน้อยไป การค้นหาจุดสมดุลระหว่างคุณธรรมต่างๆ

ความคงที่ (庸) : หมายถึงการรักษาความพอดีอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมที่ถูกต้องอย่างไม่หวั่นไหว

ธรรมชาติของมนุษย์ : จขยงมองว่ามนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติอันดีงามอยู่ภายในตัว และการพัฒนาตนเองก็คือการบ่มเพาะธรรมชาติอันดีงามนั้นให้เติบโตเต็มที่

การศึกษา : การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงความพอดี

การประยุกต์ใช้จขยงในชีวิตประจำวัน

การพัฒนาตนเอง : เราสามารถนำหลักการของจขยงมาใช้ในการพัฒนาตนเอง เช่น การรักษาสมดุลระหว่างการทำงานและการพักผ่อน การควบคุมอารมณ์ และการพัฒนาความสัมพันธ์กับผู้อื่น

การทำงาน : หลักการของจขยงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงาน เช่น การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ การรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน และการแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างสังคม : เราสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ดีขึ้น โดยการรักษาความพอดีในทุกสิ่งทุกอย่าง และการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม

จขยงเป็นปรัชญาที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงความพอดีหรือจุดกึ่งกลาง หลักการของจขยงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในทุกด้านของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการทำงาน การเรียน การเข้าสังคม หรือการพัฒนาตนเอง การปฏิบัติตามหลักการของจขยงจะช่วยให้เรามีชีวิตที่สมดุลและมีความสุข

บทสรุป

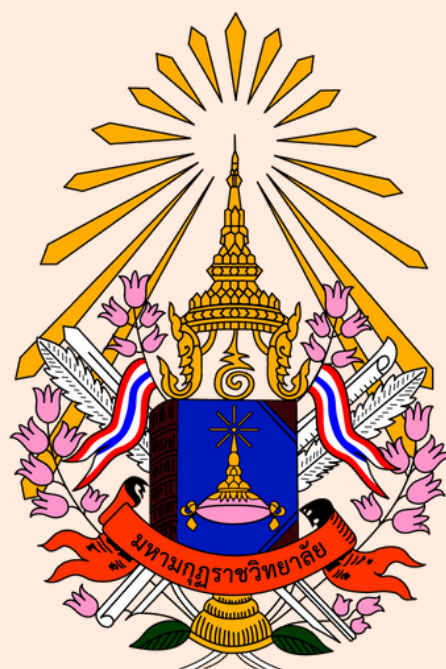
ปรัชญาขงจื้อไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางปรัชญาที่ล้าสมัย แต่ยังคงมีความเกี่ยวข้องและสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ปัจจุบันได้อย่างหลากหลาย การศึกษาและทำความเข้าใจหลักการของขงจื้ออย่างลึกซึ้ง จะช่วยให้เราสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติให้ดียิ่งขึ้น

บทความนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาขงจื้อและการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตปัจจุบัน ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ การนำปรัชญาขงจื้อมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน การพัฒนาตนเองด้วยการนำหลักการของขงจื้อมาพัฒนาตนเอง เช่น การเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม การสร้างครอบครัวที่อบอุ่น ด้วยการนำหลักการของขงจื้อมาสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว เน้นความรัก ความเคารพ และการดูแลซึ่งกันและกัน การทำงานการนำหลักการของขงจื้อมาใช้ในการทำงาน เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ การทำงานเป็นทีม การเป็นผู้นำด้วยผู้นำสามารถนำหลักการของขงจื้อมาใช้ในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ตาม สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี และนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). **พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับศาสนาและศีลธรรม**. กรุงเทพฯ ฯ โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2510). **บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน ภาคหนึ่งและสอง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2 ปทุมธานี :โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง
- บุญชัย ใจเย็น. (2554). **ปรัชญาจีนจากขงจื๊อถึงเหมาเจ๋อตง** กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์ ปราชญ์
- มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์. (2562). **ขงจื๊อกับผลงานศิลปะที่หลากหลายมุมมอง**. วารสารดำรงวิชาการ, 18 (1),100-125.
- สมเกียรติวันทะนะ. (2513). **บทเรียนทางการเมืองจากลัทธิพระลอ**. วารสารไทยคดีศึกษา, 16(1), 1-49.
- ศุภนิมิตนาคสิงห์. (2553). **คัมภีร์ธรรมพิจารณา**. กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์ส่งเสริมคุณภาพชีวิต.
- สุวรรณา สถาอานันท์. (2551). **หลุนอี่ว :ขงจื๊อสนทนา**. กรุงเทพฯ ฯ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อติคม สวัสดิญาณ. (2555). **เงินกวางเจิ้งเย่า ยอดกุศโลบายจีน**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ ฯสำนักพิมพ์
- อมร ทองสุก. (2549). **คัมภีร์หลุนอี่ว The Analects of Confucius**.ปทุมธานี : สำนักพิมพ์ ชูณหวัดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

